

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS VAN HELDERGEM

HEEMKUNDIGE KRING GROOT-HAALERT

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS VAN HELDERGEM

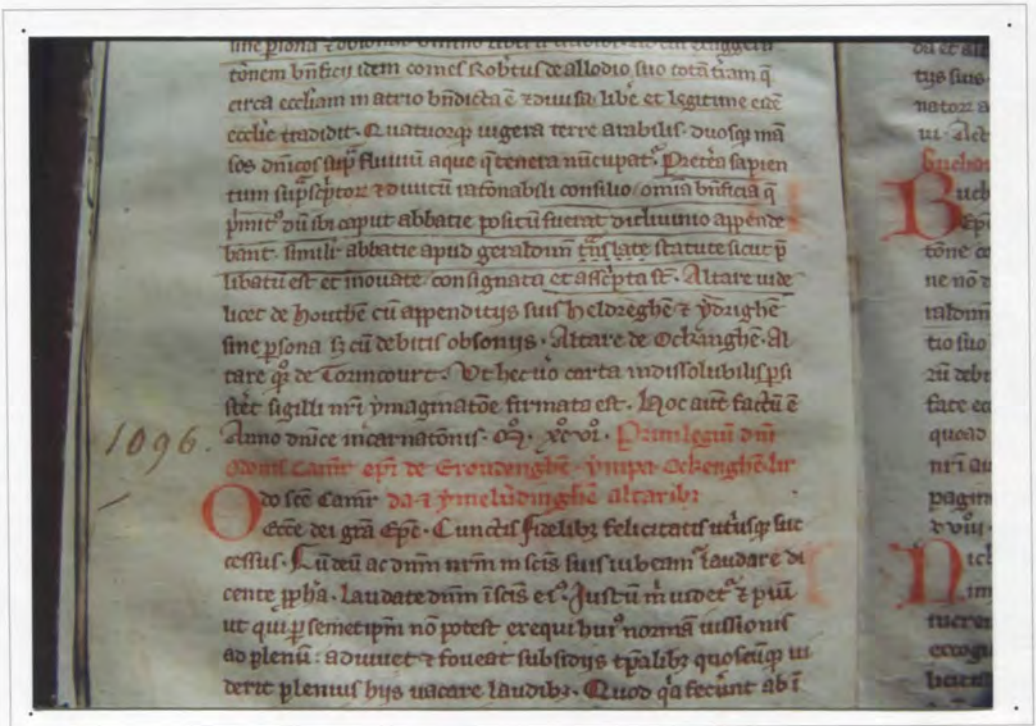

William Minnaert
Geert Boelaert
Roger Cosyns
Willy De Loose
Marc De Moyer
Roger De Troyer
Peter D'haeseleer

HEEMKUNDIGE KRING GROOT-HAALTERT

Aan alle Heldergemnaren ter gelegenheid
van het feestjaar '900 jaar Heldergem'.

De Heemkundige Kring dankt oprecht
allen die meegeholpen hebben aan de
realisatie van dit boek.

Cartularium met de eerste vermelding van 'Heldreghem'. (zie deel VII)

Overname van teksten toegelaten
mits bronvermelding.

D/1996/3136/3

Voorwoord

Heldergem bestaat dus 900 jaar. Dat hebben we de afgelopen maanden uitvoerig gevierd met allerlei manifestaties, waarbij de Heldergemnaren op een verrassend creatieve wijze voor de dag kwamen.

De feestelijkheden zijn nu achter de rug, maar de herinnering aan die '900 jaar Heldergem' mag niet verloren gaan. Daarom dit boek, over ons mooie dorp dat doorheen het wel en wee van de geschiedenis is uitgegroeid tot een plek waar het goed is om wonen en waar de kerk nog altijd in het midden staat.

De voor iedereen toegankelijke vervoermiddelen en de moderne communicatiemedia hebben ons bestaan een internationaal, ja... zelfs een mondiaal karakter verleend. Het lijkt paradoxaal dat precies in deze tijd het dorp, ons dorp, in de belangstelling staat. Dit verschijnsel leert ons dat de postmoderne mens van het einde van de twintigste eeuw nood heeft aan 'roots'. Hij wil zijn afkomst kennen en koesteren. Kinderen willen de verhalen horen van hun ouders en van hun grootouders over vroeger, over mensen van toen, hun werk, hun ontspanning, hun vroomheid, hun levensomstandigheden, hun soms harde strijd om het bestaan.

De bewoners van nu weten zich de erfgenamen van de vorige generatie, die in land- en huizenbouw het eigen karakter van dit dorp hebben bepaald. Ons dorp is een eeuwenoud verhaal dat niet af is; elke dag voegt er een hoofdstuk aan toe. Door te kijken naar het verleden begrijpen we echt pas wie we zijn en waar we heen willen. Zo is dus het gedenkjaar 1996 meteen een aanzet naar de toekomst. Dit dorp zal duren...

De samenstellers van dit boek hebben tijd noch moeite gespaard om hun verhaal rond te krijgen. Het richt zich tot allen die Heldergem in hun hart dragen, tot hen die er nu wonen en ook tot de velen die, om allerlei redenen, uitgezwermd zijn naar andere streken, landen, continenten. Wij zijn er hen ontzettend dankbaar voor. En wij vermoeden dat in 2096, bij de viering van 1000 jaar Heldergem, de toekomstige (en nog ongebooren) schrijvers van het huldeboek met dankbaarheid zullen putten uit het materiaal van de -lichtjes vergeelde- publicatie van 1996...

Valentine Boeykens-Tas

Burgemeester

Inhoud

	Voorwoord	p 5
Deel I	Plaatsbeschrijving en voorgeschiedenis	p 7
Deel II	Toponymie	p 15
Deel III	Heerlijkheden en grootgrondbezitters tijdens het Ancien Régime	p 43
Deel IV	Grootgrondbezitters in de 19de eeuw	p 93
Deel V	Napoleontische periode, WO I en WO II	p 101
Deel VI	Politieke situatie	p 147
Deel VII	Kerkelijk leven	p 189
Deel VIII	Onderwijs	p 223
Deel IX	Demografische evolutie en sociaal-economische schets	p 249
Deel X	Verenigingsleven	p 297
	Intekenlijst	p 343

DEEL I

PLAATSBSCHRIJVING EN VOORGESCHIEDENIS

Peter D'haeseleer

A. PLAATSBSCHRIJVING

Heldergem is één van de dorpen dat tijdens het Ancien Régime binnen de jurisdictie van het 'Land van Aalst' of ook wel de 'Kasselrij van Aalst' viel. Sedert 1977 vormt deze Oost-Vlaamse gemeente samen met Kerksken, Denderhoutem en Haaltert de fusiegemeente Groot-Haaltert. Anno 1996 resorteert Heldergem op rechtsgebied onder het kanton Herzele, voor zaken van het vredegericht. Voor gerechtszaken van eerste aanleg wendt men zich tot het arrondissement Oudenaarde. Inzake de verkiezing van politieke vertegenwoordigers behoort men tot het kieskanton Herzele en het kiesarrondissement Aalst-Oudenaarde.

Heldergem heeft een oppervlakte van 468,9 hectaren en had vóór de fusie 1.619 inwoners. Het dorp paalt in het noorden aan Aaigem (deelgemeente Erpe-Mere) en Haaltert, in het oosten aan Haaltert, Kerksken en Denderhoutem, in het zuiden aan Outer (deelgemeente Ninove), Nederhasselt (deelgemeente Ninove), Aspelare (deelgemeente Ninove) en Sint-Antelinks (deelgemeente Herzele) en in het westen aan Woubrechtgem (deelgemeente Herzele) en Aaigem.

De provinciale weg Aalst-Geraardsbergen, Terlicht, voert door het dorp over een afstand van circa 1100 meter. De Heldergemstraat is met zijn 1600 meter de langste straat en snijdt de gemeente door van zuid naar noord. Daarnaast telt men nog 7.882 meter buurtwegen, exclusief de verschillende voetwegen (1). Heldergem heeft geen spoorlijn of station op zijn grondgebied, maar wordt door de Openbare Vlaamse Busmaatschappij 'De lijn' van drie verbindingen voorzien, waarvan twee gericht op Aalst en één gericht op Geraardsbergen.

Op hydrografisch gebied stellen we vast dat Heldergem kan opgedeeld worden in drie gebieden met als assen van zuid naar noord de Heldergemstraat en van oost naar west Terlicht - Bulskam.

Het eerst gebied ligt ten noordwesten van de as Heldergemstraat en Terlicht - Bulskam en wordt ontwaterd door de Steenbeek. Deze ontspringt ter hoogte van Berenhoek - Hoogkouter en loopt grosso modo van zuid naar noord om uit te monden in de Molenbeek. De Molenbeek, op de grens met Aaigem, vloeit in het noorden. Zij ontspringt te Erwetegem en mondt uit in de Dender tussen Hofstade en Gijzegem.

Het tweede gebied ligt ten noordoosten van de aangeduide as. Op het punt Mottendries - Landlede - Terlicht ontspringen verschillende bronnen die de Holbeek voeden. De Holbeek stroomt over het grondgebied Haaltert en mondt uit in de hogergenoemde Molenbeek.

Het derde gebied ligt ten zuiden van Terlicht - Bulskam. De Dommelbeek zorgt voor de waterafvoer en vormt ook de grens tussen Heldergem en Nederhasselt om ter hoogte van Lebeke (Nederhasselt) uit te monden in de Vogelzangbeek, die via de Paardenbeek en Molenbeek, uitmondt in de Dender te Denderleeuw.

Al deze beken ontstaan dankzij verschillende waterbronnen, verspreid over Heldergem, en worden ook gevoed door minder belangrijke beekjes en grachten. De hydrografie van Heldergem wordt natuurlijk meebepaald door zowel de bodemsoort als de hoogteverschillen. De as Terlicht - Bulskam is het hoogste punt in de onmiddellijke omgeving, wat wordt bevestigd door de aanwezigheid van een watertoren en een radarinstallatie. Terlicht en Bulskam bevinden zich 80 meter boven zeeniveau. Het hydrografisch net, de geografie en geologie zorgen ervoor dat Heldergem weinig of geen problemen heeft tijdens de natste perioden van het jaar.

De ondergrond werd tijdens de geologische periode van het Tertiair Eoceen (70 tot 40 miljoen jaar geleden) gevormd. Deze ondergrond bestaat uit waterdoorlatend tertiair zand. De bodem die men hier bovenop overwegend aantreft is de leemgrond met textuur B horizont en op sommige plaatsen matig gleiige gronden op leem met een sterk gevlekte textuur B horizont. Voor de landbouw is dit een zeer geschikte grondsoort voor de productie van veeleisende gewassen. Dit dankt men aan de leemlaag die enerzijds veel water kan vasthouden en anderzijds voldoende doorlatend is om een goeie afvloeiing te verzekeren. Rond de Molenbeek treft men sterk gleiige leemgronden met reductiehorizont aan. Aangezien deze grondsoort minder geschikt is voor intensieve landbouw, situeren zich hier dan ook bijna uitsluitend bossen en weiden.

Heldergem wordt gerekend tot de regionaalstedelijke invloedssfeer van Aalst voornamelijk voor handel en diensten en de grootstedelijke invloedssfeer van Brussel inzake tewerkstelling. Heldergem valt immers binnen de forenzenwoonzone van het Brussels gewest.

B. VOORGESCHIEDENIS

1. De pre-historie (ca. 3500 voor Chr. - ca. 200 voor Chr.)

Onze kennis over de prehistorische periode voor Heldergem is zeer gering en zelfs bijna onbeduidend wegens de afwezigheid van belangrijk archeologisch materiaal. De eerste landbouwnederzettingen in Vlaanderen dateren van na 4500 vóór Christus en vinden we terug in gebieden met een löss-bodem (vruchtbare lichte gronden, die we aantreffen in o.a. Haspengouw). De eerste landbouwers meden de leemgronden, zoals deze te Heldergem, omdat ze er met hun graafstokken en hakken niet in slaagden de zware en vochtige leemgrond te bewerken. Toch moet er tijdens het verdere verloop van het Steentijdperk of Neolithicum reeds enige bewoning in Heldergem geweest zijn. Deze bewering kan gestaafd worden door twee feiten.

Vooreerst ontdekte men in 1898-1899 een bewerkte silexscherf op de plaats genaamd "Ninoofse Watervalle" (1). De vindplaats situeert zich langs de Gentseweg die loopt tussen de Steenweg Aalst-Geraardsbergen en de Lebeke (kadaster Haaltert, 2e afdeling, Sectie C, nrs. 751a, 752c, 752, 753a, 754a). Deze Gentseweg werd vroeger door de

pelgrims die naar Halle trokken gebruikt en is dus waarschijnlijk sinds mensenheugenis in gebruik. Toch rijzen er twee belangrijke vragen. De ontdekking van deze silexscherf was waarschijnlijk het gevolg van opgravingen van restanten van een Romeinse villa op die plaats (cfr. infra), maar zeker zijn we niet. Ten tweede vermeldt het verslag nergens de datering van de silexscherf.

Silexscherven werden dikwijls aangewend voor de fabricage van bijlen tijdens het Neolithicum dat liep tot omstreeks het jaar 2000 voor Christus. Een belangrijk silexmijnbouwgebied situeerde zich rond Bergen (Henegouwen), maar ook in Haspengouw, de Voerstreek en het aangrenzende Nederlands Limburg(2). Deze silexbijlen waren een gegeerd werktuig voor het omhakken van bomen, grondstof voor woningbouw, verwarming en werkmateriaal. De vondst van een silexscherf op de "Ninoofse Watervalle" kan misschien in verband gebracht worden met de ontbossing van onze streken door een nederzetting uit de tijd van de bekerculturen die begon rond 2450 v. Chr. en eindigde rond 1700 vóór Christus. In het Scheldedal vinden we enige sporen van dorpen die dateren uit deze periode met als kenmerk de aanwezigheid van een permanente nederzetting op een vruchtbaar en vooral hogergelegen gebied. We bevinden ons hier immers op één van de hoogste plateaus uit de omgeving, namelijk 50 tot 60 meter boven zeeniveau. Daarnaast was het voorzien in de dagelijkse hoeveelheid voedsel noodzakelijk om te overleven in een mensvijandige natuur. De laat-neolithische mens was trouwens niet langer uitsluitend een jager, maar hij verbouwde ook gewassen als tarwe en gerst en fokte schapen, geiten, runderen en varkens. De jachtopbrengst bracht variatie in zijn menu of vulde tekorten aan. De aanwezigheid van voldoende bos en vruchtbare landbouwgrond waren onvoldoende, wanneer men niet beschikte over voldoende zuiver water. En dit was eveneens aanwezig, gelet op het toponiem 'Ninoofse Watervalle' vanwege de aanwezigheid van waterbronnen. Aldus zou een laat-neolithische nederzetting in Heldergerm voldoen aan het algemeen beeld dat wij tot nogtoe hebben over menselijke verblijven tijdens deze periode in het gebied tussen Schelde en Dender: voldoende hout, vruchtbare grond en zuiver water.

In de daaropvolgende eeuwen is deze nederzetting, al dan niet gedurende bepaalde perioden in de geschiedenis door de mens verlaten. Uit de bronstijd (ca. 1700 voor Chr. - ca. 700 voor Chr.) zijn geen archeologische vondsten overgebleven. Misschien was deze nederzetting toen door de mens verlaten, want het gebruik van bronzen voorwerpen en in een latere periode het eigenlijke bronsgieten zelf was bij ons toen reeds gekend, zoals blijkt uit vondsten te Pollare, Zandbergen en Serskamp(3). Toch mag men niet vergeten dat de overgang van laat-neolithicum naar bronstijd zeer geleidelijk is verlopen.

Uit de ijzertijd (ca. 700 v. Chr. - 57 v. Chr.) hebben we ook geen archeologische getuigen overgehouden. Opnieuw blijkt uit opgravingen in Nederland en België dat de overgang van bronstijd naar ijzertijd zeer geleidelijk is verlopen. Tijdens deze periode worden we geconfronteerd met een nieuwe volksverhuizing. De Hallstatt-gemeenschap was afkomstig uit Opper-Oostenrijk en ontleende veel elementen aan andere volkeren, wat hun snelle expansie over West-Europa verklaart(4). Hierbij maakten ze gebruik van ruitertij en ijzeren voorwerpen en wapens. IJzererts was overvloediger aanwezig dan tin en koper, grondstoffen voor brons, gemakkelijker te smelten in kleine oventjes en bijgevolg zijn ijzerwaren dan ook goedkoper. Het is niet zeker of de

Hallstatt-krijgers hier hun wil met geweld konden opleggen aan de oorspronkelijke bevolking, die weinig georganiseerd was en beschikte over een slechte wapenuitrusting, dan wel dat de Hallstatt-cultuur overgenomen werd door lokale heersers.

De laatste vijfhonderd jaar voor onze tijdrekening wordt West-Europa opnieuw geconfronteerd met invasiegolven. De uitbreiding van de Hallstatt-cultuur verloopt bijna gelijktijdig met de opkomst van de Kelten, en de met hen verbonden Latène-cultuur. We zijn niet zeker of de Kelten behoorden tot de Hallstatt-cultuur of ermee verwant waren. Het Keltisch kerngebied is te situeren in het huidige Zwitserland, Oost-Frankrijk, Zuid- en Zuidwest-Duitsland, zonder dat we hierbij kunnen spreken van een éénheidsrijk (5). Het waren veeleer bevolkingsgroepen die elkaar voortdurend bevochten en op korte tijd hun gebied uitbreidden van Ierland tot Klein-Azië. Opvallend was de sociale gelaagdheid van de Keltische maatschappij. Bovenaan stond de krijgsaristocratie, die haar macht ontleende aan het militaire geweld en grote rijkdom kende. Tot de top behoorden ook de geestelijken of druïden. Zij waren de verbinding tussen het aardse en het bovennatuurlijke, maar tevens ook voorspeller, rechter en genezer. Op een lager niveau stonden de vrije boeren en krijgers met daaronder de halfvrijen en de slaven. Tot deze lagere niveaus behoorde zeker de overwonnen, oorspronkelijke bevolking(6).

Sporen van Keltische nederzetting vinden we terug in Lede, maar niet in Heldergem. Opvallend hierbij is dat er meer nederzettingssporen worden gevonden in onze streek. De landbouwactiviteit kreeg veel aandacht zoals het in cultuur brengen van de zware kleigronden, het gebruik van mergel en de wielploeg. Bij het vee kreeg het schaap grote aandacht, als leverancier van wol voor de kledij. De Kelten waren ook echte meesters in het bewerken van ijzer en het produceren van luxe producten zoals glas en email.

2. De Nerviërs

De komst van de Kelten betekende niet het einde van volksverhuizingen in onze streken. In de 3de eeuw vóór Christus vestigden zich de Nerviërs (Nervii) hier. Dit nieuw volk was van Germaanse oorsprong, maar had zich doorheen de tijd aangepast aan de zeden en gewoonten van de Kelten. Hun grondgebied strekte zich - grosso modo - uit over de huidige provincies Vlaams- en Waals-Brabant en Oost-Vlaanderen. In 57 vóór Christus wordt deze bevolkingsgroep geschat op ongeveer 150.000 zielen en het aantal weerbare mannen op ongeveer 50.000. Dit zou een bevolkingsdichtheid van 30 inwoners per km² geven, wat een te hoog cijfer is voor die tijd. In ieder geval een toch niet onaanzienlijk aantal, dat, ondanks hardnekkig verzet, zal overwonnen worden door de Romeinse legioenen van Caesar(7).

3. De Romeinse overheersing (57 voor Chr. - 476 na Chr.)

De Romeinse overheersing van onze gewesten ving traditioneel aan met de verovering ervan door Julius Caesar, proconsul van Gallia Narbonensis, in 57 vóór Christus. Bij zijn opmars naar het noorden vond Julius Caesar de Nervii op zijn weg.

De Nerviërs hadden de verschillende stammen in het omliggende gebied ten oosten van de Schelde onderworpen. Ze hadden een krijgshaftige reputatie als stijders te voet en zorgden ervoor dat hun gebied ondoordringbaar werd door het gebruik van gevlochten hagen in de dichte bossen. Bij een eerste groot treffen tussen Romeinen en Nerviërs aan de rivier de Selle, moesten deze laatsten het onderspit delven. Als beloning voor hun heldenmoed mochten de Nerviërs als vrije stam in hun gebied met de versterkte plaatsen blijven wonen. Hiermee was de oorlog niet voorbij, want pas in de lente van 53 vóór Christus slaagde Caesar erin om de Nerviërs definitief te onderwerpen en begon de Romeinse kolonisatie.

Om de verovering te bestendigen werd Gallië opgedeeld in provincies, waarbinnen de verschillende civitates resorteerden. Heldergem behoorde tot het bewoningsgebied van de Nervii en dus de civitas Nerviorum met als hoofdstad Bavai, een oude bewoningskern met strategisch belang. De heerweg Boulogne-Keulen doorkruiste het noorden van Gallië van west naar oost en Bavai vormde hierin een belangrijk knooppunt, want van hieruit kon men een zevental richtingen kiezen. De heerwegen waren ook een belangrijke factor in de Romeinse kolonisatie; verplaatsing van troepen, bevorderen van handelscontacten en de versmelting van de verschillende volkeren. Tot op heden bestaat er nog veel onduidelijkheid over de ligging van de secundaire wegen, maar men kan aannemen dat hierbij vroegere wegen en bewoningskernen tijdens de Romeinse periode - al dan niet continu - in gebruik bleven. Een aanwijzing in die richting vinden we in de opgravingen op de reeds eerder geciteerde 'Ninoofse watervalle'. Hierbij vond men verschillende scherven van dakpannen en aardewerk uit de Romeinse periode evenals funderingen, overblijfsels van de pijlers van een hypocaustum, fragmenten van rood-witte fresco's en een betonnen vloer(8). De aanwezigheid van een hypocaustum, de frescofragmenten evenals het feit dat de ruïnes in totaal een oppervlakte in beslag namen van circa 3 ha 50 are, wijzen in de richting van een groot landbouwbedrijf met een zekere luxe en welstand. We kunnen dan ook stellen dat de 'Ninoofse Watervalle' een waarschijnlijk ononderbroken bewoning kende te beginnen tijdens het Neolithicum en doorlopend tot op het einde van de Romeinse periode en dit dankzij zijn gunstige ligging.

4. De Frankische kolonisatie

Reeds sinds de derde eeuw was het Romeinse rijk niet meer in staat gebleken krachtadig op te treden tegen de diverse migratievolkeren uit Midden- en Noord-Europa. De Romeinse staatsstructuur brokkelde af als gevolg van interne en externe factoren en bevorderde aldus de stijgende macht van locale heersers. Rome was meer dan ooit ver af en slechts nog een afspiegeling van wat het ooit geweest was.

Op 31 december 496 staken verschillende Germaanse stammen de Rijn over bij Mainz en trokken zeer snel - dankzij het goede wegnnet - Gallië binnen. Dit was meteen het begin van het einde van het West-Romeinse rijk.

Aan de benedenloop van de Rijn en in de streek rond Keulen woonden de Franken, één van de Germaanse stammen. Zij moesten dit deel van de Romeinse grens verdedigen. In het midden van de vierde eeuw waren zij opgenomen als foederati

(bondgenoten) binnen het Romeinse rijk (9). Bij hun intocht in Gallië namen de Salische Franken het gebied in bezit tussen de Schelde- en Dendervallei. Dit was geen aaneengesloten koninkrijk, maar bestond uit verschillende koninkrijkjes, geleid door bendeleiders voor wie het voornaamste doel erin bestond te vechten en te plunderen(10). Uit één van deze koninkrijkjes trad het geslacht van de Merovingers naar voren. Zij zullen de basis leggen van een groot Frankisch rijk. Na de dood van zijn vader in 481 te Doornik zal Chlodovech, beter gekend onder de naam Clovis, beginnen met de onderwerping van de verschillende Frankische koninkrijkjes en alles samsmeden tot één groot Frankisch rijk. Vervolgens zal hij dit rijk nog uitbreiden met de verovering en onderwerping van andere Germaanse rijken. Aldus ontstond in West-Europa voor het eerst sinds de val van het West-Romeinse rijk een groot aaneengesloten rijk. De tweede grote verdienste van Clovis bestond in zijn bekering tot het orthodoxe Christendom, waardoor hij de kerk een nieuw tijdperk inloodde en zich tegelijkertijd voorzag van de steun van de kerk en van de Gallo-Romeinen. Het is dus onder de Merovingers dat de synthese zal plaats vinden van drie elementen: een Christelijk, een Germaans en een Gallo-Romeins. Vanaf de 7de - 8ste eeuw was deze versmelting achter de rug.

Na de dood van Clovis in 511, valt het Frankische rijk ten prooi aan opvolgingsoorlogen en zwakke koningen. In 751 nemen de Karolingers het roer over van de Merovingische dynastie. De beroemste telg was Karel de Grote. Tijdens zijn regering werden bepaalde ontwikkelingen, die reeds vroeger een aanvang hadden genomen, verder gezet. De grote verdienste van Karel de Grote ligt hierin dat hij het rijk verder uitbreidt, als gevolg van zijn grote veroveringsdrang en zijn keizerkroning in het jaar 800. Aldus ontstond in West-Europa, na de val van het West-Romeinse keizerrijk, een groot rijk met aan het hoofd een keizer die kon rekenen op de steun van de paus van Rome en een tegengewicht vormde voor de Oost-Romeinse keizer in Byzantium. De opvolgers van Karel de Grote slaagden er niet in de eenheid van het rijk te behouden. Het Verdrag van Verdun (843) verdeelde het Karolingische rijk in drie delen, waarbij het Middenrijk en de keizerskroon werden toegekend aan Lotharius I. Onze streek, de mark Ename waaruit later het Land van Aalst ontstaat, behoorde tot dit Middenrijk. In 925 worden we definitief ingelijfd bij het Duitse rijk. Boudewijn IV met de Baard (988 - 1035), graaf van Vlaanderen en vazal van de Franse vorst, veroverde de gebieden ten oosten van de Schelde op de Duitse vorst en vestigde er zijn heerschappij. Aldus werd ons gebied, deel van het Land van Aalst, ingelijfd bij het graafschap Vlaanderen (Kroon-Vlaanderen), en vandaar de naam 'Rijks-Vlaanderen' voor dit gebied. Door deze verovering werd de Vlaamse graaf tegelijkertijd ook leenman van de Duitse vorst. Het is vanaf deze periode dat we een beter zicht krijgen op de geschiedenis van Heldergerm, waarvan de eerste vermelding dateert uit 1096.

Aangezien ons gebied een bewoning kende tijdens de Romeinse periode, rijst de vraag of de 'Ninoofse Watervalle' een continue bewoning heeft gekend. Met andere woorden valt de bewoning uit de Romeinse periode samen met deze van de Frankische kolonisor of waren er meerdere kernen of ontstond er één totaal nieuw woongebied? Wie de kaart van Heldergerm onder ogen neemt stelt vast dat de oude dorpskern zich situeert aan de Molenbeek. Naar alle waarschijnlijkheid is de bewoning op de 'Ninoofse Watervalle' reeds voor de Frankische invallen verlaten of verwoest wanneer

zij langs de heerwegen Gallië binnentrokken. De uitgang -gem van de naam Heldergem kan reeds aanduiden dat de stam van Heldar hier een onderkomen had gevonden in de vijfde eeuw. Immers op basis van de plaatsnamen kan men vaststellen dat de Franken de heerweg Keulen-Bavai-Boulogne volgden. Langs deze weg, van Halle over Doornik tot in Armentières, vinden we een strook van gemeenten waarvan de naam eindigt op -gem, -ingem of -ghien en -chin in het Frans. De bewoners op de 'Ninoofse Watervalle' waren voor hun watervoorziening aangewezen op de aldaar beschikbare bronnen. We vermoeden dat de stam van Heldar uitgebreider was qua mensen en dieren en vandaar verkoos te verblijven aan de Molenbeek. De hogergelegen leemgronden waren voldoende droog om akkerbouw te bedrijven. In het licht hiervan was de keuze als vestingsplaats voor de stam vlug gemaakt.

Voetnoten

1. De buurtwegen werden in 1994 door het gemeentebestuur opgemeten. Inlichtingen verschaft door Dhr. Van den Stock Geert.
2. Annales de la Société d'Archeologie de Bruxelles. Mémoires, Rapports & Documents, XIII, 1899, p. 260; DE SCHRYVER, Rapport sur les collections. In Annuaire 1900. (Société d'Archéologie de Bruxelles). XI, 1900, p. 46 en DE TROYER R., Opgraving van de onderbouw van een Belgo-Romeinse villa in Heldergem (Oost-Vlaanderen). In Mededelingen Heemkundige Kring Haaltert, XI, 1989, 2, p. 1-2
3. BORMAN R., Oude beschouwingen van de lage landen. Amsterdam-Brussel, 1980
4. COLLEN J.A., Bijdrage tot de geschiedenis van Bambrugge. Erpe-Mere, 1984, p. 10-18
COLLEN J.A., O.C. p. 10-18
5. BORMAN R., O.c. p. 161-175
6. Hallstatt is een plaats in Oostenrijk waar in de 19de eeuw een belangrijke putdekking plaatsvond van een enorme pre-historische begraafplaats. *1.
7. J. Colen, p. 18 noot 6
8. CEASAR C.I., De Gallische Oorlog. Vertaald, ingeleid en verklaard door J. J. A. L. Humblé. (Klassieke Galerij, 45). Antwerpen-Amsterdam, 1978, passim.
9. Een hypocaustum is de vloerverwarming van een vertrek. Beton werd toen vervaardigd uit steenpuin vermengd met kalk. Annales de la Société d'Archeologie de Bruxelles. XIII, 1989, p. 25.
10. JANSEN H.P.H., Geschiedenis van de middeleeuwen (Aula-boeken, 620). Utrecht-Antwerpen, 1983, p. 37
11. BRONKHORST J.W., Spinrag der middeleeuwen. De Geschiedenis van het Frankenvolk. Den Haag, z.d. en JANSEN H.P.H., Geschiedenis van de middeleeuwen. (Aula-boeken, 620). Utrecht-Antwerpen, 1983.

DEEL II

TOPONYMIE (PLAATSNAMEN)

William Minnaert

A. INLEIDING : OPZET EN VERANTWOORDING

Wanneer wij ons op het terrein van de persoons- en plaatsnamen begeven, weet iedereen die zich met deze materie bezighoudt, dat wij ons op wetenschappelijk glad ijs begeven. Dit is zeker het geval voor het hiernavolgende 'overzicht' van de Heldergermse plaatsnamen. Een grondige studie van de toponymie van een streek duurt immers jaren, en vergt een bijzondere voorkennis van de plaatselijke realiteit (zowel geografisch als historisch), als een vergevorderde taalkundig- etymologische opleiding en een uitgebreid archiefonderzoek. Voor een aantal problemen kon een beroep worden gedaan op het seminarie voor Nederlandse Taalkunde en Vlaamse Dialectologie van de Rijksuniversiteit Gent, waar de verschillende onderzoekers ons heel behulpzaam waren. Een bijzonder woord van dank voor dr. Magda Devos, voor het gedegen wetenschappelijk advies.

De structuur van dit onderdeel is gebaseerd op dat van de Maldegemse plaatsnamen van prof. dr. Johan Taeldeman(1), en dat van Bellem door dr. Magda Devos(2), doch het opzet is veel bescheidener en minder diepgaand. Onze bedoeling is een overzicht te geven van de Heldergermse plaatsnamen zoals die door de huidige bevolking gekend zijn of naar voren komen uit een aantal kaarten, atlassen en publicaties. Zoals het in bovenvermelde publicaties het geval is, zijn de plaatsnamen volgens soort ingedeeld, waarbij wij echter binnen de terreinnamen geen verder onderscheid maakten. De etymologische verklaringen zijn ofwel een deductie uit de feitelijke situatie, ofwel afgeleid uit één van de schaarse etymologische woordenboeken die ons grondgebied bestrijken(3). Vaak echter bood geen enkel van deze werken enig uitsluitel, zodat wij genoodzaakt waren hypothetisch te werken.

Als bronnen gebruikten wij de volgende gegevens, die wij verder in dit werk meestal afgekort zullen aanduiden. In chronologische volgorde werd dit:

- Renteboek van de Sint-Adriaansabdij uit 1426 (RB), gepubliceerd door E. Soens in 1914
- Heerlijk renteboek van Latem en Lilaere uit 1783 (HB)
- Inventaris van de Sint-Adriaansabdij met kaart uit 1829 (SA*), bewerkt door R. De Troyer in het artikel 'Straten en velden te Heldergerm'(4) Dit document verdeelde Heldergerm in 10 wijken en wij gaven telkens ook het wijknummer aan, op de plaats van het *.
- Atlas van de buurtwegen van 1843,(A*) Voor de straatnamen werd dit gevolgd door het desbetreffende nummer uit de atlas.

- Kaart naar P.C. Popp uit 1857 (P).
- De Potter en Broeckaert : Geschiedenis van de gemeenten van Oost-Vlaanderen, vermoedelijk 1895 (PB).
- Stratenplan van Groot-Haaltert, uitgegeven door het gemeentebestuur in 1990, D/1990/4562/3 (SP)
- Benamingen van buurt- en voetwegen, zoals gebruikt door het gemeentebestuur 1995 (5) (BW*/VW*), eveneens gevolgd door het desbetreffende nummer.
- Gewest- en kadasterplannen van 1990 tot 1995 (GP).
- Volkskundige en mondelinge overlevering (V): heel wat interessante benamingen komen alleen in de volksmond voor.

In principe werd vertrokken van de huidige schrijfwijze. Tussen haakjes vindt men dan de oudste ons op dit ogenblik bekende vermelding. Verder vindt men vermelding van afwijkende benamingen en voor de straatnamen de verwijzing naar de atlas van de buurtwegen en de huidige gebruikte namen.

B. PLAATSNAMEN IN HELDERGEM

1. De naam 'Heldergem'

De oudste ons bekende vormen zijn Heldrenghem (1096) (6), Hildreghem (1149) en Heldrenghem (1229). Zij leiden ons meteen naar de oorsprong van de naam die o.i. uiteenvalt in minstens 3 delen:

- Heldar, Helder, Hildihari (hildjo : strijd + harja : leger) , een voornaam van Frankisch oorsprong.
 - ing : Frankisch element dat 'stam, familie' aanduidt
 - hem : verwant met heim, heem, home (Eng.), met als betekenis 'huis, woonplaats'. Dus Heldergem: 'woonplaats van de familie van Heldar'.
- Dit naamtype op -gem komt vrij veel voor in Vlaanderen, cf Aaigem, Erondegem, Hekelgem.

2. Wijken en gehuchten

Hieronder behandelen wij alle plaatsnamen die een gebied aanduiden dat groter is dan een straat, een veld of een afzonderlijke hoeve, en waar zich een bewoningskern bevindt of in het verleden bevond.

- *Berenhoek (SP)*

Dit gedeelte van Bovendries omvat een drietal straten en paalt ten oosten aan de Heldergemstraat. Het komt eigenaardig genoeg niet voor op de kaart van 1829. Wat de naamgeving betreft leek het ons weinig waarschijnlijk dat hier ooit beren zouden hebben gehuisd. Waarschijnlijk verwijst de naam naar de familie Beerens, die volgens

mondelinge mededeling daar zou hebben gewoond. Die familie blijkt echter niet verwant te zijn met de familie Beerens, die er momenteel woonachtig is.

- *Dries (RB driesch)* (7)

Het woord Dries, dat goed vertegenwoordigd is in de Vlaamse toponymie, was oorspronkelijk een benaming voor uitgeput akkerland, dat een tijdlang braak moest blijven liggen om weer op krachten te komen. In de middeleeuwen was het gebruikelijk om het rustend akkerland te laten afgrazen door het vee van de boerengemeenschap. Vandaar dat Dries de betekenis 'gemeenschappelijke weide' kon aannemen. Doordat de met gras begroeide pleintjes van dorpen en gehuchten eertijds ook als gemeenschappelijke graasland dienst deden, evolueerde het woord tot benaming van zulke openbare pleintjes. Dit verklaart waarom op de oudere kaarten ook rond de oorspronkelijke kerk het toponiem Dries te voorschijn komt. Waarschijnlijk werd met dit laatste hetzelfde stuk grond bedoeld, wanneer Popp het had over de Molendries, daar iedere Heldergerenaar weet dat de oude kerk zich in de buurt van de watermolen bevond.

Het is de lezer uit Heldergem reeds zonder meer duidelijk, dat de Dries een stuk ruimer was dan wat wij nu onder dries verstaan, namelijk het stuk tussen Vijverstraat en Hogendries. Vanaf zijn oorspronkelijke toepassing als gemene weide (doch hier dus niet als dorpsplein), breidde het toponiem mettertijd zijn domein uit tot de ruime omgeving. Uit mondelinge overlevering en gestaafd door het materiaal van Mark De Moyer, konden wij achterhalen dat het hele stuk vanaf de huidige Hogendries tot voorbij de huidige kerk een gemeenschappelijke weide was van vrij slechte kwaliteit, waar de boeren die te weinig eigen grond hadden hun koeien lieten grazen(8). Op zeker ogenblik in de geschiedenis ging men deze term als onderscheidende benaming gebruiken voor de twee grote delen van het dorp: wat tussen de huidige kerk en de steenweg lag, heette voortaan Bovendries, terwijl het gedeelte ten noorden van de nieuwe kerk in de volksmond 'Beneden' wordt genoemd. Dit laatste breidde zich later uit tot het gehele bewoonde gedeelte beneden de kerk, met uitzondering van Hoom. De verklaring van de naam 'Beneden' is uiteraard niet ver te zoeken als men weet dat er een niveauverschil van bijna 50 meter bestaat tussen het ene en het andere einde van het dorp.

Het toponiem Dries vinden we ook terug in de straatnamen Dries en Driesstraat (A), twee vroegere benamingen voor de Heldergerstraat, die het dorp van Noord naar Zuid doorsnijdt.

Ook in Hogendries (SP) en Motte(n)dries (SP), die voor de fusie vroeger Dries heetten, zijn onderscheidende benamingen voor de (te groot geworden) Dries.

Bij het bekijken van het stratenpatroon op oude kaarten kunnen we ons niet van de indruk ontdoen dat de huidige Dries (Bovendries) een gebied is dat al vrij vroeg bewoond moet zijn geweest. Op zich is dit uiteraard geen wetenschappelijke verklaring, en men moet heel voorzichtig omspringen met het verband tussen het voorkomen van een naam en de feitelijke bewoning. Toch kwam De Moyer tot een vergelijkbare conclusie, uitgaande van de studie van het grondbezit tijdens het Ancien Régime. Bovendries en Beneden komen dan grosso modo overeen met de heerlijkheden Latem en Heldergerem, die geleidelijk naar elkaar toegroeiden (zie deel III).

- (*H*)oom (Alle bronnen, RB Hoem, HR: Hoome. Gysseling meent dat de naam verwant is met Humas [768-814], maar vermeldt geen betekenis).

Enige, duidelijk afgescheiden gehucht van Heldergerm, dat zich volledig in het Westen van de gemeente bevindt en eigenlijk aansluit bij de Berg in Aaigem. Het ligt volledig afgezonderd, heeft slechts één bestrate toegangsweg en heeft geen enkel handelshuis. De oudere bewoners van het dorp herinneren zich nog hoe vroeger het gehucht bij sneeuw soms dagen afgesloten was van de gemeente, zodat de kinderen niet naar school konden. Het huidige Hoom bestaat voor een groot gedeelte uit (vroegere) landbouwerswoningen en buitenverblijven.

Een aantal jaren geleden wijzigde men de officiële benaming van Oom terug naar Hoom, wat wel overeenkomt met de oudere attestaties, maar bij de bewoners nogal wat onvrede wekte, omdat die begin 'h' nu eenmaal in onze dialecten niet wordt uitgesproken. Zoals reeds in het begin vermeld is de etymologie onzeker, maar de mogelijkheid bestaat dat we met hetzelfde element te maken hebben als Oombergen, nl. een afstammeling van het Germaanse *hunu (met wegvallen van de h), verwant met ons woord honing en met de betekenis 'honingkleurig'. Volgens Gysseling zit dit woord *hunu ook in het meermaals in Vlaanderen geattesteerd toponiem Honeveld, Hoonveld. De m van Hoom zou dan komen van een volksetymologische vervorming van de oorspronkelijke klank(9).

- *Kafhoek* (HR).

Gebied ten westen van de Briel en ten noorden van de Bureek, thans onbewoond. Het grondwoord -hoek is een synoniem van 'wijk, gehucht' en kan erop wijzen dat het gebied vroeger was bewoond. De benaming Kafhoek is een samenstelling van 'kaf' een 'hoek' en een ironische benaming voor een verre uithoek of een armoedige buurt waar niets te rapen valt, waar je alleen minderwaardige grond aantreft, ongeschikt om erop te boeren. Voor zover wij konden nagaan zijn er echter op deze plaats geen sporen van bewoning te vinden, zodat deze plaatsnaam eigenlijk thuishoort bij de terreinnamen.

- *Liefkenshoek* (V) (vergelijk ook Liefkenshoek-tunnel in Antwerpen)

Benaming in de volksmond voor de huizen achter de kerk, het bovenste gedeelte van de huidige Processieweg. De verklaring moet gezocht worden in de volkse sfeer. Na de oorlog waren hier een tweetal herbergen en de eigenaars kwamen op het idee om een kermis te organiseren ... waar een lief kon worden opgedaan !

- *Motte(n)dries* (SA, V mot, BW7)

Dit gedeelte van de huidige Bovendries dat zich rechts van de Heldergermstraat bevindt, kent volgens de mondelinge overlevering nog een verdere indeling. Er is een Voorste en een Achterste Mot. Waar men mondeling steeds spreekt over de Mot, hebben de geschreven bronnen het over Motte(n)dries. Het laatste gedeelte -dries is uiteraard te verklaren, omdat het hier gaat om een gebied dat deel uitmaakt van Bovendries (zie Dries). Het woord 'motte' slaat op een kunstmatige ophoging, hetzij als een soort vluchtheuvel (volgens Lindemans zouden op zo'n hoogte de bewoners met hun vee hun toevlucht hebben genomen bij een overstroming), hetzij als een 'terp' (vlucht- of grafheuvel) waarop een bouwwerk staat: een hofstede, een uitkijktoren. De

Mottendries is dus een plek op Bovendries waar zich een 'motte' bevond. Archeologisch onderzoek zou moeten uitwijzen of er zich inderdaad op deze plek ooit een wachttoren of uitkijktoren heeft gestaan, of er sporen zijn te vinden van een vroeger bouwwerk. In elk geval ligt de grond hier een stuk hoger dan oostelijk en noordelijk, en had men van hieruit een vrij goed zicht op Kerksken. Deze hypothese wordt nog versterkt door het voorkomen van het zeer interessante toponiem 'Muskenteppen' in de buurt, waarvan het tweede gedeelte -teppen wel eens een volksetymologische vorming zou kunnen zijn van 'terp'.

- *Oud dorp* (SP, S, A: Laplace, V: 't plein, beneden, aan d'oude kerk)

In tegenstelling tot wat dit toponiem zou kunnen laten vermoeden, is de naam als zodanig vrij recent. Het is inderdaad zo dat de vroegere kerk zich niet in het midden van het dorp bevond, doch helemaal aan het uiteinde, niet ver van de Molenbeek. Als enig overblijfsel vinden we er nog een kapel, die, zoals vaak verkeerdelijk vermoed wordt, niet staat op de plaats van het vroegere hoogkoor (zie hierover vroegere artikels in ons blad door R. de Troyer). De plaats waar de vroegere kerk stond is nog steeds parochiegrond en het is bijzonder jammer dat archeologisch onderzoek, dat zou gebeuren in het kader van '900 jaar Heldergem' door bepaalde instanties en personen werd tegengehouden. Op het oude dorpsplein vinden nog steeds de jaarlijkse kermissen plaats, deels omdat der rond de 'nieuwe' kerk geen plaats voor is.

3. Straatnamen

De straatnamen werden weergegeven in alfabetische volgorde. We vermeldden zowel de namen van verharde wegen als die van veldwegen (zogenaamde 'lossen') en voetpaden. Sommige hiervan zijn ondertussen verdwenen. Als basisbron vertrokken wij hier van de atlas der buurtwegen, waarvan wij het overeenkomstig nummer tussen haakjes weergeven. Voor de etymologie dienden wij vaak te verwijzen naar punt 5 (terreinnamen), daar de weg is genoemd naar het nabijgelegen terrein.

- *Appelsveldweg* (A26, VW26) loopt van de Processieweg richting Haaltert, en bevindt zich op Hollebeke. Het eigenlijke Appelsveld ligt echter noordelijker (verklaring zie 5), maar toch moet ooit deze weg naar het Appelsveld geleid hebben.
- *Boschstraat* (HR) Boschveldekenlos (A12, BW12) : weg die vanop de steenweg naar de Bosveldekens (op de grens met Sint-Antelinks) liep.
- *Borrelas* (A20) ' van de Mottedries naar de borre' zegt de atlas. Heet thans Bronweg. 'borre' is een oudere vorm van bron. (zie 6)
- *Borrevoetweg* (A28, VW28) tussen Mottedries en Stokt. (zie 6 'borre')
- *Brielstaat* (A6, P) Van de Berenhoek naar de Bureek. Het eerste deel van deze straatnaam gaat terug op een Keltisch woord (*Brogilo) voor een gemeenschappelijke

weide. Dat woord verschijnt in de Vlaamse dialecten onder de gedaanten Broel, Bruul en Briel. Ooit moet er in Heldergem zo'n gemene weide bestaan hebben, waartoe de Brielstraat toegang gaf. Hoewel vandaag de officiële naam (voor zover hij gebruikt wordt) de variant Briel bevat, moet de volkse uitspraak in het verleden Bruul hebben geluid (zoals de bekende straatnaam in Mechelen), want alleen van daaruit valt de nog steeds gangbare dialectvorm Bruurstraat te verklaren: toen men het woord Bruul niet meer begreep doordat het uit de gewone woordenschat was verdwenen, werd het eerste deel van de straatnaam vervormd tot 'bruur', de vertrouwde dialectuitspraak van broer.

- *Bronweg* (BW₂₀, BW₈, BW₃₄) van de Mottedries (aan de families Van Herpe en Quintein) richting Haaltert. Een tweede gedeelte vormt de verbinding tussen de Hallebaan en de Mottedries.
- *Brusselweg* (A₃₆, VW₃₆) baantje vanuit het Oud-dorp richting Processieweg. Waarschijnlijk maakte dit baantje deel uit van een verbindingsweg naar Brussel.
- *Bultsestraat* (A₁) 'van Aygem naar Nederhasselt', heet nu Heldergemstraat. Waarschijnlijk had de benaming te maken met de hobbelige kasseien waarmee deze weg was bestraat.
- *Bulskamweg* (A₄₂, VW₄₂) van de Berenhoek naar de Holbeekstraat. Laatste stuk over landbouwgrond. Zie 5: Bulskam(p).
- *Bureekdreef* (BW₁₇, A₉, A₁₇ Bureekdreef) parallel met de Heldergemstraat. Het laatste stuk ervan is thans afgesloten. Bureek: zie 5; dreef: weg langs waar het vee gedreven werd.
- *Cooreweg* (A₃₁, VW₃₁, afgeschaft 1976) de oorsprong van deze landbouwweg heeft waarschijnlijk te maken met de familie Cooreman, die aan het begin van dit baantje woonde, dat aan hun boerderij vertrok en via een bocht van 90° op de Leistraat uitkwam.
- *Dekkersveld* (SP, A₁₄: Dekkersveldekensbaen, BW₁₄) weg van Hoom naar Den Berg te Aaigem, nu doodlopend (zie punt 5).
- *Dievenbaantje* (V) baantje achter de eigendom van de familie Poppe, dat uitkomt op de Mottendries en het eerste gedeelte van het Steenputstraatje. Waarschijnlijk zo genoemd omdat het ging om een donker baantje, langs weerszijden van hoge betonplaten voorzien, zodat het een duistere indruk gaf.
- *Driesstraat* (A₁: 'van Aygem naar Nederhasselt'), nu Heldergemstraat. Bedoeld wordt het gedeelte tussen de huidige kerk en de steenweg Aalst-Geraardsbergen. In de volksmond werd deze weg aangeduid met 'de kassei', omdat het tot voor een twintigtal jaren inderdaad een gekasseide weg was. Ook de benaming Bultsestraat (zie aldaar) wijst in die richting.

- *d'Haeseleerweg* (A58), genoemd naar de eigenaar van de hoeve langs die weg.
- *d'Herderkensweg* (A39, VW39) vanop de Hogendries recht naar de steenweg, achter de hofstede van de fam. Corijn, liep verder langs de andere kant van de steenweg en kwam uit op de Ninoofse weg. Bij de oude herbergnamen(10) uit 1779 vinden we een herberg 'de herderkens' gelegen op de steenweg, waarschijnlijk op de plaats waar hogergenoemde straat de steenweg kruiste.
- *Fonteynweg* (A15, BW15), maakt een lus vanuit Hoom richting Hoomveld en komt verder weer op de Hoomweg uit. Weg waarlangs een 'fontein' of bron ontsprong. Volgens Van Durme komt het woord 'fontein' uit het Oudfrans en verdrong het het oude 'borre'.
- *Hallebaan* (SP, A4 Halleweg, BW4) tussen 'Driesch' en 'Kerkstraat'. Bedoeld is de schuin oplopende straat vanaf de kapel naar de Leistraat, die inderdaad gebruikt werd (en wordt) door de Hallebedevaarders, die op deze manier een kortere weg naar Ninove namen.
- *Heldergemstraat* (SP), hoofdstraat van Heldergem : recente benaming voor de Dries(straat) en Kerkstraat, omdat deze twee laatste benamingen ook in de andere fusiegemeenten voorkwamen.
- *Hellewegje* (A44, VW44) verlengde van het Hellestraatje.
- *Hellestraatje* (P, A16 :Hellestraetjen, SA3 Ellestraatje) van het begin van de Bureekdreef richting Hoom waar het aansluit op het Hellewegje en een bocht naar links maakt om uit te komen op de Holbeekweg. Beide benamingen (Hellewegje en Hellestraatje) zouden kunnen slaan op een weinig aantrekkelijke plaats en het voorkomen van de benaming Kafhoek in de buurt (zie aldaar) bevestigt deze hypothese. Er is ook de mogelijkheid dat 'helle' is afgeleid van het Germaans *halja, wat helling betekent, hoewel de helling die deze weg bij zijn aanvang heeft, toch niet zo spectaculair is. De benaming zonder h in de atlas is fonetisch.
- *Herzeelweg* (A52, VW52) liep vanop de Krekelenberg dwars over de Mergelveldekens en de Hoomstraat richting Hoeve, en was eertijds inderdaad een verkorte weg naar Herzele. Thans verdwenen of afgesloten.
- *Hierenstraat* (denombrement 1641 'aan de dries') Exacte ligging en etymologie onbekend. Misschien een etymologische vervorming van 'herenstraat'.
- *Hogendries* (SP, A9: Hoogendriesweg, BW9), benaming voor het bovenste gedeelte van de Dries, er gekomen na de fusie, daar ook de andere deelgemeenten van Groot-Haaltert een Dries hadden. Etymologie : zie 2.

- *Hoeksken* (A23) de atlas geeft hier aan 'Chemin interieur', doch vergelijking met recent materiaal leert ons dat het om het doodlopend stuk van de Processieweg gaat parallel met de Heldergemstraat.
- *Holbeekweg* (SP, A22: Holbekweg, BW22) oostwaarts vanaf de Heldergemstraat juist boven de kerk tot op de Brusselweg (zie 5 'Holbeek'),
- *Holbeekstraat* (BW3) verlengde van de Hoomweg naar de Kambaan/Rijststraat (zie 5 'Holbeek').
- *Holbeekwegelken* (A45 : Holbeckwegelken, VW45) in het westen, van de Holbeekstraat richting Woubrechtgem (zie 2).
- *Hoomweg* (SP, A3: Oomweg) vanop de Heldergemstraat richting Hoom en dan verder naar links (zie punt 2).
- *Hooreveldweg* (A47, VW47:Hoornveldweg) liep dwars door het Hoornveld. Praktisch niet meer begaanbaar (zie 5).
- *Hautemswegje* (A37) weg die naar Denderhoutem liep, vroegere naam voor Wijnhuisbaantje, thans onofficieel verdwenen.
- *Jagersveldekenweg* (VW55, in de atlas A55 J(S?)acqersveldekenweg) vanop het Dekkersveld richting Aaigemberg. Weg die liep naar het Jagersveld, waarvan de situering niet helemaal duidelijk is. Het Jagersveld was waarschijnlijk een veld dat toe-hoorde aan een zekere (de) Jager, en de naam in de atlas is dan ook meer dan waar-schijnlijk een verschrijving.
- *Kafhoekweg* (A46, BW46) parallel met het Hellestraatje, (zie 2 Kafhoek).
- *Kapellebaantje* (V) Andere benaming voor de Vijverkenweg, van de Heldergemstraat naar de Bureek. Wij hebben echter geen aanwijzingen dat er in de buurt ooit een kapel zou hebben gestaan.
- *Kerkbosweg* (SP, A21 Kerkenbosweg) weg naar een bos toebehorend aan de kerkfa-briek, in de volksmond 'Muskenteppen' genoemd.
- *Kerkstraat* (A1) 'van Aygem naar Nederhasselt'. Bedoeld wordt het gedeelte van de Heldergemstraat tussen de huidige en de vroegere kerk. De naamgeving is dan ook evident.
- *Kerkweg* (A25, BW25), pad van het Oud-dorp (en dus de vroegere kerk) naar de molen, en langs de andere zijde van het Oud-dorp naar de Hoombaan. Gedeeltelijk verlegd in 1963.

- *Kloosterstraat* (buurtweg die in de atlas geen nummer meekreeg). Dateert van 1979 en is gelegen tussen Oud-dorp en Hoomweg westwaarts (tweede gedeelte van de kerkweg). Hier stond één van de kloosters van E. H. Glorieux.
- *Korterweg* (A34, VW34) voetweg die een stukje afsnijdt tussen Heldergemstraat en Hallebaan, wat meteen ook de naamgeving verklaart.
- *Krekelenbergweg* (VW50, A50: Kreekenbergweg) weg rechtover de nieuwe kerk (zie 7): Krekelenberg.
- *Krinkel* (V) benaming in de volksmond voor het meest noordelijke gedeelte van de Mottedries. Het woord betekent 'bocht' en de straat maakt daar inderdaad een bocht van 90°.
- *Kromweg* (A27) de atlas verklaart 'tussen het Hoeksken en de Mottedriesch'. Is evenals het Hoeksken een gedeelte van de Processieweg of Liefkenshoek. Genoemd naar de vorm van de weg, die in tegenstelling tot wat op de kaart staat, in werkelijkheid 2 korte krommingen vertoont.
- *Langemeerschweg* (A35, VW36) parallel met de grens met Haaltert. Genoemd naar de Langemeersch (zie aldaar).
- *Laplace* (A10) verfranste benaming voor de plaats die nu 'Oud-dorp' wordt genoemd. De vorm van een dorpsplein is duidelijk te herkennen, al is het wel eigenaardig dat de kerk niet onmiddellijk tot aan het dorpsplein komt (zie punt 2).
- *Leistraat* (HR, A4: Leystraat) het verlengde van de Hallebaan. Lei en lee zijn courant voorkomende toponiemen als benaming voor een kleine waterloop, meestal door mensenhand gegraven, soms ook natuurlijk. De straat is dus genoemd naar een beek of sloot in de buurt, die ondertussen verdwenen is.
- *Lindeweg* (A40, VW40) van boven de Heldergemstraat naar de Steenweg, afgeschaft in 1984. Weg waarlangs één of meer lindebomen stonden.
- *Lochtingweg* (SP, A53: Logtingweg) in de volksmond ' 't straatjen van den burge-meester'. De verklaring van de eerste naam is iedere dialectspreker bekend. 'Lochting' is de dialectbenaming voor moestuin. Op de hoek van deze straat woonde de laatste burgemeester van Heldergem, Urbain De Cooman, vandaar de tweede naam.
- *Melkebeekstraat* (A3, P: Melkebeekweg) de atlas zegt ' du village a Woubrechtgem/St. Antelinckx '. Duidelijk een verwijzing naar de Melkebeek (zie aldaar), die in de buurt vloeit.
- *Molenweg* (A13, BW13) van de Wilgestraat naar de watermolen. Vandaar ook de naam.

- *Mottendriessstraat* (A7): zie 2 Mottedries
- *Ninoofse weg* (A18; Ninofsche weg, VW18) van de Leistraat door 'de Vrambosch' over de steenweg, was dit de weg naar Ninove (en Halle).
- *Plankweg* (A59, BW59) Bijna verdwenen pad langs de Molenbeek. Waarschijnlijk bevond zich hier ergens een plank over de beek.
- *Processieweg* (A13, BW13, BW23 en VW27), Het eerste gedeelte heet in de volksmond 'De baan naar 't nieuw kerkhof'. Voor wat de naamgeving betreft, gaat het hier uiteraard om een weg waarlangs de processie passeerde. Wij zien echter niet goed in hoe deze naam onderscheidend kon zijn, daar de processie(s) uiteraard ook nog andere straten aandeed/aandeden dan deze. Gezien de naam ouder is dan het nieuwe kerkhof, zou het ook verkeerd zijn deze te interpreteren als de weg waarlangs de rouwprocessie komt, daar het oude kerkhof zich rond de kerk bevindt. Omvat ook de bewoonde gedeelten van het Hoeksken, Kromweg en Liefkenshoek.
- *Rechtersweg* (A42, RB: den Rechtere 'aan de praeterie', SA5: baan met de rechter, VW41) van de Berenhoek naar het begin van de Kambaan. Oorsprong onduidelijk.
- *Rijststraat* (A2, BW2) de officiële naam voor de Kambaan, van de Steenweg naar molen te Rijst (Sint-Antelinks)
- *Ruimbunderweg* (VW56, A56: Ruymbunderweg) in het westen van het dorp. Komt uit op de Melckebeekstraat, die de grens vormt met Woubrechtgem, (zie 5). Waarschijnlijk genoemd naar een stuk grond dat 'ruimbunder' genoemd werd en iets zegt over de grootte van de grond.
- *Slingerweg* (A29, VW29) vertrekt aan het Stoktwegelken, komt tot aan het verlengde van de Bronweg, kruist dan de Borrevoetweg en loopt dan naar de Brusselweg, in het oosten van het dorp, tussen Holbeek en Stokt. Genoemd naar de Slingermeersch (zie 5). Grote gedeelten zijn praktisch onbegaanbaar.
- *Steenbeekweg* (A51, VW51), genoemd naar de nabijgelegen Steenbeek, liep parallel met de Krekelenbergweg. In de praktijk nog weinig van te merken.
- *Steenputstraetjen* (A33, VW33) van de Vijverweg over de Mottedries richting Borrevoetweg. Het eerste gedeelte noemt men soms Dievenbaantje. Waar de weg de Mottedries kruist, stond waarschijnlijk een steenput. We vermoeden dit, daar de Mottedries daar een bocht neemt en uitkomt op een pleintje in driehoeksvorm, dat nog steeds gemeentegrond is. Het lijkt ons niet ondenkbaar dat daar ooit een gemeenschappelijke steenput heeft bestaan, zoals dat ook op de Berenhoek het geval was.
- *Stoktlos* (A19, BW19): weg die leidde naar de Stokt (zie aldaar) van de Leistraat, bij Popp verkeerdelijk Slachtlosweg.

- *Stoktwegelken* (A30, VW30) van de Kerkbosweg/Muskenteppen naar de Stokt (zie aldaar).
- *Straatjen* (VW32, A32: straetjen) van de Heldergemstraat (iets hoger dan de Cash and Carry De Rijck) naar de Vijverstraat, parallel met de d'Haeseleerweg.
- *Strijlandbaan* (A2, BW11) van de steenweg bijna in Nederhasselt, dwars over de Preterij en het Strijland, naar de Rijststraat (zie 5: Strijland).
- *Terlicht* (SP) nieuwe benaming voor de steenweg Aalst-Geraardsbergen, in de volksmond gewoon de Steenweg, naar analogie met de naam in Kerksken, gebruikt men ook voor Heldergem de naam Terlicht, hoewel die dus niet oorspronkelijk is.
- *Trawantelstraat* (A3) de atlas geeft verder 'du village a Woubrechtgem / St. Antelinckx': Oorsprong van de benaming onbekend, doch dit zou best wel een verband kunnen bestaan met de Trawantelberg, die echter een vermoedelijke andere situering heeft. (zie aldaar).
- *Varentweg* (A57, VW57) in Hoom, vormt de grens met Woubrechtgem. Blijkbaar zijn er twee plaatsen die Ter Varent werden genoemd, één in het westen en één in het zuidoosten van het dorp (zie Frankbos).
- *Vijverstraat* (SP, A8: Viverstraet, BW8, BW9) naam voor drie (!) straten. De eerste benaming (BW8/BW9) slaat op twee straten, één haaks op de Heldergemstraat, en één parallel ermee, en maakte deel uit van de Dries. (vroeger heetten deze straten samen met de Hogendries trouwens gewoonweg Dries). De naamgeving heeft te maken met het feit waar deze straten samenkwamen zich vroeger een vijver bevond. Verder wordt deze naam ook gebruikt voor de onlangs bestrate verbinding tussen de Mottedries en de Bronweg, parallel met de Heldergemstraat, voor het hof van de familie d'Haeseleer. Dit is des te eigenaardiger, daar deze wegen niet in verbinding staan met elkaar. Uiteraard zal het wel zo zijn geweest dat zich daar ook een vijver bevond, maar toch werkt dit verwarrend.
- *Vijverkensweg* (A43, VW43) Twee samenkomende paadjes die respectievelijk van de Berenhoek en van de Heldergemstraat naar de Bureek lopen, om dan beneden links aan te sluiten op de Bulskamweg. Het benoemingsmotief is niet helemaal identiek aan dat van hierboven: waar deze paadjes uitkomen op de Bulskamweg ligt een gebied dat 'de Vijverkens' wordt genoemd.
- *Vijverwegel* (VW59, A59: Vijverweghem) in 1963 afgeschaft wegje op de Berenhoek, dat een stuk van de Brielstraat afsneed. Benoemingsmotief identiek aan Vijverkensweg.
- *Watervallos* (HR, A24, BW24) verwijst naar Ninoofse waterval en komt uit op de Ninoofse weg.

- *Wijveldweg* (VW48, A48 : Weyveldweg) vanop de Heldergemstraat in de buurt van het voetbalveld richting Hoom, genoemd naar het veld waar het doorloopt (zie 5: Wijveld).
- *Wijnhuisbaantje* (BW37) vanop de Hogendries door het Vrambosch, naar het Wijnhuis (op de hoek van de Leistraat en de steenweg was een huis waar men wijn verkocht).
- *Wilgestraat* (A5, BW5): van het Oud-dorp naar Haaltert, genoemd naar de begroeiing. Wilgen komen in onze streek vrij veel voor en boorden vaak een weide af.
- *Willemsweg* (A54, VW54): in Hoom, genoemd naar het gelijknamige veld (zie 5).
- *Wolveweg* (A38, VW38), vanop Terlicht, parallel met de Ninofsche weg. Over de verklaring van het toponiem 'wolf' is men het niet eens. Het kan verwijzen naar het gelijknamige dier, dat vóór 1800 vrij veel in onze streken voorkwam. Anderzijds duidde het volgens Helsen (1961) ook op een plaats aan de rand van het dorp, waar zich vogelvrijverklaarden of boosdoeners bevonden, of volgens Devos gewoon een moerassige wildernis. De atlas spreekt trouwens ook van een Wolvenhoek.

4. Namen van hoeven en andere bouwsels

In dit gedeelte geven we een summier overzicht van de bouwsels zoals deze uit het beperkt toponymisch onderzoek naar boven zijn gekomen, aangevuld met enkele in de volksmond veel gebruikte toponiemen, vaak als referentieplaats.

Het spreekt voor zich dat in de toekomst wellicht nog nieuw materiaal te voorschijn zal komen.

- *Boonhof* (RB: Boenhof), gelegen links van de Hoomstraat, tegen de Steenbeek. De historische werkelijkheid achter deze naam en het feit of hier al dan niet een hof heeft bestaan, is vrij controversieel. Sommigen beweren stevast dat hier een Frankische hoeve of Romeinse villa moet hebben bestaan en zien het vinden van talrijke stenen en scherven als een duidelijk bewijs. Zij worden ook gesteund door de vermelding van een Boenhof in het heerlijk renteboek. Boonhof zou dan betekenen : 'hof waar een zeker Boon(e) woonde'. Anderzijds bood archeologisch onderzoek ter plekke geen uitsluitsel over het al dan niet voorkomen van een hoeve en moet de huidige ophoping als een plaats gezien worden waar vroeger de boeren hun vee bij elkaar drevven wanneer het water van de Steenbeek te hoog kwam. In die zin kan Boonhof terug gaan op een klein omsloten perceeltje waarop bonen worden geteeld.
- *(de) Carré* (V) : benaming voor twee huizenblokken, één gelegen aan de Hogendries, één op de Heldergemstraat iets hoger dan het Oud-dorp. Deze van oorsprong Franse benaming wijst op een langgerekt blok van kleine huisjes, gezet om te verhuren en doorgaans gebruikt door inwoners met weinig sociale middelen, een soort van sociale woningen 'avant la lettre' dus.

- (*de*) *Herderkens* (SA10): onduidelijke plaatsnaam, gelegen in de buurt van de steenweg Aalst-Geraardsbergen. John Scheerlinck vindt in zijn overzicht van de herbergen in 1779(11) een herberg de Herderkens, “gelegen binnen Helderghen iegens Outer, aende heirbaene of calseyde leedende van de stad Aelst naer Geenaertsberghe”, doch niet onmiddellijk verwijzend naar een uithangbord. Waarschijnlijk bedoelt men de zelfde plaats, wanneer men in de volksmond spreekt van ‘aan Barbara’ (verwijst naar de voornaam van één van de vroegere bewoonsters, of naar een kapelletje van de H. Barbara, die in onze streek veel werd vereerd).
- *Hof ten Haen* (A) thans verdwenen hof, gelegen in het zuid-westen van Heldergem tussen de Bureek en Hoom. In de tienden van de Sint-Adriaansabdij vermeld als hofstede.
- *Hof Ten Ingelboutsvelde* (RB 1426 Ninove, landboek abdij van Anchin 1621) Nu verdwenen, was gelegen aan de Melkebeekstraat. De benoeming gaat terug op de Germaanse naam Ingelbout.
- (*de*) *Koterhaak* (V) verwijst naar de herberg ‘de gouden koterhaak’, gelegen op het vroegere dorpsplein. Een koterhaak is een gebogen haak gebruikt om de kachel op te poken, of er in te ‘koteren’.
- (*t*) *Klooster* (V) uiteraard wordt hier de gebouwen bedoeld rechtover de kerk (zie hoofdstuk VI). Tegenwoordig is de officiële benaming Huize Glorieux, genoemd naar de E.H. Glorieux, stichter van de congregatie van de Zusters van Barmhartigheid te Ronse, van wie dit klooster afhankelijk is.
- *Magerman* (denombrement 1641: ‘hoeve aan de dries’) waarschijnlijk genoemd naar de eigenaar. In het Rentebok uit 1426 vinden we de vermelding ‘Maerghelē anden Vranckbosch’, die wel eens op dezelfde plaats zou kunnen slaan.
- *Smetstede* (denombrement 1641 ‘aan de dries’) in de volksmond gekend als ‘Smesh’, dialect voor ‘Smidse’. Een 40-tal jaar geleden bevond zich op de hoek van de Vijverstraat en de Heldergemstraat inderdaad een oud gebouw, dat gebruikt werd als smidse en nadien ook als limonadefabriekje door Polydoor Van den Dooren. Nu is het een schrijnwerkerij.
- *Steentjeshoeve* (HR) : hoeve aan de Dries, exacte ligging en oorsprong onbekend.
- *Ter Varent*. De benaming hoeve ter Varent vinden we reeds terug in 1460. Ter Varent is een toponiem in het noord-westen van Heldergem (P: Tervarentstraat). Ook het Varenbos bevindt zich aldaar.
- (*t*) *Wijnhuis*, huis gelegen op de hoek van de Leistraat het de steenweg, waar vroeger inderdaad wijn verhandeld werd, maar waarvan thans niets meer te merken is.

5. Terreinnamen

a. Verklaring van de meest voorkomende terreinnamen⁽¹²⁾

In de terreintoponiemen, d.w.z. de namen voor zowel ontgonnen als woeste gronden, keren dikwijls dezelfde kernbestanddelen terug. Het zijn benamingen die in de gewone woordenschat voorkomen of vroeger voorkwamen ter aanduiding van één of ander terreintype, zoals heide, bos, moeras, akkerland of weide. Daarom is het interessant deze eerst even apart te verklaren.

- *bos*: aanvankelijk struikgewas of kreupelhout, later 'aangeplant bos' en synoniem van 'hout' (cf Denderhoutem : huis aan een bos aan de Dender).
- *broek*: gaat terug op Germ. broka, dat 'moeras' betekent en verwijst doorgaans naar vochtige laaglanden bij beken en rivieren.
- *land*: (Germ landa) heeft van alle terreinwoorden de ruimste betekenis, al wordt het meestal toegepast op ontgonnen land.
- *meers*: stamt uit het Germ. mari 'waterplas' en duidde oorspronkelijk op vochtig grasland op aangeslibde grond.
- *veld*: in de standaardtaal de gewone benaming voor bouwland, maar oorspronkelijk de benaming voor ongecultiveerde grond en als zodanig tot voor kort nog gebruikelijk in westelijk Vlaanderen.

b. De voornaamste Helderse terreinnamen

Voor de ligging van deze terreinnamen verwijzen wij naar Deel III, waarin Mark De Moyer de meeste landerijen behandelt vanuit historisch perspectief en op de kaart situeert. De andere kunnen gemakkelijk worden afgeleid uit de kaart van de straatnamen.

- *Aelbrechtvelt* (RB) 'aen de Hollebeek, tegen Haeltert', een vroegere benaming voor het Hollebeekveld, genoemd naar de eigenaar. Albrecht is een Vlaamse naam van Germaanse oorsprong.
- *Appelsveld* (P, RB: Abbelsveld, Abpinsvelt, HR: Dabbensveld, SA9: Tappensveld, V: Tappersveld) Gysseling geeft als verklaring voor Appels 'Keltisch hydroniem (= waternaam) Abalona'. Ook dit veld wordt inderdaad doorkruist door een aantal beken. Een verklaring in verband met de gelijknamige vrucht lijkt ons zinloos, maar kan wel meegespeeld hebben bij de volksetymologische vervorming van het woord. Een andere verklaring wordt ons geleverd door G. Andries in de Lovendegemse plaatsnamen⁽¹³⁾ Abbi(j)n of Appi(j)n is afgeleid van het Latijnse Albinus, wellicht de

voornaam van de eigenaar. We hebben hier duidelijk te maken met volksetymologie, waarbij men een onbekend woord verandert naar één dat men wel kent.

- *Askouter* (HR: Ascauter) Met de verklaring 'aan den Driesch'. Bij De Brouwer (toponymie van Lede en Impe) vinden we een verklaring van Lindemans voor asch 'gemeenschappelijk veld zonder omheiningen'. In de Vlaamse dialecten ligt het echter meer voor de hand as te identificeren met de boomnaam es. De Askouter zou dan een kouter geweest zijn in de buurt van een essebos, of op een plek waar een essebos geroid is, iets wat men vaak deed om bouwland te winnen.
- *Bloxwijveld* (SA8) gedeelte van het Wijveld (zie aldaar) genoemd naar de eigenaar van dit gedeelte: een zekere Blox, Blockx, Block of De Block.
- *Borre* : tussen Hollebeekveld en Stokt, uiteraard verwijzend naar een bron die zich op dat veld bevond (zie punt 6).
- *Bosveldeken* (HR: velt ten Bossche, SA2: boschveldeken) gelegen op de grens met Nederhasselt en Aspelare, bij de preterij. De verklaring is zonder meer duidelijk: een klein perceeltje nabij een bos, of op een plaats waar een bos geroid werd.
- *Briel* (A): op het einde van de Berenhoek : Kelt. brogilo 'moerassig terrein'. Ook in het boek van Van den Bruelle vinden we deze naam terug, doch hij slaat op een andere plaats. De benaming is nu verdwenen, maar leeft nog verder in Bruulstraat (zie aldaar).
- *Brilveldeken* (SA5). Aangezien dit veld gelegen is in de buurt van de Briel/Bruul, menen we in het eerste deel een uitspraakvariant van Briel te mogen herkennen. De verkorting van de klinker kan volksetymologisch geïnspireerd zijn.
- *De Bulskam(p)* (HR, RB: Bulscamp, SA4: bulscam, P: Balstede, duidelijk een verschrijving van Bulstede). Dit gebied, dat thans totaal onbewoond is, bevindt zich tussen Hoogkouter, Strijland, Doornveld en de steenweg. Met zijn 80 m vormt het één van de hoogste punten van Oost-Vlaanderen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er op het einde van de weg tussen de steenweg en St-Antelinks een windmolen stond. Het gebied zou trouwens zijn naam wel eens kunnen te danken hebben aan zijn hoge ligging. Een eerste mogelijkheid is inderdaad dat Bulskam afkomstig is uit bult 'verhoging, heuvel' en kam 'heuvelkam, hoogte'. Opnieuw gaat het hier om een tautologische samenstelling, want het element 'hoogte' wordt tweemaal aangeduid. In de plaatsnaamkunde komt dit echter wel meer voor en ook het bestaan van andere kam-toponiemen (Kam, Kammens, Kambaan) in Heldergerm, maakt deze hypothese aanvaardbaar. Het wegvallen van de t en het verschijnen van de s in bul(ts) is toe te schrijven aan de uitspraak van 'bult' in combinatie met 'kam'. (mouillering). Een volwaardig alternatief lijkt ons echter ook de grondvorm Bulskamp, een samenstelling van bul en kamp (<Latijn :campus) 'weide van de stier', een verklaring die gestaafd wordt door de oudste attestaties. Het toponiem

heeft dan dezelfde verklaring als de dorpsnaam Bulskamp (in het arrondissement Veurne-Diksmuide) en het Bulskampveld te Beernem. De namen Kam en Kambaan hebben dan een volksetymologische verklaring: men herkende de oorspronkelijke betekenis niet meer en men ging er dus een andere aan geven .

- *Bureek* (A) Een naam die vrijwel nergens terug te vinden is en toch algemeen in de volksmond wordt gebruikt om het (niet bewoonde) gebied tussen de Heldergemstraat en (H)oom aan te duiden. De atlas kent wel Bureekdreef. De etymologie van het woord lijkt ons vrij onzeker daar de uitspraak ons in tegenstelling lijkt met de meest plausibele betekenis. Het is vrijwel zeker dat het tweede stuk van de naam verwijst naar 'eik', doch voor het eerste gedeelte blijven er verschillende mogelijkheden:
 - *bern-* : betekent 'branden' (verwant met het Engelse 'burn'). Dus 'verbrande eik'
 - *borre-,burre-* : 'bron'. De verklaring 'eik nabij een bron' lijkt ons heel waarschijnlijk, te meer daar in dit gebied verschillende bronnen ontspringen. Dat *burre* een plaatselijke variant was voor *bron*, wordt bevestigd door het voorkomen ervan in een ander Heldergerms toponiem, nl. *burrewatervalle*. We blijven echter zitten met het feit dat we uitspraak (met een korte e zoals in 'bed') op zijn minst eigenaardig vinden voor een woord dat als oorspronkelijke klank o of u had. Eigenaardig is ook dat Heldergermnaren de naam slechts met enige schroom gebruiken naar vreemden toe, waarschijnlijk omdat de verwantschap met enig hen bekend ander woord ver te zoeken is.
- *Dasselt* (SA6) in Hoom, in de buurt van het Willemsveld, op de grens met Aaigem en Woubrechtgem. Waarschijnlijk ontstaan uit een samentrekking van het vaak voorkomende toponiem *hasselt* met het voorgeplaatste lidwoord *de*: doordat de *h* in ons dialect niet wordt uitgesproken, kon *hasselt* in de verbinding *de (h)asselt* gemakkelijk vervormd worden tot *dasselt*. *Hasselt* is in oorsprong een afleiding van het Germaanse *hasla* dat 'hazelaar' betekent, met het collectiefsuffix *-t*, dat plantnamen omvormt tot plaatsnamen: een *hasselt* is een plaats waar veel hazelaars staan, m.a.w. een hazelbos. Vergelijk ook *Nederhasselt*.
- *Deeskensveld* (HR, RB: Herekensveldeken) De aanduiding in het renteboek brengt ons op de etymologie van het woord. Het veld is genoemd naar de eigenaar of pachter, die in de volksmond waarschijnlijk 'hereken' werd genoemd. De overgang van de oudste attestatie naar de nieuwere is nogal omslachtig: de herekensveldekens werd eerst deerekensveldeken (door vastgroeiing van het lidwoord) en dan deerkensveld (verlies van de *doffe* lettergreep door samentrekking en verlies van de meervoudsvorm). *Deeskensveld* berust dan waarschijnlijk op een verschrijving van *deerkensveld*.
- *Dekkersveld* (SP) vrij recente benaming voor de velden in Hoom, uiteraard genoemd naar de eigenaar.
- *Drael* (GP) Dit eigenaardig toponiem komt allen in het gewestplan voor en gezien wij

daar nog verschillende verschrijvingen vonden, vermoeden wij dat dit er ook een is.

- *Dorenveld* (RB: Dorenvelt, HR: Dorevelt, P: Hoorevelt !): veld waar dorens staan, of omringd door een doornenhaag. Een vrij gebruikelijke wijze om velden en weiden af te bakenen.
- *Den Streyet* (RB) een perceel ten belope van 3 dagwand, ligging onbekend. Misschien verband met Strijland.
- *Dweilhage* (HR, RB: dweelhaghe, SA: dweelhage) gebied in het zuiden van het dorp (waarschijnlijk in de buurt van het Kleinwegveld), met onduidelijke ligging en betekenis.
- *Frankbos* (denombrement 1641, HR, RB: Vranckbosch, P: Varenbos, GP: Vrambosch), waarschijnlijk vervormingen van 'braambos' of 'varenbos'. Het verband met 'Franken' lijkt ons onwaarschijnlijk. Ter Varent is een topniem in het noord-westen van Heldergem. Popp kent ook de Tervarentstraat en in 'Hoeven in Oost-Vlaanderen' vinden we ook een hoeve ter Varent uit 1460, doch hiermee wordt waarschijnlijk een hoeve in Hoom bedoeld.
- *Galgenveld* (SA1) eveneens in het zuiden van het dorp, boven de steenweg. Bevindt zich voor het grootste gedeelte te Aspelare. Het voorkomen van Galgenveld, Ziekhuisveld zou er wel eens op kunnen wijzen dat deze hoek van het dorp bestemd was voor ongeneeslijk zieken en uitgestotenen, een hypothese die wij vooralsnog niet met archivalisch materiaal kunnen bewijzen. Het is natuurlijk ook mogelijk dat ooit op deze plaats een galg heeft gestaan (of een boom die dienst deed als galg). Ook de benaming Schervante (zie aldaar) wijst in die richting.
- *Gillekes wijveld* (SA5) een gedeelte van het wijveld, genoemd naar de voornaam van de eigenaar, een zekere Gilles. Het was een leen van de heren van Rotselaer.
- *Haelteringmeers* (HR, P: hellingmeers) Het eerste gedeelte houdt misschien verband met de gemeentenaam Haaltert. Deze weiden liggen inderdaad tussen Heldergem en Haaltert. Anderzijds zijn het voorkomen van het suffix -ing en het toponiem helling geneigd ons in een andere richting te duwen, verwant met de dorpsnaam Heldringhem, dus weide toebehorend aan de familie van Helder. Het zou aldus kunnen wijzen waar één de oudste plaatsnamen, want het is evenwel zeker dat er een vroege woonkern in de buurt was.
- *Heilige Geest veldeken* (SA1) in het zuiden van het dorp, boven de steenweg. De 'Heilige Geest' of 'Heilige Geestrafel' is een middeleeuwse benaming voor de armenis, de verre voorloper van het OCMW; landerijen met Heilige Geest als bepalend bestanddeel waren meestal eigendom van één of andere armenis.

- *Hemerijk* (SA8) van Hemelrijk, ligging onduidelijk, vermoedelijk in de buurt van het Oud-dorp. De naam, die in Vlaanderen vrij veel voorkomt wordt in de literatuur op 2 manieren verklaard(14).
 - 1) volksetymologische vervorming van Hemmerik bestaande uit hemme, variant van ham 'land in de bocht van een waterloop' en het personifierende achtervoegsel -erik (dat wel meer voorkomt ter benoeming van minderwaardige gronden, vb. dieperik, drogerik)
 - 2) spottende benaming om de tegenstelling uit te drukken met een nabijgelegen perceel dat helle. Helle komt van het germaanse *halja, en betekende doodsimpel 'helling', maar de mensen dachten aan de hel, en noemden het nabijgelegen perceel 'hemelrijk'.

- *Hoenderpolder* (HR) aan de Steenbeek, thans verdwenen benaming. Eigenaardig is het voorkomen van het toponiem polder in onze gemeente. Hierbij moeten we echter niet denken aan ingepolderd land. De naam hoenderpolder is namelijk een oude Zuid-Oostvlaamse dialectbenaming voor kippenhok! Het zal dus gaan om een perceel waar ook een kippenhok stond (of een boerderij waar kippen werden gehouden).

- *Hoevemeersen* (P, SA Hoeve) 'lager gelegen weide waarop een hoeve stond'. De hoeve waarnaar men verwijst, zou wel eens het fameuze Boonhof kunnen zijn. Bovendien bestaat er in die buurt een plek die men omschrijft als d'Hoeve (vandaar ook kapellen 'doef').

- *Hofveld* (RB: Hofvelt an den bulscamp), andere benaming voor het wauwveldeken, tussen de steenweg en de Heldergerstraat.

- *Holbeek* : zie 6.

- *Holbeeksen* (SA3: holbesken) in het westen van het dorp, genoemd naar de gelijknamige beek (zie 6: Holbeek).

- *Hoogkouter* (RB: Hoochcautere, P: hoogcauter) Het eerste gedeelte van de naam verwijst naar de vrij hoge ligging (sluit aan bij de Bulskam); het tweede deel, was en is nog altijd de meest courante dialectbenaming voor een groot perceel of complex akkerland.

- *Horeveld* (P: Hoornveld) zie Doornveld.

- *Kerkeput* (HR, RB: Kerccputte), Volgens Mark De Moyer een benaming die wijst op een zeer oude kerk, met daarnaast een put waarin de gelovigen werden gedoopt (zie deel III) De Kerkeput kan natuurlijk ook een put zijn in de buurt van de kerk, waaruit men het water putte om het in de kerk te wijden en te gebruiken als doopwater, of kan wijzen op een put die eigendom was van de kerk.

- *Kerkenbos* (HR), ook genoemd Kerkenbroek. De verklaring voor deze laatste benaming is zeer logisch : de oude kerk was gelegen in een laag gelegen, moerassig gebied 'broek'. Zulke waterzieke terreinen werden vroeger vaak met bomen beplant, om op die manier de bodem te verbeteren dan zij de vorming van een humuslaag. Het Kerkenbos zal dan het bos geweest zijn dat op het Kerkenbroek werd aangeplant.
- *Kerkveld* (HR 1783) veld toebehorend aan de kerkfabriek.
- *Kleinwegveld* (P), gelegen op de grens met Aaigem, ten westen van de Heldergerstraat. Er loopt een kleine weg van de Heldergerstraat naar de Hoomweg.
- *Kloostermeers* (HR, RB: Clostermersch) weide toebehorend aan een kloostergemeenschap. Gezien de oude attestatie, behoorde deze weide niet tot het huidige klooster, dat pas in de 19de eeuw hier werd gevestigd door E. H. Glorieux (zie deel VI). Volgens De Moyer behoorde het tot het klooster van Ninove (zie deel III).
- *Kriekelveldeken* (SA, eerste wijk) ten noorden van de steenweg. Verklaring : zie Krekelenberg.
- *Koes(j)broeken* (V) volksbenaming voor het gebied tussen de Hoombaen en de grens met Aaigem. Voor het tweede gedeelte van de naam verwijzen wij naar 'broek', voor het eerste zien wij geen directe verklaring.
- *Langemeers* (SA3) meers, d.w.z. grasland, gelegen in de buurt van de Bulskam en genoemd naar zijn langwerpige vorm.
- *Mergelveldeke* (HR, RB: Merkensveldeke, SA7: Mertens-craeneveldekens, maar op de bijhorende kaart opnieuw Mergelveldeke) Een groep van vormen heeft duidelijk te maken met de naam van de eigenaar, namelijk Merken (Omer), Mertens (zoon van Maarten). Waar het bepalend deel mergel vandaan komt, is ons niet meteen duidelijk.
- *Moesebos* (SA10) gelegen naast of een gedeelte van het Frankbos. Etymologie onduidelijk.
- *(De) Moille* (HR), in het verlengde van Dweilhage. Misschien verwant met de dialectuitspraak van mulder en in die zin te interpreteren als we weten dat er zich in de nabijheid een watermolen bevond.
- *Paardeveldeken* (HR): ligging onbekend. In de volksmond kennen we wel de benaming paardeputten, die verspreid lagen over de gemeente(15).
- *Preterij* (RB: preeterie, HR : praetery, SA2: prettery, Kadasterplan verkeerdelijk preterg) in het zuiden van het dorp, boven de steenweg. Afkomstig van prater, preter: gerechtelijk ambtenaar gelast met de bewaking van de oogst te velde, een soort van veldwachter.

- *Puttevelt* (RB) tussen Raesveld en Hoogkouter. De naam heeft te maken met de ligging, een stuk lager dan de Hoogkouter.
- *Rael* (SA₄, GP:drael) Gebied in de buurt van de Kafhoek en de Bruul en een gedeelte van de Bureek. Etymologie onbekend (zie ook Drael).
- *Raesveld* (RB: Raesvelt) deel van de Bureek, tussen Weiveld, Doornveld, Putteveld en Hoomweg. Waarschijnlijk genoemd naar de eigenaar.
- *Rijstveld, Rijstbos* (HR) in de buurt van het strijland in het zuiden van het dorp. In de beschrijving van de tienden van de Sint-Adriaansabdij vinden we ook terug dat de molen te Sint-Antelinks de molen te Rijst werd genoemd. Rijst is een plaats waar 'rijs' of 'wissen' (wilgetwijgen) groeien. Denk ook aan het woord 'erwtrijzers' voor de twijgen waarlangs erwten groeien.
- *Rodekensveld* (RB: velt dat men heet 't Ruedekin). De copiiist voegde erbij 'nu Rodekens of Rookens'. Toponiemen met Rode (substantief uit het werkwoord roden, d.i. 'rooien', ontdoen van bos en struikgewas) wijzen in de regel op cultuurgrond gewonnen door het rooien van bos of kreupelhout. Het veld in kwestie heette oorspronkelijk het Rodekin (de spelling Ruedekin is een poging om de dialectuitspraak weer te geven), wat verklaard moet worden als 'kleine rode, klein perceel waar bos of kreupelhout gerooid werd'. Naderhand werd de naam samengesteld met veld (de s is een tussenklank).
Waarschijnlijk gaat het hier om een roepnaam of spotnaam van de eigenaar. De ligging van het veld is ons onbekend.
- *Rondenmeers* (HR): hier is vermoedelijk de vorm van de weide bepalend voor de naamgeving. Gelegen naast de Ninoofse watervalle.
- *Ruimbunder* (P: Ruymbunder) gebied ten westen van de Hoomweg tot aan de grens met Woubrechtgem, waarschijnlijk te maken met een maat.
- *Schervante* (HR, RB: Scavante) gebied gelegen in de buurt van het Rijstveld, Scavante is het Oostvlaams voor schavot. Samen met het naburige toponiem Galgenveld blijkt de hypothese zinvol dat het hier om een executieplaats zou gaan.
- *Schutijzers wijveld* (SA₅): gedeelte van het wijveld, genoemd naar de eigenaar.
- *Slangenbos* (SA₃) ongeveer in het midden van het dorp, tussen Waeveldeken en Dreef. De naam verwijst ofwel naar de vorm van het bos, ofwel naar het feit dat er ooit slangen werden gevonden. Een derde mogelijkheid is dat het 1ste deel een persoonsnaam verbergt, met een voorgeplaatste genetief-s: des Langen bos: 's Langen bos: Slangenbos. Een bos dus waarvan de eigenaar of de pachter (De) Lange of Slange heette of genoemd werd.

- *Slingerveers* (SA9) weide in het noordwesten van het dorp op de grens met Haaltert. Dankt zijn naam aan zijn vorm.
- *Steenbeekmeersen* (HR): dankt zijn naam aan de beek die erdoor stroomt. (zie 6).
- *Steenenbrugmeersen* (HR): weiden aan een stenen brug. Bedoeld wordt de brug tussen Aaigem en Heldergem op de Heldergemstraat.
- *Stokt* (RB: Stoct, P: Stock, GP : verkeerdelijk Slocht, Slockt) Kouter en weiland tussen Mottendries en Landeledede (een gehucht van Kerksken). Stokt komt van het Germaanse *stukka dat 'boomstronk' betekent en is verwant met het ons bekende woord stok. Bij Lindemans vinden we dan ook als verklaring: 'bos met hoogstamige bomen'.
- *(den) Streyet* (RB) een stuk ter grootte van 3 dagwand, o.i. een gedeelte van het Strijland.
- *Strijland* (HR, RB: Striland, Strilant, strylande, SA2: Streyland, GP: Streiland). Een strijpe kan wijzen op een strook land, die langer dan breed is doch het wegvallen van de P lijkt ons vrij onwaarschijnlijk, zodat de verklaring open blijft.
- *Tappersveld, Tappensveld* : zie Appelsveld.
- *Ter Varent* : zie Frankbos.
- *Tijdlozenbos* (HR): andere benaming voor Kerkenbos. Tijdloze is een oudere vorm van tijloos, een benaming voor verschillende in het wild groeiende bloemen, vooral de gele narcis en bepaalde soorten van de sleutelbloem. Vermoedelijk is het hier bedoelde bos genoemd naar de bloemen die er voorkwamen.
- *'t veldeken van Ittre* (HR, RB: 't velt van Yttere) Aan de Bulskamp, op de grens met Sint-Antelinks. Ittre vinden wij ook bij Gysseling, weliswaar zonder verklaring. Misschien is Ittere een verschrijving van Outer (betekenis aldaar). Het veld was inderdaad een leen van de heren van Outer.
- *Veldeke achter Latem* (HR) tussen Hofveld en Frankbos. Verklaring in deel III, waar hierop uitgebreid ingegaan wordt.
- *Veldekens van Anchin* (SA3) in het zuidwesten. De abdij van Anchin bezat belangrijke stukken grond in Heldergem (zie deel III).
- *Vrambos, Varentbos* (zie Frankbos).
- *Waveldeken* (P, GP: waveldeken, SA10: klein wijveldeken) bevindt zich aan het uiteinde van de Berenhoek, in de volksmond bekend als Van der Schuerens zijn barak.

Waarschijnlijk zijn de meeste recente vormen gevallen van uitspraakspelling. De ij van wij klonk de copiist als aa in de oren, en hij schreef dat ook zo op. De etymologie kan te maken hebben met wauw, een plant die werd gekweekt voor de kleurstof.

- *Wijveld* (vaak weiveld, HR en P: Groot en klein Weyveld, RB: d' Widevelt, GP verkeerdelijk Kleinwegveld), gedeelte van de Bureek vanaf de Heldergerstraat. De spelling Weiveld is etymologisch onjuist. Het eerste deel komt immers niet van weide, maar van het oude woord wide (naderhand gediftonggeerd tot wijde), dat een benaming was voor de teenwilg. Het woord leeft vandaag nog in de Westvlaamse dialecten onder de gedaante 'wiedouw'.
- *Ziekhuisveldeken* (SA1: sieckhuisveldeken) in het noorden van het dorp, boven de steenweg. Mogelijk bevond zich ook hier een ziek- of pesthuis(16). Het voorkomen van Heilige Geestveldeken in de nabijheid kan een aanduiding zijn. Het is uiteraard al even waarschijnlijk dat het eerste deel verwijst naar de eigenaar van het veldeken, te weten één of ander hospitaal.
- *Zijpmeers* (HR): een zijp is een gracht of kunstmatige waterloop.

6. Hydroniemen (waternamen)

- *Borre* (HR, RB: borne, naast het Widevelt): in dit gebied ontspringen inderdaad verschillende bronnen. Dit is nog een oude vorm van het woord, voor de metathesis of verspringing van de r heeft plaatsgevonden. Bovendien hebben we te maken met epenthese of weglating van de n. Naast de naam van een waterloop is het ook de naam van de velden geworden die eromheen liggen.
- *Borrewatervalle* (P, SA: burrewatervalle). Voor het eerste deel, zie Borre. Burre moet gezien worden als een dialectvariant van bron. Het tweede gedeelte verwijst niet alleen op een verval van het water in de beek (we hoeven ons dat zeker niet al te groot voor te stellen), maar ook op de weiden daarrond (vergelijk Ninoofse watervalle).
- *Biest* (P) : beek op de grens met Denderhoutem
Een biest is een plaats waar biezen groeien, en hier is de benaming waarschijnlijk overgegaan op de beek.
- *Dommelbeek* (P) beek op de grens met Outer. Waarschijnlijk door samentrekking ontstaan uit de Hommelbeek
- *Holbeek* (Holbeke, Holebeke, Hollebeke). Dit woord is een samenstelling van het bijvoeglijk naamwoord hol met beek, en slaat dus op een 'holle beek', iets wat we ons moeten voorstellen als een beek met een diep uitgeholde bedding met steile kanten. Met dit toponiem is enige voorzichtigheid geboden, daar het slaat op twee beken, één in het westen van het dorp, op de grens met Woubrechtgem en één in het

oosten van het dorp, op de grens met Haaltert. Om een onderscheid te maken, wordt de eerste soms aangeduid als Holbeeksken. Deze gaf haar naam aan het ontstaan van een heerlijkheid Hollebeke, die voor het grootste gedeelte in Woubrechtgem te situeren valt, maar ook slaat op een gebied ten westen van de Hoogkouter op de grens met Woubrechtgem. Anderzijds gaf de beek in het oosten van het dorp haar naam aan een gebied ten zuiden van het Dabbensveld in de volksmond nog altijd bekend als Dolbeek. Hoewel het hier duidelijk gaat om de smelting met het lidwoord 'de' is er geen enkele Heldergerenaar die dit als dusdanig herkent.

- *Melckebeek* (P): beek die de grens met Woubrechtgem vormt, waarschijnlijk verwijzend naar de witachtige kleur van het water.
- *Molenbeek* (denombrement 1737) de grootste beek in het noorden van het dorp. Vormt de grens met Aaigem. Heeft twee grote overgangen, nl. de Heldergerstraat en de Molenweg. Heel wat beken in Vlaanderen kregen de naam Molenbeek, uiteraard zo genoemd omdat er één of meerdere watermolens op stonden.
- *Ninoofse watervalle* (HR, RB : watervalle up de Dommelbeke [zie aldaar]): verwijst niet alleen op een verval van het water in de beek (we hoeven ons dat zeker niet al te groot voor te stellen), maar ook op de weiden daarrond (vergelijk ook borrewatervalle).
- *Steenbeek* (HR) beek die door het grootste gedeelte van Helderger stroomt, parallel met de Heldergerstraat. Ter gelegenheid van '900 jaar Helderger' werd een bewegwijzerd wandelpad geopend, dat de naam Steenbeekpad meekreeg, omdat deze wandeling volledig rond Helderger en dus rond de beek is uitgestippeld.
- (de) *Vijverkens* (SA5) gelegen beneden de Brielstraat. Het is niet zeker of de vijvertjes die zich daar nu bevinden, dezelfde zijn als de bedoelde.
- *Vogelzangbeek* : lag op de grens met Sint-Antelinks, waar we inderdaad een gebied vinden dat Vogelzang heet.

7. Benaming van hoogten en laagten

- *Bulskam*, Bultsestraat (zie punt 2)
- *Hoogkouter* (zie punt 5)
- *Kerkeput* (zie punt 5)
- *Krekelenberg*: (ook Kriekenberg) straat recht tegenover de kerk. Volgens De Brouwer verwijst krekel(en) in de toponymie naar een plaats waar het krekelspel werd beoefend (vgl Krekeldries te Haaltert)

- *Muskenteppen* (V) interessante benaming voor de Kerkbosweg (zie Mottedries)
- *Paardeputten* : (V) (zie punt 5)
- *Putteveld* (zie punt 5)
- *Trawantelberg*: uit de atlas der buurtwegen menen we te kunnen opmaken dat hiermee de verhoging wordt bedoeld tussen Berenhoek en Holbeekstraat. Of het een andere naam is voor de Bulskam of een gedeelte daarvan, is niet zeker. De oorsprong is eveneens onduidelijk. De atlas vermeldt ook een Trawantalstraat, die tussen het ouddorp en Woubrechtgem-St.-Anklinckx zou liggen (zie aldaar).

HELDERGEMSE STRAATNAMEN

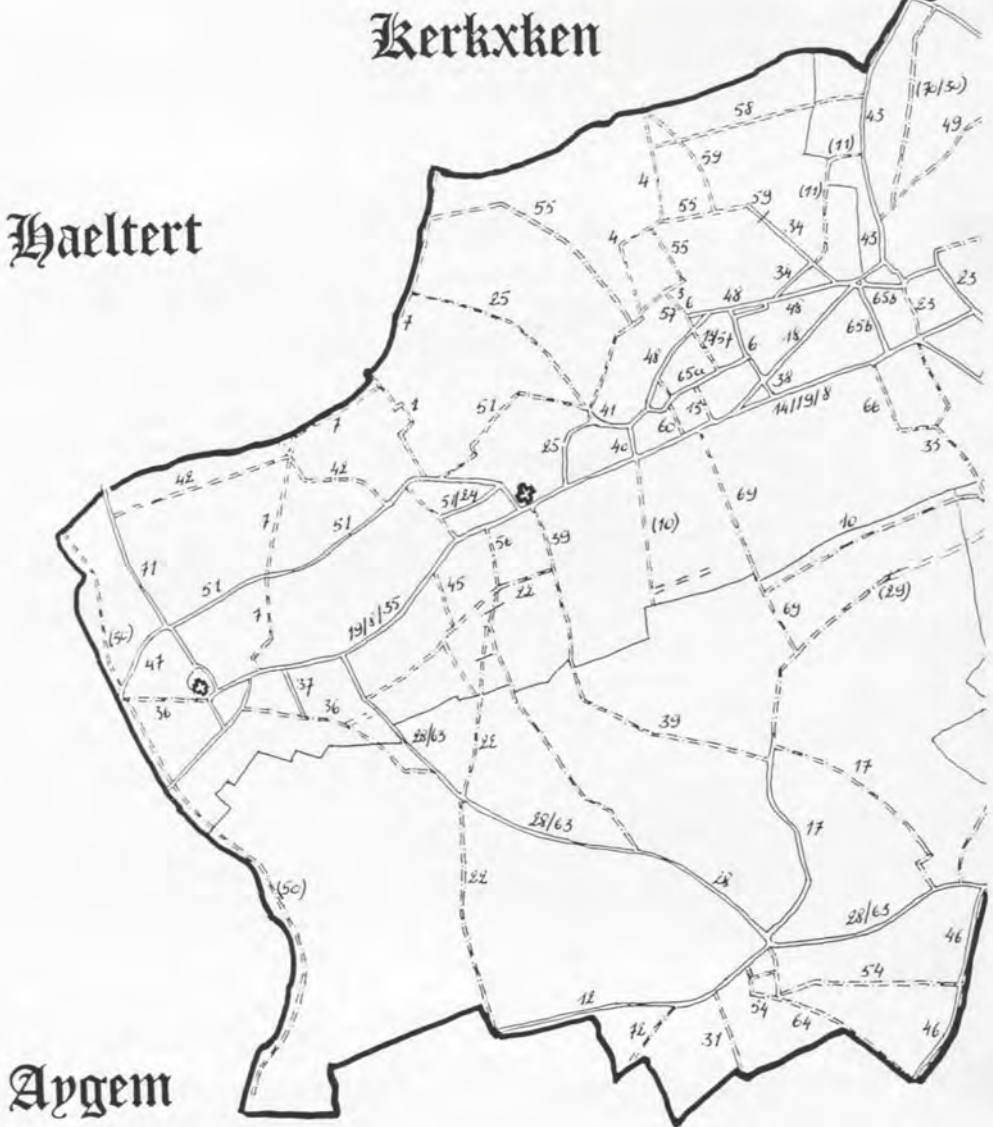
Deze kaart is een kopie door Walter Minnaert van de bijna onleesbaar geworden kaart uit de atlas van de buurtwegen uit 1843, met weglating van bewoningsaanduidingen en straatnamen. De reden waarom voor deze kaart werd geopteerd, is dat ze o.i. de meest exacte en compacte was om de straatnamen aan te geven. Omwille van het grote aantal namen werd de kaart door ons voorzien van nummers die corresponderen met de hierondervermelde straatnamen. De schrijfwijze van deze straatnamen is waar mogelijk aangepast aan het modern Nederlands.

1. Appelsveldweg	26. Holbeekstraat	49. Ninoofse weg
2. Bosstraat, Bosveldekenslo	27. Holbeekwegelken	50. Plankweg
3. Borrelos	28. Hoomweg	51. Processieweg
4. Borrevoetweg	29. Hoornveldweg /
Horeveldweg	52. Rechtersweg
5. Brielstraat/Bruurstraat	30. Houtemswegje	53. Rijststraat
6. Bronweg	31. Jacquersveldekensweg /
Jagersveldekensweg	54. Ruimbunderweg
7. Brusselweg	32. Kafhoekweg	55. Slingerweg
8. Bultsestraat	33. Kapellebaantje	56. Steenbeekweg
9. Bulskamweg	34. Kerkbosweg	57. Steenputstraatjen
10. Bureekdreef	35. Kerkstraat	58. Stoktlos
11. Cooreweg	36. Kerkweg	59. Stoktwegelken
12. Dekkersveld(ekensbaan)	37. Kloosterstraat	60. Straatjen
13. Dievenbaantje	38. Kortweg	61. Strijlandbaan
14. Driesstraat	39. Krekelenbergweg	62. Terlicht
15. d'Haeseleerweg	40. Krinkel	63. Trawantelstraat
16. d'Herderkensweg	41. Kromweg	64. Varentweg
17. Fonteinweg	42. Langemeersweg	65a en b. Vijverstraat
18. Hallebaan	43. Leistraat	66. Vijverkensweg
19. Heldergermstraat	44. Lindeweg	67. Vijverwegel
20. Hellewegje	45. Lochtingweg	68. Watervallos
21. Hellestraatje	46. Melkebeekstraat/weg	69. Wijveldweg
22. Herzeelweg	47. Molenweg	70. Wijnhuisbaantje
23. Hogendries	48. Mottendriesstraat	71. Wilgestraat
24. Hoeksken		72. Willensweg
25. Holbeekweg		73. Wolveweg

Voetnoten

- 1 TAELEDEMAN J., Meetjeslandse plaatsnamen van vóór 1600, Heemk.kring Ambacht Maldegem, Maldegem, 1989
- 2 DEVOS M., Meetjeslandse toponiemen tot 1600, Deel II, band 2 : Bellem, Stichting Achiel De Vos, 1992
- 3 Ik vermeld hier :
DE BROUWER J., Oostvlaamse plaatsnamen, Brussel, 1958 (delen over Lede en Impe)
DE VRIES J. : Woordenboek der Noord- en Zuidnederlandse plaatsnamen, Utrecht-Antwerpen, 1962
GYSELING M. : Inleiding tot de toponymie, vooral van Oost-Vlaanderen, Mededelingen van het Instituut voor Naamkunde te Leuven, jaargang 10 (1978), nr 1-2, p 1-24
GYSELING M. : Toponymische woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duistland (voor 1226 - 2 delen), Belgisch Universitair Centrum voor Neerlandistiek, 1960
Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie, Tongeren, 1927
MANSION J. De voornaamste bestanddelen der Vlaamsche plaatsnamen, Brussel, 1935 (ietwat verouderd)
Meetjeslandse toponiemen tot 1600, Stichting Achiel De Vos, Maldegem, 1989
VAN DURMEL. Toponymie van Velzeke-Ruddershove en Bochoute, Gent, 1986, Kon. Academie voor Taal- en Letterkunde
- 4 Archief van de Sint-Adriaansabdij, inventarisnummer 571, verschenen in Heemkundige Kring Groot-Haaltert, jaargang 9 (1989), nr. 4, p. 19 - 22
- 5 Met dank aan het gemeentebestuur en in het bijzonder aan Jacques De Temmerman en het personeel van de dienst openbare werken voor het ter beschikking stellen van het nodige cartografisch materiaal
- 6 Deze komt voor in het cartularium van de Sint-Adriaansabdij te Geraardsbergen, het pronkstuk op de tentoonstelling 'Een goedendag uit Heldergerm' en de basis waarop de viering van '900 jaar Heldergerm plaatsvond'
- 7 zie hierover M. Gysseling, Dries, Naamkunde 7, 1975, p. 258-65
- 8 Informatie van dhr. D. Cooreman
- 9 Hypothese aangebracht door Dr. Devos
- 10 SCHEERLINCK J., Herbergen van Groot-Haaltert in 1779 in Heemkundige Kring Groot-Haaltert, jg 16, 1996, nr 2., p. 12-22
- 11 Zie inleiding Deel X
- 12 Zie hierover uitgebreid 'Bellem' (Magda Devos)
- 13 ANDRIES G., Meetjeslandse toponiemen tot 1600, deel III, band 2, Lovendegem, Stichting Achiel De Vos, 1993
- 14 Verklaring aangebracht door Dr. Devos
- 15 Volgens onze zegsman, A. Beerens, bevonden zich dergelijke putten ter hoogte van de Heldergermstraat, 39 en op de Bronweg/Mottendries
- 16 cf DE LOOSE W., Straten en stretjes van Haaltert, VTB Haaltert, 1976

Straatnamen Heldergerm

Nederhasselt

St.-Antelinckx

Woubrechtgem

DEEL III

DE HEERLIJKHEDEN EN HET GRONDBEZIT TE HELDERGEM TIJDENS HET ANCIEN REGIME

Marc De Moyer

A. INLEIDING

De middeleeuwer leefde en dacht totaal anders dan de moderne mens. Wij kennen het begrip evolutie, wij zien onze wereld veranderen, wij weten stellig dat onze wereld er in de toekomst totaal anders zal uitzien. Voor een doorsnee 14de eeuwse boer veranderde er weinig of niets. Hij dacht dat alles eeuwig en onveranderlijk bleef, tot het laatste oordeel. Het laatste oordeel, dat hij elk moment verwachtte.

De organisatie van de samenleving was daardoor helemaal anders dan nu. Hij geloofde in het onveranderlijke, zodat vele contracten voor eeuwig, (tot het laatste oordeel) werden afgesloten. Zo bestonden er eeuwigdurende renten en kon men na de dood de kerk betalen voor eeuwigdurende jaargetijden.

Leengronden bleven voor eeuwig lenen (althans tot de 18de eeuw). Ook de geldwaarde bleef voor hen onveranderlijk. Inflatie als begrip kenden ze niet. Daardoor dienden de boeren honderden jaren lang dezelfde renten te betalen op hun grond, tot het bedrag zo miniem werd, dat de ophalingsprocedure duurder was dan de rente zelf.

Langzaam kwam er verandering, met als climax de Franse revolutie in 1789. Deze episode was zo ingrijpend in de Europese geschiedenis, dat men de periode vòòr 1789 beschouwde als het Ancien Régime.

Wanneer we een geschiedkundig aspect willen onderzoeken, zoals het grondbezit in een dorp, moeten we met dit voorgaande gegeven zeker rekening houden, daarom de vermelding in de titel 'tijdens het Ancien Régime'. De organisatie en wetgeving van het grondbezit verliep toen helemaal anders dan nu en is zodoende geschiedkundig zeer interessant.

Het statuut van de grond hing af van twee gegevens. In eerste instantie of het leen grond was of niet. Ten tweede, in welke heerlijkheid deze grond lag, want dit bepaalde tot welke jurisdictie (rechtsgebied) hij behoorde.

We verklaren eerst het begrip 'heerlijkheid'. Daarna bekijken we hoe Helder gem feodaal opgebouwd was. We beginnen met een schema van de heerlijkheden die gronden bezaten in het dorp met hun hiërarchische structuur. In detail behandelen wij de twee belangrijkste heerlijkheden : Latem en Lilaer en het Land van Rotselaar. We bestuderen hun ligging, inkomsten, rechten, eigenaars, kortom hun invloed die ze hadden op de Helder gem naar in het Ancien Régime. Nadien bespreken we sumier de overige heerlijkheden en instanties met leengronden of grondrechten te Helder gem, voornamelijk Herzele, Outer, Hollebeke, de kerkelijke eigendommen en de meierij van Helder gem. De tienden worden in kort aangehaald omdat ze in feite een verkapte

grondbelasting waren.

Om de in de tekst vernoemde percelen te kunnen situeren hebben we een kaart samengesteld met de voornaamste toponiemen. In officiële akten werden immers de geakteerde percelen gesitueerd naar het veld waarin ze lagen. De kaart verdeelt Helder gem naargelang de teruggevonden veldnamen.

Merk op dat de oude kadasterkaart (J. Popp, 1851) veel van deze veldnamen vermeldt, alhoewel soms op een verkeerde plaats (vb. Hollebeekveld en Praterij).

Onze betrachting was de heerlijkheden in kaart te brengen aan de hand van de kadasterkaarten van J. Popp en de 'Heerlijke renteboeken' en 'Denombrementen' van de verschillende grondbezitters. Was een volledige reconstructie onmogelijk, het resultaat was zodanig dat het ons een mooi beeld opleverde van de feodale complexiteit van ons dorp in het Ancien Régime (zie afbeeldingen).

Wat was de essentie van het feodale systeem?

In wezen vrij simpel: een vorst had behoefte aan betrouwbare krijgslieden. Krijgslieden verzekerden macht en daar was het tenslotte om te doen. De vorst kon natuurlijk zijn krijgslieden betalen, maar er ontstond een betere methode om ze aan zich te binden. Hij gaf zijn inkomstbronnen in leen aan de krijgslieden. Zij ontvingen geen geld, maar kregen de mogelijkheid om geld te verdienen voor de rest van hun bestaan. Deze inkomsten konden voortspruiten uit percelen waarop boeren delen van hun oogst moesten afstaan of er pacht op betalen. Ook het recht om tol of accijnzen te innen waren mogelijkheden.

Een gegeven leengoed was voor eeuwig. Het grondstatuut lag vast. Later werd het zelfs zo, indien de leenman stierf, zijn zoon het leen en de status erfde.

Psychologisch is een lening, anders dan een gift. Een gift is een eenmalige handeling, eenmaal gegeven verandert de verhouding tussen de gever en ontvanger. Bij een leen blijft er een band tussen de partijen.

De leenmannen beloofden hun heer onvoorwaardelijke en eeuwige trouw. Zo werd een hechte band gesmeed, een vorst-leenman relatie. Deze relatie vormde de basis van een nieuwe maatschappij, de feodale maatschappij.

De eerste leengoederen waren zeer uitgestrekt. De ontvanger van deze lenen, de leenman, kreeg bovendien dikwijls de bevoegdheid om recht te spreken over alle bewoners van zijn leengoed.

Zo een gebied werd dan een feodale heerlijkheid genoemd. Grote leenmannen gaven op hun beurt stukken grond in leen. Ze werden op hun beurt leenheer. Rond elke leenheer vormde zich een groep leenmannen. Zij waren de krijgslieden, de elite, de 'adel' van de middeleeuwen. Het bewijs dat ze tot deze elite hoorden was het feit dat ze grond in leen hadden van hun heer. Een stuk leengrond was dus meer waard dan andere grond. Het vergrootte de status van de eigenaar, het gaf aan dat de eigenaar behoorde tot een hogere klasse.

Wat is een leen?

Rik Opsomer definieert: *"een leen is een opbrengstgoed, beschreven in een denombrement, waarmee een leenheer tegen bepaalde diensten een leenman beleende, waarop beide partijen een zeker genot hadden en waarvoor specifieke rechtsregels van toepassing zijn"*(1).

We bekijken enkele begrippen in detail.

Een opbrengstgoed: is uiteraard iets dat geld opbrengt. Meestal een stuk grond, bewerkt door pachters die daarvoor pacht betaalden. Maar ook een bos, belastingsinkomsten of inkomsten uit eeuwigdurende renten konden een leen zijn. Zo was het recht op het innen van taxen op grute (grondstof voor bier) te Aalst een leengoed.

Bepaalde diensten: een leenman die een leen ontving moest hiervoor steeds ten dienste staan van zijn leenheer. Want daar was het in den beginne allemaal om te doen, hiermee verbond de heer stevig een extra krijgsman aan zich. De leenman moest trouw zweren aan zijn heer, ontrouw betekende het verlies van zijn levensonderhoud.

Een zeker genot: beide partijen hadden nut aan deze operatie. De leenheer bezat een krijger, de leenman incasseerde inkomsten van het leengoed.

Specifieke rechtsregels: er bestonden talrijke wetten en rechtsregels die de leenheer-leenman verhouding bepaalde. Dit is een zeer ingewikkelde materie, maar van belang was, dat een eigenaar van leengrond een ander statuut had, dan een eigenaar van andere gronden. In principe kon de leenman slechts berecht worden door zijn gelijken. De overige leenmannen kwamen dan samen om recht te spreken. Zo ontstonden in alle heerlijkheden leenhoven.

Het leenhof werd voorgezeten door de heer of later door zijn afgevaardigde, de baljuw. In een heerlijkheid waren er dus eigen vormen van rechtspraak: een eigen leenhof onder leiding van een door de heer aangestelde baljuw voor leenzaken en criminële zaken en een eigen schepenbank onder leiding van een aangeduide meier voor de grondjustitie en kleine overtredingen van de boeren. Vele heerlijkheden hadden eigen wetten en belastingen en konden hun cijnsboeren laten berechten en boetes opleggen via de schepenbanken. We zouden kunnen zeggen dat ze in wezen 'mini-staatjes' waren.

Een denombrement: eerst moest een leen duidelijk omschreven worden om latere conflicten te vermijden. De leenman maakte telkens hij een leen erfde of kocht een rapport op voor de leenheer, een denombrement genoemd, waarin de heerlijkheid beschreven stond.

Vele van de oudste denombrementen, zijn echter verre van duidelijk. Bij sommige staan zelfs geen leenoppervlakten. Conflicten over lenen zijn er uiteraard geweest. Latere denombrementen (vanaf de 16de eeuw) zijn vrij duidelijk en geven ons toch een concreet beeld van de grootte en oppervlakte van de leengoederen. Ook van de lenen in Heldergerm zijn er honderden denombrementen bewaard.

Feodaliteit evolueerde door de eeuwen.

In de vroege middeleeuwen was de functie van leenman allesbehalve stabiel. Regelmatig werden ze ontheven van hun opdracht. Later werd het een vaste en meestal zelfs een erfelijke titel. Dit was een logische ontwikkeling en het werd langzaam een gewoonterecht dat een zoon de vader opvolgde. Na 900 was dit proces voltooid.

De volgende stap was dat deze leenmannen zich eveneens als leenheren gedroegen en hun leengoederen verder opsplitten.

We hebben nu een samenleving met verschillende leenheer-leenman verhoudingen op verschillende niveaus. Zo is deze hiërarchische feodale maatschappij gegroeid.

Zoals hoger vermeld was de leenman verplicht bepaalde diensten of een teken van

erkentelijkheid te geven aan zijn leenheer. Dit was meestal krijgsdienst voor de hoge adel of wekelijks werk voor de lagere leenmannen. Vooral de nood aan krijgslieden veroorzaakte een toename van het aantal leengoederen in de 9de en 10de eeuw.

Na de 13de eeuw werd de krijgsdienst meestal vervangen door een jaarlijkse gift, vooral in latere eeuwen toen de adel zich steeds minder met het krijgsgeschiedenis ging bemoeien. Wapens, pijlen, handschoenen, valken, paarden of een gelijkwaardig bedrag in munt werd aan de leenheer geschonken.

Het zal voor de lezer duidelijk wezen, hetgeen de leenman bijdroeg aan de leenheer voor zijn goed, verhoudingsgewijs weinig was ten opzichte van de genoten voordelen. Een situatie die gedurende de loop van de eeuwen steeds verder uitgroeide in het voordeel van de leenman. Tenslotte was het bezit van leengrond niet meer geworden dan een statussymbool. Het bezitten van 80 roeden leengrond was voor een boer in feite belangrijker dan het bezit van vele dagwanden cijnsgrond, het gaf hem een hogere status.

Wat was de plaats van de modale middeleeuwer in dit systeem?

Er waren de laten(slaven) die totaal afhankelijk waren van de plaatselijke heer. Ze werkten op zijn grond, ze verrichtten dienstarbeid voor hem en hadden geen bezittingen. Vermoedelijk waren het de nakomelingen van de oude Gallo-Romeinse bevolking. Maar er waren ook vrije boeren. Deze stamden meestal af van de Franken die ons land overspoelden in de 5de en 6de eeuw. Oorspronkelijk leefden ze in een soort familieclanverband en vestigden zich op onontgonnen land of eigenden zich ontgonnen land toe. Aan de hand van de -gem en -sele toponymen hebben we een mooi beeld waar deze vestiging voornamelijk plaats vond. Heldergem, Gotegem, Brantegem, Aaigem, Erembodegem zijn plaatsen waar de clan van repectievelijk Hilderik, de Goot, Brand, Ago en Erembald zich hadden gevestigd.

Geleidelijk aan zijn deze bevolkingsgroepen in elkaar overgegaan. De laten werden vrijer, de vrije boeren waren in tijden van nood genoodzaakt heren als leenheer te erkennen. Hiermee gehoorzaamden ze aan de regel dat de 'kleintjes', om te overleven, zich onder bescherming dienden te plaatsen van de grotere. Zo ontstonden 3 soorten landbouwgrond.

Vooreerst: leengronden die de boeren in leen hadden van hun heer. Wanneer de boer stierf, moest zijn zoon een bedrag betalen aan de heer om de grond in bezit te kunnen nemen, het verhef genoemd. De oudste zoon ontving het leen. De tweede zoon of eerste dochter kreeg een derde van het leen. Dit werd een verderding genoemd. Zo stierf Adriaan Goossens uit Denderhoutem gehuwd met Johanna De Waele rond 1780. Zijn zoon Gijsbrecht kreeg $\frac{2}{3}$ van het leen van 180 roeden(2), gelegen op den Stockt te Heldergem. Zijn dochter Petronella ontving $\frac{1}{3}$ of 60 roeden(3).

Was dit de regel? In den beginne wel, later werden leengronden verdeeld na overleg van de erfgenamen. Bij de dood van J.B. Van Londerzele, bezitter van het grootste leen van Latem en Lilaer (14 dgw) in Heldergem op het Stocktveld, werd het leen in twee gesplitst tussen zijn oirs (erfgenamen) Adriaan en Judocus Lievens in 1776(3).

Daarnaast had men de allodiale zuivere grond. De boer was alleen eigenaar van de grond. Hij moest aan niemand verhef of cijns betalen. Wil dit zeggen dat eigenaars van zuivere gronden geen belastingen dienden te betalen? Neen, al de boeren die oog-

sten, ook oogst van allodiale grond, moesten een deel afstaan aan de kerk, tienden genoemd. Verder bij aankoop van gronden dienden akteringskosten betaald. Allodiale gronden in Heldergem werden geakteerd door de meier van Heldergem.

Uiteraard kon een boer, die geld nodig had, zijn stuk allodiale grond als borg geven. Een stuk grond kon dan belast worden met een rente. Werd de grond verkocht, dan werd automatisch de rente meeverkocht. Zo een rente kon een eeuwigdurende rente of een losselijke rente zijn (cijnsgronden).

Boeren die dergelijke grond bezaten betaalden een jaarlijkse rente of cijns of stonden een deel van hun oogst af aan de persoon of instelling die op die grond een rente bezat. Ook het cijnsrenterecht kon verkocht, geërfd en verkaveld worden. Zo bezat de heer van Latem en Lilaer uitgebreide cijnsgronden in Heldergem.

Sommige boeren betaalden een cijns die de helft van de oogst bedroeg, maar dan leverde de heer het zaaigoed, de trekdieren en het alaaam. Dit waren halfwinninggronden. In weer andere gevallen betaalden ze een 3de, 6de of 9de schoof van de oogst. Ze werden de schooflanden genoemd.

Cijnsgrond waarvan de heer van Latem en Lilaer de cijns inde werden bij verkoop geakteerd door de meier van Latem.

Zowel cijnsboeren, boeren die grond leenden of allodiale boeren konden hun grond verpachten. De pachter kon dan grond of een boerderij pachten meestal voor 3, 6 of 9 jaar. Het was meestal een mondelinge overeenkomst, voor grotere hofsteden werden er pachtakten opgesteld.

De steden en de kerk in de feodaliteit.

Er ontstonden twee structuren die zich in het systeem hebben ingepast, namelijk de steden en de kerk. Steden onttrokken zich enigermate aan het systeem door het ontvangen van privileges van de vorst, al hadden ze natuurlijk net als leenmannen verplichtingen, zoals betalen van belasting of het leveren van soldaten.

De kerk daarentegen, die veel goederen ontving van de adel, paste zich soepeler aan. De kerkelijke instellingen konden leenman en leenheer zijn net als elke andere.

Nochtans vielen de grenzen van parochies en decanaten niet samen met de feodale grenzen. Parochiale grenzen waren meestal ouder dan de feodale. Zo konden er in een parochie verschillende heerlijkheden liggen of omgekeerd.

Het dorp Heldergem behoorde tot de heerlijkheid 'het land van Rotselaar'. Een deel ervan echter, behoorde voor de grondjustitie (rechtpraak betreffende de grond) tot de heerlijkheid 'Latem en Lilaer' en kleinere delen behoorden dan weer tot andere heerlijkheden.

De lezer mag hier niet denken aan een grenslijn die Heldergem doorkruiste en netjes verdeelde. De percelen van de heerlijkheden lagen kris kras door elkaar. Een situatie die trouwens niet uniek was, maar zich manifesteerde over heel België. Men begripe de juridische en bestuurlijke verwarring als men weet dat elke heerlijkheid zijn eigen justitie en bestuur had. Dit maakt duidelijk waarom de Franse bezetter toen ze het land administratief herindeelden, parochiegrenzen verkozen boven de feodale grenzen!

Gelukkig maar, slechts op één plaats in ons land werden de oude feodale grenzen administratieve grenzen, met bizarre gevolgen. Het dorp Baarle werd namelijk verdeeld tussen België en Nederland op basis van de grenzen van de oude heerlijkheden. Tientallen stukjes België liggen in Nederland en tientallen stukken Nederland in België. Historici moesten in oude documenten aan de hand van de denombrementen uitzoeken of een bepaalde akker nu Belgisch of Nederlands gebied was. Ons geeft het wel een concreet beeld hoe het land er administratief uitzag tijdens het Ancien Régime.

B. ALGEMEEN OVERZICHT VAN DE HEERLIJKHEDEN TE HELDERGEM.

Heldergem behoorde tot de heerlijkheid 'Land van Rotselaar'. De heer van het dorp was de heer van Rotselaar. Zijn meier akteerde de verkoopakten, maakte de erfenisakten (staten van goed), controleerde de openbare werken, regelde de belastingen voor het hele dorp en was hoofd van de schepenbank.

De meier van Heldergem was desgevolg één van de belangrijkste personen in het dorp. Maar er waren nog andere heren die in Heldergem invloed hadden. De heer van Latem en Lilaer bezat heel wat cijnsgronden. Hij had ook een meier, deze akteerde de verkoopakten van de cijnsgronden van de heerlijkheid Latem en Lilaer. Ook de staten van goed van deze cijnsboeren vielen onder zijn bevoegdheid en hij had daarenboven een eigen schepenbank. Kleine percelen in het dorp behoorden tot de jurisdictie van nog twee andere heerlijkheden. Een westelijk deel viel onder jurisdictie van de heer van Hollebeke en een zuidelijk gelegen stuk onder de heer van Outer. Wanneer een

boer grond wilde verkopen die onder twee heerlijkheden viel, dan werd de akte opgemaakt in dubbel voor de beide schepenbanken. De grondjustitie van leengronden viel altijd onder het leenhof waartoe het leen behoorde. Verschillende heerlijkheden hadden leengronden in Heldergem. Ze worden verder besproken.

Feodale toestand Heldergem

In het afgebeelde schema zien we verhoudingen tussen de heerlijkheden die gronden bezaten in Heldergem. Onderaan is het vlak van de leenmannen. Het zijn er vele tientallen en worden voorgesteld door wapenschilden, daar ze allen verplicht drager waren van een eigen blazoen. Twee belangrijke leenmannen waren: de erfmeier van Heldergem en de leenmannen van de hoven Ten Ittere en Ten Latem. Uit hun wapenschilden vertrekken lijnen naar boven, die aanduiden aan welke leenhoven ze verhef betaalden.

De leenhoven van de voor Heldergem belangrijke heerlijkheden zijn eveneens afgebeeld met een wapenschild. Iedere heerlijkheid had zijn eigen wapenschild. Ze staan afgebeeld op verschillende hoogte, naargelang hun justitiegraad. Ook de eigenaar-leenman van een heerlijkheid betaalde verhef. Er vertrekt dan een lijn vanuit het wapenschild naar een hoger staand leenhof. Bovenaan staat het blazoen van Vlaanderen, als opperleenheer van onze streek.

De heerlijkheid 'Land van Rotselaar' was rechtstreeks afhankelijk van de wettelijke kamer van Vlaanderen, een gevolg van het feit dat de graven van Vlaanderen een lange tijd eigenaar geweest zijn van de heerlijkheid. Organisatorisch viel het meestal samen met het leenhof de Burg Ninove, ook rechtstreeks eigendom van de graven van

Vlaanderen. Voordien zou 'Land van Rotselaar', volgens H. Van Isterdael, een leenhof geweest zijn van Ninove(4).

Hoe al deze heerlijkheden aan leengronden komen te Helderger is puur giswerk. Opvallend is wel dat ze vooral op de hogere gedeelten in het zuiden lagen van het dorp, russen allodiale gronden. We zouden kunnen denken dat het van oorsprong allodiale gronden waren, die in bezit gekomen waren door bezitters van heerlijkheden. Deze zetten het perceel om in een leen en leenden het uit aan derden.

Slechts de twee belangrijkste heerlijkheden van Helderger, Latem en Lilaer en Rotselaar worden verder in detail besproken.

1. De heerlijkheid 'Het Land van Rotselaar'

Het 'Land van Rotselaar' was een grote heerlijkheid. Ze bestreek de dorpen Aaigem, Vlekkem, Helderger, Haaltert, Kerksken en Denderhoutem.

Het denombrement beschreef het als volgt: *"..., begrijpende 't selve landt en heerschap van Rotselaere vier principale prochien, ende andere enclavementen, te weten de prochie van Haaltert, metten enclavementen dat men noemt Kerckken; de prochie van Denderhoutem; de prochie van Aychem met zijn enclavement ende appendentie genaemt Vlekkem, mitsgaders de prochie van Helderger"*.

We volgden verder de indeling van Van Twembeke die hij maakte bij de beschrijving van de heerlijkheden van het Land van Aalst(5).

a. Filiatie:

"..., gehouden van de princelijke wetachtige kamer van Vlaanderen..."

Met de term filiatie werd aangeduid van welk leenhof de heerlijkheid in leen werd gehouden. Dit was eerst de Burg van Ninove(4). Nadien was de heer van Rotselaar, dit was de Vlaamse graaf zelve, waardoor het dus geen deel meer uitmaakte van het leenstelsel.

In de 16de eeuw werd het weer een heerlijkheid onder het leenhof van de Graaf van Vlaanderen. De heer van het 'Land van Rotselaar' moest zijn trouw beloven aan de Vlaamse graaf. Verder moest het leenhof bij discussies over leenzaken in advies gaan bij het leenhof van zijn heer, de wetachtige kamer van Vlaanderen.

b. Verhef:

"... de naaervolgende lenen, die ter verwandelinghe bij koope gelden de Xde penning des coops, relief ende kamerlynckgeld en des versterfte relief, camerlynckgeld ende des mannen recht..."

Bij overdracht van de heerlijkheid moest de leenband met de leenheer vernieuwd worden. De nieuwe leenman moest dus een daad van erkentelijkheid verrichten. Hij legde zijn handen in deze van zijn leenheer en zwoer hem eeuwig trouw. Hij betaalde daarbij een eenmalig bedrag voor het volledig vruchtgebruik, het verhef of in de akte

reliëf genoemd. De heer van het 'Land van Rotselaar' betaalde een vol verhef van 10 pond en 20 schellingen kamerlinggeld. Dit kamerlinggeld was oorspronkelijk het drinkgeld en de kosten voor de administratie. Zoals nu nog vaak gebeurt, wordt na een overeenkomst een glaasje gedronken op kosten van de koper. Deze traditie was in de middeleeuwen een gewoontewet of verplichting. Het kamerlinggeld was steeds ten koste van de leenman. Wanneer de overdracht gebeurde via een koop, moest de koper een tiende van zijn koopbedrag nog eens extra betalen aan de leenheer.

c. Foncier:

Recentelijk (6) heeft men deze term bedacht voor het land van de heerlijkheid welke niet werd uitgeleend noch in cijns werd gegeven. Meestal was dit de hoeve (of kasteel) van de heer, het vronnhof genaamd. De heer woonde er en baatte de grond uit.

Vaak ook verpachtte de heer het foncier. Deze pachter had ook de taak de verschillende renten te innen. Het gaf de oorsprong aan het meiersambt. Oorspronkelijk was de meier dus de pachter van de vronnhoeve. Van Twembeke vermeldt geen foncier voor de heerlijkheid het Land van Rotselaar. Wat uiteraard niet wil zeggen dat er nooit één geweest is. Indien wel, situeerde het zich hoogst waarschijnlijk in Haaltert, waar de baljuw zetelde, vermoedelijk aan het toponiem 'de Burchtstraat'. Het toponiem burcht, staat hier voor versterkte hoeve. Daar de heren van 'Land van Rotselaar' al heel vlug vreemde heren waren die hun residentie elders hadden was er hier geen echt foncier meer nodig.

d. Lenen

Zoals het 'Land van Rotselaar' in leen werd gehouden van de Graaf van Vlaanderen, zo was Rotselaar leenheer van een hoeveelheid leengoederen. De boeren die deze leen- gronden leenden, hadden zoals gezien een hogere status dan de cijnsboeren. In praktijk waren ze volledig meester van deze grond. Ze konden zelfs hun grond of een deel ervan verder in leen uitbesteden, ze konden er cijnsgrond van maken of zelf bewerken. Ze moesten wel een eenmalig verhef betalen aan de heer van het 'Land van Rotselaar'. Daar deze lenen konden samengevoegd of verdeeld worden, verschilde hun aantal in de loop der tijden.

De Brouwer vermeldde als belangrijkste lenen (7):

1. *De heer van Rotselare, leende het recht om meier te zijn uit. Er waren vier meierijen, drie ervan waren uitgeleend nl. Denderhoutem, Aaigem-Vlekkem en Heldergem, de vierde meier (Haaltert-Kerksken) werd door hem zelf aangesteld tegenover de drie vorige die erfelijk waren. De meierij van Heldergem wordt verder besproken.*
2. *Het heerlijk leen ten Eede (Haaltert). De eigenaar van dit leen bezat niet alleen 7 dagwand grond, maar ook op zichzelf 44 achterlenen van nogmaals vele dagwanden, waarvoor de bezitters hem verhef betaalden.*
3. *Een heerlijk leen van 1 dagw. en 25 roeden te Haaltert met 17 achterlenen.*
4. *Een leen bestaande uit cijnsgronden genaamd de rente van Bombeke te Haaltert. De leenhouder mocht dus op deze gronden cijnsgeld of heerlijke rente innen. Dit bracht hem 12 schellingen en 8 penningen per jaar op. De familie de Vremde was een van de eigenaars.*

5. Een heerlijk leen van 60 roeden aan de Wijpenstal te Haaltert van 60 roeden met 16 achterlenen.
6. Een heerlijk leen van 90 roeden met 24 achterlenen te Haaltert.
7. Een heerlijk leen van 1 bunder en 1 dagwand te Haaltert, met daarbij enkele cijnsgronden die 15 schellingen Parisis per jaar opbrachten. Ook daarbij 88 achterlenen.
8. Een heerlijk leen van 2 dagwand en 50 roeden met 27 achterlenen te Haaltert. Dit leen werd in 1635 gekocht door de Haaltertse boerenfamilie Roelands van de heer van Erpe. Het leenboek uit 1761 met opsomming van alle leenhouders bevindt zich in het RAB (8).
9. Verscheidenen lenen tesamen 8 bunders te Heldergergem op het groot Weyveld.

Deze leenmannen betaalden 10 pond verhef en 20 schellingen kamerlinggeld en een tiende van de koopsom bij aankoop aan de heer van Rotselaar.

Na inzage in de denombrementen van de Schijvink (9) ontdekten wij nog verscheidene kleinere lenen gelegen te Heldergergem, Haaltert, Kerksken, Aaigem, Denderhoutem, Burst en Ninove.

Bij nader onderzoek van de lenen te Heldergergem bemerkten we dat deze oorspronkelijk één leen geweest zijn. Er staat uitdrukkelijk vermeld bij de diverse denombrementen: "deel van 8 bunder". In de loop van de eeuwen werd dit leen door erfenis gesplitst in verscheidenen kleinere. Het bewijs vonden we in een denombrement uit 1398 (10). Jan De Proest diende het denombrement in aan Ydier Brettijn toen baljuw van Ninove en het Land van Rotselaar. Het leen bedroeg 9 bunder, 3 dagwand en 70 roeden aan den Dries te Latem. Het leen was hem toegeëigend via zijn vader Hughen De Proest. Er was een rente op belast van 10 pond paris is aan het klooster van Ninove.

De belangrijkste lenen hieruit voortgekomen waren:

<i>Oppervl.</i>	<i>eigenaar</i>	<i>jaartal denombr.</i>
- 5 dw 26 r	Weduwe Jan Schutyser	1735
	Guido Schouppe	1775
- 4 dw	Jan Schoonjans	1702
- 4 dw	Adriaan Coppens	1746
- 7 dw	Adriaan Coppens	1746
- 5 dw	1/2 Jan de Vulder	1716
	Adr. Fr. De Vulder	1748
	1/2 Adriaan Schutyser	1753
	Guido Schouppe uit Aaigem	1760
	Piet. Fr. De Schrijver	1770
- 4 dw	Pieter Dusewaer	1738
	1/2 Peter Felix Schouppe	1770
	1/2 Cath. Schouppe	1770
- 1 dw	Passchier Meganck	1761
	Gerard Schouppe	1771
- 60 r	Weduwe de Vuyst	1748
- 1 dw 20 r	Vincent Schouppe	1740
	Michael Schouppe	1764

Totaal: 33 dw 4 r

Verder nog een leen aan den Bulskamp en den Briel en een tweede op de Verloren Kost (ligging niet te bepalen) .

De leenmannen moesten mede ten strijde trekken met de heer. We vernoemen hier enkele veldtochten.

In 1411 mengde Jan zonder Vrees, Graaf van Vlaanderen en ook heer van Rotselaar-Ninove zich in de strijd om de macht te Frankrijk. Hij wilde een leger vormen met Vlamingen. De Baljuw kreeg het bevel 18 man uit Ninove-Rotselaar te leveren om als voetvolk mee op te rukken naar Parijs.

Aalst protesteerde, volgens de keizerlijke stede moesten de mannen van het 'Land van Rotselaar' meegaan onder het banier van Aalst en niet onder dat van Ninove, zoals voorzien. De schepenen van Gent spraken zich over de zaak uit en gaven het gelijk aan Ninove. Eindelijk vertrokken ze met veel vertraging in augustus. Te Montdidier waren ze het blijkbaar beu, tegen de wil van de graaf keerden de Vlaamse soldaten terug naar huis.

In 1435 sloot Filips de Goede vrede met de koning van Frankrijk. Om zijn goede wil te tonen wil Filips de Fransen helpen en de Engelsen uit Calais verjagen. Ninove-'Land van Rotselaar' nam deel aan de expeditie. Opnieuw eiste Aalst het bevelhebberschap op over de krijgslieden van Rotselaar. Het verzoek werd weer verworpen. De mannen van Rotselaar, besloten dan om onder eigen banier ten strijde te trekken, drie rode leeuwen op zilveren veld, de symbolen die nu in het wapen pronken van Groot-Haaltert. Ninove daagde nu het 'Land van Rotselaar' voor de schepenen van Gent en kreeg andermaal gelijk. Na een vat bier leeg gedronken te hebben, trokken de mannen onder leiding van de Ninoofse schepenen Jan Van Tortelboom op naar Gent. Vandaar rukten ze verder op met het Bourgondisch leger naar Calais.

In Juli belegerden ze deze stad. De Engelsen sloegen echter alle aanvallen af. De Vlamingen kregen onenigheid en keerden terug naar huis. Eén man sneuvelde, Joris Fierens uit Ninove.

In 1466 trokken de leenmannen samen met Filips de Goede op, om de opstandige Dinantezen te straffen.

1468: veldslag tegen Luik

1470-1471: onenigheden met de koning van Frankrijk

1473: gevechten tegen Gelderland en Neuss

In 1478 vallen de Fransen Ronse aan, 12 gezellen uit Ninove-'Land van Rotselaar' werden opgeroepen.

e. Justitierechten

De heer kon recht te spreken in zijn heerlijkheid. Het denombrement vertelt ons: *"... alwaer ande vernoemde heren toebehoort hooghe justitie, middele en nedere, privatelick en absolutelick, self ter executie van t'recht van preventie, competerende d'officieren van sijne Majesteijt binnen de districtie ende lande van Aelst..."*

De heer liet deze taak over aan de baljuw en het leenhof. Soms trad hij wel actief op,

om genade te verlenen of om een onderzoek te laten stoppen, al gebeurde dit zelden.

Het leenhof was bevoegd voor de *“hooghe, middele en nedere justitie”*. Elke misdaad werd gecategoriseerd onder een bepaalde graad naargelang zwaarte van de overtreding.

Dit leenhof van het ‘Land van Rotselaar’, de Schijvink genoemd, werd voorgezeten door de baljuw en was dus bevoegd voor alle misdaden.

“... de voornoemde baljuw exerceert met de selve mannen de criminele justitie ende wat de leenen aengaet, die daar van hebbende de kensse, berecht ende juricatieve...”

De voornaamste taak van de baljuw was het handhaven van de orde in de heerlijkheid. Verdacht hij mensen van een misdaad dan mocht hij ze arresteren en opsluiten. Ze moesten dan binnen een bepaalde periode voor de Schijvink verschijnen.

Het ondervragen van de getuigen om achter de waarheid, de schuld of onschuld te komen werd ‘waarhede’ genoemd. Dit gebeurde in openlucht of later in een herberg of in een woning. In 1750 was dit ten huize van Adriaan de Paepe (1750) te Haaltert.

Werd de verdachte schuldig bevonden, dan werd deze opgesloten voor een bepaalde tijd of tot hij een bepaalde boete had betaald.

Dit gebeurde waarschijnlijk te Ninove. Kon de beschuldigde niet betalen, dan legde de baljuw beslag op zijn goederen.

De baljuw was ook bevoegd voor de leenzaken van de lenen van het ‘Land van Rotselaar’. Het betrof hier het ontvangen van denombrementen, het oplossen van discussies in verband met verkopen van lenen, erfenis van lenen, begrenzing enz.

Het archief van Rotselaar in het RAB bevat nog diverse processen die gehouden werden op de Schijvink. Wij vernoemen hier enkele gevallen met periode en archiefnummer om een overzicht te krijgen van de bevoegdheden van dit leenhof.

nr 65: *Laster van Cornelis Roelands tegen hoogbaljuw Cornelis De Baenst, 1ste helft 17de eeuw.*

nr 66: *Pieter Meganck wegens agressie op zijn vrouw, 1ste helft 17de eeuw.*

nr 69: *Anthonia Sputters tegen Steven Janssens en Marcus Huichins wegens verkrachting in 1602.*

nr 71: *Akkerschade van Adriaan Vaerman op de akkers van Joos De Bolle in 1606.*

nr 72: *Manslag op Hans Pyphroen in 1612.*

nr 73: *Cornelis Cornelis: sodomie met een paard in 1620.*

nr 76: *Cornelis Perreman: diefstal in 1626.*

nr 82: *Inbraak bij de wed. Jan Van Keymeulen in 1628.*

nr 97: *Overspel van Adriaan Schouppe met zijn meid in 1632.*

nr 98: *Adriaan de Sadeleere: niet betalen van Tiendepacht in 1632*

nr 104: *Robbrecht Schouppe wegens laster op Corneel De Meyer in 1644*

nr 102: *Phillip De Roeck: het al of niet leengrond zijn van zijn perceel in 1635*

nr 109: *Zelfmoord in 1754*

De baljuw werd aangesteld door de heer. Aangezien het ‘Land van Rotselaar’ en Ninove lange tijd dezelfde heren hadden, was sinds 1377 de hoogbaljuw van Ninove, ook baljuw van Rotselaar. Hij ontving voor zijn werk een vaste vergoeding van de heer, maar zijn voornaamste inkomsten waren een deel van de opgelegde boeten.

Wij ontdekten de namen van de volgende hoogbaljuws (II) :

<i>Land van Rotselaar:</i>	1373-1375	<i>Willem De Keyser</i>
	1376-1377	<i>Laurens De Loe (De Luu)</i>
<i>Land van Rotselaar</i>	1377-1379	<i>Riquart van Steelande</i>
<i>en Ninoue:</i>	1379-1381	<i>Jan Van der Boenbeken</i>
	1381-1384	<i>Gheerd Bosch</i>
	1385-1386	<i>Riquart Van Steelande</i>
	1387-1389	<i>Jan De Dijn</i>
	1389-1392	<i>Wouter De Dijn broer van Jan</i>
	1392-1394	<i>Edmond De Bye</i>
	1394-1396	<i>Jan Van Brantegem</i>
	1396-1401	<i>Idier Brechtin</i>
	1401-1407	<i>Gillis van Rechem</i>
	1407-1410	<i>Zeger de Vroede</i>
	1410-1411	<i>Boudewijn de Vos, Ridder</i>
	1411-1412	<i>George de Ruddre</i>
	1412-1414	<i>Pieter Alards</i>
	1414-1419	<i>George de Joigny</i>
	1419-1426	<i>Lieven De Bruwere</i>
	1426-1427	<i>Joos De Kegel</i>
	1427-1430	<i>Jan van Hoeme</i>
	1431-1434	<i>Joos van Busseghem</i>
	1434	<i>Gillis de Drivere</i>
	1434-1438	<i>Joos van Busseghem</i>
	1438-1444	<i>Jan Cabbelliau</i>
	1452-1456	<i>Jan De Proost</i>
	1456-1477	<i>Jan Cabbelliau</i>
	1477-1485	<i>Roeland van Wedergraet</i>
	1480-1481	<i>Christiaan Van Hoeme</i>
	1485-1495	<i>Gerard Servy, le Bourguignon</i>
	1495-1496	<i>Charles van Wedergraet</i>
	1529	<i>Charles de Poitiers</i>
	1539	<i>Jan Hanaert</i>
	1540-1545	<i>Jan van Waudripont</i>
	1552-1557	<i>Hughes de Douvrin</i>
	1562-1563	<i>Charles d'Oisy</i>
	1576	<i>Arend Van de Wijngaerde</i>
De Potter vermeldt als baljuws van 'Land van Rotselaar'		
	1629	<i>Pieter Coppens</i>
	1665	<i>Jan Van den Bruelle</i>
	1684	<i>Adriaan Van Utfange</i>
	1704	<i>Joos Van den Kerkhove</i>
	1717	<i>Frans Rombaut</i>
	1735	<i>Gillis 't Kint</i>

Voor de lagere justitie werd het Land van Rotselaar verdeeld in 4 schepenbanken of meierijen: Aaigem-Vlekkem; Helderger, Haaltert-Kerksken en Denderhoutem.

Helderger had dus een eigen schepenbank en meier. Het meierschap was een leen en dus erfelijk. Daarnaast was er nog een meier en schepenbank in Helderger! Deze meier werd aangesteld door de heer van Latem, het was dus geen leen en niet erfelijk.

Hoe was de relatie tussen beiden?

De meier en schepenbank van Latem was bevoegd voor de grondjustitie van de cijnsboeren van Latem en Lilaer in Helderger. Grondjustitie hield voornamelijk in, het akteren van verkopen of het registreren van de staten van goed, inbeslagnemingen, verkavelingen, grensgeschillen enz.

De meier en schepenen van Helderger hadden dezelfde bevoegdheid voor cijnsboeren van 'Land van Rotselaar' en alle boeren met zuivere grond.

f. Heerlijke rente

" Ende ten desen heerlickheden ende lande behooren noch tot jaerlicx diversche heerlicke renten ende cheynsen, te weten een hondert neghendertich cappoenen, eenen alven, ende tachtste deel van eenen cappoen, een gans. Item viermael twintigh seventien hinnen een alve en dry carpels.

Item de helft van 't vierde van een sistere haver, ende in pennijnck rente drijendertigh pond en veerthien schellingen parisis t'sjaers, geassigneert op de voorseyde landen ende gronden van erven, geleghen in de voorscrevene prochie (Haaltert red.) ende resorterende onder jurisdictie van diere; deselve heerlicke cheynsrenten vallende ende te betaelen staende jaerelicx op den nieuwejaersdagh binnen Haaltert, ter plaetsen daer men den sitdagh is houdende...

Item eene particuliere cheynsrente op den berg, jaerelicx uytbrengende vijffenvijftigh pond parisis.

Item eenen an leren cheyns op eenen meersch op Denderhautem van 16 pond Parisis 't jaers..."

Sommige boeren moesten een jaarlijkse heerlijke rente betalen, dit was (in theorie) een afkoopsum van de jaarlijkse spandiensten die moesten verricht worden voor de heer.

In de tekst hierboven staan 3 renteboeken vermeld van de heer van Rotselaar.

De eerste en grootste bracht op: 139 1/2 kapoenen en een 1/8 kapoen, 1 gans, 97,5 hennen, 3 karpers en 1/8 sister haver.

Daar gronden konden worden verdeeld bij erfenis, kon het dus gebeuren dat men het gekke cijns van een halve of zelfs een achtste kapoen moest betalen!

Uiteraard werd de waarde van een kapoen omgerekend in geld en diende er een geldbedrag te worden betaald.

De boeren dienden dit te betalen aan de meier op de Plaats te Haaltert op nieuwjaar.

In Helderger lagen er niet veel van deze cijnsgronden. In een verkoopakte uit 1698, moest de eigenaar van een boerderij aan den Dries één hoen per jaar betalen aan de heer van Rotselaar. Dit was dan ook voor Helderger de enige akte waarin wij cijnsrenten hebben teruggevonden voor de heerlijkheid Rotselaar (12).

g. Tol en vont

"... daertoe ook behoorend recht van tholle en vont..."

De heer van Rotselaar had het recht tol te eisen op de verkoop van dieren in zijn jurisdictie. Ongeacht de heerlijkheid waartoe de pachter behoorde. Was er een dier verdwaald of werd er een voorwerp gevonden in de jurisdictie waar de rechtmatige eigenaar binnen een zekere tijd niet werd gevonden, dan werd dit bezit van de heer. Dit werd vontrecht genoemd.

h. Bastaardgoed en vakant goed

"...recht van vacquant ende bastaerts goed..."

In zijn jurisdictie had de heer het recht het nalatenschap te eisen van goederen van bastaarden, indien ze geen lichamelijke erfgenamen hadden. Wanneer een stuk grond braak lag en de eigenaar onbekend was (vakant) kon de heer dit in bezit nemen.

i. Beste kateil

"... Item den beste hoofdstoel ofte catheyl ten overlijden van de persoonen, gheene poorter sijnde van Aelst of Geeraardsbergen..."

De heer had het recht wanneer een pachter overleed, om het beste deel te ontvangen van zijn erfenis. Meestal was dit een koe of een stuk huisraad. De meier die dan de zware taak had om dit deel op te eisen, vond dan dikwijls lege huizen op zijn weg. Er zijn zelfs gevallen bekend waarbij de runderen werden verstopt. Voorbeelden zijn er te vinden in de baljuwsrekeningen (Ara fonds rekenkamer).

Buitenpoorters waren vrij van beste kateil. Buitenpoorterie was een typisch Vlaams verschijnsel om belastingen te ontduiken (toen al!). We zouden het kunnen vergelijken met hedendaagse firma's die zich vestigen in belastingparadijzen. Een stedeling of poorter was vrij van verschillende belastingen die de boeren wél moesten ondergaan. Doodkoop, wandelkoop, tolleren, beste hoofd en mortemain waren zware lasten voor de boer. Vaak waren ze soms afhankelijk van de willekeur van de heer of een plaatselijke schepenbank. Het buitenpoorterschap bracht daarin een uitweg. Een Heldergermse boer, liet zich mits een vergoeding, inschrijven als poorter van een stad, meestal Aalst of Geraardsbergen. Hij had dan dezelfde rechten als een normale poorter. Tevens moest hij berecht worden voor de schepenbank van die stad. Heldergermelde vrij veel buitenpoorters. Er zijn ons 392 namen bekend, gaande (met hiaten) van 1396 tot 1772.

j. Confisceren van goederen

"...oock verbuerte ende confiscatie van goed; soo van t' sestigh pond paresijs, daer onder ende daerboven..." De heer kon via zijn baljuw of meier boetes opleggen. Bij wanbetaling kon hij goederen in beslag nemen.

k. Jachtrecht

“... voorts jagerije, vogelrije ende visscherije...”

In de jurisdictie van Rotselaar was het zonder toelating van de heer verboden om te jagen, vissen, vogels te vangen en om aanplantingen te verrichten.

l. Ontstaan

Mogelijk uit het graafschap Aalst of de heerlijkheid Ninove. Deze waren zelf ontstaan als heerlijkheid om de westgrens van Lotharingen te beschermen tegen West Francië. De oorspronkelijke naam zal wel heerlijkheid Haaltert geweest zijn. H. Van Isterdael schrijft dat Heldergem, Denderhoutem, Haaltert, Kerksken en Aaigem-Vlekkem in leen werden gehouden door de Heer van Haaltert(4). In het begin van de 13de eeuw kwam de heerlijkheid Haaltert in het bezit van de heer van Boelare. Op het einde van diezelfde eeuw werd het eigendom van de heren van Rotselaar, waaraan het zijn naam te danken heeft.

m. De eigenaars

De eerste met naam bekende eigenaar is Ingelbertus van Haaltert, die er in 1046 het kapittel instelde. Volgens Warlop behoorde hij tot het huis van Aalst of Petegem bij Oudenaarde. Toen Aalst in handen kwam van de Graaf van Vlaanderen, kwam Haaltert en omgeving eveneens naar Vlaamse handen.

In 1227 is een akte bekend waarbij Michiel van Boelare “*Le reste de la terre de Haltert, ainsi qu’une autre terre*” in leen ontvangt van Graaf Ferrand van Vlaanderen voor de jaarlijkse som van 200 pond(13).

We veronderstellen dat hij het leen enkel pachtte, want de akte spreekt van een jaarlijkse som, een echte leenman betaalde enkel een eenmalig verhef.

Wat waren de achtergronden van deze overeenkomst ?

In 1214 werd graaf Ferrand van Vlaanderen gevangen genomen door de Franse koning. Michiel van Boelare profiteerde hiervan door grote gebieden aan zich toe te eigenen tussen Ninove en Aalst. Warlop vermeldde Erembodegem, Haaltert en ‘andere landen’. Bij deze ‘andere’ bevond zich ongetwijfeld Heldergem.

Deze Michiel was niet van de minste. Hij was de zoon van ridder Filips van Harnes en Alix van Boelare. Zijn broer was heer van Boelare, Aspelare en Nederhasselt. Hijzelf was burggraaf van Kassel en leenman van de heer van Ninove. Deze heer van Ninove, Geraard IV was medegevangene samen met de graaf van Vlaanderen. Michiel van Boelare moest samen met een tiental andere edelen 200 ponden betalen aan de koning van Frankrijk om zijn leenheer vrij te krijgen.

De graaf van Vlaanderen kwam, nadat hij was vrijgelaten in 1227, uiteraard in conflict met Michiel van Boelare om zijn ontnomen (ontstolen?) goederen.

Blijkbaar kwamen ze tot een vergelijk, want Michiel verkreeg Haaltert als pachtgoed.

Daar hij kinderloos stierf veronderstellen we dat de goederen terug in handen kwamen van de graaf. Al vermeldde De Potter dat in 1279 het huis van Rotselaar reeds

bezitter was van deze heerlijkheid (14), kregen wij pas zekerheid bij een ongedateerde oorkonde waarin wij plots Willem van Rotselaar zoon van Gerard als heer van de heerlijkheid terug vonden (4). Hij gaf in deze oorkonde ene Vranke Rathier (Frank De Rat) de toelating zijn meierschap door iemand anders te laten bedienen. Daar Vranke Rathier overleed vóór 1301 moet Willem reeds vóór deze datum opgetreden zijn als heer.

Na Willem volgde Jan van Rotselaar, zijn zoon of broer hem op.

Willem II zoon van Jan trouwde in 1331 met Maria, een bastaarddochter van Jan III hertog van Brabant en verkocht in datzelfde jaar het Land van Rotselaar aan Hendrik van Vlaanderen.

Deze Hendrik was de derde zoon uit het huwelijk van Gwijde van Dampiere en Isabella van Luxemburg en was gehuwd met Maria van Kleef. In 1310 verliet hij Vlaanderen om Keizer Hendrik VII te volgen op zijn tocht naar Italië. Hij werd maarschalk van de Keizer.

Wegens zijn dappere heldendaden in Italië beleende de Keizer hem met het graafschap Lodi, een stadje in Italië. Toen zijn broer Gwijde stierf, erfde hij de heerlijkheid Ninove-Herlinkhove. In 1330 kocht hij de heerlijkheid Hunnegem. Hendrik stierf in 1337, zijn zoon Hendrik II volgde hem op.

Hendrik II ging de geschiedenis in als een vechtjas en vijand van de Fransen. Hij streed samen met de koning van Engeland tegen Frankrijk in de honderdjarige oorlog. In 1340 nam hij deel aan de vernietiging van de Franse vloot te Sluis. In 1346 nam hij deel aan het beleg van Calais en plunderde hij Terwaan. Samen met de graaf van Vlaanderen, Lodewijk van Male, viel hij Brabant binnen en plunderden zij verscheidene dorpen rond Brussel. Hendrik was gehuwd met Philipote van Valkenburg, hij overleed in 1366.

Daar hij geen mannelijk erfgenaam had kwam de heerlijkheid terug aan de leenheer graaf Lodewijk van Male.

Lodewijk gaf Hendrik zijn bezittingen in leen aan Robert van Fiennes, maar bedacht zich en nam ze in eigen bezit. Hij betaalde wel een rente van 1200 pond per jaar aan de weduwe Philipote van Valkenburg als compensatie.

De heerlijkheid bleef in handen van de graven van Vlaanderen en hun erfgenamen de hertogen van Bourgondie en de Habsburgers tot 1558.

Slechts twee onderbrekingen zijn er geweest. In 1367 enkele jaren aan Robrecht, heer van Fiennes en in 1505 toen Filips de Schone Ninove en het land van Rotselaar in pand gaf aan de prins van Montfort.

Ter gelegenheid van de blijde intrede van Gent van de jonge Karel V in 1515, stemde de staten van Vlaanderen toe in een terugkoop voor 24.000 pond groten.

Op 9 augustus 1558 werd Het land van Rotselaar door Filips II in leenpand gegeven aan Erik, Hertog van Brunswijk. In 1564 werd graaf Lamoraal van Egmond pandhouder. Deze werd zoals ons bekend in 1568 onthoofd op de Grote Markt te Brussel en zijn bezittingen onder het beheer gesteld van het Domein van Vlaanderen. Pas in 1579 kreeg zijn zoon Filip zijn goederen terug.

In 1593 werd Karel van Egmond, de volgende heer en na hem zijn weduwe Maria van Hoorne, welke overleed in 1605.

In 1614 kwam de heerlijkheid terug naar het Domein van Vlaanderen. In 1626 nam

Philip Du Bosch de heerlijkheid in leenpand voor 32.200 gulden. In 1638 deed Gaspar Valdez, heer van Herdersem een hoger bod van 47.000 gulden als leenpand en werd de nieuwe heer. Hij stierf op 11 december 1639. Zijn weduwe Maria de Aranda vrouwe van Frasné, verhoogde nogmaals het bod tot 90.000 gulden in 1642. Ze had waarschijnlijk financiële problemen, daar er meermaals werd bedreigd tot inbeslagneming van het Land van Rotselaar om volledige betaling te bekomen.

Daar één van de voorwaarden tot lening erin bestond dat de heerlijkheid niet mocht gedeeld worden, voerden drie erfgenamen tesamen de titel heer van Rotselaar. Deze drie-eenheid bleef bewaard tot aan de Franse inval, waarbij elk derde deel overging naar afzonderlijke erfgenamen.

Voor 1699 waren dit (14): één derde aan Lodewijk de Valdez, gehuwd met Anna Florentina D'Amman, één derde aan Jacques Ignace de Chockier, baron van Surler gehuwd met Anna Emerantia, barones van Walders en Herdersem en één derde aan Albert Happaert, heer van Bomalet.

Als erfgenaam van het eerste derde noemen we Maria de Gabriella de Valdez, weduwe van Pieter de Castro, markies van Lorca, die de leenplicht had in 1753. In 1766 werd het denombrement overgelegd door Willem-Domien du Bois in naam van Gaspar De La Torre Y Cardenas, Markies van Lorca.

Het tweede deel werd aangekocht door Leonaard Jozef baron van Lamberts en Cortenbach, burggraaf van Montenaken op 4 september 1728. Na hem vinden we Antoon-Ulrich, laatste burggraaf van Montenaken, heer van Bergilez, die overleed in 1766. Hij liet een weduwe na, de Gravin de Méan.

Het derde deel kwam in handen van Lodewijk Happaert, baron van Herdersem. Hij huwde Margaretha Maria van Crombrugge, vrouwe van Wulfsberge en overleed in 1726. Zijn dochter Maria Margaretha Happaert welke gehuwd was met Karel Ignaas van der Haeghen, heer van Mere, volgde hem op in 1731. Hun dochter werd eigenares op 10 december 1786. Zij huwde met Ignaas Frans de la Tour Taxis en een tweede maal met Willem Domien du Bois. De laatste twee heren voor dit deel waren de halfbroers, Karel Ignaas De La Tour taxis en Pieter Lieven Lodewijk Du Bois, baron van Herdersem. Uit het wapenschild van Lodewijk Dubois werd het wapenschild van Heldergerm ontleed.

2. De heerlijkheid Latem en Lilaer

Latem en Lilaer was een kleine heerlijkheid. Ze vormde geen geografische eenheid. Al waren de meeste gronden te Heldergerm, er waren ook percelen in andere parochies.

Net als bij het land van Rotselaar volgden we min of meer het systeem van Van Twembeke, dat hij gebruikte bij het klasseren van de heerlijkheden in het land van Aalst (5). We namen fragmenten over van het denombrement ingediend in 1460(15). Het afgebeelde wapenschild is van de familie Triest, die gedurende 150 jaar eigenaar was van de heerlijkheid.

a. De filiatie

“een heerlic leengoet, geleghen Helderghem ende daaromtrent ghehouden van edele ende weerde joncheer Carles van Poytiers heer van Oultre, van sijne heerschepe ende hove van Oultre”

Filiatie is de term waarmee wordt aangeduid van welk leenhof een heerlijkheid in leen werd gehouden. Latem en Lilaer was afhankelijk van het leenhof van Outer.

Theoretisch was dus de heer van Outer de leenheer van Latem en Lilaer. Outer was een heerlijkheid gelegen in de gelijknamige parochie. De heerlijkheden afhankelijk van Outer waren naast Latem en Lilaer ook nog Viane en Raveschoot (liggende in Aspelare) en lenen o.a. te Helderghem (goed van Latem), Nederhasselt, Baaigem en Denderhoutem.

Outer had als filiatie op zijn beurt Boelare, één van de vier Baanderijen van het land van Aalst, welke weer in leen werd gehouden van het grafelijke leenhof te Aalst, (zie bijgevoegd schema)

Oorspronkelijk waren Latem en Lilaer gescheiden. Daar in vele teksten ‘Lilaer’ werd weggelaten omdat ze zo klein was en de indruk gaf dat ze gedurende een lange tijd afzonderlijk functioneerden en gaf het de indruk dat ze pas op het einde van de 18de eeuw werden samengevoegd. Lilaer, gelegen op het grondgebied Woubrechtgem heeft niets te maken met twee andere heerlijkheden met dezelfde naam, één te Baaigem en één te St. Maria Oudenhove. Lilaer bezat slechts een renteboek van 20 schellingen op *“diverse plaatsen”* (het denombrement uit 1460 noemt de dorpen Helderghem, Haaltert, Kerksken, Erembodegem, Woubrechtgem, St. Antelinks en omgeving) en 2 volle manschep (2 leenmannen).

b. Het verhef

“In ’t verkopen ten tienden penninghe ende telken verwandelinghe teene rekenen X schellinge ofte beste vrome van drie ende 20 schellingen kamerlinghelde.”

Bij de overdracht van de heerlijkheid moest een daad van erkentelijkheid gebeuren aan het leenhof, een soort van eedaflegging van getrouw. De leenman betaalde daarbij een bedrag om het volledig vruchtgebruik van de heerlijkheid. Dit heette het verhef. De nieuwe heer van Latem en Lilaer moest bij erfenis, een verhef van 10 pond betalen aan het leenhof van Outer.

Tevens moest opgedraaid worden voor de kosten van deze eedaflegging. Dit geld, kamerlinggeld genoemd, bedroeg 20 schellingen. Werd de heerlijkheid verkocht dan moest een 10de van het verkoopbedrag aan het leenhof worden afgestaan.

Verhef en eedaflegging gold ook voor de boeren die gronden leenden van de heerlijkheid. Deze werden dan afgelegd bij het leenhof van Latem. De boeren hadden tevens nog de keus, ze konden 10 pond betalen of de beste *“vrome”* van drie. Dit laatste wil zeggen de beste oogst afstaan uit de eerstvolgende drie jaar.

c. Het Foncier

De heerlijkheid Latem en Lilaer, bezat geen foncier(?). We mogen echter gerust

aannemen dat het Hof ten Latem, een leen van de heerlijkheid Outer het oorspronkelijke foncier van de heerlijkheid Latem moet zijn geweest. Maar daarover later meer.

d. Lenen van Latem en Lilaer

“een hof van mannen daar toe behorende omtrent 37 manschepe, over grote en clene”

Het denombrement van 1460 sprak van 37 leenmannen, die verhef betaalden aan de heer van Latem. Volgens van Twembeke waren er (naar een denombrement uit 1473) 35 lenen, vooral te Heldergem, maar ook te Aspelare, Kerksken en St. Antelinks(2).

- Aspelare : 8 dgw en 26 r
- Heldergem : 69 dgw en 62 r
- Kerksken : 8 dgw en 93 r
- St Antelinks : 16 dw

Verder vermeldde hij een aantal rentelenen. Het principe van een renteleen was vrij eenvoudig. Een leenhouder had geld nodig. Hij gaf zijn leen als borg aan een crediteur en ontving van hem een bepaald bedrag. De leenhouder betaalde een eeuwigdurende jaarlijkse rente(1). Er werd ervan uitgegaan dat het leengoed ruim voldoende opbracht om de afbetaling te waarborgen. Stierf de leenhouder of werd het goed verkocht, dan werd de rente op zijn leen gewoon doorgegeven. Evenzo kon de crediteur zijn rente verkopen of doorgeven aan zijn erfopvolgers. Zo een rente kon als statuut een leen hebben. We spreken van een renteleen. De eigenaar van een renteleen had dus dezelfde rechten en plichten als de houder van een gewoon grondleen. Zo was Latem leenhouder van 3 rentelenen:

- *10 bunder te Aspelare, waarop 5 zakken en 3 1/2 fort. koren; 17 fort haver; 8 capoenen en 1 hen werden geind*
 - *8 bunder met een schoofrente te Heldergem*
 - *9 bunder met schoofrente te St. Antelinks*
- Het renteleen van St. Antelinks had op zich een achterleen van 1 dw.*

Wij hebben het aantal denombrementen onderzocht. Hierin stond de beschrijving van zijn leen en hoeveel verhef hij diende te betalen. Er zijn 78 denombrementen geklasseerd in het fonds Latem en Lilaer van lenen afhankelijk van Latem(16). Ze zijn gedateerd van 1720 tot 1794 met als uitzondering een kopie van een denombrement uit 1641. Hiervan zijn 55 lenen gelegen te Heldergem, 14 in Aspelare, 6 in Kerksken en telkens 1 in Haaltert, St. Antelinks en Aaigem.

De lenen in Heldergem waren voornamelijk gelegen in het Frankbos, het Veldeken achter Latem en den Stockt. Een volledige opsomming gaat buiten het bereik van dit boek, maar we geven enkele van de voornaamste.

<i>Leenman en jaar</i>	<i>Oppervl.</i>	<i>Ligging of naam</i>
<i>J.B van Londerzele 1773</i>	<i>13 dw en 67 r</i>	<i>Stocktveld</i>
<i>J.B. van Bourgogne 1641</i>	<i>1 oud bunder</i>	<i>Smitshoeve</i>
<i>J.B. De Vos 1778</i>	<i>1 dw 17 r</i>	<i>Frankbos</i>
<i>Pieter Praet 1791</i>	<i>1 dw 90 r</i>	<i>Veld achter Latem</i>

<i>Adriaan De Vos 1741</i>	<i>75 r</i>	<i>De Magerman hoeve</i>
<i>Gerard Schouppe 1783</i>	<i>180 r</i>	<i>Ten Bossche</i>
<i>Pieter De Coster 1786</i>	<i>2 dw</i>	<i>Leenbroeke</i>

Samen bedroegen ze 58 dagwand en 50 roeden, wat vrij dicht in de buurt kwam van het cijfer uit 1473, rekening houdend met enkele beschadigde en onvolledige en wellicht ook verloren gegane denombrementen. Het kleinste leentje was een aan den Dries gelegen perceel van amper 11 roeden op naam van Joos De Backer uit 1764. Tevens vermelden we nog dat in de bundels van de wettelijke passeringen (verkopen) van Latem en Lilaer nog verscheidene denombrementen, meestal copies, terug te vinden zijn(3).

e. Justitierechten

De heerlijkheid van Latem en Lilaer had het recht van uitoefenen van lage justitie. Dit hield in, rechtspraak betreft het oplossen van geschillen nopens de gronden of het legaliseren van verkopen en/of erfenissen.

Hoe was de werkwijze ?

In gevallen waarbij er discussie was in verband met de leenwetgeving, kwamen 7 leenmannen bij elkaar onder leiding van de baljuw. *"...mitsgaders ene baljuw enden wettelike maenere..."*

De leenmannen, de voornaamste leenboeren van de heerlijkheid beslisten over de zaak. Dit werd het leenhof van de heerlijkheid genoemd.

Uiteraard werden hier enkel boeren met leengrond berecht. Wisten de leenmannen geen raad met de zaak, dan ging de bundel naar het leenhof van Latem en Lilaer, namelijk Outer of meestal direct naar het grafelijk leenhof van Aalst.

"...op gronden van erven daerof men erft ende onterft metten meyer daartoebehorende en metten ervachtige laten op de voorschreve gronde..."

... bij verkoop XXste pennin en de meyer alsule salaris als van oude tijde ghecostumeert is..."

In de gevallen waarbij cijnsboeren betrokken waren kwamen dan weer de schepenen bij elkaar, de zogenaamde vierschaar of schepenbank. In Latem en Lilaer was er een schepenbank met 13 schepenen voorgezeten door een meyer(17). Ze waren als volgt verdeeld:

- 7 uit Heldergerm
- 2 uit Aaigem
- 2 uit St Antelinks
- 2 uit Woubrechtgem

Schepenen waren mannen van eer en aanzien. Ze kregen per zitting een vaste vergoeding. Hoe hoog deze bedroeg is jammer genoeg niet na te gaan.

J. Deprez vermeldde in de *Flandria Nostra*, dat op het platteland de schepenvergoeding alhoewel vrij hoog, dikwijls niet opwoog tegen de kosten en nadelen die aan het ambt waren verbonden, zodat velen afzagen van het schepenambt.

De meier, oorspronkelijk de pachter van het leenhof, later een voorname boer, was belast met de inning van de verschuldigde renten. In Latem maande hij ook de schepenbank bij elkaar. Wisten de schepenen geen raad met de zaak dan gingen ze ten rade

bij het schepenhof te Aalst.

Voor elk soort misdrijf bestond er een vaste boete. Voor de hogere justitie zoals criminele zaken tot 60 pond boete was de Schijvink te Haaltert verantwoordelijk.

In theorie waren leenhoven en schepenbanken gescheiden maar in praktijk traden ze vaak samen op en overlaptten ze elkaars bevoegdheid. Tevens is er een algemene tendens geweest op het platteland, dat leenhoven steeds meer de bevoegdheid overnamen van schepenbanken. Dit kwam waarschijnlijk omdat veel leenmannen, ook cijnsgronden bewerkten en dus onder bevoegdheid kwamen van beide rechtbanken.

Maar Latem had ook zijn eigen baljuw. Deze zorgde ervoor dat in de heerlijkheid de vrede werd gehandhaafd. Zowat de functie van een huidige politiecommissaris. Hij kon het leenhof bij elkaar roepen en wanneer de baljuw afwezig was tekende de meier de verkoopakten of zat hij ook het leenhof voor, zoals vermeld in 1661, toen meier Pieter De Gheytere de baljuw Pieter Coppens verving.

De verkoopakten werden samengebundeld en bewaard door de heer of de baljuw. Ze werden 'wettelijke passeringen' genoemd en zijn bewaard van 1613-1795 (Inventaris van het archief van Rotselaar 2046-2062, in het RAB).

f. Het heerlijk renteboek

*"...waarbij ene erfelijke rente van ongeveer
4 pond 11 schellingen 9 dinars parisis, 34 kapoenen, 4 hoenen
5 viertale, 3 vierlingen 1/6 vierlinck en 1/4 (haept?) evene..."*

Dit vormde de opbrengst van de gronden van de heerlijkheid die de heer in cijns voor eeuwig uitbesteedde. De inkomsten werden netjes bijgehouden in een register, het heerlijk renteboek genoemd. Een renteboek uit 1783 vermeldde:

- Heldergem : 427 percelen
- Aaigem: 73 percelen
- Woubrechtgem: 29 percelen
- St Antelincks: 91 percelen
- Kerksken: 1 perceel

Door de auteur werd een poging ondernomen om de ligging van deze percelen te reconstrueren. Ze lagen voornamelijk in het noorden en oosten en langs de Hoomweg. Verder waren ze verspreid over de ganse oppervlakte en bedroegen ca 1/3 van de gemeente.

De ligging van de percelen in Heldergem:

<i>Aan de kerk:</i>	<i>78 percelen</i>
<i>Den Haalteringhen meersch:</i>	<i>13 percelen</i>
<i>Dabbens veld:</i>	<i>30 percelen</i>
<i>Op de Holbeke:</i>	<i>2 percelen</i>
<i>Op't Borrelant:</i>	<i>11 percelen</i>
<i>Op de Stockt:</i>	<i>18 percelen</i>
<i>Ter Schottijen:</i>	<i>12 percelen</i>
<i>Op den Frankbosch:</i>	<i>14 percelen</i>
<i>Op de Borre waterval:</i>	<i>1 perceel</i>
<i>Opt veldeken achter Lathem:</i>	<i>3 percelen</i>

<i>Op den Ninovschen watervalle:</i>	16 percelen
<i>Den ronden Meersch :</i>	3 percelen
<i>Den zijp meersch :</i>	3 percelen
<i>Opt Streijland :</i>	13 percelen
<i>Opt Rijstvelt:</i>	7 percelen
<i>Buls kamp :</i>	13 percelen
<i>Opt Doorevelt :</i>	5 percelen
<i>Op den Hooghkouter:</i>	7 percelen
<i>Opt Raes velt:</i>	2 percelen
<i>Thoome ten Berghe :</i>	71 percelen
<i>Int Kercke velt:</i>	5 percelen
<i>Den Meersh ten steenbeke en Mergelveldeken:</i>	13 percelen
<i>Opt Weyvelt :</i>	36 percelen

Zoals vernoemd in de inleiding vormen ze geen continu areaal (zie kaart achterin boek). Dikwijls werd dergelijk perceel verdeeld onder de kinderen. Dit werd dan vermeld in het renteboek als deel van een perceel. Zo zijn de percelen vrij klein, gemiddeld 80 roeden. De grootste percelen behoorden ook toe aan een kerkelijke instantie. Het perceel van de Quotidianen van Gent aan de Driesweg (dit is de huidige Heldergerstraat) bedroeg zes bunderen.

Het Heerlijk Renteboek.

Hierin beschreef men de cijnsgronden en vermeldde men de cijnsboeren per perceel. De vorige eigenaars werden vermeld met de aanvulling of ze het hadden gekocht of geerfd. Per jaar betaalden deze boeren per perceel in geld of natura, af te rekenen op Kerstavond. In het heerlijk renteboek van de Heer van Latem en Lilaer werd netjes bijgehouden hoeveel cijnsrente elk perceel opbracht. De cijnsrente varieerde van een kaepen, een daalder tot minimum een oortje per jaar.

Sommige boeren bezaten meer dan een perceel, oa. Adriaen Van Keymeulen en koster Pieter Van de Neucker bezaten in 1780, 11 percelen. Deze gronden hadden voor de heer een dubbel voordeel. Bij erfenis moesten de boeren een dubbele rente betalen aan hun heer, in dit geval de heer van Latem en Lilaer. Bij aankoop betaalde men een 20ste van de prijs aan de heer. Dit noemde men een 'twintigste penning'. Het recht om geld te ontvangen bij overerving van rentegronden werd doodkoop genoemd, het recht om geld te ontvangen bij overdracht op rentegronden door verkoop werd wandelkoop genoemd. Om deze reden staat in deze bewerking steeds vermeld hoe de cijns houder in bezit kwam van de cijnsgrond.

Ook kerkelijke instellingen konden cijnsgronden bezitten. Daar deze instelling uiteraard niet kon overlijden was dit een minderopbrengst voor de heer. Als oplossing werd een persoon aangesteld die in naam van de instelling de grond huurde. Stierf deze persoon dan moest de kerkelijke instelling een doodkoop voor overdracht betalen en een nieuwe persoon aanduiden. Zo een persoon werd vermeld als sterfelijke laat.

In de hieronderstaande tabel vinden we een lijst van de sterfelijke laten uit het heerlijk renteboek van Latem in 1780.

*Ludovicus Scheerlinck was st. laat voor St Adriaans te Geraardsbergen.
gronden: 1/2 bunder op den Dries, 300 roeden op Haelteringe meers en 21 dagw. 80
roeden op Dabbensveld.*

*Petrus Van De Neucker was st. laat voor H. Geest Heldergem.
gronden: 1 dagw. aan den Dries en diverse percelen van totaal 822 roeden verspreid over
Heldergem.*

*Hij was ook st. laat voor de kerk van Heldergem met gronden:
286 roeden op den Dries genaamd het tijdloze bos, 150 roeden op Dabbensveld en aan
de Holderbeke.*

*Petrus Van De Neucker was st. laat voor Armen van Heldergem.
gronden: 314 roeden verspreid over Kerkveld en Haelteringe Meers*

*Geert Pevernage was st. laat voor het Kapittel van Haeltert
grond: 100 roeden aan den Dries.*

*Petrus Frans Van Landuyt was st. laat voor H. Geest van Nieuwerkerken.
grond: 54 roeden aan den Dries.*

Onbekende () st. laat voor de Kapel van Aaigem
grond: 100 roeden op den Haelteringen meersch*

*Ambrosius Anthonis fs Jan was st. laat voor de Quotidianen van Gent.
grond: 100 roeden aan de Holderbeke*

*Jan Mathijs was st. laat voor de Quotidianen van St Jans
gronden: 6 bunder aan 't Weyveldeken en Kriekenborge*

Onbekende () st. laat voor Klooster van St. Claren
grond: 109 roeden op den Stockt.*

Onbekende () st. laat voor St. Janshuis tot Gent.*

*grond: 300 roeden aan het Streyland naast Hoortshage, 't gescheet van Oultre, en 371
roeden aan den Hoomweg.*

*Frans Scheerlinck was st. laat voor het Hospitaal van Aalst
Grond: 400 roeden aan den Hoomweg.*

*Jan Anthonus Eeman was st. laat voor het Begijnhof van Aalst
gronden: 120 roeden aan den Hoomweg.*

*Jan Jos. Mehauden was st. laat voor de Armen van Appelterre
grond: 109 roeden aan 't Weyveld.*

*Onbekende st. laat voor Clooster van St. Barbara
grond: 120 roeden aan 't Weyveld.*

*Livinus D'Hondt, koster was st. laat voor H. Geest van Aaigem
grond: 50 roeden aan 't Herrewaerde veldeken.*

() de naam van de sterfelijke laat was opengelaten in het heerlijk renteboek !*

Merken wij op dat dit niet al de kerkelijke gronden betrof, dit waren enkel de kerkelijke cijnsgronden van de heerlijkheid Latem. In dit renteboek betrof het niet alleen gronden, maar er werd ook heerlijke rente geïnd op een schoof. Op zes bunders land gelegen op Dabbensveld, Holbeekveld, Hoomweg en Borreland moesten de boeren jaarlijks een schoof betalen aan de eigenaar van dit schoofboek. Deze eigenaar moest dan weer op deze inkomsten jaarlijks 4 daalders en een 'vierlink evene' betalen als heerlijke rente aan de heer van Latem. Tijdens het opmaken van van het laatste renteboek

in 1780 was dit schoofboek al verdeeld in 3 stukken, de helft aan Pieter Anthonis, 1/4 aan Vincent Schouppe fs Jan en 1/4 aan Judocus Schouppe fs Jan.

g. De Dries

Een dries was een gemeenschappelijk stuk grond in een dorp dat door de pachters mocht gebruikt worden om hun vee te laten grazen. In Heldergem is het niet duidelijk wie juridische bevoegdheid had over de Dries, Latem en Lilaer of het 'Land van Rotselaar'. Enkel de boeren van Heldergem mochten het gebruiken.

In 1732 moet er een kentering zijn geweest. Er werd een verzoekschrift ingediend van de wethouders van de heerlijkheid om de Dries als gemene grond te behouden(18). Of er op het verzoek is ingegaan hebben wij niet kunnen achterhalen.

h. Ontstaan van de heerlijkheid

Rechtstreekse bronnen over het ontstaan van dorpen of heerlijkheden zijn er zelden. Dit is ook bij Heldergem en de heerlijkheid Latem het geval. We kunnen echter wel enkele conclusies trekken uit bestaande feiten.

1. De toponiemen Latem en Heldergem veronderstellen twee Frankische vóór-Karolingische nederzettingen. Eén aan de beek, waar de vroegere kerk stond(Heldergem) en één meer zuidelijk en hoger gelegen aan de Hogendries (Latem). Ze hadden als kern een vronhoeve, wat voor die tijd gebruikelijk was. Beide kernen waren verbonden met een weg, de latere hoofdstraat van Heldergem.

2. De cijnsgronden van de heerlijkheid Latem strekten zich uit tot de woonkern Heldergem. Dit doet veronderstellen dat de woonkern Latem de belangrijkste was en de heer van Latem zijn macht uitbreidde over Heldergem. Latem groeide uit tot een heerlijkheid.

3. De parochiekerk bevond zich in Heldergem. De eigenaar van de vronhoeve van Heldergem was christelijk. Hij bouwde een kapel, die diende voor de geestelijke behoefte van zijn bewoners en omwonenden. Deze kapel is dus uitgegroeid tot een kerk en een parochie. Mede hierdoor is de naam van het dorp Heldergem geworden en niet Latem!

Interessant is het toponiem: Kerkeput. Verbestel vermeldde in zijn monumentaal werk 'Het parochiewezen in Brabant', het toponiem als bewijs dat de erbij horende kerk zeer oud was. Eertijds werd er namelijk gedoopt buiten de kerk, in een speciaal daarvoor gegraven put en niet in de kerk in een doopvont. Verbesselt vermeldde gelijkaardige toponiemen in oude parochies zoals Zellik, Strombeek en Molenbeek(19a).

4. Latem is een leen van de heerlijkheid Outer. Dit toont aan dat de heren van Outer op een gegeven moment de heer van Latem aan hen leenplichtig hebben gemaakt. Het meesterschap van Outer werd bevestigd door het feit dat de oudste vermelding van Latem in 1057 gevonden werd in een akte van de familie Van Der Aa, eigenaars van de heerlijkheid Outer. Wie de oorspronkelijke eigenaars waren van de heerlijkheid Latem weten we niet. De familie Van Der Aa bezat ook Erpe. De latere familie van Erpe kwam erfelijk in het bezit van Latem.

5. De heerlijkheid Latem had geen fonicier. We moeten een heerlijkheid in den

beginne voorstellen als een vronhoeve omringd door laten en kleinere zelfstandige boeren. De percelen van de eersten groeiden uit tot cijnsgronden, de tweede dikwijls tot leengronden.

De vronhoeve, ook het foncier genoemd, is bij Latem afgescheiden van de rest (bij erfenis ?) onder een aparte eigenaar als afzonderlijk leen van Outer. Deze vronhoeve is later de belangrijke hoeve het 'Goed ten Latem' geworden. Het goed is onder jurisdictie van Outer gebleven, tegenover de cijnsgronden die onder de jurisdictie van Heldergem kwamen. Dit verklaarde de vreemde insprong van de jurisdictie van Outer in het grondgebied van Heldergem.

6. Het grondgebied van Heldergem behoorde tot de jurisdictie van het land van Rotselaar. De heer van Haaltert (later Rotselaar) riep zich uit tot heer van het dorp. Dit moet waarschijnlijk gebeurd zijn tijdens Michael van Boelare (vermeld 1205-1229). De heerlijkheid Latem is gedegeneerd tot een heerlijkheid met enkel het recht tot grondjustitie, uitgezonderd het vroegere foncier dat behoorde tot de jurisdictie van Outer.

i. Eigenaars

Latem werd het eerst vernoemd in 1057. Volgens De Potter en Broeckaert zou er een akte bestaan van de Brabantse familie Van der Aa, de eerste heren van Erpe, waarin Latem werd vermeld.

De heer Folkaard van der Aa somde op onder zijn bezittingen: "*in villis quoque Latheim et Holtheim*", Latem en (Dender) houtem dus. Verder bezat hij een derde van het castellum Erpe en het ganse domein Erpe. Daar hij maar 1/3 bezat van het Castellum Erpe en de villa te Aa, wees erop dat zijn oudere broer Onulphus de overige 2/3 bezat. Merk tevens op dat Latem omschreven werd als een dorp(villa).

Onulphus en Folkaard, kinderen van Folkaard, waren de oudst bekende heren van Anderlecht. Ze hadden er een kasteel aan het beekje de Aa. Deze machtige familie had veel bezittingen en rechten in het westen van het hertogdom Lotharingen, dus ook in het Aalsterse, zoals te Outer, Erondegem, Latem en Erpe(19b).

In een niet gedateerde oorkonde van deze familie (vermoedelijk rond 1080) waarin Folkaards weduwe, Rainildis, goederen wegschonk, stonden als getuigen Gozuinus de Erpe en Gillebertus de Laca(20). Wij herkennen in de eerste getuige Gozewijn van Erpe. Hij was vermoedelijk voorouder van Gozewijn I (1127-1151), die door Warlop werd genoemd als stamouder van de familie van Erpe.

Hoe Latem en Erpe verloren gegaan zijn voor de familie van der Aa en in handen gekomen van deze Gozewijn (of zijn zoon) is ons niet bekend. Onze hypothese is dat er een nauwe familiale band bestond tussen beide geslachten. Enkele elementen schenen erop te wijzen.

1. Het veelvuldig voorkomen van de naam Walterus in beide families.
2. Leden van de familie van Erpe komen vaak voor als getuige in oorkonden van de familie Van der Aa(19b) en (21).
3. Rond 1080 woonde Ermengarde dame van Erpe in Anderlecht.
4. Gozewijn had ook gronden te Anderlecht, het stamgebied van de Van der Aa's. Lauretta, dochter van Diederik van Aalst kocht een stuk grond te Anderlecht van Gozewijn van Erpe rond 1145(22).

Hoe was nu de verhouding tussen de heerlijkheden Erpe en Latem?
Sommige ridders van Erpe lieten zich tevens ridder van Latem en soms (dender) Houtem noemen.

In een akte uit 1173 van Godfried Hertog van Lotharingen vonden we als getuigen ondermeer: Arnoldus Dapifer, Gozuinus de Heverle, Riczo et Walterus fratres de Holthem(22).

In een Charter van de abdij van Ninove uit 1230 (1236) vinden we Walterus van Latem, ridder, zijn vrouw Heyle en zijn broer Gerard, waarbij de St. Baafsabdij de tiende van Heldergem kocht (volgens De Potter kocht de abdij van Ninove de tienden van voorgaande ridder). Deze ridders waren ongetwijfeld Walter van Erpe en Gerard van Erpe zonen van Gozwin II van Erpe(23).

In 1236 schonk Gozewijn van Erpe 2/3 tienden op de watervalle (15 bunder) aan de abdij van Ninove, voor het zieleheil van zijn vader Gozewijn (II), eertijds heer van Erpe(24).

Een tweede charter uit 1273 vermeldde opnieuw ene Walterus van Latem.

Henricus Coghe koopt van Walter van Lathem 3 bunders landbouwgrond, deze grond werd in leen gehouden van Jan van Schendelbeke. Latem en Denderhoutem behoorde dus aan de familie van Erpe, maar niet noodzakelijk aan de heer van Erpe.

In volgorde waren eigenlijke heren van Erpe en misschien dan ook van Latem:

Gozwin I (1127-1151)

Gozwin II (1173-1204)

Gozwin III (1211- + voor 1236)

Gozwin IV (1236- + 1253)

Gozwin V (1282 - 1296)

Walter van Erpe (uit het huis van Gavere)

Phillip van Erpe (huwde in 1341 met Catharina dochter van Jacob van Artevelde uit Gent).

Jan van Erpe (1388), huwde Flora de Stoppelare

Phillip II zoon van Phillip I, deze huwde Clara Van Massemen, weduwe van Zeger van Kortrijk, heer van Melle en in 1408 met Agatha Proost, dochter van de hoogbaljuw van Aalst.

Phillip III zoon van Phillip II en Clara van Massemen en gehuwd met Margaretha van de Zijpe, dochter van Jan en Catharina Vilain.

Catharina van Erpe, die Erpe erfde werd de nieuwe bezitster (haar broer Phillip IV kreeg Erondegem, Mere en Ottergem). Catharina huwde Godfried Van der Moeren, heer van Zaventem en nadien (vóór 1442) met Boudewijn de Schouthete heer van Ponterave en hoofdschepen van het land van Waas. Boudewijn bezat dan reeds 13 dagwants en 38 roeden grond op het Dooreveld te Heldergem naar een charter uit 1415(25).

Vóór 1460 kocht Jan Van Hoeme de heerlijkheid van Latem van ene Joos van Erpe. Dit maakte een einde aan de band met de heerlijkheid Erpe. Jan van Hoeme was gehuwd met Jozijne van Halewijn natuurlijke dochter van Joos van Halewijn, heer van Uitkerke.

De naam van Hoeme kan in verband staan met het gehucht Hoom, gelegen ten westen van Heldergem. Wat zijn we te weten gekomen van deze familie? De oudste

vermelding vinden we in het renteboek van Gijlsbrecht van Massemen uit 1393 (26): "*Jan van Putte op de stede die Cornelius van Hoeme was*".

Waar deze stede lag is niet vermeld. Verder kennen we ene Bartolomeus van Hoeme uit Aaigem die abt werd van het klooster te Ninove in 1405(27). Verder vinden we Jan van Hoeme als baljuw van Rotselaar en Ninove (1430) en zijn (klein) zoon Christiaan eveneens als baljuw. Vervolgens als meier van Aaigem: Gillis van Hoeme fs Daniel (1550) en Joos Van Hoome (1559). De familie was van de 15de tot de 17de eeuw de grootste grondbezitter van Aaigem(28).

Joos Van Hoeme de oudste zoon van Jan erfde de titel heer van Latem en werd tevens bezitter van de stede ter Varent. Een hoeve die naar de toponiem te horen kon gelegen zijn in het gehucht Hoom waar een Tervarentbaantje gelegen heeft of op Aaigem ten Berg. De heerlijkheid had trouwens op deze plaatsen cijnsgrond liggen, een mogelijk overblijfsel van de vroeg verdwenen hoeve.

Eind 15de eeuw was de familie van Hoyen heer van Latem. Deze familie was ook de heer van de heerlijkheid Ruddershove in Velzeke. De Potter vermeldt Jan Van der Hoyen gehuwd met Elisabeth Munte en hun zoon Roland (29).

Gerard van Hoyen heer van Ruddershoven (+ 22.2.1517) was de laatste heer van Latem van het geslacht. Zijn dochter die hij had bij Josijne van Cameren, Willemijne van Hoyen huwde met Nicolaas Triest (+ 1533) (30). Het wapenschild van deze Gentse familie staat hiervoor afgebeeld, ze waren de belangrijkste familie die eigenaar was van de heerlijkheid. Nicolaas Triest had ondermeer drie zonen namelijk Jacob, Nicolaas II en Josse.

Jacob werd heer van Latem. Hij huwde met Marie Damman en stierf in 1560. Hun kind Nicolaas III werd heer van Latem, maar stierf in 1614 zonder nakomelingen.

Nicolaas II huwde Anna van Bourgogne dochter van Anton. Hij stierf in 1570. Familie van zijn vrouw Anna, Gillis van Bourgogne had een uitgebreid leen in bezit, namelijk de Smetstede te Heldergem.

Josse huwde Quintijne Borluut. Hun zoon Anton werd in 1614 de nieuwe heer van Latem. Hij was schepen van Gent en huwde eerst Anna De Vos fa Jan en vervolgens Livijne de Griboval. Toen Anton stierf in 1621 werd zijn zoon bij zijn eerste vrouw Josse II de nieuwe heer. Hij was in 1606 gehuwd met Barbara Dammant. Hij stierf in 1656. Josses stierfzuster Marie Triest verkocht de heerlijkheid aan Egidius Staelens. Zijn dochter Barbara Staelens huwde met Petrus Van Lichtervelde. Deze familie leverde de laatste heren Latem en Lilaere.

Hun zoon Egidius Fransiscus en kleinzoon Charles Jozef noemden zich beiden graaf van Lichtervelde en heer van Marce, Milan, Heule, Woestine en van Latem. Zijn weduwe 'Douarière de Lichtervelde née de Joigny' was de laatste eigenares van de heerlijkheid. Bij de Franse inval verloor ze haar bezittingen.

3. De heerlijkheid Herzele

Herzele was een heerlijkheid gesitueerd rond het kasteel van Herzele. Ze bezat echter vele lenen en achterlenen te Aaigem, Elene, Haaltert en uiteraard Herzele. In Heldergem was 36 d. en 75 r. grond leengrond van deze heerlijkheid gelegen(5).

Uit het denombrement van Herzele (31) sommen we enkele lenen op:

Een leen van 6 dagwand was gelegen: "op 't Heuskensveld, tussen de goede Cornelijs Ooghe an deen zide en de ghemeene strate aldaar in dandere."

Een groot leen van 3 bunders land: "luttel min oft meer, gheleggen up twelt gheheeten den Creceleere (Krekelenberg?), tussen goede van Clays De Backere in deen zide ende de goede des voors. Jan Herbanx an dandere. Twee bunders gelegen tusschen de goede der voorseider joncvrouwen sKegels en huers man in beider ziden."

Eén bunder aan de waterval "lanx den vorghenomenden broucke."

Een halve bunder aan de Dommelsbeke: "tusschen de goede des voornoemden Cornelijs Ooghe in deen zijde comende an de halfwinninge aldaer."

Ze werden verpacht aan Henric C(r)upeland en alle in bezit van van Lysbette De Kegel fa Jan echtgenote van Jan Herbanckx.

Een leen van 5 dgw en 9 roeden op den Haesbosch van Bouwijne van Appelterre echtgenote van Lieven de Bruwere.

De exacte plaats van deze leengronden is moeilijk te bepalen. De meeste liggen in het uiterste zuidoosten van het dorp zoals de toponiemen Dommelbeke en Waterval aantonen.

Er waren boeren uit Aaigem en Heldergem die samen betaalden (5):

33 pond, 3 sch. 11 deniren en 120 1/2 kapoenen op Pasen

6 pond, 10 sch. op St Jan, 3 pond en 28 sch. op Bamis.

Ook moesten deze boeren heerlijke diensten verrichten, ze moesten 1 dag per week werken. De laten met zeisen moesten 2 meersen hooien, zijnde de Lanckmeers en de Melckenbeke, deze zonder paarden hooiden en gaffelden, deze met paarden vervoerden het hooi. De heer zorgde dan voor de mondkost. Als ruil zorgde de heer voor een beer en een stier ten grieve van het vee van de laten.

De heerlijkheid was afhankelijk van het leenhof te Aalst.

4. De heerlijkheid Hollebeke

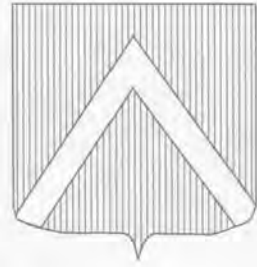
Deze heerlijkheid besloeg oa. een groot deel van het dorp Woubrechtgem en was 34 bunders groot. Het foncier lag dan ook in dit dorp. Ze had ook gronden in het westen van Heldergem en Aaigem.

De filiatie was het leenhof van Gavere, later het grafelijk leenhof van Aalst. Het wapenschild afgebeeld is van de familie Bette, lange tijd eigenaars van de heerlijkheid.

De heer van Hollebeke had cijnsgronden en 22 achterlenen. Hij had verder inkomsten uit tol, wandelkoop, jachtrecht, beste hoofd, schepenbank en eigen leenhof. Tevens had hij het recht een molen op te richten, waar de pachters verplicht waren tegen een vergoeding uiteraard, hun graan te laten malen.

De heerlijkheid had een eigen baljuw, meier en prater (de hedendaagse politie).

Dank zij een kaart uit 1657 weten we dat de gronden van de heerlijkheid lagen in het gehucht Oom(32). Cornelis Keymeulen stelde toen een landmeter aan om te

bewijzen dat zijn hoeve te Hoom op het grondgebied van Hollebeke lag. Blijkbaar moet dat voor hem van financieel belang zijn geweest, daar hij deze opdracht gaf. Merkwaardig is, dat er op deze kaart een eik staat afgebeeld, die blijkbaar als grensboom werd gebruikt. We mogen hieruit concluderen dat de meier van Hollebeke jurisdictie had over een klein gedeelte van Heldergerm, nl. het westen van het gehucht Hoom.

Het heerlijk renteboek gaande van 1711 tot 1782 bevat 174 percelen, jammer genoeg met weinig bijzonderheden over de ligging en grootte(33). Uit een perkamenten rol met rentegronden uit 1393 van Gijsselbrecht van Massemen kunnen we voor Heldergerm het volgende selecteren:(26)

Willemsveld:

<i>Gillis De Kegel:</i>	<i>3 bunder</i>
<i>Jan De Naeyer:</i>	<i>3 bunder 3 d</i>
<i>Gillis De Comer:</i>	<i>3 bunder</i>
<i>Claus Ysenbaert:</i>	<i>1 d</i>
<i>Jan Pleetsman:</i>	<i>1 bunder totaal: 11 bunders</i>

Ruymbuenne:

<i>Bartel Langelet :</i>	<i>3 bunder</i>
<i>Gillis Van de Meersche :</i>	<i>1 d 25 r</i>
<i>Jan De Naeyer:</i>	<i>3 bunder 24 r</i>
<i>Piet Soykens:</i>	<i>38 r</i>
<i>Ghoesen Clare :</i>	<i>4 d</i>
<i>Gillis Marien :</i>	<i>3 bunder 1 d</i>
<i>Jan Vranx:</i>	<i>1 d</i>
<i>Cathelijne van de Velde:</i>	<i>3 bunder</i>
<i>Cathelijne Hemees ?</i>	<i>1 d totaal : 14 bunder 87 r</i>
<i>Hoeme:</i>	
<i>Ghoese Claren</i>	<i>3 d</i>
<i>Adam De Proest:</i>	<i>1 d 25 r totaal 4 d 25 r</i>
<i>d' Hoeve:</i>	
<i>Jan van Putte</i>	<i>3 bunder</i>
<i>(het toponiem komt ook voor op Aaigem)</i>	
<i>Hasselt:</i>	
<i>Vrouwe Haesbette:</i>	<i>3 bunder</i>

Wanneer we de som maken komen we tot de vaststelling dat nagenoeg heel Hoom en het aanpalende Willemsveld en Ruymbunder bij dit renteboek behoorden. Wat er in de latere tijden met het renteboek is gebeurd weten we niet. Om de een of andere reden zijn veel van deze 'eeuwige' renten vervallen of verloren. Bij nazicht van de wettelijke passeringen in de 18de eeuw, bleken vele gronden op de voornoemde gronden rente-vrij te zijn. Het enige dat restte was, dat de gronden behoorden onder de jurisdictie van Hollebeke. Mogelijk is ook nog het renteboek, dat toebehoorde aan de eigenaar van het Hof Ten Hane in de 18de eeuw een afsplitsing was van dit oude renteboek van Hollebeke.

De heerlijkheid vinden we het eerst vermeld in 1166. In 1200 begiftigde ene Soir, ridder van Hollebeke, de abdij van Ninove met een tiende van Woubrechtgem. In 1244 vinden we *Walter van Hollebeke* vermeld, leenman van Soyken van Aaigem, leenman van Raes van Gavere.

In 1390 vinden we *Boudewijn van Hollebeke* terug. Bij zijn dood in 1400 erfde Tierin van de Walle en in 1455 Jan Van den Eechout alias van Angereel gehuwd met Margaretha van Massemen de heerlijkheid.

Vervolgens kennen we: in 1473 Lodewijk van Angereel, ridder, heer van Hautreppe en in 1568 Jacob Bette, heer van Lede

Na 22/06/1607 werd de heerlijkheid verbonden met de baanderij van Lede. (Jacob Bette huwde Isabella de Gruutere, dame van Lede). Hierdoor werd de filiatie rechtstreeks het graaflijke leenhof van Aalst.

- in 1607 Jan en Jacob Bette en Lodewijk van Angereel
- in 1613 Jan Bette (+ 10/06/1620, huwde in 1598 Johanna van Glimes)
- in 1689 Gijsbrecht Sersanders
- in 1717 Jacob-Bernaard Coppieters
- in 1724 Jan Frans Nicolaas Bette na dood van zijn vader
- in 1727 werd de heerlijkheid Lede-Hollebeke verheven tot markizaat
- in 1741 Albert van Pottelsbergs(34).

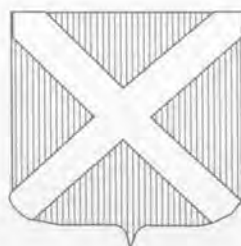
5. De heerlijkheid Outer

Outer was een grote heerlijkheid. Ze had gronden te Outer, Denderhoutem, Aspelare, Baaigem en Nederhasselt. Tevens was ze leenheer van meerdere heerlijkheden, oa. de heerlijkheid Latem en Lilaer.

In Heldergerm bezat ze ondermeer een leen van 22 d en 50 r groot. De naam van dit goed is verwarrend genoeg het Goed van Latem, en mogen we dus niet verwarren met de heerlijkheid Latem! De boer op dit goed moest zijn verhef betalen aan de heer van Outer en niet aan de heer van Latem en Lilaer.

Over de hoeve 'goed te Latem' is jammer genoeg historisch weinig bekend. Het zou naïef zijn te veronderstellen dat het goed te Latem en de Heerlijkheid Latem geen gemeenschappelijke oorsprong zou hebben gehad. Mogelijk is het goed het foncier geweest van de heerlijkheid.

In een niet meer te achterhalen periode moet het goed zijn afgesplitst als leen van Outer en een eigen bestaan gaan leiden los van de overgebleven heerlijkheid Latem. De hoeve moet gelegen zijn aan de zuidkant van de Dries. We weten dit dank zij het toponiem 'Veldeken achter Latem' dat zich daar situeerde. Enige pachtcontracten zijn ons bekend. In 1462 gaven de eigenaars Jan Van der Galeyen en zijn echtgenote Katheline van Zomergem het goed in pacht aan Robbrecht van Erpe voor 5 pond en 14 deniers(35). Voor de raad van Vlaanderen te Gent werd in 1525 een pachtcontract afgesloten waarbij Jacob Heuriblocq als eigenaar het goed verhuurde aan Adriaan Bekeman en Gijlsbrecht Van den Neste, schoonvader van laatsgenoemde. Het was een vernieuwing van een 9 jaar voordien gesloten contract(36). De pachters betaalden

daarvoor 18 ponden, tien schellingen en 'vier steenen' vlas. De akte venoemde 6 bunders land en broek op het bosveld en aan het goed van Ittere. Verder nog een bunder en een dagwand op onbepaalde plaatsen.

In 1534 werd de overeenkomst hernieuwd met Jacob Bekeman, maar de huurprijs steeg met 1 pond en 4 zakken masteluin in plaats van 4 stenen vlas(37).

In 1562 verpachtte Jacob Heuriblocq, nu de oude genoemd, het goed aan Pieter D'Hondt voor 28 schellingen per bunder(38). Het goed zou 20 bunder bedragen volgens deze akte.

Te vermelden valt dat Jacob Heuriblocq op 10/1/1530 werd veradeld door Karel V. Hij koos het vreemde maar mooie wapenschild: op sabel (zwart) een meisjeshoofd tot de schouders, met haren van goud en kleed van keel (rood)(39). Zijn zoon Jan was belastingontvanger van het domein te Ninove.

Na de perikelen in de 16de eeuw, vluchtte hij naar Nederland. De hoeve werd waarschijnlijk aan zijn lot overgelaten en verviel.

De Potter en andere vermelden nog het leen van Ittre als belangrijk leen dat afhing van Outer. De eerste vermelding dateerde van 1381, genaamd Goed van der Goedeye ofte van Hittre. De eigenaar Simon Borluut, een Gentenaar liet zijn akte registreren in de Gentse schepenregisters(40). Jan van Bouckele uit Outer was pachter. Het zou 26 en een halve bunder groot zijn. Volgens dezelfde auteur werd het leen in 1513 verkocht door Willem van Formelles aan Geeraerd Vierendeel(41). Waar deze hoeve zich bevond is moeilijk te achterhalen. Het toponiem "Veldeken van Yttere" duikt regelmatig op (42). Het toponiem is te situeren aan het Stryland, aan de baan die loopt naar de Rijshoeve te Woubrechtegem.

Wanneer we deze twee leengoederen van Outer, het hof te Latem en het hof ten Ittre samentellen bekomen we meer dan 33 bunder grond. Grond dat na 1600 verkaveld en verkocht werd.

Het overgebleven leenboek van Heldergem, doet ons vermoeden dat een gedeelte van Heldergem, aan de baan naar Geraardsbergen behoorde tot de jurisdictie Outer (net als een gedeelte van Denderhoutem trouwens behoorde tot Outer).

Het leenboek vermeldt immers "*het gescheet van Outer*" of de grens met Outer anders dan de huidige gemeentegrens.

6. De heerlijkheid ter Braampt

De heerlijkheid ter Braampt, had een leen van 6 dagwand te Heldergem, op de Bulscamp. Dit was een uitzondering daar hun meeste leengronden in Erondegem lagen. Verder had ze een heerlijke rente te Impe en Erondegem. De heerlijkheid had als centrum het vroegere kasteel genaamd Biesbroecke vroeger gelegen in de molenstraat te Impe en rond 1750 verdwenen, maar het stond er nog in 1740 toen de Fransen er hun intrek namen. De filiatie was het grafelijk leenhof te Aalst.

De Brouwer vermeldde in de 'Geschiedenis van Impe' als eigenaars de familie van Culsbrouc in de 14de en 15de eeuw en later door huwelijk de familie De Vremde. Daarna was de familie Loetz eigenaar en gedurende de tweede helft van de 17de eeuw ging de heerlijkheid over op de familie Grutere van Bieselinghe. Allen waren ze ook eigenaar van het hof ter Culsbrouc te Haaltert.

In de 18de eeuw huwde erfgename Anna Marie de Grutere van Bieselinghe met Martin François de Joigny de Pamele. Hun zoon Adolf en kleinzoon Jean Charles waren de nieuwe heren tot en met de Franse revolutie(43).

7. De heerlijkheid Ten Berg

Gelegen te Erpe en zij bezat een leen van 75 roeden te Heldergem. Deze heerlijkheid had geen eigen meier of schepen.

8. De heerlijkheid de Lelie in Aalst (Schaarbeek)

Deze had enkele heerlijke renten te Heldergem, Schaarbeek, Mijlbeek, Nieuwerkerken, Haaltert, Bambrugge en enkele huizen te Aalst.

9. De heerlijkheid Schendelbeke

Schendelbeke was een heerlijkheid in de gelijknamig dorp Schendelbeke. Het foncier was een kasteel met 6 bunders weiden en omliggende akkers. De filiatie was het grafelijke leenhof van Aalst. De heerlijkheid was leenheer van verscheidene lenen vooral in Idegem en Hemelveerdegem. Kleinere lenen waren gelegen te Aaigem, Aspelare, Welle en een leen te Heldergem van 19 dw en 15 roeden(5). De ligging van dit leen is onbekend.

10. De Heerlijkheid Gavere

De Heerlijkheid Gavere (sinds 12.10.1540 een prinsdom) was de grootste heerlijkheid van het land van Aalst. In 1473 waren er maar liefst 165 lenen en 36 achterlenen, verdeeld over 40 parochies. In Heldergem was er slechts een miniem achterleen van 54 roeden op de grens met Aaigem. De leenman was Corneel Schouppe die het in leen had van Jan Frans Van Wassenhove (1698), die dan weer leenman was van de prins van Gavere(44).

11. Heerlijkheid Ninove

Wij hebben weet van minstens één perceel van 2 dagwand dat behoorde als leen tot de heerlijkheid ten Burgh te Ninove dat allodiaal verklaart werd in 1780 (zie onder 15, p. 79). Ninove was een heerlijkheid dat zich vormde rond de aldaar gelegen versterking ten Burgh. Ninove was leenhof van verscheidene andere heerlijkheden oa. Ruddershove, het land van Rotselaar en Denderwindeke. De leengronden waren gelegen te Ninove, Outer, Aspelare, St. Lievens- Esse. De heer van Ninove bezat renten op huizen in Ninove en op 107 bunders 2 dagwand in Ninove. Er was een schoofboek waarbij de heer een 6 de schoof bezat op 80 bunder bouwland te Ninove(27). De heerlijkheid Rotselaar en Ninove hadden dezelfde heren van 1331 tot 1626.

De archiefstukken van deze heerlijkheid worden vooral bewaard te Rijsel.

12. Het Hof ten Haene

Het Hof ten Haene was een hoeve gelegen aan de Hoomweg. Dank zij een verkoopakte van 1720 uit de wettelijke passeringen van Heldergem, weten we dat het goed toen een oppervlakte had van 27 of 28 bunders. Het werd verkocht door Romanus t Kint, heer van Hauteval te Rijsel aan Adriaan Claus ex-schepen van Mere voor 7.000 gulden en 2 pistolen. Bij de koop was inbegrepen een schoofboek en 2/3 van een heerlijk renteboek. Helaas staat er niet vermeld waar deze schoof- en rente gronden gelegen waren. We vermoeden dat ze (in Heldergem althans) lagen aan de Rijmbunder en het Willemsveld waar naar eigen onderzoek verschillende percelen schoofland lagen(45). Vermoedelijk was het een afsplitsing van het groot renteboek uit de 14de eeuw van de heer Gijselbrecht van Massemen. De verkoopakte was een viervoudig afschrift van een notariële akte voor de schepenenbank van Rijsel. De overige afschriften waren voor de schepenen van Latem, de schepenen van Hollebeke en de baljuw en leenmannen van de heerlijkheden van Ressegem en Borsbeke, daar er in de voornoemde heerlijkheden gronden lagen die eigendom waren van het hof ten Hane. We weten niet of het hof een leengoed was of een allodiaal goed.

In 1722 verkocht Christiaan Claus fs Adriaan een gedeelte van het goed voor 6000 gulden aan Gillis Beeckman uit Aalst. Het betrof 8 bunders en 2 dagwand gronden en het erf van 130 roeden. De gronden waren verdeeld in een 20 tal verspreide stukken gelegen in Heldergem, Aaigem ten Berg en Woubrechtgem. Het goed ten Haene is in latere tijden steeds weer verkleind en verkaveld geworden. Het bewijs vonden we in dezelfde wettelijke passeringen van Heldergem in een akte waarbij Adriaan Coppens een derde deel verkocht van de hoeve ten Haene (toen nog maar 48 roeden) aan erfmeier Pieter Scheerlink in 1765.

13. Kerkelijke gronden

De abdijen bezaten in onze streek vele gronden. Zij verpachtten hun eigendommen of gaven ze in leen, net als de heerlijkheden.

- De abdij HH. Cornelius en Cyprianus van Ninove.

Deze abdij bezat tal van gronden in verschillende gemeenten, vooral in Haaltert(Gotegem) en Woubrechtgem. De abdij bezat ook zijn eigen heerlijke renteboek (46).

Voor Heldergem werden 16 percelen vermeld samen minimum 42 d. De abdij had inkomsten uit een jaarlijkse rente, een dubbele rente bij erving en een 20ste penning bij verkoop. De percelen lagen vooral aan het Kerkveld met als voor naamste een perceel aan den Dries van 7 bunders. Het betreft hier het leen van Rotselaar waarop de abdij een jaarlijkse rente had.

Een perceel van ca 10 d lag ten westen van het kerkveld. In het landboek uit 1656 door Gillis Hoolman, werd dit perceel vermeld als Boonhof en Boonmeersch. Het toponiem doet de aanwezigheid veronderstellen van een hoeve. Temeer daar er in deze meers een kunstmatige heuvel aanwezig is van 3m hoog en 25m doorsnede de 'boonhofberg' genoemd. Plaatselijke bewoners spraken dat dit de overblijfselen waren van een burcht.

De eerste vermelding in 1426, (zie verder bij tienden) spreekt van *"de nederste hoeve, gheheeten den Boenhof ghelegen ande Cloestermeers van Nieneve"*.

Opgravingen hebben geen enkel spoor van stenen, aardewerk of andere voorwerpen aan het licht gebracht(47). Mogelijk is de hoeve te vereenzelvigen met het vroegere Hof te Heldergem (zie verder).

-De abdij van Anchin (Frankrijk), bezat uitgebreide gronden in Aaigem, Haaltert, Ressegem en Heldergem. Het overgebleven leenboek met bijhorende kaarten uit 1623 (48) gaf ons een concreet beeld van haar bezittingen. We telden 114 d, 2 roeden en 12 voeten. Ze lagen vooral aan de grens met Woubrechtgem en bij het Dooreveld. Ze werden verpacht. De pachter was de boer van het hof te Ingelboutsvelde, gelegen aan de grens met Woubrechtgem. De abdij had ook rentegronden, waarvan enkele onduidelijke percelen te Heldergem op het Willemsveld en aan het Hof ten Haene(49).

-De St Adriaansabdij van Geraardsbergen ontving reeds in 1096 het altaar van Heldergem van Bisschop Manasses van Kamerijk. De abdij bezat gronden aan het Dooreveld. Van een perceel weten we zelfs hoe de abdij er in het bezit van is gekomen. Een charter uit 1415 vermeldde dat voor de leenmannen van Willem van Rotselaar, Boudewijn en Willem van Schoutheete 13 dagwand en 38 roeden eigen land verkochten aan de St Adriaans-abdij (25). Boudewijn van Schoutheete huwde later Catharina van Erpe en werd heer van Erpe. De abdij bezat een deel van de Kerkelijke tienden van Heldergem (zie aldaar).

-Sint Katharina of de begijnen van Aalst bezaten heerlijke renten te Heldergem. Het renteboek van 1465 vermeldde op pag. 48 een zestal percelen voor een totaal bedrag van 32 stuivers en 42 dinar. par. op Holebeke en 12 din. par. op het Frankbos. De juiste ligging van de percelen is moeilijk te achterhalen. Ze behoorden tot wat ze noemden de rente van Haffelgem.

-Het klooster van de heilige Claren te Gent bezat volgens de kaarten van Anchin een perceel grenzende aan het kloostergoed van Anchin.

-Ook velerlei andere kerkelijke instellingen (Hospitaal van Aalst, kapelle van Aaigem, kerk van Heldergem...) hadden cijnsgronden en allodiale gronden in Heldergem die ze doorverpachtten. Verder waren er gronden verbonden aan een kerkelijk ambt zoals pastoor of kapelaan. We kennen het curegoed op het Dabbensveld en percelen verbonden aan de kapelaan van Aaigem.

14. De meierij van Heldergem

Zoals reeds gemeld was de meierij van Heldergem een leen van de heerlijkheid Rotselaar.

De meier en baljuw waren bevoegd voor heel het dorp Heldergem, behalve voor grondjustitie van de heerlijkheid Latem en Lilaer. Het gebied waar de meier bevoegdheid had werd jurisdictie genoemd. Over het gedeelte van het dorp toebehorende aan de heerlijkheid Hollebeke zijn er aanwijzingen dat de meier van Heldergem daar geen bevoegdheid had(32). Verder rees het vermoeden dat een deel van het dorp aan de grens met Outer (aan de steenweg naar Geraardsbergen) behoorde aan de jurisdictie van de meier van Outer. Ook een deel van Denderhoutem behoorde bij dezelfde jurisdictie.

De meier van Heldergem had ook bevoegdheid over den Berg te Aaigem (50). Hij had verscheidene inkomsten. Hij werd vergoed voor het voorzitterschap van de schepenbank, vergoeding voor de inning van de jaarlijkse renten en hij had een deel op de boetes die de de schepenbank uitschreef. Tevens had de meier en zijn schepenen de bevoegdheid om verkopen te akteren van de allodiale gronden. Hij ontving daarvoor de 20ste penning of 5% van de verkoopsom. Voor heel het dorp was hij bevoegd voor openbare werken, ophaling van allerlei belastingen en tellingen (zoals vee, paarden, scholen , herbergen...) voor de kasselrij te Aalst.

Een eerste denombrement van het leen vinden we in 1398. Wouter van Heetvelde ontvangt er de meierijen van Denderhoutem en Heldergem "*ter causen*" van zijn vrouw Kathelina Van der (Melen ?) (51).

In 1493 (?) ging de meierij van Heldergem over van Robrecht Boudins, naar Robrecht van Belle, heer van Eke in Frans Vlaanderen(52).

Gedurende de 16de eeuw werd de meierij in leen gehouden door de familie van Belle.

In 1513 gaf Robbrecht van Belle, heer van Eke ze in pacht aan Jan van Campene, mits een jaarlijkse vergelding van 2 pond en 10 schellingen groot.

In 1527 werd ze verpacht voor 3 pond groote aan Geeraerd Schepens. Ook Gillis van Campene zoon van de voorgaande was in deze eeuw meier.(53)

In 1634 is er een denombrement waarbij Boudewijn De Cock, zoon van Jonkheer Jans de meierijen van Heldergem en Denderhoutem overnam.(54)

Dank zij de staten van goed die werden opgesteld door de meier is het vanaf 1638 gemakkelijk een lijst op te stellen van de dienstdoende meier.

1638-1644	Jan (Baptist) Lievens
1647-1685	Pauwel Van Cauter
1694-1695	Cornelis Matthijs
1698-1717	Jan De Swaef
1718-1737	Adriaan De Swaef *

Eigenaar was Boudewijn Lecocq burggraaf van Humbeque, heer van Duval etc. die de meierij verkocht op 25/4/1725 aan Adriaan De Swaef fs Jan voor 900 gulden en 2 pistolen. De koper moest een tiende penning van de koopsom als verhef betalen aan de leenheer(55).

1738	Pieter De Swaef *?
1739-1741	Judocus De Vuyst
1742-1744	Andries Diependael
1745-1748	Jan De Leeuw
1748	Jan De Vulder
1750-1784	Pieter Scheerlinck *
1784-1790	Frans Scheerlinck *

Dit waren de dienstdoende meiers. De erfmeiers, de eigenlijke eigenaars van de meierij zijn aangeduid met een *. Verder waren er Adriaan De Swaef (zoon van Jan en Elisabeth Mertens)(56) en Peter Scheerlinck(57), die de meierij erfde dank zij zijn huwelijk met Barbara De Swaef dochter van de vorige erfmeier.

Frans Scheerlinck, zoon van de voorgaande, werd in 1783 de laatste erfmeier van Heldergem. Deze laatste woonde op het 'meiershof' een hoeve op den Berg te Aaigem, dus in hun meierij. Vergeet niet dat er ook voor de heerlijkheid Latem een meier was. Deze werd echter rechtstreeks benoemd door de Heer van Latem en was dus geen leen. Ook de meier van de heerlijkheid Hollebeke had een deel van Heldergem onder zijn jurisdictie.

15. Allodiale goederen, zuiver van rente.

Er waren ook in Heldergem zuivere gronden. De bezitters ervan moesten noch rente noch verhef betalen. Wanneer deze gronden werden verkocht werd dit geakteerd door de meier van Heldergem die eveneens akteringskosten ontving. Dit bedroeg een 20ste penning van de verkoopprijs (5 %).

Hun ligging en aantal is moeilijk na te gaan. Enkel via het doornemen van de wettelijke passeringen van Heldergem, daar deze gronden geakteerd werden door de schepenbank en de meier van Heldergem, is het min of meer mogelijk hun aantal te bepalen. In de akte staat namelijk vermeld of de verkochte grond zuiver waren, vrij van alle renten.

Door betaling kon een stuk leengrond allodiaal gemaakt worden. Door het leenhof werd dan een octrooi afgeleverd als bewijs. In een staat van goed van Joanna Hauwelinck uit 1780 vinden we een vermelding van een oktrooi van 16 oktober 1773, waarbij ze een perceel leengrond op de Praterij van 2 d en 30 r allodiaal liet verklaren door het leenhof ten Burght en casteele van Ninove.

Door een steekproef uit te voeren in de wettelijke passeringen van Heldergem (1780-1790), bleek dat bij 95 % van de door de meier van Heldergem geakteerde verkopen, de gronden zuiver waren van onlosselijke renten. Ze lagen verspreid tussen andere gronden maar vooral op het Putteveld, Ninovsche watervalle, Dooreveld en de Hove.

16. De Tiendenheffers

In de middeleeuwen gold de regel dat de kerkgebouwen en bedienaars werden onderhouden door de parochianen. Ze betaalden hiervoor een belasting, de tienden genoemd. Iedere boer in Heldergem, leenboer, gewone pachter of boer op allodiale grond moest een tiende van zijn oogst afstaan. Na de oogst moesten de boeren de tiendenheffer op de hoogte stellen en hem laten controleren vooraleer zij de oogst konden binnenhalen. Na 10 schoven zette hij de 11de schoof opzij als 'belasting'. In feite waren de tienden dus elfden. Kwam de tiendenheffer niet opdagen voor zonsondergang, dan moesten ze hun tiende op de akker laten staan.

Er waren soorten tienden. De grote tienden werden geheven op de graangewassen, de kleine tienden op mindere veldgewassen en producten van het neerhof. Vooral na de invoering van nieuwe gewassen, zoals tabak en aardappelen werden hevige discus-

sies gevoerd of er daarop tienden mochten geïnd worden.

In de meeste Vlaamse parochies of tiendengebieden werden de tienden in drie verdeeld, een deel aan de Kerk, een deel aan de pastoor en een deel aan de armen. We veronderstellen dat dit in Heldergem evenzo het geval was. Later kwamen de tienden ook in lekenhanden.

Vóór 1200 werden de tienden te Heldergem geïnd door drie instanties: de heren van Erpe, de abdij van St. Baafs te Gent en de pastoor van Heldergem(42 en 58). In 1140 verscheen er een decreet van Gratianus, Italiaans monnik en hoogleraar in het kerkelijke recht: *“De bedroevende verzekering is ons ter ore gekomen dat sommige bisschoppen de tienden en de offeranden niet toekennen aan pastoors, maar veleer aan leken, nl. aan ridders of hun dienaren, of erger nog aan hun eigen ouders. De bisschop, die aldus de goddelijke wetten overtreedt, zal voortaan gerekend worden tussen de gevaarlijkste ketters en antikristen”*(59).

Tenslotte gebod het derde concilie van Lateranen in 1179: *“leken mogen de tienden niet erfelijk bezitten op straffe van kerkelijke ban en kerkelijke begrafenis... ”*. Onder deze druk gaven vele heren hun tienden af aan de dienstdoende bisschop. Deze gaven of verkochten de tienden meestal aan kloosters. Zo kwam in 1229 het tiende van Walter van Erpe in handen van de abdij van Ninove (22 bunder aan het Stryland).

In 1236 lezen we in een charter dat Sint Baafs zijn tiende verkocht aan abt Guillernus van St. Adriaans te Geraardsbergen die het in leen gaf aan ene Walterus van Latem (58). Zo geraakte tegen alle kerkelijke geboden in de tienden steeds meer verstrikt in het feodale net en werden ze steeds verder verdeeld onder diverse eigenaars.

Wij lazen in een pachtcontract van het Goed te Heldergem, een niet meer te situeren hoeve te Heldergem, dat de eigenaar Adam Proost tevens een deel van de tienden bezat. Hij verpachtte ze samen met de hoeve aan Bouden Lancmersch en zijn vrouw Margriete Brecpot(60).

De eigenaars van tienden konden deze ook verpachten en uitlenen net als elke andere inkomstenbron. In 1410 hield Jan Maes de grote tiende al in pacht voor 38 *“Scilde Vlaems”*.

In 1516 huurden Jan van Campene en zijn zoon Gillis van de prelaat van Geraardsbergen, tevens met enkele gronden, deze tienden van Heldergem voor 9 jaar, dit voor 9 ponden 10 schellingen groten Vlaamse munt(61). In de zestiende en zeventiende eeuw was de tiende in pacht bij de familie D’Haeseleer (62).

Uit 1426 rest ons een renteboek dat het deel van de St Adriaansabdij beschrijft. Hierin werd vermeld welk deel van deze tienden toekwam aan de abdij:

Van de IX schove de viere: d.w.z. van elke negen schoven kregen ze de vierde schoof van de oogsten op grond van:

- den Bulscamp
- den Hoemwech gelegen in Dweelhage
- den Boenhof aan de clostermensch
- Den Borne an Pantegems brouc
- 't Veldekin achter Jan Daems
- Den Borne 1/2 bunders (zonder sprochiaens voordeel)

- 13 dagw. upt Striland
 Een schoofop drie:
- Up Tjip tussen de Watervalle en de Preeterie
 Een schoofop twee:
 - d'Abpinsland, sonder dlant der cueren toebehorende tusschen de Hoelbeke ende anden Driesch
 - d Widevelt gelegen tusschen den Driessche
 - 't Raesvelt neven 't Puttevelt
 - de middelste Houve
 - 't Hofvelt anden Bulscamp , also verre als ons deel comt
 - 't cleene Wideveldekin, achter Jan Vincs lochtin also verre als ons deel comt
 - Striland, neven Pieters lant metten Eye, uteghedaen dat de cloostere van Nieneve heift tvoerdeel, van an eenen doren tot den anderen, die up tvorseyt velt staen, ende up dander en commen die van Nieneve niet, van an Merkensveldeken over beede zide vander straten ant goed vander Zickelen.
 - zeven dgw aan 't Kerkvelt aan de Kerkputte
 - 't Veldekin achter Gillis Broeders
 - Wideveld tussen Dries en Borne eeke
 - 13 dgw upt Preeterieveld tussen Striland en d'Merkensveerde, de Hoelbeke an d'Aelbrechtveld tussen die van Haaltert ende dander zijde an d'Abbelsveld
 - Dorenveld anden Bulscamp
 - Hoochcauter tussen Dorenvelde en de Cleenenmersch an dander zyde
 - 't Putteveld tussen de straete ende Raesveld an dander zyde
 - 't Veldekin inde overste hoeve
 - Vrancbos
 - 't veld dat men heet t'Ruedeke (nu de Rookens of Rotiekens)
 - 't veld van Ytre tussen de Scavante en de Stryland
 - 't veld dat toebehoort Pieteren metten Eye an Strilant
 - 't veld ten Bossche tussen Strilande ende den Brouc
 - Daer neven ghelegen eenen lochtin gheheeten den Boschlochtin dat sHuvetters was
 - drie buenders land gheheeten de Maerghel anden Vrancbos
 - den Rechtere, ghelegghen tusschen de Preeterie an deen zide, ende veldekin achter Jan Maes an dander zide, maar beneden an den Borchgracht eyst 33ste scoof.
- Van negen schoven de derde
- 3 dgw land geheten de Streeet en enkele partyen an de Dries te Latem, Volle tiende
 - een veldikin gheheeten Hueskinsveldekin komende metter eere zide anden herwech
 - 10 dagw. upt Striland
 - den Waterval up Dommelbeke
 - Veldekin achter Gillis van Scelverghem lochtin van 33ste scove de 2de scove
 - den Hoelbeke achter thof Ingelboutsvelde
 - den Stoct met ene zijde aan Frankbos

Dit deel van St. Adriaans van Geraardsbergen was een groot tiende, dus de tienden van de graangewassen en een novaal tiende. Dit maakt deze lijst interessant. Namelijk in de 12de en 13de eeuw werden heel wat maagdelijke gronden in cultuur gebracht.

Daar deze niet in een tiendegebied lagen waren ze vrij van tienden. Dit mooie liedje kon uiteraard niet blijven duren. De nieuwe gronden werden verdeeld onder de parochiekerken en kregen de naam novale of nieuwe tienden. Deze kwamen in Heldergerm dus toe aan de abdij van Geraardsbergen. Dank zij deze lijst weten we meteen welke gronden er in deze periode in cultuur werden gebracht.

In 1469 was er tussen de abt van Ninove (Willem Uyterburcht) en de abt van Geraardsbergen (Ghijsbrecht van Auwegem) een akkoord, waarbij gans het tiende (de nieuwe en de oude) aan St- Adriaan kwam, op voorwaarde dat het klooster van Ninove jaarlijks op Kerstdag daaruit 5 zakken tarwe, 5 zakken rogge en 5 zakken haver zou ontvangen(57).

Een logische ontwikkeling als men naar de hierbovengenoemde lijst kijkt, hoe ingewikkeld het moet geweest zijn om het deel van Ninove en Geraardsbergen uit elkaar te houden. De percelen van deze tienden lagen kriskras door elkaar.

Verder bemerken we reeds een verregaande versnippering van deze tiende. Op sommige percelen had de abdij één schoof op twee, één op drie enz. Er waren zelfs percelen waar de abdij op elke 33 schoven de tweede had!

Legende bij kaart toponymie

- a: Den Dries
- b: Haeltring meers
- c: Dabbensveld met in het oosten de Wilgemeersen
- d: Holbeke 1
- e: Borre
- f: Den Stockt
- g: Frankbos
- h: Veldeken achter Latem
- i: Borre watervalle
- j: Ninoofse watervalle
- k: Ronde meersch
- l: Watervalbos
- m: Outer
- n: Praterie
- o: Strijland
- p: Bosveld
- q: Veld van Ittere
- r: Rijstbos
- s: Rijstveld met in het zuiden de Schavante
- t: Holbeke 2
- u: Hoogkouter
- v: Bulscam met in het NW de Cafhoek
- w: Hofveld
- x: Wauwveld
- y: Briel
- z: Doornkouter
- 1: Wijveld
- 2: Raesveld
- 3: Putteveld
- 4: Hoom
- 5: Rymbunder
- 6: Willemsveld
- 7: Hoeve en Hoevemeersen
- 8: Hoomweg
- 9: Steenbruggemeers en Kerkveld
- 10: Mergelveldeken
- 11: Kloostermeers van Ninove
- 12: Zijpmeers

Het wapenschild van Heldergem.

In de middeleeuwen was het de gewoonte dat schepenbanken hun eigen zegel gebruikten om akten te bezegelen.

Haaltert, Aaigem en Aspelare hadden reeds een eigen zegel in 1296. Het is van het zegel van Aaigem dat de schepenen van Heldergem gebruik maakten. In een charter uit 1450 (1) lezen we:

"Soe hebben wij scepenen van Heldergem ghebeden onsen gheminden vrienden scepenen van Ayeghem dat zij desen tsaertere (charter) souden willen beseghelen ghelyc dat ghecostumeert ende gheuseert es. Ende omme de bede van onsen gheminden vrienden scepenen van Heldergem soe hebben wy scepenen van Ayeghem desen jegenwoordeghen tsaertere ghe-seghelt met onsen gehemeene seghele uuthenghende onsen scendoeme van Ayeghem toe-behorende."

Het zegel stelt de kerk (of kapel) voor van Aaigem, geflankeerd rechts door het wapenschild van Bourgondie, links door het wapenschild van Vlaanderen.

Tijdens de Hollandse overheersing werd besloten om elke gemeente zijn wapenschild te geven.

Op 4 augustus 1818 ontving Heldergem het volgende wapenschild: een schild gefaseerd van zes stukken zilver en keel, die van keel beladen met 3 vijfpuntige sterren.

Na de onafhankelijkheid werd op 21 juli 1843 ditzelfde wapenschild herbevestigd.

Vanwaar nu dit wapenschild?

Het is afgeleid van het blazoën van één van de laatste heren van Rotselaar, de heerlijkheid waartoe Heldergem behoorde. Het gaat hier om het wapen van de familie Van Den Bossche of Dubois heren van Herdersem. (Zie deel III).

Dit wapenschild voerde: in zilver een rode dwarsbalk beladen met 3 zilveren 5-puntige sterren, vergezeld van 3 rode merletten. (Merletten zijn kleine merelachtige vogeltjes, zonder poten, die vaak werden gebruikt in de heraldiek.)

Uit dit wapenschild heeft men 4 nieuwe wapens ontworpen voor 4 gemeenten die behoorden tot de heerlijkheid van Rotselaar. (zie afb.)

Voor Heldergem, heeft men de dwarsbalk met de 3 sterren genomen en drie maal afgebeeld boven elkaar.

Voor Aaigem heeft men inplaats van de drie merletten, drie rode, blauw getongd en geklauwde leeuwen gezet. De drie rode leeuwen die afkomstig zijn uit het oorspronkelijk wapen van de heerlijkheid Rotselaar.

Voor Kerksken heeft men de drie merletten die wegvielen bij Aaigem neergezet naast een kerk.

Voor Vlekkem heeft men de merletten eveneens weggelaten en de achtergrond veranderd van zilver naar goud.

Haaltert het hoofddorp van de heerlijkheid, kreeg als wapenschild het originele schild van het land van Rotselaar, 3 rode leeuwen op zilver.

De laatste gemeente Denderhoutem, zit opgescheept met als wapen, op rood, een zilveren korenschoof. Dit omdat de heraldici die na de onafhankelijkheid Denderhoutem zijn wapen moesten bepalen een oud schepen zegel verkeerd hebben geïnterpreteerd.

Voetnoten

- (1) OPSOMER R., 'Omme dat leengoed es thoochste dinc van der weerelt'. Algemeen Rijksarchief 1995. Het leenrecht in Vlaanderen voor 1500.
- (2) We gebruiken hier de Aalsterse maat naar H. De Schrijver, de oude landmaten van Vlaanderen, Brussel 1968.
Eén vierkante roede = 30,7456 m² (r.)
Eén dagwand = 100 roeden = 30 a 74 ca 56 dm² (d.)
Eén bunder = 4 dagwand = 1 ha 22 a 98 ca 25 dm² (b.)
Het dorp Helder gem bedroeg 470 ha of 385 bunders en 96 roeden
- (3) RAB, denombrement gevonden tussen verscheidene ander denombrementen in de Wettelijke Passeringen van Latem en Lilaer 1770-1779. Fonds land van Rotselaar nr 2060, film Mormonen nr 694153.
- (4) VAN ISTERDAEL H., Inventaris archief land van Rotselaar, in de inleiding vermeld.
- (5) VAN TWEMBEKE J., Land Van Aalst 1953, lijst met de Heerlijkheden in het land van Aalst
- (6) Dit sedert 1932 geïntroduceerd door A. Van Hove in een essay en later verder verspreid door J. Denys
- (7) DE BROUWER J., Het prinselijk leenhof 'de Schijvink' te Haaltert, verschenen in het land van Aalst
- (8) Land van Rotselaar (RAB) nr 44. Leenboek van Livinus Roelants uit 1761, afschrift uit 1671 met aantekeningen tot 1787.
- (9) J. De Brouwer in het Land van Aalst, 1975, Het prinselijk leenhof 'de Schijvink' te Haaltert
- (10) ARA Brussel Wetachtige kamer nr 9586
- (11) VAN GASSEN H., Geschiedenis van Ninove en J. Van Rompaey, Het grafelijk baljuwambt 1967, pp 637-638
- (12) Latem en Lilaer, film 698068 Wettelijke passeringen 19 juni 1698. Hoeve van Joanna Van den Berge wed. Frans Cromphout uit Zottegem.
- (13) Archief Rijsel, 2de Cartulaire de Flandre, nr 575
- (14) DE POTTER EN BROECKAERT, Geschiedenis van Denderhoutem
- (15) SA Gent, 330 jaar 1460
- (16) RAB, Archief land van Rotselaar(nr 2041)
- (17) RAB, Archief land van Rotselaar(nr 2039- 1783)
- (18) Land van Rotselaar nr 1732 verzoekschrift 1769
- (19a) VERBESSELST J., Parochiewezen in Brabant, deel VI, pag 189
- (19b) VAN DER REST A., La famille d'Aa in Brabantica, deel 5 1960
- (20) VERBESSELST J, Parochiewezen in Brabant, deel VI, pag 201
- (21) Akte uit 1221 van ridder Walter V van Aa, waarbij zijn leenman ridder Gozewijn bijgenaamd de leeuw, (het wapenschild van de heren van Erpe draagt een leeuw) landen wegschenkt aan de abdij van Affligem. De Marneffe, CA, CCXXIII p 408.
- (22) WAUTERS A., Histoire des environs de Bruxelles, deel I, pag 570

- (23) RAR, Cart. Ninove CCF II, nr. CLII, p 859
- (24) RAR, Cart. Ninove CCF II, pag 881
- (25) RAR, Charter nr 228 uit het cartularium van de Abdij van Ninove, 1415
- (26) RAR, Fonds Woubrechtgem-St Antelincks, nr 161
- (27) VAN GASSEN H., Geschiedenis van Ninove, deel II, pag 155
- (28) LIESSENS G., 'De kosterij en kosters van Aaigem'(II) Mededelingen Heemkundige kring van Erpe-Mere, jg XXXII - nr 2, p 28
- (29) DE POTTER EN BROECKAERT, Geschiedenis van Velzeke-Ruddershove
- (30) DE HERCKENRODE, Nobilaire de Pays Bas et du compte de Bourgogne, Gent 1865. Uitgebreide stamboom van de familie Triest
- (31) Het denombrement van Herzele anno 1474, Ria Jansen-Sieben, VUB
- (32) RAB, Land van Rotselaar nr 2028. Figuratieve kaart van de grens tussen Hollebeke en Herzele.
- (33) RAR, fonds Woubrechtgem-Sint Antelincks, nr 162
- (34) DE POTTER EN BROECKAERT, Geschiedenis van Woubrechtgem
- (35) Stadsarchief Aalst, nr 1166 p. 24 v°, kleine akte, zonder verdere gegevens.
- (36) RAG, Archief van de raad van Vlaanderen, 958, fo 350
- (37) Stadsarchief Gent, 301/88 fo 101 v°
- (38) RAG, Archief van de raad van Vlaanderen, 3876
- (39) DE HERCKENRODE, Nobilaire de Pays Bas et Compte de Bourgogne, Gent 1865
- (40) Stadsarchief Gent, Registers van Keure naar De Vos (Inventaris van de landbouwpachten in de Gentse jaarregisters) 1958, Register 8, fo 15 r
- (41) RAG, Raad van Vlaanderen, 7519, f 106
- (42) SOENS E., De abdij van St Adriaans te Geraardsbergen, Land Van Aalst, 1914
- (43) DE BROUWER J., Geschiedenis van Impe, Land van Aalst 1958
- (44) RAB, Land van Rotselaar nr 2478 leenverhef uit 1698
- (45) Na doorname van ettelijke verkoopakten van gronden 1760-1790, en wettelijke passeringen Heldergerm.
- (46) RAB, Archief van de abdij van Ninove, nr 1703, renteboek 1707 tot 1735
- (47) Mededelingen HK Haaltert, nr 4, 1993
- (48) RAG, Familiefonds nr 5417, Renteboek van Anchin
- (49) RAR, familiearchief nr 559 (Buisse) nr 31, heerlijk renteboek
- (50) oa. de verkopen van gronden op Aaigem ten Berg werden geakteerd door de schepenbank van Heldergerm.
- (51) ARA Brussel, wetachtige kamer 9585
- (52) ARA Brussel, wetachtige kamer 9631
- (53) DE POTTER EN BROECKAERT, Geschiedenis van Heldergerm
- (54) ARA Brussel, wetachtige kamer 9161
- (55) RAB, wettelijke passeringen Heldergerm, afschrift van akte van de parochie Humbeque uit 1726. Eens pistool is een gouden munt.
- (56) RAB, denombrementen van de Schijvinc, archief Land van Rotselaar, nr 45
- (57) Parochieregisters Heldergerm, HK Haaltert, 1993
- (58) RAR, Charter nr 262 van St Adriaan 1496

- (59) VERBESSELT J., Het parochiewezen in Brabant tot het einde der 13de eeuw (deel 1) 1950
- (60) Stadsarchief Aalst, Wettelijke passeringen nr 1132, 1421. Dit enorme goed droeg meer dan 38 bunder of 1/10 van Heldergem en had gronden aan de Hoomweg, Bulscamp en Raesveld. Kerkhaert ziet er de oorsprong in van Heldergergem, de oerbewoonplaats van de mannen van Helderik. Misschien refereert het toponiem Hoevemeersen naar deze uitgebreide hoeve. De in de buurt liggende Boonhoeve zou een synoniem, eventueel het restant kunnen zijn.
- (61) RAR, Charter nr 304 van St Adriaan, 1516
- (62) RAR, boek 25 St Adriaans, Staat van Goed
- (63) A.E.G. Charters van het begijnhof te Aalst 19 april 1450, zegelcollectie nr 27538.

Van Den Bosch

Rotselaar

Vlekkem

Kerksken

Kaaltert

Heldergem

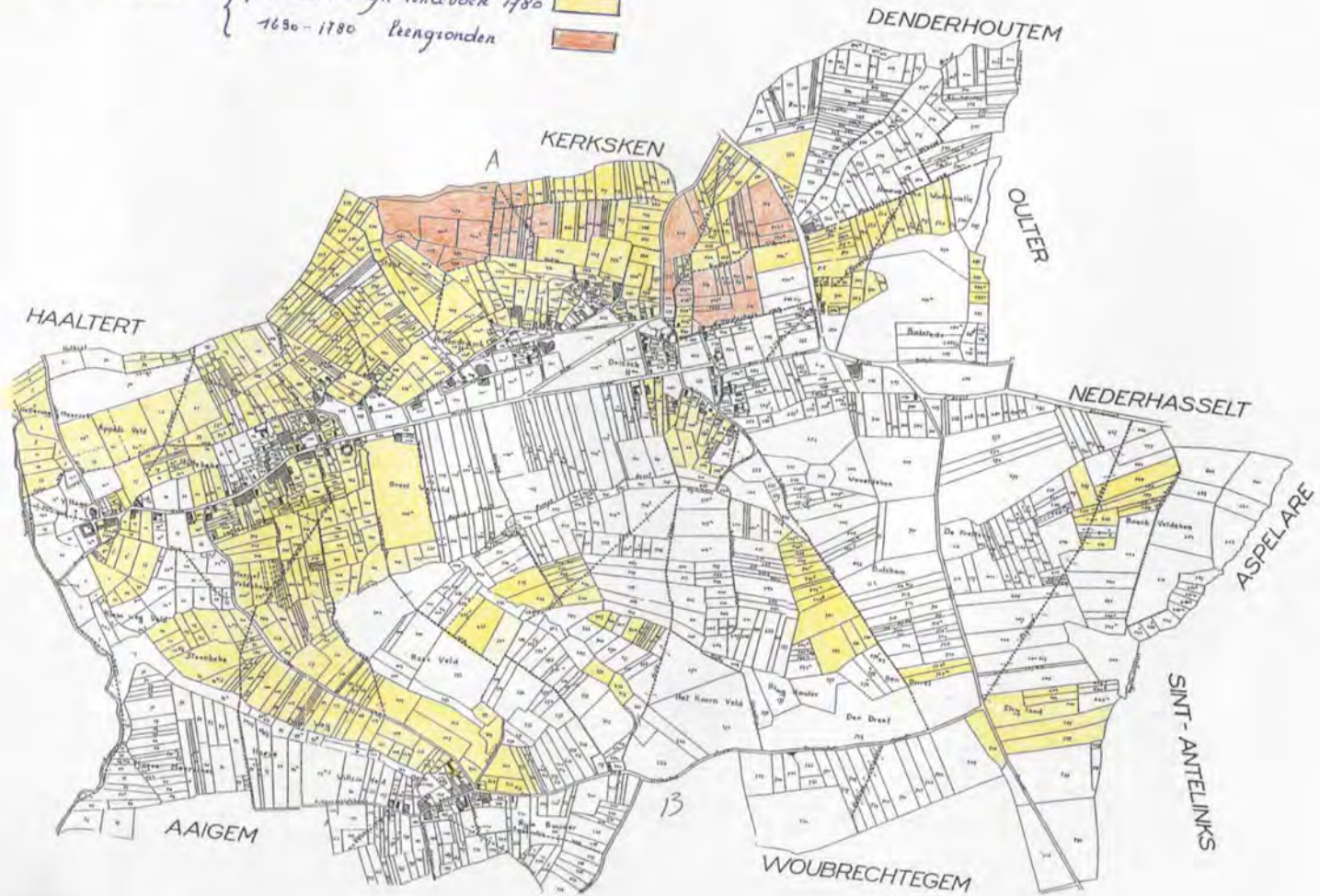
Aaigem

Lalem & Lelare

{ gronden heerlyk renteboek 1780
1690-1780 leengronden

- 96 -

Land van Rotselaar

Lenen

grens van de meirey Helderigen

Hollaërke

Kontigronde XIV^{de}

grens meirey

Outex

Lenen

grens meirey

	Alloëiaal	Rentegronde van de abdij	afbelegend in 1797 van latere en telare
Gemaandsbergen			
Ninove			
Anchin			

	<i>Allodial</i>	<i>Rentgrond van de abdy</i>	<i>rentgrond in eyn van latem en litore</i>
<i>Grenslandsbergen</i>			
<i>Ninove</i>			
<i>Onchin</i>			

DEEL IV

GRONDBEZITTERS IN DE 19DE EEUW

Roger De Troyer

A. INLEIDING

De grootste landeigenaars van Heldergem woonden in de tweede helft van de 19de eeuw niet in de gemeente zelf. Dit bleek uit de 'Atlas Parcellaire de la Belgique van P.C. Popp-ancien controleur du cadastre, ingénieur géographique'. Deze kadastrale legger werd te Heldergem gemaakt in 1857.

De grootste eigenaar was Carolus-Joannes De Rhodes, een markgraaf uit Gent. Hij bezat 34 ha 46 a 30 ca. Deze landerijen werden bijeengesprokkeld door de voorouders van de baron, voornamelijk de families De Grutere en de familie Loits (renteboek Latem en Lilaer 1783). Deze laatste familie kocht zijn gronden van de notoire Aalsterse familie De Vremde.

De opvallendste naam was Generaal Le Marrois uit Parijs. De totale oppervlakte van zijn landerijen bedroeg 32 ha 42 a. Het grootste gedeelte lag langs de grens met Woubrechtgem in De Dreef en Holbekskken.

Hoe kwam een officier van het Franse leger aan 32 ha eigendom (in 1835 nog 37 ha)? Hoogstwaarschijnlijk waren het landerijen die tijdens de Franse revolutie in beslag werden genomen en later opnieuw verkocht aan particulieren. Vele gronden van de generaal vielen namelijk samen met gronden van de abdijen van Anchin en Ninove.

Over het wel en wee van deze generaal vernamen we meer in de 'Dictionaire Biographique des Generaux et Amiraux Français de la Révolution et de l'Empire , 1792-1814'. Jean Lonor-François Le Marois werd op 17 maart 1776 geboren in Bricquebec (Manche). Als 17-jarige was hij reeds luitenant bij de artillerie van de Nationale garde van Bricquebec en vocht hij met Napoleon. Reeds als 20-jarige officier werd hij gewond op een veldtocht in Italië. Zijn verdere levensloop is een aanenrijging van veldtochten, verwondingen en toenemende promoties. Hij vocht in Duitsland, Polen, Italië en Nederland. Als generaal keurde hij de veldtocht in 1812 naar Rusland af en bleef in Parijs. Sinds 1818 vinden we hem terug als politicus, weze het minder succesrijk. Hij slaagde er niet in verkozen te worden in het district van de Manche. Hij overleed te Parijs op 14 oktober 1836. Zijn naam staat gegrift op de oostkant van de Arc de Triomphe te Parijs.

B. BELANGRIJKE EIGENAARS DIE BUITEN DE GEMEENTE WOONDEN

De Rhodes, markgraaf, Gent
Le Marrois, Generaal, Parijs

34 ha 46 a 30 ca
32 ha 42 a

H. G. MARROIS

Foto: Koninklijk Legermuseum - Brussel

Van Pottelberghe Eduard, schepen, Gent	13 ha 11 a 90 ca
Steppe Joannes-Bapt., Burgemeester, Nederhasselt	9 ha 56 a 50 ca
Bootz Elisabeth, rentenierster, Namen	9 ha 09 a
Legillon, Brugge	8 ha 03 a
Van Cauter Petrus, landbouwer, Aaigem	6 ha 29 a
Dommer Jan-Baptist, eigenaar, Aalst	6 ha 26 a 30 ca
Deruddere Matheus, rentenier, Aalst	5 ha 30 a 60 ca
Van Durme Augusta, landbouwster, Aaigem	5 ha 00 a 30 ca
de Saedeleer Constant, brouwer, Haaltert	4 ha 26 a
De Wever Felix, landbouwer, Aspelare	4 ha 14 a 60 ca
Van Durme Désiré Franc, landbouwer, Aaigem	4 ha 11 a 70 ca
Dommer Constant Xaverius, Dendermonde en	
De Craecker Jozef Lodewijk, Aalst	3 ha 97 a 80 ca
Baeten Joannes-Bapt., landbouwer, Nieuwerkerken	3 ha 79 a 90 ca
Weduwe Fostier, advocaat, Ronse	3 ha 66 a 90 ca
Van Durme Maria Theresia, echtg. De Vuyst Const., brouwer, Burst	3 ha 56 a 60 ca
Wed. Van Londersele D., molenaarster, Aaigem	3 ha 51 a 80 ca
Van Den Steen Joanna Catharina en Nathalia, landbouwers, Nederhasselt	3 ha 48 a 70 ca
Boone Lud. Joannes, vrederechter, Turnhout	3 ha 14 a 30 ca
Leerens Leon, rentenier, Aalst	3 ha 05 a 50 ca

C. BELANGRIJKE EIGENAARS VAN HELDERGEM

D'Haeseleer Donatus, gehuwd met Van Aelbroeck Maria Josepha. Hij woonde dichtbij de oude kerk. De totale oppervlakte van zijn eigendommen bedroeg 17 ha 30 a 20 cap. Hij bezat 3 huizen.

D'Haeseleer Paulus Josephus, landbouwer, gehuwd met Cauwel Judoca, geboren te Steenhuize. Zij woonden in de Vijverstraat. Zijn eigendom bedroeg 9 ha 88 a en 30 ca. De Swaef Constantinus, gehuwd met De Saedeleer Barbara, Mottedries. De oppervlakte van hun hoeve was 9 ha 86 a.

Antheunis Petrus Anthonius, landbouwer, gehuwd met Scheerlinck Rosalie, Mottedries bezat 5 ha 13 a 60 ca.

Schouppe Constantinus, landbouwer, gehuwd met Anthonus Maria Josepha. Zij woonden in de wijk Oom, Dekkersveld, 4 ha 65 a.

De Swaef Petrus Joannes, landbouwer, gehuwd met Schollaert Christina en Redant Theresia, 4 ha 11 a 80 ca.

Schouppe Dominicus, landbouwer, Kerkstraat, 4 ha 03 a 30 ca.

Goeman Petrus Joannes, gehuwd met Van De Velde Rosalia, Ressegem. Zij woonden in de wijk Oom. Totale oppervlakte 3 ha 11 a 80 ca.

Antheunis Paulus Josephus, herbergier, gehuwd met D'Hont Joanna, Kerksken, Kerkstraat, 3 ha 11 a 80 ca.

Van Audenhove Bernard, landbouwer, Oom, 3 ha.

E.H. Glorieux, pastoor, Hogen Dries, 2 ha 55 a 30 ca.

Het bezit van 54 eigenaars schommelde tussen 1 en 3 ha, waarvan 26 van binnen- en 28 van buiten de gemeente, 319 van de 500 eigenaars waren landbouwers. Vermoedelijk was dit ook hun hoofdberoep.

In de behandelde periode woonden 237 grondbezitters in Heldergerm.

Ook openbare besturen en instellingen bezaten eigendommen, o.m.:

'Den armen' van Heldergerm	8 ha 56 a 90 ca
De gemeente Heldergerm	5 ha 94 a 80 ca
De kerk van Heldergerm	66 a 50 ca
Het hospitaal van Aalst	7 ha 89 a 30 ca
'Den armen' van Appelterre	1 ha 26 a 40 ca
'Den armen' van Kerksken	54 a 30 ca
'Den armen' van Letterhoutem	20 a
'Den armen' van Nieuwerkerken	17 a 70 ca

D. BEROEPEN VAN DE EIGENAARS IN 1857

Het grootste deel (142) waren ingeschreven als landbouwers.

Verder waren er :

13 dagloners

6 winkeliers : Beerens Petrus Joannes, Derycke Judocus, Schoon Petrus, Vijverman Joannes- Baptist, De Troyer Joannes-Baptist en Gosseye Carolus-Ludovicus.

3 herbergiers : Baeten Donatus, Maria Joanna en Carolus-Ludovicus, Antheunis Paulus-Josephus en Cobbaert Joannes-Baptist.

3 klompenmakers : Melkebeke Petrus, Verbeken Martinus en De Vuyst Carolus

2 metsers : Brynaert Anthonius en Brynaert Petrus-Antonius

2 barbiers : Lievens Petrus-Joannes en Geerts Jacobus

2 spinsters : Pardaens Amelia en Geert Maria Josepha

1 bakker : Van Tittelboom Bernardus

1 koopman : Lejonc Joannes-Baptist

1 timmerman : Antheunis Franciscus

1 kleermaker : Biesback Petrus-Joannes

1 schoenmaker : De Smet Carolus-Augustus

1 kuiper : Coolens Bertrand

1 smid : Baeten Joannes-Baptist

1 pastoor : E.H. Glorieux Stephanus Modestus

1 wagenmaker : Jacobs Petrus

1 koster : Van Den Neucker Constantinus

1 wever : Allaer Franciscus

4 bijzondere : Paridaens Nathalia, De Rouck Barbara en Mathilde, De Swaef Dorothea en De Smet Maria Josepha

1 particuliere : De Swaef Isabella Livina
 Overzicht en aantal van de verschillende eigenaars volgens hun woonplaats

Aaigem : 51, w.o.

Torrekens Albinus, secretaris	2 ha 07 a 40 ca
Van Londersele Désiré, mulder	2 ha 44 a 30 ca
Van Londersele Karel Lodewijk, mulder	1 ha 27 a 30 ca
Baeten Benedictus, smid	1 ha 71 a 70 ca
Mons Donatus, houtdraaier	26 a 10 ca
Redant Jan-Baptist, burgemeester	22 a
Lippens Raphaël, geneesheer	17 a 30 ca

Aalst : 35, w.o.

De Rudder Joannes-Baptist, rentenier	2 ha 01 a 20 ca
Van Langenhove Camil, bankier	1 ha 02 a 20 ca
Gaussaert André, majoor	84 a 50 ca
Maes Joannes-Emanuel, notaris	41 a 10 ca
Schepers Alfons, student	26 a
Fobus Charles, brouwer	18 a 80 ca

Aalter : 1

Aspelare : 4

Appel terre : 1

Bambrugge : 2

Borsbeke : 3 w.o.

De Vuyst Sebastiaan Jos, notaris	48 a 20 ca
----------------------------------	------------

Brugge : 1

Brussel : 1

De Smet Dominicus, kleerverkoper	16 a 80 ca
----------------------------------	------------

Burst : 2 w.o.

Quintyn Joannes-Baptist, smid	39 a 40 ca
-------------------------------	------------

Denderhoutem : 14 w.o.

Schutyser, kinderen Andreas, mulder	37 a 50 ca
-------------------------------------	------------

De Winter Petrus-Amandus, advocaat	76 a 30 ca
------------------------------------	------------

Baeten Carolus-Ludovicus, smid	20 a 30 ca
--------------------------------	------------

Dendermonde : 2

Elene : 1

Elsene : 1

De Guchteneere Joannes Marie Bernard, ridder	1 ha 97 a 90 ca
--	-----------------

Erpe : 2

Gent : 4 w.o.

Hebbelynck Franciscus, brouwer	23 a 20 ca
--------------------------------	------------

Geraardsbergen : 1

De l'Arbre Franciscus, dokter	2 ha 15 a 50 ca
-------------------------------	-----------------

Haaltert : 16 w.o.	
Breckpot Willem, notaris	34 a 50 ca
Herzele : 6 w.o.	
Van Wayenberg Joannes, burgemeester	70 a 90 ca
Kerksken : 11 w.o.	
Vandersmessen Donatus, mulder	30 a 10 ca
Hendrickx Louis, burgemeester	12 a 20 ca
Letterhoutem : 1	
Mere : 2	
Namen : 1	
Nederhasselt : 37	
Nieuwerkerken : 3	
Ninove : 2 w.o.	
De Coen Carolus Emmanuel, olieslager	41 a 10 ca
Steppe Franciscus, brouwer	14 a 50 ca
Okegem : 3	
Ophasselt : 1	
Oudenaarde : 1	
Outer : 20 w.o.	
Bruylandt Petrus, hoefsmid	39 a
Parijs : 1	
Ressegem / 2	
Ronse : 1	
Sint-Antelinks : 5 w.o.	
Buyse Judocus Joannes, mulder	38 a 20 ca
Sint-Lievens-Esse : 2	
Sint-Maria-Lierde : 1	
Steenhuize : 1	
Turnhout : 1	
Woubrechtgem : 4	
Zottegem : 1	

De totale oppervlakte van Heldergem bedroeg volgens P.C. Popp 472 ha 42 a en 96 ca en was verdeeld in twee Secties A en B. Sectie A lag in het noorden en oosten van de Heldergemstraat en liep verder door langs de linkerzijde van de steenweg Aalst-Geraardsbergen en de weg naar Sint-Antelinks, sectie B lag langs de rechterzijde. 392 ha 39 a en 66 ca kwamen voor in de tabellen 'land' en waren verdeeld in 1135 percelen. Het grootste stuk had een oppervlakte van 6 ha 79 a en 70 ca en was in het bezit van Generaal Le Marrois. Het nummer van het perceel was 729 Sectie B. Een stuk land van 5 ha 84 a 80 ca behoorde toe aan markgraaf De Rhodes en lag links van de Steenweg Aalst-Geraardsbergen (Terlicht) waar de Heldergemstraat en de steenweg samen komen onder nummer 669-Sectie A.

E. AARD VAN DE GRONDEN

Bossen 15 ha 56 a 30 ca - 56 percelen.

De bosrijkste gebieden waren de Bureck, de Ninovsche Watervalle, het Waveldeken en het Boschveldeken. Het grootste perceel bos, langs de vogelezangbeek aan de grens met Sint-Antelinks, had een oppervlakte van 1 ha 90 a 40 ca. Het lag in de Sectie A nr. 604 en was eigendom van De Wever Felix, een landbouwer uit Aspelare. Dichtbij de grens met de gemeente Outer was er een bos van 1 ha 48 a 80 ca onder nr. 698 Sectie A. De eigenaar was Carolus Joannes De Rhodes. Er lag nog een groot bos in Sectie A perceel nr. 653, langs de grens met Aspelare met een oppervlakte van 1 ha 19 a 60 ca, eigendom van Joannes-Baptist Steppe, burgemeester van Nederhasselt. De oppervlakten van de andere bossen en bosjes varieerden tussen 2 a 20 ca en 68 a en 10 ca.

Hooiland 9 ha 29 a 10 ca - 25 percelen

Het grootste stuk hooiland behoorde toe aan Generaal Lemarois, sectie B nr. 575. Het lag in het Koornveld, oppervlakte 2 ha 80 a 70 ca.

Tuinen 7 ha 30 a 50 ca - 123 percelen

De grootste tuin was eigendom van Donatus D'haeseleer en lag in de Sectie A onder nr. 9 b, oppervlakte 19 a 79 ca.

Boomgaarden 5 ha 32 a 30 ca - 79 percelen

De grootste boomgaard lag in Sectie A nr. 22a. Eigenaar Donatus D'Haeseleer, oppervlakte 23 a 60 ca.

Huizen 4 ha 70 a 60 ca

In 1857 stonden er te Heldergem 195 woningen voor ongeveer 1000 inwoners (in 1871 telde de gemeente 1028 inwoners). De stijging van de bevolking ging langzaam want in 1875 waren er 1065-, in 1885 1064 en in 1890 1095 inwoners.

15 eigenaars bezaten 2 of 3 woningen

D'Haeseleer Donatus, Heldergem	3 huizen
Callebaut Joannes-Baptist, landbouwer, Heldergem	3 huizen
Van Den Driessche Joannes-Baptist, landbouwer, Heldergem	3 huizen
Fransman Carolus, handelaar, Ninove	3 huizen
Callebaut Constantinus, landbouwer, Nederhasselt	2 huizen
De Cock Franciscus, landbouwer, Heldergem	2 huizen
De Vuyst Donatus, werkman, Heldergem	2 huizen
Goossens wed. Constant, landbouwer, Heldergem	2 huizen
Leerens Leon, rentenier, Aalst	2 huizen
Pardaens Amelia, spinster, Heldergem en Pardaens Dominicus, knecht, Nieuwerkerken	2 huizen

Van De Wiele Amandus en Benedictus, landbouwers, Heldergerm	2 huizen
Van De Wiele Petrus Franciscus, landbouwer, Heldergerm	2 huizen
Van Nieuwenhuysse, wed. Joannes-Bapt., landbouwer, Heldergerm	2 huizen
Verbeken Martinus, klompenmaker, Heldergerm	2 huizen

Het grootste huis behoorde toe aan D'Haeseleer Donatus met een oppervlakte van 10 a 90 ca en het kleinste aan Govaert Pierre, 10 ca. Een 9-tal andere kleine woningen hadden slechts een oppervlakte van 20 ca.

Waterputten

De totale oppervlakte van de 11 vijvers, in de volksmond 'putten' genoemd, was 38 a 40 ca. Ze bevonden zich allemaal langs de noordoost kant van de Heldergermstraat. De grootste, 9 a 70 ca, lag aan de woning van de weduwe Van Londersele Gilbert, waar de Bronweg en de Mottedries samenkomen. De tweede grootste 6 a 30 ca bevond zich in de Vijverstraat vóór de woning van Willy D'Haeseleer-Van Rossen Godelieve. Een andere put, even groot, langs de achterzijde van "Caf, Rally" in de Mottedries. In de hoek van de tuin van de pastorie was er een put van 2 are groot en even verder, rechts van de Holbeekweg, was er een van 4 are 40 ca. Op de kaart is er ook een put getekend aan het pleintje van de Mottedries 1 a 70 ca en boven de Hallebaan was er een van 1 a 20 ca groot.

De putten dienden voornamelijk als watervoorraad voor het vee en bij eventuele blussingswerken. Al deze putten zijn verdwenen.

Kerkhof en Kerk 15 a 50 ca

Pastorie 2 a 90 ca

2 schuren 8 a 20 ca

2 gebouwen 1 a 30 ca

1 school 40 ca. lag in de Sectie A, perceel nr. 32 - Oud Dorp. De eigenaar was Fransman Carolus, handelaar, Ninove. Latere eigenaar was de familie Allaer.

DEEL V

DE NAPOLEONTISCHE PERIODE - WO I - WO II

Geert Boelaert - Roger De Troyer

A. HELDERGEMSE SOLDATEN ONDER NAPOLEON

1. De zuidelijke Nederlanden bij Frankrijk ingelijfd

De Franse revolutionaire legers vielen de Oostenrijkse Nederlanden binnen in 1792. Zij versloegen de Oostenrijkers te Jemappes. Vrij vlug kwamen zij terug, en op 26 juni 1794 werd te Fleurus een beslissende veldslag geleverd tussen de Oostenrijkse troepen die samen met Engelsen, Hollanders, Pruisen en Hannoverianen streden tegen het Franse leger, onder leiding van generaal Jourdan.

De annexatie werd op 1 oktober 1795 officieel door Frankrijk éézijdig afgekondigd en pas op 17 oktober 1797 door Oostenrijk erkend bij het verdrag van Campo-Formio.

De inlijving van onze gewesten bracht ingrijpende maatregelen met zich mee. Graafschappen, heerlijkheden, vrije steden, kasselrijen werden in één trek weggeveegd en ons land werd verdeeld in 9 departementen: Dijle (Brabant), Schelde (Oost-Vlaanderen, hoofdplaats Gent), Wouden (deel van Luxemburg + huidige Groot-Hertogdom Luxemburg), Jemappes (Henegouwen), Leie (West-Vlaanderen), Neder-Maas (Belgisch en Nederlands Limburg), de twee Nethen (Antwerpen), Ourthe (vroeger Prinsbisdom Luik) en Samber en Maas (Namen + een deel van Luxemburg).

Onze streken werden overspoeld door Franse ambtenaren, die de hoogste posten bezetten en waar het Frans de officiële bestuurstaal werd.

Ook voor de gewone burgers bracht deze inlijving heel wat veranderingen mee. Wij kregen het Franse burgerschap met alle rechten, maar vooral plichten, o.a.:

- de kerkelijke goederen werden gebruikt om het staatsbankroet op te lossen;
- de afschaffing van de oude bestuurlijke indeling bracht, tot verbijstering van onze voorouders mee, dat ook de rechtspraak er volledig anders ging uitzien;
- de erfelijke adel werd afgeschaft;
- wie een bepaald bedrag aan belastingen kon betalen, was kiesgerechtigd;
- er werd een nieuwe kalender ingevoerd (Revolutionaire kalender);
- de priesters die in regel wilden zijn, moesten de eed van trouw afleggen aan de Franse Republiek;
- als kroon op het werk werd te Parijs 'de belasting van het bloed' geheven: de conscriptiewet, die op 5 september 1798 gestemd werd.

2. De Conscriptiewet

Deze wet werd einde juli 1798 door de Franse generaal Jourdan voorgesteld en regelde de recrutering van soldaten. Die recrutering was hoofdzakelijk gesteund op twee systemen: de vrijwillige - en de verplichte legerdienst. De verplichte legerdienst was bij ons tot dan vrijwel onbekend en sinds de middeleeuwen nooit gebruikelijk geweest.

Het leger werd integendeel steeds beschouwd als een aangelegenheid voor avonturiers en vechtersbazen die dienst namen als vrijwilliger of als huursoldaat.

Er werd een militaire dienst opgelegd aan elke Franse vrijgezel, en dus ook aan elke Belgische vrijgezel. Deze bestond uit een periode van 5 jaar vanaf het 20ste jaar en dit zonder loring of mogelijkheid tot vervanging. De opgeroepen werden verdeeld in vijf klassen. De staat mocht volgens de noodwendigheden manschappen oproepen, te beginnen met de eerste klas (de 20-jarigen), desnoods mocht er hier een aanvulling gebeuren met de tweede klas (de 21-jarigen). Er waren slechts weinig uitzonderingen voorzien (medisch ongeschikten en degenen die getrouwd waren voor 23 nivôse van het jaar VI (12 januari 1798). Diegenen die niet in actieve dienst geroepen werden, bleven gewoon thuis en genoten verder van hun burgerrechten. Niet opgeroepen mannen van de vijfde klas waren vanaf 1 vendemiaire volgend op hun 25ste verjaardag niet meer aan de dienstplicht onderworpen.

De enige maatstaf om in actieve dienst geroepen te worden was dus de leeftijd. In vreedetijd was de dienstplicht beperkt tot 5 jaar. In oorlogstijd was de duur onbeperkt en kon men overgaan tot massale inlijving.

De wet voorzag ook dat er onmiddellijk diende gestart met het opmaken van lijsten van alle mannen tussen 20 en 25 jaar. Deze lijsten werden samengesteld per kanton (Heldergem resulteerde onder het kanton Herzele). Alle gegevens werden gecentraliseerd en vervolgens opgestuurd naar Parijs. Daar werd het aantal dienstplichtigen bij decreet bepaald.

Eerst dacht men dat het slechts om het principe ging, waarbij de jongens van 20 tot 25 jaar ter beschikking van de natie werden gesteld. Maar al vlug bleek dat er zonder aarzelen 200.000 soldaten opgeroepen werden. Deze nieuwe wet werd met haat en woede onthaald. De bevolking kwam in opstand (Boerenkrijg).

Vooraf onder de Vlaamse landelijke bevolking was er heel wat misnoegdheid tegen de Franse bezetting. De oorzaken kan men vinden in de anti-godsdienstige politiek en de plunderingen van het land door de Fransen. De conscriptiewet was de druppel die de emmer deed overlopen.

Een opstand brak uit te Overmere op 12 oktober 1798 en verspreidde zich zeer snel. In onze gemeenten kende hij zijn hoogtepunt rond 25 oktober. Op vele plaatsen werden de vrijheidsbomen omgehakt en de kerkdeuren ontgrendeld. Hier en daar werden bevolkingsregisters verbrand om het opstellen van de lijsten te bemoeilijken. De vrijheidsstrijders werden, na een tien uur durende strijd, tenslotte op 5 december 1798 in Hasselt verslagen door een grotere Franse overmacht.

De Conscriptie te Heldergem

Ook in onze gemeente werden er talrijke jongelingen opgeroepen om hetzij in actieve dienst te treden of in een reserve-eenheid ondergebracht te worden. Wij raadpleegden de verschillende conscriptielijsten van het Schelvedepartement en tevens een lijst die opgemaakt werd op 23 april 1815 door burgemeester C. de Ruddere. Deze lijst begon pas bij de lichter van het jaar 1800.

Op de kantonnale lijsten stond iedereen die tot de opgeroepen leeftijdsklasse behoorde. Ongeschikten, vb zieken, werden door een 'conseil de recrutement' eventueel geschrappt.

Een ministeriële instructie van 31 maart 1799 omschreef 33 kwalen en afwijkingen die een soldaat ongeschikt maakten om dienst te nemen. Daaronder behoorde o.a. het verlies van snij- en hoektanden, omdat de soldaat hierdoor niet in staat was een cartouche open te scheuren. Ook de lengte speelde een rol, een minimum lengte van 1,59m werd vereist.

Kandidaten die in de conscriptielijsten van het Schelvedepartement voorkwamen duiden we aan met : (1) en jongelingen die op de lijsten van de burgemeester voorkamen duiden we aan met : (2)

De conscriptie van het jaar VII

De 1ste lichter: jongelingen geboren in de periode van 22 september 1777 tot en met 21 september 1778 - 1ste klas van het jaar VIII.

Op 23 september 1798 (3de vendémiaire van het jaar VII) werden er 200.000 mannen onder de wapens geroepen. Het 'régistre du dépôt des conscrits' van het jaar VII bevatte 3.102 namen voor het gehele Schelvedepartement.

Volgende Heldergeren behoordten tot de 1ste lichter :

1. Braeckman Cornelius (1) - °He 23 maart 1778 - +He 14 juni 1848.
Zoon van Gerardus en Theresia Maesschalck, gehuwd met Rauwers Catharina te Helderger op 19 april 1801.
2. De Swaef Joannes Baptist (1) - ° ? - wonende te Helderger.
3. Gro(e)bbens Petrus (1) - °He op 18 januari 1778 - +He 16 november 1846.
Zoon van Nicolaus en Theresia Vermeiren, gehuwd met Elisabeth Van Den Driessche te Helderger op 10 maart 1803.
4. Matthijs Franciscus (1) - °He 2 mei 1778 - +He 2 april 1850.
Zoon van Nicodemus en Joanna Maria Beirens, gehuwd met De Smet Victoria te Haaltert op 21 januari 1823.

De 2de lichter : (2de en 3de klassen van het jaar VII)

Mede door de massale desertie werd het gewenste aantal van 200.000 soldaten uit de eerste lichterij niet gehaald. Daarom werd er op 17 april 1799 (28 germinal van het jaar VII) een nieuwe wet gestemd om het ontbrekende aantal zo vlug mogelijk aan te vullen. Het benodigde aantal dienstplichtigen moest worden aangeduid door een lichterij in de hoofdplaats van het departement.

De Helderse lichterijen waren :

1. Bogaert Jacobus (1) - °He 29 december 1776, zoon van Josephus en Catharina Sonck.
2. De Clercq Joannes (1) - °He 1 april 1777 - + He 22 juli 1845, zoon van Jacobus en Elisabeth Lievens. Het kerkelijk huwelijk met Cochi Amelia (ex Herbée) had plaats te Helderse op 31 maart 1799.
3. Egidius D'Herde (1) - °? - wonende te Helderse.
4. Meganck Petrus Joannes (1) - °He 29 april 1777, zoon van Jacobus Michaël en Theresia Redant.
5. Van Liedekerke Amandus (1) - °He 7 september 1777, zoon van Leonardus en Bernardina Van Snick

De 3de lichterij :

Op 28 juni 1799 werden alle overblijvende soldaten van de eerste vijf klassen die nog niet onder de wapens waren, opgeroepen. Deze oproeping werd echter in onze negen departementen opgeschort toegezegd om de landbouw te bevorderen.

De dienstplichtigen waren :

1. Bael Egidius (1) - °? - wonende te Helderse - 1,690m - landbouwer.
2. Breyngaert Joannes Baptist (1) - °He 7 augustus 1776 - 1,630m - landbouwer, zoon van Judocus (ex. Edingen) en Petronella De Coster.
3. De Leeuw Joannes Baptist (1) - °He 29 juli 1776 - 1,630m - landbouwer. Zoon van Livinus en Maria Anna Van de Maele.
4. De Rijk Adrianus (1) - °He 19 juni 1776 - 1,630m - landbouwer. Zoon van Leonardus en Joanna De Maeseneer.
5. Van Liedekerke Albertus (1) - °He 3 november 1775 - + He 20 september 1847 - 1,695 - landbouwer, zoon van Leonardus en Bernardina Van Snick. Gehuwd met De Coker Catharina (ex. Hundelgem) te Helderse op 28 januari 1819.

De conscriptie van het jaar VIII

Mannen geboren in de periode van 22 september 1778 tot en met 21 september 1779. In totaal werden er 60.000 man opgeroepen. Het aandeel voor het Schelvedepartement bedroeg 730 man.

De loteling was :

1. Van den Driessche Egidius (1) - °He 5 juni 1779, zoon van Alexander en Catharina Capelleman.

De conscriptie van het jaar IX en X

(Mannen geboren tussen 22 september 1779 en 21 september 1780 en tussen 22 september 1780 en 22 september 1781)

Op 19 mei 1802 werd de wet gestemd op de lichte van de jaren IX en X. Van elke klas zouden 30.000 mannen aangeduid worden voor de actieve dienst. Het Schelvedepartement moest, voor de beide klassen samen, 1.320 mannen leveren. Deze waren bestemd voor de infanterie (1.188 man) en voor de ruitery (132). De conscriptielijsten van het jaar IX en X vonden we niet terug. Daarom beperken wij ons tot de conscripts die we terug vonden op een lijst van burgemeester C. de Ruddere.

De lotelingen waren voor het jaar IX waren :

1. De Braeckeleer Franciscus (2) - °Idegem 24 januari 1780 - +He 16 juli 1855 - knecht. Zoon van Livinus en Maria Livina De Koker en gehuwd met Goossens Monica te Heldergem op 21 augustus 1810.
2. De Pelsmaeker Franciscus (2) - °He 17 maart 1780 - +He 2 september 1854 - landbouwer. Zoon van Erasmus en Josina Van Den Eynde en gehuwd met Schouppe Berlindis te Heldergem op 17 mei 1804.
3. De Quick Joannes Baptist (2) - °He 16 mei 1780 - knecht, zoon van Ghisbertus en Petronella De Meyer. Gehuwd.
4. Focqet Judocus (2) - °Outer 20 augustus 1780 - wonende te Heldergem, landbouwer, zoon van Petrus en Catharina Josina Neckebroeck. Gehuwd met Lievens Adriana te Heldergem op 22 september 1805.
5. Schouppe Petrus (2) - °He 18 september 1780 - +He 16 juni 1857 - knecht. Zoon van Jacobus en Elisabeth Beirens en ongehuwd.
6. Van der Biest Albert (2) - °Voorde 15 januari 1780 - wonende te Heldergem - herbergier. Zoon van Franciscus en Maria Livina De Rick, gehuwd met Uyttenhove Theresia (ex. Aaigem).

De lotelingen voor het jaar X waren :

1. De Troyer Arnold (2) - °He 13 augustus 1781 - +He 2 augustus 1856 - landbouwer. Zoon van Judocus en Joanna De Waele, gehuwd met Moens Christina te Kerksken op 9 september 1812.
2. Impens Constantin (2) - °He 25 juni 1781 - knecht. Zoon van Petrus en Josina Maesschalck. Constantin huwde pas na de Napoleontische periode. Hij huwde te Heldergerm op 20 mei 1816 met Govaert Carolina. Volgens de lijst van de burge-meester was hij reeds 8 jaar in militaire dienst geweest.
3. Schouppe Jacobus (2) - °He 7 februari 1781 - +He 4 november 1847 - landbouwer. Zoon van Petrus en Isabella De Nauw, gehuwd met Allaer Joanna te Heldergerm op 29 oktober 1806.

De conscriptie van het jaar XI en XII

Mannen geboren in de periode van 23 september 1781 tot en met 22 september 1782 en in de periode 23 september 1782 tot en met 22 september 1783

Op 26 april 1803 werd de wet aangenomen over de lichte van de jaren XI en XII. Iedere klas moest terug 30.000 man leveren zowel voor de actieve dienst als voor een reserve. Het Scheldedepartement diende 542 man op te brengen, en dit voor elke lichte. De 1.082 man werden verdeeld als volgt: 2 voor de carabinieri; 24 voor het 7de regiment artillerie; 60 voor het 15de regiment dragonders; 598 voor de 13de linie infanterieregiment; 200 voor 26ste linie infanterieregiment en 200 voor de 44ste linie infanterieregiment.

De lotelingen waren :

Het jaar XI :

1. De Block Franciscus (2) - °Scheldewindeke 15 augustus 1782 - wonende te Heldergerm - knecht. Zoon van Josephus en Petronilla Schepens. Franciscus was blind aan het linker oog.
2. D'Haegeleer Alexander (2) - °He 31 mei 1782. Zoon van Petrus en Petronilla Hendrickx. Gehuwd met Antheunis Constantia te Heldergerm op 28 juli 1836.
3. Lauwereys Joannes Baptist (1)(2) - °He 3 juli 1782 - +He 25 juni 1839 - dagloner - 1.620 m. Zoon van Petrus Antonius en Joanna Catharina De Leeuw, gehuwd met De Coster Anna Catharina te Heldergerm op 1 augustus 1809.
4. Van Den Driessche Joannes Baptist (2) - °He 24 november 1782 - +He 17 december 1863. Zoon van Petrus en Adriana Lievens, gehuwd met Van den Eynde Rosa te Heldergerm op 14 april 1805.

Lotelingen van het jaar XII

1. Allaer Egidius (2) - °He 9 januari 1783 - +He 30 juni 1866. Zoon van Livinus en Cornelia Impens. Gehuwd met Anthonus Anna Christina te Heldergerm op 13 mei 1818.
2. Brynaert Joannes Baptist (2) - °He 27 juli 1783 - +He 6 juli 1849. Zoon van Judocus en Petronella De Coster en gehuwd met De Havre Alexandrina (ex. Voorde).
3. Matthijs Petrus Livinus (2) - °He 14 oktober 1783. Zoon van Nicodemus en Maria Joanna Beirens, gehuwd met Lievens Anna Maria te Heldergerm op 17 maart 1825.
4. Moreels Jacobus (2) - °He 3 augustus 1783 - Zoon van Cornelius en Elisabeth De Neve.
5. Schandevijl Joseph (1)(2) - °He 14 april 1783 - + He 11 november 1862 - 1,740m Zoon van Joannes Baptist en Joanna Catharina Antheunis en gehuwd met De Roeck Berlindis te Heldergerm op 24 juli 1811.
6. Van Den Eynde Petrus Joannes (1)(2) - °He 25 mei 1783 - +He 4 april 1855 - 1,720m Zoon van Franciscus en Joanna De Swaef en gehuwd met Van Liedekerke Maria Livina te Heldergerm op 9 februari 1813.

De conscriptie van het jaar XIII

Mannen geboren tussen 23 september 1783 en 22 september 1784

Op 24 maart 1804 werd de wet reeds gestemd op de lichte van het jaar XIII. De eigenlijke oproeping werd bevolen op 29 december 1804.

In het totaal werden 30.000 man voor het actieve leger en 30.000 voor het reserveleger opgeroepen.

We beperken ons hier terug tot de lijst opgemaakt door de burgemeester.

De lotelingen waren :

1. Antheunus Adrianus Lodewijk (2) - °He 2 maart 1784 - +He 18 februari 1842 - landbouwer. Zoon van Ambrosius (+He. 2 april 1804) en Rosa Eeman. Als zoon van een weduwe voorlopig vrijgesteld, ongehuwd gebleven.
2. De Schrijver Joannes Baptist (2) - °He 1 juli 1784 - +He 5 mei 1846 - landbouwer. Zoon van Gerardus en Theresia Buyl. Afgekeurd voor de dienst. Gehuwd met De Roeck Theresia te Heldergerm op 4 december 1816.
3. D'Haeg(s?)eleer Felix (2) - °He 20 februari 1784 - +He 16 september 1847 - landbouwer. Zoon van Petrus en Petronella Hendrickx. Afgekeurd voor de dienst:

verlies van het linkeroog. Gehuwd met Beerens Maria Joanna te Heldergem op 18 april 1822.

4. Melkebeke (Van) Petrus (2) - °He 22 juni 1784 - +He 9 maart 1852 - landbouwer. Zoon van Joannes en Joanna Catharina D'Haeseleer. Goed voor de dienst. Volgens de lijst van de burgemeester was hij 7 jaar militair geweest. Gehuwd met De Vulder Judoca Francisca (+He 20 augustus 1824) te Heldergem op 22 oktober 1815. Een tweede maal gehuwd met De Rijk Angelina te Heldergem op 25 juli 1825.
5. Van Londersele Judocus (2) - °Kerksken 4 mei 1784 - +He 14 april 1829 - dagloner. Zoon van Joannes Baptist en Livina De Koker. Gehuwd met Van Den Eynde Rosalia te Heldergem op 27 november 1807.
6. Winnens Joannes Baptist (2) - °Aspelare 21 januari 1784 - wonende te Heldergem - herbergier. Zoon van Martinus en Carolina De Spiegeleer en gehuwd met Prieels Maria Anna (ex Aspelare).

De conscriptie van het jaar XIV

Jongelingen geboren tussen 23 september 1784 en 22 september 1785. Opnieuw waren er 30.000 man voor het actieve leger en 30.000 voor het reserveleger nodig. Het Scheldepartement leverde 1.024 eenheden.

De lotelingen voor Heldergem waren :

1. De Swaef Joannes Baptist (2) - °He 5 januari 1785 - +He 3 september 1850 - landbouwer. Zoon van Josephus (+He 21 november 1806) en Petronilla Muylaert. Werd voorlopig vrijgesteld als zoon van een weduwe.
2. D'Haegeleer Joannes Baptist (1)(2) - °He 29 juli 1785 - 1,670m - landbouwer. Zoon van Petrus en Petronella Hendrickx. Goedgekeurd voor de dienst. Volgens de gegevens van de burgemeester had hij reeds 8 jaar militaire dienst achter de rug. Hij huwde met D'Haeseleer Maria Christina te Heldergem op 16 oktober 1823.
3. Lau(we)reys Adrianus (1) - °He 19 juni 1785 - 1,562m - knecht. Zoon van Antonius en Joanna Catharina De Leeuw
4. Meganck Franciscus (1) - °He 3 februari 1785 - 1,740m - landbouwer. Zoon van Jacobus en Theresia Redant. Goed voor de dienst : ingelijfd op 13 januari 1806 bij het 112de linieregiment.
5. Van Vaerenbergh Engelbertus (2) - °Denderhoutem 14 augustus 1785 - +He 4 juni 1816 - wonende te Heldergem - landbouwer. Zoon van Franciscus en Cornelia Jeno en gehuwd met Schollaert Francisca te Heldergem op 14 december 1809.

De conscriptie van het jaar 1806

Mannen geboren tussen 23 september 1785 en 31 december 1786.

Bij wet van 24 september 1806 werden er 60.000 man opgeroepen voor de actieve dienst. Placé a la fin du dépôt : vanaf 1806 vinden we in de loringenlijsten dit begrip terug. Deze uitdrukking wilde zeggen dat de conscripts voorlopig vrij waren.

Welke mannen kwamen hiervoor in aanmerking?

- Diegenen die een broer hadden die reeds in actieve dienst was, of wiens broer gesneuveld was, of gereformeerd was wegens opgelopen verwondingen of ziekte opgelopen in dienst.
- de oudste zoon van minstens twee weeskinderen.
- de oudste zoon van een weduwe of de enige zoon van een weduwe.
- diegenen wiens vader minstens 71 jaar oud was en door handenarbeid in zijn levensonderhoud moest voorzien.

De lotelingen voor Heldergem waren :

1. Antheunis Josephus (1)(2) - °He 28 april 1786 - 1,622m - landbouwer. Zoon van Constant en Lucia Kiekemans. Voorlopig afgekeurd en teruggestuurd naar de raad: klachten over bijziendheid, huwde met Scheerlinck Barbara te Heldergem op 8 februari 1820.
2. Antheunis Petrus Joannes (1)(2) - °He 27 december 1786 - +He 21 januari 1835 - 1,596m - spinner. Zoon van Joannes Franciscus en Judoca Van Mespelgem. Afgekeurd voor de dienst : verlies van een rechervoet en misvorming aan het linkerbeen.
3. Breynaert Felix (1) - °He 30 januari 1786 - 1,653m - landbouwer. Zoon van Judocus en Petronella De Coster. Goed voor de dienst.
4. De Smet Joannes Baptist (1) - °He 10 oktober 1786 - +Borussia (Pruisen) 15 oktober 1814 - 1,624m - landbouwer. Zoon van Franciscus en Joanna Eeman. Goed voor de dienst.
5. De Swaef Marinus (1) - °He 23 december 1785 - 1,745m - landbouwer. Zoon van Joannes Baptist en Maria Mertens. Goed voor de dienst.
6. Haezaert Rochus (1)(2) - °He 12 december 1785 - +He 25 maart 1856 - 1,574m landbouwer. Zoon van Joannes Baptist en Victoria Schollaert. Goed voor de dienst. Gehuwd met De Coster Joanna Maria te Heldergem op 14 oktober 1807.
7. Lievens Egidius (1) - °He 3 maart 1786 - +He 26 december 1834 - 1,491m - landbouwer. Zoon van Gerardus en Maria Anna Maesschalck. Afgekeurd voor de dienst: te klein van gestalte. Gehuwd met Van Heghe Petronella te Heldergem op 21 oktober 1813.

8. Moreels Joannes Baptist (1) - °He 8 juli 1786 - 1,631m - klompenmaker.
Zoon van Judocus en Joanna Catharina Eysebeen. Goed voor de dienst.
9. Rauwers Laurentius (1)(2) - °He 29 november 1786 - 1,776m - timmerman.
Zoon van Adrianus en Anna Maria Van Vleckem. Afgekeurd voor de dienst : misvormingen aan beide benen.
10. Van Den Driessche Constantin (1) - °He 12 december 1786 - 1,620m - landbouwer.
Zoon van Petrus en Adriana Lievens. Goed voor de dienst.
11. Van Der Meiren Gerardus (1) - °He 2 januari 1786 - +Stralsund 12 oktober 1807 - 1,645m - landbouwer. Zoon van Petrus en Anna Catharina Van Corregehem. Goed voor de dienst.

De conscriptie van het jaar 1807

Tot deze lichtung behoorde iedereen die geboren was tussen 1 januari 1787 en 31 december 1787. Opnieuw werden er 60.000 man opgeroepen voor de actieve dienst en 20.000 voor de reserve.

De lotelingen voor Heldergerem waren:

1. Beirens Gerardus (1)(2) - °He 29 april 1787 - +He 12 februari 1853 - 1,579m - landbouwer. Zoon van Joannes en Adriana D'Haseleer. Goedgekeurd voor de dienst. Vertrokken op 28 oktober 1808 en aangekomen op 8 november 1808 bij het 25ste regiment lichte infanterie. Op latere datum werd hij afgekeurd voor kwetsuren aan het lichaam. Gehuwd voor de 1ste maal met De Smedt Barbara - 2de maal met Baeyens Maria Josepha - 3de maal met De Schutter Maria Francisca - 4de maal met Sprangers Constantia.
2. De Rijck Petrus Antonius (1) - °He 1 september 1787 - 1,590m - landbouwer. Zoon van Joannes en Albertina De Smet. Goedgekeurd voor de dienst, dertseerde, werd aangehouden op 7 mei 1807 en naar het depot van Lille geleid.
3. De Wetter Petrus Amandus (1)(2) - °He 4 april 1787 - 1,703m - landbouwer. Zoon van Bernardus en Maria Anna Wuytens. Goedgekeurd voor de dienst en ingelijfd op 12 maart 1807 bij het 27ste regiment dragonders.
4. D'Haeseleer Joannes (1) - °He 21 april 1787 - 1,740m - landbouwer. Zoon van Adrianus en Anna Maria Meert. Goedgekeurd voor de dienst en ingelijfd op 2 maart 1807 bij het 27ste regiment dragonders.

5. Groebbens Nicodemus (1)(2) - °He 5 mei 1787 - 1,650m - landbouwer. Zoon van Nicolaus en Theresia Vermeiren. Afgekeurd voor de dienst : schurft. Gehuwd met Lauwereys Victoria te Heldergem op februari 1813.
6. Hendrickx Amandus (1)(2) - °He 18 februari 1787 - dagloner. Zoon van Joannes Baptist en De Rouck Joanna.
7. Impens Emanuel (1) - °He 22 april 1787 - 1,635m - landbouwer. Zoon van Petrus en Judoca Maesschalck. Goedgekeurd voor de dienst: ingelijfd op 24 april 1807 bij het 24ste regiment linie-infanterie.
8. Schouppe Cornelius (2) - °He 28 januari 1787 - +He 21 december 1859. Zoon van Gerardus (+He 10 februari 1804) en Albertina Vijverman. Vrijgesteld van dienst als enige zoon van een weduwe.

De conscriptie van het jaar 1808

Bij wet van 7 april 1807 werden er 80.000 man opgeroepen. Ze werden verdeeld voor de actieve dienst (60.000 man) en voor de reserve (20.000 man). Tot deze lichtung behoorde iedereen die geboren was tussen 1 januari 1788 en 31 december 1788.

De lotelingen voor Heldergem waren :

1. Buyse Judocus Joannes (1) - °He 29 april 1788 - wonende te St-Antelinckx - 1,671m - schrijnwerker. Zoon van Joannes en Maria De Smet. Goedgekeurd voor de dienst.
2. De Jonge Petrus Joannes (1) - °He 30 september 1788 - 1,610m - landbouwer. Zoon van Franciscus en Maria Josepha Breynaert. Goedgekeurd voor de dienst: ingelijfd op 24 juni 1807 bij het 12de regiment lichte infanterie.
3. De Smet Constantinus (1) - °He 17 november 1788 - +Aranda de Duero (Spanje) 7 juni 1810. Zoon van Franciscus De Smet en Joanna Eeman. Goed voor de dienst: aangekomen op 19 juni 1809 bij de nationale garde.
4. Govaert Petrus (2) ° He 9 april 1788 - + He 6 april 1847 - 1,642m - landbouwer. Zoon van Josephus Josephus en Joanna Begin. Gehuwd met Trif Petronella te Aaigem op 19 oktober 1813.
5. Melckebeke (Van) Constantinus (1)(2) - °He 6 april 1788 - +He 9 maart 1852 - 1,510m - landbouwer. Zoon van Joannes en Joanna Catharina D'Haeseleer. Afgekeurd voor de dienst : te klein van gestalte. Gehuwd met De Rijck Angelina te Heldergem op 25 juli 1825.
6. Rauwers Petrus Amandus (1)(2) - °He 4 maart 1788 - 1,637m. - landbouwer - later timmerman.

Zoon van Laurentius en Maria De Wetter. Goedgekeurd voor de dienst: op 28 oktober 1809 vertrokken naar het 112ste linieregiment en ontvlucht op weg naar zijn regiment. Opgepakt en naar het 88ste linieregiment gestuurd, op 16 september 1810 aldaar gearriveerd. Gehuwd met Van De Waele Irene.

7. Van Der Stricht Petrus Jacobus (1) - °? 16 januari 1788 - wonende te Heldergem - 1.645m - landbouwer. Zoon van Joannes Baptist en Elisabeth Moens. Goedgekeurd voor de dienst : ingekartierd op 3 juni 1812 bij het 72ste regiment cohorte van de nationale garde.
8. Van Den Driessche Silvester (1)(2) - °He 16 oktober 1788 - +He 7 maart 1843 - 1.615m - landbouwer. Zoon van Livinus en Adriana Beerens. Afgekeurd voor de dienst: pijn in de knieën (kreupel aan de linkerkant). Gehuwd met Govaert Catharina te Heldergem op 2 oktober 1818.

De conscriptie van het jaar 1809

Bij senaatsbesluit van 21 januari 1808 werd de lichte bevolen van 80.000 mannen uit de klas van 1809. In de loop van april en mei 1808 zouden zowel actieven als reserven bij hun legereenheid ingelijfd worden.

De lotelingen voor Heldergem:

1. De Rijcke Alexander (1) - °He 22 februari 1789 - 1.583m - landbouwer. Zoon van Joannes en Albertina De Smet. Goedgekeurd voor de dienst: ingelijfd op 20 mei 1808 bij het 26ste linieregiment.
2. D'Haeseleer Gregorius (1) - °He 12 maart 1789 - +He 13 mei 1812 - 1.715m - landbouwer. Zoon van Adrianus en Anna Maria Meert. Voorlopig vrijgesteld: broer in het actieve leger.
3. D'Haeseleer Joannes Baptist (1)(2) - °He 4 april 1789 - +He 19 juli 1841 - 1.553m - landbouwer. Zoon van Judocus en Theresia Hoebeke. Afgekeurd voor de dienst: zwak rechteroog. In de lijst, opgemaakt door de burgemeester, maakt men ook melding dat Joannes het rechteroog verloren had.
4. Haesaert Josephus (1)(2) - °He 19 augustus 1789 - +He 6 januari 1864 - 1.644m - landbouwer. Zoon van Joannes Baptist en Victoria Schollaert. Voorlopig vrijgesteld: broer in het actieve leger. Gehuwd met Focquet Maria Theresia (ex. Nederhasselt).
5. Rauwers Felix (1) - °He 29 december 1789 - 1.695m - landbouwer. Zoon van Adrianus en Anna Maria Van Vleckem. Goedgekeurd voor de dienst: ingelijfd op 20 mei 1808 in het 26ste linieregiment.

De conscriptie van het jaar 1810

Reeds op 10 september 1808 werd de lichte van 80.000 mannen uit de eerste klas van 1810 bevolen. Alle conscripts, geboren tussen 1 januari 1790 en 31 december 1790, moesten zich voor 15 november 1808 melden bij de burgemeester van hun woonplaats. In april 1809 werden er nog eens 30.000 man van dezelfde klas toegevoegd.

De lotelingen voor Heldergerm:

1. Antheunis Joannes Franciscus (1) - °He 6 oktober 1790 - +He 13 maart 1811 - landbouwer. Zoon van Joannes Baptist en Joanna Meganck. Afgekeurd voor de dienst: schurft.
2. Beirens Felix (1)(2) - °He 9 december 1790 - dagloner. Zoon van Joannes en Adriana D'Haeseleer. Afgekeurd voor de dienst: te klein van gestalte.
3. Boelaert Joannes Baptist (1)(2) - °He 28 mei 1790 - +He 2 september 1820 - 1,553m - landbouwer. Zoon van Gerardus en Joanna Raes. Afgekeurd voor de dienst: misvorming aan het rechter been. Gehuwd met Angelina Van Dorpe (ex. Aspelare).
4. Capelleman Egidius (1) - °He. 23 december 1790 - 1.825m - landbouwer. Zoon van Egidius en Barbara Coppens. Goedgekeurd voor de dienst: aangekomen op 15 juni 1809 bij het 2de regiment carabinieri.
5. De Cock Josephus (1)(2) - °He 26 december 1790 - 1,585m - landbouwer. Zoon van Petrus Joannes De Cock en Pharaildis Schollaert. Afgekeurd voor de dienst: schurft.
6. De Rijck Alexander (1)(2) - °He 6 juli 1790 - +He 8 januari 1869 - 1,623m - landbouwer/dagloner. Zoon van Joannes Baptist en Jaqueline De Jong. Afgekeurd voor de dienst: schurft. Gehuwd met Joanna Catharina De Lange te Heldergerm op 14 november 1814.
7. De Wetter Hironimus (1)(2) - °He 6 februari 1790 - +He 29 januari 1855 - 1,950m - wever. Zoon van Petrus Josephus en Maria Josepha Pardaens. Afgekeurd voor de dienst: te groot van gestalte. Gehuwd met De Winne Joanna.
8. D'Haeseleer Dominique (1)(2) - °He 26 februari 1792 - +He 22 mei 1858 - 1,673m - landbouwer Zoon van Petrus en Petronella Hendrickx. Voorlopig vrijgesteld van dienst: broer in actieve dienst. Gehuwd met Van Den Steen Theresia te Kerksken op 21 juli 1821.
9. Govaert Joannes (1) - °He 7 september 1790 - +Wenen 6 oktober 1810 - 1,643m - landbouwer. Zoon van Ambrosius en Petronella De Meyer. Goedgekeurd voor de dienst: aangekomen op 26 maart 1809 bij het 100ste linieregiment.

10. Lievens Petrus Amandus (1) - °He 11 mei 1790 - 1,575m - landbouwer.
Zoon van Gerardus en Maria Anna Maesschalck. Goedgekeurd voor de dienst en aangekomen op 26 maart 1809 bij het 100ste linieregiment. Gedeserteerd en op 28 april 1809 te Gent wegens desertie tot dwangarbeid (openbare werken) veroordeeld. Op 3 mei 1809 werd Petrus ter beschikking gesteld van de gendarmerie om weggevoerd te worden naar de plaats waar hij zijn straf moest ondergaan.
11. Maesschalck Ambrosius (2) - °He 7 december 1790 - +He 6 augustus 1856 - dagloner. Zoon van Josephus en Joanna Maria Lievens. Afgekeurd voor de dienst. Gehuwd met Allaer Berlindis te Heldergerm op 28 maart 1816.
12. Melkebeke (Van) Josephus (1) - °He 19 november 1790 - 1,560m - landbouwer. Zoon van Joannes en Joanna Catharina D'Haseleer. Goedgekeurd voor de dienst: aangekomen op 26 maart 1809 in het 100ste linieregiment en gedeserteerd en aangehouden en ter beschikking gesteld van de gendarmerie op 3 mei 1809.
13. Mertens Petrus Joannes (1)(2) - °He 8 augustus 1790 - +He 19 december 1862 - 1.690m - landbouwer. Zoon van Egidius en Maria De Veyt. Goedgekeurd voor de dienst: ingelijfd op 22 april 1812 in het 72ste cohorte van de nationale garde. Gehuwd met Allaer Petronella te Heldergerm op 28 december 1814.
14. Moreels Jacobus (1)(2) - °He 3 augustus 1783. Zoon van Cornelius en Elisabeth De Neve. Goedgekeurd voor de dienst: vertrokken op 13 april 1809 naar het 4de regiment infanterie en aangekomen op 15 mei 1809. Volgens de lijst van de burgemeester was hij reeds 5 jaar militair.
15. Pardaens Constantinus (1)(2) - °He 5 juli 1790 - 1,690m - knecht. Zoon Joanna Pardaens (spinster). Goedgekeurd voor de dienst: aangekomen op 2 maart 1809 in het 100ste linieregiment. Volgens de lijst van de burgemeester was hij 5 jaar in militaire dienst.
16. Schandevijl Amandus (1)(2) - °He 25 januari 1790 - +He 6 februari 1828 - 1,650m - landbouwer. Zoon van Joannes Baptist Antheunis en Joanna Catharina Antheunis. Afgekeurd voor de dienst: schurft.
17. Smet (De) Bonifatius (2) - °He 5 april 1790 - landbouwer. Zoon van Franciscus en Joanna Eeman.
18. Van den Eynde Josephus (1)(2) - °He 20 maart 1790 - 1,620m - knecht. Zoon van Franciscus (+He 19 december 1805) en Joanna De Swaef. Vrijgesteld voor de dienst: zoon van een weduwe.

De conscriptie van het jaar 1811

Door het senaatsbesluit van 18 december 1810 werd een lichte bevolen van 120.000

man (80.000 voor de actieve- en 40.000 man voor de reservedienst) van de klas 1811, geboren tussen 1 januari 1791 en 31 december 1791.

Er waren 11 lotelingen:

1. Antheunis Petrus Joannes (1)(2) - °He 16 januari 1791 - +He 18 juli 1855 - 1,540m - landbouwer. Zoon van Josephus (+He. 7 december 1796) en Joanna Maria Hendrickx. Voorlopig vrijgesteld: zoon van een weduwe - beslissing van de Raad dd. 14 april 1811. Gehuwd met Scheerlinck Elisabeth (ex. Denderleeuw)
2. Braeckman Constantinus (1)(2) - °He. 5 januari 1791 - 1.610m - knecht. Zoon van Gerardus en Catharina Rauwens. Voorlopig vrijgesteld: wees - beslissing van de Raad op 14 april 1811.
3. Buyse Egidius Constant (1) - °He 29 maart 1791 - 1,640m - landbouwer. Zoon van Joannes en Maria De Smet. Voorlopig vrijgesteld: broer van een conscript in actieve dienst, beslissing van de Raad 27 april 1811.
4. De Court Joannes Baptist (1) - °He 14 juni 1791 - 1,610m - wever. Zoon van Petrus Jacobus en Catharina Lievens. Goed voor de dienst: gevlucht op weg naar zijn eenheid. Werd aangehouden en naar zijn eenheid gebracht (131ste linieregiment gelegen te Middelburg en er aangekomen op 20 juni 1813).
5. De Jonghe Franciscus (1) - °He 22 juli 1791 - 1,660m - dagloner. Zoon van Joanna De Jonghe. Afgekeurd voor de dienst: misvormingen aan de knieën - beslissing van de Raad 14 april 1811.
6. De Smet Joannes Franciscus (1)(2) - °He 23 november 1791 - +He 25 januari 1819 - 1.670m - landbouwer. Zoon van Adrianus (+He 30 oktober 1806) en Joanna Eeman (+He 18 april 1806). Voorlopig vrijgesteld: broer overleden in actieve dienst - beslissing van de Raad 14 april 1811.
7. Haesaert Constantinus (1) - °He 29 januari 1791 - 1,600m. Zoon van Joannes Baptist en Victoria Schollaert. Goed voor de dienst, ingelijfd op 18 maart 1811 bij het 85ste linieregiment.
8. Lau(we)reys Constantinus (1)(2) °He 31 juli 1791 - +He 9 november 1818 - 1,400m. Zoon van Petrus Antonius en Joanna Catharina De Leeuw. Afgekeurd voor de dienst : te klein van gestalte. Gehuwd met De Coster Francisca te Heldergerm op 18 december 1815.
9. Pevernagie Joannes Franciscus (1) - °He 4 oktober 1791 - 1,750m - landbouwer. Zoon van Gerardus en Maria Raes. Goed voor de dienst. Hij vluchtte op weg naar zijn eenheid - aangehouden en naar zijn eenheid teruggebracht (131ste linieregiment gelegen te Middelburg - daar aangekomen op 20 juni 1813).

10. Schouppe Constantinus (1)(2) - °He 11 maart 1791 - +He 6 juni 1870 - 1,680m - landbouwer. Zoon van Petrus en Isabella De Henau. Goed voor de dienst. Gedeserteerd op weg naar zijn eenheid - aangehouden en naar zijn eenheid gebracht (131ste linieregiment) gelegen te Middelburg, er aangekomen op 20 juni 1813. Gehuwd met Anthonus Josepha te Heldergerm op 22 juli 1814. Hij was schepen te Heldergerm.
11. Van Der Meiren Joannes (1)(2) - °He 6 maart 1791 - +He 22 februari 1867 - 1,630m - landbouwer. Zoon van Petrus en Anna Catharina Van Corregghem. Voorlopig vrijgesteld : broer van een conscrit in actieve dienst - beslissing van de Raad 14 april 1811. Gehuwd met De Clercq Francisca te Heldergerm op 11 september 1811.

De conscriptie van het jaar 1812

Op 20 december 1811 werd er een lichte bevolen van 120.000 man uit de klas van 1812. Het Scheldedepartement diende 1.762 man ter beschikking te stellen. De leemten die er waren moesten opgevuld worden met conscripts van de lichte 1811.

In 1812 slaagde Napoleon erin een leger van 675.000 man bijeen te brengen. Met dat enorme leger viel hij op 24 juni Rusland binnen. Op 7 september naderde hij Moskou. Zijn 'Grande Armée' was al uitgedund tot 200.000 manschappen. Na de veldslag bij Borodino, waar Napoleon 50.000 man verloor, trok hij op 14 september Moskou binnen. Op 19 oktober ving de Fransen de terugtocht aan. Vele duizenden stierven op deze terugtocht. Tegen de vreselijke Russische winter was Napoleon niet opgewassen. Toen ze op 19 december de stad Koningswinter binnen trokken, waren er nog amper 10.000 soldaten die op het appel verschenen.

Meer dan 250.000 manschappen vonden in Rusland de dood. Met deserteurs, krijgsgevangenen en gewonden bijgerekend werd het verlies op zowat een half miljoen soldaten geschat.

De lotelingen voor Heldergerm waren :

1. Braeckman Joannes Baptist (1)(2) - °He 26 september 1792 - 1,630m - dagloner. Zoon van Gerardus en Catharina Rauwers. Goed voor de dienst en ingelijfd op 18 maart 1813 bij het 85ste linieregiment.
2. Breynaert Joannes Franciscus (1)(2) - °He 30 juli 1792 - 1,675m - landbouwer. Zoon van Joannes Franciscus en Anna Maria De Jonghe. Goed voor de dienst en ingelijfd op 13 maart 1812 in het 75ste linieregiment.
3. De Schrijver Amandus (1)(2) - °He 4 februari 1792 - 1,583m - landbouwer. Zoon van Gerardus en Anna Theresia Buyl. Voorlopig vrijgesteld : broer van een conscrit die gereformeerd werd tijdens zijn militaire dienst.
4. Goessens Franciscus (1) - °He 26 oktober 1792 en wonende te Kerksken - 1,610m - wever. Zoon van Petrus Joannes en Angelina Stockman. Goed voor de dienst.

Werd ingelijfd op 16 maart 1812 in het 8ste linieregiment - vervangen op 28 juli 1812.

5. Hendrickx Leopoldus (1) - °He 22 januari 1792 - 1,722m - knecht.
Zoon van Joannes Baptist en Joanna De Rouck. Goed voor de dienst.
6. Herrerker Franciscus (1) - °He 4 december 1792 - 1,576m - kleermaker.
Zoon van Cornelius en Carolina Mertens.
Goed voor de dienst. Werd ingelijfd op 16 maart 1812 in het 8ste linieregiment.
7. Schoon Petrus Franciscus (1)(2) - °He 18 januari 1792 - +He 18 januari 1845 - 1,717m
- landbouwer. Zoon van Petrus Judocus en Florentina Ponet. Voorlopig vrijgesteld.
Hij was enige zoon van een weduwe - beslissing van de raad 21 februari 1812.

De conscriptie van het jaar 1813

Van de 120.000 man die bij deze lichtung opgeroepen werden, waren er 11.950 jonge mannen bij uit de 9 departementen (België). Bij het senaatsbesluit van 1 september 1812 werd er een tweede lichtung gedaan voor de Garde National (17.000 man). Op 11 januari 1813 vaardigde de senaat een besluit uit waardoor er terug 350.000 man ter beschikking van het leger werd gesteld. Ook deze aantallen volstonden niet want op 3 april 1813 werden er nog eens 80.000 man ter beschikking gesteld (1.269 soldaten van het Scheldedepartement). Op 9 oktober 1813 besloot de senaat om nog eens 280.000 man ter beschikking van het leger te stellen (120.000 man uit de klas van 1814 en voorgaande jaren, en 160.000 man uit de klas van 1815. Deze waren dus net 18 jaar oud). De dienstplichtigen uit onze gewesten, behorende tot de klas van 1815 werden niet meer ingelijfd tijdens de Franse periode.

Na de wrede veldtocht in 1813 in Rusland slaagde Napoleon er opnieuw in een nieuw leger te vormen. Met zijn legermacht trok hij in april 1813 Duitsland binnen. Hij versloeg er de Russische en Pruisische troepen bij Gross-Görschen. Op 16 oktober 1813 kwam het tot een 3-daagse veldslag bij Leipzig die hij verloor. Het rijk van de Keizer spatte uit elkaar.

In Heldergerm werden 16 lotelingen genoteerd:

1. Allaer Petrus Joannes (1) - °He 5 november 1793 - 1,760m - landbouwer/dagloner.
Zoon van Livinus en Cornelia Impens. Goed voor de dienst.
2. Antheunis Joannes Baptist (1) - °He 24 oktober 1793 - 1,630m - landbouwer. Zoon van Josephus en Maria Hendrickx.
3. Blancken Donaat (1) - °He 4 april 1793 - 1,610m - landbouwer. Zoon van Paschal(+He 22 december 1801) en Elisabeth De Meyer. Voorlopig vrijgesteld : enige zoon van een weduwe.
4. Capelleman Petrus Joannes (1)(2) - °He 20 december 1793 - +He 17 januari 1881 -

- 1.800m - landbouwer. Zoon van Egidius en Barbara Coppens. Voorlopig vrijgesteld : broer in actieve dienst. Gehuwd met De Roeck Joanna Catharina te Heldergerm op 9 april 1820.
5. De Cock Amandus Franciscus (1) - °He 27 oktober 1793 - wonende te Voorde - knecht. Zoon van Petrus Joannes Pharaïldis Schollaert. Goed voor de dienst.
 6. De Court Constantinus (1)(2) - °He 13 september 1793 - +He 10 augustus 1858 - 1.570m. Zoon van Petrus Jacobus en Catharina Lievens. Goed voor de dienst. Hij werd veroordeeld tot 5 jaar dwangarbeid en in vrijheid gesteld op 4 mei 1817. Gehuwd met Van Keymeulen Catharina (ex. St.-Antelinks).
 7. De Rijck Judocus (1)(2) - °He 27 december 1792 - +He 4 juli 1870 - wonende te Nederhasselt - 1.570m - dagloner. Zoon van Joannes en Albertina De Smet. Voorlopig vrijgesteld: broer in actieve dienst. Was gehuwdmet Schandevijl Joanna (ex. Kerksken).
 8. De Vulder Adrianus (2) - °Aaigem 2 november 1793 - wonende te Heldergerm - landbouwer. Zoon van Petrus Joannes en Livina Moreels. Werd afgekeurd voor de dienst wegens lichamelijke ongeschiktheid.
 9. D'Haegeler Petrus Joannes (1)(2) - °He 3 maart 1793 - +He 8 januari 1830 - 1.623m - landbouwer. Zoon van Petrus en Petronilla Hendrickx. Goedgekeurd voor de dienst en ingelijfd op 30 november 1812 bij het 88ste linieregiment.
 10. D'Haeseleer Joannes Baptiste (1)(2) - °He 6 juli 1793 - +He 13 juni 1862 - 1.620m. Zoon van Franciscus en Isabella Livina Van De Velde. Hij 'reclameerde' dat hij geen goed zicht had. Gehuwd met Van Landuyt Maria Theresia (ex. Nieuwerkerken).
 11. Melckebeke (Van) Franciscus (1)(2) - °He 4 maart 1793 - +He 25 juni 1849 - 1.520m - landbouwer. Zoon van Joannes en Joanna Catharina D'Haeseleer. Voorlopig vrijgesteld : broer in actieve dienst. Gehuwd met Verbeken Joanna Maria te Heldergerm op 5 oktober 1819.
 12. Pardaens Michiel -(1)(2) - °He 6 juli 1793 - 1.660m - wever. Zoon van Joannes Baptist (slager) en Catharina Van Boven. Afgekeurd voor de dienst (had slechts één oor).
 13. Pevernagie Petrus Joannes (1)(2) - °He 24 februari 1793 - +He 8 maart 1862 - 1.600m - landbouwer. Zoon van Augustinus en Francisca Troch. Goed voor de dienst. Gehuwd met Verveën Rosalia te Heldergerm op 14 november 1820.
 14. Schoon Petrus Antonius (1) - °He 4 maart 1793 - 1.68m - landbouwer. Zoon van Petrus Judocus en Florentina Ponet. Goed voor de dienst.

15. Schouppe Constantinus (1)(2) - °He 16 maart 1793 - 1,610m - landbouwer.
Zoon van Petrus (+He 8 februari 1799) en Adriana Reyntjens.
Voorlopig vrijgesteld : enige zoon van een weduwe.
16. Timmerman Franciscus (1)(2) - °He 20 juni 1793 - 1,610m - landbouwer.
Zoon van Adriaenus en Barbara Vonck. Goedgekeurd voor de dienst, ingelijfd op 30 november 1812 bij het 88ste linieregiment. Later werd hij onbekwaam voor de dienst verklaard door opgelopen kwetsuren. Gehuwd met D'Hoker Joanna Catarina (ex. Godveerdigem) te Heldergerem op 2 oktober 1818.

De conscriptie van het jaar 1814-1815

Bij Keizerlijk Decreet van 20 januari 1813 werden er 150.000 conscripts opgeroepen. De conscriptielijsten die opgemaakt werden voor het jaar 1814, zijn niet meer in het Fonds Scheldedepartement aanwezig. Daarom beperken wij ons tot de conscripts die we terug vonden op de lijst opgemaakt in 1815 door burgemeester C. de Ruddere.

Lotelingen van het jaar 1814.

1. Antheunus Paulus Josephus (2)- °He 12 april 1794 - +He 14 april 1870 - landbouwer. Zoon van Jean Baptist, landbouwer en Joanna Catharina Meganck.
Gehuwd met D'Hondt Joanna te Kerksken op 25 januari 1833.
2. De Leeuw Josephus (2)- °He 21 maart 1794 - +He 5 oktober 1846 - landbouwer.
Zoon van Livinus en Berlinde Scheerlinck.
Gehuwd met Breynaert Rosalia te Heldergerem op 11 maart 1816.
3. De Noose Livinus (2)- °He 3 maart 1794 - +He 25 januari 1849 - dagloner. Zoon van Petrus en Maria Catharina Van De Wiele. Afgekeurd voor de dienst wegens misvormingen aan het lichaam. Gehuwd met Breynaert Carolina te Heldergerem op 11 april 1836.
4. D'Haeseleer Adriaen (2)- °He 21 september 1794 - +He 11 februari 1857 - landbouwer. Zoon van Adriaen en Anna Maria Meert. Hij was enige zoon en dus vrijgesteld van dienst. Hij huwde met Beazar Veronica te Aaigem op 27 mei 1816.
5. D'Haesleer Paul Joseph (2)- °He 2 augustus 1794 - +He 28 februari 1868 - landbouwer. Zoon van Marinus en Victoria Coppens. Afgekeurd voor de dienst wegens bijziendheid. Gehuwd met Cauwel Judoca (ex. Steenhuize).
6. Maesschalck Josephus (2)- °He 3 november 1794 - wever.
Zoon van Josephus en Maria Anna Lievens.
7. Muylaert Franciscus (2)- °Aaigem 2 september 1794 - wonende te Heldergerem - kleermaker. Zoon van Jacobus en Maria Anna Schouppe. Afgekeurd voor de

dienst: hinkte aan het rechterbeen. Gehuwd met D'haeseleer Euphemia te Heldergerm op 19 november 1821.

8. Rauwers Hyacinthus (2)- °He 12 januari 1794 - dagloner. Zoon van Adrianus en Anna Van Vleckem. Afgekeurd voor de dienst wegens misvormingen aan beide benen.
9. Temmerman Joannes Baptist (2)- °He 30 november 1794 - dagloner. Zoon van Adriaenus en Barbara Vonck. Goed voor de dienst en werd soldaat bij het 36ste Bataljon van de nationale militie. Joannes werd niet meer tijdens de Franse periode ingelijfd, wel tijdens de Hollandse periode in een Hollands bataljon.

In maart 1814 trekken de Pruisische soldaten Parijs binnen. Uiteindelijk ondertekende Napoleon op 11 april de 'Akte van Aftreding'. Hij werd verbannen naar het eiland Elba en kreeg een leger van 1.200 man mee.

Een jaar later landde Napoleon met zijn manschappen terug in Frankrijk. In een korte tijd zat hij terug in zijn oude vertrekken in de Tuilerieën. Hij benoemde een nieuwe regering, maar kende geen rust, want de vijandelijke legers naderden de Franse grens. Op 16 juni 1815 ontmoette hij de Pruisische maarschalck Blücher bij Ligny. Napoleon kwam als overwinnaar uit de slag, maar het leger van Blücher was niet helemaal verslagen. De definitieve nederlaag van de Keizer volgde te Waterloo op 18 juni 1815.

Te Waterloo

*Bezweken, bezweken,
Op 't Waterloose veld.
Is menig Vlaming,
Naast Brit en Pruis een held.
Gevallen, gevallen,
Het wapen in de hand
Al strijdend voor de vrijheid
En voor het vaderland.
Geneuveld, gesneuveld,
Besmeurd met slijk en bloed
Maar roepende: 'Victorie'
Geleund op 's vijands lijk.
Begraven, begraven
Is menig jonge held
En menig grijze krijger
Op 't Waterloose veld.*

F. De Cort

3. Heldergemse soldaten gevallen onder Napoleon

Ondanks het feit dat vele dienstplichtigen deserteerden, schat men dat er ongeveer 150.000 Belgen in het Franse leger hebben gediend tijdens de periode 1795-1814. Het grootste deel bestond uit dienstplichtigen die met tegenzin de wapens moesten opnemen in het leger van de bezetter. Een klein percentage waren avonturiers of arme sukelaars die omwille van het geld, zich als plaatsvervanger van een bemiddelde dienstplichtige lieten inschrijven.

Medische toestanden in de hospitalen.

Op 20 jaar tijd sneuvelden 35% van het aantal dienstmennende Belgen - vrijwilligers of opgeroepen, waarvan een groot aantal aan ziekten. Duizenden soldaten sneuvelden op slagvelden ver van huis en haard, maar velen kwamen met ziekten of kwetsuren terecht in de hospitalen. Deze hospitalen waren een oord van dood en verderf: de lucht werd er verpest door tyfus en koortsen; de kwetsuren die de soldaten opliepen waren meestal dodelijk.

Luitenant Chevalier schreef:

“Er waren meer dan 1.500 zieken en gekwetsten. Men stapelde al die arme drommels op mekaar op, in een klooster dat men tot hospitaal had omgevormd. Zonder stro, zonder dekens, zonder drinkwater, beroofd van alles, en zonder enige hulp. De eerste dag stierven er tenminste 300, de tweede bijna evenveel, en de volgende dagen 60, 50, 40. Slechts de 6e dag begon men enkele spuwmiddelen, purgeermiddelen en wat flauwe thee uit te delen”.

Baron Pierre François Percy (1754-1825) hoofdchirurg van het Grote Leger, schreef:

“De binnenkoer wordt vergiftigd door de stank van de gemakkers die men er uitkapt in een put die overloopt, en die open ligt. Men legt de lijken bijeen op hopen, aan de voet van de trappen en daar lopen ze uit terwijl ze een afschuwelijke stank verspreiden. Overal hangt die reuk. Op elke strozak zijn 10 tot 12 zieken gestorven, en geen enkele werd gereinigd. Het vlees voor de zieken, wordt met meer dan de helft verminderd, om de directeur van het hospitaal te verrijken”.

Overlijdensberichten.

Dank zij artikel 80 van het toenmalig Burgerlijk Wetboek vonden we de sporen terug van die overlijdens. Volgens dit artikel dienden de beheerders van o.m. de militaire hospitalen, aangifte te doen van de overlijdens, die in hun instellingen plaats vonden. De ambtenaar van de burgerlijke stand stuurde een overlijdensbericht aan zijn collega van de woonplaats van de overledene die het noteerde in de registers van overlijden.

Duizenden van deze berichten ‘Extrait Mortuaire’ zijn bewaard gebleven, waaronder enkele van Heldergem. Bij het opzoeken van gesneuvelden stuit men op diverse moeilijkheden :

-honderden extraits vermelden alleen de naam van het departement vanwaar de

aflijvige afkomstig was en laten ons in het ongewisse over het dorp waar hij leefde.

-in de verschillende portefeuilles zaten ettelijke documenten van gesneuvelden afkomstig van andere departementen. Men mag dus veronderstellen dat in die fondsen ook verschillende stukken waren terechtgekomen van het Scheldepartement.

-de meeste namen van de gemeenten waren fout geschreven. Soms beging men verschrijvingen bij het opstellen van de conscriptielijsten (Franse overheersers en Nederlandstalige jongens), en lag de oorzaak vaak in het feit dat een zieke of gewonde soldaat, die werd opgenomen in een militair- of privaat hospitaal, niet meer beschikte over zijn militaire papieren (verloren tijdens het strijdgewoel, zoekgeraakt tijdens het transport). Hierdoor diende de meestal Frans-onkundige soldaat zelf alle gegevens te dicteren aan een persoon die belast was met de inwendige dienst en administratie van het hospitaal ofwel volbracht een van de ziekebegeleiders (of mede-soldaat) deze taak. Men ontmoette dan ook de meest bizarre verdraaiingen van Vlaamse dorps- en familienamen.

Doordat deze 'Extraits Mortuaires' uit diverse uithoeken van Europa werden verzonden, kwamen ze pas veel later dan de overlijdensdatum op de gemeente toe. Ze werden dan ook in de marge van een andere overlijdensakte vermeld.

4. Concrits overleden in het Franse leger

Voor Heldergem vonden wij 4 akten met naam, plaats en datum van overlijden van conscrits nl. : Beirens Adriaen, De Smet Constantinus, Govaert Petrus en Van der Meiren Gerard.

Beirens Adriaen

Adriaen werd geboren te Aaigem op 12 juni 1784. Hij was de oudste zoon van Beirens Joannes (geboren te Aaigem op 6 december 1754, overleden te Heldergem op 22 januari 1806) en van D'Haeseleer Adriana (geboren te Heldergem 23 juni 1759, overleden te Heldergem op 26 maart 1815). Zijn ouders huwden te Aaigem op 19 november 1782. Verder waren er nog 5 broers en 1 zuster in het gezin : Guido, geboren te Aaigem op 7 januari 1782 - Gerardus, geboren te Heldergem op 29 april 1787 - Felix, geboren te Heldergem op 9 december 1790 - Alexander, geboren te Heldergem op 28 februari 1795 - Maria Joanna, geboren te Heldergem op 9 september 1800 - Franciscus, geboren te Heldergem op 18 november 1804. Aan de hand van de militaire gegevens weten wij dat Adriaen normaal conscrit van het jaar XIII (geboren tussen 23 september 1783 en 22 september 1784) was. Doch werd hij pas op 23-jarige leeftijd definitief opgeroepen. Hij nam dienst bij het leger op 17 juni 1807 en was fuselier bij het 103de linieregiment, 4de compagnie, 2de bataljon, stamboeknummer 3671.

Het overlijdensbericht werd naar de gemeente gestuurd uit Madrid (Spanje). De afstand in vogelvucht tussen Heldergem en Madrid bedraagt ongeveer 1.325 km. Hij werd aldaar opgenomen in het militair hospitaal op 10 december 1809 en overleed er ten gevolge van koorts op 7 februari 1810. De leden van de administratieve raad verklaarden dat Adriaen Beirens bij aankomst in het militair hospitaal zijn familienaam schreef als zijnde Baintz.

De Smet Constantinus.

Constantinus werd geboren te Heldergem op 17 november 1788. Hij was de zoon van Franciscus De Smet (geboren te Heldergem op 9 april 1752 - overleden te Heldergem op 30 oktober 1806) en van Joanna Eeman (geboren te Heldergem op 20 februari 1754, overleden te Heldergem op 18 april 1806). Ze traden op 5 april 1780 te Heldergem in het huwelijk.

Constantinus kwam uit een groot gezin. Hij had 7 broers en 3 zussen: Francisca, °29 juli 1780, Petrus Joannes °12 januari 1782, Alexander °20 maart 1783, Judocus °01 september 1784, Joannes Baptist °10 oktober 1786, Bonifatius °5 april 1790, Joannes Franciscus °23 november 1791, Rosalie °19 juni 1793, Felix °6 maart 1796, Rosalie °27 maart 1798. Alle kinderen werden te Heldergem geboren.

Constantinus was een conscrit van het jaar 1808. Uit het overlijdensbericht blijkt dat hij soldaat was bij het 2de regiment Jagers van de Keizerlijke Wacht, iste bataljon, 4de compagnie - stamboeknummer 696.

Bij haar vorming (decreet van 29 juli 1804) bestond de Keizerlijke Wacht uit een regiment grenadiers te voet, een regiment jagers te voet, een regiment grenadiers te paard, een regiment jagers te paard, een korps artillerie, een legioen keurgendarmerie en een bataljon matrozen met een totale getalsterkte van ongeveer 13.000 man. Men moest ten minste twee veldtochten meegemaakt en 5 jaar dienst hebben om in de garde opgenomen te worden.

Hoe was het mogelijk de Constantinus ingelijfd werd bij een regiment van de oude garde alhoewel hij nog geen 5 jaar dienst had als gewone soldaat? Kon hij lezen en/of schrijven,? Was er een tekort aan soldaten bij deze eenheid?

Hij werd op 6 juni 1810 opgenomen in het militair hospitaal van Aranda de Duero te Spanje - 170 km ten noorden van Madrid. De afstand tussen Heldergem en Aranda de Duero bedraagt in vogelvlucht ongeveer 1.170 km. Hij stierf ten gevolge van koorts op 7 juni 1810.

Govaert Joannes.

Joannes werd geboren te Heldergem op 6 september 1790. Hij was de zoon van Ambrosius (geboren te Heldergem op 24 juli 1761 en er overleden op 9 november 1833) en van Petronella De Meyer (geboren te Vloerzegem en overleden te Heldergem op 21 juni 1789). Zijn ouders huwden waarschijnlijk in Vloerzegem.

Joannes was een conscrit van het jaar 1810. Hij werd als fusilier op 26 maart 1809 bij het 100ste linieregiment, 4de bataljon, 2de compagnie, stamboeknummer 3726, gevoegd.

Uit het conscriptieregister vernamen we dat Joannes 1,643 m groot was en landbouwer was van beroep. Zijn persoonsbeschrijving meldde dat hij kastanjebruin haar had en ook bruine wenkbrauwen, bruine ogen, een gewoon voorhoofd, en grote neus en grote mond, een korte kin, een rond gezicht en een gewone gelaatskleur.

Hij werd opgenomen in het hospitaal van Barmhartigheid te Wenen op 4 oktober 1809 en overleed er op 6 oktober 1809. Koorts was de doodsoorzaak (par suite de fièvre).

Dit bericht werd in het overlijdensregister van Heldergem in de marge van het overlijden van De Swaef Veronica, overleden op 21 september 1809, ingeschreven.

Op 16 juli 1809 versloeg Napoleon het Oostenrijkse leger in de slag van Wagram (15 km ten n.o. van Wenen). Was Joannes betrokken bij deze strijd?

Van der Meiren Gerard.

Gerard werd geboren te Heldergem op 2 januari 1786. Hij was de oudste zoon van Petrus Van Der Meiren (geboren te Heldergem op 14 april 1751, overleden te Heldergem op 9 januari 1824) en van Van Correghem Anna Catharina (geboren te Aaigem op 28 augustus 1752 en overleden te Heldergem op 23 november 1819). Zijn ouders huwden te Heldergem op 7 januari 1784.

Gerard had twee jongere broers: Joannes Baptist, °He 21 maart 1788 - +He 1 mei 1790 en Joannes, °He 6 maart 1791 - +He 22 februari 1867.

Hij was een conscrit van de klas 1806.

Uit het overlijdensbericht bleek dat hij fuselier was bij het 56ste linieregiment infanterie, 2de bataljon, 8ste compagnie.

Het register vermeldde dat de militair 1,645 m groot was en dat hij landbouwer was van beroep. Zijn persoonsbeschrijving leerde ons dat hij blond haar had en ook blonde wenkbrauwen, grijze ogen, een laag voorhoofd, en puntige neus en middelgrote mond, een ronde kin, een ovaal gezicht en een gebruinde gelaatskleur.

Hij werd opgenomen in het militair hospitaal te Stralsund in Pruisen aan de Oostzee op 27 september 1807. In de parochieregister staat vermeld 'Xenodocio' (ziekenhuis, mogelijk bestuurd door geestelijken)- Stralsund. Hij overleed ten gevolge van koorts op 12 oktober 1807.

De afstand tussen Heldergem - Stralsund bedraagt ongeveer 860 km.

Het overlijdensbericht van Gerard Van Der Meiren werd in de marge van de overlijdensakte van De Smet Petrus, overleden op 26 september 1807, ingeschreven.

Met grote zekerheid kunnen wij aannemen dat er meer doden waren dan deze vier soldaten.

Niet alle gesneuvelden werden door hun eenheid gemeld. Hoevelen zijn er niet op het slagveld blijven liggen, vooral bij veldslagen waarin de Fransen de nederlaag leden en moesten terugtrekken. We mogen ook aannemen dat niet voor iedere conscrit die in een hospitaal stierf een 'Extrait Mortuaire' werd opgesteld. Hoeveel van die Extraits zijn er niet verloren gegaan (oorlogsgeweld, gebrek aan adres...).

5. Oud-Napoleonisten

Op verschillende plaatsen in het land werden verenigingen opgericht van de oudsoldaten (Gent : 1841 - Aalst: 1843). Een aantal oud-gedienden voelden de noodzaak regelmatig samen te komen, om zich de roemrijke daden van hun keizer te herinneren. Ze wilden de broederband weer opnemen die hen vroeger, toen ze nog jong waren, had samengehouden. Ze zouden weer de verjaardag en het afsterven van de keizer herdenken. Met nieuwjaar werden wensen aangeboden d.m.v. een kaarten met episoden uit de keizerlijke periode.

EXTRAIT MORTUAIRE.

Hôpital militaire de Strasbourg

Du Régistre des décès du dit hôpital il été extrait ce qu'il suit:

Le Sieur

*Van Der Meiren Gerard fusilier ala huitième
Compagnie du Deuxième bataillon du Cinquante septième
régiment de ligne
né de *Willeken* département *l'Escal*
entré au dit hôpital le *vingt* du mois de *septembre* 1807
et y est décédé ce jour d'aujourd'hui *vingt deux* du mois de *octobre* 1807
par suite de *fièvre**

Le soussigné Econome de l'hôpital militaire de

Strasbourg

certifie le présent extrait véritable et conforme au registre des décès du dit hôpital

Fait à Strasbourg le Vingt six 1807

Jussusson

Nous Commissaire des guerres chargé de la police de l'hôpital militaire de

Strasbourg

certifions que la signature ci-dessus est celle de

Monsieur *Juelatour* Econome du dit hôpital, et que foi doit y être ajoutée.

Fait à Strasbourg le 30 1807

Jatour

De stichting in Aalst telde 111 leden. Men mag aannemen dat er slechts een klein deel van de oudgedienden zich lieten lid maken. Er moest namelijk een maandelijks lidmaatschapsbijdrage betaald worden. Bij de Napoleonisten van Aalst waren er geen Heldergermynaren aangesloten. De vereniging werd in 1860 ontbonden.

De gedachte aan Napoleon bleef bij de oud-strijders dus levendig. Iedereen werd tenslotte gedurende de periode van 1795 tot 1815 met berichten overspoeld over de glorieuze daden van een nooit falende militair, een groot wetgever en heerser. Oudgedienden vertelden dan ook met veel ontzag en mateloze bewondering over 'hun Keizer', zoals bv. deze rechtstreekse getuigenis van een soldaat die de terugtocht uit Moskou meemaakte :

"Ik heb hem dikwijls van zeer dichtbij gezien, soms zie ik nog altijd voor mijn ogen. Hij was klein van gestalte, zeer bruin van gezicht, en had zeer schone ogen. Ik zie hen nog altijd zo gaarne dat ik, indien hij opstond uit zijn graf, hem zeker tegemoet zou lopen. Waarom waren zijn soldaten zo gek van hem ? Dat kwam omdat hij rechtvaardig was, en voor iedereen gelijk. Hij liet nooit een heldendaad onopgemerkt voorbij gaan. Hij nam zijn eigen dekoratie en gaf ze aan de soldaat.

'Je moet me niet bedanken', zegde hij tegen de soldaat, 'maar als je het wil doen, schrijf het mij dan'. Dat deed hij om te weten of de soldaat kon schrijven, en in dat geval, mocht hij rekenen op een goede plaats. Napoleon stond voor iedereen open: zelfs een kind zou hij te woord staan. Wanneer hij tevreden was, straalden zijn ogen, zodat we voor hem door het vuur zouden gelopen zijn. Maar als hij woedend was, was hij verschrikkelijk. Ik heb hem eens zien de ransel van een soldaat nemen, en hem met zijn eigen handen uitkeren; als er iets mis was, deed hij de generaal komen, en schoot uit voor iedereen : Ik zal u degraderen, en al uw soldaten mogen het weten. Ja, hij was een groot man; hij was geschapen om de wereld te regeren". Ook in Frankrijk werd de legende levendig gehouden. Toen er in 1848 opnieuw een revolutie uitbrak, werd het koningschap opgegeven en de republiek uitgeroepen. Karel Lodewijk Napoleon Bonaparte (neef van de 'Grote Keizer') werd tot president verkozen in december 1848. Op de Napoleonsdag 2 december 1852, de verjaardag van de keizerskroning van zijn oom, werd hij 'Empereur des Français'. Hij wilde in alle opzichten lijken op Napoleon I.

6. Het ereteken: 'Médaille de Saint-Hélène'

Nadat de 'Grote Keizer' Napoleon I op 18 juni 1815 verslagen werd te Waterloo, verbande men hem naar het eiland St.-Hélène. Zes jaar lang leefde Napoleon op het onherbergzame gebied. Op 5 mei 1821 overleed hij er op 51-jarige leeftijd aan maagkanker. Maar hij had nog de kans gezien zijn memoires te schrijven en zijn heldhaftige leven voor het nageslacht te boek te stellen. Na zijn dood bleek er ook een testament te zijn. Dit bevatte drie delen: het eerste deel was louter politiek geïnspireerd, het tweede was een erkenning voor al die genen die voor hem gestreden hadden op de slagvelden in Europa en het derde gedeelte bevatte een akte van erkenning voor al diegenen die geleden hadden onder de oorlogen van de Franse Revolutie en van het Keizerrijk en meer bepaald voor alle officieren en soldaten die tussen 1792 en 1815 gestreden hadden voor de glorie en onafhankelijkheid van Frankrijk.

Na het bestijgen van de Keizerlijk troon in 1852, droomde Napoleon III ervan de wensen van zijn oom Napoleon I uit te voeren. En zo werd er bij keizerlijk decreet van 12 augustus 1857 een eervolle onderscheiding toegekend aan alle oud-militairen van de Franse legers die konden bewijzen dat zij in de periode 1792 - 1815 onder Franse vlag gediend hadden.

Deze eervolle onderscheiding, stond algemeen bekend onder de naam "Médaille de Sainte-Hélène.

Vooreerst werd het bericht van het keizerlijk decreet gepubliceerd in het Belgische staatsblad. Op aanvraag van zijne excelentie Barrot, buitengewone gezant en gevolmachtigd minister van zijne Majesteit de Keizer der Fransen, werd er op 3 oktober 1857 door de Provinciegouverneur van Oost-Vlaanderen een schrijven gericht aan alle plaatselijke besturen. De burgemeesters werden gelast met het invullen van een lijst van alle oudgedienden die in hun gemeente verbleven. Deze lijsten werden via het arrondissementcommissariaat te Aalst, doorgestuurd naar de gouverneur. Zo kwamen de dossiers via de Belgische Ambassade in Parijs ter bestemming.

De medaille was een kleine bronzen gedenkpenning, ongeveer 51 mm diameter. Op de voorkant stond de beeltenis van Napoleon I met de inscriptie 'NAPOLEON I EMPEREUR'. Op de achterzijde vonden wij de volgende vermelding:

*'CAMPAGNES DE 1792 A 1815
A SES COMPAGNONS DE GLOIRE
SA DERNIERE PENSEE
STE. HELENE
5 MAI 1821'*

Bij de penning behoorde een erelint met verticale rode en groene strepen. Op het doosje, waarin de médaille bewaard werd, prijkte de prachtige reliëfdruk van de Keizerlijke Arend en als tekst: "*Aux compagnons de gloire de Napoleon I. Décret impérial du 12 Aout 1857*". Samen met de onderscheiding kreeg de titularis een genummerd brevet, ondertekend en afgeleverd door de Grootkanselier van het 'Legioen van eer'.

Het eretecken mocht nooit zonder dit lint gedragen worden. De Franse oud-strijders konden hun medaille vrij dragen. De Belgische oud-strijders hadden minder geluk. Het was immers verboden om vreemde eretekens in België te dragen. Personen die dit toch wilden, moesten eerst een toelating ontvangen van Koning Leopold I.

De medailles werden in maart 1858 in onze gemeenten aan de oud-strijders uitgereikt. Opvallend is wel dat ze niet postuum konden toegekend worden. Het sprak dan ook voor zich dat de naastbestaanden niet erg opgetogen waren met deze regeling.

Diegenen die nog in leven waren, waarvan de jongsten ruim zestig jaar oud waren en de oudsten reeds de tachtig overschreden hadden, konden het recht doen gelden dit eretecken te ontvangen. De meesten onder hen waren niet meer in het bezit van de nodige bewijsstukken dat zij effectief onder Napoleon gediend hadden. Voor hen volstond dan ook een verklaring van de burgemeester waarbij bevestigd werd dat het een algemeen bekend feit was dat betrokkene in de loop van het reeds vermeld tijdsbestek in Franse dienst was geweest.

Médaille de Sainte-Hélène (Koninklijk Legermuseum - Brussel)

Ook in de omliggende gemeenten werder er verschillende aanvragen ingediend bij de burgemeesters, o.a.:

- Haaltert: 10, Kerksken: 6, Denderhoutem: 15, Denderleeuw: 22
- Erembodegem: 29, Erpe: 19, Mere: 11.

Het aantal aanvragen voor Heldergem bedroeg 7. Dit gegeven vonden we terug in de lijsten van het Rijksarchief te Gent - Afdeling 'Médaille De Sainte-Hélène'. Na het raadplegen van verschillende archieven aangaande dit ereteken, vonden we in het Rijkarchief Ronse de bevestiging dat ook de burgemeester van Heldergem een aanvraag indiende.

"N° 2669

Heldergem 4° 9ber 1857

St Helena medalje

Mijnheer den arrondissementskommissaris te Aelst

Ingevolge den heer gouverneur omzendbrief gedagtekend 3° 8 ber laets memorial administratief N° 76 hebben wij de eer U hiernevens te laten toekomen de naemlijst der oude krijgslieden in dit gemeente woonachtig welke in de fransche legers tusschen de jaren 1792 en 1815 hebben gediend."

Namen van deze titularissen werden tot op heden niet gevonden. Waren deze afkomstig van Heldergem zelf of zijn er in de loop der jaren enkelen naar Heldergem komen wonen? Of we deze namen ooit nog zullen vinden is weinig waarschijnlijk, als wij weten dat alle dossiers met betrekking tot de 'Médaille de Sainte-Hélène' in het Franse 'Paleis van het Legioen van eer' bewaard werden. Dit paleis werd jammer genoeg in 1871 tijdens de opstand der Parijse Commune door brand vernietigd.

De namen van de Belgische titularissen die het recht verkregen hadden hun

ereteken in België te dragen, werden gepubliceerd in 'Le Moniteur Belge' (Het Belgische staatsblad) van 20 februari 1858, 18 maart 1858, 27 april 1858 en in een aanhangsel van negentien bladzijden aan de 'Moniteur Belge 1858'. Wijlen generaal H. Couvreur heeft zich de moeite getroost al deze namen te tellen en kwam tot het respectabel aantal van 14.162. Het werkelijke aantal titularissen zal waarschijnlijk hoger liggen.

Rekening houdende met het feit dat een aantal dorpsgenoten effectief gestreden hebben onder Napoleon en dat ze overleden zijn na 1858 zouden volgende mannen in aanmerking gekomen zijn voor deze onderscheiding:

- De Court Constantinus, goed voor de dienst, overleden te Heldergem 1858 (meegestreden of niet ?)
- Pardaens Michiel, goed voor de dienst, overleden te Heldergem 1862 (meegestreden of niet ?)
- Schouppe Constantinus, goed voor de dienst, gevochten in het 131ste linieregiment. Overleden te Heldergem 1870
- Mertens Petrus, goed voor de dienst, gevochten in het 72ste regiment, nationale garde, overleden te Heldergem 1862

7. Enkele slotbeschouwingen

In totaal waren er tussen de periode van 1804 - 1813 werden minstens 95 Heldergemnaren opgeroepen zich te melden bij de verschillende lotingen.

- Van 45 personen zijn we zeker dat ze effectief gediend hebben onder Napoleon. Hiervan werden er voor 28 personen een melding gemaakt bij welke militaire eenheid ze ondergebracht werden. Voor 17 anderen staat er gewoon vermeld dat ze goed voor de dienst waren. Hoogst waarschijnlijk zijn deze ook effectief in dienst geweest. Van deze 45 personen vinden we er 17 die teruggekomen zijn naar Heldergem. Ze werden ook vermeld in de lijsten van de burgemeester. (8 bleven te Heldergem wonen er stierven er ook. De 9 anderen verhuisden na hun terugkomst in de gemeente). Van 24 zijn wij elk spoor bijster. Er werd geen huwelijks- of overlijdensdatum te Heldergem teruggevonden. Waarschijnlijk werden deze personen als vermist opgegeven.
- 19 mannen werden 'voorlopig vrijgesteld' om een of andere reden. (à la fin du dépôt).
- 22 jonge mannen werden afgekeurd. Meestal was dit te wijten aan een medische ongeschiktheid.
- Van 9 personen ontbreekt er elk nieuws: zijn ze afgekeurd, vrijgesteld of hebben ze meegestreden ? Zeker is dat er 7 terug in Heldergem waren in 1815. Van 2 andere ontbreekt ieder spoor.

Vier Heldergemnaren stierven tijdens de dienst.

Van 2 Heldergemnaren weten we met zekerheid dat ze deserteerden. Vele jonge mannen hadden niet veel zin om te strijden en eventueel te sterven in het Franse leger. Ze namen dan ook bij de eerste de beste gelegenheid de benen en sloegen op de vlucht.

Op deserteurs werd er gejaagd zoals op wilde dieren. Doordat ze in een vreemde streek vertoefden werden ze dan ook vlug opgepakt en ter beschikking gesteld van de gendarmerie of de krijgsraad. Op desertie stonden verschillende straffen. De zwaarste straf was de doodstraf, meestal voorbehouden aan hen die overliepen naar het andere kamp. Een lichtere straf was de 'peine du boulot'. Dit hield in dat de veroordeelde voor minimum 5 jaar en maximum 10 jaar en gekleed in een boevenpak met een zware kanonbal (4 kg.), meer dan 10 uur per dag moest werken. De lichtste straf bestond uit een veroordeling tot het werken voor openbaar nut en een boete van 1.500 frank. Ze werden zowel bij militaire als burgerlijke werken ingezet:

- In 1807 deserteerde De Rijck Petrus en werd ter beschikking gesteld van de gendarmerie en naar het depot van Lille gebracht.
- In 1810 deserteerde Josephus Van Melkebeke. Hij deserteerde nadat hij in zijn eenheid ingelijfd was. Hij werd door de gendarmerie weggevoerd naar de plaats waar hij zijn straf moest ondergaan.

Ook waren er weerspannige dienstplichtigen. Zij ontvuchtten hun detachement terwijl ze op weg waren om ingelijfd te worden:

- In 1808 vluchtte Rauwers Petrus op weg naar zijn eenheid. Hij werd aangehouden en naar zijn nieuwe eenheid gebracht waar hij op 16 september 1810 werd ingelijfd.
- In 1811 vluchtten 3 Heldergeren op weg naar hun eenheid: De Court Joannes, Pevernagie Joannes en Schoupe Constantinus. Ook zij werden aangehouden en naar het 131ste linieregiment te Middelburg gebracht.

Van de 2 deserteurs en de 4 weerspannige dienstplichtigen die we kennen, kwam er maar één terug naar zijn geboortedorp, nl.: Schoupe Constantinus. Hij vestigde zich terug in Heldergem, werd actief in de gemeentepolitiek en aanvaardde het schepenambt van 'regterlijke politie'.

B. WERELDOORLOG I

1. Inleiding

Duitsland zorgde in Europa voor grote onrust. Sinds kanselier Bismarck de Duitse rijkjes in de jaren 1860 verenigde en de economie razendsnel groeide, voelden de Fransen zich bedreigd. De Engelsen keken met argusogen naar de vloot die Duitsland aan het uitbouwen was en stelden alles in het werk om hun onbetwiste heerschappij over de wereldzeeën tegenover de Duitsers te verdedigen.

De grootmachten verenigden zich. Duitsland vormde met Oostenrijk-Hongarije en Italië 'de Driebond'. Frankrijk en Rusland zochten toenadering tot elkaar. Als de Fransen vanaf het begin van de eeuw steeds nauwere vriendschapsbanden met Groot-Brittannië aanknoopte; versmolt die 'Entente Cordiale' uiteindelijk met 'de Tweebond' tot de 'Tripe Endente'.

De grote Europese mogendheden hadden zo in 1914 hun posities ingenomen.

Toen de Oostenrijkse kroonprins, Frans Ferdinand, samen met zijn vrouw Sophie op 28 juni 1914 vermoord werd in Sarajevo, betekende dit het begin van een helse wereldoorlog.

Oostenrijk verklaarde op 28 juli 1914 de oorlog aan Servië. Het slavische Rusland wou de Serven steunen en mobiliseerde het leger. Hierop reageerde de Duitse keizer Willem II door op 1 augustus 1914 de oorlog te verklaren aan Rusland en op 3 augustus 1914 aan diens bondgenoot Frankrijk. De Duitsers wilden door ons land trekken om de Fransen te bekampen. Onze neutraliteit in dit conflict was onhoudbaar geworden. Op 4 augustus verklaarde Groot-Brittannië de oorlog aan Duitsland.

De grote oorlog was begonnen. Een zware strijd die pas na 4 jaar beeindigd werd.

2. Heldergemse soldaten

In de loop van de 4 jaar durende oorlog werden er 77 Heldergemnaren gemobiliseerd.

Allaer Alfons	Andries Alfons	Andries Gustaaf
Andries Jan-Baptist	Bisback Arthur	Bisback Frans
Braeckman Ivo	Breynaert Albien	Breynaert Victor
Coppens Alexis	Coppens Cyriel	Coppens Florent
Coppens Hector	D'Haeseleer Cyriel	D'Haeseleer Frans
De Cock Benoni	De Cock Gustaaf	De Cooman Theophiel
De Leeuw Petrus	De Pauw Oscar	De Pelsmaker Karel
De Rijk Alfons	De Rouck Cyrus	De Smet Oscar
De Troyer René	De Vulder Frans	De Vulder Prosper
De Wetter Felix	De Wetter Joseph	De Wetter Louis
Goossens Remi	Goossens Victor	Gossye Hector
Gossye Louis	Gossye Zacharie	Groebbens Cyriel
Groebbens Frans	Groebbens Gustaaf	Groebbens Hilaire
Groebbens Jan-Alfons	Groebbens Prosper	Haesaert Pierre

Hanssens Achiel	Hanssens Joseph	Hendrickx Cyriel
Jacobs Prosper	Lievens Oscar	Lievens Cyriel
Matthys Alfons	Matthys Jean	Mattys Jean-August
Melkebeke Camiel	Melkebeke Constant	Melkebeke Petrus
Perdaens Theophiel	Pevernagie Hector	Pevernagie Petrus
Provost Achiel	Quintyn Gustaaf	Schandevyl Achiel
Schouppe Alfons	Schouppe Gustaaf	Schouppe Joseph
Schouppe Theophiel	Temmerman Gustaaf	Thys Honoré
Van Dooren Petrus	Van Melkebeke A.	Vande Velde Gustaaf
Vande Velde Jean	Vande Velde Maurice	Vande Wiele Gustaaf
Vanden Driessche Henri	Vanden Driessche Joseph	Vanden Neucker Joseph
Vander Hoeven Amand	Volkaert Benoit	

Naast de gemobiliseerden werden er eveneens een aantal opgeëist, o.a.:

Andries Louis	Andries Joseph	Cooreman Gustaaf
Coppens Florent	D'Haeseleer Emiel	D'Haeseleer Louis
De Troyer Alfons	De Troyer Petrus	Goeman Benoit
Groebbens Hector	Groebbens Jan	Hespeels Gustaaf
Lievens Alfons	Melkebeke Victor	Nachtegael Kor.
Slegers Lambert	Temmerman Judocus	Temmerman Petrus
Van Durm Gustaaf	Verleysen Remi	

De opgeëisten werkten aan de aanleg van wegen en het rooien van de bossen in de omgeving van Romagne-Lecateau. De verantwoordelijke overheden waren Von Kathen, bevelhebber van de Aalsterse Commandatur en Luitenant Forck.

3. WO I eiste het leven van 7 dorpsgenoten

Allaer Alfons

Hij werd geboren te Heldergem op 5 oktober 1890 en was de zoon van Allaer Camiel (°He 8 augustus 1861 - +He 9 april 1943) en van Van Den Driessche Victorine (°He 10 januari 1860 - 26 januari 1934).

Hij sneuvelde te Stuivekenskerke, in de omgeving van Diksmuide, op 22 oktober 1914, amper 24 jaar. Was soldaat bij het 1ste regiment carabinieri.

Biesback Frans

Frans werd geboren te Heldergem op 17 maart 1885. Hij was de zoon van Biesback Livinus (°He 24 februari 1842 - +He 23-11-1918) en van Van Impe Maria Prudentia (°Ha 19 mei 1856). Beiden waren kleermaker van beroep. Het gezin Biesback-Van Impe telde niet minder dan 14 kinderen, waarvan er zeven stierven op zeer jonge leeftijd. Hij sneuvelde te Hoogstade (omgeving van Diksmuide) op 30 september 1918 op 33-jarige leeftijd. Hij diende bij het 7de linieregiment - 6de compagnie.

De Rouck Cyrus

Cyrus werd geboren te Heldergem op 13 mei 1893. Hij was de zoon van De Rouck Anakleet Desideer (°He 8 september 1866 - +Lot 1 oktober 1932) en van Van Impe Maria Florentina (°Ha 13 maart 1862).

Hij sneuvelde als eerste Heldergermse soldaat te Ougrée (40 km ten zuiden van Luik) op 5 augustus 1914 op 21-jarige leeftijd. Hij was soldaat bij het 9de linieregiment.

De Wetter Felix

Felix werd geboren te Heldergem op 19 juni 1888, als zoon van De Wetter Petrus (°He 01 juli 1858 - +He 17 december 1922) en van De Neve Stephania (°He 8 februari 1860 - +He 9 juli 1933). Het gezin telde 11 kinderen.

Hij was soldaat bij het 9de linieregiment en sneuvelde te Stuivekenskerke op 1 mei 1915, pas 26 jaar jong.

Groebbens Frans

Frans werd geboren te Heldergem op 22 augustus 1897. Hij was de zoon van Philemon Groebbens (°He 23 juni 1871 - +He 13 september 1956) en van Lauwereys Barbara (°He 25 oktober 1871 - +He 22 juni 1949).

Hij sneuvelde als soldaat van het 6de linieregiment te Nieuwpoort op 11 april 1918 op 20-jarige leeftijd.

Hendrickx Cyriel

Cyriel werd geboren te Heldergem op 27 augustus 1894. Hij was de zoon van Hendrickx Constant (°He 13 januari 1867 - +He 18 maart 1952) en van Volckaert Maria (°He 24 januari 1872 - +He 22 oktober 1937).

Hij was ingelijfd bij het 3de regiment jagers te voet en sneuvelde te Sailly op 27 september 1916 op 20-jarige leeftijd.

Pevernagie Hector

Hector werd geboren te Heldergem op 25 juli 1893. Hij was de zoon van Pevernagie Maria Leontina (°He 13 februari 1872) en sneuvelde te Moorslede (bij Ieper) op 14 oktober 1918 op 25-jarige leeftijd. Hij was soldaat bij het 11de linieregiment, 11de compagnie.

4. Bevrijdingsstoet

Op 11 november 1918 was de wapenstilstand een feit. Na vier bange jaren werd de eerste Heldergermse soldaat twee dagen later met klokkengelui verwelkomd.

De helden werden feestelijk herdacht op 8 september 1919. Om 9 uur werd er een plechtige dienst opgedragen in de kerk ter nagedachtenis van de overleden strijdmakkers

en als dank voor de terugkeer van de andere soldaten. Pater Anastasius herdacht op ontroerende wijze de slachtoffers en bracht hulde aan de teruggekeerde strijdmakkers. *"De godsvrucht tot het H.Hart en Jezus had de wapens van onze dappere soldaten gezegend"*.

Na de plechtigheid werden twee gedenkstenen voor de geneuvelden onthuld en ingewijd. De twee gedenkstenen waren een gift van burgemeester Jan-Baptist D'Haeseleer.

Tot slot werden er vaderlandslievende liederen gezongen en talrijke redevoeringen gehouden. De toespraak van onderwijzer Albert Pevernagie, gaf een sfeerbeeld over het leed en de vreugde die er toen heerste.

"Beste Medeburgers,

Bij deze luisterrijke herdenking aan onze roemrijke helden van den wereldoorlog, neem ik het mij tot plicht een woordje toe te voegen.

Met welke vreugde en geestdrift zagen we onze jongens van Heldergerem optrekken, voor God en Vaderland tegen den hoovaardigen overweldiger. Met vuur in het oog, en het hart gloeiend van echte Vaderlandsliefde verlieten zij hun dierbare dorp, ouders, vrienden en kennissen, die ze zoo lief hadden.

Kort daarna werden onze kerels ingelijfd.

Daar stonden ze nu strijdvaardig, klein van getal, maar eendrachtig, sterk en bewust van hun recht en hun vrijheid. Het kleine leeuwenleger liep storm tegen de dichte massa der machtige vijanden.. Helaas ! hun leeuwenmoed baatte niet, tegen de ontelbare en tuchtige manschappen der Duitschers. Zelfs in de éérste dagen vielen er slachtoffers. Gansch de parochie verkeerde in angstige afwachting op het eerste nieuws, en ach, reeds werden er harten, alhier, van innige droefheid samengedrukt. De tijding van "De Rouck", onzen eersten gesneuvelde, pakte heel onze gemeente. Gansch onze bevolking nam deel in den harden slag, die dit huisgezin trof. Nog helden vielen later. Gij Allaer, De Wetter, Hendrickx behaaldet ook den palm der ware marteldood. Door die verliezen werden we opnieuw in droefheid gedompeld.

Terwijl de anderen, die nog een man of kind in 't leger hadden, met een van angst kloppend herte, eenig troostend nieuws verbeidden van 't verre front.

Ach ! wie weet is hij reeds ook niet stervend, mijn brave man, mijn teeder kind, mijn dierbare broer. Ach ! Lieve Heer, zoo snikten, spaar hem, dien ik zoo bemin. Heb meelij met mijn arm lot ! ach spaar hem, spaar hem toch !

Doch, de laatste dagen nog, wanneer we ze in de verte hoorden afkomen, den verachtelijken dwingeland voor hen vooruitstuwend, moesten we nog drij onzer moedige strijders betreuren.

Ja, toen gij, Groebbens, Biesback, en gij, mijn beste kozijn Hector, op het punt waart, in het midden uwer duurbaren terug te komen, vielt gij, helaas ! als laatste slachtoffers. Dit bracht voor zoo'n klein dorpje het getal Heldergeremsche martelaars op zeven. In het diepste van ons hart betreuren wij deze zeven heldhaftige slachtoffers; doch de roem, dien ze, door het edel opofferen van hun leven verworven hebben, is onuitwischaar.

Troost u dus, ouders en bloedverwanten onzer gevallen dapperen, want naar de woorden van Zijne Hoogwaardigheid Kardinaal Mercier: 'De grootste heldendaad die

iemand kan verrichten, is zijn leven ten beste gegeven voor het Vaderland'.

O! dappere gesneuvelden, gij, die uw leven geeft voor ons en voor heel ons land, fier zijn wij op u, ja oprecht fier.

Beste medeburgers, ééne plicht blijft er ons nog te vervullen tegenover die dierbare helden ! Dit namelijk: ze te herdenken in onze gebeden.

En om die dapperen, dikwijks in 't geheugen te brengen, heeft ons gemeentebestuur, tot eeuwige dankbaarheid, twee prachtige zerken opgericht.

En gij overlevende soldaten van Heldergem, die niet min hebt geleden en gestreden, overgelukkig zagen we u hier terugkeeren, beladen met roem en zegepraal, zoodat geheel de wereld nu fier naar u opkijkt.

Fierder nog zijn wij, uwe parochianen, zooveel moedige strijders in onze parochie te tellen. Dank dus, eeuwigen dank, voor uw moed en zelfopoffering.

Laat ons nu allen gelijk roepen:

Leve onze soldaten en de Koning !

Leve ons vrije België !

Verder was er een plechtige ontvangst in het gemeentehuis, waar de soldaten bloemen werden aangeboden. Er werd een heildronk uitgebracht op de 'gezondheid van het Vorstenhuis' en op alle Heldergemse soldaten.

In de namiddag trok een prachtige vredesstoet door de bijzonderste straten van Heldergem midden een 'ontzaglijke' menigte. In de meest gulle feeststemming verliep de heerlijke dag, die lang in het geheugen der inwoners bleef.

Op 30 november 1919 werd de vrijheidsboom geplaatst aan 'het kruisken'.

5. De oorlog eist zijn tol

In totaal waren er ongeveer 51.000 Belgische slachtoffers. Dat was de trieste balans van vier lange oorlogsjaren. In 1914 telde het Belgische leger slechts 180.000 manschappen maar dat cijfer liep in de loop van het conflict al snel op tot 380.000. Daarvan sneuvelden er 28.000 op het slagveld. 14.000 officieren en soldaten overleden aan een ziekte of werden als vermist opgegeven, zodat het totaal aantal militaire slachtoffers 42.000 manschappen bedroeg. Daarbij moet men nog een 6.000 burgers tellen die in de eerste maanden van het conflict overleden en 3.000 die hun deportatie niet overleefden. De oorlog zorgde bovendien voor een sterke daling van het geboortecijfer. Het sterftecijfer daarentegen bleef normaal tot in 1916. De laatste twee oorlogsjaren eisten de grootste tol. Door gebrek aan brandstof en verwarming overleden veel mensen aan een longontsteking.

Ook de materiële schade aan ons land was aanzienlijk. De grootste schade werd vastgesteld in Leuven, Namen, Dinant en Charleroi. De omgeving van het slagveld aan de IJzer werd vernield. 72.000 woningen werden verwoest. De landbouw was zwaar getroffen door het verdwijnen van de veestapel. Van de 4.370 km spoorlijn die er in 1913 bestond, werd 1.000 km vernietigd. 350 bruggen moesten opnieuw worden opgebouwd. Er was een zuiver verlies van 3.500 miljoen gouden frank. Bij de doortocht van het bezettingsleger in ons dorp werden geen oorlogsmisdrijven opgetekend, "er waren geen daden van wreedheden of onmenselijkheid in den optocht of aftocht".

Een deel van de vredesstoet in 1919 (verz. R. De Troyer)

De burgemeester schreef aan de Procureur *“dat er geen aanslagen tegenstrijdig de wetten gepleegd werden, alleenlijk paard, kar en brood van bakker Constant Sonck werd door de Duitsers meegenomen, waarvoor hij 320DM ontving, 't gone veel te weinig is voor de waarde van het meegenomene.*

Van landbouwer Remy Callebaut werd een velo en velo-artikelen meegenomen tegen bon zonder stempel, noch aanduiding van tegenwaarde.”

Na de oorlog werd door de gemeenteraad een verslag opgemaakt van de huidige toestand.

De veestapel bestond uit 165 melkkoeien, 16 paarden, 37 zwijnen, 3 stieren en 2 ossen.

Eetwaren, zoals tarwe, rogge, haver, erwten, aardappelen waren er voldoende voor de behoeften in de gemeente.

De dringendste noodwendigheden voor de bevolking waren vlees, smout, kalk, cement, kolen, petroleum en kledingstukken.

Er werden geen woningen vernield, doch *“vele personen leden persoonlijke schade”* en de kalseidewegen werden beschadigd door het drukke verkeer.

De gemeente incasseerde 14 boetes voor een bedrag van 517fr en de schaderaming aan gebouwen en meubilair beliep 1.750fr.

De bijdrage voor hulp en onderstand kreeg een prijskaartje mee van 6.000fr.

Aan de gouverneur berichtte de burgervader dat de terugtrekkende soldaten volgende ‘oorlogssouvenirs’ achterlieten:

- bij de burgemeester op den Dries: een Frans geweer, veldflessen, casquen en een deel van een wagen.
- bij Frans Perdaens op het Dorp: Duits telefoontoestel.

- bij Gustaaf Hendrickx, Bernard Thijs en bij Vital Gossey op den Dries: een honderdtal obussen.

Heldergem huisde eveneens vluchtelingen uit de Westhoek, waarvan er sommige de grote liefde vonden in ons dorp en huwden, ver weg van het oorlogsgewoel.

Deze droevige periode kunnen we afsluiten met een gedicht uit de herdenkingsbrochure.

*Zij zijn weleer met taaien wil en moed gegaan,
Om voor hun diep geschonden Vaderland te strijden,
Om voor het onrecht, dat hun land werd aangedaan,
Hun laatsten druppel bloed, hun leven zelfs te wijden.*

*En badend in het bloed, den vijand in 't gezicht,
Ze stierven voor hun land den gloeriedood der helden,
Bezegend met hun bloed en trouw aan recht en plicht,
Die 't Vaderland met eer en roem steeds zal vermelden.*

*Aan zulke helden zij voor zoveel trouw en strijd,
Al onze liefde en dankbaarheid nu toegewezen;
En altoos dankbaar zal ten allen stond en tijd
Het Belgische volk zijn dappre heldenzonen wezen.*

*In marmersteen gegrifd, zal, van dees oorlogswee
Uw naam aan alle geslachten doen gedenken:
Dat 't offer van uw leven was voor recht en vree,
En weerdig is van een gebed als dank te schenken.*

Gesneuvelden WO I

Frans Groebbens

C. WERELDOORLOG II

1. Inleiding

Pogingen om het uitbreken van WO II te verklaren beginnen vaak bij 'Versailles'. Hiermee bedoelde men de vredesverdragen die na WO I tussen de overwinnaars en de overwonnenen werden afgesloten. De vredesconferentie van Versailles startte op 18 januari 1919 en eindigde pas op 28 juni 1919. Het verdrag omvatte drie punten :

- Er werden belangrijke gebiedswijzigingen doorgevoerd. Frankrijk kreeg weer de grenzen van 1870. België kreeg Eupen en Malmédy terug.

- Duitsland mocht geen leger meer stationeren op de westelijke Rijnsoever. Het Duitse leger kon maar 100.000 manschappen opstellen en mocht geen tanks bezitten. De oorlogsvloot moest gereduceerd worden.

- Tenslotte diende Duitsland en zijn bondgenoten de herstelbetalingen aan de geallieerden te vereffenen voor 1 mei 1926. Bovendien diende Duitsland de oorlogsschuld van België op zich te nemen.

Men was er in 1919 niet in geslaagd de bestaande problemen met deze verdragen op te lossen : Nationale frustraties waren het gevolg en de herziening van 'Versailles' was het thema van de internationale politiek in de jaren '20 en '30. De naoorlogse Duitse regeringen probeerden de hen opgelegde economische militaire en politieke beperkingen ongedaan te maken. Dit leidde tot diplomatieke botsingen, vooral met Frankrijk, dat erg bang was voor een heropleving van de Duitse macht. Engeland was geneigd zich milder op te stellen en wilde proberen om niet door dwang, maar door overleg tot een verzoening te komen. Van deze houding heeft de Duitse leider Adolf Hitler, die sinds 1933 in Duitsland aan de macht was, dankbaar gebruik gemaakt. Hij wilde van Duitsland de machtigste staat van centraal Europa maken. Toen Hitler in september 1939 Polen binnenviel, verklaarden Frankrijk en Engeland de oorlog aan Duitsland. België raakte op 10 mei 1940 ook verwickeld in de strijd toen het door de Duitsers werd aangevallen.

2. Slachtoffers

Verstockt Albert Domien

Hij werd geboren op 20 mei 1915 te Helder gem. Albert was de zoon van Victor en Adèle Breynaert en was soldaat bij het 25ste bataljon genie, 1ste compagnie. Op 12 mei 1940, de derde dag van de oorlog, sneuvelde hij om 15.20 u. te Temploux (22 km ten NO van Charleroi). Oorspronkelijk lag Albert begraven, samen met 2 Waalse soldaten in de boomgaard van een klooster. De zusters hadden de drie soldaten in lakens gewikkeld en vervolgens naast elkaar begraven. Op elk graf stond een fles met een papertje erin met de naam van de overleden soldaat. Het was pas na enkele weken (rond 24 juni) dat Albert De Court en 'Boerken Segers' met diens wagen naar Temploux reden om hun dorpsgenoot te ontgraven en vervolgens mee te brengen naar zijn geboortedorp.

Haesaert Aimé

Aimé werd te Heldergem geboren op 17 oktober 1910. Hij was de zoon van Achiël en Maria De Ro. Hij huwde met Irma Van Boxstael op 15 september 1933 te Heldergem. Zoals zovelen werd Aimé opgeroepen zijn vaderland te verdedigen en werd ondergebracht in het 14de regiment artillerie, 15de batterij, 5de groep. Hij werd als krijgsgevangene weggevoerd richting Duitsland. Bij een tussenstop in Maastricht sloeg het noodlot toe. Vele krijgsgevangenen uit verschillende regimenten werden er samengebracht in een klooster aan de Maaskant. In de voormiddag van de 12 mei 1940 bombardeerden Engelse vliegtuigen de Maasbrug, vlak bij het klooster. Een kloostermuur werd weggeslagen. Velen konden tijdig een schuilplaats vinden (toilet ed.) maar voor drie krijgsgevangenen kon geen hulp meer baten. Zij werden verpletterd onder de muur. Fons Beerens, dorpsgenoot van Aimé was op dat ogenblik ook als krijgsgevangene in het klooster en maakte dit dramatische gebeuren mee. Het was pas na 4 à 5 weken dat zijn vrouw Irma het droevig nieuws vernam via 'champetter' Hendrickx. De gemeentesecretaris van Aaigem verwittigde de burgemeester van Heldergem. Alice ging 2 maanden na het overlijden van haar echtgenoot naar Maastricht om het lichaam te identificeren. In 1947 werden de stoffelijke resten naar Heldergem overgebracht. Hij ligt begraven, samen met zijn broer Maurice op het kerkhof.

Van Herreweghen Octaaf

Nadat op 10 mei 1940 de oorlog uitbrak en verschillende strategische plaatsen door de Duitsers gebombardeerd werden, sloegen velen op de vlucht. Door de penibele omstandigheden was er een massale vluchtelingenstroom ontstaan. Mensen uit verschillende dorpen en steden uit de omgeving, trokken o.a. door Heldergem om vlug Frankrijk te bereiken. Velen strandden reeds te Sint-Antelinks, Sint-Lievens-Houtem ed. Meestal zocht men onderdak bij familie, kennissen of bij boeren. Zo een tocht was niet zonder gevaar. Dat ondervond de familie Van Herreweghen; Octaaf (geboren te Denderhoutem op 5 april 1892), zijn echtgenote Maria De Backer en hun kinderen Antoine, Albert en Godelieve, samen met de moeder van Maria, Marie Clementine Matthijs, vertrokken met kar, paard en inboedel in de voormiddag richting Sint-Antelinks. Daar aangekomen pauzeerden ze even bij vrienden (aan 't Eiken). Octaaf hield het al vlug voor bekeken en besloot huiswaarts te keren. Nog voor de terugtocht werd Octaaf gekwetst door rondvliegende obusscherven. Transport naar het ziekenhuis was onmogelijk, gezien de onveilige toestand te Aalst (de Denderbruggen waren gebombardeerd). Na enkele dagen werd hij door verplegend personeel van het Duitse Rode Kruis naar Aalst overgebracht. Op 22 mei 1940 overleed Octaaf aan de opgelopen verwondingen.

De Cooman Frans

Op 20 juli 1944 rond 23.00 uur werd Heldergem opgeschrikt door een hels lawaai. Een Engels vliegtuig verkeerde in moeilijkheden. Werd het geraakt of stortte het neer, dit kon niet achterhaald worden.

Enkele projectielen werden in Heldergem en omgeving gedropt : één in het gehucht Oom, één op de Mottendries en vervolgens enkele tussen Heldergem en Denderhoutem.

Voor de familie De Cooman, Mottendries, was dit een verschrikkelijke nacht. Het huisje werd als het ware van de kaart geveegd. Prosper Schandevijl, Henri De Cooman, Jozef D'Haeseleer, Victor Coppens, Fons Beerens e.a. zochten in de ravage naar enig teken van leven. Frans De Cooman, geboren te Kerksken op 5 juli 1883, vond er de dood. Zijn vrouw Alice Groebbens en dochter Rachel hadden lichte verwondingen. Zijn zoon Walter had ernstige verwondingen aan het been. Terwijl de gewonden bij burens ondergebracht werden, bracht meester Albert Pevernagie het slachtoffer naar het dodenhuisje. Na deze vreselijke tragedie werd er in de gemeente een bijzondere omhaling gedaan ten voordele van de getroffen familie. Alice en de kinderen vonden een onderkomen bij familie (nonkel Casje) en vervolgens verbleven ze bijna 2 jaar bij de familie A. Pevernagie. Pas in 1946 verhuisden zij naar Nederhasselt.

6. Bevijding

Op 6 juni 1944 (D-Day) had de landing in Normandië plaats. De Duitsers die de aanval daar niet hadden verwacht, waren niet in staat deze invasie het hoofd te bieden en de Britten en Amerikanen konden al spoedig oprukken naar Parijs (24 augustus 1944) en vervolgens naar België.

Het 11de Armoured Division bereikte op 2 september 1944 de gemeente Lens. Op 3 september (kermis Aaigem) overschreed zij de Belgische grens en rukte op naar Aalst en vervolgens naar Antwerpen.

Tussen 20 en 21 uur bereikte een voorhoede bestaande uit een jeep en een Brem-carrier (licht verkenningspanervoertuig op rupsen) Heldergem om vervolgens via de Geraardsbergse-steenweg het centrum van Haaltert te bereiken. Het was 's nachts dat er een grotere kolonne met Sherman tanks door het centrum van Heldergem naar Haaltert reed. Heldergem was bevrijd. Omstreeks 22 uur werd de Grote Markt van Aalst bereikt en tekenden de Engelse bevrijders het gastenboek op het stadhuis tijdens een kort oponthoud. Vervolgens reden deze door, richting Dendermonde.

Op 6 september 1944 kwam Monty in België aan. Omstreeks 10 september 1944 bracht Maarschalk Montgomery een bezoek aan Haaltert en werd er opgewacht door een uitbundige bevolking. Hij bezocht er de Engelse soldaten van zijn 8ste leger. Op het domein (de Warande) van Baron de Sadeleer werd hij verwelkomd.

Enkele weken na de bevrijding, werd er bij ons, zoals trouwens in vele dorpen, een vredesstoet ingericht.

Gesneuvelden in WO II

Albert Domien Verstockt

Aimé Haesaert

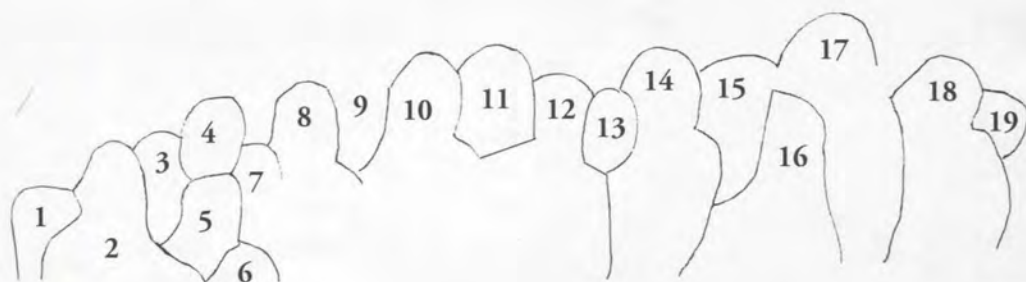
Octaaf Van Herreweghen

Frans De Cooman

Een wagen in de vredesstoet (1945)

1. Baeten Hortense	11. De Cock Clementina
2. Troch Theresia	12. Pardaens Julia
3. Van der Hoeven Edgard	13. Cooreman Maria
4. Groebbens Roger	14. Verleysen Leontine
5. De Backer Victor	15. Pardaens Simonne
6. De Cooman Eliane	16. De Cooman Christiane
7. D'Haeseleer Valentine	17. Andries Emma
8. Pardaens Maria	18. De Cooman Paul
9. De Cock Yvonne	19. ?
10. De Cooman Alma	

Bronnen en bibliografie

- DE BOECK D., Erpe en Meerse soldaten tijdens het Frans bewind (1794-1815), Mededelingen Heemkundige Kring Erpe-Mere, 1977-1978.
- DE LELEYS E., Onze voorouders in de legers van Napoleon, deel 1-2
- DE LELEYS E., De erfenis van de Franse Revolutie 1784-1814, Galerij ASLK
- DE TROYER R., ea., Gezinsreconstructie van Heldergerm 1797-1900, 1996.
- DE TROYER R., ea., Parochieregisters van Heldergerm 1611-1800, 1993.
- DE TROYER R., Inschrijvingsregister voor de nationale militie- 1815, Mededelingen Heemkundige Kring Haaltert, 1994.
- DUCHESNE A., Combien de Belges recurent-ils la Médaille de Saint-Hélène, Carnet de la Fourragère, 1959, RUG.
- DUCHESNE A., Le centenaire de la création de la Médaille de Saint-Hélène, Carnet de la Fourragère, 1957, RUG.
- UYTTERSROT CL., De Napoleonisten te Aalst, Land van Aalst.
- VAN DER BIEST U., Bonavontura Ghijssels, soldaat van Napoleon in het de Linierement.
- TULARD J., Dictionnaire Napoléon, .
- RAG., Schelvedepartement, nrs 2063/8 - 2101/16 - 3154/14 - 3157/16 - 6030 - 6033 - 6037 - 6039 - 6042 - 6044 - 6048 - 6054 - 6061 - 6062
- RAG., Provinciaal Archief 1851-1870, nr 665, Médaille de St.-Hélène.
- RAB., Administratief Memorial van Oost-Vlaanderen 1857-1858.
- RAB., Uitgaande briefwisseling Heldergerm 1857-1858.
- RUG., Herinneringsmedaille van St.-Hélène, De Biekerf, 1965.
- RUG., Kalmthoutenaars vereerd met de herinneringsmedaille van St.-Hélène, Calmthoutania, 1954-1955.
- SAA., Wachtebeekse soldaten voor Napoleon, Jaarboek HK Wachtebeke, 1994.
- Koninklijk Legermuseum, Medaille de Saint-Hélène.
- Ministerie van Buitenlandse Zaken, dienst Ridderorden, Belgisch Staatsblad 1857-1858-1859.
- Gemeentearchief Haaltert, Registers van de Burgerlijke Stand.
- Brochure : Heldergerm aan zijn gesneuvelde soldaten. Anneessens - Ninove.
- Front 14/18 langs de IJzer, Artis-Historia 'Parcours'.
- Waterloo 1815, Artis-Historia 'Parcours'.
- Het culturele leven in onze provincies onder Frans bewind, Gemeentekrediet.
- België onder het Franse bewind 1792-1815, Gemeentekrediet.
- Kroniek van België, Standaard uitgeverij.
- De eeuw van de Franse revolutie, Uitgeverij Lecturama

DEEL VI - DE POLITIEKE GESCHIEDENIS

VAN DE 18DE EEUW TOT HEDEN

Willy De Loose

A. INLEIDING

Deze bijdrage over het politieke verleden van Heldergem starten wij in de 18de eeuw. Na de Oostenrijkse periode werd door de grondwet van het jaar III - 1795 - de Zuidelijke Nederlanden één administratief geheel met de Franse Republiek, zodat alle Franse wetten ook voor onze gewesten van kracht werden.

Gemeenten met meer dan 5000 inwoners verkozen 'officiers municipaux' bijgestaan door een 'commissaire'.

Kleinere entiteiten voegde men samen tot kantons en werden onder de hoede van een kantonvoorzitter geplaatst.

Het kiezerskorps selecteerde men uit de 'citoyens' ingeschreven in een 'registre civique'.

De zogenaamde 'eerstegraadkiezers' kozen de gemeentelijke bestuurders, die afhankelijk van hun afhankelijkheid aan de Franse overheerser, al of niet in vrede leefden met de lokale bevolking. Vooral de inbreuken op verworven rechten en godsdienstige geplogendheden zetten sporadisch kwaad bloed.

De houding van de ambtenaar was doorslaggevend bij de aanvaarding of verwerping van het republikeins regime. De maatregelen tegen de priesters en de conscriptiebeweging waren ondermeer aanleiding tot het uitbreken van de Boerenkrijg in 1798, zij het zonder al te grote excessen in onze regio.

Het kiessysteem door Napoleon uitgedokterd, was gebaseerd op het 'cijnskiesrecht' van 'citoyens, notables communaux, notables départementaux en notables nationaux'.

Op departementaal vlak kreeg een prefect het voor het zeggen en per arrondissement stelde men een onderprefect en een 'conseil d'arrondissement' aan. Op gemeentelijk vlak was de 'maire en de conseil municipale' verantwoordelijk voor de goede gang van zaken.

De benoeming van de maire of burgemeester was grotendeels afhankelijk van hun bezit én sympathie tegenover het regime.

Een voorbeeld van onstabiliteit uitte zich o.m. door de inning van belastingen die enkel onder militair toezicht probleemloos konden plaats vinden.

In 1815 ontstond het Verenigd Koninkrijk onder Willem van Oranje. Hij handhaafde de cijnsvoorwaarden uit het vorige regime.

Er ontstond een geleidelijk bewustwordingsproces en een steeds sterker oppositiegevoel met een groeiend unionistisch karakter, dat naar de revolutie neigde en naar het officiële België in 1830(1).

Bij het ontstaan van de nieuwe staat, liep niet alles van een leien dakje. Het werd een

lange weg naar een volledige democratie. Gevestigde clans behielden nog vele decennia hun macht en beïnvloedden de openbare besluitvorming.

Op gemeentelijk vlak waren de kiesverrichtingen in de vorige eeuw een prestigezaak. Het kiesrecht was symbool van geld en maatschappelijke status. Niet altijd werden 'rechte paden' bewandeld om op de kiezerslijsten geplaatst te worden en/of om meer stembriefjes te bemachtigen(2).

Voor de gemeenteraadsverkiezingen moest men 21 jaar zijn en de te betalen cijns bedroeg 20 fl., die in 1870 op 10 fr gebracht werd.

In 1893 stelde men het algemeen meervoudig stemrecht voor mannen in. Voor de gemeenteraadsverkiezingen hadden alle mannen van minstens 30 jaar en die reeds drie jaar de gemeente bewoonden één stem. Een tweede stem ontvingen de gezinshoofden boven de 35 jaar, die een bepaald bedrag aan belasting betaalden (in Helder gem 5 fr). De meer begoede burgers die een kadastraal inkomen van minimum 150 fr konden aantonen kregen nog eens twee supplementaire stemmen. Notabelen en universitair kregen ook bijkomende stemmen, met dien verstande dat men maximaal 4 stemmen kon ontvangen. Dit stelsel duurde tot 1919. Het werd vervangen door het algemeen enkelvoudig stemrecht (één man = één stem). Toen kregen de vrouwen ook stemrecht bij de gemeenteraadsverkiezingen en pas in 1948 mochten zij ook op nationaal vlak hun stem uitbrengen. In 1981 bracht men het stemrecht op 18 jaar(3).

B. DE ACHTIENDE EEUW

In het omvangrijke archief van de familie Buyse, die drie burgemeesters leverde (Joos in 1725, Gillis in 1753 en Peter Jan in 1788) vinden wij dat in 1731 de gemeente bestuurd werd door Geraard Antheunis, burgemeester, Adriaan De Swaef, erfmeier en Pieter en Judocus Schouppe als schepenen(4).

De hoeve van de familie Buyse situeerde zich in het landelijke Hoom. Zij waren verantwoordelijk voor het innen van de pachten van de boeren die gronden bezaten van de abdij van Anchin.

In april 1760 richtte Gillis Buyse een aanvraag tot de meier Peeter Scheerlinck "om op te richten ende te doen stellen eenen peerdemolen om olie te stampen op 't Veldeken in Oom."

In een mededeling "geafficeert den 27e april 1760, ter plaetse ordinaire, ten uytcomende vande volckeren uyt den goddelycken dienst der hooghmisse" werd melding gemaakt dat de ingezetenen van de gemeente hunne "mondelinghe ofte schriftelycke oppositiën tot het beletten van de erectie vanden selve oliemolen" mochten indienen.

Blijkbaar gebeurde dit niet, aangezien een bijhorend dokument de aankopen en betalingen opgaf van onderdelen en werkuren voor het vervaardigen van de stampmolen. Er werden o.m. drie molenstenen aangekocht bij Nicolaes Paternotte voor 330 gulden(5).

Onder de Franse revolutie op 12 april 1797 was er sprake van "de sittinge der Communaale vergaedinghe van Helder gem onder voorzitterschap van Joseph De Swaef, president, Leonard Liedekerke, sekretaris, Petrus Jacobus Meganck, Pieter Joannes De Kocker en Nicodemus Mertens als stemverzaemelaers- getekend: Pieter Jacobus Meganck, Adjoint"(6).

In 1798 stelden de beleidsmensen aan de commissaris en administrateurs van het kanton Herzele, Hironymus De Leeuw, "*wesende van heerlijck gedragh*" voor als veldwachter te installeren. In datzelfde jaar verplichtte 'de munisipaele administratie' van het kanton Herzele 'de agent der commune', indien de vrijheidsboom "*uytgestocken ofte uytgesmeten is*" binnen de maand een andere te plaatsen.

Om de wegen min of meer begaanbaar te houden werden de inwoners van de gemeente verplicht binnen de 10 dagen "*alle hunne meersen, kauterbaenen, bruggen en reolen, gragten ende beken in behoorlijken staet te stellen en de straeten moeten in het midden verheven liggen, opdat het water gemakkelyk ten gregte invloeye. Alle de aengelande en dit voornamentlyk in smalle straeten worden insgeelyk gelast hunne haegen en tronken het zelve af te kappen opdat de straeten des te gemakkelyker opdroogen.*"

Bovenaan deze 'waerschouwing' stond naast de woorden 'Vryheyd en Gelykheyd' volgend versje:

*"Desen brief is geleerd van Joannes Franciscus Buyse
die hem vind en wederbring
zal hebben dat hij verdient
en die dat niet en doet
den deuvel die zal hem trekken bij zynen slinken voet"*(7).

C. DE NEGENTIENDE EEUW

In het begin van de 19de eeuw werd het burgemeesterschap enkele keren waargenomen door de familie de Ruddere. In 1808 vinden wij Mathias de Ruddere als hoofd van de gemeente; in 1812 K.-J. de Ruddere en in 1828 werd Mathieu de Ruddere vermeld.

Deze laatste legde de eed af in de handen van Philippe Graaf de Lens, kamerheer van Z.M. de Koning. Het KB dateerde van 11 mei 1822. Hij deed de belofte dat hij "*in zijne ambstbetrekking van niemand eenige beloften of geschenken zal aannemen of ontvangen, directelyk of indirectelyk.*"

De gemeenteraad werd samengesteld uit: Constant Schouppe (schepen van rechterlijke politie), Jan-Baptist De Swaef (schepen van burgerlijke stand), Josse Van Aelbroeck, Petrus Jan De Smet, Nicodemus Mertens, Cornelus Van den Neucker, Lieven Goeman en Jan De Coninck.

In een latere zitting kreeg Jan-Baptist De Trogh het vertrouwen van de beleidsmensen voor de functie van sekretaris. Hij genoot de voorkeur op Edward Milo en op Edward Van Nuffel, die de vorige 'geheimschrijver' was.

In die periode was het reeds de gewoonte, trouwpartijen op te luisteren met geknal, wat blijkbaar soms nare gevolgen had. De raad besliste dit te verbieden "*aangezien de huizen met stro bedekt zijn, mag men geen fusieken, pistolen en schietgeweren gebruiken op huwelijksfeesten, omdat een kleine onvoorzichtigheid den brand kan doen ontstaan en den ondergang van een gezin kan veroorzaken.*"

Van de ruim 800 inwoners waren een groot gedeelte behoeftig en huisden in schamele woningen. In 1825 meldde de burgemeester aan de hogere instanties "*dat deze*

ingezetenen geen tarwe voor hunne consumptie gebruikten, maar alleenlijk masteluin en rogge."

Christelijk én praktiserend waren zij wel. De parochiekerk bleek te eng geworden en een aanvraag werd ingediend voor een vergroting met 'zes ellen'. Het bestek bedroeg ongeveer 3.300 fr, waarvan de raad samen met de parochianen 1.100 fr wilden bijpassen.

Het moderniseren van de wegen stond ook regelmatig op de agenda van de zittingen. Vooral aan de invalswegen werd de nodige aandacht besteed. In 1828 besprak de raad een voorstel van burgemeester de Ruddere om een gedeelte van de boomgaard van Jan-Baptist De Vuyst, landbouwer te Heldergerm 'te mangelen' voor een perceel toebehorende aan de gemeente. De raad keurde dit voorstel goed omdat de ruil "*de weg aan de Leystraat tot den weg naar Aygem eene behoorlijke breedte zal kunnen geven.*"

Vóór de Belgische onafhankelijkheid zijn ons volgende burgemeesters bekend:

Jan Lievens	1645
Adriaan Schuttyzer	1665
Jan de Baecker	1669
Michiel D'Haeseleer	1684
P. Standaert	1703
Adriaan de Vulder	1704
Geeraard Antheunis	1717
Joos Buysse	1725
Jan Schuttyzer	1728
Robert Van Boxstael	1730
Gerard Antheunis	1731
Laurens Coppens	1736
Pieter D'Haeseleer	1760
Gillis Buysse	1753
Frans De Vulder	1760
Jacob Meganck	1782
Jozef De Swaef	1797
Adriaan de Sadeleere	1801
Mathias de Ruddere	1808
K.J. de Ruddere	1812
Mathieu de Ruddere	1828

I. Eerste gemeenteraadsverkiezing in het nieuwe België

In 1830 ontstond de nieuwe staat België. De 'Voorlopige regering' besliste op 8 oktober de gemeenteraden te hervormen.

Wij vermeldden reeds dat vóór 1830 -Hollandse periode- de gemeenteraden gekozen werden door 'capaciteitskiezers'. In 1831 was het 'cijnskiesrecht' van kracht en in 1893 werd het algemeen en meervoudig stemrecht ingevoerd.

Op 23 november 1830 was de Heldergermse raad reeds samengesteld. Constant Schouppe werd burgemeester en Jan-Baptist De Swaef en Pieter Antoon Antheunis waren de schepenen. Samen met Jan-Baptist De Vuyst, Paul Jozef D'Haeseleer, Livinus Goeman en Jan De Coninck vormden zij de eerste Heldergermse gemeenteraad in het nieuwe België.

Désiré Milo werd gemeentesecretaris en na enkele politieke strubbelingen ontving in februari 1832 Paul Jozef D'Haeseleer zijn aanstelling als gemeenteontvanger en als ontvanger van het 'Weldadigheidsbureau'. De raad besliste dat de kandidaat *"bekwaam en solvabel is erkend om deze functie uit te oefenen."* De geneeskundige zorgen mochten verstrekt worden door Jan-Baptist Callebaut, officier van gezondheid te Aspelare. Zijn jaarwedde bedroeg 63 fr 50 ct.

De dienstdoende veldwachter Cornelus Braeckman, opvolger van H. De Leeuw, kreeg het hard te verduren van zijn medeburgers *"door de kleine zorg die hij stelt in het beletten van diefien van vruchten en andere die in de gemeente veelvuldig gepleegd worden."* Aangezien hij tevens aan de bevelen van de burgemeester en schepenen geen gevolg gaf, stelde de raad zijn ontslag voor, temeer dat hij zonder de veldwachtersvergoeding nog voldoende middelen bezat *"om in het onderhoud van zijn klein huishouden te voorzien"*. In 1833 werd hij vervangen door Constant De Leeuw.

De burgemeester kon niet zomaar vrij beslissen over het al dan niet spenderen van gemeentelijke gelden. De administratieve diensten vonden waarschijnlijk bepaalde uitgaven te overdreven zodat de district-commissaris een gemotiveerde uitleg vroeg *"nopens uitgaven voor den dienst dezer gemeente gedaan door C. Schouppe, teweten: 45 fr huur van het wachthuis en 60 fr aankoop prijzen voor verjaardagen in september 1833 en '34."* Een uitgave van 3,18 fr voor aankoop van vrouwenmutsen werd eveneens betwist, *"want die mutsen zijn geklost geweest door Victorien De Swaef, landbouwster welke men daer voor maer 2,10 fr had betaelt."*

Wegens de heersende werkloosheid vroeg de gemeenteraad een som van 300 fr uit het begrotingsoverschot van 611,74 fr te mogen besteden voor de aankoop van vlas om *"door de behoeftigen te worden in garen gesponnen."*

In april 1834 werd burgemeester Schouppe voor de Rechtbank van Eersten Aanleg van Oudenaarde gedagvaard door het Armenbureau van Aaigem. Vond de Aaigemse sekretaris in de oude archieven nog een paar onbetaalde rekeningen? Schouppe werd opgezadeld met rekeningen uit 1665 en 1699 die nog niet afgelost werden! De raad merkte op dat er nooit intresten geboekt werden in de gemeenterekeningen en *"dat indien deze schulden ten laste dezer gemeente wezentlijk bestonden, het bestuur van Aigem wel vroegtijdiger de intresten daer van zoude geyscht hebben."*

Einde 1834 rommelde het in de gemeente. Er waren vooreerst de problemen met de sekretaris Désiré Milo. Op de zitting van 5 december besprak men de 'onbetamelijke handelwijze' van de betrokkene. Milo weigerde de taken van zijn opdrachtgevers uit te voeren en riep in het bijzijn van verschillende personen: *"ik schijt de regentie van Heldergerm uyt"*. Op 5 december werd de wispelturige Milo ontzet uit zijn ambt en stelde de raad de 26-jarige Albien Torrekens aan als nieuwe gemeentesekretaris.

Ook burgemeester Schouppe bevond zich in nauwe schoentjes. Hem werd gesjoemel met de gemeentegelden aangewreven. Hij zou sommen ontvangen hebben die niet uitgegeven werden en uitgaven werden geboekt van kalseidewerken die niet uitgevoerd werden! De verklaring van kalseier De Graeve *"is genoegzaam om de valscheyd van zyn schrift te beproeven."*

Het jaar 1834 werd afgesloten met een batig saldo van 103 fr 62 ct.

Uit die periode rest nog een keurig geschreven verslag van 'de burgerlijke toestand' van de gemeente, die elk jaar diende opgemaakt door de sekretaris, ten behoeve van de gemeenteraadsleden.

Elk jaar spande men zich in om de wegen rein te houden en de bedelarij die *"al-lengskens begint aan te groeien"* vergde steeds meer middelen uit de gemeentekas. Heldergerm leverde elk jaar 3 manschappen voor het gemeentelijk contingent van de Nationale Militie en de Burgerwacht functioneerde naar wens. De politie moest geen misdadigers opsporen en het dorp bleef gespaard van erge rampen. Enkel op 29 oktober 1836 beschadigde *"een zeer onstuimige wind bijna alle huizen"*.

De bevolking telde toen ongeveer 1000 zielen; elk jaar waren er 30 à 40 geboorten; 10 à 20 dorpelingen verwisselden het heden voor het hiernamaals en jaarlijks waagden een 5-tal koppeltjes de grote stap.

Een pluspunt was natuurlijk een sluitende begroting. Op 3 juni 1835 kon sekretaris Albinus Torrekens met voldoening zijn begrotingsstaat indienen die een uitgave vermeldde van 1.302 fr 3 ct en een inkomen van 1.688 fr 93 ct zodat er een saldo was van 385 fr 90 ct(9).

In 1837 tot 1847 noteerden wij Petrus Scheerlinck als burgemeester en van 1847 tot 1860 Jan-Baptist De Swaef.

In het eerste ambtsjaar van deze laatste heerste er een dramatische toestand in de gemeente, *"de toestand der werkende klasse is op dit ogenblik bedroevend en als de situatie niet verbetert zal er tijdens de komende wintermaanden nog meer armoede geleden worden dan de vorige jaren."* Vele dorpsgenoten, vooral in de behoeftige klasse, werden eveneens getroffen door de typhus. De burgemeester sprak van een *"periode dat de typhus op een verschrikkelijke wijze heeft gewoed in onze gemeente"*. De hulpmiddelen van het 'Armenbestuur' waren ontoereikend en om de financiële toestand te normaliseren stak de gemeente een handje toe en verkocht een aantal bomen, voor de som van 700fr, om het grootste leed van de slachtoffers te ledigen. Een hulpcomité met burgemeester De Swaef, pastoor De Mayer, dokter Lippens en twee raadsleden Adriaan D'Haeseleer en Pieter Antheunis werd samengesteld *"om het goed gebruik der middelen te waarborgen"*.

Van 1860 tot september 1872 omgordde Pieter Frans De Swaef de sjerp.

De veldwachtersfunctie op de gemeente werd fel gegeerd. Na het overlijden van

Constant De Leeuw op 28 februari 1849 waren er niet minder dan 17 kandidaten voor de openstaande betrekking! Tijdens een zitting van 7 maart 1849 verkoos men landbouwer Dominicus De Troyer met eenparigheid van stemmen. De administratie ontdekte fouten in de procedure en alles diende over gedaan. Op 10 april stemde de raad opnieuw en Dominicus De Troyer haalde het met 4 stemmen op 7. Drie stemmen gingen naar zijn broer Pieter Frans(10).

In 1869 besliste de gemeenteraad arduin aan te kopen *'komende uit de funderingen van de oude kerk'* om de bestrating te verzorgen van de hoofdstraat- weg nr 1- en de weg van het dorp naar Hoom.

De begroting sloot met een overschot van 75 fr 52 ct. Dit verslag opgemaakt door sekretaris Albien Torrekens was getekend door burgemeester Pieter Frans De Swaef, door de schepenen Donaat Baeten en Constant Schouppe en door 3 raadsleden: Pieter Jan Goeman, Pieter Donaat D'Haeseleer en Jan-Baptist Van Houdenrove.

2. Gemeenteraadsverkiezingen 1 juli 1872

Op 7 juli 1872 schreef de Denderbode: *"Katholieke zegepraal te Heldergerm. Onze gemeente is sedert 18 jaren door eenen liberalen gemeenteraad bestuurd. Van dit liberaal juk moede zijnde is zij eindelijk uit haar sluimering opgestaan en heeft zij op 1 juli de liberale overheden wandelen gezonden."*

De krant vertelde verder dat de onderpastoor 's avonds op weg naar een zieke door *"vijf liberale nachtuilen van Nederhasselt"* bespot en beledigd werd. Volgens de verslaggever hebben de kiezers dit feit herdacht bij de stemming en hoe *"indrukwekkend was het schouwspel toen onze bevolking hem stoetsgewijs en uit al de kracht hunner longen den goeden uitslag der kiezing toejuichende, hem naar zijn woning vergezelden. Nooit heeft men in Heldergerm zulke triomf bijgewoond"*(11).

De raad was als volgt samengesteld: Constant De Smet, burgemeester met een jaarwedde van 82 fr. Karel Lodewijk D'Haeseleer en Bernard Anthoenis waren de schepenen met een jaarwedde van 40 fr.

Donaat De Leeuw, Ludovicus D'Haeseleer, Joannes Schouppe, Karel Lodewijk Nachtergaele, Albinus Van Driessche en Petrus Joannes Cobbaut zetelden als raadslid.

In de loop van 1873 werd sekretaris Albien Torrekens opgevolgd door Octaaf Torrekens. De jaarwedde voor deze job bedroeg 400 fr. Gemeenteontvanger Domien Schouppe ontving 70 fr en veldwachter Pieter Frans De Troyer kreeg 350 fr per jaar. Voor de huur van het gemeentehuis betaalde de gemeente 10 fr per jaar aan Albinus Van den Driessche.

In 1876 nam Jan-Baptist Van Houdenrove de plaats in van Bernard Anthoenis als schepenen en Jan-Baptist De Pauw en Pieter Frans De Swaef werden raadslid.

In de loop van 1880 overleden Petrus Joannes De Swaef en Petrus Donaat D'Haeseleer en op 2 december 1880 organiseerde men een tussentijdse verkiezing. Er waren 46 stemgerechtigden waarvan er 4 ongeldig stemden. Donaat De Swaef behaalde 41 stemmen en Donaat Cooreman 37, zodat beide verkozen werden.

In 1883 bestuurden volgende heren de gemeente:
Pieter Frans D'Haeseleer, burgemeester;
Constant De Smet en Jan-Baptist Antheunis, schepenen;
Jozef Severien De Swaef, Bernard De Vuyst, Jan-Baptist Baeten, Jan-Baptist De Pauw,
Domien Vonck en Pieter Van den Neucker, raadsleden.

3. Gemeenteraadsverkiezingen van 1884, 1887 en 1890

De gemeenteraadsverkiezing van 19 oktober 1884 bracht een nieuwe ploeg aan het bewind met: Constant De Smet, burgemeester, Jan-Baptist Antheunis en Donaat De Swaef, schepenen. Domien Vonck, Jan-Baptist Baeten, Jan-Baptist Van Houdenhove, Jan-Baptist De Pauw, Donaat Cooreman en Pieter Jan Van den Neucker vervulde de raad.

Op 16 oktober 1887 was er een tussentijdse verkiezing van 4 raadsleden wiens mandaat eindigde op 31 december 1893.

Twee lijsten werden ingediend. Lijst nr 1 met Jan-Baptist Antheunis, Alois De Leeuw, Pieter Frans De Swaef en Thomas D'Haeseleer.

Lijst nr 2 met Donaat Cooreman, Jan Benedikt De Pauw, Benedikt De Pelsemaeker en Pieter Jan Fermon.

Een groot aantal ongeldige briefjes, 22 op een totaal van 69 stemmers was een aanleiding voor Pieter Frans De Swaef om een klachtbrief naar de Gouverneur te sturen. De Swaef veronderstelde dat er bij de 22 ongeldige briefjes zeker een aantal waren die zonder reden afgekeurd werden, *"bij zoverre dat de lijst van Antheunis tot de volstreckte meerderheid zou komen en er zondag geene ballotering zou moeten gebeuren."* Een tweede klacht betrof de merkwaardige houding van de sekretaris die de pakken met kiesbriefjes mee naar huis nam, in plaats van ze te bewaren in het gemeentehuis. Een vraag in die zin, van de veldwachter, van de getuigen en van Antheunis werd niet ingewilligd. De klacht werd te licht bevonden en de resultaten werden aanvaard.

Lijst 1 kreeg 2 verkozenen: Antheunis (26 stemmen) en De Swaef (28 stemmen).

Een ballotage tussen D'Haeseleer, Cooreman, De Pauw en Fermon bracht D'Haeseleer en Cooreman in de raad.

Op 19 oktober 1890 werden 71 kiezers naar de stembus geroepen voor de verkiezing van 5 leden ter vervanging van Baeten, De Smet, De Swaef, Van Houdenhove en Vonck. Er waren 3 ongeldige briefjes zodat de volstreckte meerderheid 35 stemmen bedroeg.

Donaat De Swaef 37, Benoit De Pauw 36 en Jan-Baptist Van Houdenhove met 35 stemmen, allen lijst 1, werden rechtstreeks verkozen.

Donaat Cooreman behaalde 34 stemmen, Constant De Smet (lijst 2) 33, Donaat Baeten 32 en Domien Vonck 30 stemmen.

Een ballotage bracht De Smet en Vonck naar de raad.

Het was terug schepenen De Swaef die een bezwaarschrift indiende bij de gouverneur. Deze maal omdat er 70 kiezers opdaagden en er 71 stembriefjes in de bus lagen waaronder één zonder gemeentestempel. De gouverneur meldde op 20 november de ongegrondheid van de klachten zodat alles bij het oude bleef.

Gevolg gevend aan een vraag van de gouverneur van 22 november 1893, besliste de

raad de "rechterkant der baan komende van Sint Nicolaas naar Geraardsbergen voor te behouden aan de 'snelvoetwielrijders' voor zoveel deze baan in het volle veld gelegen is, dus te beginnen van aan de herberg 'den Kam' tot het grondgebied van Nederhasselt. Voorzien wordt een boete van drij franken, verbael gedaan op den gezegden kant te verkeereren met rijtuigen, paarden of vee."

In december 1894 koos de raad uit drie kandidaten herbergier-winkelier Petrus De Leeuw met 4 stemmen voor de functie van gemeenteontvanger. Zijn jaarwedde bedroeg 80 fr. Twee medekandidaten, Victor D'Haeseleer en Donaat De Troyer kregen elk één stem.

4. Gemeenteraadsverkiezingen van 17 november 1895

Met het oog op de komende verkiezingen in november 1895 kwamen propagandisten hun ideeëngoed in de herbergen verkondigen. Afhankelijk van de politieke ideologie van de spreker, al dan niet overeenstemmend met de strekking van de verslaggevende krant, was de meeting een overdonderend succes of was het een zielige bedoening. In een vrij lang artikel trok de katholieke Denderbode van leer tegen de Roelanders, smalend genoemd 'de klakkers ofte Kristelijke volksfoppers'. In de herberg bij Benoit De Pauw poogde een Brusselse redenaar stemmenwinst te maken voor deze partij. Het was normaal dat er bij dergelijke manifestaties 'tegenspraak' kwam uit het publiek zodat het er meermaals onstuimig aan toe ging. Toen tijdens de meeting een Heldergemnaar de redenaar wou interpellieren werd "den tegenspreker uitgejouwd en begon men te schreeuwen."

De spreker haalde scherp uit tegen de Aalsterse volksvertegenwoordigers van de katholieke partij, de Sadeleer en Woeste i.v.m. de wet op de inlandse tabak en de nadelige inkomrechten op het graan. Hij eindigde zijn betoog met een aanval op de katholieke onderwijzers, "veelal koster die het peil van het onderwijs deden dalen" en met een loflied op de officiële scholen. De aanval op de katholieke onderwijzers bewees, volgens de verslaggever, dat spreker van "liberalen bloede was die het schaapskleed der Kristene Volkspartij heeft aangetrokken." De week voordien was er een andere spreker te gast in de herberg bij Ph. Braeckman en "die heer dierftenminste openlijk bekennen dat hij een liberaal was. Het volk van Heldergem wordt dus door de liberalen opgeleid en ingelicht! Zal het katholiek gevoel, dat te Heldergem zo levendig was, nog ingesluimerd blijven en zal het niet wakker schieten?" (12).

Begin november 1895 diende men de lijsten in voor de komende verkiezing.

Lijst nr 1, met 4 kandidaten voor de eerste reeks (mandaat eindigde op 1 januari 1900), Benedikt De Pelsmaecker, Albien Van den Driessche, Jan-Baptist Van Houdenhove en Leopold Verleysen. Voor de 2de reeks (mandaat eindigde op 1 januari 1904) waren er 5 kandidaten: Gustaaf Bontinck, Désiré Goeman, Petrus Van den Neucker, Karel Van Wassenhove en Domien Vonck.

Lijst nr 2, 'De Jonge Katholieken' kwamen naar de kiezer met Benoit De Pauw, Cyriel De Swaef, Jan D'Haeseleer en Bernard Thijs in de eerste reeks. De 5 kandidaten voor de 2de reeks waren: Jan-Baptist Anthéunis, Emiel Baeten, Jan-Baptist De Swaef, Jan De Vuyst en Petrus Van den Steen.

Er waren 197 stemmers die 331 stembriefjes deponeerden in de bussen. 'De Jonge

Burgemeester Jan-Baptist De Swaef
(Verz. Jozef De Swaef)

Katholieken' behaalden in beide reeksen de volstrekte meerderheid zodat de oppositie uitgeschakeld werd.

Antheunis behaalde het grootste aantal stemmen (185), maar de burgemeestersjering ging naar zijn partijgenoot Jan-Baptist De Swaef met 184 stemmen. Hij werd op zondag 23 februari ingehuldigd met stoet en feestelijkheden eindigend met een vuurwerk op de Mottendries.

Emiel Baeten en Jan-Baptist Antheunis kregen de voorkeur voor een schepenfunctie terwijl Petrus Van den Neucker, Domien Vonck, Gustaaf Bontinck, Petrus Van den Steen, Jan De Vuyst en Bernard Thijs een zijte hadden in de raadszaal.

D. DE TWINTIGSTE EEUW

Begin 1900 stuurde de gouverneur een schrijven naar de gemeentebesturen om hen er toe te bewegen te zorgen *"voor raadszalen gescheiden van drankgelegenheden"*. In vele landelijke dorpen gebeurde de beraadslagingen heel dikwijls in de onmiddellijke omgeving van de tapkast. In die optiek liet de raad een bestek opmaken voor de bouw van een gemeentehuis door bouwkundige Meganck uit Aalst. Een paar maanden later was er een herziening van de beslissing en werd een ander plan met bestek opgemaakt door bouwkundige J. Arents uit Aalst voor de som van 3465 fr. De raad vroeg een subsidie aan Staat en Provincie om *"bedoelde uitgave te helpen bestrijden"*. De hogere instanties weigerden een tussenkomst voor de bouwplannen en de gemeente was onvoldoende kapitaalkrchtig om de kosten alleen te dragen en stelde voor een deel van de niet meer gebruikte gemeenteschool (door het wegblijven van de meisjes) *"met een schutsel af te sluiten"*. Voor deze weinig comfortabele oplossing stemden voor: schepenen Antheunis en Baeten en de raadsleden Van den Steen, Thijs en De Vuyst.

Burgemeester De Swaef, Bontinck en Van den Neucker stemden tegen en waren van oordeel de huidige raadszaal, in de herberg bij Wed. De Swaef te behouden om reden *"dat het belachelijk is, zulks gestadig te veranderen, hetgene hier reeds vier maal gebeurd is."*

De provincieraad keurde de eerste visie af en uiteindelijk werd een meerderheid gevonden een lening aan te gaan om een volledig nieuw gemeentehuis te bouwen. Er werd 4000 fr geleend aan 4% met een looptijd van 66 jaar bij het Gemeentekrediet.

Rond installatie en opening van herbergen werd er regelmatig geredetwist. Om te beletten dat niet gelijk waar kon getapt worden besliste de raad dat bij het openen van een herberg de bodem van de schenkplaats moest gevloerd worden en minstens 20 m²

en 1,8 m hoog zijn. Naast de gelagzaal was er nog een woonruimte nodig van minstens 12 m².

De jaarlijkse kermis was steevast de gelegenheid om herrie te schoppen. Vechtpartijen en baldadigheden waren schering en inslag. Zou het caféorgel hierin een rol spelen? Hoe dan ook, de gemeenteraad wijdde een zitting aan het bepalen van een belasting 'op de orgelbazen'.

Het was een woelige zitting en de stemming toonde aan dat er allesbehalve eenparig gestemd werd. De katholieke pers stelde vast *"dat er te Heldergem Janussen zijn met twee gezichten, mannen die met twee pezen op hun wiel spinnen willen. Mannen die hun gedacht uiten zijn verkieslijker boven zulke Janussen die op een bedrieglijke wijze iemand om de tuin willen leiden. Hun gedrag heeft hunnen nummer doen kennen, zij zijn gewikt en gewogen en zullen, hoop ik, in een volgende weging te licht bevonden worden"* (13).

Een gemeentelijk reglement werd gestemd om de misbruiken in de ontspanningsgelegenheden in te dijken. De herbergen moesten dicht om 9 u 's avonds van november tot maart en om 10 u tijdens de zomermaanden. Een late bezoeker die door de veldwachter gesnapt werd kreeg een boete van 3 fr of één dag in de nor. Bij herhaling werd dit 10 fr of 3 dagen gratis logement!

Alle 'tuischerspelen' zoals topspel, ankerspel, weddingen op het marbolspel, het banken enz. werden verboden en bestraft met boetes van 20 tot 25 fr en 1 tot 7 dagen hechtenis.

1. Gemeenteraadsverkiezingen van 18 oktober 1903

Tijdens de vorige legislatuur werden er heel wat brokken gemaakt, met als resultaat een scheuring bij de lijstvorming voor de verkiezingen van 1903.

Het was nog steeds de periode van het meervoudig stemrecht. Afhankelijk van de situatie op de maatschappelijke ladder (eigendom, kapitaal, diploma) kreeg men één of meer stembriefjes. Begin 1900 waren er 156 kiezers met één stem, 47 met 2 stemmen, 36 met 3 stemmen en 17 kiezers die 4 stembriefjes ontvingen. De stemming was nog niet verplicht (13a).

Lijst nr 1 met burgemeester De Swaef op de derde plaats noemde zich het 'Catholiek comiteit' en lijst nr 2 waren liberaalgezinde samen met enkele katholieken.

Er werden venijnige manifesten verspreid waarin beide partijen er elkaar van langs gaven.

De katholieke lijst nr 1 plaatste landbouwer Petrus De Pauw uit Hoom als lijsttrekker, vervolgens Benoit De Pelsmaeker, landbouwer uit de Kerkstraat, uittredend burgemeester Jan-Baptist De Swaef en Jan D'Haeseleer landbouwers op de Mottenhoek en Jan-Baptist Van Houdenhove, landbouwer op Hoom.

In een 8-bladzijden tellend proza gaven zij de tegenpartij toepasselijke spotnamen. Hun kopman Jan-Baptist Antheunis was 'Tist van Herzele', schepen Emiel Baeten doopte men 'de man met tien gezichten en niet één dat deugt', rustend-onderwijzer Victor De Klerck werd 'Piet Van Humbeek', landbouwer Petrus Mertens poseerde voor 'den bok van 't spel' terwijl bakker Petrus Van den Steen als 'nooit niet zat' doorging.

In hun manifest beschuldigden zij de tegenpartij van soupetjesmannen, van valse betichtingen aan het adres van 'Armenmeester' Frédéric D'Haeseleer, van bescherming

van de schoolmeester en de vergroting van zijn woning, van nutteloze kosten voor de bouw van een nieuw gemeentehuis, enz.

“Zij draaijen rond de pot, maar van de gemeentekas, van de soupetjes, van de valsche mandaten, van de moedige tussenkomst van onze burgemeester die er een einde aan stelde, niets, niets! Zij smeken u om hen allen weer rond de gemeentepot te brengen, om met uwe kluiten ‘bombaleken’ te spelen. Kiezers, gij zult die mannen een broekske passen naar d’eerste snee. Eens en voor goed, den nagel op den kop: eertijds werd er gesmuld en er werd niets gedaan voor de gemeente. De Swaef kwam: het smullen was uit en men begon

GEMEENTE HELDERGEM.

Verkiezing van vijf gemeenteraadsleden.

Den 18 October 1903.

1

2

De Pauw	☐	Tist van Herzele	☐
De Pelsmaeker	☐	De man met tien gezichten en niet één dat deugt	☐
De Swaef	☐	Piet Van Humbeek	☐
D'haeseleer	☐	Den bok van 't spel	☐
Van Houdenrove	☐	Nooit niet zat.	☐

overal kassei te leggen. Neen kiezers, vooral niet panacheren, niet mengen. Alleen stemmen voor God en uwe duurste belangen. Alleen voor onze vijf en onberispelijke kandidaten onder nummer 1. Een tijdstip van vrede, eendracht, vermaak en voorspoed breekt aan voor onze gemeente!"

Een paar weken voor de verkiezingen rees er een tweede pamflet in de bus, waarin 'het comiteit' een laatste poging deed om *"de arme mensen, de fransmans, de herbergiers en de ouders en christene mensen van Heldergem te bewegen niet te panacheren en alleen op lijst nr 1 te stemmen, want vrienden, die mannen meenen dat gij stapelzot zijt. Omdat zij met uwe kluiten, soms wat genever opgieten, meenen zij uw verstand vermoord te hebben. Hola Kadé! Eens bescheed doen? Ja! Maar daarom tegen onze eigene belangen stemmen? Mis patat!*

Arme menschen, het uur der verlossing gaat slagen, kiest voor de vijf treffelijke kandidaten die u armenmeesters zullen geven die in uwe noodwendigheden zullen voorzien.

Fransmansch, gij die uw brood zo hard en lastig op de vreemde moet gaan zoeken, kiest voor de mannen die nijverheid in de parochie zullen brengen.

Herbergiers, wij zijn het die duizenden vreemdelingen naar de parochie trekken, die u duizenden franken zuiver profijt geven. Zij integendeel, al ware het maar om de pastoor en burgemeester te bekelen, aarzelen niet hier tenten op te slaan die u allen uwe nering ontnemen en het geld der parochie in den zak der vreemdelingen gieten.

Ouders en Christene mensen van Heldergem, de stemming is geheim. In België kan iedereen stemmen volgens zijn geweten. Gij staat daar alleen, met uwe conscientie, met uwen God, en voor God alleen zult gij rekening geven.

Kiezers, dat de nederlaag van uwe uitbuiters verpletterend weze. Dat zij eens en voor goed voelen dat het voor hen gedaan is. Dan zullen wij vrede hebben, eendracht, voorspoed in vreugd en deftigheid. Begrepen kiezers?"

Voorzitter Pieter Frans De Swaef was verantwoordelijk voor het goede verloop van de kiesverrichtingen. Van de 380 kiesbrieven waren er 4 ongeldig zodat 189 stemmen vereist waren voor de volstreckte meerderheid.

Lijst nr 1 behaalde deze meerderheid met achtereenvolgens 223 stemmen voor De Pauw, 225 voor De Pelsmaeker, 226 voor De Swaef, 227 voor D'Haeseleer en 226 stemmen voor lijstduwer Van Houdenrove.

Bij de tegenpartij kreeg Antheunis 138 stemmen, Baeten 146, De Klerck 145, Mertens 138 en Van den Steen 137.

Jan-Baptist De Swaef bleef burgemeester. Benoit De Pelsmaeker en Jan-Baptist Van Houdenrove werden schepenen. De vorige schepenen Antheunis en Baeten vielen uit de boot.

Hadden de Groene Democraten (Daensisten, Roelanders en Liberalen) nog geen vaste voet in de gemeente toch probeerden zij via meetingen invloed uit te oefenen op de bevolking, waarop de katholieke pers smalend uithaalde: *"onze gemeente heeft terug het bezoek gekregen van de groene scheurmakers. Ze meenden terug zoveel bijval te kennen als over vier jaar, doch ze waren er nevens. 5 à 6 mensen hebben naar hunne schone beloften staan luisteren, de rest waren de groene van Kerksken welke zij meegebracht hadden om te zeggen dat er veel volk was. De groene predikanten zullen deze keer op Heldergem goed geklopt worden. Onze mannen zullen stemmen voor onze catholieke kandidaten. Zij alleen behertigen het geluk van onze boeren"* (14).

In het voorjaar 1905 werd de plaats vakant verklaard voor het ambt van gemeentesekretaris. De raadsleden hadden de keuze tussen: Emiel Baeten, landbouwer en herbergier; Victor D'Haeseleer, winkelier en herbergier en Urbain Torrekens, gemeentesekretaris te Aaigem en zoon van de vorige ambtenaar. Deze laatste genoot de voorkeur en op 27 juni 1905 werd hij benoemd voor deze functie.

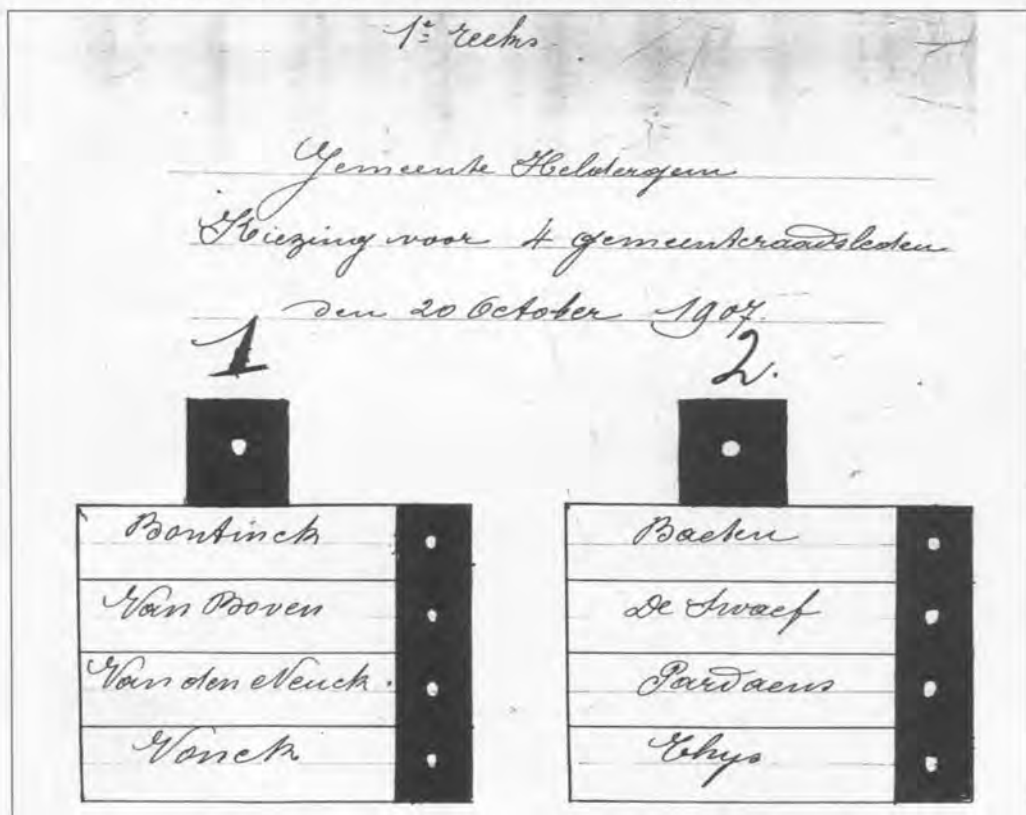
Door het overlijden van veldwachter Frans Schandevijl stelde de raad Edmond Pevernagie voor als eerste kandidaat-velwachter met 5 stemmen tegen 4 voor Jan-Baptist Schandevijl.

2. Gemeenteraadsverkiezingen van 20 oktober 1907

Oud-pastoor H. Bonner op het politieke pad

Voor deze verkiezing van vier raadsleden was het niet ondenkbaar dat de lijst nr 2 (Emiel Baeten) suksessen zou boeken. Dit was alvast de betrachting van burgemeester De Swaef (tegenpartij!), zo kon Baeten, indien nu gekozen, de volgende verkiezing niet meedingen naar het burgemeestersschap en kon De Swaef nog enkele jaren rustig zeten.

De ex-pastoor van onze parochie Bonner (was benoemd in Oudegem) probeerde zijn Heldergermse vrienden nog te beïnvloeden en stuurde een rondschrjven waarin hij ten strijde trok tegen "den ondankbaarsten der burgemeesters die vier leden wil laten verkiezen dewelke niet het minste katholiek vertrouwen genieten".

Pastoor Bonner vreesde, indien Emiel Baeten het voor het zeggen kreeg hij er onmiddellijk zou voor zorgen dat het onderwijs weer in de handen 'der Klercken' zou vallen, vooral nu de gezondheid van de onderwijzer J. Corten soms bedenkelijk was.

Met de lijst nr 1, met Petrus Van den Neucker, Gustaaf Bontinck, Charles Van Boven en Domien Vonck zouden er volgens de pastoor geen problemen zijn en *"het is spijtig dat er weer strijd is. Zonder de tussenkomst van den burgemeester zou de gemeente in vrede gebleven zijn, maar het is enkel om de 'klodden' van J-B De Swaef goed te maken. Emiel Baeten mag niet gekozen worden en er is maar één middel om dat te beletten en dat is te stemmen met eenen dop bovenaan lijst nr 1, zonder te mengen of te panacheren"*(16).

De voorzitter van het kiesbureau, Victor D'Haeseleer, telde op de 371 stembrieven slechts 4 ongeldige en kon de zeer gunstige uitslag (allen de volstreckte meerderheid) van lijst 2 meedelen, met Baeten 229, Henry De Swaef 237, Frans Pardaens 204 en Bernard Thijs 208 stemmen.

Op 15 oktober 1911 werd er gestemd voor twee reeksen, een eerste voor slechts één kandidaat wiens mandaat eindigde op 1 januari 1916. Gustaaf Jacobs (lijst 1) haalde het op Petrus De Pauw met 193 tegen 178 stemmen.

Voor de 2de reeks dienden vijf kandidaten gekozen die in de raad bleven tot 1 januari 1920.

Lijst 1 kwam naar de kiezer met kopman Remy Cobbaut(159 stemmen), Emiel Cooreman(153), Aloïs De Leeuw(148), Jan-Baptist De Swaef(165) en Placide Van Cauter met 147 stemmen.

De concurrerende lijst 2 won het pleit en smid Frans Baeten(215), Benoit De Pelsmaeker(212), Jan D'Haeseleer(217), Hilaire Van Boxstael(208) en Leopold Verleysen(214 stemmen) behaalden de volstreckte meerderheid.

Na deze verkiezing in 1911 bestond de raad uit Jan D'Haeseleer, burgemeester, Bernard Thijs en Hilaire Van Boxstael, schepenen, Benoit De Pelsmaeker, Emiel Baeten, Frans Perdaens, Gustaaf Jacobs, Frans Baeten en Leopold Verleysen als raadsleden.

Het programma van de partijen werd regelmatig toegelicht op meetings, aan de kerk of in de herbergen. Pas was de strijd voor de gemeenteverkiezing voorbij of de propagandisten verkondigden reeds met geveugelde woorden de programmapunten voor de nationale verkiezingen. *"Op zondag 24 maart was het de beurt aan de katholieke sprekers om de mannen van Heldergem te winnen voor hun partij. Om 10 uur 'troomde 't volk van Heldergem naar de grote zaal van M. P. Lievens, in de Kloek rechtover de kerk. Een dryhonderd toehoorders verdrongen zich in de prachtige zaal. Nooit was er hier zoveel volk op een meeting."*

Burgemeester Jan D'Haeseleer en echtgenote
(Verz. Willy D'Haeseleer)

Een eerste spreker advocaat Bosteels behandelde de katholieke maatschappelijke werking voor boer en werkman en *"toonde aan onder algemene toejuichingen welken valschen rol van volksverleiding en godsdienstbestrijding de Daensisten hier spelen."* Leo Crick handelde over de katholieke scholen en over de schoolpolitiek en *"het volk was diep aangedaan door die ontroerende woorden en vele mannen weenden."*

De laatste spreker Albrecht Bauwens schandvlekte de beledigers van de missionarissen en bewees dat de vlamingen alleen recht mogen verwachten van de Katholieke partij. Om het geheel op te luisteren zongen 'De Jonge Wachten' uit Aalst de katholieke strijdlieden, o.m. 'Ze zullen haar niet hebben, de schoone ziel van 't kind'. Volgens de verslaggever was er een laaiend enthousiasme want *"de mannen van Heldergerm gingen bijkans vechten voor de liedjesteksten en zongen mee dat de muren daverden. Alle liederen werden meegezongen en de oude schepen Van Houdenbove, een man van negentig jaren, die er nog geen zestig uitziet, zong mee als een eerste jonkheid. Nooit beleven wij zoo'n prachtige meeting! Daar woont een vurig en geestdriftig volk, vol geloof en iever voor 't katholiek. Leve de mannen van Heldergerm!"* (17).

3. Gemeenteraadsverkiezingen van 24 april 1921

Voor het eerst in de politieke geschiedenis van de gemeente, werden drie lijsten ingediend, waarvan twee onvolledig.

Lijst 1 met Urbain Van der Schueren(171 stemmen), Hector Baeten(171), Donaat De Troyer(171), Alfons De Cooman en Louis Coppens.

Lijst 2 met Victor D'Haeseleer(253 stemmen), Remy Verleysen, Placide Van Cauter, Petrus Van den Neucker, Jan-Baptist De Swaef, Leo Hespeels, Désiré De Cock, Jozef Andries en Denis Van Houdenbove.

Lijst 3 met Gustaaf Jacobs, Hilaire Van Boxstael, Karel Gosseye en Louis Thijs.

Verkozen, doch wegens familiale banden mochten Jan-Baptist De Swaef en Urbain Van der Schueren niet zetelen. Leo Hespeels en Alfons De Cooman namen hun plaats in.

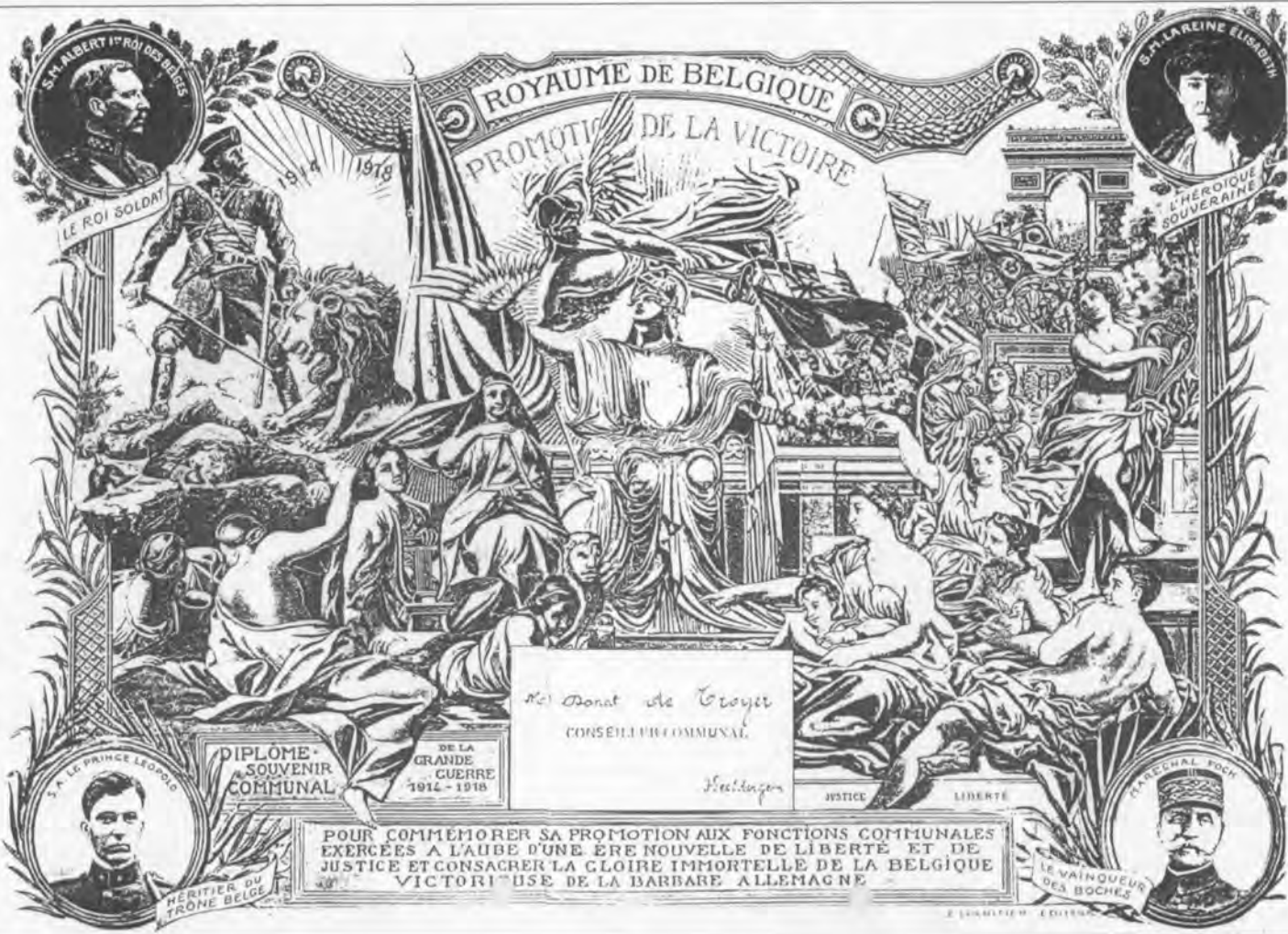
Elke lijst kreeg een vertegenwoordiging in de raad die samengesteld werd met: Hector Baeten, Donaat de Troyer, Alfons De Cooman, Victor D'Haeseleer, Remy Verleysen, Placide Van Cauter, Petrus Van den Neucker, Leo Hespeels en Gustaaf Jacobs. Victor D'Haeseleer aanvaardde het burgemeesterschap.

In 1922 werd het dorp een ietsje moderner. De raad keurde de aanleg goed van het elektriciteitsnet. De maatschappij 'De Dender' zou de klus klaren voor een voorlopige raming van 49502 fr. Na een eerste uitbreiding bedroeg het prijskaartje 93747,50 fr.

4. Gemeenteraadsverkiezingen van 10 oktober 1926

Gesjoemel bij het indienen van de kandidatenlijsten

Eén van de wettelijke voorschriften om een kandidaatslijst geldig te verklaren was het feit dat alle kandidaten de lijst eigenhandig dienden te tekenen. En zo gebeurde bij de indiening van lijst nr 2. Helaas, elke kandidaat plaatste zijn naam naast de getypte tekst en dat was volgens de voorzitter van het kiescollege niet conform met een

ROYAUME DE BELGIQUE
 PROMOTION DE LA VICTOIRE

S. M. ALBERT Ier ROI DES BELGES
 LE ROI SOLDAT

S. M. LA REINE ELISABETH
 L'HEROÏQUE SOUVERAINE

DE LA GRANDE GUERRE 1914 - 1918
 DIPLOME - SOUVENIR COMMUNAL

Monsieur Donat de Troyer
 CONSEILLER MUNICIPAL
 Hechtlingen

JUSTICE LIBERTE

MARSHAL FOCH
 LE VAINQUEUR DES BOCHES

POUR COMMEMORER SA PROMOTION AUX FONCTIONS COMMUNALES
 EXERCÉES A L'AUBE D'UNE ÈRE NOUVELLE DE LIBERTÉ ET DE
 JUSTICE ET CONSACRER LA GLOIRE IMMORTELLE DE LA BELGIQUE
 VICTORIEUSE DE LA BARBARE ALLEMAGNE

E. LAUREN - ÉDITEUR

handtekening en de lijst werd prompt geweigerd!

De voorzitter stuurde slechts één lijst binnen, zodat het 'verkiezingen zonder strijd' werden en al de kandidaten van lijst nr 1 automatisch verkozen werden: Victor D'Haeseleer, Placide Van Cauter, Petrus Van den Neucker, Leo Hespeels, Albert Van der Kelen, Jan Andries, Xavier Matthijs, Cyrille Lievens en Karel Nachtergaele.

De tegenpartij (De ware Volksvrienden) schoot wakker en stelden alles in 't werk om het bedrog aan de kaak te stellen.

In een in allerijl opgesteld protestpamflet lazen de brave burgers: *"Het was een tamelijk schoonen voormiddag in 't begin van october. De zware klepels bonsden onophoudelijk tegen de wanden der beide klokken in den hoog gespisten toren van de kerk. Dit deed voorzien dat er iets grootich, iets belangrijks ging gebeuren. In fiere houding en met veel majesteit zag men de negen helden op het Dorp aankomen; de strafuitvoering moest plaats hebben, wij negen werden bespot en begekt en voor onnoozelen uitgescholden. Wij moesten voor de helden het hoofd buigen, voor hun voeten vallen. De vaandels werden in triomf aan de gemeentegebouwen geschenen. Dezen die hen in den weg hadden kunnen staan en hun heerschzucht belemmeren, waren verdwenen.*

Stil en gelaten lagen wij in ons graf, dagen en weken verlieden, bijna waren wij vergeten, wanneer een rechtschapen hart ons toeriep: mannen staat op, ik breng u de verrijzenis en het leven! En zoo geschiedde, negen mannen stonden op uit hun graf en het rechtschapen hart deed de volgende verklaring: gij zijt allen gefopt geweest. Ik kan de onrechtvaardigheid niet langer verkroppen, ik houd mijn verklaring staan en zal ze teekenen."

Jozef De Vulder ondertekende een verklaring waarin hij het bedrog bevestigde en het relaas werd bezorgd aan minister Jaspar.

Langs officiële weg stuurde Urbain Van der Schueren een bezwaarschrift naar de Bestendige Deputatie waarin hij hamerde op het feit dat de naamplaatsing kon gelijk gesteld worden met een handtekening, wat door de Deputatie aangenomen werd.

Op 15 december verscheen in het Staatsblad dat nieuwe verkiezingen moesten plaats grijpen op 23 januari 1927. Men had begrepen, volgens de gedupeerden, *"dat er hier kwaden wil in 't spel was"* en *"dat konkelfoes en volksfopperij hier de baas had gespeeld."*

De kandidaten (Urbain Van der Schueren, Kamiel De Pelsmaeker, Donaat De Troyer, Alfons De Cooman, Frans Droessaert, Victor Callebaut, Theofiel Beerens, Petrus Callebaut en Emiel Baeten) vroegen de stem van de kiezer om te stemmen *"voor mannen die uw belangen zullen verdedigen en die niet hun eigenbelang en eerzucht beoogen. Stem niet voor mannen die op uw kosten goede wegen aanschaffen naar hun hofstede, elektrische leiding doen leggen, lichtpalen laten pralen aan hun hoeve en de gemeente dieper en dieper in de schulden dompelt. Wij zijn ervan overtuigd, de zegepraal zal aan nr 2 zijn, wij zullen triomfieren, doch gesteund op rechtvaardigheid, want een mooi woord uit de pen van één onzer grootste dichters luidt: Zij wilden wat recht was en wonnen wat zij wilden!"*

Weg met de buichelaars, weg met de volksfoppers! Stemt voor de ware volksvrienden onder nr 2."

Na de verkiezingen van 1926 was het bestuur samengesteld uit: burgemeester Victor D'Haeseleer, schepenen Placide Van Cauter en Albert Van der Kelen en de raadsleden Leo Hespeels en Xavier Matthijs van lijst nr 1 en Urbain Van der Schueren, Alfons De Cooman, Kamiel De Pelsmaeker, Donaat De Troyer van de oppositiepartij.

*Burgemeester Victor D'Haeseleer
(Verz. Willy D'Haeseleer)*

Urbain Torrekens bleef sekretaris.

De voorzitter was helemaal de kluts kwijt want hij vergat het procesverbaal te voegen bij de verkiezingsdocumenten. Om zijn vergetelheid goed te praten schreef hij aan de gouverneur *“dat het proces-verbaal vergeten werd omdat de verlichting van het lokaal met eene petrollamp is gedaan geweest en dat door de slechte hoedanigheid van de petrol en het lang duren der bewerkingen het glas zwartgerookt was.”*

Eén van de praalwagens bij 'de inbaling' van de nieuwe burgemeester. - (Verz. Willy D'Haeseleer)

Na deze nek aan nek race, klonk het strijdlied van de overwinnaars op menige bijeenkomst:

Victoor moet meester zijn

Vrienden het hart verheven
De strijd is goed vergaan
Wij mogen weer herleven
Verheugen ons voortaan
Wij kozen onze kloeke mannen
Die waken voor ons goed
Weg met die andere jannen
Men strijd met leeuwenmoed

Refrein: Lang leeft de burgemeester
Hooft men uit aller mond
Hij blijft onzen bestuurder
Tot den laatsten stond

Gij zult uw volk bevrijden
Van tegenspoed en druk
Uw mannen aan uw zijde
Werken voor ons geluk
Weg met die schoon profeten
Die strooien vuil en venijn
Gij moogt het niet vergeten
Nooit zullen zij meester zijn

Er zijn hier slimme heren
Die zweren voor het land
't Verstand moet hen nog leren
Of anders in de mand
Zooals in vroegere tijden
Heeft men dat nog gezien
Zij willen naar Brussel rijden
Met een electriek machien

Ook vindt gij hier soldaten
Die willen ten strijde gaan
Maar 't kan toch niet baten
Want niemand zag hun staan
Zij mogen zelf niet stemmen
Voor hunnen eigen naam
Zij willen 't volk hier temmen
Maar dat zal nooit bestaan

Een man moet men nog roemen
Den grooten kapitein
Hij wil zich meester noemen
Hij spuwt niet als azijn
Wil hem niet ver betrouwen
Hij zwaait altijd venijn
Doch handen uit de mouwen
Hij zal den chef niet zijn

Ook nog een rijke dame
Zij werkt met geld en geld
Ieder kent haren name
Zij vierden volle feest
Zij wilde elk doen beven
O, neen dat kan niet zijn
Wij willen weer herleven
Victoor moet meester zijn

5. Gemeenteraadsverkiezingen van 9 oktober 1932

Drie outsiders van 'De ware volksvrienden' (Alfons De Cooman, Petrus Callebaut en Urbain Van der Schueren) zochten versterking en een nieuwe lijst werd gevormd, ludiek de lijst van 'Pieje Café'-Petrus Callebaut- genoemd. Zij kregen het gezelschap van Cyriel Lievens, Theofiel Hendrickx, Theodoor Van der Hoeven, Karel Verbeken, Armand Moreels en Victor Van Liedekerke.

Zij hadden twee verkozenen, Petrus Callebaut (als plaatsvervanger van kopman Alfons De Cooman die niet kon zetelen omdat zijn broer Petrus verkozen werd op de concurrerende lijst) en Cyriel Lievens.

Emiel Cooreman, kandidaat van de tegenpartij typeerde zijn tegenstrevers via karremellenverzen als volgt:

Ja vrienden onze Pee, dat is voor hem pratiek
hij zit nu in de politiek
en al zijn listig praten
kan hem nog weinig baten.
Hij loopt wanhopig rond
tot op de laatste stond
en hij nog niemand vond
ach wat een groot affront.

Zoo komt hij bij Verbeken
hoor man ik moet U spreken
steunt gij toch onze lijst
ofschoon uw vrouw erom krijst.
Of anders moet ik geven

het is niet om te overleven
gij zijt de man die waarlijk tellen kan
met handen van gewicht
waar iedereen voor zwicht.

Zoo gaat hij voort in goede luim tot bij Duim (Cyriel Lievens)
en drinkt daar een pint met schuim
toe baas schrijf hier uw naam
gij zijt een man met faam.

Het is nu aan Theofiel (Hendrickx)
hij is voor ons de spil
waar wij aan draaien moeten.
Daarom ga ik hem groeten
teken man, ook alras
ge komt ons goed van pas.

Het is nu aan Van der Schueren
elk moet van hem verduren
en als 't hem niet 'n gaat
hij met de gaffel slaat.

't Is nu aan Theodoor (Van der Hoeven)
en 't is nog wel onbekend
maar ik wed dat deze vent
ons ook helpt uit de moor.

't Is nu aan Cache-koek (Alfons De Cooman)
geef hem den bovenhoek
of anders tot ons spijt
raakt hij zijn plaats kwijt.
En moest het zo gebeuren
dat zouden wij betreuren.

't Is haast aan onzen dikken (Victor Van Liedekerke)
die gaat de pil wel slikken
en onbewust zij daat
wordt hij ook onze maat.

't Is nu nog aan Amand (Moreels)
die tot zijn scha en schand
leeft buiten 't echtverband
en tegen wil van vrouw en moeder
en ook de wet van d'albehoeder.
Daar staan ze nu te gader

bekijk eens goed dat kader
was het in vroeger tijd geweest
dan had men wis gezegd
hier heeft de smalle wet
zich ook op rang gezet.
Maar daarmee is onze Pee
nu toch tevree.

De traditionele kandidatenlijst (lijst nr 1) werd aangevoerd door Frederic Raes, een intellectueel -hij was Doctor in Wijsbegeerte en Letteren en professor aan het Koninklijk Atheneum van Antwerpen- geboren te Heldergerm op 3 mei 1865.

Naast zijn functie en de politiek hield hij ervan te filosoferen, veelal over problemen die de arbeiders aanbelangden.

In een studie 'De daghuur, wat zij is en wat zij zou moeten zijn' kon men reeds op de eerste bladzijde kennis maken met zijn ideologische standpunten: "*de werkmán heeft slechts twee vijanden: het Socialismus en de teugelloze hebzucht der winstgierige nijverheidsbazen*".

Het werkje kreeg een goede pers: "*een uitmuntend gewrocht is dit boekje over de daghuur door een dokter in Wijsbegeerte en Letteren, in onze schoone Vlaamsche taal, met eene vlugge en levendige pen geschreven. De studie is ernstig, zij is gesteund op de ware grondbeginsels, laat de wet van vraag en aanbod, onmenschelijkerwijze toegepast op het minimum loon des werkmans, het recht weervaren dat zij verdient...*"

Door het sukses werd het ook in het frans vertaald: 'Le principe du salaire'.

In 'Een wandelingsken door eenige socialistische schriften' neemt hij in een volumineus werk het rode ideeëngoed op de korrel en in 'Heeft de werkmán recht op leven?' filosofeerde hij over zijn visie: "*de onbekwame tot arbeid heeft recht op maatschappelijken onderstand, de bewwame heeft recht op werk*"(18).

De gezellen van Raes waren Albert Van der Kelen, Petrus De Cooman, Gustaaf De Rijck, Odilon Van Buggenhout, Kamiel Jacobs, Adolf Hespeels allen verkozen. Jan Groebbens en Emiel Cooreman vielen uit de boot.

Na deze verkiezingen kwam er weer "*een reklaam van Alfons De Cooman en consoorten*" om de verkiezingen ongeldig te verklaren, omdat:

1-de kiezing pas om 9u begonnen is, daar de kiesbrieven niet toegekomen waren en dat de voorzitter ze nog afgehaald heeft bij drukker Du Caju in Aalst.

2-door sommige personen werd bij de wachtenden een ongunstige stemming verwekt tegenover de kandidaten van lijst nr 2.

3-meer dan 200 kiezers niet gestemd hebben door de onjuiste uurregeling.

4-de kiesbrieven niet verzegeld waren.

De ondergetekenden plaatsten er nog bij "*dat voorzitter Corten zijne zaken veel te wenschen laten te weten*".

Het bezwaar werd geklasseerd en op 7 april 1933 zetelde Frederic Raes een eerste maal als burgemeester, geflankeerd door zijn twee schepenen Petrus De Cooman en Albert Van der Kelen.

De nieuwe ploeg kreeg een alles behalve rooskleurige financiële kastoestand als erfenis. Er was een tekort op de wedden van het personeel van ruim 25.000 fr; er was een

nog niet terugbetaalde lening van 50000 fr, aangegaan bij sommige Heldergermaren en van een kredietopneming van 30000 fr bleef er nog 29000 fr te betalen.

Om hun spaarzaamheid aan te tonen werd de burgemeestersvergoeding van 200 op 20 fr gebracht en die van de schepenen van 80 op 10 fr. De zitpenningen van de gewone raadsleden werd afgeschaft!

Tijdens de volgende jaren werd veel geïnvesteerd voor de modernisering van de Heldergermstraat en de Hoomweg en om "het verdwijnen van zekere modderpoelen in buurt- en landwegen". Ook de pastorie en de school hadden een opknapbeurt nodig. In de eerste maanden dienden zij een onpopulaire maatregel (verhoging van wegenbelasting) toe te passen, die gestemd werd door de vorige legislatuur in de laatste maand van hun beleid.

6. Heldergem, een Fransmansdorp

Burgemeester Frederic Raes en echtgenote
(Verz. Roger De Troyer)

"De monsteroptocht te Heldergem - Onze seizoenarbeiders stellen hun levenseisch" blokletterde 'Signaal', het orgaan van het Vlaams Nationaal Syndicaat in 1936.

In heel wat dorpen in onze gewesten trokken grote scharen arbeiders naar Frankrijk om den brode. Zij werden tewerkgesteld, soms in erbarmelijke omstandigheden, in steenbakkerijen, bij de bieten- en graanoogsten, enz.

Het was vooral de Daensistische partij die zich inzetten voor hun belangen.

"Het waren bonkige, hoekige kerels, gebrand en gebruind door de volle laaiende zonne, die zwoegen kunnen lijk slaven. Met een 'klodde Fransch' opgeraapt op de hooischelf trekken ze d'er op uit naar het verre land.

Heimwee prikkelt soms op de onmetelijke gouden oogstvelden, een zoet verlangen naar 't wijf en de kinders, het dorpje, het huizeken, hun volk. En vandaar dat langzaam in hen rijpt en opborrelt een sterke vaderlandsliefde.

Toen Paster Daens zijn leuze liet uitgalmen 'de arbeider mag slaaf noch bedelaar zijn' weertrilde honderdvoudig die durvende kreet in hun gemoed. Zij vreesden noch de Woesten, noch de kasteelheren. De groene vlag met de kleur der weiden flapperde breed boven hunne hoofden, ze vochten als leeuwen, kregen de kloppende slagen, de strenge waarschuwingen op de preekstoel. Maar Paster Daens betekende strijd, heropstanding, als Vlaming, als arbeider, als mensch!"

De Fransmans protesteerden tegen de maatregelen van de Waalse minister Delattre i.v.m. werkloosheidsvergoeding en afschaffing van de wachtdagen en van de seizoensinkomsten als vast inkomen.

De betoging bracht vele honderden uit het Vlaamse land naar Heldergem. Het was een 'monsterprotestbetoging'!

Signaal berichtte: *"De Fransmansch marcheeren achter de zwarte noodvlag in de Franschmansburcht Heldergem. De optocht was een macht! 't Weer was doodziek, alle*

veldpaden en wegen herschapen in modderpoelen: een dooidag na een vorstperiode, maar niets, geen kracht kon den harden strijder weerhouden.

Achter de kinderbende stapten de onvermoeibare muziekkorpsen van Aalst en van Denderhoutem door een woud van spandoeken en leuzen, gedragen door een geestdriftige massa uit heel het arrondissement en de Scheldeestreek en ook jongens die nog verdwaald zaten in een kleursyndicaat betuigden hun solidariteit.

In openlucht, in koude wintervlagen, op een smakelijk opgesmukt verhoog spreken onze leiders Adolf Meire en De Ridder de massa toe. Ze hekelden het wetsontwerp Delattre, dat onmiddellijk diende ingetrokken.

Nu klinkt het lied van de Franschmans en het nationaal lied en wederom gehard, met geestdrift, met vaste wil tot nog hardere kamp tiegt het trekkersleger naar eigen dorp terug. Het Franschmansleger versaaft niet. Het KB bewijst eens te meer dat de Vlaamse arbeider dubbel wordt getroffen: als Vlaming, als arbeider. Daarom Houzee VNS, dat vecht voor nationale herwording en erkenning van den arbeid!" (19)

De Daensisten samen met de socialisten hielden sporadisch meetings. De werkmanschreef: "De ruime herberg van Albert Platteau was bomvol. De meeting was een striemende afranseling van al onze tegenstrevende partijen. Wij gaan opnieuw onze positie verbeteren. Heldergerm moet zijn deel leveren in den grooten strijd ten voordele van de werkersklasse ter verbetering van het socialisme" (20).

7. Gemeenteraadsverkiezingen 16 oktober 1938

Uittredend burgemeester Raes was kopman van lijst nr 1. De andere kandidaten waren Alfons De Cooman, Emile Cooreman, Cyriel Lievens, Adolf Hespels, Xaveer Matthijs, Jules Braeckman, Theofiel De Leeuw en lijstduwer Gaston Baeten.

Polydor Van den Dooren was de lijsttrekker van de onvolledige lijst nr 2 met na hem: Odilon Van Buggenhout, Kamiel Jacobs en Petrus De Bodt.

In een rijk gestoffeerd pamflet verdedigde de ex-burgemeester het vorige beleid. De schulden waren practisch afbetaald, de wegen waren veel verbeterd en herstellingen werden gedaan aan school, kerk en pastorie. Frederik Raes insinueerde in zijn betoog dat hij in de toekomst minder in Heldergerm zou vertoeven, doch wel in Menen bij zijn kinderen wat door de oppositie gretig aangegrepen werd in hun campagne. Hij vroeg eveneens op verschillende kandidaten te stemmen want "dat zal ons een kostelijken wenk geven voor het benoemen van schepenen, welke in afwezigheid van den burgemeester, de leiding van het bestuur in handen moeten nemen."

Gaston Baeten behaalde een opmerkelijk goed resultaat met 276 stemmen, vervolgens uittredend burgemeester Raes met 102, Cyriel Lievens 95, Alfons De Cooman 71, Adolf Hespels 57, Emiel Cooreman 50 en Theofiel De Leeuw 44 stemmen, allen verkozen. Jules Braeckman en Xaveer Matthijs moesten afhaken.

Burgemeester Gaston Baeten
(Verz. Emiel Baeten)

Lijst nr 2 kon twee verkozenen naar de raad sturen: Polydor Van den Dooren met 99 en Odilon Van Buggenhout met 79 stemmen. Op deze lijst werden Jacobs en De Bodt niet verkozen.

Een paar dagen na de verkiezing belandde er een pamflet in de bus waarin de burgemeester zijn ontgoocheling over zijn persoonlijke nederlaag niet onder stoelen of banken stak. *“Van de 478 partijgangsters zijn er 376 kiezers die mij uitnodigen plaats te ruimen. Terwijl zij hun voorkeur op een naam concentreerden, hebben zij mij een stem geweigerd. Op 31 december zal hun wensch in vervulling gaan, ik zal aftreden zonder morren. In 1932 gaven de kiezers mij 79 naamstemmen en na zes jaar aan honderden een dienst bewezen te hebben, ziehier mijn loon: 87 naamstemmen! Ik heb kunnen vaststellen hoe weinigen aan ‘een demi’ kunnen weerstand bieden en herinneringen aan bewezen diensten hoog houden. Om te eindigen dank ik uit ganscher harte de kiezers die voor mij hebben gestemd en gansch toegenegen roep ik hun een vriendelijk ‘tot weerziens’ toe. Aan de anderen breng ik een beleefden afscheidsgroet met de hoop dat zij voortaan de rust zullen eerbiedigen, waartoe zij mij zoo uitdrukkelijk, zoo klaar en beslist hebben uitgenoodigd. Get.: Frederic Raes, Doctor in Wijsbegeerte en Letteren, Ere-professor aan het Koninklijk Atheneum van Antwerpen en gewezen Provinciaal Opziener van Maatschappelijke Werken van Antwerpen.”*

Blijkbaar overhaalden zijn vrienden hem de beslissing nog wat uit te stellen, want Raes bleef nog aan het roer tot in oktober 1940. Op 26 oktober 1940 legde Gaston Baeten de eed af als nieuwe burgervader van Heldergem.

De raad verkoos op de eerste zitting in januari 1939 Emiel Cooreman en Odillon Van Buggenhout (van de oppositiepartij) als schepenen.

Na 5 maanden gekibbel, talrijke geheime stemmingen en tussenkomst van de arrondissementcommissaris werd Lucien Hendrickx aangesteld als veldwachter ter vervanging van Edmond Pevernagie die de pensioenleeftijd bereikt had.

Door een beslissing van de secretaris-generaal van het Ministerie van Binnenlandse Zaken werd de gemeenteraad gehouden zonder de raadsleden. Gedurende de oorlogsperiode besliste alleen het schepencollege over de gemeentezaken. Einde 1941 kwam een nieuwe secretaris Emiel Nachtegael en in juni 1942 kwam de aanstelling van Theofile Hendrickx als schepen. In februari 1943 kreeg Jozef De Feyter een schepenambt.

In de latere schaarse zittingen zetelde het driemanschap burgemeester Gaston Baeten en schepenen Jozef De Feyter en Odilon Van Buggenhout samen met secretaris Nachtegael.

Op 6 september 1944, een paar dagen na de doortocht van de geallieerden, werd de vroegere gemeenteraad opnieuw geïnstalleerd onder voorzitterschap van F. Raes en E. Cooreman en O. Van Buggenhout als schepenen.

Einde 1945 kwamen er nog een paar wijzigingen, de 1ste opvolger van lijst nr 1, Petrus De Bodt verving Van den Dooren en Jules Braeckman, 1ste opvolger op lijst nr 2, verving Gaston Baeten. Odillon Van Buggenhout werd dienstdoende burgemeester tot 31 december 1946.

8. Gemeenteraadsverkiezingen van 24 november 1946

Voor de eerste naoorlogse verkiezingen traden twee groepen in het strijdperk, de Katholieke Partij (lijst nr 1) met Frederik Raes als kopman en Gemeentebelangen, een liberaal getinte lijst (nr 2) met landbouwer Aimé Van Cauter uit Hoom als lijsttaanvoerder. Werd het woord 'liberaal' geweerd om een bepaald deel van het kiezerskorps niet af te schrikken?

Lijst nr 2 behaalde de meerderheid met 5 verkozenen: Urbain De Cooman (141 naamstemmen), Kamiel Impens (118), Aimé Van Cauter (100), Florent Lievens (73) en Jozef Hendrickx (70).

Vital De Pelsmaeker, Alfons De Bodt, Jozef D'Haeseleer en V. Amand werden niet verkozen.

Lijst nr 1 stuurde 4 leden naar de raad: Odillon Van Buggenhout (100 naamstemmen), Victor De Court (87), Adolf Hespeels (87) en Frederik Raes (70). Hier werden niet verkozen: Jules Braeckman, Marcel De Schrijver, Theofiel De Leeuw, Georges Boon en Theodoor Van der Hoeven.

Dank zij 100 lijststemmen kon Van Cauter aanspraak maken op het burgemeesterschap.

Na een probleemloze schepenverkiezing stelde men Urbain De Cooman en Kamiel Impens aan als schepenen. Zij wonnen het telkens met één stem verschil van de tegenkandidaat F. Raes. Gérard De Vos fungeerde als interim-secretaris.

*Burgemeester Aimé Van Cauter
(Verz. Cécile Cobbaut)*

9. Gemeenteraadsverkiezingen van 12 september 1952

In de notulen lezen wij *"gemeentekiezers niet opgeroepen, geen tegenkandidaten"*.

Er was slechts één lijst (Gemeentebelangen) zodat alle negen kandidaten automatisch zetelden in de raad. Aimé Van Cauter bleef burgemeester en Urbain De Cooman en Cyriel Impens namen het schepenambt waar. Ze bestuurden samen met Oscar Lievens, Jozef Hendrickx, Vital De Pelsmaeker, Alfons Van der Biest, August Scheerlinck en Robert Haegeman.

Op vraag van de arrondissementscommissaris besliste de raad een nieuw gemeentehuis te bouwen *"om alle wantoestanden op te lossen"*. Architect Lionel De Turck tekende een voorontwerp met een prijskaartje van 754.828 fr. De bouw werd toegewezen aan de firma Van Wassenhove uit Heldergerm en in mei 1957 ging de eerste spade in de grond. In 1959 zetelden de gezagsdragers in een spiksplinternieuwe raadszaal.

In juni 1954 ging veldwachter Lucien Hendrickx met pensioen en Theofiel De Cooman nam zijn plaats in. In 1958 kreeg hij de steun van hulpveldwachter Robert De Neve uit Kerksken..

10. Gemeenteraadsverkiezingen van 12 oktober 1958

Inhaling van burgemeester Van Cauter - (Verz. Cécile Cobbaut)

naar buiten met: Aimé Van Cauter, Urbain De Cooman, Kamiel Impens, Florent Lievens, Jozef Hendrickx, Arthur De Pelsmaeker, August Scheerlinck, Alfons Van der Biest en Robert Haegeman.

De burgemeester maakte zich sterk om een aantal resultaten op te sommen verwezenlijkt door zijn ploeg gedurende de laatste 12 jaar, want *"12 jaar geleden, toen wij aan het bewind kwamen, was onze gemeente, rechtuit gezegd een sukkeldorpje, met een ingestorte pastorie, binnenwegen en veldwegeltjes als echte rotswegen en modderpoelen, een bouwvallig schoolhuis en barakken van scholen, een kerkstoren uitbrokkelend bij het minste windje, een omgebouwd kolenhok als gemeentehuis en... een dorp met schuld op de rug. Met rechtmarige trots vragen wij u, thans ons gepresterde werk te overlopen."* Hij bevestigde eveneens dat in geen enkele gemeente de belastingen zo laag waren als te Heldergerm.

Er werd uitgekeken naar de resultaten. Na vele jaren alleenheerschappij werd de 'Gemeentebelangentroon' aan het wankelen gebracht. Toch behaalden zij voor de derde maal de meerderheid.

Het schepencollege werd gevormd met burgemeester Aimée Van Cauter en Urbain De Cooman en Kamiel Impens als schepenen. Florent Lievens en Robert Haegeman zetelden voor GB en Jozef De Swaef, Ernest De Cock, Jozef De Feyter en Albert Menschaert vertegenwoordigden de CVP-kiezers.

In 1963 besliste een éénparige raad een perceel grond op het Mergelveldeken, eigendom van de COO, aan te kopen voor de aanleg van een nieuw kerkhof. Architect Lionel De Turck tekende het ontwerp.

11. Gemeenteraadsverkiezingen van 11 oktober 1964

De verkiezingsstrijd verliep met heel wat animo. In de pamfletten werd er met scherp geschoten, dorpspolitiek op z'n best!

Gemeentebelangen kwam voor de kiezer met Aimé Van Cauter, Urbain De

Cooman, Kamiel Impens, Florent Lievens, Gustaaf Scheerlinck, Alfons Van der Biest, Albert Moreels, Arthur De Pelsmaecker en Kamiel De Vulder.

De tegenpartij, een onvolledige CVP-lijst plaatste Ernest De Cock aan het roer, gevolgd door Kamiel Danckaert, Remy De Rijck, Julien Schollaert, Gaston Baeyens en Petrus Souffriau.

Bij de CVP was het vooral onderwijzer Remy De Rijck die in de clinch lag met zijn rivalen. Hij verweet *"hun laksheid gedurende 18 jaar beleid, laffe middelen gebruikt bij de benoeming van de veldwachter, weigeren van de waterleiding, tegenwerking van het onderwijs, omkoperij voor biefstukken en twee bakken Wiels, verwaarlozing van de pastorie, enz."*

De burgemeester was op zijn tenen getrapt en diende 'DRR-ken' van antwoord. Volgens Van Cauter *"was het de haat die DRR ertoe bracht dergelijke laffe en walgelijke betichtingen te verspreiden."* De onderwijzer kon het moeilijk verwerken dat zijn job verdween door opgelegde afschaffing van een klas in de gemeentelijke jongensschool.

In het Gemeentebelangen-pamflet werden al de beschuldigingen weerlegd en de opstellers besloten: *"uw watertoren zit nog onder de grond, laat de toren eerst gebouwd worden DRR-ken en dan zullen wij te gepaster tijde wel handelen en dit zelfs zonder uwe geniale tussenkomst. Beste mensen van Heldergerm, lach nu eens gemoedelijk om de prietpraat van DRR doch schenk uw vertrouwen aan ernstige bekwame mannen welke steeds op de bres gestaan hebben voor iedereen, onpartijdig, met slechts één doel: het belang van de gemeente Heldergerm te dienen."*

Het werd eentonig te Heldergerm, opnieuw een meerderheid voor GB, zelfs winst van één zetel.

Opmerkelijk was de goede score voor 2 CVP-ers (Ernest De Cock, 210 en Kamiel Danckaert, 214 stemmen) tegen Van Cauter (258), De Cooman (178) en Impens (174).

Lievens, Van der Biest en Scheerlinck vervulde de GB en de 3de CVP-er was De Rijck.

Op 30 april 1967 overleed burgemeester Van Cauter en tijdens de raadszitting van 26 mei herinnerde schepen De Cooman *"aan het goede karakter van Aimé Van Cauter en hoopt dat de door hem geschapen atmosfeer van wederzijds begrip mag voortleven."*

Urbain De Cooman werd benoemd als nieuwe burgemeester bij KB van 26 juni 1967 en de 1ste opvolger Albert Moreels kwam in de raad. Kamiel Lievens volgde De Cooman op als schepen.

Op 19 januari 1968 verliet CVP-er De Rijck de gemeenteraad wegens woonstverandering en werd opgevolgd door Julien Schollaert.

*Schepen Lievens en burgemeester De Cooman
(Verz. Emma Andries)*

Waarde Kiezers en Kiezeressen van Heldergem,

Als Uw Burgemeester voel ik mij thans in alle ernst verplicht persoonlijk te antwoorden op het laatst verspreide lasterlijk manifest van Nr 2, de **zogezegde CVP partij**.

Nooit voor dezen had ik kunnen denken, dat er in een klein menske zoveel haat verborgen kon zitten. Er wordt ons naar het hoofd geslingerd dat wij mensen hebben laten creperen in de pastorijs. **Hoe laf!!!**

Eenieder weet dat de pastorijs reeds voor de oorlog onbewoonbaar was en zij tijdens de oorlog gebruikt werd door winterhulp voor soepbereiding. In 1947 dus na de oorlog, werd ik Uw Burgemeester.

Noem die Pastoor welke ik heb laten creperen!!

Ik waarschuw u Heren van Nr. 2. Soortgelijke betichting duld ik geen tweede maal. Er zal **passend gevolg** aan gegeven worden!

Eenieder te Heldergem mag weten dat het de haat is welke De Rijck Remy ertoe brengt dergelijke walgelijke betichting te verspreiden. **Lees goed!!!**

In 1961 kwam van het Ministerie van Openbaar Onderwijs het bericht dat een klas in de Gemeentelijke Jongensschool diende afgeschaft door de gemeenteraad. Te weinig leerlingen voor twee klassen.

De Rijck Remy is ons herhaaldelijk komen lastig vallen, met alle beloften zoals nu, hem als onderwijzer toch te behouden. Doch het gezond verstand priemeerde in de gemeenteraad, om volgende punten:

1. De Hoofdonderwijzer diende te blijven. Uit Respect. Hij was hoofdonderwijzer.
2. Hij was de eerstbenoemde onderwijzer.
3. Hij had het grootste huisgezin.

Gezondenkende mensen kunnen onze handelswijze niet afkeuren. En dan spreek ik nog niet van de bekwaamheid, waar het verschil torenhoog was. Vraag gerust het oordeel van de jongens welke hier bij beide onderwijzers school hebben gegaan. Ik ken het antwoord reeds lang. R.D.R. zou passen in een kleuterklas waar ik naartoe moet. Op de andere kinderachtigheden van het manifest antwoord ik niet. Ik kom niet uit het Savooistraatje van Ninove. Ik vraag klare duidelijke oprechte bewijzen, de waarheid dienstig, en geen flauwe zever.

In alle ernst doe ik thans beroep op het gezond verstand der inwoners van Heldergem, tot welke **Partijgezindheid** U ook moogt behoren. Lijst Nr. 2 voert haar strijd onder de naam **CVP**. Dit is **onjuist**. De echte CVP partij zou nooit zo laaghartig zijn, ons zulke walgelijkheden naar het hoofd te slingeren. Faire mensen zoals Jozef De Swaef, Jozef De Feyter, Breynaert Paula e. a., zouden nooit tot dergelijke gemeenheden hun toevlucht nemen. De naam **CVP** wordt **misbruikt** door fanatieke haatdragers. Door dergelijke mensen kan een gemeente nooit eerlijk en rechtchapeen bestuurd worden.

Ik reken op 11 oktober 1964 op Uw **aller steun!** Steeds tot Uw dienst zoals vroheen, voor **iedereen**.

Uw Burgemeester,
Van Cauter Aimé.

Stemt nr. 1

ACHTER DE NAAM VAN UW KANDIDAAT.

Gemeenteverkiezingen van 11-10-1964

Aan de inwoners van Helderghem

Tot tweemaal toe vallen ze mij persoonlijk aan.

Het verheugde me werkelijk dat de naam « Loeki » zo goed onthouden werd. Dat bewijst nu nog het succes welke deze groep oogstte in gans Vlaanderen en doet ook geen enkel mens twifelen aan de overwinning van morgen.

Wij durven zeggen - Eigenbelang - Ziehier de uitleg.

Waar moeten de gemeentebelangen verdedigd worden?

Waar moeten de voorstellen worden gedaan en besproken?

Waar moet men getuigen van initiatief - vooruitzicht - overleg en werkkraft?

Niet op straat, in café, op stroombrieven of affiches - maar wel op het gemeentehuis - in vergaderingen.

Hoe kan men iets verwezenlijken wanneer men om de 2 à 3 maanden samenkomt. Ik spreek van ondervinding - toen ik mijn ontslag aanvraag om persoonlijke redenen. De burgemeester en enkele gemeenteraadsleden weten heel goed dat het tegen hun goesting was. Maar waren daarvoor niet slim genoeg.

Nu ineens voelen ze respect voor de hoofdonderwijzer. Die weigerde het gezag van het bestuur te erkennen. Wiens achterstallige wedden en die van gans het ondevijzend personeel tot heden door het schepencollege geweigerd werden en reeds zoveel jaren gestemd zijn.

Nu ineens hemelen ze hem op - Is dat geen flauwe zever? Dat alles wat er aangevraagd werd voor de school, geweigerd werd. Is dat het bewijs van oprechtheid en van gemeentebelangen?

Wij durven zeggen dat de lijst onder de naam C. V. P. kristelijke mensen zijn. Hoeveel personen van lijst No 1 gaan er naar de mis?

Wij weten wel dat het niet de burgemeester is die dat opgemaakt heeft - maar enkele pilarenbijters - zogenaamde C. V. P. ers. Die vrezen voor de rechtvaardigheid en nu samenzweren met de leden van de **Pinten Vrije Verkoop** partij. Ze zijn beschaamd in de naam liberalen en schuilen achter het woordje GEMEENTEBELANGEN.

Het gezond verstand primeerde zodanig dat U heren, blanco stemde en dat de burgemeester schitterde door zijn afwezigheid wegens ziekte - doch 's morgens genezen was voor een huwelijksinzegening.

Waarom waren er twee kandidaten niet meer akkoord met lijst No 1 op te komen?
Zij die hen de vorige maal door het slijk trokken!

Omdat zij de onrechtvaardigheid niet meer konden blijven uitstaan o. a. Haegeman Robert
Hendrickx Jozef

Zij konden niet verdragen - de tegenwerking van het onderwijs, ten voordele van de Rijkschool van Herzele.

Zij konden de uitkoperij niet af. Waar men biefstukken en twee bakken Wiels gratis geeft in omruiling voor de gemeentegrond. Zij konden niet met alle winden mee waaien zoals Sloeki!

Noemt U dat gemeentebelangen?

Kent U nog de benoeming van onze veldwachter - waar alle laffe middelen gebruikt zijn tegenover een oorlogswees (Ik trap niet op de tenen van de veldwachter, maar hoe men hem verkoos.)

Is dat geen eigenbelang?

Het weigeren van een gratis tuinbouwkursus in de klaslokalen door Mr VAN HERREWEGHE Antoine -

Het weigeren van de waterleiding - De erbarmelijke verlichting en verkeerstekens - getuigt dat van gemeentebelangen?

Waarom zijn goede voorstellen van anderen steeds slecht?

Heren morgen krijgt U, uw pensioen. U hebt 18 jaar hard gewerkt. U kunt zich roemen op werken en personen die U gedwarsboemd hebt tot U gedwongen was.

Goeie rust mijne heren,
uw dienstwillige.

Wees gerust wij stemmen n° 2

Geachte MEDEBURGERS van HELDERGEM

Ik dank U voor het vertrouwen van mijn stem, en hoop dat U terug voor mij zult stemmen.

ALS EERSTE WERK : Heb ik gezorgd voor een zeer perfecte en volledig afgewerkte waterleiding in alle huizen der gemeente.

RESULTAAT : Iedereen is tevreden.

ALS TWEEDE WERK : Heb ik gezorgd voor zeer goede wegen.

RESULTAAT : Dwars door Heldergem en Oom zijn onze straten in ongelooflijke perfecte staat.

ALS DERDE WERK : Aan mijn beenhouwerij geen beurtelings parkeren.

RESULTAAT : U beslist ????

ALS VIERDE WERK : Ik heb het kerkhof aangelegd zonder medezeggenschap van de gemeenteraadsleden.

RESULTAAT : Geen water op het kerkhof.

ALS VIJFDE WERK : Alle grachten bevinden zich in perfecte staat.

RESULTAAT : Geen netels of gras meer.

ALS ZESDE WERK : Alle Jubilarissen heb ik -op het gemeentehuis feestelijk ontvangen.

RESULTAAT : Aan zo een feest had hem niemand verwacht.

Als VOORNAAMSTE PUNT : HEB IK ZELF mijn dochter aangesteld als kuisvrouw op de gemeente.

RESULTAAT : Geen familie problemen. IK RED MEZELF

ALS LAATSTE PUNT : STEM ALLEN VOOR MIJ.

RESULTAAT : Zo blijf ik me voort redden.

UW BURGEMEESTER DANKT U.

12. Gemeenteraadsverkiezingen van 11 oktober 1970

De laatste verkiezing voor de nakende fusie en voor de eerste maal vier lijsten in het strijdperk.

Lijst nr 1- Gemeentebelangen (lees PVV- de lijst werd eveneens aangeprezen met een rondschrijven van PVV-volksvertegenwoordiger Louis D'Haeseleer) met Urbain De Cooman (uittredend burgemeester), Kamiel Impens, Florent Lievens, Gustaaf Scheerlinck, Raf Van Cauter, Albert Moreels, Johny Sienaert, Antoine Van Wassenhove en Nestor Capelleman.

Lijst nr 2- CVP met Albert Van Herreweghen, Kamiel Danckaert, Alfons Temmerman, Petrus Soufriau, Kamiel Baeyens, Gaston Smet, Marcel Coppens, Gaston Baeyens en Jozef Cooreman.

Lijst nr 3- Socialistische Partij met Henri Andries, Etienne Schouppe, Roger Van Malder, Cyriel Beerens, Marcel Breynaert, Gustaaf Coppens en Petrus Van der Gucht.

Lijst nr 4- Volksbelangen, sterk VU-getint met Ernest De Cock, Herwig Pevernagie, Jean Andries, Louis De Pelsmaeker, Frans Volckaert, Eliane De Rijck, Julienne Fleurinck en Alfons De Grom. VB 'dankte' haar ontstaan aan een malaise in CVP-rangen die een scheuring teweegbracht. Samen met VU vormden de CVP-malcontenten de nieuwe partij 'Volksbelangen'.

In de kiesstrijd bleven SP en VB op de vlakte en verdedigden voornamelijk hun programma via enkele manifesten.

CVP en GB daarentegen vlogen elkaar in het haar. De twee kopmannen schoten met scherp, terwijl een zekere 'Mijnheer Resultaat' eveneens zijn duit in het zakje deed!

*Laatste gemeenteraad van het zelfstandige Heldergerm. - (Verz. Julia De Troyer)
vlnr: zittend: Albert Moreels; Urbain De Cooman; Secr. Gerard De Vos
staand: veldwachter Theofiel De Cooman; Henry Andries; Raf Van Cauter; Florent Lievens;
Kamiel Danckaert en Albert Van Herreweghen. Ontbreekt: Nestor Capelleman.*

Het begon met een bericht van burgemeester De Cooman waarin hij zijn verwezenlijkingen opsomde en telkens het resultaat vermeldde. Een opposiet, noemde zich Mijnheer Resultaat, vond dit epistel te gortig en diende De Cooman van antwoord.

Enkele dagen later kwam reeds een wederwoord van De Cooman op het *“venijnig strooibriefje van Mijnheer Resultaat”*.

De discussie ging voornamelijk over de waterleiding, wegenwerken, het nieuwe kerkhof en ‘aanstelling van kuisvrouw op de gemeente’. De verbolgen ex-burgemeester schreef tot slot: *“tot vijgen als Mijnheer Resultaat zeg ik: misbruik een anders naam of functie niet om uw vuiligheden op straat te gooien. Wees een man maar geen schoft en plaats uw naam onder uw walgelijke betichtingen.”*

Gemeentebelangen behaalde de volstreckte meerderheid en stuurde vijf verkozenen naar de raad: Urbain De Cooman, Albert Moreels, Florent Lievens, Raf Van Cauter en Nestor Capelleman.

De CVP kreeg twee leden: Albert Van Herreweghe en Kamiel Danckaert.

Volksbelangen met Ernest De Cock en de SP met Henry Andries sloten de rij.

Voor het burgemeesterschap en verkiezing van de schepenen waren er uiteraard geen problemen. Urbain De Cooman omgordde de sjerp en Albert Moreels en Florent Lievens kregen een schepenenambt. In 1973 verliet Florent Lievens het politieke toneel en werd opgevolgd door Nestor Capelleman.

De laatste gemeenteraad van het zelfstandige Helderger eindigde met een ordinair agendapunt: annulering van een dubbel betaalde nota van 350 fr voor ophaling huisvuil!

Naar aanleiding van de fusieplannen maakte Helderger zich weinig zorgen wat er met hen zou gebeuren. Het waren vooral de beleidsmensen van Haaltert die zich inspannen om een kleine en leefbare entiteit te vormen met Denderhoutem, Kerksken, een deel van Terjoden en Helderger. Uiteindelijk viel alles relatief gezien nog in goede plooiën en Helderger zou resorteren binnen de grenzen van Groot-Haaltert.

De burgervader noch de schepenen hadden de moed één enkel afscheidswordje te laten noteren in de notulen voor het nageslacht bij de laatste gemeenteraad. De secretaris trok op het laatste blad van het notulenboek een simpel lijntje onder zovele eeuwen zelfstandig Helderger...

E. HELDERGER FUSIEGEMEENTE

1. Gemeenteraadsverkiezingen van 10 oktober 1976

Helderger, het kleine broertje in het gefusioneerde Groot-Haaltert.

In de nieuwe Groot-Haaltertse gemeenteraad zetelden 25 raadsleden die in de mate van het mogelijke evenredig verdeeld werden onder de deelnemende fusiegemeenten. Dit was althans de betrachtting van de diverse partijen bij de lijtsamenstellingen.

De ruim 11000 kiezers hadden de keuze uit vier lijsten en 100 kandidaten om de nieuwe gemeenteraad samen te stellen.

Helderger werd vertegenwoordigd op de BSP-lijst door Henry Andries, Roger Van Malder en Etienne Schoupe, op de CVP-lijst door Kamiel Danckaert en Albert Van Herrewegen, op de Centrumlijst door Alfons Beerens en Willy Moreels en de

Volksunie duidde Robert Haegeman, Jan Andries, Alfons De Grom en André Hendrickx aan.

Hoezeer de betrokkenen zich ook inspanden gedurende de kiesstrijd, geen enkele kandidaat werd verkozen en de Heldergermynaren moesten met lede ogen aanzien dat in het gemeentehuis te Haaltert alles beslist werd boven hun hoofd.

Doch, het kan verkeren, zei Bredero!

De volgende zes jaren bestuurde een CVP-SP coalitie de nieuwe gemeente met CVP-er Georges Deleenheer (Haaltert) als burgemeester.

2. Gemeenteraadsverkiezingen 10 oktober 1982

Vijf partijen boden zich aan, vier traditionele en de Centrumlijst die met een opmerkelijke barnumreklame de kiezer probeerde te winnen voor hun voorgestelde programma. Twee Heldergermse dames, Erica De Neve-De Cock en Juliana Temmmerman-Poppe kregen een plaats op de CL-lijst.

De CVP tipte voor onze deelgemeente op twee nieuwkomers: Marcel Coppens en Paul De Court.

De SP kon beroep doen op Roger Van Malder, Theo Van Beversluys en op hun gevestigde waarde Etienne Schouppe.

Bij de VU keerden de oude getrouwen terug: Jan Andries, Alfons De Grom en André Hendrickx.

De PVV die deze maal niet wou achterwege blijven stuurde Alfons Beerens, Jozef Quintyn en Michel De Saedeleer in het strijdperk.

Na de stembusslag vormden CVP (9 zetels) en de CL (10 zetels) het bestuur, met 2 CVP-mandatarissen uit Heldergem, Paul De Court en Marcel Coppens (eerste plaatsvervanger) die ontslagnemend gekozene Paula D'Hondt verving. CL-kopman Willy Michiels omgordde de burgemeesterssjerp.

3. Gemeenteraadsverkiezingen 9 oktober 1988

Op de vijf lijsten stonden elf Heldergermynaren. Vier ervan zouden mooie suksessen boeken.

De Centrumlijst plaatste drie dames van Heldergem op de lijst, Juliana Poppe, Erica De Cock en nieuwkomer Valentine Tas.

De CVP zette een ambitieuze Paul De Court op de derde en Paul De Troyer op de zevende plaats.

Bij de SP kreeg Etienne Schouppe de tweede en Marcel Breynaert de 17de plaats.

De VU bracht geen lijst vernieuwing en duidde Jean Andries, Alfons De Grom en André Hendrickx aan. Op de PVV lijst had Heldergem weinig in de pap te brokken, slechts één vertegenwoordiger, weliswaar op een verkiesbare plaats, tooidde de lijst, nl. Michel De Saedeleer op de 2de plaats.

Twee dagen na de verkiezing blokletterde een krant: *"Mislukte machtsgreep. De Haaltertse kiezers hebben voor een verrassing van formaat gezorgd. De verhoopte volstrekte meerderheid van de CL gaat niet door"* (21). Deze partij behield haar 10 zetels waaronder Valentine Tas met een opvallend hoge score.

Burgemeester Valentine Boeykens - Tas

Bij de CVP kwam Paul De Court als 'de' vedette uit de stembusuitslag. Hij boekte zo maar eventjes een winst van 1306 stemmen, wat zijn totaal op 1864 bracht waarmee hij al de grote namen (Kiekens, Deleenheer ea.) achter zich liet. Paul De Troyer zetelde als derde Heldergermaar en bij de SP kreeg Etienne Schouppe een zitje in de raad.

Qua vertegenwoordiging bij de vorming van het schepencollege, kon de kleinste deelgemeente prat gaan op twee schepenen, Paul De Court (sport, toerisme, verkeer en feestelijkheden) en Valentine Tas (burgerlijke stand en bevolking).

Eind januari rommelde het in de Haaltertse politiek. De kranteberichten logen er niet om: 'Michiels grijpt naast burgemesterssjerp' en 'Politieke komeet Valentine Tas, kandidaat-burgemeester van Haaltert'.

Door de weigering van Minister Toback om Willy Michiels te benoemen werd totaal onverwacht Valentine Tas de belangrijkste dame van Groot-Haaltert. Zij werd tot burgemeester benoemd op 10 april 1989. Op 14 april gaf zij haar maiden-speech in 't Horlogeken, bij het startsein van de 5de Haaltertse kroegentocht van de VTB-VAB en op maandag 24 april opende zij met een tik tegen het glas haar eerste gemeenteraad. De dag nadien lazen wij: "*Vrouwelijke burgemeester maakte geslaagd debuut.*" Het mag gezegd dat, zowel schepen De Court als burgemeester Tas zich consequent wijdden aan hun taak en konden bogen op grote sympathie van de bevolking.

Halfweg de legislatuur daagden er donderwolken op, het boterde niet zo goed in het

CVP-huishouden. In en rond het gemeentehuis fluisterde men dat schepen De Court wel eens kon overstappen naar de Centrumlijst. Dit om zijn ongenoegen aan te tonen omdat (volgens de schepen) enkele Haaltertse CVP-prominenten zijn kabinetscarrière bij minister Delcroix dwarsboomden(22).

Even later publiceerde hij een open brief waarin hij zich afzette tegen de CVP-voorzitter en waarin hij enkele twistpunten aanhaalde, o.m. de benoemingspolitiek en de perikelen rond de 'sportschuur' in Denderhoutem. De schepen stelde dat hij zijn taak bleef voortzetten en dat "*zijn inzet voor de kiezers, voor de mensen, dezelfde blijft*" (23).

Begin 1993 werd de politieke situatie opnieuw 'over de toeg' gehaald door de toetreding van de gemeentelijke apolitieke Centrumlijst bij de grote VLD-familie.

4. Gemeenteraadsverkiezingen 9 oktober 1994

De voorbereidingen van de gemeenteraadsverkiezingen 1994 brachten onze deelgemeente terug in het nieuws. De ex-schepen en verkozenen op de liberaal getinte lijst Gemeentebelangen in 1973, Nestor Capelleman, koesterde de illusie een nieuwe lijst te presenteren met... Paul De Court als kopman. Inderdaad de geruchten en persberichten over een mogelijke 'overloperij' van De Court werden steeds veelvuldiger tot het bericht kwam: 'De Court haakt af'. De betrokkene stak zijn ontgoocheling niet onder stoelen of banken en verdween van het politieke podium(24). In een pamflet, verspreid 5 dagen vóór de verkiezing, vroeg hij zijn vrienden hun vertrouwen te geven aan 'de lijst van de Burgemeester', wat uiteraard in CVP-kringen met een wrang gevoel onthaald werd.

Door het verdwijnen van deze pion, door de weigering van de VU om met Gemeentebelangen Haaltert in de boot te stappen én volgens Capelleman, door de tegenwerking van de bestaande partijen, was het enthousiasme verdwenen en zijn project 'Gembel Haaltert' stierf een stille dood.

Bij de bekendmaking van de lijsten waren er weinig Heldergermse kandidaten te bespeuren.

Op de lijst ANDERS onder leiding van de ex-SP-er Roger De Cock kreeg Anja Verhertbrugge de 11de plaats.

De SP lijst gaf Ivan Andries een 8ste plaats.

Bij de CVP werd de deelgemeente vertegenwoordigd door Guy Coppens op de 7de plaats. De VU tipte op twee outsiders Alfons De Grom, André Hendrickx en op nieuwkomer Peter Paerewijck en de VLD stapte in de strijd met burgemeester Valentine Tas als lijstduwer die ook een plaats kreeg op de provincielijst en 4569 stemmen haalde. De ex-burgemeester scoorde hoog (2406 stemmen) en was de enige Heldergerenaar die een zetel in de raad bemachtigde.

Het was dan ook een niet te versmaden zetel, want Valentine Tas werd door de collega's voorgedragen om zoals in de vorige legislatuur opnieuw de sjerp te omgorden in de aanloopperiode naar de 21ste eeuw.

Bijvoegsel

Burgemeesters na 1830

Constant Schouppe	1830-1836
P. Scheirlinck	1837-1846
Jan-Baptist De Swaef	1847-1860
Pieter Frans De Swaef	1861-1872
C. De Smet	1873-1880
P. D'Haeseleer	1881-1883
C. De Smet	1884-1895
Jan Baptist De Swaef	1896-1911
Jan D'Haeseleer	1912-1921
Victor D'Haeseleer	1922-1932
Frederic Raes	1933-1940
Gaston Baeten	1940-1945
Odillon Van Buggenhout	1945-1946
Aimé Van Cauter	1947-1967
Urbain De Cooman	1967-1976

Veldwachters

Hyronimus De Leeuw	1798
Cornelius Braeckman	1822
Constantinus De Leeuw	1833
Pieter Franciscus De Troyer	1850
Frans Maesschalck	1880
Edmond Pevernagie	1906
Lucien Hendrickx	1940
Theophiel De Cooman	1947 - 1976

Veldwachter E. Pevernagie

Veldwachter L. Hendrickx

Veldwachter T. De Cooman

Voetnoten

- 1- FRANCOIS L., Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente: Politieke geschiedenis voor 1830. Centrum voor Geschiedenis, RUG, 1993
- 2- DE LOOSE W., Bijdrage tot de politieke en sociale geschiedenis te Haaltert van 1830-1976. HK Haaltert, 1995
- 3- VAN EENOO R., Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente: Politieke geschiedenis na 1830. Centrum voor Geschiedenis, RUG, 1993
- 4- RAR, Inv. nr 559, nr 4, Archief familie Buyse.
- 5- RAR, Inv. nr 559, nr 15
- 6- RAR, Inv. nr 231, nr 28
- 7- RAR, Inv. nr 231, nr 30
- 8- DE TROYER R., Bewerking kiezerslijst 1901, HK, nr 1, jg 16, 1996
- 9- RAR, Inv. nr 231, nr 24, gemeenterekeningen

- 10- Mededelingen Heemkundige Kring Haaltert, nr 4, 1987
- 11- De Denderbode, 7 juli 1872
- 12- De Denderbode, 30 september 1894
- 13- De Denderbode, 17 oktober 1897
- 14- De Denderbode, 29 mei 1904
- 15- Klokke Roeland, 23 oktober 1904
- 16- Brief van H. Bonner
- 17- De Volkstem, 26 maart 1912
- 18- Studies van F. Raes werden uitgegeven bij Agneessens, Ninove, 1891
- 19- Signaal, 16 februari 1936
- 20- De Werkman, 2 november 1930
- 21- Het Volk, 11 oktober 1988
- 22- Het Volk, 18 augustus 1992
- 23- Het Laatste Nieuws, 26 augustus 1992
- 24- Het Nieuwsblad, 30 mei 1994

Bronnen en Bibliografie

DE POTTER EN BROEKAERT, Geschiedenis der O-Vlaamse gemeenten

ART J.(red.), Hoe schrijf ik de geschiedenis van mijn gemeente, deel I, Centrum voor geschiedenis, RUG, 1993

DE LOOSE W., Bijdrage tot de politieke en sociale geschiedenis Haaltert van 1830-1976, HK Haaltert, 1995

Gemeentelijk archief Heldergerm

- Notulen
- Brieven

Stadsarchief Aalst

- Kranten

Koninklijke Bibliotheek Brussel

- Kranten

Rijksarchief Ronse

- Notulen,
- Briefwisseling
- Archief fam. Buysse

Rijksarchief Beveren

- Archief Provinciaal Bestuur O-VI

Rijksarchief Gent

- Archief Provinciaal Bestuur O-VI
- Gemeenteraadsverkiezingen

Bisschoppelijk archief Gent

- bundel Heldergerm

Pamfletten gemeenteraadsverkiezingen

Mededelingen Heemkundige Kring Haaltert (verschillende nummers)

Interviews

DEEL VII
HET KERKELIJK LEVEN
Roger Cosyns - Roger De Troyer

**A. BISSCHOP MANAS KENDE IN 1096
DE ALTAARRECHTEN TOE**

1. Bisschop Manas

Bisschop Manas was een zoon van de Normandiër Willem Bussac, graaf van Eu (op de Bresle) en door zijn huwelijk met Adèle van Soissons, ook graaf van Soissons.

Manas van Eu-Soissons leefde midden in de woelingen van de investituurstrijd, die in Kamerijk heerste. Het recht om een nieuwe bisschop te bevestigen door het toereiken van de staf en de ring werd toen bestreden door het pauselijk en het keizerlijk gezag. In deze twist was Manas een sterke vertegenwoordiger van de Gregoriaanse partij.

Nu was Walcher van Oisy-Inchy, een Nederlotharingse edelman, vertegenwoordiger van de keizerlijke partij, in 1095 tot bisschop gewijd. Maar reeds in november 1095 werd deze laatste door paus Urbanus II afgezet. En omstreeks 8 juni 1096 werd Manas Bussac te Geraardsbergen tot bisschop gewijd door de aartsbisschop van Reims. Bij die gelegenheid vervaardigde Manas een oorkonde uit als nieuwe bisschop van Kamerijk.

*Zegel van bisschop Manas
(Foto Desmarez - Coll. Arch. Lille)*

2. De oorkonde te Geraardsbergen

De abdij van Geraardsbergen werd in 1096 Sint-Pietersabdij genoemd en was er in opvolging van het in 734 gestichtte Benedictijnerklooster van Dikkelvenne. Pas in de periode 1150-1175 zou de abdij, Sint-Adriaansabdij genoemd worden.

Manas, bisschop van Kamerijk, oorkondde dat hij de Sint-Pietersabdij te Geraardsbergen ingewijd had en de vrije abtskeuze waarborgde. Hij schonk het 'altaar' van Hunnegem met zijn afhankelijkheden Geraardsbergen en Nederboelare, vrij van personaats- en bezoekrecht; hij vermeldde de schenkingen van eigengoederen door Graaf Robrecht II van Vlaanderen; hij bevestigde de abdij in het bezit van de 'altaren' van Denderhoutem, met afhankelijkheden Heldergem en Iddergem; van Okegem en Thoricourt, die ze reeds te Dikkelvenne bezaten en regelde ter zake het 'seendrecht'

(soort belasting) van de landdeken en het excommunicatierecht van de abt.

Letterlijk stond er in de oorkonde: "*Altare videlicet de Houthem cum appenditiis suis Heldreghem et Ydrighem.*" Nu hoefde men de term 'appenditium' niet direct te vertalen als 'afhankelijkheid'; in de oorkondetaal van die tijd betekende 'appenditium' evenzeer een kapel.

Het is bekend dat sommige goederen van het klooster van Dikkelvenne overgegaan zijn in de bezittingen van de abdij van Anchin. Daardoor is het wellicht te verklaren dat de abdij van Anchin eertijds vele bezittingen had te Heldergerm; in 1656 bezaten ze er 13 percelen met een gezamenlijke oppervlakte van 34 ha 75 a.

3. De Heilige Amandus als patroonheilige

Evenals Denderhoutem de H. Amandus als patroonheilige van de parochie kende, was dit het geval voor Heldergerm en Iddergerm.

In een verzamelwerk over de heiligenlevens, met derde druk in 1609, vinden wij een levensbeschrijving van de heilige. Amandus was de zoon van de hertog van Aquitanië en zijn moeder Amantia was ook een edele vrouw. Zijn vader had zich geen moeite gespaard om zich tegen de roeping van zijn zoon te verzetten.

Na een bezoek aan Tours, waar de H. Martinus vereerd werd, werd Amandus religieus en leefde dan 15 jaar teruggetrokken als monnik in Bourges in Frankrijk. Nadien deed hij een bedevaart naar Rome. In Frankrijk teruggekeerd, werd hij bisschop gewijd, specifiek werd hij een rondtrekkende missionerende bisschop. Zo kwam hij in ons land terecht, waar hij vele kloosters stichtte. De meest bekende daaronder waren St. Pieters en St. Baafs te Gent, de abdij van Drongen en de abdij van Nijvel, met de H. Geertrude als abdis. Gedurende enkele jaren was hij bisschop van Maastricht. Hij overleed op 6 februari 681.

Vandaag nog wordt deze grote heilige in alle Vlaamse bisdommen op 6 februari gevierd.

4. Kerkelijke organisatie

De kerkelijke organisatie in onze gewesten kunnen wij indelen in drie perioden, nl. de Kamerijkse periode (tot 1599); de Mechelse periode tot 1801 en de Gentse periode van 1802 tot heden. In de Kamerijkse periode ressorteerde Heldergerm onder het dekenaat Geraardsbergen. In de Mechelse periode had de deken van Aalst het voor het zeggen in onze parochie. In de Gentse periode werd de parochie ingedeeld in de dekenij Ninove tot 1911 en nadien behoorde Heldergerm tot de dekenij Herzele tot 1969. Ten gevolge een reorganisatie in het kerkelijk bestuur werd Haaltert een zelfstandig dekenaat, waartoe ook Heldergerm behoorde.

5. De eerste pastoors

Aangaande de eerste pastoors van Heldergerm is niet zoveel bekend. De oudst gekende is pastoor Heinrick, hij beoefende zijn ambt in onze parochie in 1336. Op 21 oktober 1403 werd Jo De Ceulsbrouc hier als pastoor aangesteld. In 1430 werd Jan Andries

de parochieherder. Pastoor Nicolaas Van der Vondelen werd vermeld in 1549 en in 1565 stelde men Joos Voncke aan.

Meer gegevens bezitten wij over pastoor Georgius Staessens. Hij was 'magister'. Deze term wees destijds niet op een theologische geschooldheid, maar wel op een meer dan gewone plaatselijke vorming. Hij werd in 1576 als pastoor te Heldergerm vermeld. In dat jaar waren er niet zoveel inwoners. In de dekanale verslagen maakte men melding van 180 paashouders, wat overeenkwam met een bevolking van ongeveer 252 personen.

Van 1592 tot 1610 was Joannes Schoemaekere hier deservitor. Deze naam gaf men aan een waarnemend pastoor van een vacante parochie. De godsdiensttroebelen van die tijd hadden als gevolg dat op tal van parochies geen pastoor meer resideerde, maar dat deze bediend werden, zo goed of kwaad het ging, door de pastoor van een naburige parochie. Joannes Schoemaekere werd door de abt van de Benedictijnerabdij van Anchin als pastoor voorgesteld. Hij oefende zijn ambt gedurende 55 jaar uit in Aaigem, waar hij overleed in 1618. Hij kreeg een positief verslag van de deken in 1602, want: *"er werd regelmatig gepredikt en de kerk was goed gedekt en tevens netter geworden". De Aalsterse deken vermeldde eveneens "dat de pastoor het moest stellen met een tinnen kelk i.p.v. de voorgeschreven gouden of zilveren kelk."*

Van 1611 tot 1616 was Nicolaus Van de Velde de nieuwe deservitor. Hij was een Norbertijnerpater van Dielegem bij Leuven. Hij was ook pastoor te Aaigem. Waarschijnlijk keerde hij in 1616 naar zijn klooster terug. Om in zijn onderhoud te voorzien beschikte de pastoor ondermeer over 1/3 van de 'Grote tienden' (geïnd op de gewassen), de volledige 'Novale tienden' (geïnd op nieuw ontgonnen gronden) en de 'Vleestienden' die geïnd werden op het vee.

Vermelden wij nog dat op het einde van de 16de eeuw de pastoor het moest stellen zonder koster. In 1641 werd gewag gemaakt van een kosterbenoeming.

De koster werd benoemd door de Heer van het dorp of zijn baljuw, soms ook door de pastoor bijgestaan door de schepenen. Zijn taak bestond erin de pastoor te helpen bij de goddelijke diensten en bij het toedienen van de sakramenten. Een andere verplichting was eveneens driemaal daags het Angelusklokje kleppen en het luiden voor de diensten. Hij moest erover waken dat kerk en kerkhof steeds gesloten waren.

Buiten de kerkdienst waren de koster dikwijls onderwijzer, vooral in de winterperiode. Koster-onderwijzer Martinus Schoup opende een winterschool in 1640. Petrus Schoup was koster-onderwijzer in 1688 en Cornelius Schoup vervulde de dubbele taak van 1759 tot omstreeks 1774. Hij ontving als vergoeding een deel van de inkomsten bij doop en begrafeniskosten. Met Pasen ontving hij schoven brood en eieren van de gewone sterveling en vaten graan van bezitters van paarden.

B. HET KERKELIJK LEVEN TE HELDERGEM TIJDENS DE 17DE EEUW

1. Het heroprichten van de pastorie en herstellen van de kerk

In 1620 werd de pastorie heropgericht, want evenals het kerkgebouw had zij te lijden gehad onder de beroerten van de 16de eeuw. Magister Jacobus Vossels was toen pastoor. Hij werd aangesteld in 1616 en overleed op 24 augustus 1625. In 1617 en 1618 deed hij ook dienst te Aaigem.

Op 3 oktober 1625 waren de herstellingen aan de kerk achter de rug en Aartsbisschop Jacob Boonen van Mechelen wijdde het zijaltaar ten zuiden van de kerk ter ere van O.L.Vrouw, St.-Anna en St.-Amandus.

Op 18 juni 1629 kocht de kerk bij Jan Susve een schilderij voor het hoogaltaar. De kostprijs bedroeg 18 ponden grooten. Daarvan diende 8 ponden bij levering, 5 ponden met Bamis of op 1 oktober en 5 ponden met pasen betaald te worden. Op het ogenblik van de overeenkomst was Franciscus Rudolphus waarnemend pastoor. Hij was benedictijn van Geraardsbergen die in 1626 deservitor werd en op 2 mei 1641 ontslag nam.

Naast de pastoor tekenden ook Jan de Haselere als voorzitter van de kerkraad en Jan Van Keymeulen, Cornelius De Leeuw en Pieter Laureys als leden van de kerkraad. Er werd tevens overeengekomen dat de verkoper zich enkel tot de pastoor mocht wenden, indien de kostprijs van het kunstwerk de afgesproken 18 ponden zou overtreffen.

Deze pastoor stond niet hoog aangeschreven bij zijn overheid. Het dekanaal verslag van 1630 vermeldde *"zijn onbekwaamheid om biecht te horen, zelfs voor de zieken!"* Enkele jaren vroeger was zijn beoordeling gunstiger: *"hij vervulde zijn dienst met zorg en hij beviel de gemeenschap"*.

2. De verdere kerkelijke bediening

Magister Jo Le Ghaste (of Jo Chaste) werd hier voor enkele maanden deservitor. Na hem is er sprake van pastoor Jacobus Vits; deze werd hier pastoor op 5 juli 1641 en verhuisde naar Teralfene, waar hij in 1688 overleed.

Nadien werd onze parochie eveneens bediend door de pastoor van Aaigem, Ferdinandus De Hert, afkomstig van Aalst en in Brussel tot priester gewijd op 30 mei 1642. Hij was pastoor te Nieuwerkerken en te Kerksken. In 1644 werd hij benoemd te Aaigem waar hij overleed op 17 november 1690. In Ressegem was hij waarnemend pastoor van 1650 tot 1653 en in 1668 werd hij deservitor te Heldergerm.

Deze functie heeft pastoor De Hert niet zolang waargenomen want op 30 juli 1668 werd Carolus Ringoet hier als pastoor benoemd. Deze laatste overleed op 10 januari 1711. Heldergerm en Aaigem moesten het stellen met één mis op zondag. Beide pastoors sloten een overeenkomst om de mis op een verschillend uur te lezen. Beurtelings werden vroegmis (die de voorkeur genoot omdat het een gelezen dienst betrof en minder lang duurde) of de hoogmis op één van beide parochies opgedragen.

3. De nieuwe pastorie ten tijde van pastoor Ringoet

Pastoor Carolus Ringoet bouwde een nieuwe pastorie. Daartoe had hij een toestemming gevraagd aan de St.-Adriaansabdij te Geraardsbergen. Dit was nodig aangezien het gebouw met schuren en stallen afgebrand waren door de Franse soldaten in 1684. De Abt van Sint-Adriaansabdij van Geraardsbergen (de tiendeheffer) werd door de Raad van Vlaanderen in proces verplicht tot de heropbouw, wat in 1688 gebeurde.

Op 19 april 1683 werd door de pastoor van Opbrakel een klok aan Heldergerm verkocht voor 134 pond schellingen parisis. In 1690 werden eveneens alle waardevolle voorwerpen in Aalst in veiligheid gebracht.

C. HET KERKELIJK LEVEN IN DE 18DE EEUW

1. Pastoor Michaël De Neus

Deze priester werd te Heldergerm aangesteld op 14 juli 1711 en hij overleed er op 1 juni 1719. Voor zijn aanstelling is er sprake van deservitor Antonius Stockmans. Deze werd achteraf pastoor te St.-Antelinks.

Op 3 december 1715 legde Rosa De Rouck haar kloostergeloften af bij de Grauwzusters Penitenten te Velzeke. Rosa werd te Heldergerm geboren op 8 januari 1695 en stierf op 10 oktober 1760.

In 1716 werd er een schrijven gericht van alle bestuurlijke verantwoordelijken van Heldergerm aan 'de heeren van de Raad van Vlaanderen'. Daarin werd duidelijk gemaakt dat Heldergerm enkel een klein klokje bezat, dat bekostigd werd door de Kerk en 'den Armen'.

Dit klokje was ontoereikend om de mensen te verwittigen voor de kerkelijke diensten zodat heel wat parochianen te laat kwamen. Meermaals werd de prelaat van de St.-Adriaansabdij aangesproken om een 'tiende klok' te bekomen, aangezien hij de grote tiendeheffer was. De grote tiende werden geheven op de verschillende graangewassen: tarwe, rogge, gerst en haver. De tiende waren toen nog een wettelijke verplichting, waartoe de gelovigen waren gehouden, jaarlijks een tiende gedeelte van die veldvruchten af te staan.

Pastoor Michaël De Neus deed voor zichzelf een fundatie van een eeuwigdurend gezongen jaargetijde. Hij schonk daartoe 100 gulden courant geld aan de kerk. De testamentuitvoerder was Ludovicus De Neef, pastoor van Kerksken. Pastoor De Neus legde zijn testament neer op 27 mei 1719, amper enkele dagen voor zijn dood. In september 1720 werd de uitvoering ervan geregistreerd in aanwezigheid van J. Rombaut, baljuw, van pastoor Carolus Le Corbusier en van Adrianus De Swaef, Geraard Antheunis, Jan Meganck, Pieter Herremans, Paulus De Swaef en Pieter Schouppe.

Deze priester was overtuigd van zijn celibaatsverplichtingen. Hij schreef ondermeer naar de Aalsterse deken in 1716: "dat zijn zedelijk leven er door kon". In de dekanale verslagen stond hij als "buitengewoon" gekwalificeerd.

2. Pastoor Carolus Theodorus Le Corbusier

Deze priester werd omstreeks 1690 in Aalst geboren en te Mechelen gewijd op 8 juni 1716. Hij werd benoemd te Heldergem als pastoor op 18 juni 1719 en werd er aangesteld de 3de juli.

Na het overlijden, op 2 oktober 1721, van pastoor Herreyns te Aaigem, werd hij tevens deservitor van Aaigem. In de maand mei van 1726 werd hij overgeplaatst naar Oudegem. Vervolgens werd hij pastoor te Herdersem in 1742, waar hij op 30 maart 1780 stierf.

Deze pastoor deed een fundatie van een gezongen jaargetijde ten laste van de 'Armen'. Dit jaargetijde betrof eerst zijn overleden ouders en na zijn overlijden was het enkel voor hem bestemd.

3. Pastoor Dominicus Joannes Berben

Afkomstig van Neeroeteren (bisdom Luik) werd hij hier benoemd in februari 1727. Zijn verblijf in onze parochie was van korte duur, want in 1731 werd hij pastoor benoemd te Idegem.

4. Pastoor Jan Mattheus Lemmens

Geboren te Diest en gewijd op 24 februari 1724, werd hij hier benoemd op 15 mei 1731. Hij verbleef op de parochie tot 30 mei 1740 tot hij benoemd werd te Muizen.

Pastoor Lemmens aanvaarde op 7 februari 1733 een stichting gedaan door Cornelius Lucas, zoon van Dominicus. Geboren te Heldergem, overleed hij in Dendermonde. Hij schonk al zijn goederen aan de 'Armen' van Dendermonde, op voorwaarde dat de berechtigden 100 gulden overmaakten aan de kerk van Heldergem om daarmee elk jaar een mis voor de overledene en zijn overleden vrienden op te dragen. De akte werd getekend door pastoor Lemmens, erfmeester de Swaef, Geeraert Anthéunis, L. Coppens, F. Schuttijsen, Joannes Vulder en P. De Backer.

Pastoor Lemmens deed eveneens een stichting of fundatie. Hij bepaalde dat de 'Armen' van Heldergem de helft der gelden zouden krijgen die voortkwamen uit de verkoop van zijn meubilair. Als wederdienst moest de 'Armen' financieel bijdragen voor het opdragen van 12 missen en loven. Dit moest geschieden op alle eerste donderdagen der maand. Deze stichting werd uitgevoerd in 1760, waarschijnlijk het overlijdensjaar van de priester. In deze periode (1731) werd een tweede broederschap ingesteld, deze van het H. Sakrament. In 1735 kocht de priester een baldakijn voor het Allerheiligste in de processie.

5. Pastoor Jan Frans Van Poucke

Hij zag het levenslicht te Bottelare op 31 december 1703. Werd in Heldergem benoemd op 30 mei 1740 en begon zijn werkzaamheden op 31 augustus. Hij was gedurende 33 jaar pastoor op onze parochie en overleed alhier op 18 november 1772.

BROEDERSCHAP

VAN DE

H. BARBARA,

MAAGD EN MARTELARES,

Bijzondere patrones voor eene goede dood,

INGESTELD TE HELDERGEM

den 7 October 1741 uit Kragt van eene bulle, gegeven door Zijne Heiligheid den Paus Benedictus den XIV, den 4 Januari 1741.

Bijzonderste ufsaten van het Broederschap volgens voorzeide Bulle:

1° Vollen afsaat op den dag der inschrijving, alsook op den 4^{en} December, feestdag der H. Barbara, mits gebiecht en gecommuniiceerd hebbende, aldaar te bidden voor den vrede der kristene prinsen, uitroeiing der ketterijen en verheffing van onze Moeder de H. Kerk.

2° Vollen afsaat voor alle medebroeders en zusters, in de nur des doods, mits gebiecht en gecommuniiceerd hebbende, of dit niet konnende, met een rouwig hert aanroepen zoo zij kunnen met den mond of ten minsten met het hert den naam Jesus.

3° 100 dagen afsaat voor die de kerk bezoeken op den feestdag van de H. Barbara of op eenen dag der octaaf en tegenwoordig zijn in de mis.

ART. I.

Om deelachtig te zijn van de afsaten aan het Broederschap vergund, moet men zijnen naam doen opschrijven in den register daartoe bestemd.

ART. II.

Den feestdag der H. Barbara, 4^{en} December, zal jaarlijks gevierd worden met eene plechtige octaaf. Daags na de octaaf zal een solemneel jaargetijde gezongen worden voor al d'overledene medebroeders en medezusters.

ART. III.

De leden des Broederschaps worden verzocht dagelijks te lezen ter eere van de H. Barbara eenen *Vader-ons* en een *Wees gegroet*, met het geheleken: *H. Barbara, sta mij bij in de uur mijner dood*. Doch dit verplicht niet op zonde.

ART. IV.

Als een lid komt te overlijden, men doe er aanstonds inken van aan wien het behoort, opdat de ziel des overledene den volgenden zondag aan de gebeden bevolen, en voor deze die maandelijks vijf centiemen betaald hebben, de uitvaart zoohaast mogelijk gezongen worde.

ART. V.

De Eerw. Heer Pastor der parochie is bestuurder van het Broederschap, bewaart den register en is gelast met de getrouwe onderhouding en uitoefening van hetgeen hierboven is voorgeschreven.

Op 14 maart 1741 kwam de parochie in het bezit van een breve, dit is een pauselijk schrijven op wit perkament in gewoon schrift met zegel. De toenmalige paus Benedictus XIV kent hierin aan de bestaande broederschap van de H. Barbara, afsaten toe. Merkwaardig aan deze confrerie was, dat zij toegankelijk was voor beide geslachten. De H. Barbara aanriep men om een zalige dood te verkrijgen. De dagen van bijzondere verering waren: de derde zondag na Pasen; de dag van de kerkwijding; de feestdagen van de H. Barbara en de H. Amandus en van de H. Apostel Matthias. Dit pauselijk voorrecht werd toegekend te Rome bij Maria Maggiore tijdens de misviering op 4 januari 1741. Op bevel van de paus schreef B. de Ruddere, vicaris-generaal vanuit Mechelen deze breve. Uit dit schrijven bleek dat de verering tot deze heilige voordien reeds bestond.

Op uitnodiging van pastoor Van Poucke kwamen Bernardus De Wilde en Jacobus Visepoel, meestermetser en timmerman een verdere afwerking verzorgen van de pastorie op 15 januari 1758.

Op 13 februari 1742 overleed burgemeester Gerardus Antheunus. Hij deed een fundatie voor hemzelf en voor zijn vrouw Petronella De Brauwer die overleden was de 28ste oktober 1741, van een zaailand van 1 dagwand 90 roeden en van een land van 90 roeden aan de kerk. De giften werden aanvaard door kerkmeester Christiaan Dhaeseleer. Als getuigen bij het opmaken van het testament van deze echtelingen op 9 december 1733, voor Adriaan De Swaef, erfmeyer, traden Pieter Schouppe, Joannes De Veulder en Pieter Wijnant op. Deze personen waren de schepenen van Heldergerm en Laethem.

Pastoor Van Poucke heeft tijdens zijn laatste levensjaren de hulp gekregen van drie verschillende kapelaans.

Vooreerst was er Joannes Franciscus Moens, afkomstig van Wieze. Hij werd priester gewijd in 1768. Op 25 mei 1770 werd hij hier kapelaan benoemd. In 1771 keerde hij naar Wieze terug.

Vervolgens was er Dominicus Redant, geboren te Haaltert, priester gewijd in 1769 en aangesteld als kapelaan op 11 januari 1771.

Tenslotte was er kapelaan Petrus Joannes Stevens. Evenals zijn beide voorgangers werd hij te Mechelen gewijd. Zijn aanstelling te Heldergerm volgde op 17 januari 1772. Later werd hij deservitor te Burst.

Kapelaan Stevens werd samen met de aangezochte G. Prieels en J. Buyl getuige van de wilsbeschikking van de 'lichamelijk zieke' Petrus Beerens. Deze weduwnaar bepaalde in zijn testament op 28 januari 1773 dat men na zijn dood voor hem en voor zijn overleden vrouw 100 missen zou opdragen en dat zijn dochter Joanna Barbarina, die hem verzorgde en onbekwaam was haar kost te verdienen, 200 gulden meer zou krijgen dan de overige kinderen.

Pastoor Van Poucke deed zelf ook een stichting. Hij maakte zijn testament op in de pastorie te Heldergerm, in het bijzijn van notaris Jan-Baptist Parewijk van Aalst. Andere getuigen waren Adrianus en Egidius Van Keymeulen, beiden van hier; alsook de pastoor van Aaigem, pastoor Ramet en Petrus Stevens, zijn coadjutor. Oorspronkelijk werd het testament opgemaakt op 1 mei 1770 en op 18 november 1772 kwam er nog een wettige toevoeging bij ten voordele van Catharina Rombaut, zijn dienstmeid. De pastoor bepaalde dat er op de dag van zijn uitvaart aan de armen 25 gulden zouden bedeed worden. Voorts kreeg de armenmeester 30 gulden waarmee hij voor de arme kinderen kledij diende te kopen. Tenslotte kreeg de 'Armen' 200 gulden en van de intrest van dit kapitaal diende hij een eeuwigdurend jaargetijde te laten opdragen.

6. Pastoor William Beyer

Pastoor Beyer was afkomstig van Leuven en werd op 18 december 1767 te Mechelen priester gewijd. Op 7 juni 1773 werd hij hier pastoor en zijn aanstelling gebeurde op 2 augustus 1773. Op 11 mei 1789 werd hij kanunnik benoemd aan de St.-Donaats kathedraal van Brugge.

Op 5 februari 1789 kreeg hij hulp van kapelaan Petrus Josephus Eeckhout, geboren te Boekel. Er waren toen ruim 450 inwoners.

Op 21 februari 1779 was de pastoor hoofdgetuige van de wilsbeschikking van Arnoldus De Swaef, echtgenoot van Adriana Schouppe. De bedlegerige Arnoldus vroeg dat men na zijn overlijden niet alleen 30 jaargetijden zou opdragen, maar bovendien aan zeven huisvrouwen 'van den armen' van de parochie elk twee vaten masteluin (helft tarwe en helft rogge) zou geven. Judocus De Cockere en A. De Swaef getuigden in deze zaak.

In de periode 1779-1782 werden er in de kerk 4 nieuwe ramen geplaatst, de muren werden gereinigd, bezet, gewit en bepleisterd. Twee biechtstoelen en ornamenten werden aangekocht. Waarschijnlijk betrof het hier de huidige biechtstoelen, eiken meu-

Joanna Van den Driessche, overleden op 9 januari 1836 en één voor haar echtgenoot Gerardus Schouppe die op 19 januari 1810 overleden was.

Pastoor Groesius was ook de testament-uitvoerder van Judoca Petronella De Vulder die hier op 29 augustus 1806 overleed. Op 14 juli 1806 bepaalde ze dat de kerkfabriek 100 frank kreeg om het Mariabeeld te herstellen en van nieuwe kleren te voorzien. Voorts bepaalde zij voor een periode van 50 jaar een jaargetijde voor haar vader Petrus, overleden op 21 november 1791 en voor haar moeder Maria Anna Van Albroeck, die op 19 juli 1805 stierf, alsook voor zichzelf.

Op 17 mei 1803 werd er een klokje gekocht van de Eerwaarde Moeder der Penitenten te Ninove. Het woog 232 pond en gewogen bij Van Londersele in de watermolen en verkocht aan 15 stuivers het pond.

De kerk betaalde op 20 juli 1809 aan F. J. Wauters van Mechelen de som van 42 gulden voor een schilderij bestemd voor het hoofdaltaar. Dit schilderij stelt de H. Anna voor die de H. Maagd Maria onderwijst, op de achtergrond is de vader van Maria, de H. Joachim afgebeeld. De verering van de H. Anna heeft blijkbaar inspirerend gewerkt op sommige parochianen. Zo werd er op Hoom door de familie Van Cauter in 1843 een kapel in neoclassicistische stijl opgericht ter ere van deze heilige.

Heldergem is in het bezit van een oorkonde van 24 september 1812. Door die oorkonde werd aan de gelovigen toegestaan een Broederschap van de H. Rozenkrans op te richten mits de toelating van de plaatselijke ordinarius en van de prior van het dichtste klooster van de orde der Dominicanen.

Het Broederschap stond open voor de gelovigen van beide geslachten. In de oorkonde prees Broeder Pius Jozef Gaddi, de Magister-Generaal van de orde der Predikheren, het gebed aan; in het bijzonder het bidden van de rozenkrans. Dit is het bidden van 150 weesgegroeten en 15 Onze Vaders naar de wijze van het psalter van David. Deze wijze van bidden stamde van de H. Dominicus en werd ingesteld door de Roomse Opperpriesters. In de rozenkrans werd niet alleen de H. Moeder Gods dikwijls aanroepen maar wordt ook het leven van de verlosser over 15 mysteriën overwogen.

In vermeld schrijven werd aanbevolen dat het feest van de H. Rozenkrans op de eerste zondag van oktober jaarlijks zou gevierd worden. Ook diende er een schilderij gemaakt te worden waarop de H. Dominicus geknield uit de hand van de Moeder Gods de gebedskroon ontvangt. Het was waarschijnlijk van uit deze achtergrond en vanuit deze tijdsperiode dat de schilderij die heden één van de zijaltaren siert, haar oorsprong vond.

2. Pastoor Frans Jozef Dumoleyn

Hij werd geboren in Aalst en was pastoor te Heldergem van 1821 tot 1827.

In deze periode werd Adrianus D'Haseleer priester gewijd. Hij werd hier geboren op 19 mei 1796, als zoon van Martinus en Victoria Coppens. Zijn wijding vond plaats op 12 augustus 1823. Op 21 november 1823 werd hij onderpastoor te St.-Martens-Lierde, op 28 november 1828 pastoor in St.-Cornelius-Horebeke, op 30 juni 1837 pastoor te Ottergem en op 24 juni 1845 pastoor te Roborst waar hij stierf op 8 november 1859.

3. Pastoor Désiré Van den Hole

Hij werd te Aalst geboren op 6 december 1794 en vertrok naar Wezel op 18 augustus 1813. Zijn priesterwijding gebeurde op 31 januari 1817 en aangesteld als onderpastoor te Aaigem op 24 november 1818 en te Nieuwerkerken op 6 december 1821.

Als pastoor aangesteld in Heldergem op 14 september 1827, verliet hij onze parochie op 6 februari 1837. Hij oefende zijn ambt verder uit in Baarle waar hij op 26 mei 1846 overleed.

In 1820 werd het plan opgevat om de bestaande kerk te vergroten. Het schip zou verscheidene meters verlengd worden, zodanig dat er twee nieuwe vensters zouden bijkomen en boven de nieuwe kerkdeur zou tevens een hoogzaalvenster voorzien worden. In de kostenraming werd ook het witten van de kerk langs de buitenzijde voorzien teneinde de harmonie tussen het nieuwe en het bestaande gedeelte van het kerkgebouw te bevorderen.

De werken werden geleid en nagekeken door Pieter De Clercq, bouwkundige uit Erondegem. De uitvoering gebeurde door Emanuel De Jonge, meestermetser van Bambrugge. Hij aanvaardde deze opdracht voor de som van 2900 gulden, en Francies De Neve, een broodbakker eveneens uit Bambrugge stelde zich borg.

Op 6 augustus 1828 verleende het toenmalige Hollands bestuur een toelage van 1000 gulden of ongeveer 2116 fr. De gedeputeerde Staten kwamen tussen voor 800 gulden, de kerk leende 700 gulden aan 4% die moesten terugbetaald worden over een termijn van 10 jaar en het resterende deel werd door de parochianen geschonken.

Op 21 september 1830 werd er in samenspraak met Matheus de Ruddere, burge-meester en de leden van de kerkfabriek besloten om een boomverkoop te doen om de schulden af te lossen. Er is sprake van Canada-bomen staande rond het kerkhof alsook van elzen, abelen, olmen en beuken staande in de 'Kerkenbosch'. Het is dank zij de nota's van de latere pastoor De Maeyer dat wij enig zicht hebben op de oude kerk, dit op het ogenblik dat zij reeds verder uitgebouwd werd tijdens het Hollands bestuur. De pastoor spreekt over een zeer oude kruiskerk. de totale lengte ervan zou 105 voet geweest zijn of 29,24m, wanneer wij één voet, zoals gebruikelijk in het land van Aalst, rekenen aan 0,27721m. Er bevond zich daarin een Barbarakoor en een O.L.Vrouwekoor. Het Barbarakoor bevond zich langs de epistelzijde. De breedte van het gebouw was 62 voet of 17,18m. De toren was grotendeels uit hout gemaakt en rustte op een muur en op twee balken die over een gewelf lagen. In de kerk stonden geen pilaren. De beuk werd verlicht door twee vensters langs beide zijden en één venster in elk zijkoor. Ook in het hoogkoor was er langs beide zijden een kleine venster.

Pastoor Van den Hole deed per testament een schenking aan de kerk van Heldergem van twee stukjes land alhier. Het perceel op de Dries was 9 a 80 ca, het andere op de Hoogkouter mat 8 a 50 ca. Als wederdienst vroeg hij dat men 12 gezongen missen zou opdragen waarbij telkens 1 zak broodrogge aan de armen zou bedeed worden. De kerkfabriek aanvaardde echter dit legaat niet, daar volgens hen de onkosten het kapitaal zouden overtreffen.

De erfgenamen, Jan-Baptist Van den Hole, pastoor van Poeke en de weduwe Pl. Van den Hole, van Aalst, besloten daarom het land te verkopen. Van de opbrengst

schonken zij 40 gulden aan de kerk en 40 gulden aan de zondag- of spelwerkschool. Het aantal gezongen missen met brooduitdeling werd tot de helft herleid. Dit alles werd uitgevoerd in maart 1847. Volgens pastoor De Maeyer was er grote hongersnood in die periode.

4. Pastoor Joannes Benedictus De Maeyer

Wie was pastoor De Maeyer?

Ih heb eene steen uit den hevel gehoord, die mij zigde:
Schrijf: Gelukkig zijn de dooden, die in den Heer ster-
ven! Dat zij van nu afzegt de Geest, van hunnen arbeid
rusten, want hunne werken volgen hen. Apoc. XIV. 13.

†

GODVRUCHTIG AANDENKEN
van den Eerw. Heer JOANNES BENEDIKTUS
DE MAEYER,

Geboren te Melsele den 27 Februari 1799.
Priester gewijd te Mechelen den 5 Augustus 1827.
Onderpastoor benoemd tot Hontenissee den 30 Juni 1828.
Pastoor benoemd tot Heldergerm . . . den 21 Januari 1836,
alwaar hij na ontelbare zelfopofferingen, door de heilige
Sakramenten versterkt, aan de beide zijner parochianen
werd ontrukkt den 2 September 1874.

——*

Hij was gedurende zijn leven de steun van het huis des
Heeren; zijn volk was het voorwerp zijner teederste zorgen
en hij verwijderde van hetzelfde de gesaren der bedraving-
heid. Ecol. I. 1-4.

Weest uwe oversten Indachtig, die u het woord Gods
gepredikt hebben... Want zij waken voor het goed uwer
zielen, ten einde er rekening van te geven in blijdschap en
niet al zuchtende. Ad Hebr. XIII, 7-17.

Geloofd zij Jezus-Christus. Amen.

R. I. P.

* cross Mulkers. Eiermarkt te Ninove.

Hij zag het levenslicht op 27 februari 1799 te Melsele in het Waasland, als vijfde kind in het landbouwersgezin van Jan-Baptist De Maeyer uit Kieldrecht en Joanna Theresia De Graef, dochter van Jozef en Catharina Weyn.

De jongeling werd op 5 augustus 1827 te Mechelen priester gewijd. Het was op 22 januari 1836, de dag van zijn benoeming door de bisschop van Gent, dat hij voor de eerste maal Heldergerm bezocht. De zondag daarop werd hij aangesteld door de pastoor-deken van Aalst. Hij overleed te Heldergerm op 2 september 1874, na 38 jaar priesterschap in onze parochie.

Hij was voorheen onderpastoor te Hontenissee benoemd op 30 juni 1828. Na enkele jaren dienst in Zeeland, diende hij in het ouderlijke huis verscheidene jaren te herstellen van een 'poldergriep', vooraleer hij te Heldergerm benoemd werd.

De klokken

In 1839 behaagde het aan de parochianen een nieuwe klok te doen gieten. Er werd een overeenkomst gesloten met James Bastien, een rondtrekkende klokkengieter.

De nieuwe klok werd gegoten te Elsegem, bij Oudenaarde, omdat Bastien aldaar nog andere klokken te gieten had. Ze werd gewogen te Oudenaarde in de 'stadtsweeg' en woog 522 kg of 1112 ponden 6/16. De Aalsterse deken d'Hert wijdde de klok 'Isabella' op 28 oktober 1839. Jan-Baptist de Swaef, van de Steenweg, was peter en Isabella Van de Velde, huisvrouw Franciscus D'Haeseleer, was meter. De Maeyer betaalde op 31 oktober 1839, 800 fr, het resterende bedrag van 706 fr vereffende hij op 18 oktober 1840. Enkele jaren later scheurde deze klok, ze werd hergoten in Leuven door Mr. Van Aerschodt en woog 509,5 kg. Op 13 juni 1849 wijdde bisschop Mgr. Delebeque in het bijzijn van de vroegere meter en peter 'Isabella'. Terzelfder tijd kwam een tweede kleinere klok 'Francisca' met Petrus Antonius Anthonis als peter en Francisca De Saedeleer als meter.

Nog waren de klokkezorgen niet voorbij, want op 17 juni 1850 scheurde de grote klok opnieuw. Ze werd hergoten en een nieuw legeringsmateriaal aan toegevoegd zodat het uiteindelijk gewicht 526,5 kg bedroeg. Om een ideaal akkoord te bekomen vervaardigde men eveneens een kleine klok die dan 360,5 kg woog.

Tot in de oorlogsjaren klepte Francisca in de toren van Sint-Genesius-Rode. Deze klok kwam uit de toren van Heldergerem. Bij het gieten van een zwaardere klok werd Francisca waarschijnlijk 'overgenomen' door de gieters en bezorgd voor een gunstprijsje aan de Brusselse randgemeente.

Pastoor De Maeyer ontving de toelating van de bisschop om de klok te wijden op 24 oktober 1850. De peter was Donatus D'Haeseleer, zijn zus Constantia aanvaardde het meterschap.

Maria was de geplande naam voor de klok, maar de klokkengieter plaatste de naam Maria op de kleinste klok en Barbara per vergissing op de grote. Het peter- en meterschap voor de kleine klok werden aanvaard door Petrus Antonius Anthonis en Antonia Schoupe, echtg. De Saedeleer, die haar zieke dochter Francisca verving.

De kleine klok is esthetisch zeer mooi, dit vooral door de aanwezigheid van een band met halfverheven hooggotische nissen van 28 cm, met daarin telkens een afbeelding van een heilige.

Uit het verslagboek van de Kerkfabriek

Pastoor De Maeyer liet in zijn geschriften de indruk na van een toegewijde persoonlijkheid te zijn, die zelfs met kleine randnota's de puntjes op de I wou zetten. Hij liet niets aan het toeval over en het is in dit kader dat hij in het verslagboek van de samenkomsten der kerkfabriek noteerde dat dergelijk verslagboek voor zijn komst in 1837 ontbrak.

Tijdens de eerste bijeenkomst van de kerkfabriek onder zijn pastoorschap op 25 april 1837, gaf Jan-Baptist De Vuyst zijn ontslag en werd vervangen door Jan-Baptist De Swaef, ongehuwd en betiteld als 'jongman' om hem te onderscheiden van zijn naamgenoot. De samenstelling van de kerkraad zag er als volgt uit: de pastoor, president of

voorzitter de burgemeester, Petrus Scheerlinck en de leden: Franciscus De Pelsmaeker, Adrianus Dhaeseleer; Donatus Dhaeseleer; Petrus Joannes Goeman en Jan-Baptist De Swaef, jongman.

De zitting van de Kerkfabriek van 9 mei 1843 bracht volgende wijziging in de samenstelling van het bestuur: Jan-Baptist De Swaef, jongman, is de nieuwe burgemeester en hij werd in de kerkraad vervangen door Jan-Baptist De Swaef, van de Steenweg. Uit het verslag van de zitting van 1 april 1849 vernamen wij dat Donatus Dhaeseleer de nieuwe burgervader was en dat Jan-Baptist De Swaef opnieuw in de kerkraad zetelde.

Een opmerkelijke wijziging in het bestuur deed zich voor op 7 april 1850, wanneer de pastoor zijn voorzitterschap afstond aan Franciscus De Pelsmaeker. In een voetnota lezen wij dat hij dit besluit nam teneinde geen moeilijkheden te veroorzaken tegenover het toenmalige liberale ministerie.

Op 10 april 1850 overleed Jan-Baptist De Swaef, Steenweg en hij werd vervangen door zijn zoon Petrus Franciscus.

In dat zelfde jaar stierf eveneens Jan-Baptist De Swaef, jongman en hij werd vervangen door Jan-Baptist Cobbaut.

Tijdens de bijeenkomst van 7 januari 1855 diende een nieuwe voorzitter gekozen daar "*den achtbaeren Franciscus De Pelsmaeker overleden is op 4 september 1854*". Petrus Joannes Goeman werd de nieuwe voorzitter. Als nieuw lid kwam Paulus Josephus Antheunis en door de benoeming van burgemeester De Swaef kwam er nog een nieuweling: Jan-Baptist Van Houdenove.

Op 5 april 1857 verving Petrus Antheunis de op 11 februari overleden Adrianus Dhaeseleer.

De beslissing om een nieuwe kerk te bouwen

Het verslag van de kerkraadvergadering, met nauwkeurige nota's van pastoor De Maeyer, op 1 oktober 1857 is interessant om een objectief inzicht te krijgen in de situatie.

Tijdens zijn parochiebezoek in 1842 stelde ook Mgr. Delebeque vast dat het kerkgebouw scheuren vertoonde en hij belastte de Kerkfabriek deze zaak te volgen. Daar de scheuren ernstig waren en omdat het gebouw langs de noordzijde wegweek, vroeg men een ingenieur bouwkunde om advies. Het advies luidde, dat het voordeliger zou zijn een nieuwe kerk te bouwen. De raad volgde deze wijze raad en startte de procedure.

Betreffende de vestigingsplaats werd er binnen de raad gestemd, de pastoor onthield zich. De meerderheid opteerde de kerk te bouwen op "*den Driesch, in het midden van de gemeente*" op het land van Jan-Baptist D'Haeseleer-Landuyt. Tevens reageerde de kerkfabriek gunstig op de vraag van de Gouverneur om twee derden van de onkosten van de nieuwbouw te dragen.

Twee "*heeren van de permanentie van Oost-Vlaanderen*", Groverman van Gent en Roels van Lokeren, kwamen tweemaal ter plaatse voor inspectie en gaven toelating te bouwen op de aangeduide plaats mits de verplichting eveneens een nieuwe pastorie te bouwen.

Het Kerkbestuur had de kostprijs van het bouwwerk op 36.000fr geschat en haar

bijdrage zou 12.000fr zijn. Om deze som samen te krijgen zou de kerkfabriek zowel spaargeld inbrengen als een lening aangaan en bovendien zou men gronden verkopen. Er werd ook besloten op 2 januari 1859, de 'kanada-bomen' langsheen het oude kerkhof te verkopen en de opbrengst hiervan aan de nieuwbouw besteden.

Op 8 oktober vond een bijzondere zitting van de kerkraad plaats, aangaande een brief van mijnheer De Ruddere de te Lokeren. Enkele dagen voordien had de pastoor De Ruddere gevraagd een perceel van 4a 30ca te verkopen om zo het kerkhof te vergroten. De betrokkene wou echter de grond schenken. Als wederdienst verlangde hij dat men jaarlijks en eeuwigdurend, twee missen zou opdragen voor zijn zieleheil, wat door de kerkraad unaniem aanvaard werd.

Meer details aangaande deze schenking vonden wij in een notariële akte nr 6797, verleden voor notaris Honoré D'hugelaere uit Aalst op 9 november 1861. In deze akte vernemen wij dat Pieter-Joannes Goeman, voorzitter van de kerkfabriek, de gift aanvaardde. In concreto ging het om 4a 36ca grond, genomen uit een groter perceel op de Driesch. De eigendom was in totaal 27a 10ca groot en stond in het kadaster onder nrs. sectie A, nr 299 en nr 300. De eigenaar Matheus-Constantinus De Ruddere de te Lokeren was ridder in de leopoldorde en lid van de kamer van Volksvertegenwoordiging. Hij woonde in Sint-Jans-Molenbeek. In ruil verlangde de schenker van deze gifte onder levenden dat men ten eeuwigden dagen twee gelezen missen met 'den profundis' aan het stipendium van twee francs zal opdragen, de ene mis voor zijn zielerust, de andere voor de zielerust van zijn echtgenote Emelia-Zoé De Ghelike. Bij de akte was ook een ontvangstbewijs van de notaris gevoegd. De kosten bedroegen 50 franken 9 centimen, die genomen zijn van een gifte voor de kerk gedaan door "*mijnheer Lippens, medesijnen doctoer*" te Aaigem.

De concrete stappen naar een nieuwe kerk en pastorie

Het verslag van de zitting van de Kerkraad van 7 april 1861 bracht een wijziging van het bestuur aan het licht. Constantinus De Smet werd gekozen in plaats van Jan-Baptist Cobbaut "*die vrijwillig en in vriendschap zijn ontslag geeft*". Tevens werden Jan-Baptist Cobbaut en Jan-Baptist D'Haeseleer "*om hun weldaden*" als ere-Kerkraadsleden vermeld.

Ook besloot men om nog 8 roeden land te kopen van Jan-Baptist D'Haeseleer, opdat de begraafplaats vierkant zou zijn.

Tenslotte besloot men een metalen trap te plaatsen in plaats van een houten, wat een meerkost van 150 fr. teweeg bracht.

In oktober 1861 viel de beslissing om de oude pastorie te verkopen en het geld te spenderen aan de nieuwbouw. Het gebouw met 70 roeden werd op 18 april 1862 toegewezen aan Donatus Dhaesleer-Van Albroeck voor 5.600 fr.

Op 6 april bezorgde men een staat van goederen aan het bisdom met vermelding dat de drie grootste percelen grond, eigendom van de kerk verkocht werden op 5 maart 1861 voor de nieuwbouw van de kerk. Het betrof volgende stukken:

-een stuk zaailand te Heldergerm, met een oppervlakte van 31 a aan Jan-Baptist Van Kouteren van Aaigem voor 2.000 fr.

-een perceel van 31 a, gelegen te Haaltert, aan Jan-Baptist Van den Berghe voor 2.500fr.

De oude pastorie (verz. R. De Troyer)

voor 225 fr. De kerkfabriek verkocht ook aan de gemeente "*kassijstenen of arduinen voor kassijstenen*" ter waarde van 500 fr. Door het wisselen van een perceel van de kerk met dit van Jan-Baptist Dhaeseleer, bekwam men nog een meerwaarde van 300 fr.

Pastoor De Maeyer maakte tevens melding van al het materiaal dat afkomstig was van de vroegere kerk en van de pastorie en dat gerecupereerd kon worden, o.m. arduin, hout en het ijzer.

Ook zullen de vloertegels verwerkt worden en met de oude schaliën zal de pastorie bedekt worden.

In het stokregister schreef de pastoor in 1859 heel overtuigd: 'het was zeer nodig eene nieuwe kerk te bouwen'. Blijkbaar bestond daarover geen twijfel, want op 9 oktober 1860 werd de laatste mis opgedragen in de oude kerk, ter intentie van Isabella Van de Velde. In afwachting van het nieuwe gebouw droeg men de mis op in een hulpkerkje. De eerste gelezen mis was voor Francisca De Saedeleer. De hulpkerk, te situeren beneden de oude pastorie, werd gebruikt vanaf 10 oktober 1860 tot 26 november 1863. Sinds het inwijden van de nieuwe kerk op 6 december 1862, werd de mis zowel in de nieuwe- als in de hulpkerk opgedragen. Op 26 november 1863 nam de pastoor zijn intrek in de nieuw gebouwde pastorie.

De bouw ervan werd aangenomen door De Koeck van Denderleeuw en het timmerwerk door de Heldergemnaar Franciscus Antheunis. De werken startten op 1 oktober 1860 voor een bedrag van 9050 fr. De twee aftrekken, de regenput en de muur rond het gebouw niet inbegrepen.

De eerste steenlegging gebeurde door Deken De Haerne van Ninove, in aanwezigheid van enkele priesters uit de omgeving op 4 december 1860, op de feestdag van de H. Barbara, een heilige die grote verering kende in onze parochie.

De eerste mis in de nieuwe kerk werd opgedragen op 6 december 1862 om 8u 's morgens, nadat het gebouw ingewijd werd met machtiging van Mgr. Delebecque. Deze solemnele mis werd geassisteerd door E.H. Glorieux. Samen met Glorieux droeg de pastoor de mis op ter intentie van de parochianen en vroegen daarvoor geen vergoeding. De plechtigheid ging niet ongemerkt voorbij, want op die dag kwamen twee Minderbroeders Conventuelen uit Brussel aan. Zij predikten van 6 tot 20 december ter gelegenheid van de viering van de patroonheilige Sint-Amandus, die 1200 jaar

-de Kerken-meersch van Heldergem, met een oppervlakte van 85 a aan Donatus De Swaef voor 5.150 fr. De koper betaalde ook 185 fr. voor de omstaande bomen.

De verkoop bracht 9835 fr op waarvan 9680 fr besteed werd aan de kerk en de resterende 185fr "*om Mr Van Erkel te betalen voor het maken van het beeld en de troon van St. Amandus*".

Negen kanadabomen, rond het kerkhof gingen van de hand

geleden leefde. Amandus werd geboren te Herbauges (Nantes) geboren. In België zijn er 94 parochies toegewijd aan deze heilige.

Op 1 oktober 1860 tekenden architect De Perre de Montigny van Gent en de aannemers De Quick en De Mont uit Ninove het contract voor de som van 37.370 fr.

De kerk had een oppervlakte van 400 m², de twee sacristijen inbegrepen. Het metselwerk van de toren is 84 voeten, de spits 49 en het kruis 10 voeten. De toren was vooral het werk van Jan-Baptist André uit Edingen en Petrus De Quick van Ninove. Alle grof timmerwerk van toren, dak en kerk werd verricht door Carolus Ludovicus Muylaert van Haaltert en Jozef de Schutter uit de Lebeke. Heldergemnaar Edward De Rouck was de waaghals die het kruis op de torenspits plaatste.

Als metsersdienders stonden genoteerd: Amand De Troyer, Jan de Wetter, Karel Haesaert en Bernard Beerens. Bij het timmerwerk van de toren stak Jan-Baptist Lievens van Heldergem een handje toe. De vloer werd "zo schoon geleyd door 4 mannen 'uyt den waelen". De plakwerken van muren en zoldering werden grotendeels verricht door Petrus Van Langenhove uit Aalst. Het leggen van de schaliën was de taak van Fernand Larmaniau uit Aalst en het ijzerwerk van vensters, toren en kruis werd uitgevoerd door Francx uit Ninove.

Beeldhouwer Van Erkel uit Borgerhout leverde "het hoogen altaaren en de twee zijaltaars en eene komunnis-bank" voor de som van 4.300 fr.

De Kerk omstreeks 1910

De schuldenlast na het bouwen van kerk en pastorie

Op 1 april 1866 verkocht de kerkfabriek terug twee percelen grond aan Pieter Melckebeke en August Dhaeseleer voor 1.100 fr.

Blijkbaar waren de financiële moeilijkheden nog niet opgelost, want een lening van 300 fr à 5% werd aangevraagd bij notaris De Vuyst van Borsbeke.

In zitting van 3 juli 1870 wees men Carolus De Pelsmaeker aan als vervanger voor de overleden Paulus Josephus Antheunis.

Dat men het financieel krap had, bewees een schrijven naar het gemeentebestuur voor steun en dit naar aanleiding van een brief van 'den Edelen heer districtcommissaris van Aalst' waarin hij de kerkfabriek verzocht 80 fr te geven voor het plaatsen van een 'donderscherf' op de toren. In de reactie van het bestuur las men: "... met het bouwen der nieuwe kerk en pastorie, is heden het kerkfabriek uitgeput, kan ze nauwelijks haar schulden betalen en kan de nodige meubels niet aankopen..."

De Kerkfabriek tijdens de laatste levensjaren van pastoor De Maeyer

Vanaf 1873 werden de nota's van de ouderwordende pastoor onvollediger en onduidelijker. Zo is er in het verslag van 2 maart 1873 sprake van een nieuw lid in de

Het hoogkoor

Kerkraad: Albinus Van den Driessche. Evenwel werd er niet vermeld dat hij de plaats innam van Cantant De Smet, die burgemeester werd. Bovendien werd Carolus Ludovicus De Pelsmaeker blijkbaar vervangen door Carolus Ludovicus Nachtergaele. Over de reden ervan, werd geen woord geschreven.

In het verslag van 6 april 1873 werd voor het eerst Bernardus Antheunis als voorzitter aangegeven. Over het ontslag van Pieter-Jan Goeman stond niets vermeld. Toevallig vonden wij hierover een kort gescheven briefje, opgemaakt door Goeman zelf:

"Heldergem, den 27 februari 1873

Meneer de pastor,

aengezien dat mijne gezondheid niet toelaat voeders mijne bedieningen van kerkmeester te bedienen, en door bijzonder omstandigheden, vraeg ik oodmoedig mijn ontslag, hier mede blijf ik oodmoedigen dienaar. P.J. Goeman"

Pieter-Jan Goeman was een zeer verdienstelijk man. Jarenlang was hij de rechterhand van pastoor De Maeyer.

Hij stond mee aan de wieg van de bouw van de kerk en pastorie en leverde de aarde waaruit de kareelstenen der kerk en pastorie gevormd werden. In de overeenkomst lazen wij: *"de kareelsteen zal door de Kerkfabriek op de voet van het werk gebragt worden; hij zal van de beste hoedanigheid zijn."*

In een daaropvolgende bijeenkomst van 4 januari 1874, werd vermeld dat Benedictus Van de Wiele de plaats innam van Albinus Van den Driessche, zonder motivatie van het ontslag van deze laatste.

Nog was de kerkfabriek niet uit de schulden, want in de notulen van 1 maart 1874 maakte de pastoor melding van de verkoop van verschillende kerkgoederen in de loop van 1873. Het betrof landerijen die respectievelijk verhuurd werden aan Pieter Bisback, Carolus Beerens, Benedictus Meganck en aan Weduwe De Backer. Zo restte er als eigendom van de kerkfabriek enkel nog het oude en het nieuwe kerkhof.

De Kalvaar

In 1838 werd in een verloren hoek van het kerkhof de nu nog bestaande kalvaar gebouwd, volledig buiten de oude kerk gesitueerd en is dus geen overblijfsel ervan. Het ontstaan is dat Albertina Van Keymeulen, dochter van Adriaan en Theresia De Vleeschouwer, te Aaigem overleed op 13 maart 1835. Per testament neergelegd bij notaris Sebastiaan De Vuyst te Borsbeke, schonk zij 70 gulden courant of ongeveer 126 fr. aan de kerk van Heldergem. Na een mislukte poging om dit bedrag op vaste pond te zetten, besloot de kerkfabriek daarmee een kalvaar te bouwen. Met de opbrengsten in de offerblok zou men het gestichtte jaargetijde betalen en in het onderhoud van het monument voorzien. De bouw zou 4 à 500 fr gekost hebben. Feit was dat er in de begroting van de kerkfabriek van 1837 en 1838 telkens 100 fr. voor deze werken voorzien werden. Het bouwen van de kalvaar op het kerkhof zag men toen als een middel om

de gelovigen aan te zetten om voor de overledenen te bidden.

Stichting ten tijde van pastoor De Maeyer

Jan-Baptist Van Belle, erekanunnik van de Sint-Baafskathedraal en directeur van het klooster in Viane deed op 30 september 1862 een gift onder levenden ten voordele van de armen en behoeftigen van hun respectievelijke parochies. Zes pastoors en hun opvolgers kwamen daarvoor in aanmerking. Voor Herzele was het pastoor De Vos, voor Heldergerm pastoor De Maeyer, voor Sint-Antelinks pastoor Verleysen, voor Woubrechtigem pastoor Duvilles, voor Voorde pastoor Boxstael en voor Smeerebbe-Vloerzegem pastoor De Bock.

Aan elke pastoor werd gevraagd om jaarlijks een mis op te dragen. Het totale bedrag van de stichting bedroeg 21.600fr.

Oprichting van het klooster en de priester Glorieux

In het jaar 1852 leefden er drie godvruchtige jonge dochters die trachten kloosterlinge te worden. Eén van hen, Chatarina Matthijs stelde haar kleine hoeve ter beschikking. Pastoor De Maeyer was hen welgezind. Alhoewel de pastoor zelf in de pastorie een kantschool had ingericht, verlangde hij dat er nog andere goede werken zouden komen tot welzijn van de minder begoeden van de parochie.

Dit eenvoudige klooster stond in de nabijheid van de oude kerk. Spoedig bleek de behuizing te klein, door vergroting van de communiteit. Een andere hoeve werd aangekocht voor de som van 5200 fr.

Ondertussen werd E.H. Stefanus-Modestus Glorieux op 27 december 1855 als coadjutor van pastoor De Maeyer aangesteld. Alhoewel de pastoor bestuurder van het klooster bleef, zag Glorieux er brood in het bestaande klooster uit te bouwen. Hij kocht op 17 december 1856 van de familie Baeten een hof, 'de oude smidse' genoemd, voor de som van 3600 fr. en richtte er een avondschool en stelde Bernard Anthonus aan, voor de vorming van de leerlingen. Deze zou later ook schoolmeester worden in het door Glorieux gestichte pensionaat.

Toen E.H. Glorieux te Heldergerm aankwam waren er reeds tien godvruchtige vrouwen, die in gemeenschap leefden. Hij bouwde onmiddellijk deze stichting van de Onbevleete Ontvangenis verder uit. Hij gaf onderricht aan de zusters teneinde hen te bekwamen om de kinderen te onderwijzen en op te voeden. In samenspraak met de pastoor vroeg Glorieux aan de bisschop om dit godvruchtig genootschap op te nemen in de rang der Kloosterlijke Congregaties van het bisdom, wat ook gebeurde. Op 5 augustus 1856 kwam Monseigneur de zusters professen. De Congregatie van de Onbevleete Ontvangenis van Heldergerm was gesticht. Catharina Matthijs werd de eerste overste, onder de naam van Zuster Agnes.

De zusters ontfermden zich over de minst bedeeden, hun klein 'hospitaal' was met

De kalvaar (verz. M. Moreels)

Gedenkt uw oversten, die u het woord Gods gepredikt hebben.

HEB. XII. 7.

BID VOOR DE ZIEL
VAN DEN EERWAARDEN HEER

MODESTUS-STEPHANUS GLORIEUX,

Geboren te St. Denijs	3 Mei	1802
Priester gewijd te Mechelen	1 Juni	1825
Onderpastoor van St. Hermeste Ronse	27 Juni	1825
Aldaar Insteller en Bestuurder der Broeders en Zusters van de Goede Werken	25 Nov.	1850
En Pastoor van St. Martenskerk	25 Juni	1842
Bestuurder der Zusters Maricolen te Bandermonde	13 Dec.	1855
Pastoor beoemd te Smetlede	1 Maart	1866
Aldaar godvruchtig in den Heer ontslagen	25 Nov.	1872

Onze heem is deze; de getuigenis van ons geweten, dat wij in deze wereld in eenvoudigheid des harten en oprechtheid Gods verkeerden hebben 14. contr. v. 12.
De gordenen Gods zijn anders dan die der menschen.
Hij was een priester aan wien men in voller waarheid deze woorden van den heiligen man Job mag toepassen: 'Ik ben geweest het oog van den blinden, de kruik van den kreupelen, de vader der armen, de troost der weduwen en weezen... Zij zullen altijd zijnen naam gebenedijden.
Zijne barmhartigheid had geene palen; ook heeft hij volle barmhartigheid verworven. De laatste maanden zijns levens zijn voor hem geweest een tijd van troost, vrede en zalige rust, in welke hij godvruchtig in den Heer is ontslagen, latende hij allen, die hem wel gedenken hebben, eenen gebogenen, die altijd in zegening zal blijven.
Ziet Hart van Maria, wees mijne behoudenis.
(500 dagen afln.)

R. I. P.

Gent, drukkerij, van d. 10 H. VANDE WEGHE.

zieken gevuld. De pastoor, geholpen door de Conferie van de H. Vincentius à Paulo en door een ervaren Glorieux, besloten in het klooster een leerwerkhuus op te richten en er een landbouwwitbating bij te voegen.

Op 2 februari 1857 zond de coadjutor een smeek-schrift naar de koning en bekwam de gevraagde subsidie voor het werkhuis. Bovendien deed hij beroep op zijn voegere weldoeners en met de opbrensten van zijn omhalingen kocht hij 8 dagwanden moerassige grond. Hij liet het terrein draineren en schonk het aan het klooster, teneinde er een gebouw op te richten waar de armen van de Conferie van Vincentius à Paulo terecht konden.

Onder invloed van Glorieux had het Vincentiusgenootschap van Heldergem een eigen filosofie ontwikkeld. In andere gelijkaardige genootschappen kwam men de behoeftrigen tege-moet met aalmoezen. Volgens hen moest men de armen bijstaan, maar zij moesten zelf door hun eigen arbeid meewerken en zo de indruk opwekken dat de aalmoes een verdiend loon werd. De

zelfwerkzaamheid speelde hier een grote rol.

Op vraag van het Heldergems genootschap, drong Mr De Rouck, voorzitter van het genootschap te Zottegem, er bij het bisdom op aan dat men in Heldergem een aanbod zou mogen aanvaarden van een hoeve met 2 hectaren grond om er een godshuis voor ouderlingen en wezen op te richten. Het bisdom dwarsboomde dit mooie project en na tal van discussies eindigde alles met de uitsluiting van het Heldergems genootschap.

Ook in zijn internaat kwamen er moeilijkheden. Door een onenigheid met Bernard Anthonus, werd deze uit het internaat verwijderd. De populariteit lag hem zwaar op de maag en hij stuurde een klachtenbrief naar het bisdom. Na een verhooring van Anthonus op het bisdom werd Glorieux verplicht 14 dagen te verblijven in Sint-Jan de Deo te Gent. Na tussenkomst van zijn vriend Donaat Cooreman bij de bisschop mocht de priester terugkeren.

Korte tijd nadien, op 1 maart 1866, werd Glorieux benoemd als pastoor te Smetlede waar hij overleed op 25 november 1872 op 70 jarige leeftijd.

Op 7 mei 1875 trad Sophie Van Melkebeke, dochter van Petrus Frans en Franciska Buyl, in het klooster van Heldergem. Zij droeg de kloosternaam 'Zuster Aloysia'. Te Heldergem geboren op 21 november 1848 overleed zij er op 8 november 1917.

5. Pastoor Lodewijk De Jaeger

Geboren te Eeklo op 10 februari 1828, werd hij priester gewijd in 1852. Hij werd coadjutor te Lovendegem in 1853, onderpastoor te Zelzate in 1854, onderpastoor te

Gedenkt uw oversten, die u het woord Gods gepredikt hebben.

MAR. XII. 7.

BID VOOR DE ZIEL
VAN DEN ZEEWAARDEN HEER

MODESTUS-STEPHANUS GLORIEUX,

Geboren te St. Denis. 3 Mei 1803

Priester gewijd te Mechelen. 1 Juni 1825

Onderpastoor van St. Hermete Ronse 27 Juni 1825

Aldaar Insteller en Bestuurder der

Broeders en Zusters van de Goede

W'erken 23 Nov. 1850

En Pastoor van St. Martenskerk 25 Juni 1812

Bestuurder der Zusters Maricolen te

Dendermonde 13 Dec. 1855

Pastoor benoemd te Smetlede 1 Maart 1866

Aldaar goderuchtig in den Heer

ontslagen. 25 Nov. 1872

Onze heem is deze; de getuigenis van ons geweten,

dat wij in deze wereld in eervoudigheid des harten en

oprechtheid Gods verkeerd hebben en, contr. v. 22.

De oordeelen Gods zijn anders dan die der menschen.

Hij was een priester aan wien men in voller waar-

heid deze woorden van den heiligen man Job mag

toepassen: 'Ik ben geweest het oog van den blinden,

de kruik van den kreupelen, de vader der armen, de

troost der weduwen en wezen... Zij zullen altijd zijnen

naam gebenedijden.

Zijne barmhartigheid had geen palen; ook heeft hij

viele barmhartigheid verworven. De laatste maanden

zijns levens zijn voor hem geweest een tijd van troost,

vrede en zalige rust, in welke hij godvruchtig in den

Heer is ontslagen, latende bij allen, die hem wel pre-

kend hebben, eenen geheugenis, die altijd in zegening

zal blijven.

Zoet Hart van Maria, wees mijne behoudenis.

(300 dagen a/n.t.)

R. I. P.

Leu. drukkerij, tab. 2. n. 10. 1866.

zieken gevuld. De pastoor, geholpen door de Conferie van de H. Vincentius à Paulo en door een ervaren Glorieux, besloten in het klooster een leerwerkhuus op te richten en er een landbouwwitbating bij te voegen.

Op 2 februari 1857 zond de coadjutor een smeek-schrift naar de koning en bekwam de gevraagde subsidie voor het werkhuis. Bovendien deed hij beroep op zijn voegere weldoeners en met de op-brensten van zijn omhalingen kocht hij 8 dagwan-den moerassige grond. Hij liet het terrein draine-ren en schonk het aan het klooster, teneinde er een gebouw op te richten waar de armen van de Conferie van Vincentius à Paulo terecht konden.

Onder invloed van Glorieux had het Vincentiusgenootschap van Heldergem een eigen filosofie ontwikkeld. In andere gelijkaardige ge-nootschappen kwam men de behoeftrigen tege-moet met aalmoezen. Volgens hen moest men de armen bijstaan, maar zij moesten zelf door hun eigen arbeid meewerken en zo de indruk opwek-ken dat de aalmoes een verdiend loon werd. De

zelfwerkzaamheid speelde hier een grote rol.

Op vraag van het Heldergems genootschap, drong Mr De Rouck, voorzitter van het genootschap te Zottegem, er bij het bisdom op aan dat men in Heldergem een aanbod zou mogen aanvaarden van een hoeve met 2 hectaren grond om er een godshuis voor ouderlingen en wezen op te richten. Het bisdom dwarsboomde dit mooie project en na tal van discussies eindigde alles met de uitsluiting van het Heldergems ge-nootschap.

Ook in zijn internaat kwamen er moeilijkheden. Door een onenigheid met Bernard Anthonus, werd deze uit het internaat verwijderd. De populariteit lag hem zwaar op de maag en hij stuurde een klachtenbrief naar het bisdom. Na een verhoring van Anthonus op het bisdom werd Glorieux verplicht 14 dagen te verblijven in Sint-Jan de Deo te Gent. Na tussenkomst van zijn vriend Donaat Cooreman bij de bisschop mocht de priester terugkeren.

Korte tijd nadien, op 1 maart 1866, werd Glorieux benoemd als pastoor te Smetlede waar hij overleed op 25 november 1872 op 70 jarige leeftijd.

Op 7 mei 1875 trad Sophie Van Melkebeke, dochter van Petrus Frans en Franciska Buyl, in het klooster van Heldergem. Zij droeg de kloosternaam 'Zuster Aloysia'. Te Heldergem geboren op 21 november 1848 overleed zij er op 8 november 1917.

5. Pastoor Lodewijk De Jaeger

Geboren te Eeklo op 10 februari 1828, werd hij priester gewijd in 1852. Hij werd co-adjutor te Lovendegem in 1853, onderpastoor te Zelzate in 1854, onderpastoor te

Denderhoutem in 1856, onderpastoor te Merelbeke in 1864 en pastoor in Heldergem in 1874, waar hij overleed op 6 februari 1886.

Onder pastoor De Jaeger kende Heldergem een priesterwijding van een jongeling uit eigen midden. Benedictus Goeman, geboren op 10 januari 1854 werd priester gewijd op 20 december 1880. Hij was de jongste van 8 kinderen van Petrus Goeman, voorzitter van de kerkfabriek en schepenen en van Maria Constantia Buysse.

De priester werd op 13 april 1880 benoemd in het bisschoppelijk college van Geraardsbergen, waar hij surveillant, professor en econoom was. Op 17 oktober 1889 werd hij onderpastoor benoemd in Temse. Op 17 augustus 1892 werd hij directeur van het klooster van Sint-Vincentius te Moerzeke, waar hij op 17 augustus 1897 overleed.

Tijdens de vergadering van de kerkraad op 14 april 1875 werd Carolus-Ludovicus Nachtegale tot nieuwe voorzitter gekozen. Met eenparigheid van stemmen keurde men een hogere vergoeding toe aan de 'bailli' en grafmaker Benedictus Meganck. Als bailli zal hij een jaarwedde ontvangen van 18 inplaats van 12 frank. Voor de begrafenis van eerste en tweede klas zal hij het dubbele ontvangen van de prijs vaneen gewone begrafenis.

Uit het verslag van 3 maart 1877 vernemen wij het ontslag van Bernardus Anthonus, wegens verhuizing en van Jozef De Leeuw. Zij werden vervangen door Martien de Boe en Frans De Swaef.

Het verslag van 6 april 1879 maakte melding van de afwezigheid van aftredend burgemeester Constant de Smet. Martien de Boe werd als lid vervangen door J.B. Antheunis. Daar Francis De Swaef benoemd werd als burgemeester, werd hij op 5 oktober 1879 vervangen door Constant De Smet. Maar deze laatste weigerde de functie. Op verzoek van de arrondissementscommissaris plande men een nieuwe samenkomst op 26 oktober waar Frederik D'Haeseleer verkozen werd als nieuw lid.

Op 6 maart bleef burgemeester De Swaef afwezig. Op 3 april 1881 diende de kerkraad opnieuw een nieuw lid te verkiezen ter vervanging van J.B. Antheunis die zijn ontslag reeds aanbood in januari ll. Dominique Vonck nam zijn plaats in.

In het verslag van 2 april 1882 werd Frans D'Haeseleer vermeld als burgemeester. Lange tijd fungeerde hij niet, want in het verslag van 2 maart 1884 stond Constant De Smet opnieuw als burgervader genoteerd.

*E.H. B. Goeman
(verz. Catharinacollege G'bergen)*

6. Pastoor Petrus Van de Wiele

Geboren te Uitbergen op 24 juli 1841 werd hij na zijn studies priester gewijd te Sint-Niklaas op 22 september 1866. Na functies van onderpastoor te Kruibeke in 1873, onderpastoor te Sint-Niklaas in 1874 werd hij pastoor bij ons in 1886. Nadien werd hij in 1887 pastoor te Temse waar hij ontsliep op 12 april 1897.

Eén détail uit de zitting van de kerkraad van 6 maart 1887: men besluit de grondvesten van de vervallen omheiningmuur van het oude kerkhof uit te breken en een doornhaag te planten. Domien Vonck zal deze klus klaren en de onkosten werden op 50 fr geraamd.

Hoe lieflijk zijn uwe tabernakelen, o God der Heirscharan! - gelukkig zijn ze die in u w huis wonen; in der eeuwigheid zullen zij u verheerlijken.

BIDT VOOR DE ZIEL

van den Eerwaarden heer

LUDOVICUS DE JAEGHER,

geboren te Eecloo den 10 Februari	1828
Priester gewijd in 't jaar	1852
Coadjutor tot Lovendegem in	1853
Onderpastor tot Zelzate in	1854
Onderpastor tot Denderhautein in	1862
Onderpastor tot Meiselbeke in	1864
Pastor tot Helderghem in	1874

alwaar hij godvruchtig in den Heer ontallep den 6 Februari 1886,
voorzien van de III. Sacramenten der starvenden.

Van mijne jeugd af heb ik openbaarlijk de wijsheid gezocht: in den tempel heb ik er God om gesmeekt door dringende geboden; zij heeft in mij geloofd als een vroom kindje draif, mijn hert heeft vermaakt in haer geschept, en aan Hem die ze mij teneinde schonk zal ik dankreggingen weêrgeven. Eecl. LI 18-23

Door onophoudende leering en lange studiën, had hij van zijn hert als de boekzaal van Jesus Christus gemaakt. H. Hier. brief van Nepot.

Den Heer had ik altijd voor oogen, want hij staat mij te rechter zijde opdat ik niet wankel in het veldbreng en mijner heilige plichten. Daarom is mijn gemood vrolijk en verheugt zich mijne tong ja ook mijn vleesch zal in hope rusten. Ps. XV- 8, 9.

Mijn Jesus Hermhertigheid, 100 dagen af.

Akten van Geloof Hoop en Liefde.

7 j. en 7 quadr.

Soeldruk We Jacobs, Stafstraet 14 en 22n, Nieuwe

Weest uwe oversten indachtig die u Gods woord hebben gepredikt; beschouwt hoe zij kunnen levensloop eindigen en volgt ze na in hun geloof. Hiera. xiii. 7.

†

BID VOOR DE ZIEL

van den Eerw. Heer

P. A. VAN DE WIELE

Geboren te Uybergen den 24 Juli	1841.
In 't Seminarie van Gent geboren den 1 October	1862.
Priester gewijd te St. Nikolaas den 22 September	1866.
Professor in 't Collegie van Bechin	1869.
Onderpastoor te Cruybeke	1873.
Onderpastoor te St. Nikolaas	1874.
Pastoor te Helderghem	1884.
Pastoor te Temsche	1888.

Aldaar zeer godvruchtig, na een langdurige ziekte, in den Heer ontslagen den 12 April 1897.

Allen die hem gekend hebben, getruen dat hij een volmaakte Pastoor was. Hij was de goede Herder zijner parochianen; hij droeg zorg voor zijn volk en bevrijdde het van het verdere. Hij weende met den bedrakte en had medeliden met den arme. De arme werkmann was zijn grootste vriend; voor hem bouwde hij Temsche's prachtig Werkmanshuis.

Van hem mag ook gezegd worden: Hij heeft den tuisster van Gods huis bemind. Onder zijn wijs bestuur is zijne kerk gansch versierd. Hij verrijkte ze met een kostelijk Hoogaltaar, kostelijken geschilderde vensters en beelden van Heiligen. Door zijne woorden en werken heeft de godsvrucht tot de H. Amelberga steeds toegenomen.

Door eene onverbidde lijke kwaal getroffen, bedroefde hij zich niet, maar bij gaf zich, als een zwaehofferandé, aan den wil des Heeren over, overtuigd zijnde dat de laatste ziekte eene laatste gratis is.

Geheele Bloedverwanten, Parochianen, Vrienden, vergent mij niet in uwe gebeden.

Zoet Hert van Jesus, wees mijne toevlucht. (300 d. aft.)

Soeldersdruk. Schuerman-Boeykens, Temsche.

7. Pastoor Cyriel Paquay

Het dagelijks leven op de parochie

Deze priester was geboortig van Geraardsbergen en werd pastoor in Helderghem in 1888 en bleef hier slechts tot 1893. Hij overleed in Stekene op 29 april 1911.

Op 6 april 1890 gaf Benedictus Van de Wiele zijn ontslag als schatbewaarder van de kerkfabriek en werd vervangen door Petrus Goeman. Het tegoed bedroeg 116 fr en 48ct. De pastoor stelde zich borg voor Goeman voor de som van 600 fr.

Op 3 januari 1892 behandelde men een 'stichting'. Een eigenaar en rentenier, Leo D'Haeseleer van Oordegem, schonk een partij land van 90 a op de Kaffhoek gelegen. Hij vroeg in ruil 20 gezongen missen en elk jaar één jaargetijde met broodbedeling aan de armen.

Gustaaf sterck werd als nieuwe suisse aangesteld ter vervanging van Benedictus Meganck.

Het is onder pastoor Paquay dat het bestaande klooster van de zusters van de Onbevleete Ontvangenis, bijgenaamd de zusters van den Buitenarmen, in 1894 met de Congregatie van de Zusters van Barmhartigheid van Ronse verenigd werd. Deze laatste orde werd in Ronse door E.H. Glorieux gesticht. Het is naar die stichter dat het klooster vandaag de dag 'Huize Glorieux' genoemd werd.

De opgraving van het stoffelijk overschot van pastoor De Maeyer

In 1893 kreeg grafmaker Remy D'Herde de opdracht een nieuw graf te delven. Hierbij deed hij een eigenaardige ontdekking. Bij het graven stootte hij op het vrijwel intact gebleven lichaam van pastoor De Maeyer, die bijna 20 jaar eerder begraven werd. Naar aanleiding van deze gebeurtenis dachten velen aan 'een mirakel' en er ontstond een ware volksdevotie.

De grote volkstoeloop lag waarschijnlijk aan de basis dat er reeds in 1893 een boekje werd gedrukt met een levensbeschrijving van De Maeyer. Het werd gedrukt bij Frans Sterck in Ninove en kostte 25 centiemen. Inhoudelijk behandelde dit werkje voornamelijk het leven van 'verzaking en opoffering', zoals in het voorwoord werd aangegeeft. Het werkje werd aangevuld met een eenvoudige genealogie van de priester.

Enkele citaten uit aangehaald werkje verschaften ons een sumier sfeerbeeld van die periode.

"...op 5 augustus 1827 wijdde Mgr. den Aartsbisschop van Mechelen den Heer de Maeyer tot eenen werkzamen discipel van Christus Kerke. Konden wij de historie van dit bert doorgronden, wij zouden daarin zien hoe vurig het dan klopte voor Jesus Christus, wiens vertegenwoordiger op aarde hij nu werd. Naar Hontisse werd de jonge priester eerst gezonden op 30 juni 1828. De Belgische omwenteling hoorde hij van verre ruisschen. België stond nog maar weder vast als de E.H. De Mayer bevel kreeg Heldergerm te gaan besturen. Veel oude mensen weten nog van dien dag. Ze zien dien jonge geestelijke daar aankomen, zoo zedig, zoo ingetogen. En zijne loopbaan? Hoeveel besmettelijke ziekten hebben er te Heldergerm niet gewoed gedurende zijne lange herderlijke loopbaan? De jaren veertig, die droeve jaren, vele zijn er door honger weggemaaid, maar ook nog meer waren er verdwenen zonder de aalmoezen van den pastoor...In zijn lege uren was de paternoster zijn gezelschap, zijn wapen. Vloeken of onzedige klap kon hij niet horen zonder afgrijzen...Zijn sterfensdag was een echte rouwdag voor de parochie. Maar opeens liep het gerucht: Pastoor De Mayer is niet verdwenen, zijn lichaam is nog ongeschonden op 't kerkhof. Het volk kwam toegelopen, allen spraken: wat wonder, van in 74 dood en nog frisch, zoo levendig. Vol eerbied kwam 't volk nu naar Heldergerm gestroomd, allen storten 'n vurige bede op het graf van den priester, we zeggen meer: van den Heiligen man."

In het archief van het bisdom berusten nog vier brieven die pastoor Paquay naar de bisschop schreef naar aanleiding van de feiten. In het dossier bevindt zich ook een verslag over het wetenschappelijk onderzoek van het opgegraven lichaam.

De eerste brief, daterend van 20 september 1893, bracht verslag uit van de vergadering van kerk- en gemeenteraad om 8u ten huize van de burgemeester. Er werd besloten een graf te bouwen in baksteen, voorlopig bedekt met ijzeren deur. Om dit te kunnen uitvoeren zal het lijk een weinig moeten verplaatst worden. Ook zal er een soort van burgerwacht bij het graf geplaatst worden en alle geneesheren en reporters van dagbladen zullen het lijk mogen benaderen. De pastoor eindigde de brief met zich te verontschuldigen voor zijn slecht geschrift. Was hij emotioneel onder de invloed van de voorbije gebeurtenissen?

In de tweede brief van 21 september 1893, vroeg pastoor Paquay aan de bisschop om zijn verplaatsing niet langer uit te stellen. Voorts vermeldde hij dat het artikel in 'de Patriote Illustré' van die dag zeer overdreven was. In dat artikel was er sprake dat het

lichaam nog in uitstekende staat verkeerde en in zekere zin versteend was.

Een derde schrijven van 22 september handelde over het optreden van de Procureur des Konings van Oudenaarde. Deze had vernomen dat er twee of drie tanden uit het kadaver verdwenen waren en gaf daarom opdracht aan de burgemeester het lichaam onmiddellijk te begraven. De pastoor vroeg aan de bisschop om raad *“in de moeilijke omstandigheden waarin hij zich bevond”*.

De vierde brief, in het frans opgesteld, van 23 september 1893, vroeg hij raad aan advocaat Woeste. Gesterkt vanuit deze informatie schreef de pastoor naar de procureur De Clercq, dat er geen sprake was van grafschennis en dat de gemeenteraad besloten had *“op aandringen van bepaalde personen”* om zondag en maandag voor de laatste maal het stoffelijk overschot van pastoor De Maeyer uit te stellen.

Tenslotte was er het verslag van het wetenschappelijk onderzoek van 5 oktober 1893 dat opgemaakt werd door Dr. E. Van Ermengem, dokter in de geneeskunde en professor aan de universiteit van Gent. De bisschop belastte hem de bewaringsstaat van

het kadaver te onderzoeken. De dokter sprak over *“een relatieve bewaring en over een vetachtige omzetting van het lijk dat soms wel eens gebeurde bij personen die aan waterzucht lijdten en een bepaalde medicatie gebruikten.”* Gedeeltelijk zou ook de toestand van de grond een bewarende rol hebben gespeeld. Het mineralogische onderzoek van een grondstaal, uitgevoerd door professor E. Renard van de universiteit te Gent leverde niets uitzonderlijks op.

Kapel E. H. De Maeyer

Binnenzicht

8. Pastoor Lodewijk Van de Velde

Pastoor Van de Velde was afkomstig van Zarlardingne. Hij was bij ons in functie van 1893 tot 1901. Op 11 maart 1901 werd hij benoemd te Desteldonk, waar hij overleed op 18 mei 1919.

De begankenis naar het graf van pastoor De Maeyer kende blijkbaar geen einde. Uit liefde en eerbied voor hem werd een kapel gebouwd op het kerkhof, bekostigd met giften van de bedevaarders. Zij werd opgetrokken op enige afstand van de eerder gemetselde grafkelder.

Op 1 april 1894 kozen de leden van de kerkfabriek een nieuw lid, Jan D'Haeseleer, ter vervanging van de overleden Thomas D'Haeseleer. Sedert de zitting van 1 maart 1896 is het J.B. De swaef die van rechtswege als burgemeester de vergaderingen bijwoonde.

In april 1897 kon de pastoor twee beelden in de kerk plaatsen, één van de H. Antonius en één van de H. Berlindis. Het eerste werd geschonken door Causidicus

Com. Van der Donckt-Van de Weyer, het tweede door Mevr. Catharina D'Haeseleer. De pastoor kocht deze beelden in de winkel van Mr. Mulder-Fazzi te Gent.

In mei heeft goudsmid Eduard Goossens te Gent, al de voorwerpen van de kerk die enige waarde hadden, opgekuist en verguld. Catharina D'Haeseleer betaalde dit werk.

E. HET KERKELIJK LEVEN IN DE 20STE EEUW

1. Pastoor Hector Bonner

Hij werd geboren te Aalst en op 31 maart 1901 aangesteld in onze parochie. Hij bleef pastoor van 1901 tot 1907 en overleed te Oudegem op 24 juli 1931.

Op 31 oktober 1902 herwijdde de pastoor de kruisweg in de kerk. Pastoor De Maeyer bestelde de kruisweg voor de oude kerk. Op 4 december 1847 leverde en plaatste Ch. Van Hove de panelen voor de som van 521 fr. Boven de panelen werden er zinken kruisjes geplaatst. Maar later kwam er een voorschrift dat de bewuste kruisjes uit hout dienden gemaakt. Pastoor Bonner liet nieuwe kruisjes vervaardigen en kreeg toelating van het bisdom om de kruisweg op kanonieke wijze te herwijden.

In 1901 ontving hij de relikwieën van de H. Gerardus Majella, voorzien van de nodige akten van echtheid door de Aartsbisschop van Mechelen, Mgr. Goossens. Gerardus Majella leefde in de 18de eeuw.

Op 2 december 1901 werd aan de pastoor door Paus Leo XIII de gunst verleend om het beeld en de relikven van de H. Gerardus publiek te vereren. Het beeld was een gift van Adeline De Pelsmaeker. Naar aanleiding hiervan, werd door de pater Redemptorist Van Hee, op 5, 6 en 7 januari 1902 drie dagen gepredikt in de kerk. Op driekoningen werd bij grote volkstoeloop het beeld van de kapel van de familie De Pelsmaeker (genoemd de Sint-Antoniuskapel) naar de kerk gebracht.

Begin maart 1902 hestelden de gebroeders Joris uit Ronse het orgel. De inwendige structuur en het mechanisme werd volledig hernieuwd en het klavier werd van achteraan het orgel naar voor gebracht. Zo namen koster en zangers volledig het voorste deel van het doksaal in en zo werd verhinderd dat gelijk wie deze plaatsen zou innemen.

Ter gelegenheid van het feest van Sint-Amandus in 1902 en van de gedurige aanbidding op die dag, kwam Pater Poppe, een Jezuiet en algemeen directeur van de broeders van Sint-Franciscus van Xaverius hier met groot succes de driedaagse prediken om dit broederschap in te stellen. Dit broederschap van de Xaverianen bestond hier eertijds van 1872 tot 1875.

Op 6 februari 1902 traden 21 parochianen uit eigen beweging toe en na enkele dagen was hun aantal reeds gestegen tot 250. Op 19 april 1903 hernieuwde men het vaandel bij de firma Henry Van Severen te Sint-Niklaas. Ter gelegenheid van de zegening waren er grote feestelijkheden op de parochie. Er was een geweldige opkomst, met heel wat prominenten, waaronder de katholieke volksvertegenwoordiger Ch. Woeste. Pastoor Bonner sprak van 15000(?) mensen.

Op 5 april 1903 werd Domien Vonck niet meer herkozen en Donaat Cooreman nam zijn plaats in als lid van de Kerkraad. Er was eveneens een kloosterroeping in dat jaar. Maria Mathilde De Leeuw trad binnen bij de gasthuiszusters van de Bijloke te Gent.

Zij werd te Heldergem geboren als dochter van Petrus en Rosalia De Leeuw en overleed op 10 augustus 1909.

2. Pastoor Isidoor Temmerman

Hij werd geboren te Erembodegem op 1 maart 1858 en werd gewijd te Gent op 13 mei 1883. Hij werd onderpastoor te Elst, in Schorisse, te Gent (H.Hart) en in dezelfde stad op de parochie Sint-Coleta. Zijn aanstelling bij ons als pastoor kwam op 8 juli 1907 en enkele maanden later overleed hij op 8 mei 1908. Hij werd begraven in de onmiddellijke nabijheid van de grafkapel van pastoor De Maeyer.

3. Pastoor Antoon Van Wassenhove

Deze priester zag het levenslicht in Eeklo en werd pastoor te Heldergem van 1908 tot 1916. Hij overleed te Geraardsbergen op 2 december 1931.

Op 3 maart 1912 koos de raad Benoit De Pelsmaeker als vervanger van Jan-Baptist D'Haeseleer die burgemeester werd. De Pelsmaeker weigerde en Victor Nachtergaele kwam in zijn plaats.

Door het overlijden van Frederic D'Haeseleer koos men op 6 oktober een nieuwe voorzitter, Jan-Baptist Van Houdenhove. Petrus Van den Neucker kwam als nieuw lid.

De kerkfabriek stond blijkbaar voor grondige hernieuwing, want ook Petrus Goeman overleed en op 5 januari 1913 kwam de vervanging op de dagorde. De keuze viel op Benoit De Pelsmaeker. Door al die verschuivingen binnen de raad werd Victor Nachtergaele de nieuwe schatbewaarder. Zijn borgtocht bedroeg 600fr, waarvoor de pastoor zich borg stelde.

Rosalie Van de Velde, weduwe Petrus Goeman, droeg in eigen naam en in naam van haar minderjarige kinderen Maria, Benedictus, Victor en Mathilde het batig saldo van de kerkrekeningen dat 810fr bedroeg over aan de nieuwe schatbewaarder.

Op 2 januari 1916 koos men een nieuwe voorzitter, Donaat Cooreman die de functie van de overleden Jan-Baptist van Houdenrove diende verder te zetten. Dionysus Van Houdenrove kwam als nieuw lid de raad vervoegen.

Pastoor Van Wassenhove stichtte op 17 januari 1909 een 'Franschmansgilde', de Sinte Barbara's gilde, dit naar aanleiding van de talrijke seizoensarbeiders die naar Frankrijk trokken voor 'den brode'. Op de dag van de stichting sloten 58 leden aan. Burgemeester De Swaef werd voorzitter aangesteld en A. Van Wassenhove fungeerde als schrijver-schatbewaarder.

Op 2 augustus ontving de pastoor een schrijven van Mgr. Stillemans, aangaande de uitbreiding van een aantal dekanaten, specifiek over de oprichting van het dekanaat Herzele. Dit dekanaat zou de volgende parochies omvatten: Sint-Antelinks, Aaigem, Bambrugge, Borsbeke, Burst, Erembodegem, Haaltert, Herzele, Kerksken, Letterhoutem, Sint-Lievens-Houtem, Ressegem, Terjoden, Zonnegem, Welle, Woubrechtgem en Heldergem. De deken werd E.H. Emilius De Meester. Dit besluit diende op de predikstoel afgelezen te worden op zondag 8 september 1912.

4. Pastoor Petrus De Kimpe

Hij werd te Hamme geboren en was pastoor van Heldergem van 1916 tot 1924. Hij overleed te Laarne op 8 december 1960.

Op 5 januari 1919 werd Donaat De Swaef nieuw lid van de raad, in opvolging van de overleden Victor Nachtergaele. Enkele maanden later stierf voorzitter Donaat Cooreman en werd vervangen door Petrus Van den Neucker in juli 1919. Emiel Cooreman kwam als nieuw lid.

Op 4 maart 1923 besloot de raad een klein perceel eertijds aanzien als eigendom van het 'Armenbureel', maar volgens het kadaster eigendom van de Kerk, te verkopen aan juffrouw Leonie De Pelsmaeker voor de som van 1.000 fr.

In 1924 gaf J.B. De Swaef zijn ontslag en werd opgevolgd door Désiré Van Damme.

Deze pastoor maakte ook de ontbering mee die de oorlog met zich bracht. Zijn parochie leverde 77 soldaten die vier jaar vochten. Voor zeven van zijn makkers kwam er geen vreugdevolle intrede, zij lieten hun jonge leven op het slagveld. Op 8 september herdacht de gemeente de gesneuvelden. Huizen en straten werden feestelijk versierd. Pater Anastasius predikte voor een bomvolle kerk. Na de eucharistieviering werden twee gedenkplaten ingehuldigd. Ze waren een gift van burgemeester D'Haeseleer. Irma D'Haeseleer en Maria Groebbens droegen gedichten voor en onderwijzer Albert Pevernagie hield de redevoering.

De gewezen soldaten werden ook ontvangen in het gemeentehuis, waar burgemeester en onderwijzer Jozef Corten een toespraak hielden. Namens zijn wapenmakers dankte Cyriel D'Haeseleer. In de namiddag trok de praalstoet door de straten van het dorp.

Op 30 november werd dan plechtig de 'vrijheidsboom' geplant. De burgemeester vroeg aan de bevolking om in de schaduw van die boom een arduinen kruis op te richten.

R. Allaer, Broeder Passionist (verz. W. De Groot)

Blijkbaar kwam dit er, want in het archief van 19 september 1920 werd genoteerd dat het beeld van het H. Hart, gift van de parochianen, aan *“het kruisken op den openbaren weg geplaatst”*, door deken Van de Weghe, onder het lof plechtig gewijd werd. In 1920 bouwde men op initiatief van Maria Govaert en met de giften van de bureu een kapel rond het kruis.

In de kapel is de tekst gebeiteld:

*“Ons landeken streed in het reuzengevecht
Gesteund op zijn lijden, zijn moed en zijn recht
En Hij die de weg is, de Waarheid en 't Leven
Heeft aan onze helden den zege gegeven”*

In 1923 is vanaf 27 januari tot 6 februari de H. Zending in de kerk gepredikt door de paters redemptoristen Van Sevenant van het klooster van Roeselare en Peustjens uit het klooster te Leuven. Ter gelegenheid van de zending werd een nieuw missiekruis en een beeld van O.L.Vrouw van Altijddurende Bijstand aangekocht voor het bedrag van 900 fr. In twee zondagsmissen bracht een omhaling 1023 fr. op, zo waren de onkosten vlug gedekt.

Gedurende de ambstperiode van pastoor De Kimpe noteerden wij ook enkele religieuze roepingen.

Er was Raymond Allaer, zoon van Kamiel en Victorine Van den Driessche. Hij werd te Heldergergem geboren op 16 juni 1898. Hij legde zijn kloostergeloften af als Broeder-Passionist op 3 mei 1923. Broeder Romanus, zoals hij genoemd werd, overleed te Kortrijk op 12 juli 1982.

Ook zijn zus, voelde zich geroepen en trad binnen bij de Zusters van Barmhartigheid te Ronse op 27 juni 1918. Zij stierf te Ronse als postulante op 27 september 1918.

Tenslotte was er Maria Emilie Temmerman. Zij zag het levenslicht op 5 oktober 1897 als dochter van Kamiel en Anastasia De Wilde. Op 31 juli 1920 trad zij eveneens binnen bij de Zusters van Barmhartigheid te Ronse, waar zij overleed op 8 september 1977.

5. Pastoor Alfred Van Brantegem

Geboren te Eeklo, werd hij pastoor bij ons van 1924 tot 1940. Hij overleed te Gent op 26 juni 1940.

Op 9 augustus 1925 wijdde de pastoor, met toestemming van de bisschop, de nieuwe kapel van de kinderen De Pelsmaeker. Eerst wijdde men twee beelden in de kerk, één van het H. Hart en één van de H. Andreas Avellinus, patroon tegen de ‘geraaktheid’. Deze beelden werden stoetsgewijs door 8 kinderen naar de kapel gedragen.

Tijdens de zitting van 1 april 1928 diende men een nieuw lid te verkiezen, ter vervanging van de overleden Benoit De Pelsmaeker. Na drie stembeurten bleven de twee kandidaten Kamiel De Pelsmaeker en Albert Van der Kelen, elk drie stemmen

behouden. Na raadpleging van de bisschop, Mgr. Coppieters, verzocht deze de raad spoedig weer samen te komen en indien de stemming geen uitkomst zou brengen, zou hij van rechtswege een kandidaat aanduiden. Dit bleek niet nodig want bij de buitengewone zitting van 15 april waren er vijf stemmen voor Van der Kelen tegen één stem voor de mede-kandidaat.

Op 1 januari 1933 kwam Albert De Bruyn ter vervanging van Denis Van Houdenhove, overleden. De zitting van 1 april 1933 werd van rechtswege bijgewoond door burgemeester Raes. Eduard Blondeel werd verkozen ter vervanging van Désiré Van Damme, die om gezondheidsredenen zijn ontslag nam.

Op 5 april 1936 kwam Victor Verstockt, verving Van der Kelen en in 1939 werd Jozef Van der Schueren opgenomen wegens het overlijden van Albert De Bruyn.

De klokkenluider, Victor Baeyens, hield het voor bekeken en werd vervangen door Petrus De Troyer die samen met Gustaaf Van den Driessche, die de tweede klok luidde zorgde voor het klokkenspel, tot in 1971 een elektrische bediening geïnstalleerd werd.

Tijdens het verblijf van pastoor Van Brantegem waren er in de parochie enkele kloosterroepingen.

Julie Van Liedekerke, geboren op 8 juni 1899, dochter van Louis en Emilia Hanssens, deed haar intrede te Ronse op 14 februari 1927 bij de Zusters van Barmhartigheid. Zuster Celestina overleed er op 2 mei 1978.

Zuster Benigna, in de wereld Suzanne De Cooman, dochter van Frans en Maria Leontina Groebbens werd hier geboren op 7 februari 1917 en trad binnen op 3 september 1937 bij dezelfde orde.

Theonie Stevens, dochter van Kamiel en Maria Coppens, geboren in 1918, trad in het klooster in Lyon op 8 december 1936. Zuster Marie Berghmans, verblijft momenteel in het Internat Familial te Merris(Fr.)

Op 18 februari 1941 vervoegde Elodie Cooreman haar medezusters in Ronse. Zij werd geboren op 18 februari 1917 en was de dochter van Benonie en Cordula Van Nieuwenhuyze.

6. Pastoor Maurits Boonants

Hij was afkomstig van Gent en werd er geboren op 2 september 1892 en priester gewijd op 29 mei 1920.

Achtereenvolgens werd hij aangesteld als onderpastoor te Sinaai in 1920, te Baarle in 1925, te Gent Sint-Eligius in 1929 en te Stekene in 1935.

De 4de maart 1940 kwam hij als pastoor te Heldergerm, in 1947 vertrok hij naar

E.H. Van Brantegem

† ZALIG AANDEKEN van den Zeer Eerwaarde Heer
MAURICE BOONANTS
 geboren te Gent de 2 September 1892, priester gewijd te Gent op 29 Mei 1920, onderpastoor te Sinaal 31 Juli 1920, te Baarle (Drongen) 3 December 1925, te Gentbrugge St Eligius 1 Juni 1929, te Siekene 28 Augustus 1935; pastoor te Heldergem 4 Maart 1940, **pastoor te Scheldewindeke 29 Augustus 1947**, Godvruchtig overleden te Scheldewindeke de 1 December 1950, voorzitter van de Heilige Rechten en de Pauselijke Zegen, Derde-Ordeling van O. L. Vrouw van de Camiel en van de H. Theresia.

Scheldewindeke waar hij overleed op 1 februari 1950.

Voorzitter Van den Neucker, overleden, werd opgevolgd door Eduard Blondeel op 10 januari 1940 en Petrus De Cock kwam als nieuweling in de raad.

Tijdens de oorlogsjaren werden geen verkiezingen gehouden en dit op bevel van de Hr Gouverneur ad-interim, die het mandaat der gevestigde lichamen verlengde, zolang de vrede niet hersteld was.

Tijdens de oorlogsjaren gebeurden ook de hoogstnodige herstellingen aan het kerkgebouw. Het dak werd in 1941 hersteld voor de prijs van 20.168,10 fr. In 1942 werd een groot deel van de schaliën vervangen en het lood van de kerkvensters vervangen voor een bedrag van 22.800 fr. Beide ondernemingen werden met giften van de parochianen betaald.

Ondanks de minder rooskleurige toestand was het voor de familie D'Herde op zondag 2 augustus 1942 toch nog een vreugdevolle dag. Remy D'Herde vierde zijn gouden jubileum

als 'suisse'. Remy werd door de kerkraad in het klooster afgehaald voor de plechtige eucharistieviering met 'Te Deum'. Na de viering werd hem een zetel als geschenk aangeboden. Remy was de laatste suisse te Heldergem en na 60 jaar dienst ontving hij het ereteken van Sint-Bavo. Hij overleed op 12 mei 1955 op 87-jarige leeftijd. Op zijn doodsprentje lezen wij: *"zestig jaar trouwe vlijt. 't Is een echte waardigheid. Het getuigt in overvloed van een sterk en trouw gemoed."*

Op 1 juli 1945 verhoogde men de verzekerde waarde van kerk, van 600.000 tot 1 miljoen fr. en de roerende goederen van 150.000fr naar 200.000fr.

Zoals op vele parochies werd ook hier een klok weg gehaald door de bezetter. Het was 13 juli 1943, 15u 30 toen 'Barbara' Heldergem verliet onder de afkeurende blik van vele dorpelings.

7. Pastoor Laurent Sanspeur

Pastoor Sanspeur kwam van Ronse, waar hij geboren werd op 10 juli 1895. Op 10 juni 1922 werd hij priester gewijd en werd professor te Deinze van 1922 tot 1936. Nadien was hij onderpastoor te Nazareth, van 1936 tot 1944. In Amougies was hij pastoor van 1944 tot 1947 en toen kwam hij naar Heldergem tot 1966. Hij werd rustend pastoor te Herdersem en overleed te Aalst op 10 oktober 1970.

Eén van zijn eerste materiële zorgen was het terug bezorgen van een nieuwe klok. Tijdens de zitting van 2 januari 1949 werd een bestelling toegekend aan de firma

Michiels uit Doornik. Op 7 september 1952 werd een nieuwe klok van 530 kg en met een diameter van 0,95m door Deken De Maeyer van Herzele gewijd. Voorzitter van de kerkraad Eduard Blondeel was peter en Cécile Cobbaut, echtgenote van burgemeester Aimé Van Cauter aanvaardde het meterschap. Op de klok, die Amandus, gekerstend werd gegrift:

*"In Luctu plagens
in festis jubilans
vox tua suavis, Amande,
nobis placet."*

Vrij vertaald: wenend bij droefheid, jubelend bij feesten, uw aangename stem, Amandus, behaagt ons.

Op initiatief van de pastoor herschilderde men het kerkinterieur. De muurschilderingen kregen een modern tintje.

Onder leiding van Broeder Julien begon Marcel de Rijck, Oud-Dorp, dit werk op 4 november 1954. Op 16 juni 1955 konden de parochianen het resultaat bewonderen. Er hing een prijkaartje aan van 117.228,25fr.

De glasramen werden eveneens vernieuwd en bekostigd door verschillende inwoners. Als tegenprestatie werden de schenkers hun namen in de ramen geplaatst: E.H. Laurent Sanspeur, pastoor; Aimé Van Cauter-Cobbaut, burgemeester; Jozef Van der Schueren-De Backer; Jozef en Paula De Swaef; Gustaaf De Rijck- De Troyer; Benoit Goeman-De Wilde; Valerie De Pauw-Ascoop; Fam. Petrus De Cock-De Bruyn; Fam. Ernest De Cock-Fleurinck; Marcel De Rijck-Ascoop en één glasraam met de vermelding: 'van de parochianen'.

De kosten van deze verfraaiingswerken bedroegen 216.838,50fr.

Door overlijden en verhuizing kwamen er enkele wijzigingen in de samenstelling van de kerkraad. Jozef De Swaef verving Victor Verstockt. Jozef De Feyter kwam in de plaats van Emiel Cooreman, overleden op 9 augustus 1958. De schatbewaardersfunctie werd toevertrouwd aan Jozef Van der Schueren.

Er waren ook een drietal kloosterroepingen. Julia Beerens trad binnen bij de Grauwzusters Penitenten te Velzeke op 8 september 1962. Geboren op 5 november 1939 als dochter van Arthur en Yvonne Pardaens, ontving zij de kloosternaam:

E.H. Sanspeur (verz. J. Fleurinck)

Suisse R. D'Herde

Voor eeuwig zijt gij priester . . .

†

Gedenk in uw vrome gebeden de schone ziel van

Erwaarde Heer Laurent SANSPEUR

Hij werd geboren te Ronse op 10 juli 1895, werd gewijd tot Gods priester op 10 juni 1922.

Professor te Deinze vanaf 1922 tot 1924.

Professor te Eeklo van 1924 tot 1936.

Onderpastoor te Nazareth van 1936 tot 1944.

Pastoor te Armoigues van 1944 tot 1947.

Pastoor te Heldergerm van 1947 tot 1966.

Rustend Pastoor te Herderssem sedert 1966

en ging naar het eeuwige leven over te Aalst op 10 oktober 1970, gesterkt door de genade van de Sakramenten der zieken en de Pauselijke Zegen.

"Ik dank u voor alles wat gij voor mij hebt gedaan. Ik ben altijd gelukkig geweest. Draag goed zorg voor mijn zuster." Dit waren werkelijk de laatste woorden van deze vurige priester, en zij geven zo scherp de hele inhoud weer van zijn schone leven.

Hij was een dankbare mens, die, zelf attentievol voor allen, nooit naliet zijn dankbaarheid te uiten voor de vriendschap die anderen hem betoonden.

Hij was een gelukkige mens, die inderdaad zorg droeg voor zijn medemensen. Zijn priester-zijn was de bron van dit geluk. Diep gelovig, vol liefde voor God, trouw aan de Kerk: dit alles maakte van zijn priesterschap een ontplooiing

Zuster Beatrijs. Zij is momenteel directrice in de kloosterschool te Grotenberge.

Op 24 januari 1965 trad Gisella Gossye (Zuster Gisèle) in de kloosterorde van de Zusters van Barmhartigheid te Ronse. Zij werd geboren op 31 juli 1940 als dochter van Petrus en Irma Van Liedekerke.

Tenslotte was er Zuster Ignace, Juliette Beerens, dochter van Arthur en Yvonne Perdaens, geboren op 6 oktober 1942. Zij ging bij de Grauwzusters te Velzeke op 11 september 1966.

8. Pastoor Gerard Van den Broeck

Pastoor G. Van den Broeck

Hij werd geboren te Sint-Blasius-Boekel op 8 juni 1911 en priester gewijd in Toulouse op 16 november 1940.

Hij was pastoor van Heldergerem van 1966 tot 1973 en overleed er op 8 juli 1973.

Op de zitting van 2 april 1967 werden volgende afspraken gemaakt: er zou een verwarming in de pastorie komen en een poort geplaatst worden in het bijgebouw, de daken van de kerk, de grafkapel en de pastorie zouden nagekeken worden.

Marcel Coppens plaatsde een verwarming met gasbranders en de vloer van de sacristie werd hersteld.

Op zondagmorgen 14 mei overleed Petrus De Cock. Als lid van de kerkraad werd hij vervangen door Gaston Vonck.

De raad gaf architect Albert Verdoodt van Terjoden de opdracht een lastencohier op te stellen van de herstellingswerken aan de kerk.

Op 17 januari 1973 stierf Jozef Van der Schueren. Hij werd vervangen door Albert De Neve, terwijl Jozef De Swaef aangesteld werd als schatbewaarder.

9. Pastoor Gustaaf Gysel

Pastoor G. Gysel

Hij werd geboren te Eksaarde op 17 juni 1921 en te Gent tot priester gewijd op 21 mei 1948. Achtereenvolgens werd hij onderpastoor te Ruien in 1948, te Meldert in 1953 en te Ninove van 1964 tot 1973.

Bij ons was hij pastoor van 1973 tot 1982. In Meerbeke werd hij aangesteld in 1982 en op 29 juni 1993 werd hij aangesteld in Mespelare.

Op 14 november 1976 vierde men de honderdste verjaardag van de kerkinwijding, alhoewel de eerste mis in het nieuwe gebouw reeds op 6 december 1862 gelezen werd, gebeurde de inwijding pas op 26 juni 1876 onder pastoor De Jaeger.

Met de nodige plechtigheid werd de verjaardag herdacht. Er was een pontificale hoogmis, met bisschop Mgr. Van Peteghem in concelebratie met deken Van Paepeghem en pastoor Gysel. De mis werd opgeluisterd door het mannenkoor van de dekanale kerk van Ninove onder leiding van J. Mertens, met aan het orgel J. Collin.

10. Pastoor Paul Van de Winkel

Hij werd geboren te Vlierzele op 11 oktober 1929 en priester gewijd te Gent op 15 juni 1957. Zijn eerste functie was leraar in het Sint-Gregoriuscollege te Ledeberg van 1957 tot 1959. Hij werd onderpastoor te Merendree in 1959, te Ronse in 1966 en in Aalst Sint-Martinus in 1971. Op 16 mei 1982 kwam hij naar Heldergerm als pastoor en verliet de parochie in 1990 voor een aanstelling in Overmere.

Pastoor P. Van de Winkel

11. Pastoor Paul Van Sande

Deze priester werd geboren in de buurgemeente Aaigem op 15 november 1930 en priester gewijd op 8 juni 1963. Onmiddellijk werd hij onderpastoor te Sint-Martens-Latem, in 1966 vertrok hij naar Zulte, in 1972 lag zijn werkterrein in Rooigem en op 21 april 1986 volgde zijn benoeming als pastoor te Kerksken. Vanaf 1 januari 1991 werd hij parochiaal beheerder te Heldergerm, dit resulteerde met zijn benoeming als pastoor op 15 augustus 1991. In 1993 werd Paul Van Sande pastoor-deken benoemd in Lede.

Pastoor P. Van Sande

Pastoor R. Cosyns

Pastoor Van Sande kreeg voor beide parochies een hulp van onderpastoor Roger Cosyns, die geboren werd te Ninove op 12 maart 1954. Hij werd gewijd op 5 juli 1980 en was onderpastoor te Waarschoot, te Gent en in Ninove. Sinds 21 mei 1992 werd hij benoemd te Kerksken en Heldergerm. Op 1 oktober 1995 volgde zijn aanstelling als pastoor te Ophasselt.

12. Pastoor Paul De Wilde

De huidige pastoor werd in Gent geboren op 17 maart 1953 en er gewijd op 7 juli 1984.

In Haaltert werd hij onderpastoor vanaf 3 oktober 1984. Op 22 oktober 1993 benoemde de bisschop hem tot pastoor te Kerksken en Heldergerm.

Pastoor P. De Wilde

Bijvoegsel

Sint Corneliusommegang.

'Tweede Sinksen' is in ons dorp van oudsher gekend als de dag waarop de H. Cornelius vereerd werd. De heilige werd aanroepen tegen vallende ziekte, zenuwziekten en stuipen.

Enkele decenia geleden en tot in de vijftiger jaren lokte de ommeegang een belangrijke massa naar Heldergem. Honderden gelovigen uit het omliggende kwamen 'te zegenen'. Bedevaartvaantjes en herdenkingsprentjes gingen vlot van de hand. Om het vlotte verloop te waarborgen werd ook de sjampetter ingeschakeld die er voor zorgde dat alle bedevaarders niet alleen de relikwie kusten doch ook de ommeegang langs de zeven Corneliuskapelletjes aandeden.

De aloude Christelijke traditie verloor haar aantrekkingskracht en het aantal belangstellenden verminderde gestadig.

In 1990 trachtte pastoor Van de Winkel het gebeuren nieuw leven in te blazen. Tijdens de restauratie van de kerk in 1981 bleven de muurkapelletjes onaangeroerd. Teksten waren onleesbaar geworden. Pastoor Van de Winkel schreef zijn neef aan, een in Duitsland wonende kunstenaar, die bereid gevonden werd de kapelletjes op te smukken. Met zachte pastelkleuren werden de schilderijen bijgewerkt en de bijhorende teksten aangepast. De vernieuwde ommeegang werd op Pinkstermaandag 4 juni 1990 ingewijd door de Haaltertse deken E.H. De Clercq.

Desondanks het opkalefateren bleven de bedevaarders weg en het bleef bij enkele tientallen gelovigen die de H. Cornelius kwamen vereren. Zij stellen nu vast dat de tand des tijds opnieuw zijn tol gevraagd heeft en een dringende restauratie zich opdringt om deze kleinoden, die onze voorouders zo vereerden, te bewaren voor het nageslacht.

Bibliografie

Kerkarchief Heldergem

Bisschoppelijk archief Gent

Boekhandel 'O.L.V. van Lourdes', Z.E.Heer Stefanus Modestus Glorieux,
Oostakker

DE BROUWER J., Bijdrage tot de geschiedenis van het godsdienstig leven en de kerkelijke instellingen in het land van Aalst tussen 1550 en 1621, Aalst 1961

DE BROUWER J., Bijdrage tot de geschiedenis van het godsdienstig leven en de kerkelijke instellingen in het land van Aalst tussen 1621 en 1796,

Dendermonde 1975- 5 delen

DE VUYST P., Kijk op Aaigem, Aaigem 1993

Henricum ADRIANI, Legende oft d'leven, wercken doot ende miraculen ons liefs Heeren Jesu Christi, Antwerpen 1609

DEEL VIII
ONDERWIJS
William Minnaert

A. ANCIEN REGIME EN FRANSE TIJD

De gegevens over het onderwijs in Heldergem voor de 20ste eeuw zijn bijzonder schaars. Dit hoeft ons nauwelijks te verwonderen. Diverse bronnen gaven aan dat het onderricht op het platteland tijdens het Ancien Régime(1) en tijdens de Franse periode een uitzondering waren. Het was vaak de koster of de pastoor die enig onderricht gaf aan de kinderen, doch dit was in geen enkele mate georganiseerd. Weliswaar werd er vanuit het bisdom op aangedrongen om op het platteland scholen te organiseren, doch dit vond niet overal weerklank, zeker niet in een bescheiden dorp als Heldergem. In het 'Godsdienstig leven en Kerkelijke instellingen in het Land van Aalst' (1550-1621) vonden we: "*De parochieschool heeft als voornaamste taak: de kinderen leren lezen, schrijven en mis dienen.*" In 1602 was er geen school te Heldergem en gingen de kinderen naar school te Aaigem. Zelfs in de Franse periode waren de kinderen aangewezen op particuliere initiatieven. Van het hele Consulaat van het Schelvedepartement, liep slechts 1 kind per 33 inwoners school.

Zo richtte Faipoult, de prefect van het Schelvedepartement, op 10 april 1807 een rondschrijven aan de burgemeesters, met een aantal vragen i.v.m. het onderwijs in hun gemeente. De schoolwet onder het Frans bewind bepaalde immers: "*de onderwijzers en onderwijzeressen geven onderricht in het lezen en schrijven der Franse taal en in het rekenen, en zij maken de grondbeginselen der republikeinse zedenleer bekend*". Dezelfde wet verbood uitdrukkelijk alle Vlaamse opstellen, dictees en schrijffoorbeelden.

Op de gemeenten werd dit leerplan uiteraard met weinig enthousiasme onthaald en de weinig rooskleurige toestand in het onderwijs bleef praktisch ongewijzigd. Zo antwoordde de burgemeester op hogergenoemde vragenlijst: "*jamais il n'a existé d'école primaire ni quelconque en ma commune, les enfants de ma commune cherchent leur éducation en les communes environnantes*".

De eerste gegevens omtrent enige vorm van onderwijs vonden we terug op een 'État des écoles primaires communales et particulières existant dans la commune d'Heldergem' uit 1809. Er werd onderricht gegeven door een zekere Corneille Van den Neucker, sacristain (koster), met een aantal leerlingen van 113-100. Belangrijk is ook de volgende opmerking "*Cette école étant la seule ou les parents peuvent faire instruire leurs enfants, elle est d'une utilité indispensable pour la commune; l'on n'y enseigne que six mois part an pour une moyenne retribution de 60 cents part mois pour chaque élève*".

Onderricht werd er inderdaad alleen verstrekt in de wintermaanden, wanneer de kinderen thuis konden gemist worden, en betaling geschiedde per leerling. Wanneer de ouders dit niet konden betalen, deed de 'armendis' dat in hun plaats.

B. HET GEMEENTELIJK ONDERWIJS

Ook in het jonge België verliep het onderwijs van in het begin nog niet altijd even gestructureerd. De verslagen van de burgerlijke toestand leerden ons wel dat op 31 december 1835 reeds 139 leerlingen het lager onderwijs volgden. Ook dook een naam op, namelijk die van Joannes Franciscus Van Londersele. Blijkens dit (moeilijk leesbaar) document zou deze onderwijzer, afkomstig uit Kerksken, reeds vanaf 1819 dienst doen in de gemeente. Bovendien gaf hij gratis onderwijs aan 29 behoeftige kinderen. In 1834 was het trouwens verplicht geworden om voor elke onderwijzer waarvoor subsidies werden uitgetrokken, gratis onderwijs te verstrekken aan een aantal behoeftige kinderen. De toenmalige onderwijzer moest voor dat onderwijs ook in een eigen lokaal voorzien, want de gemeente had zelf geen school. Het is pas in 1842 dat de zogenaamde wet Nothomb stelde dat elke gemeente een eigen school moest hebben, en verantwoordelijk werd voor benoeming en onkosten.

Het jaar daarop leverde ons een tweede naam, namelijk die van meester Cornelius Perdaens (Paridaens), met daarbij de volgende bemerking: *"Wij mogen aannemen dat de kinderen alsdan een goed onderwijs bekomen en dat hun de goede zeden en welgemaardheid door de bezorgdheid van hunnen meester wordt ingeboezemd."*

Waarschijnlijk als gevolg van de reeds eerder vermelde wet Nothomb wordt op 22 september 1843 Cornelius Paridaens verkozen als gemeenteonderwijzer.

Wat wij reeds wisten uit andere bronnen, werd via deze weg bevestigd: Heldergem was geen rijk dorp. Op 30 november 1849 waren er in het lager onderwijs niet minder dan 60 behoeftigen. (cfr. deel VI). Blijkbaar moet de toestand zo dramatisch zijn geweest dat er 1855 aan Maurice Van den Driessche gevraagd werd om de arme kinderen te onderwijzen.

Op 10 augustus 1859 wordt Josephus Sepherinus De Swaef met algemeenheid van stemmen benoemd als onderwijzer ter vervanging van de op rust gestelde Paridaens, wat hij zal blijven tot 1873(6). In het reeds eerder genoemde deliberatieboek vonden wij ook enkele gegevens over zijn verloning: in de zitting van 25 november 1864 werd zijn jaarwedde bepaald op 500 fr. Ondanks deze niet onaardige som, nam deze onderwijzer het blijkbaar niet zo nauw met het hem toegewezen schoolhuis, maar eigenaardig genoeg ging men slechts tot officiële beschuldigingen over nadat de man op rust was gesteld. In de notulen van de gemeenteraad van 13 februari 1873(7) maakte men gewag van 'moedwillige beschadiging' van het schoolhuis ten belope van 256.73fr. Verder zou hij de tuin hebben vernield, en het geld dat voor reparaties had gekregen in eigen zak hebben gestopt. De gemeenteraad kreeg echter in eerste instantie het dekseel op de neus(8). Daar de heer De Swaef geen huurder van het gebouw was (hij woonde er gratis in), kon hij door de vrederechter niet gedagvaard worden om de schade te betalen.

In hetzelfde jaar, 1873 dus, probeerde men ook Bernard Anthonus/Antheunus als opvolger te benoemen(9), doch deze kandidatuur, gesteund door de plaatselijke geestelijke en gemeentelijke overheid, werd verworpen door de hogere instanties, omdat de man niet over de vereiste diploma's beschikte. Deze Antheunis was de vroegere medewerker van E.H. Glorieux hij had bij hem zijn ervaring opgedaan, en was nadien bij

hem thuis met onderricht begonnen. Hij was ondertussen echter al aan het lesgeven, en zijn school telde 95 leerlingen, een getal dat voordien nooit werd bereikt. Hij was bovendien *“de volksvriend onzer inwoners”* en bezat *“genoegzame kennissen om het ambt van onderwijzer ter gemeenteschool alhier uit te oefenen”*. Daarom verzocht men de overheid om de zaak te herbekijken. Blijkbaar had deze hernieuwde vraag weinig succes, en wanneer Antheunis met lede ogen moest aanzien hoe het ‘pensionaat’ er nog meer op vooruitging, ontketende hij een lastercampagne tegen Glorieux. Uiteindelijk kon Glorieux zich in het openbaar in ere herstellen, en zag ook de bisschop in dat er valse handtekeningen werden verzameld op de brief die aan hem was gericht.

Schoolhuis en school (verz. A. De Neve)

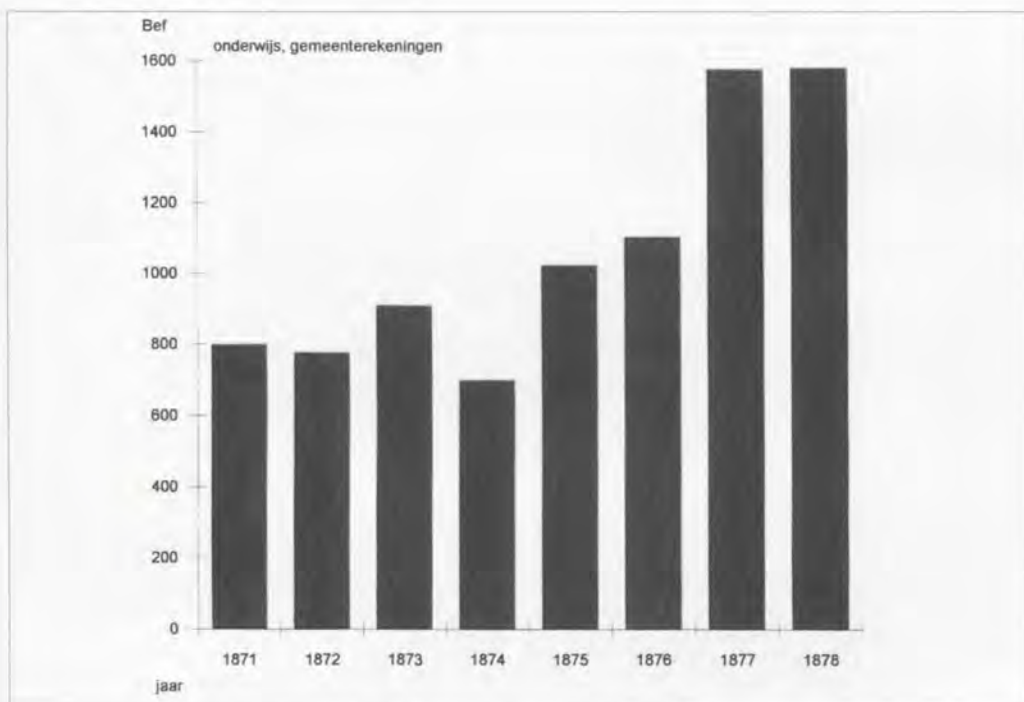
Met deze Antheunis bleek het later trouwens niet zo goed af te lopen: *“Verscheidene jongens van zijn school werden bedorven door zijn zuster; hijzelf moest de school sluiten en vertrok naar Ternath om er als ondermeester in een pensionaat klas te geven. Later moest hij uit het land vluchten om feiten tegen de zeden”*

Blijkens dezelfde gemeenterekeningen moet hij in dat jaar zijn opgevolgd of vervangen door een zekere F. (of Ph.) Ringoot, want in 1873 kwam hun naam samen voor. Het jaar daarop vinden we alleen nog de naam van Ringoot, samen met die van Hortense Baeten, waarbij het ons echter weinig waarschijnlijk lijkt dat in die tijd een vrouw zou worden aanvaard om les te geven in de gemeenteschool, tenzij het misschien zou gaan om een tijdelijke oplossing en/of een gemengde school. Zowel het eerste als het laatste waren vermoedelijk het geval. Deze dame kwam immers maar éénmaal voor, en de rekeningen van 1890 vermelden *“lagere school voor beide geslachten”*.

Deze veronderstelling kan worden bevestigd als we het jaar 1875 bekijken. Dan verscheen de naam van Victor De Klerck, die vanaf dan tot 1903 zou instaan voor het gemeentelijk onderwijs in Heldergem. Over deze persoon is ons weinig uit officiële bron bekend, behoudens het verschijnen van zijn naam in de gemeenterekeningen, waarvan de bedragen steeds in stijgende lijn gaan.

Niet alle door de overheid gesteunde initiatieven kenden even veel succes. Zo werd op de vraag van de overheid om een school voor volwassenen te stichten ook hier negatief geantwoord(10) met als volgende argumentatie *“de personen die dezelve zouden bijwonen des winters linnenwevers zijnde wier taak slechts om 8 à 9 uren 's avonds af is, dat onder het klein getal welk over de noodigen tijd zouden beschikken, er dan nog zijn die door den donker, slechte wegen en afgelegenheid van de school of voor andere reden, zouden weerhouden worden”*

Ook het kleuteronderwijs kwam vooralsnog niet van de grond. In 1880 werd door

Grafiek gemeenterekeningen 1871-1880

de gemeente wel de nodige lokalen ter beschikking gesteld, maar het initiatief genoot "geenen hoegenaamden bijval, daar er zich tot alsnu geene kinderen hebben aangeboden"

Pas in 1885 werd officieel orde op zaken gesteld door een "verordening der lagere scholen"⁽¹¹⁾ Uit dit uitgebreide document, dat verschillende hoofdstukken bevatte, halen we volgende interessante gegevens:

- Art.1: *de lichamelijke opvoeding, de verstandelijke opvoeding en de zedelijke opvoeding der leerlingen zijn het voorwerp der aanhoudende bezorgdheid van den onderwijzer.*
- Art.2: *de onderwijzer steunt zijn onderricht zo veel mogelijk op aanschouwing (bepaalde onderwijstheorieën zijn dus niet zo nieuw als wij denken)*
- Art.3: *het onderwijs van den katholieken godsdienst en de zedenleer...wordt gegeven bij de aanvang der klassen. De kinderen wier ouders zulks vragen zijn niet verplicht dit onderwijs bij te wonen. In de praktijk werd er echter alleen godsdienst gegeven en haalde het niemand in zijn hoofd om hiervoor weg te blijven.*
- Art.15: *Het is hun (de onderwijzers) verboden voor eenige begaafde leerling bij voorkeur en ten nadeele der overige te zorgern, hetzij om ze in wedstrijden of in de compositieën te doen uitmunten, hetzij voor elke andere reden. Blijkbaar was het een plaag om begaafde leerlingen voor te trekken om er kunnen mee uit te pakken op een "concours"*
- Art. 30: gaf ons een goed idee van het nodige materiaal. Vergelijk even met de computers en zakrekenmachines van nu.
De boeken en nuttige voorwerpen voor elken leerling zijn.

a. Aanvankelijke graad : eerste jaar

1ste een aanvankelijk leesboek, 2de Eene lei, eenen griffel

Tweede jaar; dezelfde voorwerpen en daarenboven

3de een schrijfboek voor schoonschrift, een schrijfboek voor schoolopgaven en een teekenboek;

4de liniaal, potlood, pennen

b. Middelbare graad

6de (voor de meisjes) wollen garen, breinaalden, stramijn, katoenen stof, naalden..

Art.32: ... De klassen duren 2 1/2 uren des morgens en 2 1/2 uren des namiddags... Na elk uur les of oefening zal men tien à vijftien minuten uitspanning vergunnen

Art.33: 2de De zomervacantiën beginnen den 1en September en de klassen vangen opnieuw aan den 1en Oktober. Of het aantal leerlingen tijdens de oogstmaanden altijd even groot was, valt echter sterk te betwijfelen.

Straffen werd er uiteraard ook gedaan doch

Art.35: Er wordt geene lichamelijke straf opgelegd

Art.36: De eenige gedoogde straffen zijn:

1ste De slechte punten, 2de De bijzondere of openbare berisping, 3de De weigering eener kaart van goed gedrag; 4de Het schoolblijven na de klasse, onder toezicht des onderwijzers; 5de De tijdelijke uitsluiting; 6de De volkomen uitsluiting.

Het schoollopen was ook niet helemaal gratis

Art.41: Het beloop van het schoolgeld per maand is bepaald als volgt:

Klassen van den aanvankelijken graad fr 0.75

Klassen van den middelbaren graad fr 0.80

Klassen van den hogeren graad fr 1.25. Deze gelden werden ontvangen door de hoofdonderwijzer ten voordele van het onderwijzend personeel (art.42)

De onderwijzer moest ook zelf instaan voor het aankopen van de schoolbehoeften. Naast het schoolgeld beschikte hij "over eene som van twee frank voor den aankoop der schoolbehoeften per onvermogenen leerling... en van één frank per onvermogenend meisje".

Terug naar Victor De Klerck. Zo weten we dat hij in 1881 aan het hoofd stond van een school met 159 leerlingen, waarvan er 141 kosteloos onderwijs genoten, op een totaal van 1055 inwoners. In 1890 vinden we de vermelding "lagere gemeenteschool voor beide geslachten bestuurd door De Klerck Victor". Zoals officieel verplicht was het gemeentelijk onderwijs gemengd, doch aan deze situatie zou later in de praktijk verandering komen.

Uit onofficiële bronnen kwamen we echter te weten dat ook de loopbaan van deze onderwijzer niet over rozen ging. De Klerck was namelijk een overtuigd liberaal, en in de lessen trok hij het bestaan van kerk en hemel in twijfel. Dit was uiteraard niet naar de zin van de toenmalige pastoor, maar zolang de lokale en nationale overheid eveneens liberaal waren, was er weinig tegen te beginnen. Toen het politieke tij keerde, zorgde de pastoor er dan ook voor dat De Klerck na een lange carrière werd afgezet, daarbij handig gebruik makend van een buitenechtelijke relatie, die De Klerck zou hebben gehad. Deze afzetting wekte heel wat woede op in het dorp, en het ging zelf zo ver, dat iemand zich met een geweer (in opdracht?) had laten opsluiten in de kerk,

Klas van meester Louis, Jozef en Albert in 1938 (verz. R. Van Liedekerke)

vlrn (1e en 2e rij): meester Albert Pevernagie, meester Jozef Corten, Jan Volckaert, Paul De Pauw, Theodoor Moureels, Robert Andries, Oscar Haegemans, Frans Volckaert, Georges Lievens, Roger Lievens, Cesar De Block, Marcel Groebbens, Jozef Heyman, Maurice Breynaert, Maurice Groebbens, Louis De Pelsmaeker, Alfons Van der Stockt, André De Pelsmaeker, Remi Van Melkebeke, Frans Jacobs, Leon Hespels, Benoni

Andries, Roger Fouriau en meester Louis Pevernagie.

(3e rij): Kamiel De Vulder, Frans Groebbens, Robert De Pauw, Edgard Van der Hoeven, Roger Haegemans, Roger Temmermans, Georges Van Liedekerke, Lucien Hanssens, Georges Schandevijl, Frans Scheerlinck, Frans Vonck en Robert De Vulder.

(4e en 5e rij): Frans D'Hooker, Octaaf Beerens, Kamiel Temmermans, Kamiel Pevernagie, Arsène Matthijs, André De Troyer, Henri Goeman, André Braeckman, Roger Pardaens, René De Troyer, Robert De Vulder, Willy Pevernagie, Adhemar Matthijs, Frans Strickx, Robert Van Liedekerke, Lionel De Turck, Gilbert Beerens, André Van Herreweghe, Gustaaf Vertongen, Alfons Van der Hoeven, Frans Renneboog, Robert De Pauw, Marcel Haegeman, Roger Van Liedekerke.

Laatste rij: Edgard Muylaert, Mathieu Van den Neucker, Maurice Vyverman, Robert Haegeman, Jozef Andries en Louis Hendricks.

Klas van meester Rufin De Rijck (3de en 4de leerjaar 1954) (Verz. A. De Neve)

Eerste rij (zittend) vlnr: Romain De Bruyn, Eli Van Wassenhove, Frans Poppe, André Hendricks, Etienne Ascoop, Paul De Pelsmaeker, Antoine De Pelsmaeker.

Tweede rij: Theophiel Van Beversluys, Roger Tas, Celestine De Winne, Paul De Troyer, Freddy Coppens, Julien Stoffijn, Omer Haegeman, Rufin Volckaert, en Ghislain De Rijck.

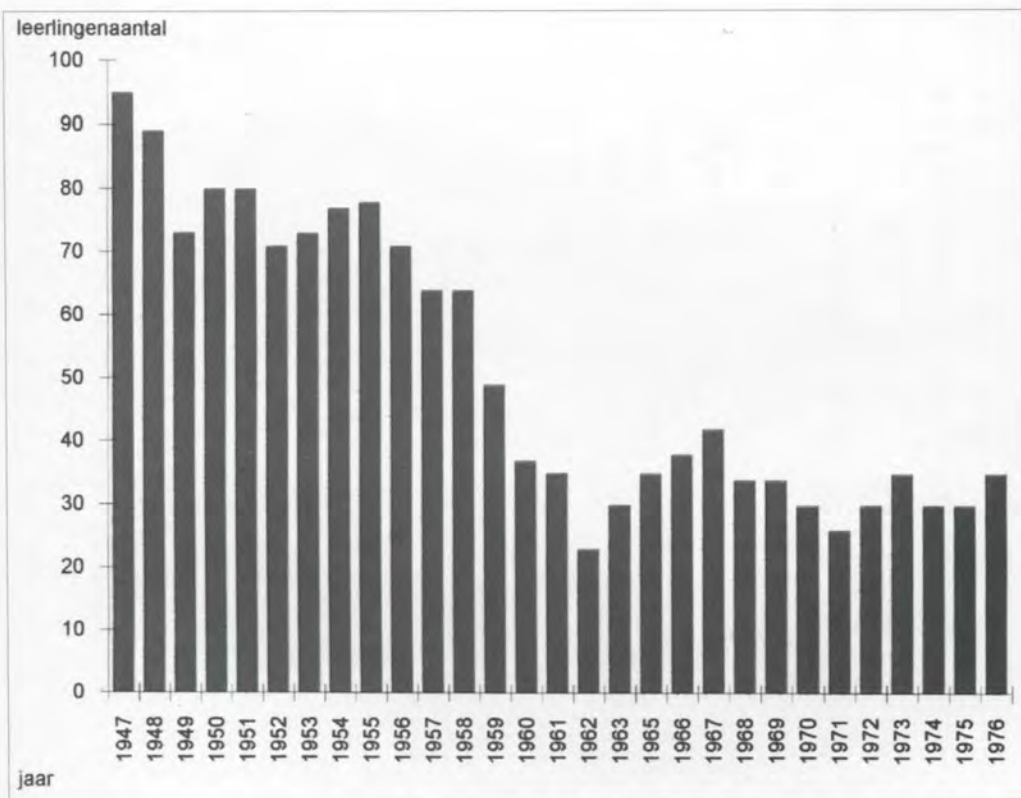
Derde rij: Etienne De Smet, Etienne Souffriau, Eddy Beerens, Albert Van der Biest, Aimé Haesaert, Etienne Cooreman en Etienne Baeyens.

Vierde rij: André Beerens, Antoine De Cock, Etienne Pevernagie, Arthur Verbeken, Freddy Pardaens en Hector De Craecker.

Klas van meester Remi De Rijck (5de en 6de leerjaar 1948-49) (verz. A. De Neve)

*vlnr (eerste rij) Jan Ghijssels, Leon Hesepeels, Freddy Capelleman, Jan De Block, Jozef Troch, Victor Coppens en Walter Van Cauwenbergh
 (tweede rij) Robert Marginet, Octaaf De Bodt, Lucien Breynaert, Gustaaf Hendriccx, Maurice Schoupe, André Van Den Dooren.
 (derde rij) Robert De Troyer, Jozef Quintijn, Remi Van der Borght, Jozef Impens, Willy De Spiegeleer, Gaston De Vuyst, Victor Baeyens
 (vierde rij) Freddy De Coensel, ..., André Hesepeels, ..., Adolf Andries, Willy Beerens, Alfons De Cock*

Grafiek aantal leerlingen van 1947 tot 1959

teneinde de pastoor te vermoorden. Gelukkig was het niet de pastoor, maar wel de koster die het eerst de kerk betrad.

Victor De Klerck bleef onderwijzer tot 1903. Zijn zoon Gustaaf volgde hem in dat jaar op, maar hij werd reeds op 14 maart 1904 weggestemd door de gemeenteraad met 7 tegen 2 stemmen ten voordele van Jozef Corten, een zaak die in de gemeenteraad uitgebreid aan de orde kwam en voor de nodige beroering zorgde.

Na heel wat geroddel en verdachtmakingen om en rond de toonbanken kwam de netelige zaak voor de eerste maal op de raad in juni 1903.

Alle beschuldigingen aan het adres van onderwijzer Gustaaf De Klerck, werden ter tafel gelegd, waarop schepen Antheunis liet opmerken *“dat de beschuldigingen vals zijn en uit haat en nijd voortspuiten.”* Zijn collega Baeten voegde er aan toe *“dat hij regelmatig samen is met De Klerck in de herberg bij Constant Coppens en dat hij nooit gezegd heeft dat hij socialist is, wel dat hij door de katholieken vervolgd wordt en daarom is hij geen katholiek meer, wel christen mens. Het was getuige De Smet die zat was en onder tafel viel en niet De Klerck.”*

Raadsleden De Vuyst en Vonck verdedigden eveneens de onderwijzer en lieten noteren *“dat hij nooit onbetamelijke woorden uitsprak”*.

Na de nodige discussies stelden burgemeester De Swaef, Bontinck en Van den Neucker een klachtbrief op ter attentie van de hogere overheid, *“aangezien vele feiten bevestigd werden.”*

De toestand verbeterde niet en mede door een aantal negatieve inspecties besliste de gemeenteraad op 14 maart 1904 bij wijze van tuchtmaatregel de onderwijzer te schorsen. De betrokkene weigerde zijn (door de raad voorgestelde) ontslag in te dienen.

De Klerck behoorde tot de tegenpartij, huldigde het liberale ideeëngoed, bevocht de clerus en werd van allerlei zaken beschuldigd, o.m. het toebrengen van slagen en verwondingen, overspel, uitingen van bedreigingen enz. Deze zaak bracht nog meer verdeeldheid in het dorp zodat de burgemeester aan de gouverneur berichtte: *“Het is slecht de zaak De Klerck nog langer vol te houden. Het gaat hier zeer erg, burgers en treffelijke lieden worden op straat aangerand en bespot, tot in de kerk toe waagt men aanslagen. 's Nachts worden er stenen geworpen in de woningen van brave en eenvoudige inwoners.”*

De burgemeester maakte ook gewag van een bedreigingsbrief aan het adres van de nieuwe schepen De Pelsmaeker: *“Mijnheer de schepen. Dank voor uwe goedheid aan onzen meester, wij zullen u wel vinden met uwe mannen. Er zal dan geen vergif gespaard worden voor beesten, bomen, vruchten en zelfs het jaar is nog lang om U en uwe kameraden te renueren. Dat wij durven, dat weet gij wel er moet een einde aan komen. Gij gaat te ver ezels. Getekend: Onbevreesde mannen van Heldergem.”*

Geruchten deden de ronde dat de onderwijzer in beroep wilde gaan en een brief gericht had naar de koning om de schorsing ongedaan te maken. Hierop bezorgde de burgemeester op 17 april een brief aan de Minister van Onderwijs waarin hij meldde dat na 6 verslagen van officiële schoolinspecteurs, waarin De Klerck telkens 'onweerdig' werd verklaard er nog raadsleden waren die De Klerck steunden *“wat tot algemene verachting leidde”*. Hij noteerde eveneens de bedreigingen t.o.v. zijn persoon, zijn schepen en raadsleden (bedreiging voor schepen De Pelsmaeker, brandstichting bij schepen Van Houdenhove, bomen beschadigd bij de burgemeester en bij raadslid Bontinck). In het lang en breed spon hij de 'liefdesaffaires' uit en zijn brief eindigde

met: "Edele Heer Minister, wij smeeken U, indien G. De Klerck tot U in beroep is gegaan, wil de zaak onmiddellijk af maken, het vernietigen van alle ijdele hoop kan alleen hier grote ongelukken voorkomen."

De Klerck moest het onderspit delven, werd ontslagen door de gouverneur op 1 april 1904, verliet de gemeente en vestigde zich in Anderlecht. De raad stelde Aalstenaar Jozef Corten aan als nieuwe leerkracht.

De nieuwe onderwijzer kreeg het niet gemakkelijk op de gemeente en kampte nog steeds met de gevolgen van de 'affaire De Klerck'.

Een paar jaar na zijn aanstelling richtte hij een schrijven naar de bisschop om deze op de hoogte te stellen (in zover dit nog niet was gebeurd) van onduidbare situaties.

"Dertig jaar heeft onze jeugd onder de leiding gestaan van eenen goddeloozen meester... Vloeken en smerigen klap is hier zo gemeen dat men er geen denkbeeld kan van vormen... Ik kan hier niet samenwerken zolang de zusters van Barmhartigheid niet afbreken met familie De Klerck, de tegenstrevers van de pastoor. Ze laten geen gelegenheid voorbijgaan om den pastoor te schandvlekken. Wat hebben zij gedaan met den burgemeester? Nauwelijks had de burgemeester hem tegen de pastoor gekeerd of de zusters hebben alles in 't werk gesteld om hem naar hunnen kant te trekken. Zij zijn er in gelukt, hij zit er van 's morgens tot 's avonds wat veel opspraak verwekt... Klooster en burgemeester tegen den paster!.. Vele brave katholieke zeggen reeds niet meer te stemmen voor de katholieken. Priester Daens kwam hier een meeting geven in de herberg van klooster's voerman en de knecht van de zusters ging zelfs naar de meeting luisteren! Ik vraag U om wijze maatregelen te nemen..."

Ook 'Klokke Roeland', het orgaan van de Christelijke Democratische partij (Daensisten) mengde zich in het debat en schreef: *"Onze gemeente is volop in roer, onze brave Herder, welke reeds zoveel van hem deed spreken en er in gelukte onzen onderwijzer schandelijk te doen verwijderen, valt nu met een echte razernij uit op de kloosterzusters en op het gemeentebestuur omdat ze niet te volle willen dansen zoals hij schuifelt. Dat Mgr Stillemans daar een handje aan toe stak om zulke mannen in een verzekerde plaats te steken langs de kanten van Geel, waar men er misschien zou weg mee kunnen. Dit zou hem veel beter passen dan op priester Daens uit te vallen, want het gaat hier waarlijk over zijn hout"*(15).

Stilaan normaliseerde de toestand zich en het werd voor een lange periode rustig op schoolgebied.

De vervanger van De Klerck, Jozef Corten, kreeg in het begin der dertiger jaren eveneens moeilijkheden omdat hij naast zijn onderwijzersambt eveneens de functie van koster-organist uitoefende, wat in strijd was met de ministriële richtlijnen. Volgens verschillende verklaringen tegenover 'Hoofdopziener' Leo Roels, liet het gedrag van de onderwijzer wel te wensen over *"vooral als hij wat gedronken had, wat regelmatig gebeurde"*. *Schepen Van Cauter tilde niet zo zwaar aan de affaire en verklaarde "dat er op het ogenblik op Heldergerm felle politieke strijd is, dat is een feit, en dat de mensen te dier gelegenheid elkaar zoeken."* Ook burgemeester Raes verdedigde de onderwijzer. Jozef Corten bleef nog in dienst tot begin 1942.

Uiteraard kon 1 onderwijzer de omvangrijke taak niet aan. Zo werd hij vanaf 1920 bijgestaan door Albert Pevernagie, en werd op 31 mei 1932 zijn broer Lodewijk Pevernagie aangesteld. Meester Albert en Meester Louis zouden tot na de oorlog een belangrijk deel van de Heldergermse bevolking wegwijzen maken in de diverse vaardigheden.

De toestand waarin dit diende te gebeuren was niet altijd even hygiënisch. Zo vonden we in de medische verslagen van 1923 dat de toestand van *“de koer te wenschen over liet”*, en vroeg men in 1929 *“om bij het binnenkomen de vuile handen te wassen in emmers met vers water teneinde oogziekten te vermijden”*.

De oorlog bleek ook een moeilijke periode voor het Heldergermse onderwijs, zoals bleek uit de brief gezonden door de procureur des Konings van Oudenaarde.

“Veel kinderen zijn herhaaldelijk van school afwezig, gedurende verscheidene schooldagen, vaak gansch de maand en dikwijls verschillende maanden opvolgentlijk. Veelal verzuimen al de kinderen van éénzelfde gezin regelmatig de school. De kinderen worden ofwel vroegtijdig te werk gesteld, ofwel, wat zeer veel gebeurt, uit bedelen gezonden, ofwel eenvoudigweg aan hun lot overgelaten...”

Tijdens de oorlogsjaren, op 1 december 1942, bood meester Corten zijn ontslag aan. Waarschijnlijk zat zijn sterk patriottische houding hier voor iets tussen, want in 1945 werd hij aanvankelijk door de gouverneur opnieuw benoemd als hoofdonderwijzer. Gedurende de oorlogsjaren werd hij vervangen door meester De Graeve, die volgens een brief van Jozef Corten aan het gemeentebestuur, daar met behulp van de Duitse bezetting was gekomen. De oorlog bracht zijn gebruikelijke personeelsswisselingen mee zodat men op het einde van de oorlog een situatie ontstond waarbij er drie interimarissen lesgaven : de heren Eeman (ook dienstdoend schoolhoofd), Van de Sijpe, en Callebaut. De dienstdoende burgemeester wachtte de beslissingen van hogerhand af en die kwamen er ook: Albert Eeman werd onderwijzer te Kerksken, Van de Sijpe nam de tweede graad (3 en 4), Remi De Rijck (beter bekend als de zoon van Staaf Velo) de derde graad en Albert De Neve de vierde graad en werd hoofdonderwijzer. Met een totaal van 105 leerlingen verliep de samenwerking in het begin hier bijzonder vlot.

Eigenlijk had men recht op 4 klassen, maar gezien de feitelijke toestand van het gebouw was dit onmogelijk. Aan de benedenkant van de speelplaats was er één klas, en vooraan had men al van één lokaal twee klassen gemaakt. Hoewel de gemeenteschool in principe toegankelijk was voor jongen en meisjes, bestond op dat ogenblik de overeenkomst reeds dat de jongens tot en met het tweede leerjaar in de meisjesschool bleven. Deze traditie werd trouwens bevestigd door een schrijven van 4 oktober 1949, waaruit we ook te weten kwamen dat er toen 82 leerlingen in totaal waren. De eerste klasdag van het derde jaar, kwamen ze dan in de loop van de voormiddag over naar de gemeenteschool. Toen men op een bepaald moment leerlingen te kort had in de meisjesschool, probeerde men de jongens te houden, maar de leerlingen zelf kwamen 's middags spontaan over. Aanvankelijk konden de leerlingen ook onder de middag blijven en zelfs tot 18 uur.

De periode van de 50tiger jaren liet zich kenmerken door een zekere desinteresse van het toenmalige gemeentebestuur voor het onderwijsgebeuren. Vanaf 1949 waren er herhaaldelijk brieven van de hoofdinspecteur en van de gouverneur om de toestand van de speelplaats en van de klassen aan te klagen(12). Bovendien was er een hele hetze rond het schoolhuis, dat door de hoofdondewijzer diende te worden betrokken, maar praktisch onbewoonbaar was geworden. Dit euvel werd dan uiteindelijk verholpen.

Ook de financiële middelen voor de aankoop van didactisch materiaal waren zeer beperkt, zodat er vaak geïmproviseerd moest worden, met schriften die middendoor gesneden werden en bladen die werden gerecupereerd uit schriften van het vorige schooljaar.

Foto toneel: de ontvoering van Sinterklaas en Cie (verz. E. Van de Wiele)

D'Herde Albert, Coppens André, Moreels Alfons, De Cock Freddy, D'Herde Octaaf, Haegeman André, Haegeman Paul, Schoupe Julien, Beerens Willy, Haegeman Willy, De Bruyn Albert, Van den Dooren Etienne, Verbeken Gaston, Quintyn Leon

De prijsuitreikingen gebeurden aanvankelijk zeer uitgebreid en officieel. Er werd een zaal afgehuurd en door de leerlingen werd toneel opgevoerd. Bekend was het stuk 'De ontvoering van Sinterklaas en compagnie'. Het gemeentebestuur zat dan stevast op de eerste rij, ook al was de subsidie van hun kant vrij beperkt en vergat men op het einde van de voorstelling een bedankingswoord te richten aan het onderwijzend personeel.

De positie van hoofdonderwijzer was niet zonder enige kritiek. In een anonieme brief werd het onderwijzend personeel zelfs ervan beschuldigd, schrijfmachines, radio en tv en zelfs piano's te hebben aangekocht op kosten van het gemeentebestuur. Speelden hier persoonlijke rancune, of was dit dorpspolitiek op zijn smalst, in elk geval bleek de materiële werkelijkheid van de didactische voorzieningen helemaal anders. (cf. supra)

Vanaf de 50iger jaren kwam er ook een geleidelijke vermindering van het leerlingenaantal. Dit resulteerde in 1961 tot het opheffen van de derde klas. Aanvankelijk probeerde men hier de hoofdonderwijzer een beetje te lichten, maar uiteindelijk moest meester Rufin De Rijck, met de minste anciënniteit van het toneel verdwijnen. In 1965 kwam Herman Boeykens, koster en echtgenoot van de huidige burgemeester, zich installeren in de tweede graad, doch niet nadat meester De Neve een jaar alleen les had gegeven. Het aantal leerlingen bleef van dan af aan schommelen rond de dertig, wat op termijn een moeilijk houdbare situatie bleek.

Kenmerkend voor het verdere bestaan van de gemeenteschool, was de tegenwerking vanwege het gemeentebestuur t.o.v. haar eigen school, uiteraard gevoed door het verschil in politieke kleur.

Zo weigerde men stelselmatig bestellingen voor didactisch materiaal en liet men de school beetje bij beetje verkommeren. Men stuurde de eigen kinderen naar andere scholen (de 'staatsschool' in Herzele was erg in trek omwille van de lage schoolkost), en jarenlang was Heldergem het strijdtoneel van diverse autobussen die elke morgen en avond het dorp doorkruisten om leerlingen op te halen. De grote schoolstrijd die in heel België werd gevoerd, bleek ook op micro-niveau enige weerslag te hebben in ons dorp.

Ondertussen roeide men verder met de riemen die men had. Wie herinnert zich niet de "pyrogravure", het branden van puntjes in houten voorwerpen met een elektrische stift. In vele woningen in Heldergem bevinden zich nog de resultaten van de jeugdige arbeid van toen. Bovendien behield de school ook zijn goede reputatie door deelname aan provinciale opstelwedstrijden met als thema de oorlog, en door het sturen van leerlingen die deelnamen aan de kantonale examens, waar zij telkens vrij hoge resultaten behaalden.

Klas van meester Albert De Neve 3e, 4de en 5de leerjaar 1978-79 (Verz. A. De Neve)

vlmr (eerste rij) Dirk Blondeel, Franki Van Liedekerke, Dirk De Koker, Stefaan Moreels,

(tweede rij) Yves Waegeman, Geert Andries, Johnny Van Liedekerke, Chris Bosselo, Johan Andries, Kristof Scheerlinck, Chris Meganck

(derde rij) Tony De Koker, Bruno Vijverman, Jos Van Herreweghen, David Van Impe, Gunther Goesens, Werner Van Snick en dhr. Albert De Neve

(vierde rij) Johan Souffriau, Werner Pevernagie, Luc Temmerman, Guy Coppens, Gunther Meganck, Hans Temmerman en Gino Andries

Begin jaren 70 was ook de tijd van de socio-culturele activiteiten op woensdagnamiddag. Het steeds groeiend aantal buitenshuis werkende moeders maakte een opvang op woensdagnamiddag nodig en de overheid speelde daarop in. Aanvankelijk gebeurde dit in de beide scholen apart, doch nadien werd hiervoor samengewerkt. Jammer genoeg duurde dit initiatief niet erg lang, want vooral in de zomerperiode was het moeilijk de leerlingen op een vrije namiddag in de klas te houden, terwijl overal de vrije natuur lonkte om krijgertje te spelen, kampen te maken en katekwaad uit te halen.

Uiteindelijk bleek de toestand van het oude schoolgebouw niet langer houdbaar, en werd na aanbesteding beslist om een nieuw schoolgebouw op te trekken, met als architect de in Helderger beslist niet onbekende Lionel De Turck. Ondertussen was ook in 1973 de klas van Herman Boeykens afgeschaft en hij zou in Terjoden zijn onderwijsopdracht verder zetten. Tijdens de opbouw kregen de leerlingen van de hoogste klassen les in de raadszaal van het gemeentehuis. De (veel te laat gekomen) vernieuwing mocht echter niet baten. In 1976 nam men zijn intrek in de nieuwe schoolgebouwen, doch echter niet voor lang. In dat zelfde jaar werd ook het enige meisje in de gemeenteschool ingeschreven: Cindy Baeyens zou les volgen in het 4de studiejaar.

In 1976 begon dan de zwanezang van de school. Men besliste dat er een fusie zou komen tussen de school van Helderger en die van Terjoden, waarbij de beide leerkrachten behouden bleven, tot in 1979 'meester De Neve' of 'meester Albert' zoals hij werd genoemd, met pensioen ging. Met hem verdween een mijlpaal in het gemeentelijk onderwijs in de na-oorlogse periode(14).

Een jaar later in 1980 werd de school helemaal opgedoekt. De jongens konden nog wel naar de kloosterschool, maar in de praktijk genoten zij meestal hun onderwijs in de naburige dorpen. Wat sommigen zo hadden voor geijverd, werd plots als een hiaat aangezien, want nu besefte men pas de waarde van een dorpschool, waar de kinderen dicht bij huis in een ongedwongen atmosfeer van hun jeugd konden genieten. Het probleem zou nog acuter worden wanneer een tiental jaren later ook het klooster zijn deuren zou sluiten.

Beknopt overzicht van de onderwijzers in de gemeenteschool

Naam	In dienst	In dienst tot
Corneille Van den Neucker	1809	1835 ?
Joh. Franc. Van Londersele	1835	1843 ?
Cornelius Perdaens	1843	1859 ?
Jos. Sepherinus De Swaef	1859	1873
Bernard Anhonus	1873	1873
F. Ringoot	1873	1875 ?
Victor De Klerck	1875	1903
Gustaaf De Klerck	1903	1904
Jozef Corten	1904	1942
Albert Pevernagie	1920	1944
Lodewijk Pevernagie	1932	1944
Urbain De Graeve	1942	1944
Hubert Van De Sijpe	1944	1948
Albert De Neve	1946	1979
Remi De Rijck	1946	1965
Rufin De Rijck	1948	1960
Herman Boeykens	1965	1973

C. HET VRIJ ONDERWIJS

1. De Zondagsschool

Blijkens het gemeentelijk deliberatieboek van 1849 had pastoor De Maeyer ook een zondagsschool opgericht. De school werd door 330 kinderen, zowel behoeftige als bemiddelde, bezocht. *"Het is zeer voordelig voor de gemeente"*, schreef de pastoor, want de regels voor wellevendheid, gehoorzaamheid en eerbied werden hun aangeleerd. Pastoor de Maeyer zelf zou jaarlijks ten minste 1000 fr schenken aan deze school. De gemeenteraad zorgde voor een toelage van 100 fr en begoede inwoners zorgden door vrijwillige giften voor een ander gedeelte van het budget. Zo'n zondagsschool was een goede oplossing, in een tijd dat jongens en meisjes van op zeer vroege leeftijd moesten gaan werken zodat het gezin kon rondkomen, en anders verstoken bleven van elke andere vorm van educatie(15).

Deze zondagsscholen (later ook voor jongens) zouden gedurende de gehele 19de eeuw populair blijven en tot in het begin van de jaren 1920 blijven voortbestaan. Hun reputatie was zo degelijk dat zij in 1905 door de gouverneur werden erkend. De pastoor werd als bestuurder van beide scholen aangesteld en stond in voor het godsdienstondericht. Na de hoogmis kregen de jongens les van meester Jozef Corten en hun onderricht duurde 95 minuten. De lessen voor de meisjes werden gegeven door twee zusters en waren gesplitst in twee perioden: de eerste na de hoogmis (75') en de tweede na de vespers (45'). Het schoolgeld bedroeg 25 fr per persoon per jaar. Het onderricht geschiedde op zon- en feestdagen, behalve op de eerste zondag van de maand, want deze bleef voorbehouden voor de congregatie van de Xaverianen(16).

2. Het buitenpensionaat of boerenkostschool

Een artikel uit de Denderbode van 03/01/1864(17) maakte melding van een pensionaat of kostschool in Heldergem, en opnieuw was dit een initiatief waar E.H. Glorieux de hand in had.

Hij gaf er godsdienst en frans op een vrij hoog niveau. Deze school bleek bijzonder geschikt voor jongeren van het platteland, daar er geen bijzondere kleding was vereist, en de leerlingen zelfs hun eten van huis konden meebrengen. Zij konden ook hun dagelijkse kost bekomen voor 18 fr per maand.

De leerwijze was voor die tijd bijzonder revolutionair. Het geheel was onderverdeeld in verschillende kleine koersen (lessenreeksen vgl. fr 'cours') en dit volgens het 'progressieve stelsel'. Dit betekende dat de leerlingen die de meeste begaafdheden bezaten, de kans hadden, zonder naar de anderen te moeten wachten, over te gaan naar de volgende 'koers'. Het kwam zelfs voor dat ijverige leerlingen per maand drie of vier 'koersen' konden afleggen. Door dit systeem, gericht op het individu, distantieerde de kostschool zich van die scholen waar men bijvoorbeeld per klas naar het volgende schooljaar toog. De ouders konden zich voortdurend vergewissen van de vooruitgang van hun kinderen. De laatste woensdag van elke maand, had er voor de leerlingen die

Pensionnaet van Heldergem,

BESTUERD DOOR

ONDERWYZENDE TERTIARISSEN,

of broeders van den derden Regel in de wereld.

MOGEN ANTWOORDEN

IN DE LETTEROEFENINGEN (EXERCICES LITTÉRAIRES)

VAN DE GROOTE PRYSDEELING VAN HET EERSTE SCHOOLJAER

DE VOLGENDE LEERLINGEN

NAMEN DER SCHOLIEREN.	WOONPLAETS.	DATUM VAN INTREDE	Getal der maanden van verblijf.	Koren van introk.	Tegenwoordigen koren.	Getal der gelane N ^{os} en dus progres per maand.				
						van N ^o	tot N ^o	te gelane N ^{os}	per maand	
Benoft Baten	Heldergem (7)	1 febr.	8	4 ^e	13 ^e	9	31	73	43	47/8
Philémon Baten	id.	id.	2 (8)	4 ^e	8	5	31	51	21	10 1/2
Pierre Beerens	id.	24 dec.	3	4 ^e	8	4	31	48	18	6
Amand Brys	Denderhautem	17 febr.	8	4 ^e	13	10	31	73	43	35/8
Constant Desmet	Oultre	6 nov.	11	15 ^e	(9)	En	syntaxe			
Désiré Desmet	id.	id.	11	4 ^e	11	7	31	65	33	5
Théophile Depauw	Heldergem	24 dec.	3	4 ^e	7	3	31	39	9	3
Camille De Ryck	Kercken	28 dec.	9	4 ^e	7	3	31	45	15	16/8
Silverin De Ryck.	id.	id.	9	1 ^e	3	3	1	28	28	3 1/2
Pierre De Sadeleer (10)	Oultre	25 jan.	2	4 ^e	5	1	31	35	5	2 1/2
Jean-Bapt. De Sadeleer	id.	11 jan.	7	4 ^e	7	3	31	44	14	2
Pierre Anthonus (11)	Heldergem	24 dec.	2	1 ^e	6	6	1	40	40	20
Jean-Bapt. D'hasleer	id.	5 mei	2	4 ^e	6	3	31	39	9	4 1/2
Victor De Vuyst	Aygem	11 jan.	3	4 ^e	6	3	31	39	9	3
Auguste Raes	Oultre	8 jan.	3	4 ^e	6	3	31	39	9	3
Charles De Canck	St-Lievens-Hautem	5 juny	4	5 ^e	14	9	34	86	52	13
Joseph Devulder	Aygem	17 mei	2	4 ^e	6	3	31	39	9	4
Isidore DeSchutter (12)	Haeltert	6 mei	5	1 ^e	11	11	1	64	64	12 1/2
Pierre Goeman	Heldergem	9 dec.	4	4 ^e	11	7	31	60	30	7 1/2
François Gheerts	St-Antelinckx	11 jan.	4	4 ^e	6	3	31	39	9	2 1/2
Marcellin Matthys	St-J ^o -Hemelverdegem	14 dec.	6	3 ^e	14	10	34	81	48	8 3/8
Alphonse Marsschalk	Meire	11 jan.	6	5 ^e	15	9	34	77	44	7 1/2
Charles Neckebrouck	Aygem	28 jan.	2	4 ^e	8	4	31	45	15	7 1/2
Gustave Paternoster	Appelterre	6 nov.	11	4 ^e	15	9	31	74	44	4
Gustave Scheerlinck	Kercken	5 mei	3	5 ^e	12	8	34	64	31	11 1/2
Octave Torrekens	Nederhasselt	11 jan.	4	15 ^e	15	»	70	88	En	synt.
Franç. Van Oudenbove	St-Lievens-Enche	26 oct.	11	4 ^e	15	12	31	88	58	5 5/11
Alp. Van Oudenbove (13)	id.	15 april	6	3 ^e	10	8	23	33	31	3 1/2
Edmond Vandenstokt	Kercken	28 oct.	11	5 ^e	15	9	34	78	45	4 1/11
Emile Vandenstokt (14)	id.	id.	11	1 ^e	3	3	1	23	23	2 5/11
Sylvain Vandenstokt	id.	id.	11	4 ^e	6	3	31	39	9	9/11
Jean-B. Vanlondersele	Haeltert	24 dec.	4	13 ^e	14	2	70	81	11	2 3/4
Joseph Van Damme	Oultre	1 febr.	2	4 ^e	6	3	31	39	9	4 1/2
Donat Van Damme	id.	id.	2	4 ^e	6	3	31	39	9	4 1/2
Franç. Vanden Neuker	Heldergem	id.	2	8 ^e	12	5	44	64	21	10 1/2
Charles Verstræten	Denderhautem	5 mei	3	4 ^e	7	4	31	34	24	8

(7) Om geene schade te doen aan de Gemeente-school, die goed is, aanveeril het pensionnaet geene minderjarige externen van Heldergem.

Kopie tekst buitenpensionnaet

de meeste 'koersen' hadden doorlopen, een kleine prijsuitreiking plaats. Deze werden voorafgegaan door schooloefeningen, waaraan alle leerlingen deelnamen. Men kon dan ook de oefenboeken inkijken, alsook *"het boek van de maandelijks kampstrijden"*.

Voor de internen bedroeg de schoolprijs 7 frank per maand, voor de externen 1 of 2 frank, naar gelang van het aantal deelgenomen 'koersen'. De externen konden dagelijks een kom soep bekomen, maar zij dienden te betalen in natura (met boter, brood, of aardappelen ter waarde van 1 frank)

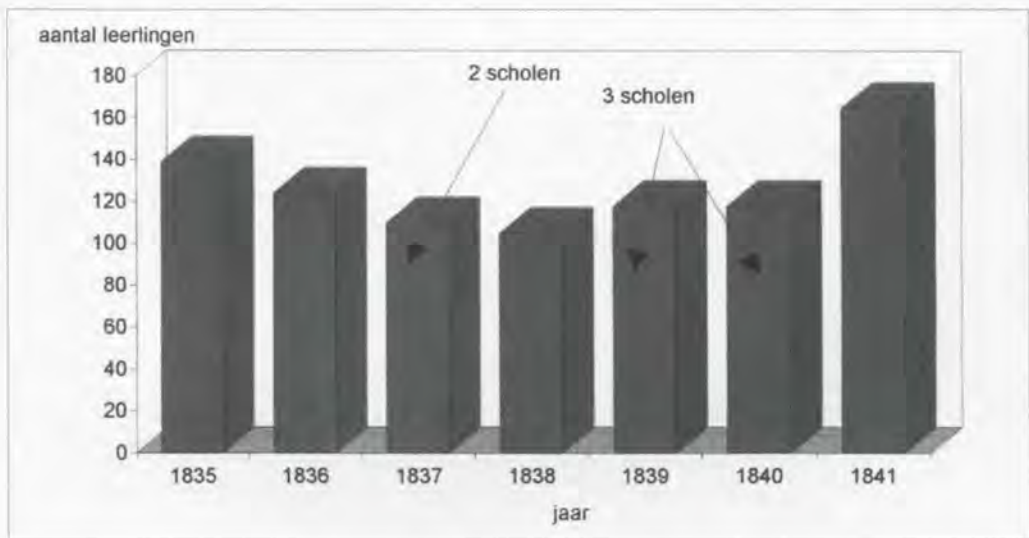
Op 20 januari 1864 voorzag men dat een 24-jarige jongeman de prijs zou behalen. Hij had zich op 9 december 1863 ingeschreven, en kon noch lezen, noch schrijven. In deze progressieve leerwijze, trachtte men de letters aan te leren, door ze hen te doen schrijven en op hun beurt te lezen. Na het beëindigen van de oefeningen werd er op het podium een vertoning gegeven over het leven van Jozef, waarbij de omstaanders mochten aanwijzen wie welke rol moest vertolken. Het toneel was zowel in het Vlaams als in het Frans. Het was dan ook des te jammer dat iemand met zo'n ideeën als Glorieux werd tegengewerkt, doch gelukkig kon hij later veel van zijn ideeën goed in Ronse en Oostakker ten uitvoer brengen.

3. Kleuter-, lager- en voortgezet onderwijs

Wanneer het vrij onderwijs precies is ontstaan konden wij tot op heden niet achterhalen. In de verslagen van de burgerlijke toestand 1836-1842 (grafiek) zien wij vanaf 1835 reeds een vrij groot aantal leerlingen. Uitgaande van het feit dat er in 1837 gewag werd gemaakt van 2 scholen met 105 leerlingen, en twee jaar nadien zelfs van 3 scholen met 118 leerlingen, durven wij vermoeden dat er ook dan al twee scholen waren. Een kleine grafiek geeft een evolutie in het leerlingenaantal van die periode.

Het vrij onderwijs in Heldergem heeft wellicht zijn ontstaan te danken aan pastoor De Mayer en nog meer aan coadjutor Glorieux. Een van hun eerste exploitaties was het stichten van een kantschool. Hij haalde uit Beveren-Waas Evariste Van Puyenbroeck als lesgeefster, en zette in de oude pastorie een school op. De meisjes leerden niet alleen kantwerk, maar ook lezen en schrijven, en kregen er onderricht in godsdienst en goede manieren. Wanneer deze juffrouw in 1847 in de pastorie stierf (zij was ook huisvrouwster bij de pastoor), kwam uit Nieuwkerken-Waas Nathalie Hofkens, die de kantschool zou leiden tot 1853 en meer dan honderd meisjes zou opleiden in de kunst van het kantwerk. Ook de zuster van pastoor De Maeyer, Constantia, gaf er les met dezelfde ijver. (18)

In 1853 werd er, opnieuw onder impuls van Glorieux een klooster opgericht van de orde van O.L.Vrouw. Onbevlekt ontvangen, en in 1856 werd aan tien zusters het kloosterkleed gegeven om in het zogenaamde armenhuis te werken. (19) Volgens pastoor De Maeyer gingen deze zusters verder met de uitbouw van de lessen en dit met goed gevolg tot 1865. Nadien kwam er verslapping in het volgen van de regel en blijkbaar ook allerhande misbruiken. Het ging zo ver dat het bisdom besloot de overblijvende zusters te verenigen met de zusters van Barmhartigheid te Ronse. Deze werden door de toenmalige pastoor Van de Velde naar Ronse gebracht en hij kwam terug met 2 zusters voor de verpleging, één voor de keuken, en één voor de school. Toen Zuster

Grafiek leerlingenaantallen 1835-1841

Delphine in 1894 opnieuw begon, had zij een klas van 18 leerlingen van 3 tot 12 jaar. De meisjes waren immers in massa naar de gemeenteschool overgelopen, doch kwamen nu terug, zodat er na vier weken reeds behoefte, was aan een tweede klas.

In de gemeenterekeningen van 1877 vinden we voor het eerst uitgaven voor de aangenomen school van Juffr. Hendrickx.

In datzelfde jaar vinden we in de gemeenterekeningen een aangenomen school met 75 leerlingen in vier klassen, bestuurd door J. Maria Van Reybroeck, en als lesgeefsters Catherina De Backer (bewaarschool) en Alida He(y)ndrickx. Ook in 1886 vinden we de naam Alida Hendrickx terug als bestuurster van de aangenomen school. Het is ons echter niet helemaal duidelijk of hiermee dezelfde school en dezelfde personen bedoeld werd als het klooster. Wij vermoeden dat in de bewuste periode er een andere aangenomen school moet hebben bestaan, die functioneerde tot 1894. Hetzelfde document gaf in het volgende schooljaar eveneens 4 klassen met 75 leerlingen, met Cecilia Callewaert en Juffr. Sofie Vermeulen die de/een (?) aangenomen bewaarschool zou besturen.

Vanaf 1 januari 1895 was het onderwijs kosteloos. Waarschijnlijk was dit een gevolg van de nieuwe wet op het lager onderwijs(20), waarbij de staatsubsidie zowel ging naar de gemeentelijke als naar de aangenomen school. Opvallend was dat vanaf dat schooljaar het aantal leerlingen van de aangenomen school dat van de gemeenteschool oversteeg (zie tabel), dit terwijl het aantal klassen bij beiden terugviel op twee. Het volgende schooljaar zette dezelfde tendens zich verder. Dit had wellicht te maken met de terugkeer van de zusters naar het klooster.

Deze groei werd bevestigd door het eerder vermelde gedenkboek, waarin we ook vonden dat in 1904 een derde lagere klas werd ingericht, en in 1921 twee nieuwe klassen werden gebouwd en een 4de lagere klas tot stand komt. In 1940 bouwde men nog een nieuwe lagere klas. Voor de rest verliep de eerste helft van de twintigste eeuw blijkbaar zonder noemenswaardige incidenten. Zelfs de bevoorradingsmoeilijkheden in de

Klas zuster Leonce 1899 (verz. Roger De Troyer)

1ste rij (zittend) Leonie Van de Wiele; Malvina Temmerman; Dorothea Andries; Palmira Van Wassenhove; Maria Van de Wiele; Elisa Waegeman; Emeline Matthijs en Rosine De Wetter.

(2e rij): Elisa Jacobs; Elodie Volckaert; Marie De Leeuw; Celestina De Troyer; Marie Jacobs en Clementine Groebbens.

(3e rij): Elisa De Saedeleer; Valentine Hespels; Marceline Van Wassenhove; Valentine De Swaef; Pauline Van den Neucker; Irma Perdaens; Elisa De Spiegeleer en Victorine Van de Neucker.

twee oorlogen bleken geen echt probleem te vormen. Veel werd er ook niet genoteerd, de zusters hielden zich bezig met goede werken en bekommerden zich niet te veel om administratieve zaken.

Na de tweede wereldoorlog beschikken wij echter over een gedetailleerde personeelslijst, waaruit bleek dat steeds meer leken de opdracht van de zusters overnamen. Zoals bekend mochten deze juffrouwen in den beginne niet huwen. Zo viel het ons op dat Julia de Saedeleer reeds een paar maanden na haar huwelijk haar vast benoemde opdracht opgaf. Misschien gaat bij het lezen van de volgende namen een belletje rinkelen, en zat jij nog in de klas bij één van de deze leerkrachten. Ook hier kregen we te maken met een geleidelijke afbouw van de verschillende richtingen door een verminderend aantal leerlingen en concurrentie van buiten Heldergem gelegen scholen.

In 1974 verlieten de zusters het klooster, om terug te keren naar het hoofdhuis in Ronse. Valentine Tās zal dan tijdelijk de taak van hoofdonderwijzeres op zich nemen en zich in het klooster vestigen.

Vooraf op het einde kende men nog een vrij turbulente periode, waar een vrij actief oudercomité probeerde om nog te redden wat er te redden viel. Want één voor één moesten de leerkrachten vertrekken: juffrouw Bea in de kleuterschool en meester Ludo en juffrouw Valentine in de lagere school. Deze laatste zou dan hoofdonderwijzeres worden te Haaltert, een functie die zij later zou ruilen voor een politieke carrière.

Helaas, de door het ministerie opgelegde normen waren onverbiddelijk, zodat ook deze school gedwongen werd haar deuren te sluiten. In 1989, na het begin van het

schooljaar besliste de toenmalige deken als voorzitter van de inrichtende macht de school definitief te sluiten wegens het te klein aantal leerlingen. Er bleven toen nog enkel juffrouw Gilberte over voor de kleuters, juffrouw Annie voor de eerste graad, juffrouw Ann voor de tweede graad en juffrouw Rita voor de derde. Bijna allen mu-terden zij naar Kerksken, waarbij wij dus voor de absurde situatie kwamen te staan dat de kinderen opnieuw les kregen van dezelfde leerkrachten,... maar dan in een ander dorp. Hiermee viel het doek over anderhalve eeuw onderwijsgeschiedenis in Helder gem, want met het sluiten van 'het klooster' kwam ons dorp zonder school te staan, wat zoals reeds eerder gezegd, door velen nog steeds wordt betreurd.

Klas van Juffrouw Annie De Saedeleer.

vlmr (zittend): Nicole Kellens; Greta Sorgeloos;

Veerle Pevernagie; Frieda Vonck; Patricia Chevalier; Noëlla Goosens; Viviane D'Herde; Beatrijs Haegeman; Rita Noerens.

(staande): Rudi De Bruyn; Christiaan Scheerlinck; Levin Van den Broeck; Ronny Moreels; Luc Cooreman; Danny Lievens;

Marc Van der Hoeven; Patrick De Schrijver; Erwin D'Hoker; Luc Bael; Antoine De Troyer; William Van der Straeten; Eddy De Pauw.

Klas Rachel De Swaef (verz. Gezusters Baeten) - vlnr (1e rij) Elodie Cooreman; Cecile De Court; Elisa Schouppe; Elisa Callebaut; Yvonne De Wetter; Bertha De Bodt; Yvonne Van Durme; Irène De Wetter. - (2e rij) Adeline Sonck; Martha Gossey; Marie Pipar; Elza Van de Neucker; Julia De Troyer; Camilla Van de Velde; Madeleine Haegeman; Mariette Cooreman; Joanna Volckaert; Gerardine Volckaert; Elza De Cock. (3e rij): Yvonne Bisback; Judith Andries; Gabrielle Gossey; Elvire Bisback; Maria De Leeuw; Rachel Cooreman; Maria Ghijssels; Alice Cooreman. (4e rij): Suzanne De Cooman; Julia Baeten; Hermine De Cock; Yvonne Schouppe; Sylvie Van Liedekerke; Suzanne Van Liedekerke; Agnes Van den Driessche; Angèle Verbeken.

Klas zuster Sylvana 1938 (verz. Roger De Troyer) - vlnr (1e rij) Rosa Sonck; Emma Lauwereys; Lucienne De Decker; Irène Van der Hoeven; Agnes Haegeman; Simonne De Troyer. - (2e rij) Sylvie Souffriau; Odette Verbeken; Lisette Schandevijl; Elise Verbeken; Marie Beerens; Suzanne Van Impe; Lucienne D'Haeseleer; Elise D'Hoker; Olga Breynaert; Georges Renneboogh. - (3e rij): Yvonne Hespels; Rogette Pardaens; Elvire De Koker; Denise De Pelsmaecker; Marie-José Van der Schueren; Rachel Van Wassenhove; Lucie Haesaert; Simonne Van den Steen. (4e rij): Philemon Scheerlinck; Ortaire De Pauw; Antoine Van Herreweghe; Alfons Peleman; André Van Liedekerke; Willy Meganck; Roger Groebbens; Roger De Troyer; Roger Eloit; Victor De Backer; Roger Schouppe. - (5e rij): Nestor de Troyer; Prosper De Leeuw; Petrus Volckaert; André Verbeken; Maurice Van der Hoeven; Marcel Coppens; Jozef Andries; Freddy Baeten; Roger Hespels; Gustaaf De Cock; Georges Coppens; Frans Impens; Kamiel Moreels.

Klas Juffrouw Judith 1938 (verz. Roger De Troyer)

*vlnr (1e rij) Leonie De Rijck; Paula De Troyer; Maria De Wetter; Magdalene De Pelsemaecker; Maria De Wetter; Julia Strickx.
 (2e rij): Esther De Schrijver; Denise D'Hoker; Mariette D'Honds; Delphine Pevernagie; Simonne Van Dorp; Adrienne Vonck; Simonne De Cock;
 Simonne Perdaens. - (3e rij): Helene De Turck; Georgette De Cock; Simonne D'Haseleer; Simonne De Pauw; Adrienne Hendrickx; Ernestine
 Beerens; Marie De Bodt; Mauricette Verbeken. - (4e rij): Lisette Schouppé; Paula Verbeken; Maria De Troyer; Simonne Peleman; Bertha
 Brackman; Adrienne Pipar; Olga Breynaert; Simonne De Geyter; Lucienne Pipar; Jacqueline De Rijck; Mariette D'Haeseleer; Denise De Pauw.
 (5e rij): Francine D'Hoker; Elvire Cooreman; Denise Van Liedekerke; Irma Coppens; Berthe Van Dorpe; Paula Van Herreweghe; Henriette Bisback;
 Lucienne Volckaert; Germaine Matthijs; Elise Breynaert; Mariette De Troyer; Annie Cooreman; Bertha De Saedeleer.*

Klas moeder Leandra 1952 (verz. Roger De Troyer)

*vlnr (Zittend 1e rij): Cecile De Troyer; Maria Louisa Van den Steen; Adrienne Coppens; Martha Lauwereys; Elise De Schrijver;
 Elvira Marie Ghysels.
 (2e rij): Juliana Pevernagie; Diana Hespels; Alfonsina De Geyter; Adeline Moreels; Julia Beerens; Monique Andries; Martha Marginet;
 Maria Louisa Ghysels; Lisette Van der Biest; Yvonne De Landsbeer.*

Klas Lutgarde Cooreman 1970-71 (verz. L. Cooreman)

*vlnr (1e rij) Martine Van Boxtael; Hilde De Smet; Christine Andries; Chantale Haegeman; Christa Sorgeloos; Carine Govaert; Hilde De Cock.
 (2e rij): Suzanne Marginet; Jean-Paul De Pelsmaecker; Eric Poppe; Cindy Baeyens; Annick Duym; Guy Coppens; David Van Wassenhove.
 (3e rij): Dirk De Groot; Chris Van den Bergh; Marnic Van Boxtael; Ronny De Bruyn; Erwin Pevernagie; Geert Tillon.
 (4e rij): Alain Segers; Guy De Troyer; Guy Goessens; Johan Souffriau.*

Klas Valentine Tas 1970-71 (verz. P. D'herde)

*vlnr (bovenste rij): Mevrouw Tas; Patricia D'Herde; Pevernage An; Hilde De Groot; Linda De Cock a; Dirk Andries
 (middenste rij): De Saedeleer Christine; Linda Verbeke; Nadine Kellens; Marleen Van Liedekerke; Monique D'Herde; Veerle ...;
 Gerda Van De Wiele; Betty Van Boxtael; Walete Minnaert; Johan Moreels. - (onderste rij): Noël Noerens; Ivan De Pelsmaecker;
 Johan Temmerman; Ivan Groebbens; Jo De Vulder; Rik Quintijn; Danny Moreels; Filip Van Liedekerke; Johan Vijverman.*

Klas Gilberte Van de Meerschautte 1972 (verz. G. Van de Meerschautte)
(1e rij) :Els Van Cauter; Ilse Verstock; Chantal Van Snick; De Pelsmaeker Jurgen; Souffriau Johan; Sandra Van Meirhaeghe
(2e rij): Veronique Coppens ; Stefaan Keppens ; Annick Sienaert; Steven Van de Rijse; Cindy Van Liedekerke; Cindy Braem;
Wim Van de Steen; Werner Kiekens
(3e rij) : Nicky Windis ; Steven Andries; Dirk Pevernage; Cindy Van Melkebeke; Annemie De Rijck; Kris De Pelsmaecker.

Het onderwijzend personeel van de vrije school in 1965 (verz. Annie De Saedeleer)
Eerste rij (zittend) vlnr: Paula Schouppe (3de en 4de) E.Z. Gisèle (6de), Martha De Vos (5de)
Tweede rij (staand) Valentine Tas (2de), Annie De Saedeleer (1ste), E.Z. Vianney (3de kleuter), Gilberte Van de Meerschautte (2de)
Odille Van Cauter (1ste kleuter)

ONDERWIJZEND PERSONEEL IN DE VRIJE GESUBSIDIEERDE LAGERE SCHOOL

1. Kleuterafdeling*

* interimarissen zijn in deze tabel niet opgenomen

Lekenaam	zuster naam	in dienst op	in dienst tot
De Neve Leontine	Zr. Philomena	(1926) ?	01-02-44
Buntinckx Christina	Zr. Laurentine	15-09-34	15-09-35
Berckmoes Leontine	Zr. Bennonie	15-09-35	02-09-50
Verbruggen Hendrika	Zr. Marcel	01-02-44	31-08-52
Stevens Isabelle	Zr. Nicole	31-10-50	31-12-54
De Maertelare Irma	Zr. André	01-09-52	31-08-60
Jans Catharina	Zr. Leandrine	01-10-54	03-09-57
Van Gyseghem Yvette	-	10-01-55	30-06-60
Van Lierde Marie-Madeleine	Zr. Aloysia	04-09-57	31-08-62
Galle Hélène	Zr. Sylvia	01-09-60	03-09-61
Beerens Juliette	-	01-09-60	01-09-66
Vanvelthoven Christine	Zr. Leonardine	01-09-61	31-08-65
Verschaffelt Jeanne	Zr. Vianney	01-09-62	31-08-70
Van Cauter Odile	-	01-09-65	31-08-69
Van den Meerschautte Gilberte	-	01-09-68	sluiting
Cooreman Gilberte (juffr.Lutgarde)	-	24-03-75	sluiting
Stevens Elisabeth	Zr. Denise	01-09-70	31-08-73
Redant Beatrijs	-	03-10-72	30-11-73

2. Lagere Afdeling

Lekenaam	zuster naam	in dienst op	in dienst tot
	Zr. Valerie	1900 (?)	01-09-51(?)
Vanderdonkt M.	Zr. Leonce	1900 (?)	01-10-24(?)
	Zr. Basilide		01-10-38(?)
De Fleur Judith			13-11-45(?)
Machiels Mariette	Zr. Lutgarda		30-06-56(?)
Goosens Marguerite	Zr. Theophane	01-10-24	30-09-30
De Leeuw Esther (H)	-	01-10-38	30-09-45
Lataire Sidonie	Zr. Martina	01-09-40	30-09-47
Briers Elisabeth	Zr. Florentine	24-09-45	31-08-51
Hofman Leontine	Zr. Leandra	01-09-51	31-03-55
Vossen Maria	Zr. Christa	20-04-44 03-09-56	23-04-45 31-08-58
De Vos Martha	-	14-09-43 24-09-45	05-04-44 30-06-70
Van den Bruelle Irène	-	13-11-45	08-12-47
Van Impe Yvonne	-	01-10-45	31-10-49
Houtman Lena	-	01-10-47	31-08-54
Houtman Godelieve	-	15-12-47	31-08-49
De Saedeleer Julia	-	03-11-49	31-08-62
Schockaert Elza*	-	01-09-53	31-08-55
Janssens Simonne	-	01-09-54	31-08-59
Eeman Agnes	-	01-09-54	31-08-61
De Graeve- Fiers Paula	-	01-09-54	31-08-59
Machiels Mariette	Zr. Lutgarda	12-04-56	03-07-56
Buyle Margueritte	Zr. Emilia	01-09-58	31-08-66
Govaert-Schoupe Paula	-	01-10-59	28-03-73
Boeykens-Tas Valentine	-	01-09-60	01-09-90
De Clippel Godelieve	-	01-09-61	31-08-65
Neckebroek-Schotsaert Marie-Madeleine	-	01-09-62	31-08-63
Verhoeyen-De Saedeleer Anny	-	01-09-63	sluiting
Gosseye Maria	Zr. Gisèle	01-09-66	01-11-73
Palsterman Ann	-	01-09-86	sluiting
Van Der Maelen Ludo	-	19-03-83	30-09-85
Provost Rita	-	01-09-86	30-06-88

* gaf 8 uur landbouwhuishoudkunde in de vierde graad, met de bedoeling om meisjes die niet verder studeerden enige praktische begrippen bij te brengen

Voetnoten

- 1 COLEN Jules. A. Bijdrage tot de geschiedenis van Bambrugge, Heemkundige Kring Erpe-Mere, 1984, hfdst VII. Onderwijs, p. 65-77
- 2 HUYGEBART J. Het departement van de Schelde in "Het culturele leven in onze provincies onder Frans bewind", uitgave Gemeentekrediet, p.127-129
1 Colen; ibid.p.66
- 2 RAR - Gem. Arch. Heldergem nr 35, verslagen burgerlijke toestand 1836 - 1842
- 3 Notulen gemeenteraad 19/11/1835, RAR, inv.nr. 231, nr. 16
- 4 DE CLERK K., Chronologisch overzicht van de Belgische onderwijsgeschiedenis, 1830-1990, Gent, Centrum voor de Historische Pedagogiek, 1991
- 5 Deliberatieboek Heldergem : boek van 23 maart 1858 tot 18 januari 1869
- 6 Gemeenterekeningen Heldergem.
- 7 Notulen gemeenteraad, inv. 231 nr 17
- 8 Notulen gemeenteraad, zitting 26/5/1873, inv. 231 nr. 17
- 9 Notulen gemeenteraad, zitting 22/02/1873, inv. 231 nr.17
- 10 Vergelijk COLEN p.71
- 11 Verordening der lagere scholen, notulen gemeenteraad 19/06/1885, inv. 231 nr 17.
- 12 Gemeentearchief Haaltert deelg. Heldergem, nr. 55 onderwijs.
- 13 Gemeentearchief Groot-Haaltert
- 14 De informatie voor dit laatste gedeelte werd gehaald uit een interview met A. De Neve, oud-hoofdonderwijzer, en waar mogelijk gestaafd met documenten uit het gemeentelijk archief, waarvoor onze dank.
- 15 DE TROYER R., De eerste zondagsschool te Heldergem, in 'Mededelingen Heemkring Haaltert', jg. 9 nr. 1., p.10
- 16 DE TROYER R., Nieuwe zondagsscholen te Heldergem, in 'Mededelingen Heemkring Haaltert' jg. 8 (1988), nr. 4, p. 4
- 17 DE TROYER R. 'De Vlaamsch-Fransche kostschool van Heldergem', Mededelingen Heemkring Haaltert, jaargang 2 (1982), nr. 3
- 18 Kerkarchief Heldergem, verschenen in 'Mededelingen Heemkring Groot-Haaltert', 4de jaargang nr. 2, 1985, p. 50 (R. De Troyer)
- 19 HEYRMAN E., Gedenkboek bij de eeuwfeestviering van de congregatie der zusters van barmhartigheid van Ronse, 1946, Claeys-Verheughe, Gent, p. 192-194
- 20 DE CLERK K., p. 53.

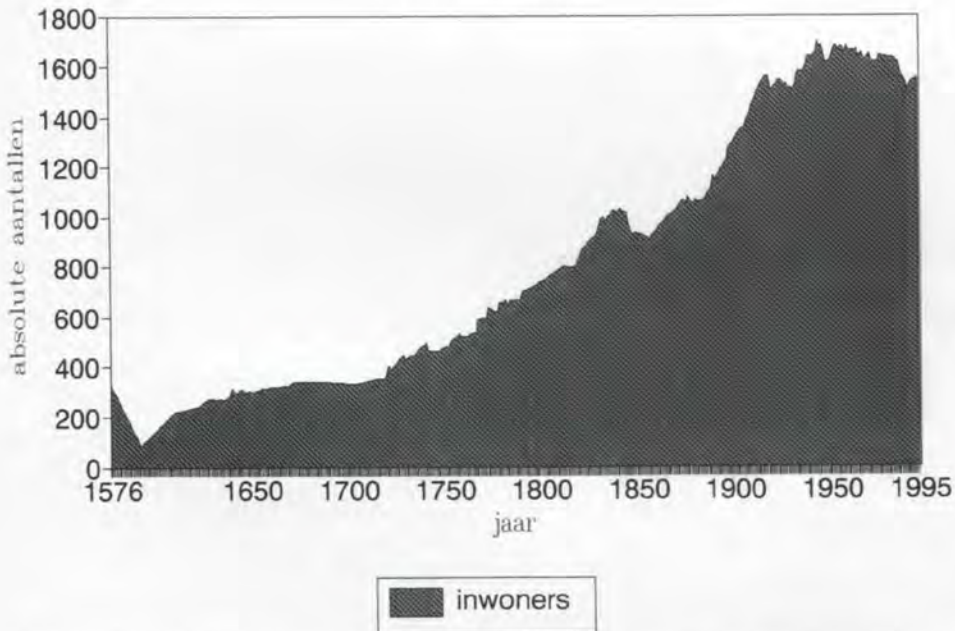
DEEL IX - DEMOGRAFISCHE EVOLUTIE EN SOCIAAL- ECONOMISCHE SCHETS

Peter D'haeseleer

A. DE DEMOGRAFISCHE EVOLUTIE

Een bepaling van de demografische evolutie in Heldergerm tijdens de pre-statistische periode kan slechts bij benadering gebeuren; de volkstellingen uit de Oostenrijkse periode zijn vrij onbetrouwbaar. Eén van de mogelijke methoden om het bevolkingscijfer tijdens het Ancien Régime te achterhalen, is gebruik te maken van haardtellingen, belastinglijsten en de communicantencijfers. De communicantencijfers werden opgesteld door de parochiepriesters en deelden aan de deken mee hoeveel parochianen hun paasplicht hadden voldaan. Voor het Land van Aalst werden de communicantencijfers gepubliceerd(1). Deze cijfers dienen evenwel nog omgerekend te worden

Grafiek 1: Demografische evolutie
1576 - 1995

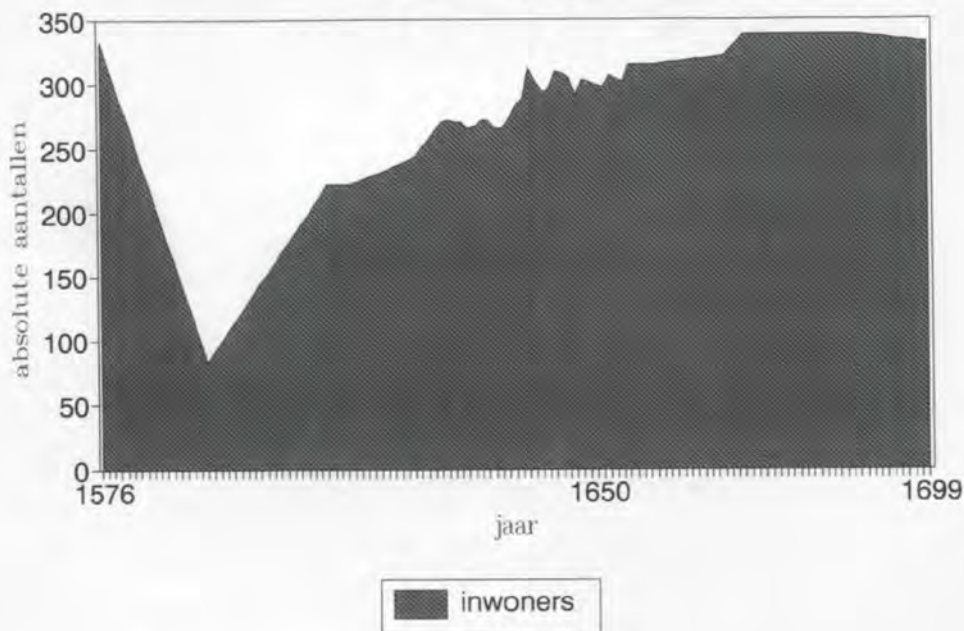
Bron: zie noot bij tabel: *Evolutie van de weefgraad (1738-1846)* p. 278; Nationaal Instituut voor de Statistiek, *Loop van de Bevolking Heldergerm (evolutie 1857 tot 1976)* en *Verslag van het College van Burgemeester en Schepenen over het beheer en de toestand van de gemeentezaken gedurende het jaar (1982-1995)*. Provincie Oost-Vlaanderen, arrondissement Aalst, gemeente Haaltert. Haaltert. 1982-1995.

teneinde de totale populatie van de parochie te kennen. Immers in de communicantencijfers ontbreken de niet-communicanten of anders gezegd de kinderen(2). Nu is de communicantenleeftijd in de loop der jaren niet constant gebleven. Op aanwijzing van de J. DE BROUWER hebben we de volgende verhoudingen communicanten - niet-communicanten als volgt toegepast: van 1574 tot 1642 een verhouding van 60 communicanten voor 40 niet-communicanten, van 1643 tot 1745 een verhouding van 65/35, van 1749 - 1790 een verhouding van 67,5/32,5(3). Wanneer er voor bepaalde jaren communicantencijfers ontbraken, hebben we deze berekend. De bevolkingscijfers zijn dus berekend en dienen met het nodige voorbehoud geïnterpreteerd te worden. Vanaf 1830 beschikken we over een bijna continue reeks demografische gegevens. De grafieken geven ons dan ook een beeld van hoe de bevolkingsevolutie eventueel kan zijn verlopen. Verdere studie is evenwel noodzakelijk om meer inzicht te krijgen in deze problematiek.

1. De demografische evolutie (1395 - 1699)

De eerste momentopname van het bevolkingsaantal van Helder gem dateert van het einde van de 14de eeuw. Op basis van de repartitie van de bedden uit 1394 en 1396 kunnen we berekenen dat er toen ongeveer 170 mensen woonden. Dit is een onzeker cijfer omdat de repartitie van de bedden een belastingsdocument per dorp is, dat ook

Grafiek 2: Demografische evolutie
1576 - 1699

Bron: zie noot 1

rekening houdt met de uitgestrektheid en het economisch belang van het dorp(4). In de loop van de 15de eeuw worden er twee haardtellingen uitgevoerd met name in 1469 en in 1485. Dit is opnieuw geen bevolkingstelling, maar via berekening kunnen we wel te weten komen hoeveel inwoners er waren. De haardtelling van 1469 geeft voor Heldergem 43 haarden. Wanneer we stellen dat er voor iedere haard of woning vijf gezinsleden waren dan kunnen we zien dat Heldergem toen circa 215 inwoners telde. Deze haardtelling is echter onbetrouwbaar. Van grotere betrouwbaarheid en volledigheid getuigt de haardtelling van 1485. Deze geeft eveneens 43 haarden aan of hetzij 215 inwoners(5). We kunnen dus stellen, met enige terughoudendheid, dat Heldergem tussen het einde van de 14de en de 15de eeuw een lichte bevolkingsaan-groei kende namelijk van circa 170 inwoners naar circa 215. De XXste penningkohieren zijn belastinglijsten die dateren uit 1571, 1572 en 1577 en ons een inzicht geven in het economisch belang van het dorp. Jammer genoeg ontbreken deze voor Heldergem, maar gelukkig beschikken we over de communicantencijfers, die vanaf 1576 ons enig zicht schenken op het demografisch verloop(6).

Tijdens de jaren van de godsdienstoorlogen (2de helft van de 16de eeuw) en de daarmee gepaard gaande troepenbewegingen, misoogsten, verspreiding van besmettelijke ziekten en de uitwijking naar ondermeer de Verenigde Provincies, kende het demografisch verloop van Heldergem een sterke terugval(7). Grafiek 2 biedt een duidelijk beeld van de demografische evolutie voor de periode 1576 - 1699.

In 1576 telde Heldergem circa 333 inwoners, maar in 1592 bleven er slechts een 83 over(8). Het inwonersaantal viel dus op één vierde terug tijdens deze periode. De reden daarvan moet veeleer gezocht worden in de verspreiding van de pest en andere besmettelijke ziekten. Zo teisterde de plaag de bevolking van Aalst in augustus en september 1580 en Ninove werd evenmin gespaard in 1574 - 1575 en in 1580(9). Onder de aartshertogen Albrecht en Isabella kende ook ons gebied een relatieve rust, die de demografische groei ten goede kwam. Rond 1640 kende men voor het eerst een herstel van de bevolking op het niveau van voor de godsdiensttroebelen(10). Aldus was Heldergem erin geslaagd om de demografische druk op het landbouwareaal, ontstaan sinds de tweede helft van de 16de eeuw, om te buigen en een interne economische reorganisatie door te voeren. Dit gebeurde door het landbouwareaal uit te breiden via het ontginnen van de gemene gronden, een verhoging van de landbouwproductiviteit door een verbetering van het rotatiesysteem, door de verdoken werkloosheid op te vangen via het systeem van de vlasteelt en de linnennijverheid en een gevoelige vermindering van de bevolkingsdichtheid door de hoge mortaliteit en uitwijking(11). Tijdens de tweede helft van de 17de eeuw en bij het begin van de 18de eeuw treedt er een stagnatie en zelfs een lichte terugval op in de demografische evolutie. Deze crisis was zowel van externe als interne oorzaak. Vooreerst ging Vlaanderen, en ook Heldergem, gebukt onder de oorlogen van Lodewijk XIV van Frankrijk, die een verhoogde sterfte meebrachten en het economisch systeem ontwrichtten(12). Tussen 1667 - 1669, 1676 - 1678 en 1707 - 1709 krijgen we een heropflakking van de pest. Deze plagen waren echter minder dodelijk van omvang en veroorzaken enkel een stabilisatie in de curve. Toch zal de bevolking niet meer dalen onder het niveau van voor 1650(13).

2. De demografische evolutie (1700 - 1850)

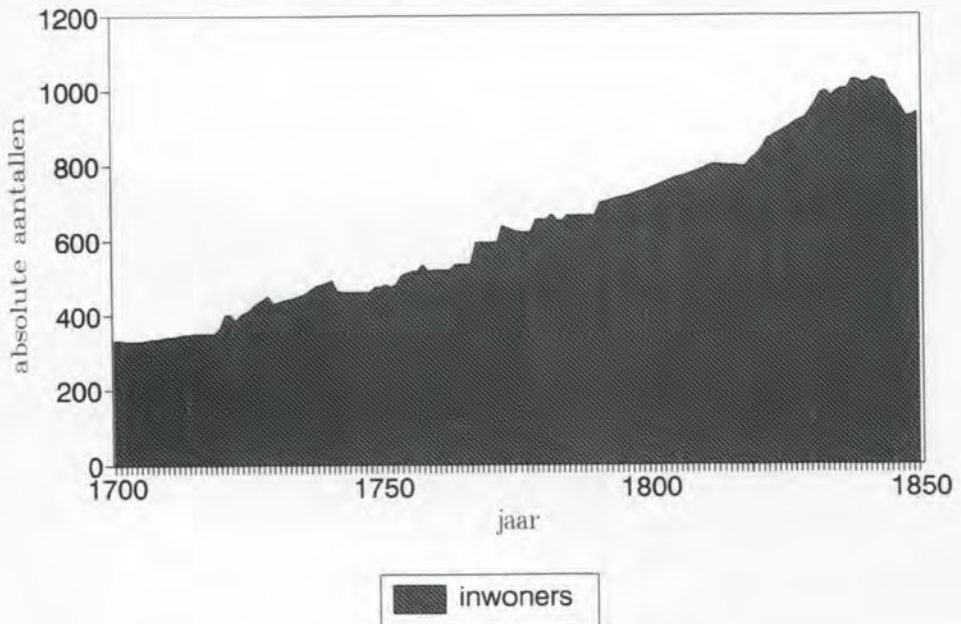
Na het eerste decenium van de 18de eeuw kende het demografisch verloop van Heldergerm een bijna voortdurende stijging (zie grafiek 3). Teneinde een beter zicht te krijgen op de bevolkingsevolutie tussen 1700 en 1850, leek het ons interessant een index op te stellen waarbij de bevolking van 1700 gelijk gesteld werd aan 100 punt.

Index van de demografische evolutie (1700 - 1850)

Jaar	Bevolking	Index	Jaarlijkse groei
1700	332	100	-
1725	409	123,19	0,93 punt
1750	474	142,77	0,78 punt
1775	627	188,86	1,84 punt
1800	737	221,99	1,33 punt
1825	892	268,67	1,87 punt
1840	1017	306,33	2,51 punt
1846	973	293,07	- 2,21 punt
1850	937	282,23	- 2,71 punt

Grafiek 3:

Demografische evolutie 1700 - 1850

Bron: zie noot bij tabel: *Evolutie van de weefgaard (1788-1846)*, p. 278.

Tussen 1700 en 1800 is de bevolking in Heldergem meer dan verdubbeld. Tussen 1700 en 1750 was de groei trager, maar vanaf dan stijgt de bevolking zeer sterk. Tussen 1775 en 1800 treedt er een vertraagde groei op, om vanaf 1800 sterk te stijgen tot 1840. Vanaf 1840 tot 1850 kennen we een bevolkingsdaling.

De demografische groei tijdens de periode 1725 - 1775 kan verklaard worden door de voorafgaande gunstige economische en politieke fase. Er treedt enkel een korte stagnatieperiode op tijdens de jaren veertig van de 18de eeuw als gevolg van de Oostenrijkse Successieoorlog. Belangrijke delen van de gemene gronden worden op het einde van de 17de eeuw verkocht en de verlaten arealen, als gevolg van de prestige oorlogen van Lodewijk XIV, worden opnieuw in gebruik genomen(14). De stijgende bevolking kon enerzijds gevoed worden door het verder op punt stellen van het vruchtwisselingsstelsel en de introductie van de aardappel als substituut voor graan. Anderzijds kon de verdoken werkloosheid worden opgevangen in de vlasteelt en de verdere uitbouw van de huisnijverheid, zodat een massale uitstoot van een surplus aan arbeidskrachten, als gevolg van de bevolkingsstijging, naar de stad niet gebeurde. Toch merken we op dat de zuigelingensterfte zich stabiliseerde op een hoog niveau en epidemieën latent aanwezig bleven(15). Tijdens de periode 1775 - 1800 kennen we een vertraagde groei met een stagnatieperiode even voor en na 1800. De voornaamste reden hiervoor moet gezocht worden in de demografische druk op de hoevearealen, wat leidde tot versnippering, waardoor het inkomen van de bevolking steeds meer afhankelijk werd van de linnennijverheid en het conjuncturele verloop ervan. Tevens begonnen de pachtprizen sterk te stijgen, zodat grondverwerving en bijgevolg een zelfstandig landbouwersbestaan, er voor vele dorpelingen niet meer in zat. Het is opvallend dat tijdens deze periode de huwelijksleeftijd begint te stijgen en bijgevolg de vruchtbaarheid afneemt. De landlozen zullen zich bezig houden met weven, spinnen en daglonen(16). Dat de bevolking gedurende deze periode toch nog een beperkte groei kende moet ons inziens toe te schrijven zijn aan de algemene verspreiding van de aardappelteelt, waardoor het mogelijk was om met een beperkt hoeve-areaal te voorzien in eigen voedsel behoefte. Een andere reden moet gezocht worden in het opdrijven van de productie in de linnennijverheid. Omdat de stedelijke economie niet bij machte was om het arbeidssurplus van het platteland op te vangen, kwam het niet tot een massale plattelandsvlucht. Voor het eerst in jaren zou Aalst zelf een natuurlijke demografische groei kennen(17). We kunnen aldus stellen dat Heldergem op demografisch vlak een verzadiging hadden bereikt tijdens het laatste kwart van de 18de eeuw. Als gevolg van het vasthouden aan tradities kwam men in een impasse met toenemende verpaupering terecht. Aldus creëerde men een massa bezitslozen en armen die vertrouwd waren geworden met lange werkdagen, hoge arbeidsinzet, stijgend analfabetisme, ... en een goed uitgangspunt vormden voor de recrutering van het later industrieel stedelijk proletariaat(18).

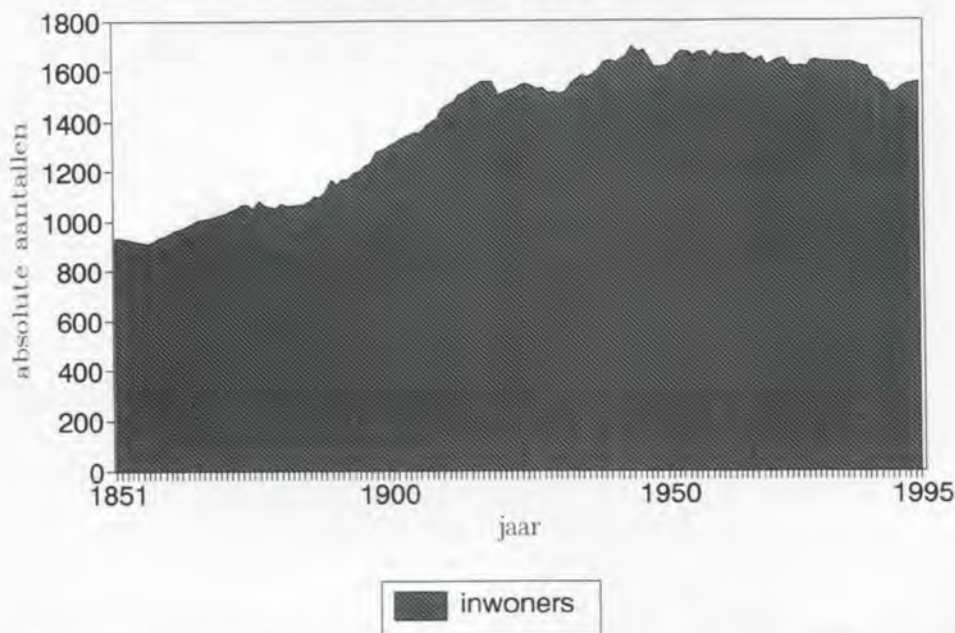
Kort na 1800 zet er zich een vernieuwde groei in, die zal aanhouden tot rond 1840, waarna de bevolking sterk daalt, als gevolg van de economische crisis in de linnennijverheid en opeenvolgende mislukte graan- en aardappeloogsten. In de winter van 1844-1845 vroom het van december tot maart, waardoor de koolzaad- en tarweteelt mislukte. Om dit verlies aan broodgraan te compenseren, gingen de inwoners over op het massaal aanplanten van aardappelen. Als klap op de vuurpijl zou ook deze oogst voor circa 90 % vernield worden door de aardappelziekte, veroorzaakt door een zwamparasiet.

Omdat alle Europese landen getroffen werden, was voedselimport onmogelijk en stegen de voedselprijzen enorm. In 1846 zou de roggeteelt, substitueert voor aardappelen, evenals de andere broodgraanoogsten mislukken. Wanneer de bevolking armoede en honger lijdt, blijven besmettelijke ziekten niet achterwege. Van 1846 tot 1848 heerste er tyfus en van 1848 tot 1849 teisterde cholera de inwoners. Een daling van het aantal huwelijken en bijgevolg ook van de geboorten is duidelijk afleesbaar uit onze grafiek 3 en 5. In 1850 was er slechts één huwelijk, 27 geboorten en 21 overlijdens. In 1855 waren er zelfs meer sterfgevallen dan geboorten.

3. De demografische evolutie (1851 - 1995)

Vanaf de jaren 1850 begon de demografische groei zich opnieuw in te zetten. Het aantal huwelijken evenals het aantal geboorten herneemt zich op het niveau van voor 1850. Opvallend is dat het aantal sterfgevallen vrij hoog blijft, blijkbaar omdat vele reeds verzwakt waren in de jaren 1840. De cholera-epidemie van 1866 zou opnieuw veel slachtoffers eisen. De tyfus zou in 1880 nog een aantal slachtoffers eisen, maar de bevolking was toen beter gevoed en dus weerbaarder. Een tweede vaststelling is dat de natuurlijke aangroei zich niet vertaalt in een stijgend bevolkingsaantal. Als gevolg van de import van goedkoop graan, verkeert de landbouw in een crisis. Daar waar de

Grafiek 4: Demografische evolutie
1851 - 1995

Bron: zie Verslag van het College van Burgemeester en Schepenen over het beheer en de toestand van de gemeentezaken gedurende het jaar (1982 tot en met 1995). Provincie Oost-Vlaanderen, arrondissement Aalst, gemeente Haaltert. Haaltert, 1982-1995.

vlasnijverheid de verdoken werkloosheid had opgevangen en aldus een emigratie had voorkomen, komt de trek van het platteland naar elders goed op gang.

Tijdens de jaren 1880 stabiliseert de bevolking zich rond de 1065 personen. Velen zoeken hun heil in de stad, waar de groeiende industrialisatie nood had aan goedkope en gedweë arbeiders. Zij zullen het stedelijk arbeidersproletariaat vervoegen. Anderen emigreren naar onbekende oorden om gehoor te geven aan de lokroep van geluk en rijkdom. Veelal komen ze terecht in Amerika (cfr. infra). Een andere groep zoekt zijn heil in de seizoensarbeid. Zij zetten de traditie verder van kleine landbouwbedrijfsjes aangevuld met een inkomen uit seizoensactiviteit, vroeger vlas, nu suikerbietcampagnes, steenbakkerijen, ...

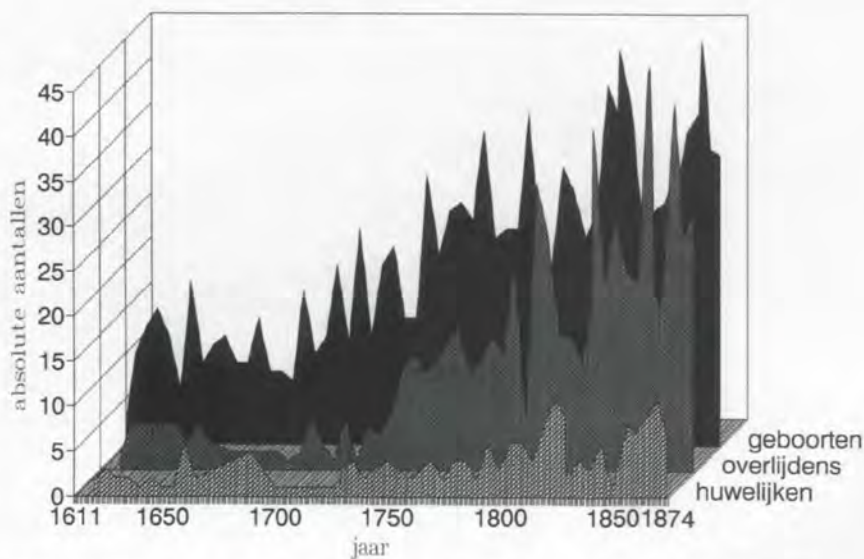
De invoering van het goedkope treinabonnement voor arbeiders zorgt voor het fenomeen van de pendelarbeid. Aldus kunnen velen in hun dorp blijven wonen, terwijl hun inkomsten stijgen en waardoor men minder afhankelijk wordt van de opbrengst van het eigen landbouwbedrijf. Deze laatste kunnen nu verder opgesplitst worden, waardoor men vroeger kan huwen. Vanaf de jaren 1890 stijgt het aantal huwelijken; in 1895 slechts 7 huwelijken tegenover 16 ja-woorden in 1900. Het stijgend aantal huwelijken verklaart meteen ook de sterke stijging van het aantal geboorten, terwijl door de verbeterde hygiëne het aantal overlijdens terugdringt. Deze tendens wordt abrupt afgebroken door de eerste wereldoorlog. Velen zien zich verplicht om door de oorlogsomstandigheden hun huwelijk uit te stellen, maar ze zullen de draad opnieuw opnemen wanneer het oorlogsgewoel en de onzekere tijden voorbij zijn. Enkel de tweede wereldoorlog zal opnieuw veranderingen teweegbrengen; het aantal huwelijken daalt terwijl de overlijdens stijgen. Vanaf 1945 zijn een aantal tendenzen duidelijk aanwezig. Het aantal sterfgevallen blijft dalen als gevolg van een betere voeding en hygiëne. Kortom de levensstandaard voor de arbeiders werd sterk verbeterd. In de jaren 1960 verandert de houding van de bevolking tegenover religie en sexualiteit terwijl de sociale druk vermindert en het individualisme de bovenhand krijgt. Dit laat zich duidelijk gevoelen in het dalend aantal huwelijken en geboorten. Deze tendens stabiliseert zich nu op een laag niveau qua bevolkingsaantal zitten we anno 1995 op het niveau van rond 1925. De komende jaren mag door een verder stijgende mortaliteit, als gevolg van het grijzer worden van de bevolking, een verdere daling van de bevolking verwacht worden, alhoewel de stijgende immigratie deze tendens kan ombuigen.

Tabel: Overzicht van de inwoners, geboorten, huwelijken en overlijdens, per 25 jaar.
(1576 - 1995)(19)

Jaar	Inwoners	Geboorten	Huwelijken	Overlijdens	Geboorten‰
1576	200 *	-	-	-	-
1600	145 *	-	-	-	-
1611	222 *	3	-	-	13,51
1625	257 *	15	3	5	58,37
1650	299 *	11	1	3	36,79
1675	338 *	8	-	-	23,67
1700	332 *	12	1	2	36,14
1725	409 *	20	1	1	48,90
1750	474 *	21	4	13	44,30
1775	627 *	23	2	11	36,68
1800	737	20	3	6	27,14
1825	892 *	40	11	12	44,84
1850	937	27	1	21	28,81
1875	1065	32	6	30	30,05
1900	1298	41	16	24	31,58
1925	1549	36	10	21	23,24
1950	1623	29	8	13	17,86
1975	1617	19	10	10	11,53
1995	4555	-	-	-	-

Grafiek 5:

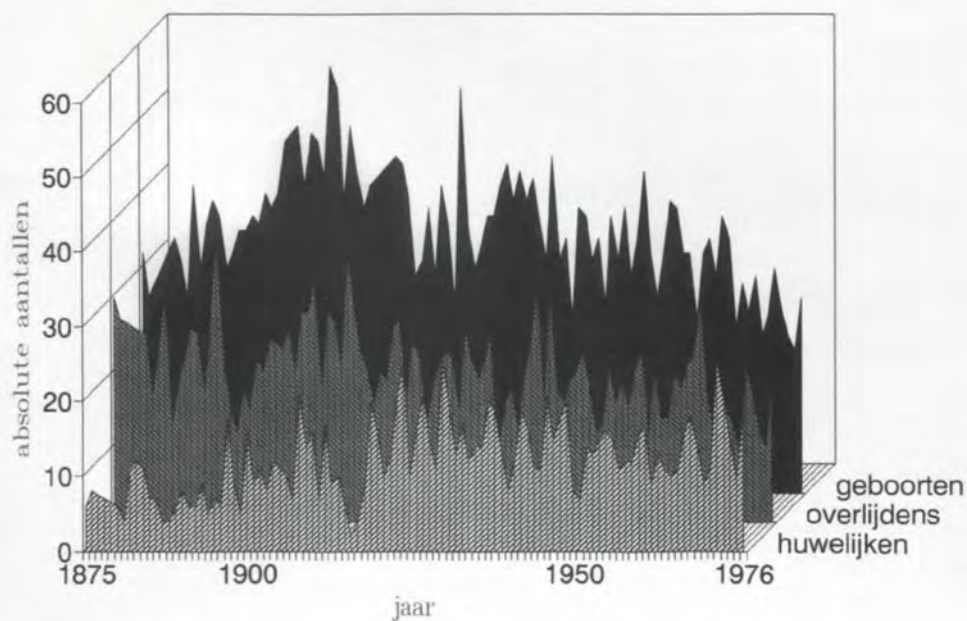
Geboorten – Huwelijken – Overlijdens 1611 – 1874

Bron: zie grafiek 1,2,3 en 4. Van 1611 tot en met 1874 op basis van een vijfjaarlijkse steekproef.
De tussenliggende jaren werden door ons berekend.

Grafiek 6:

Geboorten – Huwelijken – Overlijdens 1875 – 1976

Bron: zie grafiek 1,2,3 en 4.

B. DE LANDBOUW EN DE NIJVERHEID

1. Het ontstaan en de bloei van de domaniale economie. (4de - eerste helft 9de eeuw)

Door de val van het West-Romeinse rijk verloren de heirwegen en de steden aan belang. Hiermee verdween ook de stroom aan goederen, personen, dieren, ... Kortom het economisch leven was ontwricht en de domeinen werden afgesloten gehelen die niet langer functioneerden binnen het kader van een georganiseerd rijk, maar intedeel iedereen was verplicht op zichzelf terug te plooiën. Dit moet zeker het geval geweest zijn in onze dunbevolkte regio, waar de Romeinse invloed beperkt was gebleven. Meer dan ooit wordt de landbouw de overheersende economische sector en moest iedereen in de eerste plaats instaan voor zijn eigen behoeften. Dit gegeven wordt nog versterkt door het feit dat we te maken hebben met een geldarme economie, bepaalde behoeften konden in het beste geval voldaan worden in natura, maar dit was niet de eerst aangewezen oplossing. De tendens tot autarkie op de domeinen, die reeds op het einde van de Romeinse tijd bestond, wordt aldus nog versterkt.

De Germanen, waartoe ook de Franken behoren, zijn van oorsprong nomadisch. Wanneer zij hun intrek nemen in onze gewesten, zijn ze reeds sedentair geworden waarbij ze zich toeleggen op veeteelt. Dit veronderstelt de beschikbaarheid over voldoende water en goed graasland. Bij een stijgende bevolking zijn ze genoodzaakt om over te schakelen op akkerbouw. Iedereen leefde van de grond en wat deze aan vruchten voortbracht. De basis van de gronduitbating is de Frankische sibbe of stam. Van de Laat-Romeinse villae nemen de Franken voor de akkerbouw onder andere het tweeslagstelsel over. De akkers werden in twee delen opgesplitst waarbij één deel met vruchten werd bezaaid en het andere deel braak bleef liggen. Het volgende jaar nam men dan de percelen die braak waren in cultuur en bleef het andere deel onbewerkt. Hierop liet men het vee grazen, wat dan weer zorgde voor een natuurlijke vorm van bemesting. Gelet op het ontbreken van goede mest, paste men ook de brandcultuur toe. Desondanks was het rendement in de landbouw zeer laag.

Ook de opdeling van de villae of vronnhoeven in drie delen namen de Franken over uit de Laat-Romeinse tijd. De heer exploiteerde voor zichzelf de terra indomnicata, terwijl het hoevenland of de terra mansionaria verdeeld werd onder de horige boeren, in ruil voor pacht, meestal in natura onder de vorm van boter, eieren, lakens, ... en het presteren van vroomdiensten of karweien voor de heer op de terra indomnicata. Onder de horigen bestonden er zowel vrijen als onvrijen, maar allen konden rekenen op de bescherming van de heer. Bij ieder vronnhof hoorden ook gemene gronden zoals bossen, vijvers, turfgronden, ... Dit is de terra communia. Hiervan mochten de horigen gebruiken maken, al dan niet tegen betaling, voor het sprokkelen van hout of het grazen van het vee. Ieder domein vormde dus een quasi gesloten economische eenheid en dikwijls ook een godsdienstige, door de oprichting van een kapel. Deze omschakeling noemen we het domaniaal systeem. Na verloop van tijd trachtte de heer zijn macht uit te breiden ten koste van kleine grondbezitters en vrije dorpen.

Het succes van de Frankische landbouw lag dus enerzijds in de combinatie van een

collectieve en een individuele gronduitbating en anderzijds het behoudt van de villae of grotere domeinen zoals ze tijdens de Laat-Romeinse periode bestonden. Sporen van deze driedelige opdeling zullen we later terugvinden in de heerlijkheden en in de domeinen. De komst van de Franken betekende op enkele andere punten ook een vooruitgang. De ploeg, de eg en de dorsvlegel werden verspreid, terwijl de trekkracht van het paard werd vergroot door het gebruik van het haam. De watermolens verdrongen meer en meer de handmolens en nieuwe gewassen als gerst en haver werden geïntroduceerd. Toch bleven de lage graanopbrengsten voor latent aanwezige hongersnood zorgen; één gezaaide graankorrel bracht gemiddeld 2 tot 2,5 geoogste graankorrels op. Dit betekent dat men ongeveer de helft van de oogst moest reserveren als zaaigraan. Men zal moeten wachten tot de tijden rustiger worden, waardoor de handel kan herleven zodat betere grondstoffen (zoals ijzer) in voldoende mate kunnen aangevoerd worden.

Bij het begin van de Karolingische periode (tweede helft van de 8ste eeuw) waren onze gewesten in de eerste plaats een landbouwgebied. Iedereen, van koning tot lijfeigene, was verbonden met de grond en wat deze opbracht, handel was slechts een aanvullende activiteit. Steeds meer verdwijnen de kleine, onafhankelijke landbouwbedrijven en de vrije dorpen ten voordele van het grootgrondbezit, onder druk van de invallen van de Noormannen. Vrije boeren gaan zich met hun grond onder de bescherming van een grootgrondbezitter plaatsen. De organisatie van de villa bleef driedelig namelijk de terra indominicata, terra mansionaria en de terra communia. De Karolingische periode betekende dus geen breuk met de Merovingische tradities, maar een verderzetting ervan. Zo wordt het drieslagstelsel in stijgende mate doorgevoerd om de stijgende bevolking (vanaf circa 700) te kunnen voeden. Bij het drieslagstelsel worden de akkers in drie gelijke blokken opgedeeld. Het eerste jaar zaait men op het eerste deel wintergraan (rogge of tarwe), het tweede jaar zaait men hierop zomergraan (gerst of haver) en het derde jaar blijft het braak liggen. Het wordt dan aangewend om het vee van het dorp gemeenschappelijk te laten grazen(20).

Jaar	1	2	3
perceel 1	W	Z	B
perceel 2	Z	B	W
perceel 3	B	W	Z

Z: zomergraan; W: wintergraan en B: braak

Door toepassing van het drieslagstelsel in plaats van het tweeslagsysteem slaagt men erin om de braak terug te dringen en dus de graanopbrengsten te verhogen. Gedurende de cyclus moest ieder blok toch nog één jaar braak blijven, omdat men vreesde voor snelle uitputting van de bodem en wegens het ontbreken van voldoende mest. Het drieslagstelsel zal gedurende de volgende eeuwen algemeen worden ingevoerd en in sommige streken gangbaar blijven tot bij de aanvang van de 18de eeuw, wanneer het vervangen wordt door het meerslagstelsel, gespreid over meerdere jaren en waarbij de braakperiode volledig is uitgeschakeld.

Er zijn aanduidingen dat er tijdens de Karolingische tijd een economische

heropleving was, alhoewel deze niet mag overdreven worden en niet zo duidelijk was. Ze was op zijn minst ook niet definitief, want in de 9de en de 10de eeuw wordt West-Europa opnieuw geconfronteerd met invallen van vreemde volkeren en in onze streken meer bepaald de Noormannen. Rond het jaar 1000 was deze woelige periode achter de rug en begon men aan een economische expansie die samenging met een demografische groei. De indruk bestaat dat reeds voor de 11de eeuw op het platteland een interne dynamiek bestond, maar het was toen nog wachten op rustiger tijden en een algemeen gunstig klimaat, voorwaarden voor een economische expansie.

2. Van een domaniale naar een feodale economie (2de helft 9e eeuw - 12e eeuw)

Uit de domaniale economie ontwikkelt zich de feodale heerlijkheid met zijn economische onderbouw zijnde het hofstelsel dat tot diep in de 12de eeuw het feodale systeem zal beheersen. De heerlijkheid is eigenlijk een feodale versie van de vroegere Gallo-Romeinse villae en de Karolingische domaniale economische structuur.

Met de opkomst van de steden tussen de 11de en de 12de eeuw verdween geleidelijk de feodale economie met zijn hofstelsel. Beiden waren elkaars tegenpool. In de steden had men vrije burgers die handel dreven binnen een stedelijke open economie gebaseerd op geld. Het hofstelsel berustte op onvrije arbeid binnen een gesloten economie van natuurproducten. In de daaropvolgende eeuwen verdwijnt de onvrije arbeid evenals de betalingen in natura en worden vervangen door taksen en belastingen in geld. Naar het voorbeeld van de stedelingen zullen de meer begoede dorpingen zich vrijheden van de heer afdwingen of ze afkopen, zoals het buitenpoorterschap, om aan hun heerlijke of domaniale verplichtingen te ontkomen. Het verval van het hofstelsel voltrekt zich zeer geleidelijk, maar restanten van heerlijke en kerkelijke rechten blijven bestaan tot op het einde van het Ancien régime (cfr. supra).

3. De landbouw van de 13de tot de 17de eeuw

Door technologische innovaties of een betere aanwending van bestaande technieken (keerploeg, hoefijzer, haam, ...) en de algemene verspreiding van het drieslagstelsel wordt de landbouwproductie enorm gestimuleert. Vanaf het midden van de 10de eeuw neemt de bevolking dan ook sterk toe. Deze bevolkingsdruk kan slechts opgevangen worden door de ontginning van nieuwe gronden, maar ook hier stelt zich al vlug een saturatiepunt dat bereikt wordt rond het begin van de 14de eeuw. In de 14de eeuw zijn er niet minder dan zeven hongersnoodcrisissen en de pest decimeert de bevolking.

De opkomst van de steden had voor een handel in landbouwproducten en nijverheidsgewassen zoals verfplanten, vlas en hennep gezorgd. Wanneer in de 14de eeuw de graanprijzen dalen, schakelt men op het platteland meer en meer over op de productie van nijverheidsgewassen en de verwerking ervan. Op het Vlaamse platteland vervaardigden vanaf de 15de eeuw de dorpingen lakens en lijnwaden, die door het ontbreken van strenge ambachtsreglementen en de lagere levensstandaard, stukken

goedkope waren dan de stedelijke textielproducten. In een eerste reactie gaan de stedelijke milities de plattelandsgetouwen voor de lakens vernietigen. Toch moeten ze met lede ogen aanschouwen hoe de goedkope textielproductie zich meer en meer gaat concentreren eerst in de kleine steden en later op het platteland, terwijl de dure lakens in de steden worden vervaardigd. Dit was geen volledig nieuw gegeven, want het platteland had altijd het goedkope vlasgaren gesponnen en geweven en dit zonder veel tegenwerking door de steden. Deze tendens werd echter nog versterkt door de demografische druk op het landbouwareaal, waardoor men de grond ging versnipperen in kleine percelen. Aldus ontstond op het platteland de vraag naar een aanvullend gezinsinkomen en beroepsactiviteit die de verdoken werkloosheid kon opvullen. Op kleine hoeven zijn tijdsbesparende factoren van ondergeschikt belang, temeer daar er een tendens was om de lonen te laten dalen of om ze te stabiliseren op laag niveau. De boeren zullen overschakelen op intensievere teelten (o.a. vlas) en textiel produceren dat voldoet aan de vraag naar goedkope weefsels. Aldus werd in de tweede helft van de 17de eeuw reeds de basis gelegd van de succesvolle landbouw en huisnijverheid in de 18de en de eerste helft van de 19de eeuw, mede dankzij de stijgende transatlantische handel en onze relatie met de Spaanse erflanden en zijn kolonies.

4. De landbouwactiviteit van de 18de tot de eerste helft van de 19de eeuw

In het hoofdstuk over de demografie stipten we reeds aan dat een mogelijke verklaring voor de bevolkingsgroei moet gezocht worden in onder meer de agrarische ontwikkeling tijdens de 18de en 19de eeuw. Deze periode schenkt ons ook meer informatie, waardoor we nader kunnen ingaan op de agrarische activiteit in het algemeen en in Heldergem in het bijzonder op verschillende onderdelen zoals het rotatiesysteem, de graan- en aardappelteelt, het belang van de mest en de cultuur van voedergewassen. Het onderkennen van de onderlinge band is noodzakelijk om het belang van de vlasteelt en indirect ook de linnennijverheid en andere vormen van huisnijverheid te situeren.

1. Het vruchtwisselingssysteem

Het vruchtwisselingssysteem werd gedurende de 18de eeuw verder uitgewerkt door ondermeer de introductie van de aardappelteelt, de verdere uitbouw van de handels- (vb. koolzaad, vlas en hop) en voedergewassen (vb. klaver) en de nieuwe nevenproducten voor de bemesting zoals turf as en kalk(21).

Tabel: Oppervlakte van de verschillende gewassen, in ha(22).

jaar	tarwe	rogge	masteluin	gerst	haver	klaver	bonen	aardappel	koolzaad	vlas
1764	>	118,1		<	>	130,36	<	44,27	44,27	17,22
1829	73,79	24,60	49,19	—	36,89	61,49	18,45	73,79	18,45	14,76
1846	51,74	27,70	44,82	0,03	14,99	30,47	14,94	26,75	13,25	8,09

Voor Heldergem krijgen we in 1812 een eerste inzicht in het rotatiesysteem. Men paste toen een vruchtwisselingsstelsel toe dat liep over zeven jaar, ongeacht de kwaliteit van het perceel(23). De lengte van het rotatiesysteem had te maken met de pacht-overeenkomsten. Deze contracten bepaalden dat bij het beëindigen van de pacht-overeenkomst één derde van de oppervlakte moest bezaaid zijn met klaver of vruchten zoals koolzaad, vlas of tarwe, zodat de volgende pachter opnieuw kon starten met het vruchtwisselingsstelsel.

Tabel: Het vruchtwisselingsstelsel in 1812(24)

jaar	klasse 1	klasse 2	klasse 3	klasse 4	klasse 5
1	tarwe	tarwe	tarwe	tarwe	haver
2	rogge	rogge	rogge	rogge	klaver
3	klaver	klaver	klaver	klaver	tarwe
4	vlas	vlas	vlas	vlas	rogge
5	koolzaad	koolzaad	koolzaad	masteluin	klaver
6	masteluin	masteluin	masteluin	haver	masteluin
7	aardappel	aardappel	aardappel	aardappel	aardappel

Op basis van de kwaliteit van de gronden, kon men de gemeente indelen in vijf categorieën. Op de beste gronden, zijnde klasse één tot en met drie, begon men het rotatiesysteem met tarwe, het belangrijkste gewas in omvang en als voedsel voor de inwoners. Het tweede jaar verbouwde men op het perceel rogge, het derde jaar gevolgd door klaver, het vierde jaar door vlas, het vijfde jaar door koolzaad, het zesde jaar door masteluin en de cyclus werd afgesloten met aardappelen. Op de vierde categorie verbouwde men het eerste jaar tarwe en de volgende jaren achtereenvolgens rogge, klaver, vlas, masteluin en haver om af te sluiten met aardappelen. De minst vruchtbare akkers bezaaide men het eerste jaar met haver en vervolgens kwamen klaver, tarwe, rogge, klaver, masteluin en aardappelen aan de beurt. Merk ook op dat het niet vermelden van een bepaalde gewas niet betekent dat men het niet verbouwde, doch dat het belang ervan in die mate was afgenomen, dat de teelt niet meer kon functioneren binnen het systeem. In Heldergem was dat in 1812 het geval voor bonen, wortelen en rapen.

Wanneer we nu het rotatiesysteem nader bekijken valt op dat klaver een vaste plaats had verworven binnen het systeem. Het werd geteeld voor vlas en na de oogst van de broodgranen tarwe en rogge. De teelt van masteluin, een mengsel van tarwe en rogge, komt overal voor. De koolzaadteelt was goed ingeburgerd. De vlasteelt komt, met uitzondering van de minst vruchtbare akkers, overal voor.

Hieruit blijkt dat iedere teelt een bepaalde plaats had binnen het systeem en er ook een welbepaalde functie in uitoefende. Het veranderen van een teelt binnen het systeem kon de oogst van de daarop volgende teelt gevoelig doen dalen. Het gevaar voor uitputting van de grond was reëel aanwezig en de boeren wisten dat. Na de teelt van tarwe en rogge moest de grond even kunnen recupereren. Klaver zorgde voor de toevoeging van stikstof, waardoor men zich de volgende jaren van een goeie vlas- en koolzaadoogst reeds voor de helft verzekerde. Aangezien de aardappel weinig eisen stelde aan de vruchtbaarheid van de bodem, kon men, mits een degelijke bemesting, de

daaropvolgende jaren weer aanvangen met het verbouwen van tarwe en rogge. De productiviteit stond dus in de eerste plaats ten dienste van de bevolking, die brood op de plank wilde. Dit kunnen we trouwens afleiden uit de nadrukkelijke aanwezigheid van tarwe, rogge, masteluin en aardappelen binnen het rotatiesysteem.

2. De broodgraan- en aardappelteelt

Tot bij het begin van de 19de eeuw werd het hele rotatiesysteem duidelijk beheerst door de teelt van broodgraan, basis van het dagelijkse calorieënpakket.

In 1764 was het Land van Aalst reeds geëvolueerd naar een graanexporterende regio en zou dit ook blijven tot het einde van de 18de eeuw. Meer dan de helft van de graanopbrengst werd door handelaars of hun agenten bij de landbouwers opgekocht en afgeleverd te Ninove, Aalst of aan de Scheldekaden in Wichelen(25). Tijdens de Franse periode zou een mislukte graanoogst meteen een tekort veroorzaken als gevolg van de voortdurende bevolkingsaan groei(26). Nog tijdens het eerste kwart van de 19de eeuw werd Vlaanderen opnieuw afhankelijk van het buitenland voor zijn voedselvoorraad(27).

De export van graan was mogelijk geworden door de aardappelteelt. Dankzij de calorierproductiviteit van de aardappel, die driemaal hoger ligt dan die van graan, slaagden de keuterboeren erin om zich te voorzien in eigen voedselbehoefte. Afgaande op inlichtingen verkregen uit boedelstaten kunnen we de aanvang van de aardappelteelt in het Land van Aalst situeren rond 1700. Een eerste vermelding van de aanplanting van aardappelen voor Heldergem dateert uit 1764(28). Sinds de introductie van de aardappelteelt viel het hoofdelijk verbruik per dag van graan van één liter rond 1700 terug op 0,5 tot 0,6 liter rond 1800(29). De introductie van de aardappelteelt gebeurde ten nadele van het areaal voorbehouden voor de graanteelt en creëerde de mogelijkheid van een ver doorgedreven areaalversnippering. Merk op dat de aardappel in het begin enkel geteeld werd voor het vee, terwijl ook armen zich ervan bedienden. M. FAIPOULT, prefect van het Scheldepartement, wijst op de afhankelijkheid van de aardappel voor de voeding van de bevolking, terwijl de teelt ervan met de nodige omzichtigheid zou moeten gebeuren, omdat klimatologische omstandigheden de oogst op korte tijd totaal kunnen vernietigen(30). Het waren profetische woorden. Het feit dat in Heldergem masteluin nog wordt verbouwd, duidt erop dat de demografische druk niet toeliet al te veel risico's te nemen bij het verbouwen van riskante gewassen zoals de aardappel en tarwe(31). Dat de aardappel zo vlug verspreid werd is voornamelijk te danken aan de lage eisen aan bemesting en de hoge productiviteit(32). Zo teelde men aardappelen na masteluin en net voor tarwe wat wijst op een lage bemestingseis en tegelijkertijd kon het aardappelloof de vorming van onkruid tegengaan, wat niet onbelangrijk is bij de graanteelt.

3. De vraag naar mest

In 1764 bezat Heldergem nog een gemeenschappelijke weide van 40 bunder, waarop de ingezetenen hun vee konden laten grazen. Dergelijke weide liet de keuterboeren toe om enig vee te telen voor eigen behoefte, maar was weinig productief.

Door de omzetting van de gemene weiden in akkerland en de afschaffing van de braak, waardoor bepaalde stukken grond gedurende één jaar niet productief waren, steeg de vraag naar mest. Er kwamen meerdere teelten per jaar voor op één stuk grond en de eigen mestproductie volstond niet meer. Door de introductie van klaver en rapen, kon het vee langer op stal blijven en kon men ook meer vee telen en doorwinteren.

Tabel: Overzicht van de veestapel in absolute cijfers(33)

jaar	paard	rund	varken	geit	schaap
1829	166	34	140	8	---
1846	25	196	226	75	---

Alhoewel bovenstaande tabel de kleinveestapel totaal verwaarloosde, blijkt duidelijk dat men in Heldergem in 1812 voornamelijk aandacht besteedde aan de vleesproductie (vnl. varkensvlees) en het fokken van paarden. In 1846 is de toestand totaal omgeslagen. Door de verdere areaalversnippering en de economische crisis wordt het paardenbestand afgeslankt; men ging de gronden meer met de spade bewerken. Trouwens de uitbreiding van het geitenbestand, de koe van de armen, wijst op een verarming. De stijgende vleesprijs creëert gunstige omstandigheden voor de teelt van runderen en varkens.

Dit had voor dus voor gevolg dat enerzijds de vleesproductie steeg en anderzijds kon de mest beter opgevangen worden en verdeeld over de akkers, terwijl een aantal weiden konden worden omgeploegd en aan het bestaand akkerareaal worden toegevoegd (34). In 1764 maakt men in een verslag gewag van het feit dat verschillende percelen die in 1707, het jaar waarin het landboek werd opgesteld, nog aangeduid staan als bossen en weiden, ondertussen omgezet zijn in akkerland(35). Het is pas tijdens de eerste helft van de 17de eeuw dat de klaverteelt ingang vindt en aan zijn opmars begint. Klaver werd veelal voor en/of samen met vlas gezaaid. Na de vlasoogst diende de klaver als weide en gaf het volgend jaar tot drie oogsten, waarmee het stalvee werd gevoerd. Anderzijds gaf de klaver een groenbemesting, waardoor de vruchtbaarheid van de bodem kon worden verhoogd of gehandhaafd(36).

Naast het omploegen van weiden deed ook de teelt van nijverheidsgewassen de vraag naar mest toenemen. Vlas en koolzaad stellen hoge voedingseisen aan de bodem en putten hem bovendien sterk uit. Gedurende de 18de eeuw en dit tot de opkomst van kunstmeststoffen in de 19de eeuw, wordt een levendige handel opgezet in mest. Boeren trokken naar Aalst om het huishoudelijk afval op te halen of naar de brouwerijen en stokerijen om de mest van de ossen op te kopen. Een stokerij met een capaciteit van vier tot vijf hectoliter kon met zijn afval 25 ossen vermesten, waarbij de urine volstond om 60 hectaren landbouwgrond te bemesten. Vanuit Holland werd turf as aangevoerd, de olieslagerijen leverden de koolzaad- of lijnzaadkoeken en de potas van de linnenbleekerijen en zeepziederijen was zeer gegeerd. In Heldergem lag het tekort aan gewone mest, zoals aal, tussen de 25% en 30%(37).

4. De areaalversnippering

Door de teelt van aardappelen en de linnennijverheid kon de landbouwgrond versnipperd worden in kleine stukjes. Rond 1846 volstonden twee hectaren landbouwgrond om een gezin te onderhouden(38).

Deze areaalversnippering verliep parallel met de demografische groei en kwam onder andere tot uiting in stijgende pachtprizen. Tussen 1740 en 1764 was de pacht prijs in Heldergem bijna verdubbeld(39). Het gevolg was dat tijd- en arbeidsbesparende factoren van ondergeschikt belang waren. Er bestond immers een voortdurende vorm van verdoken werkloosheid(40). Aldus ging men zelfs de minst vruchtbare gronden omzetten in akkerland, maar vooral zouden deze keuterboeren hun gronden intensief bewerken met de spade, wat niet valt te ontkennen. De 'spadecultuur' was alom vertegenwoordigd(41). Reeds in 1764 zijn er aanwijzingen dat de areaalversnippering ver was doorgedrongen. Een vijftiwintigtal gezinnen konden niet meer van de grondopbrengst leven en waren verplicht om te spinnen, te weven en dagloners arbeid te verrichten. Men telde ook twee kruideniers, die echter verplicht bleven om nog enige gronden te bewerken, omdat ze niet uitsluitend konden leven van hun winkel (42). In de loop van de 19de eeuw zou zich de areaalversnippering zich nog verder doorzetten, zoals blijkt uit de vermindering van het paardenbestand en de stijgende betekenis van de geitenteelt. Trouwens in 1846 telde Heldergem slechts twee boerderijen met een areaal tussen de 15 en de 20 hectaren tegenover 88 uitbatingen van 50 aren en minder. Wanneer we de gegevens voor 1846 indelen in drie groepen stellen we vast dat men in Heldergem 148 boerderijtjes telde van twee hectaren en minder, 29 hoeven met een areaal tussen de twee en tien hectaren en 4 uitbatingen met een oppervlakte tussen de tien en twintig hectaren(43).

De inwoners van Heldergem konden dus met moeite leven van de opbrengst van hun lapje grond en moesten uitkijken naar aanvullende activiteiten om de verdoken werkloosheid op te vangen en hun gezinsinkomen aan te vullen. In een eerste fase, van de 18de tot ongeveer het midden van de 19de eeuw, zullen ze dit vinden in de teelt van nijverheidsgewassen en de verwerking ervan, meer bepaald de vlasteelt en -nijverheid.

5. De koolzaad- en vlasteelt.

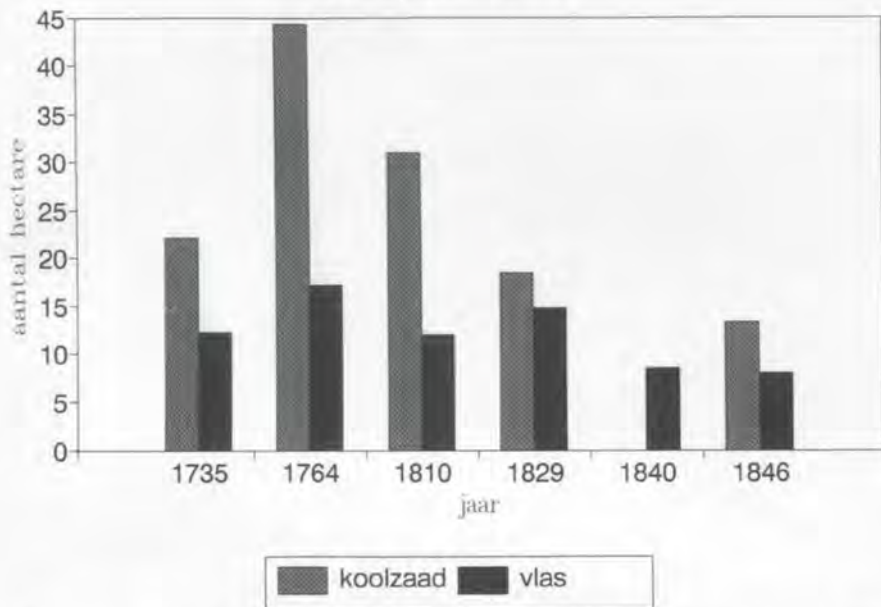
De eerste concrete gegevens met betrekking tot het bezaaid koolzaad- en vlasareaal in Heldergem dateren uit 1764(44). Deze parochiebeschrijving vermeldt hoe beide culturen zijn geëvolueerd sinds de laatste 25 tot 30 jaar. Het verslag geeft echter de evolutie weer in beschrijvende termen. Het koolzaad- en vlasareaal in 1735/40 werd dus door ons berekend, net zoals voor de vlasgaard in 1840(45).

Tabel: Omvang van het koolzaad- en vlasareaal (1735/40 - 1846) in hectare(46)

Jaar	1735/40	1764	1810	1829	1840	1846
koolzaad	22,14	44,27	31	18,45	3,25	
vlas	12,30	17,22	12	14,76	8,60	8,09

Grafiek 1:

Evolutie van de koolzaad- en vlasteelt 1735/40 - 1846

Bron: zie noot bij de tabel: *Omvang van het koolzaad en vlaseareaal (1735/40-1846) in hectare*, p. 265

In beteelde oppervlakte overtrof het koolzaad duidelijk het vlas. Koolzaad of ook 'sloorzaad' was één van de nijverheidsgewassen dat geteeld werd om zijn oliehoudende zaden. Alhoewel de teelt pas in de 16de eeuw werd ingevoerd, verdrong het vrij snel de productie van raapzaad. Het was echter een gewas dat heel hoge eisen stelde aan de bemesting van de bodem, maar wanneer dit vervuld was ook zorgde voor een rijke opbrengst. Aldus kon de teelt enkel goed fungeren binnen een goed vruchtwisselingsstelsel met aandacht voor bemesting en de aanwezigheid van voldoende goedkope arbeidskrachten, gelet op het arbeidsintensieve karakter van het gewas. De zaden werden verkocht aan handelaars, die leverden aan de zeepziederijen van Ninove en Aalst of leverden aan de Scheldekaaien in Wichelen of het ook naar de molens in de omgeving brachten. De molens, draaischijf van de dorpseconomie, beschikten dikwijls enerzijds over steenkoppels die graan konden malen en anderzijds ook steenkoppels om uit het koolzaad olie te slaan of persen. Van de koolzaadoogst ging niets verloren. De stengeldelen werden aangewend om vuur aan te maken en de bakovens warm te stoken. De oliekoeken, afval verkregen na de persing, werden aangewend als eiwitrijk veevoeder of als bemesting. In de tweede helft van de 19de eeuw verloor de koolzaadteelt aan belang, vanwege de stijgende concurrentie van petroleum als brandstof voor de verlichting⁽⁴⁷⁾. De toenemende demografische druk en als gevolg daarvan de arealversnippering, stelden het platteland voor de keuze om ofwel het teveel aan arbeidskrachten uit te stoten naar de stad of om alternatieve bronnen van inkomsten en tewerkstelling aan te wenden.

De vlasteelt vroeg een hoge inzet van arbeid en kon aldus een grote hoeveelheid verdoken werkloosheid opsorpen. Zo spitte men veelal, in plaats van te ploegen, het vlareaal om, om de onkruidvorming als gevolg van de tarweteelt tegen te gaan. Het werd ook meermaals gewied, wat zestig tot negentig dagen in beslag nam en gewoonlijk werd uitgeoefend door vrouwen. De aanwezigheid van goedkope en periodisch gebonden arbeid was voor de teelt absoluut noodzakelijk. Het vlas moest heel wat bewerkingen ondergaan van bij het oogsten of het 'slijten' tot het spinklaar maken. Men maakte eerst een band van vlas door een handvol vlas in de lengte aan elkaar te knopen. Vervolgens trok of 'sleet' men een twaalftal handgrepen vlas, die dan door de geknoopte vlasband werden dichtgebonden. De verschillende vlasbanden werden gegroepeerd in schoven op het veld, dit is de vlasmijt. Eens het vlas voldoende droog was, haalde men de oogst binnen om vanaf eind augustus, wanneer het op het veld minder druk werd, over te gaan tot de verwerking van de oogst. Vooreerst moest het vlas ontzaad worden. Dit gebeurde ofwel door middel van een reepbank, een houten plank met in het midden een ijzeren kam en aan weerszijden zat een arbeider. Op die manier werden de vlasstengels beurtelings door de reep getrokken waardoor de zaaddozen loskwamen. Men gebruikte ook de boothamer, een zware houten blok met een kromme steel, waarmee men op het vlas sloeg dat op de grond uitgespreid lag. Het vlaszaad werd verzameld en te drogen gelegd. Hierna werden de zaadhulzen gebroken met een dorsvlegel en gezuiverd met de wanmolen. Het zaad zelf werd later aangewend als zaaigoed of verkocht aan de olieslagmolens, die er lijnolie uittrokken en van het afval na de persing lijnkoeken vervaardigden. Het kaf werd aan de dieren gevoederd. De vlasstengels zelf werden te roten gelegd in rootputten, met stilstaand water, of verankerd in de beek. De bedoeling was dat de bast en de vezels via een rotingsproces elkaar loslieten. Een te kort of te lang rotingsproces kon de vlasoogst in kwaliteit laten dalen en zelfs totaal waardeloos maken. Tevens verkreeg het vlas hierdoor zijn typisch geel-witte kleur. Op het te roten gelegd vlas bracht men een laag stro aan en vervolgens aarde en stenen aan, kwestie van het drijven tegen te gaan. Na twee tot drie weken haalde men het vlas uit de rootputten of de beek en liet het water uitsijpelen. Hierna bracht men alles terug naar de akker, waar het in een dunne laag of in kapellen werd gedroogd. Omdat het vlas onder invloed van het zonlicht ook werd gebleekt en om rotting te voorkomen, moest men het meermaals keren. Eens alles droog bracht men het naar de schuur, om het verder te bewerken wanneer men meer tijd had. Om de vlasvezels te verwijderen van de schors en de houtdeeltjes ging men over tot het braken. Hiervoor gebruikte men een braakhamer of kerfhamer, omdat er ribben waren in aangebracht. Door het voortdurend slaan op de uitgespreide vlasstengels werd de houtpijp gebroken. Om het vlas te zuiveren van de houtdeeltjes of lemen en de zwakke, gebroken en kortere vezels zou men vervolgens het vlas zwingelen met een zwingelplank of -molen. De zwingelplank bezat een insnijding waarin de stengels heen en weer werden geschoven. Bij een zwingelmolen hield men de stengels tegen het molenrad. De lemen werden verzameld en verwerkt door de metsers bij bepleistering. De korte, gebroken en zwakke vezels werden verzameld en aangewend voor minderwaardig garen dat de naam kreeg van klodden of werk. De mooie, lange vezels werd dan op hun beurt nog eens gezuiverd. Dit gebeurde met een soort kam of hekel. Dit is een houten blok bezet met ijzeren tanden waarover het vlas werd gehaald. Men herhaalde

de bewerking waarbij men steeds andere hekels gebruikte van grove (weinig tanden) tot fijne hekels (veel tanden). Pas nu was het vlas spinklaar.

Wanneer we nu naar de omvang van het vlasareaal kijken, kunnen we de evolutie van 1735/40 tot 1846 vrij goed volgen.

Grafiek 2:

Verhouding landbouwgrond – vlasareaal 1735/40 – 1846

Bron: zie noot bij tabel: Omvang van het koolzaad- en vlasareaal (1735/40-1846) in hectare, p. 265.

Wat opvalt is dat de evolutie van het vlasareaal (zie ook grafiek 1) gekenmerkt wordt door fluctuaties; een constante valt niet te onderkennen in het verloop. Tussen 1735/40 en 1764 kende het vlasareaal een aangroei met bijna 5 ha, hetzij een aangroei van 40%. Alhoewel dit een berekend cijfer is kan de groei verklaard worden door een viertal factoren. Vooreerst was de vlasuitbreiding mogelijk door het verder op punt stellen van het rotatiesysteem en zorgde de demografische groei voor een ruim aanbod aan goedkope arbeidskrachten. De introductie van de aardappel maakte het mogelijk dat teelten konden in omvang worden ingekrompen ten voordele van vlasareaal, terwijl het in cultuur brengen van de resterende gemeenschappelijke gronden een uitbreiding van het landbouwareaal in zijn totaliteit betekende. Dit alles gebeurde op een ogenblik dat de vraag naar vlas steeg als gevolg van de expansie in de linnennijverheid. Toch zou de eigen vlasproductie niet volstaan om de weefgetouwen draaiende te houden(48). Van 1764 tot 1810 had men een daling met circa 5 ha, waardoor men terug op het niveau van 1735/40 viel. Waarschijnlijk was een uitbreiding of op zijn minst een stabilisatie op hoog niveau van het vlasareaal, ten nadele van graan- of aardappelteelt, onder druk van slechtere economische tijden en de verder aangroeiende bevolking niet meer

mogelijk was. Tijdens de komende jaren zou de vlasteelt in Helder gem de omvang van 1764 niet meer halen. Trouwens het laatste kwart van de 18de eeuw en het eerste kwart van de 19de eeuw wordt gekenmerkt door de relatief sterker stijgende prijzen voor tarwe, wat een aantal landbouwers zal verplicht hebben tot het overschakelen op de productie van voedingswaren. Voeg daarbij nog de stijgende pachtprizen en het wordt duidelijk dat men tijdens deze periode en de Franse tijd als het ware verplicht was over te schakelen op tarwe en aardappelen. De algemene verspreiding van de aardappel als voedsel voor mensen moet binnen dit kader te situeren zijn(49). De Continentale Blokkade (1806) deed trouwens de afzet van linnen dalen en dus ook de vraag naar vlas, terwijl de politieke en militaire troebelen er dus voor zorgden dat het interessanter was om voedingsgewassen te verbouwen(50). Van 1810 tot 1829 bleef het vlasareaal stabiel met 12 ha. Tijdens deze periode begon de Engelse mechanische vlasindustrie steeds meer Vlaams vlas op te kopen. Vlashandelaars uit het Land van Waas konden niet meer aan de vraag voldoen en zouden in onze streek steeds meer vlasgaarden opkopen om het te exporteren als vlas afkomstig uit het Land van Waas. Dit dreef de prijzen van vlas omhoog samen met de tendens tot dalende lonen, betekende dit een stimulant tot behoud van een zekere omvang van het vlasareaal 51. De demografische druk stond echter niet toe om het vlasareaal verder uit te breiden ten nadele van de broodgraan- en aardappelteelt. Van 1829 tot 1846 kende het vlasareaal een zeer snelle terugval als gevolg van de dalende vraag naar Vlaamse vlas op de buitenlandse markten. Vooral Engeland zou voortaan het tot 60% goedkoper Russisch vlas verkiezen boven het Vlaamse vlas, hierin gevolgd door de opkomende Belgische mechanische vlasspinnerijen, die in de jaren 1840 reeds 10% importeerden. Het was ook een gevolg van de dalende vraag naar handgeweven linnen en de mislukte voedseloogsten, die indirect verplichtten tot het telen van voedingsgewassen vanwege de hogere voedselprijzen.

De vraag rijst wat het belang was van het vlasareaal ten opzichte van het landbouwareaal.

Tabel: Evolutie van het vlasareaal ten opzichte van de landbouwgrond (1735/40 - 1846)(52)

Jaar	1735/40	1764	1804	1829	1840	1846
Landbouwgr. in ha	317,20	317,20	317,20	317,20	317,20	317,20
Vlasareaal in ha	12,30	17,22	12	14,76	8,60	8,09
% aandeel	3,88	5,42	3,78	4,65	2,71	2,55

De bovenstaande tabel en grafiek 2 geven een duidelijk beeld van de situatie. We stellen vast dat het procentuele aandeel van het vlasareaal binnen de totale landbouwgronden maximum 5,42 procent bedraagt in 1764 en een minimum kent in 1846 met 2,55% alhoewel de procentuele verhouding van 1840 deze van 1846 sterk benaderd. De procentuele waarde voor 1804 benadert de waarde zoals ze berekend werd door M. FAIPOULT voor het jaar IX (1800 - 1801)(53). Alhoewel de vlasteelt een belangrijke

plaats had ingenomen binnen de agrarische activiteit, was zij echter niet van die aard dat zij de getouwen draaiende kon houden. Er was dus een belangrijke aanvoer van vlas uit andere gemeenten en regio's noodzakelijk. Immers een niet onbelangrijk deel van het eigen vlasareaal werd door de eigen bevolking geconsumeerd als linnen. Als gevolg hiervan ontstonden interregionale verschillen tussen de vlasproducenten (vb. het Land van Waas) enerzijds en de vlasconsumenten (vb. het Land van Aalst met onder meer Heldergerm) anderzijds, die gedurende het Ancien régime en de eerste helft van de 19de eeuw meermaals het politiek schouwspel beheersten(54). Het gevolg was dat er in de 18de eeuw slechts vrije uitvoer van vlas gold tussen 1757 en 1766 en na 1784. De Fransen zouden het opnieuw verbieden in 1793(55). Tijdens de Hollandse periode vroegen de linnenhandelaars een exportverbod voor vlas, maar er kwam een gematigd tolregime zodat de Engelse mechanische vlasspinnerijen zich hier kwamen bevoorraden. Ook na de Belgische onafhankelijkheid ging niet in op de vraag van de wevers, linnenhandelaars en gemeentebesturen om een exportverbod voor vlas op te leggen. Het gevolg was dat het Land van Waas vrij zijn vlas kon uitvoeren en zelfs vlassgaarden hier moest opkopen, dit ten nadele van de eigen plaatselijke, Heldergermse vlasspinnerijen en linnenwevers. Pas in 1847 ging de Belgische overheid hierop in(56). De kostprijs van linnen werd naast arbeid, voor het overgrote deel bepaald door de prijs van vlas, omdat technische innovaties bijna geheel afwezig waren. Sinds het laatste kwart van de 18de eeuw en het eerste kwart van de 19de eeuw kende het vlas een steeds toenemend aandeel in de kostprijs van de linnenproductie en zou zelfs tijdens de periode 1836 - 1840 ongeveer 78 % van de kostprijs van linnen uitmaken(57).

De vlasteelt is in Heldergerm mogelijk geweest dankzij het ver doorgedreven vruchtwisselingssysteem met ruime aandacht voor bemesting. Dankzij de introductie van de aardappelteelt kon de stijgende bevolking gevoed worden, terwijl de arealen versnipperd werden. Aldus was het mogelijk om met een gezin van de opbrengst van een klein hoeveareaal te leven. De verdoken werkloosheid werd afgeleid naar de grotere hoeven waar men nood had aan goedkope en seizoensgebonden arbeid. Dit was eveneens een voorwaarde voor de verbouwing van vlas met zijn hoge arbeidsinzet. Tijdens het dode winterseizoen vonden de keuterboeren een bron van inkomsten in het spinnen en weven of bewerken van het vlas. Deze twee pijlers, met name de vlassnijverheid en de aardappelteelt, waren de fundamente van Vlaanderen tijdens de 18de eeuw. Maar de afhankelijkheid van deze twee pijlers zouden catastrofaal worden tijdens de jaren veertig van de 19de eeuw toen de aardappel- en roggeoogst mislukten en de rurale linnennijverheid in crisis verkeerde. De uitstoot van mensen naar de stad zou pas mogelijk worden bij de eerste industrialisatie. Meteen komen we bij een andere problematiek namelijk het belang van de linnennijverheid voor de tewerkstelling te Heldergerm.

6. De linnennijverheid

Tot en met de eerste helft van de 19de eeuw vond Heldergerm een aanvullend gezinsinkomen in de linnennijverheid. Dankzij de hoge agrarische ontwikkeling en de proto-industriële activiteit genoot het platteland een relatieve welstand en kon de bevolking verder stijgen terwijl de stedelijke demografie nagenoeg constant bleef. De mislukte graan- en aardappeloogsten rond het midden van de 19de eeuw, de crisis in

de vlasnijverheid en het ontbreken van valabele tewerkstellingsalternatieven zouden Heldergem in zijn basisstructuren aantasten.

7. De spinactiviteit

We wensen hier nader in te gaan op de productieorganisatie en de arbeidsparticipatie van de linnennijverheid, zijnde het spinnen, en het belang ervan te Heldergem.

Merk op dat we niet nader in gaan op andere arbeidsprocessen eigen aan de vlasnijverheid zoals het wieden, slijten, roten, boken, zwingelen, ... De reden hiervoor ligt hem in het ontbreken van deze quantitative gegevens in onze bronnen. We wagen ons dan ook niet aan mogelijke berekeningen omdat deze op geen enkele manier kunnen geverifieerd worden met quantitatief bronnenmateriaal.

Voor wat betreft het cijfermatig aspect van de arbeidsparticipatie, meer bepaald het spinnen en het weven, duurt het tot de nijverheidstelling van 1738 alvorens we enig zicht krijgen op de lijnwaadwevers ten lande(58). Jammer genoeg geeft deze nijverheidstelling geen informatie over de omvang van het aantal spinsters. Over de arbeidsparticipatie van de vrouw in het proto-industrialisatie productieproces zijn we dus minder uitvoerig ingelicht, dan over de weefactiviteit. "*Het werken vande canten [kantklossen] ende spinnen vande gaerens is de exercitie van meest alle vrouw personen vande lande, ende mits alhier niet opgenomen.*" lezen we in het postscriptum van de samenvattende tabel van de nijverheidstelling uit 1738. Het is pas met de nijverheidstelling van het jaar X (1802) dat we enig zicht krijgen op de quantitative arbeidsparticipatie inzake het spinnen. En dan nog moeten we voorzichtig zijn met deze cijfergegevens, zoals verder zal blijken. Soms namen ook mannen aan het spinnewiel plaats, vooral dan ouderlingen en jongens. Meisjes werd als vrij jong het spinnen aangeleerd(59). Het eigen verbouwde vlas werd, gedurende de volledige 17de en 18de eeuw, door de wevers- en landbouwersvrouwen gesponnen om de eigen weefgetouwen draaiende te houden. Bij een tekort aan vlas bevoorradde men zich op de markt van Geraardsbergen van gehekeld vlas, terwijl een overschot aan garen op de markt van Herzele te koop werd aangeboden. Hun loon was dus het verschil tussen de prijs van het vlasgaren en de prijs betaald voor gehekeld vlas, de grondstof. Deze economische organisatievorm of Kaufsystem-structuur zal kenmerkend zijn voor de ganse 18de eeuw en tot het begin van de 19de eeuw. Het Kaufsystem is een productiesysteem waarbij de producent (spinster of spinner) de eigenaar is van de productiemiddelen (spinnewiel, grondstof, ...) en het afgewerkt product (vlasgaren) verkoopt aan een wever of handelaar(60).

Tijdens de 19de eeuw kwam in de spinproductie het putting-out-system of ook wel het Verlagsystem in voege. Het putting-out-system is een productiesysteem waarbij de producent (spinsters of spinner) produceert op commissieloon met de haar/hem ter beschikking gestelde grondstoffen, die eigendom zijn en blijven van een handelaar-ondernemer. Het is opvallend dat de aanvang van het putting-out-system voor het spinnen te situeren is binnen de crisisperiode van de spinactiviteit. Voor het spinnen onderscheidde de L'enquête sur l'industrie linière in 1840 drie productievormen:

- 1) spinsters die hun eigen geteeld en bewerkt vlas spinnen voor de productie van het eigen weefgetouw. Deze noemen wij de 'autarkische spinster'.

- 2) spinsters die werken op bestelling met vlas dat hun ter beschikking werd gesteld door handelaars en/of fabrikanten. Deze noemen wij de 'stukloon spinsters'.
- 3) spinsters die zelf hun vlas aankochten op de markt en het garen er achteraf weer te koop aanboden. Deze noemen wij de 'zelfstandige spinsters'.

De meest voorkomende categorie in Heldergerm was deze van de 'autarkische en de zelfstandige spinster'(61).

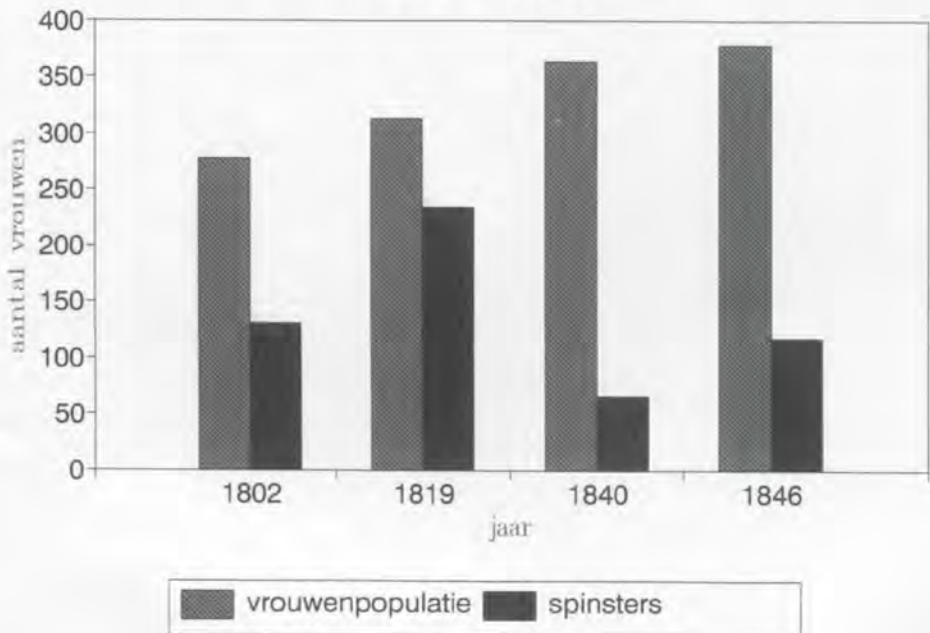
Een groeiend aantal spinsters zou, zeker vanaf het tweede dennium van de 19de eeuw, nog slechts de ruwe grondstof spinnen die geleverd werd door de koopman en waarvoor ze een stukloon betaald kregen. Alhoewel ze geen risico's hadden ten opzichte van de zelfstandige spinsters, die zelf vlas aankochten en hun garen zelf weer verkochten, verdienden ze toch meer dan deze laatsten(62). In 1840 ontvingen de stukloon spinsters 50 tot 60 centiemmen per dag, terwijl de zelfstandige spinsters slechts 30 tot 40 centiemmen haalden(63).

Vanaf het tweede kwart van de 19de eeuw zal de vraag naar handgesponnen vlasgaren dalen als gevolg van de introductie van katoengaren bij het weven van linnen, het gebruik van geïmporteerd en later in België zelf geproduceerd mechanisch vlasgaren en de dalende vraag naar lijnwaad zelf(64).

De mate waarin men deelnam aan de spinactiviteit werd in grote mate bepaald door de oppervlakte van het eigen landbouwareaal van de spinsters en de mogelijkheden om zich te verhuren als seizoenarbeidster (o.a. wieden) op de grotere hoeven. Over het algemeen neemt men aan dat de landbouwactiviteit voor de man ongeveer drie tot vier

Grafiek: 3

Verhouding vrouwenpopulatie – spinsters 1802 – 1846

Bron: zie noot bij de tabel: *Evolutie van de spingraad (1802-1846)*, p. 273

maanden arbeid per jaar bood, terwijl de rest van het jaar kan besteed worden aan de proto-industriële activiteit. Voor de spinster lag dit aantal arbeidsdagen lager maar kwamen daar, naast de agrarische activiteit, nog een aantal huiselijk taken bovenop zoals het opvoeden van de kinderen, koken, ...

Laten we nader nu nader ingaan op de arbeidsparticipatie van de vrouw in het proto-industriële verloop van de linnennijverheid en het ontstaan en de invloed van de mechanische vlasspinnerijen. Grafiek 3 en de tabel met de evolutie van de spingraad geven ons een duidelijk verloop van de spinactiviteit voor de periode 1802 - 1846.

Tabel: Evolutie van de spingraad (1802 - 1846)(65)

Jaar	1802	1819	1840	1846
vrouwenpopulatie	277	313	363	378
spinsters	130	234	66	117
% aandeel	59,6	74,76	18,18	30,95

Vanaf 1840 wordt de discrepantie tussen de vrouwelijke bevolking en spinsters, steeds groter. Een belangrijk deel van de spinsters moest dus gedurende deze periode overgeschakeld zijn op de productie van kant, wat wordt bevestigd door de dalende aanwezigheid van spinnewielen in boedelbeschrijvingen(66). Door de stijgende vlas-prijzen en de dalende prijzen van linnen op het einde van de 18de eeuw tot en met de eerste helft van de 19de eeuw werd het loon van de spinsters aldus uitgehold. Rekeninghoudend met de hoge graad van weduwen met gezinslast waren ze aldus de eersten die getroffen werden door de crisis. Hun garenproductie was immers in de eerste plaats afgestemd op de verkoop op de markt en aldus onder invloed van het conjuncturele verloop(67).

Naarmate de opkomende mechanische vlasspinnerijen en de dalende prijs van dit vlasgaren verder doordringen op de markt, kiezen steeds meer wevers voor het mechanisch gesponnen vlasgaren. Het prijsverschil tussen het mechanisch gesponnen garen en het handgesponnen vlasgaren werd steeds kleiner om na 1840 over te hellen in het voordeel van het mechanisch gesponnen garen. Tegelijkertijd daalden de prijzen voor het linnen en stegen de voedselprijzen waardoor de wevers ertoe gedwongen werden mechanisch garen te verkiezen boven het handgesponnen garen(68). Alhoewel de wevers in het begin, als gevolg van de gehechtheid aan de traditie, hun afkeer aan het mechanisch vlasgaren zullen laten blijken, zullen ze toch overschakelen op dit garen, omdat het hen de mogelijkheid bood hun lonen op te trekken(69).

In 1846 zaten in Heldergem op een totaal van 320 spinsters er 203 spinsters zonder werk. Om de nood bij de spinsters, en indirect ook de wevers, te lenigen stelden de gemeentebesturen in 1840, waaronder Heldergem, goedkoop vlas ter beschikking van de spinsters, waardoor aldus de werkloosheid enige tijd kon worden opgevangen, terwijl andere spinsters werden omgeschoold tot kantwerksters op initiatief van lokale wereldlijke besturen en geestelijken (cfr. 8. De kantactiviteit). Het progressief verbruik van mechanisch vlasgaren door de wevers, de agrarische depressie en de concurrentie van katoen zullen de spingraad verder en nog vlugger laten afkalven(70).

Merken we tenslotte op dat het vlasareaal gedurende de ganse beschouwde periode

quantitatief niet volstond om de spinsters aan het spinnewiel te houden. Het toont eens te meer de zwakke positie van de spinster in het productieproces aan, die zeer afhankelijk was van het conjuncturele verloop van de vlasmarkt en de linnenhandel en de indirecte invloeden zoals de vraag, het aanbod en het al dan niet mislukken van de vlasoogst. Zij zullen trouwens het eerst getroffen worden door de mechanisatie in de vlasindustrie met name door de import van mechanisch vlasgaren en de oprichting van de vlasspinnerijen in België(71).

We kunnen aldus stellen dat de spinsters, gelet op de hoge graad van weduwen met gezinslast, de zwakste schakel waren in het productieproces. De crisis in de spinactiviteit zet zich in tijdens het laatste kwart van de 18de eeuw en zal, op enkele korte heroplevingen na, zich doorzetten tot de eerste helft van de 19de eeuw. Meer nog dan de weversgezinnen, worden de spinsters een groep verpauperde bezitslozen, zonder enig zicht op een betere toekomst. In tegendeel, de mechanisatie van de vlasindustrie zal hen in de eerste plaats treffen. Tijdens de Franse periode waren reeds initiatieven genomen om de vlasindustrie, en meer bepaald de vlasspinnerij, te mechaniseren. Lieven Bauwens trachtte reeds na 1799 zijn mechanische katoenspintechniek toe te passen op vlas. In 1810 zou hij toegeven dat zijn pogingen mislukt waren als gevolg van de lage lonen van de landelijke spinsters. In 1810 zou Napoleon een wedstrijd uitschrijven, met één miljoen frank als tegenprestatie, voor de uitvinding van een vlasspinnemachine(72). Al de pogingen tot in 1838 ondernomen te Gent, mislukten of waren onbelangrijk(73). Op andere plaatsen in België slaagden ze soms na veel moeite. In het Verenigd Koninkrijk was de situatie net omgekeerd. De uitvinding van de Fransman Girard vond er na 1810 vlug ingang en werd vooral toegepast in Leeds, Dundee en Belfast. Binnen de kortste keren zou de West-Europese markt overspoeld worden met Engels mechanisch vlasgaren. Het hoeft dan ook geen verwondering te wekken dat het putting-out systeem hier zal geïntroduceerd worden(74). De hoge vasprijzen stelden hen in de onmogelijkheid om nog langer de garenmarkt van grondstof te verzekeren. Om de garenmarkt te bevoorraden en de linnenproductie te verzekeren zullen de handelaars-fabrikanten overgaan tot de introductie van het putting-out systeem, waarbij aan de spinsters grondstof van de handelaars ter beschikking werd gesteld, die ze daarna sponnen tot garen en er een stukloon voor uitbetaald kregen. Voor de spinsters lagen de lonen hoger terwijl het risico lager lag, wat het systeem snel zal doen uitbreiden tot halverwege de jaren veertig van de 19de eeuw. Het progressief verbruik van mechanisch vlasgaren en de crisis in de traditionele linnennijverheid zal het systeem na 1845 al even snel weer afbouwen(75). Merk op dat de spinsters een comparatief kostenvoordeel konden bekomen door fijner vlas te gaan spinnen, maar dan moet men kunnen beschikken over kwaliteitsvlas en dat was er steeds minder. Sinds de jaren 1820 werd het kwaliteitsvlas steeds meer geëxporteerd zodat enkel het werkvlas ter beschikking bleef. Anderzijds konden de verarmde spinsters de prijzen voor het kwaliteitsvlas niet betalen, konden de wevers dit kwaliteitsvlasgaren om dezelfde reden niet betalen en had het kwaliteitslinnen op de afzetmarkt het kleinste aandeel. Het ruraal lijnwaad was en bleef immers een massaal geproduceerd en goedkoop textielproduct (76).

8. De kantactiviteit

Vrouwen en ouderlingen werd dus verplicht uit te kijken naar een andere bron van inkomsten. Het vervaardigen van kant, zowel klos- als naaldkant, bleek de enige voor de hand liggende oplossing. De eerste vermelding over het produceren van kant in het Land van Aalst dateert uit 1764 (cfr. supra), maar over kwantitatieve gegevens beschikken we niet. Wanneer de vlasnijverheid in volle crisis verkeerd, ziet de overheid een mogelijke oplossing in de oprichting van een kantschool, waar jonge meisjes deze textielkunst konden aanleren, maar het bleef een slecht betaalde activiteit. Rond 1900 verdient een kantwerkster één frank per dag waarbij ze 12 tot 13 uren werkt.

Het absolute laagtepunt lag omstreeks 1840. Er heerste enorme armoede en de bedelarij vierde hoogtij. Toen waren het de eenvoudige dorpspastoors en kloostergemeenschappen die opnieuw kantlessen inrichtten en een langzame heropbloei begon. In Heldergerm was het pastoor De Maeyer die in 1842 het initiatief nam en een bloeiende school stichtte.

Evariste Van Puymbroeck, een bedreven kantwerkster uit Beveren-Waas, nam de leiding van de school op zich. In de beginperiode volgden 65 meisjes de lessen. Na haar dood zette Nathalie Hofkens uit Nieuwkerken-Waas de taak verder en weldra steeg het aantal cursisten tot boven de honderd. Bij de oprichting van het klooster in 1853 zetten de zusters het onderricht verder.

De invoering van de leerplicht in 1914 was een streep door de rekening van de kantscholen. Vele leerlingen gingen naar 'de andere school' en het aantal kantleerlingen liep fel terug.

Nochtans, tussen de twee wereldoorlogen, was onze streek een bloeiend kancentrum. In Heldergerm noteerden wij ruim 170 kantwerksters. De belangrijkste producent was Julia Antheunis uit de Hallebaan. De firma werd gesticht in 1921 en produceerde tot in 1930. Vooral de Venisekant werd er verhandeld. Ruim 75 meisjes stelde zij tewerk. In onze buurgemeente Haaltert waren er niet minder dan 37 kantuitgevers actief. Ook Kerksken en Denderhoutem waren zeer bedrijvig. De vestiging van het huis Minne-Dansaert te Haaltert in was voor onze dorpen van uitzonderlijke betekenis. Er volgde een verrassende heropleving van het economische leven. In twee jaar verdubbelde het loon van de werksters. Minne-Dansaert bracht in deze moeilijke tijd een zekere graad van welvaart in Haaltert en omgeving(77).

Onder druk van de mechanisch geproduceerde kant, begon deze activiteit te tanen om in de veertiger jaren gedeeltelijk te verdwijnen. De confectie-ateliers in het omliggende boden toen betere arbeids- en loonvoorwaarden.

9. De weefactiviteit

Tot op het einde van het Ancien Régime oefende het corporatief stelsel met zijn ambachten en gilden een onmiskenbare invloed uit op de economische organisatie en productie in de stad. Deze economische organisatie was op het platteland onbestaande. Gedurende de 16de eeuw werd het stedelijk systeem reeds aangetast en de afbrokkeling zou nog toenemen in de loop van de eeuwen. In verscheidene textielcentra

werden de lonen in de 17de en 18de eeuw niet langer bepaald door de ambachtsreglementen, maar door het conjunctureel verloop met andere woorden door vraag en aanbod. De opkomst van de transatlantische handel en de vestiging van het handelskapitalisme is daar niet vreemd aan(78).

Als gevolg van de transatlantische handel steeg de vraag naar licht en goedkoop textiel. Het is opvallend dat de productie van goedkoop linnen uitsluitend geconcentreerd was op het platteland, terwijl de stad zich toelegde op de apprentatie van linnen en de productie van dure weefsels zoals zijde, saaien, damast, gemengde stoffen, ... Tussen de linnenwever en de -handelaar ontstond aldus een symbiose waarbij het platteland handig inspeelde op de vraag naar bepaalde textielsoorten en het productieproces tegelijkertijd kon onttrokken worden aan de controle van de stedelijke ambachten(79).

Door de uitvoering van de ordonnanties van de nationale overheid en de verordeningen van de stadsmagistraat betreffende onder andere het zegelen en meten van het linnen, behield de stad een zekere controle op de linnenproductie en -handel, zij het in beperkte mate, en verzekerde ze zich ook van indirecte inkomsten(80).

De rurale wever stond in een onafhankelijke positie enerzijds door het ontbreken van productiecontroleerende structuren en anderzijds was hij de eigenaar van de grondstof en de productiemiddelen. Ondanks het feit dat de vlasteelt in de 18de eeuw was toegenomen en ter plaatse werd verwerkt, moesten de wevers van Heldergem zich nog op de markt van Geraardsbergen gaan bevoorraden van extra vlasgaren(81).

Wanneer de jongens twaalf tot veertien jaar waren, leerden ze weven, terwijl ze voordien al de weefspoelen hadden moeten vullen. In Heldergem waren er in 1764 25 arme huishoudens die geen gronden bezaten, maar hun brood enkel verdienden met weven en spinnen in de winterperiode en daglonen in de zomer(82). De Kaufsystem-structuur is dus ook kenmerkend voor het linnenweven tijdens de volledige 18de eeuw en tot het begin van de 19de eeuw.

Tijdens de eerste helft van de 19de eeuw waren er in de weefproductie verschillende vormen ontstaan. Zo gaat men op een beperkt aantal plaatsen over tot de concentratie van meer wevers en weefgetouwen onder éénzelfde dak. In 1840 onderscheidde de parlementaire onderzoekscommissie de volgende vijf vormen van weefproductie:

- 1) de wever-landbouwer, met een hoeve van twee tot drie hectare en die zichzelf voorzag in de voedsel- en vlasbehoefte. Bij eventuele vlastekorten bevoorradde hij zich op de markt. De ganse familie hielp mee in het productieproces.
- 2) de wever-dagloner bezat minder grond en kocht zijn vlas, al dan niet op crediet, bij een handelaar of vlasboer. Zijn linnen verkocht hijzelf op de markt of aan een tusenagter of kutser.
- 3) de wever-fabrikant kocht het vlas op het veld, liet het bewerken en verwerken op weefgetouwen bediend door familieleden of knechten. Hij controleerde het ganse productieproces.
- 4) de thuiswerkende wever werkte op bestelling van een handelaar of een particulier. Hun aantal was in 1840 nog vrij beperkt.
- 5) de atelierwevers weefden in loondienst en groepsverband met mechanisch gesponnen vlasgaren. Binnen de totale productie vormden deze wevers in 1840 een verwaarloosbaar aandeel(84).

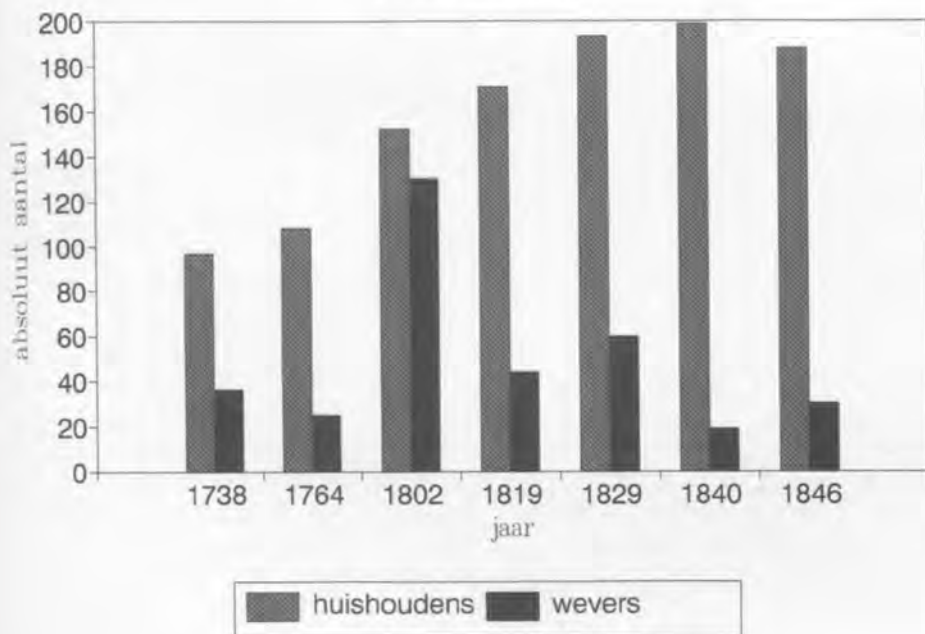
Voor onze gemeente vinden we vooral de wever-landbouwer en de -dagloner terug, alhoewel de wever-fabrikant ook aanwezig was.

De introductie van het putting-out system moet ons inziens te situeren zijn als een gevolg van de economische crisis, waardoor een aantal kooplui zich voortaan ook gingen bezighouden met de productie. Door de stijgende grondstofprijzen en de dalende prijzen voor het lijnwaad waren een aantal wevers niet meer in staat om de productie nog langer te verzekeren en alle risico's op zich te nemen. Als gevolg van de crisis werden ook de winsten van de kooplui steeds kleiner evenals hun marktaandeel. Om hun marktaandeel en hun inkomsten op zijn minst te behouden, moest de continuïteit van het aanbod aan linnen verzekerd zijn, wat niet meer vanzelfsprekend was, gelet op het verarmingsproces en de stijgende werkloosheid onder de spinsters en wevers(85).

Aldus kunnen we stellen dat het Kaufsystem tot aan de vooravond van de ondergang van de rurale linnennijverheid de overheersende economische structuur was, waarbinnen men produceerde en verhandelde. Pas tijdens de crisisperiodes wordt in zeer beperkte mate het putting-out system geïntroduceerd, terwijl de industrialisatie reeds in opgang was. Er was in Heldergem, zoals elders in Vlaanderen, geen vermeldenswaardige overgang geweest van een putting-out system over de manufacturen naar de mechanische fabrieken, zoals dat in de wol- en katoennijverheid wel het geval was geweest(86).

Grafiek 4:

Evolutie weefgraad 1738 - 1846

Bron: zie noot bij de tabel: *Evolutie van de weefgraad (1738-1846)*, p. 278

Teneinde een zicht te krijgen op de evolutie van het aantal wevers gedurende de periode 1738 - 1846, lijkt het ons best grafiek 4 en de tabel met de evolutie van de weefgraad te gebruiken. Bij de evolutie van de weefgraad wordt immers rekening gehouden met het aantal huishoudens of anders gezegd we zien meteen hoeveel huishoudens een, al dan niet aanvullend, inkomen verworven door lijnwaad te weven.

Tabel: Evolutie van de weefgraad (1738 - 1846)(87)

Jaar	1738	1764	1802	1820	1829	1840	1846
Aantal huishoudens	97	108	152	171	193	199	188
Aantal wevers	36	25	130	44	60	19	30
Weefgraad in %	37,11	23,15	85,53	25,73	31,09	9,55	15,9

Van 1738 tot 1764 daalt de weefgraad, waarna de weefgraad zich situeert rond het fenomenale getal van 86% in 1802 om in 1820 te zakken tot rond de 26%. In 1829 bereikt de weefgraad zijn tweede hoogste niveau namelijk 31%, om in 1840 reeds opnieuw gedaald te zijn tot rond 9,55% en in 1846 komt het niveau opnieuw iets hoger te liggen namelijk rond 15,9%. We stellen algemeen vast dat gedurende meer dan honderd jaar circa één derde van de huishoudens een, eventueel aanvullend, inkomen betrokken uit de lijnwaadweverij.

We noteren dat in 1738 de proto-industrialisatie in Heldergem reeds tot volle bloei was gekomen; bijna de helft van de huishoudens hield zich bezig met de linnenweverij. Dat de weefgraad in 1764 lager lag dan in 1738 is ons inziens een gevolg van verschillende factoren. Voor eerst was er in 1764 een overaanbod aan linnen door de verdere uitbouw van de proto-industrie op het platteland en de toenemende concurrentie van andere weefsels, zoals de ingevoerde katoentjes die dan onder andere te Gent en te Aalst met exotische motieven werden bedrukt. Maar er was ook de concurrentie van andere linnenproductiecentra, zoals Silezië. Silezië was als gevolg van de Zevenjarige Oorlog (1756 - 1763) een tijd lang uitgeschakeld, maar zou zich na 1763 volledig herstellen en de concurrentie met het Vlaamse linnen op de Spaanse markt opnieuw aanvatten. De linnenmarkt zou dus de eerste tekenen van stagnatie kennen, zodat het aanbod groter was dan de vraag en de prijzen van lijnwaad daalden(88).

Tijdens de Franse periode stijgt de weefgraad. Dit is een gevolg van het feit dat dit cijfer waarschijnlijk het aantal winter-wevers weergeeft en dus een veel hogere waarde geeft dan voor andere perioden. Na 1802 moet de weefgraad verder gedaald zijn als gevolg van de Continentale Blokkade (1806), de Spaanse Coloniale Oorlog (1808 - 1813),

de verovering van Holland (1810) en de Napoleontische Oorlogen(89). Spanje, dat al sinds de jaren zestig van de 18de eeuw zijn invoerrechten op Vlaams lijnwaad en garen had verhoogd, zou deze tolln aanhouden, zelfs tijdens de Franse periode toen het land met Frankrijk was verenigd.

Tijdens de Hollandse periode zou de crisis verder blijven doorgaan. Hiervoor kan men verschillende redenen geven zoals de gestegen vlaprijzen, de dalende lonen en de dalende vraag naar linnen als gevolg van de concurrentie van mechanisch geweven Engels katoen, gemengde stoffen, ... (90). De politieke situatie van 1815 liet ongetwijfeld haar sporen na. De mislukte graanoogsten van 1816 en 1817 en de aardappelplaag van 1817 veroorzaakten hogere voedselprijzen en honger. Trouwens tijdens deze periode bleef de afzet voor meer dan 50% geconcentreerd op Spanje en voor om en bij de 25% op Frankrijk. Doch de Spaanse Opstand (1820 - 1823), het verbod op doorvoerhandel met Spanje over Frankrijk, een hervatting van het Frans tolregime op het niveau van voor 1789 en de buitenlandse concurrentie waren catastrofaal. Deze gegevens verklaren de lage weefgraad in 1820, die zich situeert op het niveau van 1764. Komt daarbij nog dat de Noord-Nederlandse kooplui niet waren afgestemd op de aankoop van Vlaamse linnen en de voorkeur gaven aan de handel in goedkoper Silezisch, West-Faals en Brits linnen(91).

Vanaf de Continentale Blokkade (1806) hadden de Engelsen stelselmatig de Spaans-Amerikaanse koloniale markten voor hun eigen Iers en Schots linnen evenals voor hun katoenen stoffen ingepalmd en dit ten nadele van onder andere de Zuidelijke Nederlanden. Dit verlies aan afzetmarkten werd tijdens het verdere bestaan van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden gecompenseerd door Nederlandse koloniale markten en handelsrelaties. Terwijl in den beginne de hereniging der Nederlanden met vele moeilijkheden gepaard ging, had het Zuid-Nederlandse linnen de weg naar Noord-Nederland gevonden en via Amsterdam en Rotterdam de weg naar de Nederlandse kolonies. Naast de heroriëntatie van de lijnwaadhandel, steeg de weefgraad ook door een verdere ontkoppeling tussen landbouw en nijverheid. Voor steeds meer huishoudens werd de linnennijverheid de enige bron van gezinsinkomen. Dit laat zich duidelijk weerspiegelen in de weefgraad in 1829; met 31% de hoogste uit de door ons besproken periode (met uitzondering voor 1802).

Na de Belgische Onafhankelijkheid (1830) onderging de linnenhandel opnieuw een heroriëntatie namelijk gericht op de afzet in Frankrijk en een herovering van de koloniale markten. De weefgraad in 1840 toont ons duidelijk een daling ten opzichte van 1829. Er zullen verschillende pogingen ondernomen worden om de lijnwaadnijverheid nieuw leven in te blazen zoals het afsluiten van een handelsverdrag met Frankrijk in 1836, maar uitgevoerd in 1838. Daarnaast was er de oprichting in 1838, met omvorming en naamswijziging in 1839, van een 'Association nationale pour la conservation et le progrès de l'ancienne industrie linière' dat de oude handweverij wenste te behouden en de afzetmarkten wenste uit te breiden(92). Het mechanisch geweven linnen werd een geduchte concurrent, maar het handgeweven linnen was nog steeds één derde goedkoper, voornamelijk dankzij een daling van de lonen. De substitutie van linnen door katoen vormde nog geen volwaardig alternatief als gevolg van problemen bij de bevoorrading van de katoenspinnerijen. Door de ontkoppeling van de landbouw met de linnennijverheid, was er voor vele wevers geen weg terug naar de landbouw terwijl

de graad van zelfexploitatie was bereikt.

De sinds 1843 opgerichte comités industriëls zouden de dalende weefgraad sinds 1840 nog een laatste maal kunnen keren, samen met de aanzienlijke overheidssteun sinds 1840 uitgekeerd. De graad van zelfexploitatie werd overschreden na 1840(93). De opkomende industrialisatie lokte de mensen van het platteland naar de stad, want noch de landbouw noch de linnennijverheid bood hen nog enig perspectief. De mislukte graan- en aardappeloogsten zouden hun armoede alleen nog maar verergeren.

In 1841 zou de Bestendige Deputatie van Oost-Vlaanderen, met nationale overheidssteun, cursussen organiseren in het gebruik en de toepassing van de vliegende schietspoel. De reacties van de gemeentebesturen waren hierop zeer uiteenlopend(94). In 1846 werd deze schietspoel te Heldergem bij 26 wevers op een totaal van 30 nog werkzame wevers aangewend en de stalen kam, in plaats van een rieten kam, bij 2 wevers 95. De ruimere verspreiding van deze schietspoel dan de stalen kam is het gevolg van het feit dat de vliegende schietspoel de fysische productiviteit, en bijgevolg het loon, in belangrijke mate opdreef(96). Het gebruik van stalen kammen in plaats van rieten, bleef achterop hinken, omdat de stalen kammen duur waren in aankoop en/of huur en de wevers zelfs verplicht waren om hun rieten kammen te huren. Het duidt er ons nogmaals op hoe ver het verpauperingsproces reeds was ingetreden. De proto-industrialisatie van de linnennijverheid was op sterven na dood, de verschillende goed bedoelde reddingspogingen ten spijt. De lage kwaliteit van het linnen, eens het element van succes, werkte nu in omgekeerde richting. In Heldergem weefde men lijnwaad van middelmatige tot lage kwaliteit waarvan de schering en de inslag was samengesteld op basis van verschillende soorten werkgarens. De weefsels werden in 1846 op de markt van Aalst verkocht tegen 0,7 tot 1 frank per stuk. De Geraardsbergse markt, die men in 1802 nog aandeed, werd niet meer gefrequentieerd.

10. Besluit

De ontwikkeling van de rurale linnennijverheid op een hoog niveau tijdens de 18de was mogelijk geworden door een samenloop van verschillende factoren.

Sinds het einde van de middeleeuwen produceerde het platteland de goedkope textielproducten terwijl de stad zich toeleide op de productie van dure en hoogwaardige stoffen (onder andere zijde, het bleken van linnen, het verven van textiel, ...) en andere gespecialiseerde producten als boeken, wandtapijten, houtsnijwerk, ... Aldus kon men in de stad voldoen aan een vraag naar gespecialiseerde producten en hogere lonen voor de ambachtslui.

De productie van linnen te Heldergem was dus geen breuk met het verleden, maar lag gewoon in het verlengde van dat verleden. Het platteland had altijd al geweven; was het geen wol dat men verwerkte, dan was het vlas. De textielproductie paste perfect in het kader van de landbouw; het verzorgen van een economische activiteit, en dus van inkomsten, tijdens het dode landbouwseizoen die de winterperiode eigenlijk was. Het vlas was de bindende factor tussen landbouwactiviteit en zuiver industriële activiteit, waarbij iedereen van de familie aan het werk kon gezet worden, van jong tot oud. Tegelijkertijd speelde het linnen in op een vraag naar lichter en goedkoper textiel. Dat het lijnwaad, geweven te Heldergem, zoals elders op het Vlaamse platteland,

goedkoop en van lage kwaliteit was, staat vast. Het plattelandslinnen werd via Spanje naar de Latijns-Amerikaanse kolonies verscheept en aangewend als winterkledij voor de negerslaven op de plantages. De allerlaagste kwaliteit werd gebruikt als verpakkingsmateriaal. Zo werd kant verpakt in goedkoop lijnwaad om het te beschermen tijdens het transport. Na gebruik als verpakkingsmateriaal werd het lijnwaad op de plaats van bestemming soms ook nog verkocht.

De opkomst en bloei van de rurale linnennijverheid paste binnen het kader van het handelskapitalisme dat op dat ogenblik heerste in West-Europa. Kooplui in Aalst en Gent kochten in opdracht van kooplui in Antwerpen, Holland of Spanje linnen en verzonden het naar Spanje. In Spanje werd het verscheept naar Amerika, waar het te koop werd aangeboden aan de kolonisten en plantage-eigenaars en werd aangewend als winterkledij voor de negerslaven.

De linnennijverheid kaderde ook binnen het mercantilisme van de 17de en 18de eeuw; de vruchten van de eigen bodem (vlas) zodanig bewerken en verwerken dat iedereen in het eigen land er beter van werd en pas daarna de half afgewerkte of afgewerkte producten verkopen aan vreemde mogendheden, waardoor zoveel mogelijk edel metaal naar de schatkist moest vloeien en er ook zoveel mogelijk moest in blijven. Daarom ook verbood de overheid in de Zuidelijke Nederlanden regelmatig de uitvoer van ongezwingeld vlas. Dit gaf grote voldoening aan de spinsters en wevers, maar tot grote woede van de vlasboeren in onder andere het Land van Waas, want een uitvoerverbod drukte de prijzen voor vlas.

Het is duidelijk dat de linnennijverheid en de demografische groei niet mogelijk was zonder de hoge ontwikkeling in de landbouw en de introductie van de aardappel als substituuut voor graan. Het gevolg was dat de hoevearealen konden opgesplitst worden. Nu nog zien we de enorme versnippering van de gronden, wat in sterk contrast staat met de bijvoorbeeld de situatie in de polderstreek of in Noord-Frankrijk.

Hoe afhankelijk Heldergerm wel was van de aardappel bleek toen tegelijkertijd de graan- en aardappeloogsten mislukten in het midden van de 19de eeuw; honderden inwoners stierven toen ten gevolge van honger en armoede. Men had zich te afhankelijk gemaakt van een monocultuur: de linnennijverheid.

Door de Kaufsystem-structuur waren de lonen zeer laag gebleven en was de overgang naar industrialisatie uitgebleven, terwijl door politieke en economische omstandigheden de afzetmarkten verloren waren gegaan. De Kaufsystem-structuur of de "uitbuiting-door-handel" vormt een verklaringsfactor voor de late industrialisatie van Vlaanderen tijdens de 19de eeuw. Van het ogenblik dat de industrialisatie opgang komt, keren vele dorpelingen het platteland de rug toe en gaan naar de stad om in de eerste fabrieken te werken. Dat ze de lage fabriekslonen en arbeidsomstandigheden aanvaardden, mag ons niet verwonderen daar de lonen en werkomstandigheden op het platteland reeds sinds lang zeer laag en slecht waren. Door de aanleg van de spoorwegen komt dan tijdens de tweede helft van de 19de eeuw de pendelarbeid opgang, een element dat nu nog kenmerkend is voor Heldergerm. Anderen trekken dan naar Wallonië om er definitief te blijven of seizoensgebonden te werken zoals de 'Franschmannen' die, tot na de tweede wereldoorlog, naar Noord-Frankrijk trokken.

11. De 'Franschmannen'

Henri Moreels en Felix Andries tijdens het kappen van de bieten in Chenoise (dpt. Seine et Loire, ten westen van Parijs) (verz. F. Andries)

Tourcoing, Valenciennes, ...) trokken Franse landlieden naar de fabrieken in de steden, waardoor het Franse platteland ontvolkte en er een grote vraag naar goedkope seizoenarbeiders ontstond. Vanuit Heldergem trokken landbouwerszonen als seizoenarbeiders naar Noord-Frankrijk, om daar te werken op de grote boerderijen of in de steenbakkerijen. Anderen verrichtten seizoensarbeid op boerderijen in Waals-Brabant of trokken naar de steenkoolmijnen in Wallonië. Gemeenzaam noemde men deze seizoenarbeiders de 'Franschmannen' (97). In 1899 telde Heldergem 200 seizoenarbeiders of 15,8% van de totale bevolking en in 1901 nog slechts 140 personen of 10,8%.

In den beginne vertrokken enkel de avonturiers en diegenen die het minst uitzicht

Aan de barakken bij de distillerie: Iste rij (vlnr): Petrus De Cock 1, Kamiel Vonck, Marcel Coppens, Robert Capelleman, Petrus De Cock 2 2de rij: Fons (aangenomen zoon van Jan D'Haegeleer), ... Van Geyt (Bambrugge), Adolf Andries, Felix Andries, Felix Allaer, Jan De Spiegeleer, Ernest De Cock. (verz. F. Andries)

hadden op een verdienste. Zij engageerden zich voor een kleine seizoenscampagne. In een volgende fase werkte het voorbeeld van deze pioniers aanstekelijk en ronselden ze ook andere mannen uit het dorp of het omliggende om mee een campagne te verrichten. Aldus wierpen ze zich op als leiders, 'chef d'équipe', van een ploeg seizoenarbeiders die veelal ieder jaar bij dezelfde landbouwer gingen werken. Deze ploegbazen bepaalden de werkvoorwaarden, sloten contracten, organiseerde het werk en zorgde voor tucht. Op de werven verbleven ze in de stallen of inderhaast opgetrokken houten barakken, waarvoor ze huur moeten betalen. In de loop der jaren werden de campagnes ook langer in de tijd. De Franschmannen die tewerkgesteld waren in de landbouw, werkten per hectare van zonsopgang tot zonsondergang en soms zelfs bij het licht van de volle maan, wanneer er hoogdringendheid met de oogst gemoeid was. Diegenen die werkten in steenbakkerijen werden betaald, afhankelijk van het aantal goed gebakken steenovens.

Gedurende de maand mei arriveerden de eerste seizoenarbeiders om de bietenplantjes uit te dunnen. Eens deze eerste activiteit achter de rug bleven ze op de boerderijen aanwezig om allerlei onderhouds- en herstellingswerken uit te voeren. Tijdens de tweede helft van juni arriveerde de tweede groep van Franschmannen om samen met de reeds aanwezigen de graan- en vlasoogst binnen te halen. In de loop van de maanden augustus en september trok het merendeel naar huis. Een kleine groep bleef achter om de bieten te rooien gedurende de maanden oktober en november. Opnieuw trok een deel naar huis, en slechts een heel kleine groep bleef achter om in de suikerfabrieken of chicorei-asten de gewassen te verwerken.

Dit systeem van seizoensgebonden arbeid lag dus duidelijk in het verlengde van het sinds tientallen jaren bestaande systeem van de huisnijverheid in casu de vlasnijverheid. En eens te meer wijst dit op het bestaan van verdoken werkloosheid op het plateland. Een stijgende bevolking die geconfronteerd werd met kleine percelen landbouwgrond en een te lage vraag naar fabrieksarbeid, zorgden voor een Malthusiaanse spanning.

Na de eerste wereldoorlog vertoont het systeem van de Franschmannen de eerste tekenen van verval. Vooreerst trokken de Franse boeren voortaan goedkope arbeidskrachten aan uit Frankrijk zelf, namelijk Bretagne. Maar vooral in eigen land begon de industrialisatie zich volop door te zetten - the gay twenties - terwijl overal arbeiders werden gevraagd voor de heropbouw van het land. Na 1950 blijven hier en daar nog restanten van het systeem over, maar deze zullen definitief verdwijnen door de verdere industrialisatie van Vlaanderen in de gouden jaren 1960.

Meteen komen we bij een ander fenomeen terecht, namelijk dat van de pendelarbeid. Heldergergem is nooit gezegend geweest met een trein- of tramhalte. Toch betekende de aanleg van de spoorlijnen en de opening van stations en haltes in omliggende dorpen een stimulans tot pendelarbeid. De lijn 82, Aalst - Burst, werd op 1 juni 1876 geopend voor reizigers en goederen, alhoewel het station reeds geopend werd op 14 december 1868 voor de lijn 89, zijnde Kortrijk - Denderleeuw. Op de lijn 89 hebben we ook nog de stations Haaltert, dat geopend werd op 14 december 1868 en Ede, geopend op 1 oktober 1894(98). Landbouwerszonen die niet geïnteresseerd waren in werk als seizoenarbeiders en zich niet in de stad wensten te vestigen, maar er toch wilden werken konden voortaan gemakkelijk pendelen tussen woon- en werkplaats. Toch zal de

pendelarbeid pas op gang komen na de invoering in 1896 van de goedkope spoorwegabonnementen voor arbeiders. Dit systeem werd ingevoerd onder druk van de kerk en de katholieke partij die aldus wilden voorkomen dat nog meer inwoners van het platteland het stedelijk industrieel proletariaat gingen verveogen. Het fenomeen van de pendelarbeid zou na de tweede wereldoorlog verder uitbreiding nemen door de aanwezigheid van autobuslijnen en het gebruik van de auto. In 1961 telde men in Heldergem 413 pendelaars en 392 forenzen in 1970. Waarschijnlijk is een daling van het aantal pendelaars te verklaren door emigratie naar gemeenten met een beter uitgebouwd netwerk van openbaar vervoer en/of industriële activiteit. Toch moeten we voorzichtig zijn met deze cijfers, want in 1910 zou Heldergem geen enkele penderlarbeider gekend hebben. Merk op dat naarmate de pendelarbeid toeneemt, het aantal seizoensarbeiders daalt. Aldus werd Heldergem voor velen de slaapgemeente, terwijl de werkplaats op verschillende kilometers van huis verwijderd lag. Meteen verdween ook het agrarisch karakter van de gemeente.

We kunnen dat ook gerust stellen dat Heldergem geen uitzondering vormde op de andere gemeenten in het omliggende. Reeds sinds de late middeleeuwen bestond de economische activiteit uit landbouw aangevuld met huisnijverheid in casu linnennijverheid. Wanneer deze laatste in crisis verkeerd, schakelt men over naar seizoensarbeid of trekt men definitief naar de stad. In de daarop volgende fase wordt dit gegeven vervangen door pendelarbeid via het openbaar vervoer en later door de auto.

12. Getuigenissen rond seizoenarbeid en immigratie.

Wanneer de eerste seizoenarbeiders uit het Heldergermse naar Wallonië of Frankrijk trokken, is niet met zekerheid bekend, maar in elk geval weten we dat in de tweede helft van de 19de eeuw een aantal Heldergermnaren voor langere tijd zuidwaarts trokken. Felix Andries, die gedurende meer dan 33 jaar de campagne deed in Frankrijk, waarvan 23 jaar in dezelfde distillerie te Verberie (F), wist te vertellen dat er al seizoenarbeiders waren, nog vóór de spoorweg in Burst was aangelegd. Jozef Beerens en Charles Van Durme moesten dus eerst te voet naar Zottegem naar het station, alvorens de lange reis naar Frankrijk te kunnen afleggen.

De redenen waarom zo vele Heldergermnaren voor een langere periode huis en haard verlieten, hoeven we niet ver te zoeken (cfr. supra). Heldergem was een arm dorp en de meeste inwoners beaten weinig of geen grond. Het kleine stukje dat ze hadden bemachtigd, volstond meestal niet om de talrijke kroost te voeden, zodat een alternatief inkomen zich opdrong. Daar Heldergem vijf km van het dichtstbijzijnde station lag, was een dagelijkse trip naar Brussel of Gent niet zo evident terwijl de textielstad Aalst te ver lag om een echte aantrekkingspool te vormen. Bovendien hadden de meeste Heldergermnaren een agrarisch verleden, zodat activiteiten in verband met landbouw weinig her- of bijscholing vergde. Velen gingen ook de campagne doen om thuis 'uit de kost' te zijn, vooral tijdens de oorlog.

Sommigen werkten bijna hun hele actieve leven in Frankrijk. Vanaf het begin van deze eeuw ging Gustaaf Andries gedurende meer dan 30 jaar 'de campagne doen'. Samen met Victor De Court, schreef hij ook de brieven voor de meeste Heldergermnaren, omdat zij de enigen waren die behoorlijk konden schrijven. Nadien

vervulde Cyriel Lievens (Duym Cyriel) deze rol. Deze mensen traden bovendien op als tussenpersoon tussen de boer en de nieuwe 'campagnard'. Omdat zij wat Frans kenden, konden zij de kwaliteiten van diegenen die met hen meegingen aanprijzen. Het aantal 'Franschmannen' in Heldergem was bijzonder hoog. Zo was er een bepaald jaar, waarin er alleen in de distillerie 36 mensen van Heldergem werkten, om dan nog te zwijgen van diegenen die op het land arbeidden.

Wanneer je als seizoenarbeider een plaats nodig had, ging je te rade bij een van hogergenoemde tussenpersonen. Zij zorgden er dan voor dat je ergens geplaatst werd, via de contactpunten ter plaatse. Zo was er te Verberie, tussen Senlis en Crépy-en-Valois (departement Oise, ten noorden van Parijs) een café De la Gare, van waaruit de plaatsing gebeurde. Dit café, uitgebaat door de familie Mouton, was eigendom van de distillerie.

Het tijdstip waarop men vertrok varieerde, al naar gelang het soort campagne. De eersten vertrokken rond Pinksteren, voor het uitdunnen van de bieten. Tussen het uitdunnen van de bieten en het rooien verrichte men wat daguurwerk op de boerderij, meestal was het hooi of luzerne opbinden, of erwten rooien. Hierop volgde de oogst van het graan, tussen 15 juli en 15 augustus. Nadien werden de bieten gerooid, en in de winter kon men terecht in de distillerie of in het suikerfabriek. Deze periode begon net vóór kermis Kerksken (einde september) en duurde soms tot februari. Wanneer je daarbij dan nog de zomercampagne deed was je ongeveer negen maand per jaar weg, doch dit gebeurde slechts uitzonderlijk.

Het vertrek uit Heldergem was een heuse volksverhuizing. Kinderen gingen mee en voor wat kleingeld voerden zij de 'bazasj' mee in de kruiwagen. Er werd verzameld in café Madeleine Van De Sijpe aan het station te Burst. Er waren er zelfs verschillende die daar het geld voor hun reis leenden en hun schuld vereffenden bij hun terugkomst. Van daaruit ging het richting grens, waar in Tourcoing in het 'bureau d'immigration' de documenten afgehaald werden. Hier moest je soms een halve nacht wachten op een trein die je dan naar Senlis of omgeving bracht.

Het loon voor het landwerk werd nooit per uur betaald, doch wel per stuk. Wanneer je er naartoe ging, wist je hoeveel je had per hectare. Dit werd later ook geregeld bij wet. Je moest trouwens hier naar de RVA (de werkbeurs) gaan, waar je contract werd opgemaakt. Om een idee te krijgen van de verdienste: een campagne in de fabriek bracht in de winter ongeveer 1200 frank op, en dit voor meer dan drie maand werk. Voor de graanoogst werd op twee manieren gerekend: ofwel werd men betaald per maand, ofwel 'van de eerste bot (baal) tot de laatste'. Dit kon voordeliger zijn indien de oogst op bv. drie weken werd afgewerkt.

Het werk in de distillerie was duidelijk minder zwaar dan dat op het land. Wanneer je je werk deed werd je met rust gelaten, en zelfs al ontbrak je al eens een halve dag, dan werd je nog doorbetaald. De fabriek zelf was een familiebedrijf, uitgebaat door de familie Roeland(t), gezien de naam waarschijnlijk uit Vlaanderen afkomstig. Er werd gewerkt zeven dagen op zeven van zes tot zes, dus 12 uur per dag, en om de veertien dagen eens 18 uur, waarna je 18 uur vrij had.

Het logement was uiterst primitief. De arbeiders verbleven in houten brakken, gebouwd naast de fabriek. Deze barakken waren de helft voor de seizoenarbeiders en de helft voor de clochards. Die kwamen er ook werken maar op zeer onregelmatige basis:

zij konden met 30 komen, maar eens het loon was uitbetaald, verdwenen ze met de noorderzon. Daarom had men liever diegenen die uit 'de Vlaanders' kwamen, want dat waren 'vaste mannen', gekend als goede werkers en gemakkelijk in de omgang. Slapen deed men op een strozak. Bij het begin van de campagne kreeg men een lading stro, en wie tijd of zin had stopte dat in een zak en naaide die dicht, de anderen maakten er gewoon een knoop op. Deze barakken werden weinig of niet onderhouden, maar waren wel van vrij goede kwaliteit.

Hoewel het niet uitzonderlijk was dat er vrouwen aan de campagne deelnamen (tijdens eerste wereldoorlog gingen er ruim honderd mannen en vijftig vrouwen uit Wallonië werken in één van de grote suikerfabrieken in Frankrijk), bestond de équipe uit Heldergem bijna uitsluitend uit mannen. Alleen de echtgenote van Felix Andries en haar zus Clementine gingen een paar keer mee om te koken, maar ook dat gebeurde normaal door de mannen, meestal Prosper of Gustaaf Hespeels.

De maaltijdmodaliteiten verschilden ook van het soort seizoenarbeid. Diegenen die op de boerderij werkten, aten mee met het andere personeel op het hof. Wie echter in de fabriek werkte moest zelf in zijn kost voorzien. In de oorlog werd het vlees geleverd door de boeren, zodat men nooit echt tekort kwam. Was er genoeg eten, drank was er nog meer, vooral in de distillerie. Men kreeg genever, maar als dat niet voldoende was, veranderde er af en toe een aantal flessen van eigenaar. Om drinkbaar te maken, werd de alcohol van 96° aangengeld als volgt: men zette een emmer water op tafel met een zestal liter water in, daar werd suiker aan toegevoegd, één of twee pakken chocolade en vier tot vijf liter alcohol. Iedereen bediende zich dan met de kroes uit de emmer.

Het amusement was zeer beperkt. Na de zware dagtaak beperkte het zich tot het drinken van een druppelke of het gaan naar de plaatselijke cinema. Toch amuseerde men zich onder elkaar. De gebroeders Volckaert speelden accordeon. Met geïmproviseerde instrumenten werd er gespeeld, gezongen en gedanst. Fons en Gilbert Voleckaert gingen zelfs elke zondag spelen in 'Het witte paard', een plaatselijk café te Juilly-le-Chatel (?). Daar waren ook twee boeren Nivert en Pivert, die een aantal Heldergemnaren te werk stelden. Er werkten onder andere Kamiel Sonck en Richard Van der Haegen, die er tijdens de tweede wereldoorlog huwde met een Poolse. Er werd veel geïmproviseerd: een accordeon, iemand die op de vingers kon fluiten, en een oude marmite als trom met een planken dansvloer, balen stro als zitting en men bouwde een heus feest.

Deze seizoenarbeid duurde tot na de tweede wereldoorlog, maar werd fel beperkt, toen de Waalse minister Delattre de seizoenarbeid als vast inkomen afschafte. In deel VI wordt uitvoerig bericht over de betoging in Heldergem, die als gevolg hiervan werd georganiseerd. Voor de oorlog gingen sommigen zich ook in Wallonië of zelfs in Amerika vestigen, om daar een landbouwersbedrijf te stichten. Bekend zijn ons enkel Celeste De Troyer en Remi Van Droogenbroeck, die zich in het Franse Réteuil (Compiègne) gingen vestigen, maar verder onderzoek en reacties naar aanleiding van deze publicatie zullen vast wel nog andere namen aan het licht brengen.

Naast de campagne togen er ook dorpsgenoten naar het Walenland en enkelen waagden de grote trip naar het verre Amerika.

Armoede, werkloosheid, onzekere toekomstmogelijkheden in ons land, waren een ideale voedingsbodem voor de promotie van Amerika, het beloofde land, waar de

dollars aan de bomen groeiden. Sommigen lukten, maar velen keerden berooid terug. Zelfs met de eerste reis van de prestigieuze Titanic vertrokken twee dorpsgenoten. Hierna het relaas dat, helaas dramatisch eindigde.

Het gezin van Petrus Van den Steen-Maria Francesca D'Haeseleer, baatten een bakkerszaak uit in de Kerkstraat. Hun kroost telde 8 kinderen: Maria-Julia, °20 augustus 1881; Leo, °6 juli 1883; Maria-Sidonia, °15 augustus 1884; Pelagie, °21 december 1886; Henri Alexix, 26 december 1889; Jan-Baptist, °28 juli 1892; Gustaaf, °15 januari 1895 en Emile, °27 juni 1898.

Leo en Henri beslisten om samen 'The American dream' waar te maken. Op korte tijd vergaarden zij 320fr, voldoende voor een biljet 3de klas (overtocht 1ste klas kostte 21,500fr!). Onverwachte gezondheidsproblemen beletten Henri de overtocht te maken en Leo zocht een andere partner.

Op de Mottendries woonde Gustaaf Lievens-Maria Bisback, klompenmaker-tapper die 9 kinderen had. De vijfde in de rij, René, °27 oktober 1887, was bereid de plaats in te nemen van Henri Van den Steen. Samen togen zij naar Burst en namen de trein naar Antwerpen waar zij zouden inschepen op de sprookjesachtige Titanic.

Leo kocht nog een prentkaart in Antwerpen en stuurde ze naar zijn ouders. Hij schreef: "*Morgen om voornoen om 10 uren vertrekken wij hier tot Lieverpool. Vaartwel en tot laters. Leo.*" Deze kaart werd het laatste contact met zijn familie.

Op 12 april 1912 vertrok de Titanic, een drijvend paleis, in feeststemming de haven van Southemton uit, richting New-York. De stalen reus had een tonnemaat van 46.328, was 269m lang en 28m breed. De boot moest het vlaggeschip worden van de 'White Star Line' en zou de 'Blauwe wimpel' heroveren op zijn concurrenten. De Titanic werd onzinkbaar beschouwd met een dubbele bodem, waterdichte compartimenten en allerhande technische hoogstandjes.

In de nacht van 14 op 15 april raakte de oceanreus een ijsberg en de flank werd verscheidene meter opengereten. Het lek leek onherstelbaar en enkele uren later dook de schipneus in zee, brak doormidden en zonk.

Van de 2200 opvarenden verdronken er 1053. Van de Vlamingen die inscheepten (sommige bronnen spreken van 20, andere van ruim 150) werden er slechts drie gered, nl.: Theodoor De Mulder uit Aspelare; Jan Scheerlinck uit Kerksken en Jules Sap uit Zwevegem.

Pas op 1 september slaagde een Brits opsporingsteam erin de wrakstukken terug te vinden op 4000m diepte en 1000km verwijderd van New-Foundland.

Volgens naastbestaanden van de twee Heldergermse slachtoffers werd nooit enig bericht gestuurd naar hun familie(106).

13. Andere economische activiteiten

Doorheen de eeuwen is Heldergerm geëvolueerd van een autarkische gemeenschap tot een dorp met een gedeversifieerd aanbod aan economische activiteiten. In 1738 telde Heldergerm, exclusief landbouwers en wevers, een timmerman, een wagenmaker met twee knechten, twee kleermakers met elk een leerling, een schoenlapper, een brouwer met twee knechten en twee handschoenmakers(99).

In 1802 was er één en soms ook twee mannen druk bezig in het bedrukken van lijnwaad, afkomstig uit de eigen gemeente of het omliggende. Deze activiteit is waarschijnlijk opgestart rond 1770(100).

In 1829 werkte een smid en een karrenmaker, alhoewel er zeker ook nog andere beroepen moeten uitgeoefend zijn(101).

Eén van de belangrijkste locale beroepen was dat van herbergier en/of brouwer. In 1779 telde Heldergerm negen herbergen, waarvan twee gelegen op de Berg in Aaigem, dat toen tot de jurisdictie van Heldergerm behoorde. Langs de steenweg Aalst - Geraardsbergen had men de herberg "Den groenen ruyter" van Paulus de Swaef, zoon van Michiel, en die al bestond met toelating sinds 1773. Sinds mensenheugenis had men de herberg "De herderkens" langs de steenweg en gehouden door Anne Marie Coppriau, weduwe van Joseph van der Meiren. Op het Oom was een herberg zonder naam of uithangbord uitgebaat door Adriaen d'Haeseleer, zoon van Laureys, sinds meer dan vijftig jaar. Op de Dries had men de herberg "De croone", uitgebaat door Alexander van den Driessche, zoon van Jan, met een permissie sinds 1777. Hier was ook sinds een twintigtal jaren de herberg zonder naam of uithangbord gevestigd van Constantinus Goossens, zoon van Anthonius. Rond 1770 opende langs de steenweg Passchier Blanken, zoon van Jan-Baptist, de herberg "Den keyser". Aan de oude kerk stond sinds zeer lange tijd de herberg zonder naam of uithangbord van Peternelle Schoupe, weduwe van Joannes Baptiste Schoupe. Op de Berg in Aaigem had men sinds immemoriabele tijden de herberg "Het Huyseken" van Gillis Coppens, zoon van Judocus, evenals vanaf 1774 de herberg "Den meyboom" van Livinus Schoon, zoon van Peeter(102).

Voor de 19de eeuw hebben we weinig zicht op deze activiteit. In de 20ste eeuw kende men de opkomst van de grote brouwerijen die voortaan hun bier in grote vaten leverden aan locale bierstekers, die het bier dan op kleine flessen trokken. Eventueel

produceerden dergelijke kleine bierstekers ook nog zelf gestookte genever of likeur. Voor de tweede wereldoorlog was Polidoor Van Den Dooren met zijn handelszaak "Den Olifant" actief in Heldergem. Rond 1920 was hij gestart met de deur aan deur verkoop van likeur op basis van kriecken op zelfgestookte genever en uitgebreid met zelfvervaardigde limonades. Met de aankoop van een aftrek- en bottelinstallatie bezat hij de mogelijkheid om zijn bier te betrekken van brouwerij Van der Schueren (Zeeberg, Aalst) en later van brouwerij De Gheest (Aalst)(103). Van deze zaak blijft alleen nog het café Breda bestaan.

In 1919, kort na de eerste wereldoorlog, startte Gustaaf Beerens met het steken van bier afkomstig van de brouwerij Van Roy te Wieze, om vanaf 1930 over te schakelen op het bier van brouwerij De Blicck (Aalst). Deze zaak bestaat nog steeds onder gewijzigde naam.

Na de tweede wereldoorlog startte Charles Pipar met een bierhandel. In een eerste fase trok hij het bier van brouwerij Torrekens uit Aaigem op flessen, later leverde eveneens brouwerij De Gheest hem de vaten bier, terwijl Jules Haegheman de limonade leverde. Deze bierhandel is nu in handen van een kleinzoon. Daarnaast was er ook nog de biersteker Florent Lievens die van 1946 tot 1952 het bier verwerkte van brouwerij Wielemans (Vorst). In de jaren 1930 was ook Kamiel Sonck actief, maar verdere inlichtingen omtrend zijn activiteit ontbreken ons tot op heden.

14. Bewoning

De manier waarop men woningen optrekt, welke materialen men aanwendt, ... kunnen ons al een indruk geven van de levensstandaard tijdens deze periode in Heldergem in het algemeen en zijn bewoners in het bijzonder.

In 1812 deelde men de bewoning op in zeven klassen op basis van hun kwaliteit en comfort(104). In de eerste klasse vinden we de pastorie, die opgetrokken was in baksteen en verschillende kamers telde, maar geen bovenverdieping. De tweede groep van bakstenen woningen waren de grote boerderijen en de herbergen, opgetrokken langsheen de steenweg Aalst-Geraardsbergen. De huizen van de kleine boeren en de herbergen in de nabijheid van de kerk waren niet langer uit baksteen en behoorden tot de derde klasse. Een trap lager bevonden zich de huizen van de wevers, welke men opsplijste in twee klassen. Ze werden hierna gevolgd door deze van de dagloners. Tot de laagste categorie behoorden de hutten. Deze vijf laatste klassen werden opgetrokken uit hout en leem. Kortom, de meest begoeden van het dorp waren de grote boerderijen en de herbergen die zich situeerden langs de steenweg. De pastoor kon zich op basis van zijn woning alleen reeds rekenen tot de betere ingezetenen van het dorp. In 1829 telde Heldergem 172 huizen, waarvan het merendeel verspreid lag over de ganse gemeente. Verder stond er ook nog een kerk, een gemeentehuis en drie particuliere scholen. Een groot deel van de gemeentewegen was gekasseid(105).

Voetnoten

- 1 DE BROUWER J., Demografische evolutie van het Land van Aalst, 1570 - 1800. Brussel, 1968.
- 2 DE BROUWER, J., O.c., p. XXIII. De communicanten leeftijd lag tussen de 14 en 15 jaar, met een kleine wijziging in de 18de eeuw.
- 3 Voor de verantwoording van de verschillende verhoudingen zie DE BROUWER J., O.c., p. XXXV - XXXVI.
- 4 DE BROUWER J., p. XVIII en 31.
- 5 DE BROUWER J., O.c., p. XIX en 31.
- 6 DE BROUWER J., O.c. p. XX - XXI en p. 145.
- 7 DE BROUWER J., O.c., p. 108 en SCHOLLIERS, E. en VANDENBROEKE, C., Structuren en conjuncturen in de Zuidelijke Nederlanden. In Algemene Geschiedenis der Nederlanden (AGN). Deel 5. Haarlem, 1980, p. 255.
- 8 DE BROUWER J., O.c., p. 12.
- 9 DE BROUWER J., O.c., p. 109.
- 10 DE BROUWER J., O.c., p. 111 en VANDENBROEKE, C., Prospektus van het historisch-demografisch onderzoek in Vlaanderen. In Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis "Société d'Emulation" te Brugge, CXIII, 1976, p. 45 - 46.
- 11 SCHOLLIERS E. en VANDENBROEKE, C., O.c., p. 256.
- 12 SCHOLLIERS E. en VANDENBROEKE, C., O.c., p. 256 en DE BROUWER J., O.c., p. 110.
- 13 DE BROUWER, J., O.c., p. 113 en VANDENBROEKE, C., Prospektus van het ..., p. 10.
- 14 VANDENBROEKE C., Prospektus van het ..., p. 46 - 47.
- 15 VANDENBROEKE C., O.c., p. 62 - 63 en DEPREZ, P., Evolution économique et mouvements paysans en Belgique à la fin du 18e siècle. In Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis, I, 1969, p. 50.
- 16 VANDENBROEKE C., Prospektus van het ..., p. 62 en p. 66 - 70; VANDENBROEKE, C., Sociale en conjuncturele facetten van de linnennijverheid in Vlaanderen (late 14de - midden 19de eeuw). In Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent (HMGOG), XXXIII, 1979, p. 136 - 140 en Algemeen Rijksarchief Brussel (ARA), Fonds Junta Besturen en Beden, nr. 602, p. 635.
- 17 VANDENBROEKE C., Prospektus van het ..., p. 47 - 49.
- 18 VANDENBROEKE C., O.c., p. 62 e.v.; IDEM, Levensstandaard en tewerkstelling in Vlaanderen (17e - 18e eeuw). In HMGOG, XXXI, 1977, p. 180 - 181 en MENDELS F., Niveau des salaires et âge de mariage en Flandre, XVIIe - XVIIIe siècles. In Annales. Economies, Sociétés, Civilisations, XXXIX, 1984, p. 941.
- 19 De cijfers achteraan gemerkt met een * duiden erop dat dit door ons berekend werd. Bron: zie grafiek 1, 2,3,4 en 5.
- 20 Zomergraan: haver en gerst Wintergraan: tarwe en rogge

- 21 VANDENBROEKE C., De tweede agrarische expansie en de industrialisatie: de 18de en de eerste helft van de 19de eeuw. In VERHULST A., BUBLLOT G., e.a. *De Belgische Land- en Tuinbouw. Verleden en Heden*. Brussel, 1980, p. 34 - 35. en D'HAESELEER P., *De proto-industrialisering van de vlasnijverheid in dertien gemeenten ten westen van Aalst (18de eerste helft 19de eeuw)*. (Onuitgegeven licenciaatsverhandeling onder leiding van Prof. Dr. H. Van der Wee). Leuven, 1980, *passim*.
- 22 Bron: ARA, Fonds Junta Besturen en Beden, nr. 606, p. 67; VANDER MAELEN P., *Dictionnaire géographique de la Flandre Orientale*. Brussel, 1834, p.108 en *Agriculture. Recensement général (15 octobre 1846)*. Brussel, 1850, p. 292.
- 23 Archief van het Kadaster te Gent (AKG), Pièces de l'expertise, gemeente Heldergerm.
- 24 Bron: AKG, Pièces de l'expertise, gemeente Heldergerm.
- 25 ARA, Fonds Junta Besturen en Beden, nr. 601, p. 315 en nr. 606, p. 67 en SAA, Land van Aalst, nr. 394.
- 26 FAIPOULT M., *Mémoire statistique du département de l'Escaut*. Gent, 1960, p. 107.
- 27 VANDENBROEKE C., De tweede agrarische expansie en de industrialisatie ..., p. 34 - 36 en VANDENBROEKE C., *Landbouw in de zuidelijke Nederlanden 1650-1815*. In AGN, deel 8, 1979, p. 73-101.
- 28 ARA, Fonds Junta Besturen en Beden, nr. 606, p. 67.
- 29 VANDENBROEKE C., *Landbouw in de Zuidelijke Nederlanden*. In AGN, deel 8, Haarlem, 1979, p. 83 - 89 en p. 90 - 93; IDEM, *De tweede agrarische expansie ...*, p. 34 - 36; VANDENBROEKE C. en VANDERPIJPEN W., *Landbouw en platteland ...*, p. 188 - 191 en LINDEMANS J., *De geschiedenis van de landbouw*. 2 dln. Antwerpen, 1952, *passim*.
- 30 FAIPOULT M., O.c., p. 121 - 122.
- 31 VANDENBROEKE C. en VANDERPIJPEN W., *Landbouw en platteland ...*, p. 186. Masteluin is een zaaimengsel van tarwe en rogge dat als voornaamste voordelen bood: 1) bij lichte vorst beschermden de roggeplantjes de tarwe tegen de vorst en 2) bij hevige vorst was de tarwe wel verloren, maar had men nog altijd de rogge om te oogsten.
- 32 FAIPOULT M., O.c., p. 107 en p. 122.
- 33 VANDER MAELEN P., O.c., p. 108 en *Agriculture. Recensement général (15 octobre 1846)*. Brussel, 1850, p. 292.
- 34 VANDENBROEKE C., *De tweede agrarische expansie ...*, p. 34.
- 35 ARA, Fonds Junta Besturen en Beden, nr. 606, p. 67.
- 36 VANDENBROEKE C., *Landbouw in de Zuidelijke Nederlanden ...*, p. 79 en VANDENBROEKE C. en VANDERPIJPEN W., *Landbouw en platteland ...*, p. 196.
- 37 FAIPOULT M., O.c., p. 106 en p. 138 - 139 en AKG, Pièces de l'expertise, gemeente Heldergerm.
- 38 KERVYN DE VOLKAERSBEKE H., *Quelques vues pratiques pour améliorer le sort de la population rurale des Flandres*. Brussel, 1846, p. 133.
- 39 ARA, Fonds Junta Besturen en Beden, nr. 606, p. 68.

- 40 VANDENBROEKE C., Levensstandaard en tewerkstelling in Vlaanderen (late 17e - 18e eeuw). In HMGOG, XXXI, 1977, p. 170 en p. 178.
- 41 In Erondegem bezat men in 1810 welgeteld negen paarden en getuigde men dat ongeveer drievierden van de gronden bewerkt werden met de spade. AKG, Pièces de l'expertise, nr. 60, p. 1.
- 42 ARA, Fonds Junta Besturen en Beden, nr. 606, p. 68.
- 43 Agriculture. Recensement général (15 octobre 1846). Brussel, 1850, p. 292.
- 44 ARA, Fonds Junta Besturen en Beden, nr. 604, tabel Y en nr. 606.
- 45 We stelden 1 bunder gelijk aan 1 hec 22 are 98 ca.
- 46 ARA, Fonds Junta Besturen en Beden, nr. 606; Rijksarchief te Gent (RAG), Schelvedepartement, nr. 4782/2; VANDER MAELEN P., O.c., p. 108; RAG, Provinciaal Bestuur, nr. 4559 en Agriculture. Recensement général (15 octobre 1846). Brussel, 1850, p. 292.
- 47 VANNOPPEN H., De Rijckenberghoeve of de olieslagmolen van Erps-Kwerps. In Eigen Schoon en de Brabander, LXI, 1978, p. 195 - 198.
- 48 ARA, Fonds Junta Besturen en Beden, nr. 602, p. 634.
- 49 VANDENBROEKE C., Levensstandaard en tewerkstelling ..., p.151 - 189.
- 50 VANDENBROEKE C., Levensstandaard en tewerkstelling ..., p. 155 en IDEM, Sociale en conjuncturele facetten ..., p. 130, p. 144, p. 148 - 152.
- 51 Enquête sur l'industrie linière, Ministère de l'Intérieur. Direction de l'Industrie. dl. 2, p. 638 - 639 en p. 645 - 647; RAG, Hollands Fonds, nr. 0010/05, 0010/10 en 0010/12 en MOKYR J., Industrialization in the Low Countries, 1795 - 1850. New Haven - Londen, 1976, p. 258.
- 52 Bron: zie eindnoot bij de tabel omvang van het koolzaad- en vlasareaal (1735/40 - 1846) in hectare.
- 53 FAIPOULT M., O.c., p. 149.
- 54 SABBE E., De Belgische vlasnijverheid. Deel 2. Kortrijk, 1975, p. 87 - 88.
- 55 HAAGEN, W., 'Uitbuiting-door-handel' als verklaringsfaktor voor de vertraagde industrialisering van de linnennijverheid in Vlaanderen. In HMGOG, XXXVII, 1983, p. 222.
- 56 HAAGEN W., O.c., p. 222; RAG, Hollands Fonds, nr. 0304 en 0015 en SABBE, E., O.c., deel 2, p. 281.
- 57 VANDENBROEKE C., Sociale en conjuncturele ..., p. 155.
- 58 Stadsarchief van Aalst (SAA), Land van Aalst, nr. 449 (oude nummering).
- 59 RAG, Schelvedepartement, nr. 2200 en nr. 2202.
- 60 AERTS E., De Zuidnederlandse textielindustrie ca. 1600 - ca. 1850. In Alumni Leuven, XIII, 1982, 1, p. 20 en BASTIN J., De Gentse lijnwaadmarkt en linnenhandel in de XVIIe eeuw. In HMGOG, XXI, 1967, p. 23 - 24.
- 61 Enquête sur l'industrie linière, deel III, p. 394 - 398.
- 62 Enquête sur l'industrie linière, deel 3, p. 396 - 397; HAAGEN, W., "Uitbuiting-door-handel" ..., p. 231 - 232 en AERTS E., De Zuid-Nederlandse textielindustrie, p. 20.
- 63 KIN P., Prometheus aangevuurd door Demeter. De economische ontwikkeling van de landbouw in Vlaanderen, 1815 - 1850. Amsterdam, 1989, p. 362.
- 64 SABBE E., De Belgische vlasnijverheid, deel 2, p. 482 - 484 en p. 504 - 506.

- 65 Bron: RAG, Land van Aalst, nr. 449; DE BROUWER J. Demografische evolutie van het Land van Aalst. 1580 - 1800. Brussel, 1968, p. 155 - 194; FAIPOULT M., Mémoire statistique ..., p. 25 - 26; ARA, Fonds Junta Besturen en Beden, nr. 604, tabel Y en 606; RAG, Hollands Fonds, nr. 0304; HAAGEN W., "Uitbuiting-door-handel" ..., p. 231 - 232; RAG, Scheldepartement, nr. 2107/16, 2054, 2200 en 2202; Statistique de la Belgique. Population. Relevé décennal. 1831 - 1840. ... Brussel, 1842; RAG, Provinciaal Bestuur, nr. 4559 en 4563; Statistique de la Belgique. Population. Recensement général. (15 octobre 1846). ... Brussel, 1849 en Statistique Agriculture. ... (15 octobre 1846). Brussel, 1850 en LIEVENS R., Parochieregisters Helderger, Kerksken, z.d.
- 66 VANDENBROEKE C., De proto-industriële en de industriële ontwikkeling van België in het kader van de internationale historiografie. In Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis, LXIII, 1985, p. 310 - 323.
- 67 LAMARCQ D., Een kwantitatieve benadering van de arbeidsparticipatie ..., p. 149 - 150 en VANDENBROEKE C., Sociale en conjuncturele facetten van de linnennijverheid in Vlaanderen (late 14e - midden 19e eeuw). In HMGOG, XXXIII, 1979, p. 156.
- 68 HAAGEN W., "Uitbuiting-door-handel" ..., p. 238 - 240.
- 69 Enquête sur l'industrie linière, dl. 2, p. 639 en p. 657 - 662; HAAGEN W., "Uitbuiting-door-handel" ..., p. 226 - 229 en COPPEJANS - DESMEDT H., De Gentse vlasindustrie vanaf het einde van de XVIIIde eeuw tot de oprichting van de grote mechanische bedrijven (1838). In HMGOG, XXII, 1968, p. 188.
- 70 RAG, Provinciaal Bestuur, nr. 4563; Enquête sur l'industrie linière, dl. 3, p. 100 - 101 en p. 638 - 639 en HAAGEN W., "Uitbuiting-door-handel" ..., p. 235.
- 71 Enquête sur l'industrie linière, dl. 3, p. 389 - 399.
- 72 RAG, Scheldepartement, nr. 3633/15.
- 73 COPPEJANS - DESMEDT H. De Gentse vlasindustrie vanaf het einde van de XVIIIe eeuw tot de oprichting van de grote mechanische bedrijven (1838). In HMGOG, XXII, 1968, p. 179 - 202.
- 74 Enquête sur l'industrie linière, dl. 3, p. 389 - 399 en HAAGEN W., 'Uitbuiting-door-handel' ..., p. 228 - 229.
- 75 Enquête sur l'industrie linière, dl. 3, p. 396 - 397 en KIN P., Prometheus aangevuurd door Demeter. ..., p. 362.
- 76 KINT P., Prometheus aangevuurd door Demeter. ..., p. 353 - 355.
- 77 RAG, Provinciaal Bestuur, nr. 4559 en Mededelingen Heemkring Haaltert, III, 1983, 2, passim
- 78 AERTS E., De Zuidnederlandse textielindustrie ..., p. 20 en BASTIN J., De Gentse lijnwaadmarkt en linnenhandel ..., p. 26 - 30.
- 79 AERTS E., De Zuidnederlandse textielindustrie ..., p. 20; BASTIN J., De Gentse lijnwaadmarkt en linnenhandel ..., p. 28 en VAN DER WEE H., De industriële ontwikkeling in de Nederlanden tijdens de 17de en 18de eeuw. Enkele kritische bmerkingen naar aanleiding van het debat over de proto-industrie en poging tot aanvulling van het synthese-model. In Academiae Analecta. Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en

- Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren, XLIV, 1984, 4, p. 62 en p. 64 - 65.
- 80 BASTIN J., De Gentse lijnwaadmarkt en linnenhandel ..., p. 18 - 19.
- 81 ARA, Fonds Junta Besturen en Beden, nr. 601, p. 323 - 324 en nr. 602, p. 639 - 640.
- 82 ARA, Fonds Junta Besturen en Beden, nr. 602, p. 641 en p. 647 en nr. 606.
- 84 Enquête sur l'industrie linière, deel 3, p. 363 - 364 en p. 398 - 399.
- 85 HAAGEN W., 'Uitbuiting-door-handel' ..., p. 230.
- 86 HAAGEN W., 'Uitbuiting-door-handel' ..., p. 216.
- 87 Opmerking: de huishoudens voor 1738, 1764, 1802 en 1820 werden berekend als zijnde 4,92 leden per huishouden, voor 1829 namen we 5 leden per huishouden, voor 1840 namen we 5,10 leden per huishouden en voor 1846 het aantal huishoudens zoals ze gepubliceerd werden in Statistique de la Belgique.
Bron: DE BROUWER J., Demografische evolutie ..., p. 182 - 194;
LIEVENS R., Parochieregisters Helderger - Kerksken, z.d., Recensement général (15 oct. 1846) RAG, Land van Aalst, nr. 449; ARA, Fonds Junta Besturen en Beden, nr. 604 tabel M 3°; FAIPOULT M., Mémoire statistique ..., P; 39 - 44; RAG, Schelvedepartement, nr. 2200 en 2202; RAG, Hollands Fonds, nr. 0283; Population de 1818. In Mémorial Administratif ..., p. 108 - 112; VANDER MAELEN P., Dictionnaire géographique de la Flandre Orientale. Brussel, 1834, p. 14, 18, 33, 57, 143, 175, 223 en 246; Statistique de la Belgique. ... Mouvement de l'état civil de 1840. ...; RAG, Fonds Provinciaal Bestuur, nr. 4559; Statistique de la Belgique. ... Recensement général (15 oct. 1846) en RAG, Fonds Provinciaal Bestuur, nr. 4563.
- 88 VANDENBROEKE C., Sociale en conjuncturele facetten ..., p. 152 en SABBE (E.). De Belgische vlasnijverheid, deel 2, p. 97 en p. 220.
- 89 VANDENBROEKE C., Sociale en conjuncturele facetten ..., p. 121 - 123; SABBE E., De Belgische vlasnijverheid, deel 2, p. 274 en RAG, Schelvedepartement, nr. 4457/34 en 3307/3.
- 90 VANDENBROEKE C., Sociale en conjuncturele facetten ... p. 144 en p. 167.
- 91 SABBE E., De Belgische vlasnijverheid, deel 2, p. 283 - 289 en p. 297 - 298 en KINT P., Prometheus aangevuurd door Demeter ..., p. 347 - 355.
- 92 SABBE E., De Belgische vlasnijverheid, deel 2, p. 256 - 266 en JACQUEMYNS G., Histoire de la crise économique (1845 - 1850). Brussel, 1929, p. 108 en VANDENBROEKE C., Sociale en conjuncturele facetten ..., p. 150 - 151.
- 93 HAAGEN W., 'Uitbuiting-door-handel' ..., p. 235 - 236 en VANDENBROEKE C., Sociale en conjuncturele facetten ..., p. 165 - 167 en p. 169.
- 94 VERSCHAEREN J., Bekwaamheidskursussen in het gebruik van de vliegende schietspoel. Een initiatief van het provinciebestuur van Oost-Vlaanderen tot opbeuring van de kwijnende vlasnijverheid (1841). In Album Carlos Wyffels. Aangeboden door zijn wetenschappelijke medewerkers - Offert par ses collaborateurs scientifiques. Brussel, 1987, p. 521 - 529.
- 95 RAG, Provinciaal Bestuur, nr. 4563.
- 96 KINT Ph., Prometheus aangevuurd door Demeter ..., p. 365.
- 97 BADISCO D., De seizoen- en pendelarbeid in het arrondissement Aalst.

(Onuitgegeven licentiaatsverhandeling onder leiding van Prof. Dr. H. Balthazar). Gent, 1978, passim en WOESTENBORGH S B., Vlaamse arbeiders in de vreemde of hoe in de 19de en 20ste eeuw Vlaamse seizoenarbeiders elders hun brood moesten gaan verdienen. (Bijdrage Museum van de Vlaamse Sociale Strijd, nr. 10). Gent - Leuven, 1993, passim.

- 97A Bij een stijgende bevolking vergroot de druk op de landbouwarealen. Dit leidt tot het areaalversnippering en aanvullende vormen van industriële activiteit. Aldus wordt in een eerste fase de druk op de arealen weggenomen. In een volgende fase, bij een verdere stijgende bevolking, leidt het tot hongersnood en opstanden of seizoensgebonden of definitieve emigratie. De bevolking zag en vond een oplossing in seizoensgebonden migraties om het gezinsinkomen aan te vullen. Aan deze situatie kan pas een einde komen wanneer een aantal factoren wegvallen: stijgende bevolking en lage vraag naar arbeid.
- 98 D'HAESELEER P., De spoorwegen in Erpe-Mere. In Mededelingen van de Heemkundige Kring Erpe-Mere, 1994, 4
- 99 SAA, Land van Aalst, nr. 15586.
- 100 RAG, Schelvedepartement, nr. 2123/3.
- 101 VANDER MAELEN P., O.c., p. 108.
- 102 SCHEERLINCK J., Herbergen van Groot-Haaltert in 1779. In Heemkundige Kring Groot-Haaltert, XVI, 1996, 2, p. 18 - 19.
- 103 SCHEERLINCK J., Brouwers en bierstekers van Groot-Haaltert. Deel II. In Mededelingen Heemkring Haaltert, XVI, 1996, 1, p. 11 - 14.
- 104 KAG, Pièces de l'expertise, gemeente Heldergerm, p. 22.
- 105 VANDER MAELEN P., O.c., p. 108.
- 106 Bijdragen van DE TROYER R., en MINNAERT W.

DEEL X - VERENIGINGSLEVEN

VRIJE TIJD EN ONTSPANNING

William Minnaert

A. INLEIDING

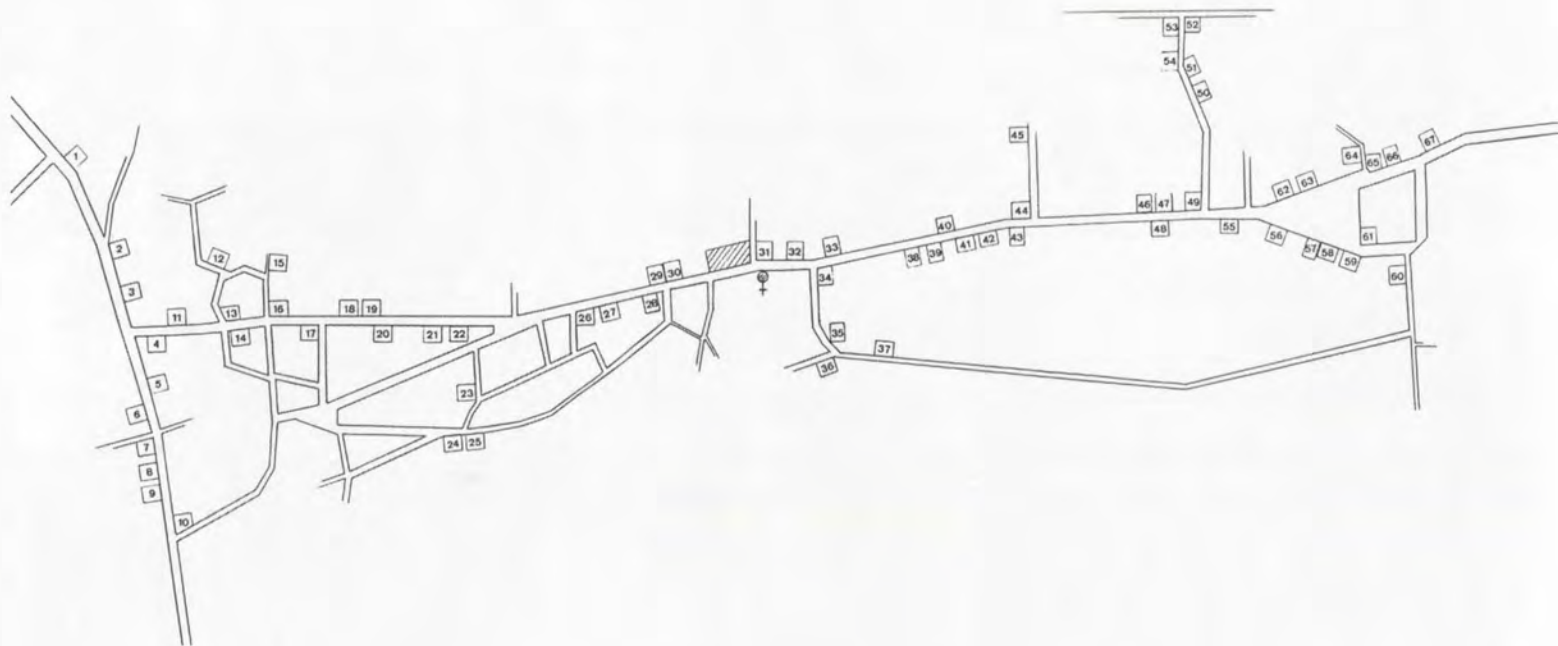
De mens heeft wellicht altijd al de behoefte gekend om naast de werkzaamheden die hij verrichtte om zichzelf en zijn gezin te onderhouden, een aantal dingen te doen die hij gewoon leuk vond om te doen, zonder daarbij onmiddellijk winstbejag voor ogen te hebben. Bovendien zijn de Vlamingen gekend als een sociaal volk, dat graag contact heeft met elkaar, en ook graag verenigingen sticht.

In die zin moeten we ook het verenigingsleven in Heldergem bekijken. Hoewel we dadelijk moeten toegeven dat we ons dorp nu niet onmiddellijk als een bruisende gemeente moeten omschrijven, zijn er toch een aantal verenigingen actief die vaak met erg goede bedoelingen een en ander organiseerden of dat nog doen.

De geschiedenis van het verenigingsleven op het platteland is er ook een van de twintigste eeuw. Tot zo lang er arbeidsdagen waren van 15 à 16 uur om in het dagelijkse onderhoud te voorzien, was er weinig sprake van een georganiseerde vrijetijdsbesteding. Het enige vermaak voor de mannen waren een aantal volksspelen (o.a. bollen), die zich vaak afspeelden in de buurt van de toch wel talrijke herbergen. De vrouwen gingen bij elkaar eens 'omsteken' (een bezoek brengen), er werd een koffie (of een druppelken) gedronken en men haalde het breiwerk of de 'bloemen' boven.

Een belangrijke uitzondering daarop waren de kermissen. Deze van oorsprong religieuze feesten brachten jaarlijks heel wat volk op de been. De ommegang van de H. Cornelius was in de wijde omtrek bekend en op Pinkstermaandag kon je dan ook vaak op de koppen lopen. Verschillende oudere inwoners verzekerden mij, dat het geen uitzondering was dat de straten zwart van het volk liepen, zodat het onmogelijk was om er met een voertuig te passeren. Deze kermis speelde zich traditioneel af nabij het Oud Dorp. Er bevonden zich in de buurt dan ook heel wat cafés en drie zalen: zaal Breda (genoemd naar een reis die Polydoor Van Dooren ooit naar Nederland maakte, 'bij Noteris', en 'bij Makrit'. Deze laatste zijn inmiddels verdwenen.

Het was trouwens opvallend hoeveel herbergen en kantientjes er zich in Heldergem bevonden. Op basis van het materiaal aangereikt door Roger De Troyer⁽²⁾ in diverse bijdragen in het tijdschrift van de Heemkundige Kring, maakte Frans Haezaert een schematisch overzicht van de drankgelegenheden in Heldergem van 1900 tot 1950, en zeg nu zelf, 67 herbergen op een totaal van 1600 inwoners was zeker niet slecht. Reeds in de 18de eeuw werd er gewag gemaakt van een aantal herbergen in ons dorp (Zie deel IX).

Dorstig Heldergem 1900 - 1950 (Verz. Frans Haezaert)

Naam van de herberg	Naam van de uitbater	Naam bewoner 1983	Naam bewoner 1994
1. Bij boerken Cooreman	1. Cooreman Gustaaf	1. Cooreman Hubert	1. Cooreman Hubert
2. In de kam	2. Baeten Emile	2. Baeten Gaston	2. Baeten Emile
3. Bij Cobbautens	3. Cobbaut Frans	3. Van Herreweghe Albert	3. Van Herreweghe Albert
4. Bij Botjes	4. De Bodt Alois	4. Van Den Eynde M.	4. Van Den Eynde M.
5. Bij Van der Biest	5. Van der Biest Frans	5. Van der Biest Alfons	5. Wed. Van der Biest A.
6. In den groten bak	6. Callebaut Jozef	6. De Lœuw Prosper	6. Lievens Roger
7. In 't rolleken	7. Cobbaut Nemi	7. De Bodt Alfons	7. Van Mieghem Herwig
8. Bij Elodie D'Haem	8. Groebbens Gustaaf	8.	8. Coppens Yves
9. Bij Dolf Jacob	9. Jacobs Adolf	9. Jacobs Herman	9. Jacobs Herman
10. In 't wijnhuis	10. Grootvriend Domien	10. Braem Alois	10. Wed. Braem Alois
11. In den ouden kopboom	11. Thijs Louis	11. Thijs Romanie	11. Coppens Danny
12. In de klok	12. Groebbens Jan Baptist	12. Gezusters Groebbens	12. Verdewenen
13. In 't brouwershuis	13. D'Hoker Marcel	13. Verbeken Ernest	13. Van den Bossche Kris
14. Bij Duin	14. Lievens Cyriel	14. Rony Bar	14. Café Den Helder
15. Bij Pedens Linne	15. Van de Wiele Jan	15. Van Vaerenbergh Adolf	15. Van Vaerenbergh Adolf
16. Bij kenekens Thérèse	16. Van Liedekerke Amand	16. Scheerlinck Patrick	16. Van Liedekerke Roger
17. In de smidse	17. Baeten Frans	17. Van den Eynde Rufin	17. Tandarts De Schrijver
18. Bij Pee Schoep	18. Schoupe Petrus	18. Wed. Vonck Edmond	18. Wed. Vonck Edmond
19. Bij Fil Schoep	19. Schoupe Theophiel	19. Fam. De Court Paul	19. Fam. De Court Paul
20. Bij Dieken	20. De Pelsmaeker Cyriel	20. De Pelsmaeker R. & M.	20. De Pelsmaeker R. & M.
21. Bij boer Jacob	21. Jacobs Gustaaf	21. De Bodt Hector	21. Van Eeckenrode G.
22. In 't kruisken	22. Van den Dooren Louis	22. Beke Paul	22. Beke Paul
23. Bij Miel verbeken	23. Verbeken Emile	23. Sorgeloos Jozef	23. Van Gysegem Rony
24. Bij Gelazzens	24. De Vulder Francois	24. Sienaert Johnny	24. Sienaert Johnny
25. Bij blok Jef	25. Haesaert Jozef	25. Mevr. Heyman Gustaaf	25. Onbewoond
26. Bij Pitterken	26. Haesaert Petrus	26. Haesaert Mathilde	26. Haesaert Mathilde
27. In den groenen boomgaard	27. Groebbens Jozef	27. Wed. de Cock Frans	27. Wed. de Cock Frans
28. Bij ou(de) meesters	28. Gezusters De Swaef	28. Café Rally	28. Café Rally
29. Bij slappes	29. De Troyer Edmond	29. Moreels Albert	29. Wed. Moreels Albert
30. Bij kazijs	30. De Cooman Alfons	30. Dokter Goeman	30. Van Weirhaeghe Norbert
31. In de melboom	31. Pardaens Frans	31. Van Geyt Omer	31. De Neve Erik
32. In de klok	32. Lievens Petrus	32. Gezusters Baeten	32. Gezusters Baeten
33. Bij Bisschop	33. De Cooman Henri	33. Van Cauwenbergh Henri	33. Wed. Van Cauwenbergh H.
34. Bij Centens	34. Antheunis Jan Baptist	34. Pevernagie Etienne	34. Pevernagie Etienne
35. Bij Boukes	35. Coppens Constant	35. D'Hondt Harry	35. D'Hondt Harry
36. Bij Ristaus	36. De Troyer Donaat	36. De Troyer Petrus	36. Van Cauter Marcel
37. Bij Mie	37. Lievens Rene	37. Van Liedekerke Danny	37. Onbewoond
38. Bij Victor D'Haeseleer	38. D'Haeseleer Victor	38. Van Durme Emile	38. Scheerlinck Albert
39. In 't Kelderken	39. Andries Jan Baptist	39. Beerens Oscar	39. Van Lul Christian
40. Bij Gust	40. De Troyer August	40. De Troyer Michel	40. De Troyer Michel
41. Bij Fieken	41. Van Durme Karel	41. Wed. De Landsheer Karel	41. Wed. De Landsheer Karel
42. Bij Tistjen vergif	42. D'Hondt Jan Baptist	42. Wed. Paerewyck Emile	42. Doolaeghe Lievin
43. In 't kaartspel	43. D'Hondt Donaat	43. Sterck Jean - Marie	43. Van Cauwenbergh Rik
44. Bij Boerje	44. Andries Jozef	44. De Cooman Urbain	44. De Saedeleer Gary
45. In 't oud Kelderken	45. Andries Jan Baptist	45. Verberen Omer	45. Verberen Omer
46. Bij Macrit	46. De Vuyst Karel	46. Pennewaert Albert	46. Pennewaert Albert
47. Bij Linne mazzj	47. Muylaert Frans	47. Fam. Muylaert	47. Muylaert Edgard
48. Bij Mientjens	48. Vonck Domien	48. Vonck Petrus	48. Wed. Vonck Petrus
49. Bij Torcken schoen	49. Hanssens Theodoor	49. Vijverman Herman	49. Vijverman Herman
50. In de voyageur	50. Backaert Jozef	50. Coolens Herman	50. Coolens Herman
51. Bij Wanne	51. Van den Driessche	51. Wed. Van Herreweghe Raymond	51. Mons Pascal Omer
52. In 't holdershof	52. Van Wassenhove Ferd.	52. Wed. Van Cauter Aimé	52. Wed. Van Cauter Aimé
53. Bij rozeken	53. De Backer Constant	53. De Bruyn Albert	53. De Bruyn Albert
54. Bij Sis Bockstaal	54. Van Bockstaal Frans	54. Van Bockstaal Gaston	54. Van Bockstaal Frans
55. In den ouden carré (trapkes op)	55. Coppens Eveline	55. D'Hondt Arsène	55. D'Hondt Arsène
56. Bij olie Mathilde	56. Van den Dooren Molf	56. Andries Jozef	56. Andries Jozef
57. Zaal Breda	57. Van den Dooren Pol.	57. Beerens Victor	57. Beerens Victor
58. Bij Henriette	58. De Cock Alfons	58. Bodaert Jean - Pierre	58. Bodaert Jean - Pierre
59. Café Lucie	59. Allaar Felix	59. Wed. De Winter Gust	59. Vijverman Frank
60. Bij Pipar	60. Pipar Charles	60. Pipar Leopold	60. Pipar Leopold
61. In den gouden koterhaak	61. Haesaert Frans	61. De Grom Alfons	61. Café In den gouden koterhaak
62. Bij Moteris	62. Moteris Roger	62. Fam. De Cock	62. Fam. De Cock
63. Bij Pharaïde	63. Van den Neucker Hil.	63. De Ryck Marcel	63. Wed. De Ryck Marcel
64. Bij Elaer	64. Van den Neucker Hil.	64. Schollaert Gilbert	64. Van Wassenhove David
65. In de lustigen hoek	65. Andries Hector	65. Andries Hector	65. Van Londersele Gorik
66. In de swing	66. De Court Clément	66. De Cnijf Yvette	66. Beyaert Martine
67. Bij den dikken	67. Lievens Florent	67. Lievens Florent	67. Lievens Florent

Daarbij aansluitend kende Heldergem, zoals elders in de streek ook het vieren van Driekoningen. Deze gewoonte, die bij de volwassenen in onbruik is geraakt, probeerde men herhaaldelijk nieuw leven in te blazen door het organiseren van verklede bals. Dit gebeurde zowel door Sporting Heldergem in de kantine als door BGJG in de zaal Breda. Ook nam de Heldergemse groep 'Schudden en Beven' deel aan de Driekoningenfeesten in Kerksken en Denderhoutem, en dit jaar kaapte men er de eerste prijs weg. Op onderstaande foto ontbreken Paul en Linda De Cock, Harry en Martel D'Hondt en Ludwig en Nicole Van Herreweghe die er wel bij waren in 1996.

Schudden en Beven tijdens de Driekoningenfeesten te Kerksken in 1991.

u.l.n.r. (zittend) Sigrid De Boever, Geert Tillon, Marijke Tillon, groepsleider Ludwig Moreels

(staand) Walter Minnaert, William Minnaert, Rudy De Groot, Christel Van Keymeulen, Linda De Cock, Roger Braem.

Terug naar de verenigingen. Het was pas na de Tweede Wereldoorlog, op het ogenblik dat de arbeidsduurverkorting in de wet werd vastgelegd en de welstand voor het eerst naar het platteland toekwam, dat we van een echt verenigingsleven kunnen spreken. Voor de vroegste informatie waren we daarenboven ook genoodzaakt een beroep te doen op zegspersonen, omdat verenigingen niet gehouden waren om archieven bij te houden, en dat bijgevolg vaak ook niet deden. Wij zijn er van overtuigd dat naar aanleiding van het verschijnen van dit werk nog heel wat materiaal naar boven zal komen, en stof zal geven voor verdere bijdragen in het heemkundig tijdschrift.

Voor wat de verdere bespreking betrof werden de verenigingen ingedeeld in een aantal categorieën naar gelang van hun voornaamste activiteiten. Binnen deze categorie werden ze in alfabetische volgorde geklasseerd. Een uitzondering hierop vormde het parochiaal feestcomité, doordat het als overkoepelende vereniging afgevaardigden had uit andere verenigingen.

B. SOCIO-CULTURELE VERENIGINGEN

1. Het parochiaal feestcomité

In 1983 richtte E.H. Paul Van de Winkel, samen met mevr. Valentine Tas (toen directrice van de vrije lagere school) een eerste parochiefeest in, met de bedoeling de parochiezaal te verfraaien. Het werd een feest zoals er zoveel in Vlaanderen plaatsvinden: eetfeestijn, wijnbar, pannekoeken, posterbeurs, springkasteel e.d.m.

Door allerlei omstandigheden gooide men het over een andere boeg en richtte men een kerncomité op, waar naast de pastoor, ook Godelieve Van Rossen, André Braeckman en Adrienne Van Der Hoeven deel uit van maakten. Men beperkte de activiteiten tot een 'keurige eetfeestijn'.

Na het vertrek van E. H. Van de Winkel en met de komst van E.H. Van Sande in 1991, werd er, na een aantal turbulente vergaderingen, gepoogd om een nieuw en breed bestuur samen te stellen en met duidelijke statuten terug te gaan naar de organisatie van de parochiefeesten. Uniek in de geschiedenis van Heldergerm was dat op alle verenigingen een beroep werd gedaan: C.M-A.C.V, KVLV, KBG, Ziekenzorg, Bloedgevers, Zangkoor, BGJG, en nadien VLD-dames en «de Bovendrievrienden» sloten zich aan. Een nieuw element was ook dat de teruggekomen zusters het klooster en dus ook de zaal zouden beheren.

De renovatie van de feestzaal van 'Huize Glorieux' bracht ook een hogere huurprijs mee en het parochiaal feestcomité zou hierop een antwoord brengen: zij zouden in belangrijke mate bijdragen in de huuronkosten voor alle organisaties die deel uitmaakten van het comité.

Het dagelijks bestuur omvatte de volgende leden: E.H. Van Sande (voorzitter) en E.H. Cosijns, Guy Coppens (o/voorzitter), Jozef Andries (schatbewaarder), André Braeckman (P.R. en organisatie), Césarine De Schrijver (secretaresse), Mia Goeman-Quakebeke en E.Z. Arlette Everaerts. Zij engageerden zich om de organisatie van de parochiefeesten op zich te nemen. Het doel van de vereniging was lovenswaardig: *"het organiseren van parochiale activiteiten, om Heldergerm, op het vlak van cultuur en ontspanning, op een hoger peil te brengen, ontmoetingskansen te scheppen voor het goede samenzijn van alle inwonenden, financiële steun te verlenen aan parochiale bewegingen die het nodig hebben, en andere parochiale noden"*. Deze overkoepelende vereniging werd met enthousiasme onthaald in het dorp en betekende voor een aantal verenigingen een nieuwe start, na een toch wel woelige periode in de geschiedenis van het verenigingsleven.

Vanaf 1992 organiseerde dit feestcomité, uiteraard in samenwerking met alle deelnemende verenigingen, jaarlijks met groot succes een parochiefeest. Steeds werd getracht om binnen het bescheiden budget voor zo veel mogelijk variatie te zorgen, en toch voldoende geld binnen te halen om de tussenkomst in de huurprijs te blijven betalen. Telkenjare zorgde men voor een speciale attractie: goochelaars, buiksprekers, animatoren, dansers, zangers en accordionisten passeerden de revue. Ondertussen leverde het comité ook zijn bijdrage bij het afscheid van pastoor Van Sande en de aanstelling van pastoor De Wilde, en werd bijgedragen in een gezamenlijke aankoop van

een kopieerapparaat ten behoeve van de verenigingen (het enige officiële in Heldergerm!). Ter gelegenheid van 900 jaar Heldergerm steunde dit comité ook in belangrijke mate alle activiteiten, en zorgde zij o.a. voor de ontvangst van de bisschop bij de speciale eucharistieviering die, samen met een academische zitting, dit feestjaar inzette.

Parochiaal Feestcomité (Verz. A. Braeckman)

*v.l.n.r. (staand) E.Z. Bernadette, Cesarine De Schrijver, André Braeckman, E.Z. Hermania, Mia Quackebeke
(zittend) Guy Coppens, E.H. De Wilde, Jozef Andries.*

2. De Bond van de Grote en Jonge Gezinnen (BGJG)

De afdeling van de bond van 'Kroostrijke Gezinnen' in Heldergerm werd gesticht op 22 juli 1927 na een puike voordracht door M.E. Van Accoleyen en is daarmee een van de oudste verenigingen die tot op heden in bijna ongewijzigde vorm is blijven bestaan. De eerste secretaris werd Jozef Corten, het toenmalig schoolhoofd (zie 'Onderwijs'), en er werden 44 gezinnen ingeschreven. In die tijd lag de nadruk nog op de grote gezinnen: men moest ten minste 4 kinderen hebben om lid te kunnen zijn. Later werd dit aantal op 3 gebracht, en nog later kwam er een accentverschuiving en naamverandering met 'Bond van Grote en Jonge gezinnen'. Zo kon men vanaf 1956 (en tot op heden) lid worden vanaf het ogenblik dat men een gezin vormde. In 1964 kwamen er verkiezingen: Gaston Baeyens werd verkozen als voorzitter, Ernest De Cock als ondervoorzitter, Remi De Rijck als secretaris-schatbewaarder en Petrus Van Den Neucker en Maurice Souffriau als afgevaardigden. In 1969 kwamen er nieuwe

verkiezingen en volgende mensen kwamen het bestuur vervoegen: Roger Haegeman, Herwig Pevernagie, G. Baetens, Frans Verbeken en Willy De Groot. In 1972 werd Kamiel Baeyens secretaris en schatbewaarder. In 1977 kwam er een nieuwe bestuurswissel met Albert De Neve als ere-voorzitter, Marcel Coppens als voorzitter en Paul De Court als secretaris-schatbewaarder. Rosinne De Troyer verzorgde de zegeldienst en Albert Van Herreweghe en Marcel Groebbens vervulde eveneens het bestuur. In 1981 werd André Moreels ondervoorzitter en zijn echtgenote, Victorine Smet, werd verantwoordelijk voor de zegeldienst. Door een diversifiëring van het aanbod waren er ook nieuwe verantwoordelijken nodig: Freddy Van Liedekerke zorgde voor de reductiekaarten en Bea De Feyter was verantwoordelijk voor de gezinssportfederatie. In 1981 werd Guy Meyers secretaris en kwam Jozef De Deyn de bestuursploeg vervolledigen.

Gedurende al die jaren verzorgde de Bond uiteraard tal van activiteiten. Heel bekend was het jaarlijkse 'Spel Zonder Grenzen' in het begin van de zomervakantie, waarvoor vaak meer dan honderd kinderen zich inschreven en na afloop tevreden met een prijs naar huis gingen. Ook ploegjes volwassenen werden gevormd, wat uiteraard aanleiding gaf tot de nodige hilariteit. Het geheel groeide in de jaren '80 uit tot een mini-volksfeest, met optreden van vedetten inclusief. Al even bekend was de jaarlijkse tentoonstelling van plaatselijke kunstschilders rond Kerstmis, wat telkens heel wat volk op de been bracht. Iedereen in Heldergerm die ook maar enig talent had, kon deelnemen, en de organisatoren waren ook heel blij om werken te kunnen exposeren van

BGJG (Verz. BGJG)

(staand) v.l.n.r. Willy Bruylant (penningmeester), Hugo De Winter (gezinssportfederatie), Honda Souffriau (Gezinssportvakantie/Jefi), André Moreels (activiteiten), Mimi Matthijs (kinderoppasdienst), Marcel De Pelsmaeker (zegels en kaarten). (zittend) Marleen Van Den Berghe (secretariaat), Marcel Coppens (voorzitter), Guy Meyers (ondervoorzitter). Niet op de foto : Albert De Neve (ere-voorzitter)

o.a. Freddy Baeten, een geboren en getogen Heldergerenaar die ook ver buiten het dorp bekendheid geniet. Zelfs gewezen minister Eyskens leende ooit enige werken uit om enig allure te geven aan de tentoonstelling. Het was dan ook jammer dat in het begin van de jaren '90 deze activiteit van de kalender verdween.

Een andere constante waren de wandelingen en zoektochten georganiseerd door wandelgids André Moreels, waar in de piekmomenten meer dan 150 deelnemers op af kwamen. In het kader van '900 jaar Heldergem' werd zelfs een nieuw wandelpad, met naam 'Steenbeekpad' boven de doopvont gehouden, een initiatief dat een blijvende herinnering zal zijn aan 1996. De inwandeling hiervan trok meer dan 200 deelnemers aan ondanks vrij barre weersomstandigheden. Verdere activiteiten waren naast uiteraard het jaarlijkse ledenfeest : fietstochten, een cursus bloemschikken, busreizen, zomerhappenings, het driekoningenbal, grootouderskoffietafel ... Op dit ogenblik zijn 154 gezinnen lid van de Bond. Een overzicht van het huidige bestuur vind je op bijgaande foto.

3. Dansgroep Hildihari

In 1983 startte KVLV-Heldergem met een reeks volksdansen. Eigen mensen volgden hiervoor de nationaal ingerichte KVLV-lesdagen. Bij de start waren er een 30-tal belangstellenden tussen 11 en 50 jaar. De volgende jaren werd de groep her en der gevraagd voor het opfleuren van stoeten en manifestaties.

Via de vendelzwaaiers van Bambrugge leerde de groep de Nationale Jeugdendienst voor volksdans kennen en deze namen de dansleiding over. De groep kreeg de naam 'Hildihari', afgeleid van Hildi Haringa, wat zoveel betekent als 'mensen van Heldergem'.

In 1987 werd de groep gevraagd door het provinciebestuur om een voorstelling te geven voor uitgenodigde Oostenrijkse jongeren.

Doordat de groep een eerder beperkt aantal leden kende, werd dikwijls samen gedanst met andere groepen, en nadat de lesgeefster zich in Nederland vestigde beslisten eigen mensen het lesgeven over te nemen en opleiding te gaan volgen. Volksdans werd vanaf nu afgewisseld met Jazz-dans, moderne dansen en kinderdanslessen. De huidige verantwoordelijkheid berust bij Marleen Haegeman en Paula Vidts.

4. Davidsfonds Kerksken-Heldergem

Het Davidsfonds werd te Kerksken gesticht nog vòòr de Tweede Wereldoorlog. Onder impuls van de toenmalige geestelijken werd in 1935 een aanvraag ingediend tot aanvaarding van een afdeling. Het Davidsfonds, dat zijn leden wierf via boekenverkoop, kende toen 52 leden in de afdeling. Secretaris was Albert De Neve, een naam die ieder Heldergerenaar bekend in de oren klinkt. Toen hij aangesteld werd als onderwijzer in 1944 probeerde men ook Heldergem warm te maken voor het gedachtengoed van het Davidsfonds, doch de vereniging kende er nooit dezelfde weerklank als in Kerksken. Wellicht daarom ook werd besloten tot een gezamenlijke vereniging met als

naam Davidsfonds Kerksken-Heldergem.

Als voornaamste activiteiten waren er, naast de traditionele medewerking aan de 11-juli vieringen, wijnproefavonden, kunsttentoonstellingen, boekenbeurzen, kleinkunstavonden en toneelvoorstellingen, die echter (voor zover ons bekend) bijna uitsluitend in Kerksken doorgingen. Als later bestuurslid uit het Heldergemse vermelden wij wijlen Herman Boeykens en de ingeweken Peter D'Hondt.

5. Heemkundige Kring Groot-Haaltert

De stichting van een Heemkundige Kring voor de gemeenten van Groot-Haaltert, te weten Haaltert, Denderhoutem, Kerksken, Heldergem en Terjoden, geschiedde op initiatief van de huidige voorzitter Willy De Loose. De eerste oproep daarvoor gebeurde via de pers in 1978 en op 9 april 1979 vond een eerste contactvergadering plaats in de raadzaal te Haaltert, met een 10-tal geïnteresseerden. De eerste voorzitter werd veearts Robert Lievens uit Kerksken, secretaris de reeds hoger genoemde Willy De Loose en als leden waren Roger De Troyer, Amandine Temmerman, Paul Temmerman, Mark Stalpaert, Maria De Rijck en Gilbert Redant bereid hun medewerking te verlenen. Later vervoegden Edgard Huylebroeck en William Minnaert de rangen en verlieten Mark Stalpaert en Maria De Rijck het bestuur. E.H. Jozef De Brouwer, vermaard heemkundige en afkomstig uit Haaltert, aanvaardde het ere-voorzitterschap.

De eerste activiteiten bestonden in 1980 uit de uitgave van de 'Staten van goed van Haaltert en Kerksken', een bezoek aan het Rijksarchief Gent in 1981, de uitgave van 'Heldergem in oude prentkaarten' door Roger De Troyer en Willy De Loose in 1982 (de eerste publikatie over Heldergem) en de heropbouw van de vernielde Warandekapel te Haaltert. Hoofdbrok van de activiteiten van de vereniging is echter de uitgave van een tijdschrift 'Mededelingen Heemkundige Kring Groot-Haaltert', waarin getracht wordt over elke deelgemeente interessante bijdragen te verzorgen. Het tijdschrift verschijnt 4 maal per jaar en is ondertussen reeds aan zijn 16de jaargang toe. Het aantal leden van de Heemkring schommelt rond de 300, niet in het minst door de kwaliteit van de aangeboden artikels en de bewust laag gehouden abonnementsprijs. Een paar jaar geleden besloten enkele bestuursleden het wat rustiger aan te doen en door het wegvallen van Robert Lievens, Amandine Temmerman, Paul Temmerman en Gilbert Redant drong zich een reorganisatie in het bestuur op. Willy De Loose werd voorzitter en een dynamische Geert Boelaert werd meteen secretaris en penningmeester. Bovendien kwamen ook John Scheerlinck en Mark De Moyer het bestuur vervolledigen. De realisaties van deze laatsten leverden een belangrijke meerwaarde aan de vereniging en aan het tijdschrift. Ondertussen heeft de heemkring reeds een 12-tal publikaties op haar naam, waaronder werken over de Sint-Amandusparochie te Denderhoutem door Edgard Huylebroeck en de politieke en sociale geschiedenis van Haaltert door Willy De Loose.

Het was op initiatief van Roger De Troyer dat de hele viering rond '900 jaar Heldergem' op gang kwam. De Heemkundige Kring nam hier naast de coördinatie, twee belangrijke opdrachten voor haar rekening, namelijk de organisatie van de

socio-historische tentoonstelling 'Een goedendag uit Heldergem' en de uitgave van een aantal publikaties: 'De Staten van goed', 'Parochieregisters', 'De Burgerlijke stand' en als kroon op het werk deze 'Bijdrage tot de geschiedenis van Heldergem'.

6. Het Katholiek Vormingswerk voor Landelijke Vrouwen.

Hoewel de KVLV in haar huidige vorm vrij jong is, zaten de wortels van deze vereniging vóór de oorlog. Zoals elders in het Vlaamse land, was zij een uitloper van de Boerengilde, de voorloper van de latere Boerenbond. De archieven vertellen ons dat van 1925 tot '28 en in 1932 er door deze vereniging Sint-Elooisfeesten georganiseerd werden. Sint-Elooi was immers ook de patroonheilige van de landbouwers. Voor de rest zijn wij elk spoor bijster tot eind de jaren '60.

De eigenlijke stichtingsdatum van de huidige KVLV is 17 september 1967, maar de eerste aanwezige documenten dateren van 1969. De vereniging heette toen nog 'boerinnenbond' en was duidelijk minder geëmancipeerd dan dat het nu het geval is. Zo werden alle bestuursleden ingeschreven onder de naam van hun echtgenoot en we geven ze dan ook onder deze benaming. Het waren respectievelijk mevr. Denis Cooreman, mevr. Desire Cooreman, mevr. Cesar De Cock, mevr. Alfons Temmerman, mevr. Petrus Van Den Neucker, mevr. Jules Verhoeyen, mevr. Frieda De Feyter, mevr. Valerie De Pauw, mevr. Henri Hespels, mevr. Jozef Van den Neucker,

en mej. Godelieve Van Herreweghe. Als boerinnenbond beperkten de activiteiten zich voornamelijk tot het houden van de in Vlaanderen zo bekende 'koffietafels', de eetmalen met Kerstmis en Pasen en informatieve vergaderingen rond problemen in verband met de landbouw. Later ging de vereniging zich duidelijk anders profileren, en meer openstaan voor alle vrouwen van het platteland. Tevens probeerde men ook meer jonge mensen aan te trekken, hoewel er moet worden toegegeven dat dit niet altijd lukte. Toch ging men naar een diversificering van het aanbod. De specifieke landbouwactiviteiten werden ondergebracht in een agra-cel en vanuit het verbond werden tal van mogelijkheden aangereikt. Er werden kookcursussen georganiseerd, cursussen bloemenschikken en een cursus volksdansen, waaruit later de dansgroep Hildihari zou ontstaan. De eerste helft van de jaren tachtig vormde een zekere bloeiperiode, met Eveline De Pelsmaeker als voorzitter en Godelieve Van Rossen als secretaresse. Uit een ledenlijst van 1983 bleek dat er toen meer dan 100 aangesloten leden waren. Gesteund door de enthousiaste medewerking van pastoor Van de Winkel, werden ook verschillende reizen georganiseerd, waaronder Lourdes en Rome. Interne problemen zorgden echter voor een dalend ledenaantal, zodat een reorganisatie zich opdrong. Er werd een nieuw bestuur gevormd dat tot op heden bijna ongewijzigd is gebleven en waarvan de lezer de namen op het onderschrift van bijgevoegde foto kan terugvinden. Een hoogtepunt uit de jaren '90 vormde

Omslag jubelviering KVLV
(Verz. C. De Schrijver)

De eerste helft van de jaren tachtig vormde een zekere bloeiperiode, met Eveline De Pelsmaeker als voorzitter en Godelieve Van Rossen als secretaresse. Uit een ledenlijst van 1983 bleek dat er toen meer dan 100 aangesloten leden waren. Gesteund door de enthousiaste medewerking van pastoor Van de Winkel, werden ook verschillende reizen georganiseerd, waaronder Lourdes en Rome. Interne problemen zorgden echter voor een dalend ledenaantal, zodat een reorganisatie zich opdrong. Er werd een nieuw bestuur gevormd dat tot op heden bijna ongewijzigd is gebleven en waarvan de lezer de namen op het onderschrift van bijgevoegde foto kan terugvinden. Een hoogtepunt uit de jaren '90 vormde

zonder twijfel de jubelviering 25 jaar KVLV in 1993, in aanwezigheid van de diocesane proost E.H. Basil Maes.

De laatste jaren manifesteerde zich binnen deze vereniging, zoals ook bij de BGJG en andere, een typisch verschijnsel: de formule van eendaagse busreizen, die in de jaren '80 nog zorgde voor meer dan 100 deelnemers heeft duidelijk aan belangstelling verloren. Zitten het toegenomen individualisme (het zich niet meer willen aanpassen aan een groep) en de steeds groeiende mobiliteit (iedereen heeft een eigen wagen) van de gemiddelde dorpsbewoner ertussen, of heeft het eerder te maken met de toenemende invloed van de media (iedereen heeft alles al gezien op televisie)? Een onderzoek dat voer is voor sociologen. In elk geval bleef het huidige bestuur niet bij de pakken zitten en zorgde voor een waaier aan andere activiteiten.

De kalender van het werkjaar 1995-96 gaf een goed overzicht van de activiteiten die deze vereniging in het verleden reeds organiseerde. Zo begon men het jaar met een startvergadering in oktober, waarbij een externe spreker het jaarthema inleidde, kwamen er kooklessen en een cursus bloemschikken, was een Kerstfeest, een Lichtmisviering en een Paasfeest, een bedevaart naar Oostakker en een speciale namiddag voor weduwen en alleenstaanden. Het huidige ledenaantal bedraagt 63, en hoewel ook hier de dalende tendens merkbaar is, die zich manifesteert overal ten lande en in bijna alle verenigingen, verleende deze vereniging haar royale medewerking aan het evenement '900 jaar Heldergerm'. Zo organiseerde zij een kanttentoonstelling, parallel met een retrospectieve tentoonstelling van plaatselijke kunstschilders in een organisatie van Frans Haezaert. Dankzij de inzet van de beide partijen, werd ook dit evenement opnieuw een succes.

Huidig Bestuur KVLV (Verz. C. De Schrijver)

*v.l.n.r. (staand) Marie-Jeanne De Pelsmaeker, Angèle De Cock, Adrienne Van Der Hoeven,
Hilda Cautaerts, Mia Quakebeke (secr.)*

(zittend) Diane Vijverman, Edith Scheerlinck, E.H. De Wilde, Eveline De Pelsmaeker (vz), Irène Vanderhoeven

7. De kristelijke bond van gepensioneerden

De Kristelijke Bond der Gepensioneerden (KGB) werd te Heldergerm gesticht in 1964. Bij de stichting waren aanwezig : E.Z. Juliette Beerens, Marie Verbestel, Albert Van Houtte, E.H. Sanspeur, Elisa D'Hondt, Irma Muylaert, Petrus Bisback, Ivonne De Cock. Als eerste voorzitter werd Elise Schouppe gekozen. Volgende namen hielden de afdeling staande tot 1989, hetzij als voorzitter, hetzij als secretaris : Elise Matthijs, Paul Baeten, Adhemar Matthijs, Edgard De Leeuw en Marie Beeckman. Sedert 1989 zit de afdeling zonder voorzitter en zonder secretaris. De KGB wordt dus de laatste 6 jaar praktisch en administratief in beweging gehouden door de schatbewaarder Jozef Andries, zowel voor wat het niveau van het verbond, als dat van de parochie en de gemeente betreft. Gelukkig staat hij niet helemaal alleen: met de wijkmeesteressen Elisabeth Schouppe, Hermine De Cock, Yvonne Van Durme, Camilla De Cock en Cesarine De Schrijver tracht men er toch het beste van te maken. De activiteiten beperken zich doorgaans tot een eetmaal met Kerstmis en Pasen, gevolgd door een 'gezellig samenzijn', een begrip dat in Vlaanderen een erg betekenisvolle inhoud heeft. Gedurende geruime tijd werd ook een kaartnamiddag georganiseerd, die steevast een behoorlijk aantal klanten had.

In 1989 werd het 25-jarig jubileum gevierd met een eucharistieviering, opgedragen door E.H. Van De Winkel, de toenmalige proost, met nadien een deugddoende receptie en een eetmaal. Het aantal leden van de afdeling Heldergerm schommelde de laatste jaren tussen de 100 en de 110. Met spanning wordt uitgekeken naar nieuwe actieve krachten die in de toekomst borg zouden moeten staan voor het voortbestaan van de KGB(5).

*KGB ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de huidige kerk in 1976 (Verz. R. De Troyer)
v.l.n.r. Marie Verbestel, Camilla De Cock, Pauline Schouppe, Elisa Matthijs, Anna Herpers,
Elisa D'Hondt, Angèle Verbeken, Elisa Callebaut*

8. Kristelijke werkliedenbond (KWB)

De KWB, die opgericht werd in 1955, met als bestuur Gerard Boelaert (voorz.), Philemon De Bruyn (o/voorzitter), Jozef De Feyter (secretaris), Albert Vonck (penningmeester) was vooral in de naoorlogse periode actief. De oprichting ervan had een politieke bijbedoeling. Heldergem was tot dan een liberaal bastion geweest en het was de bedoeling van anders gezinden om deze macht te breken. De oprichting van deze nochtans christelijke bond, scheen niet in goede aarde te vallen bij de toenmalige pastoor Sanspeur, maar niettemin kwam de vereniging er toch. De voorzitter, die kort na de oprichting verhuisde, werd vervangen door de ondervoorzitter. Als voornaamste activiteiten vermelden we het jaarlijks organiseren van een kaarting en een bakschieting, een vorm van volksvermaak die het tot op heden nog steeds doet. Memorabel voor de kinderen was ook de jaarlijkse komst van Sinterklaas. Wegens het grote aantal plaatsen dat diende bezocht, moest men zelfs twee Sinten voorzien, één voor 'bovendries' en één voor 'beneden'.

Vanaf 1965 tot 1978 werd Jozef Andries voorzitter en Kamiel Dankaert secretaris en Roger De Troyer werd penningmeester. Bekend uit deze periode is de volgende anekdote. Op een avond in 1963 had men in de zaal van Van Dooren (zaal Breda) de toen bekende zingende pater Mestdagh gevraagd. De zaal zat bomvol en de eigenaar had gezorgd dat het er lekker warm was (want dat was goed voor het vertier). Wie echter niet opdaagde, was de pater, hij had namelijk diezelfde week 'de kap over de haag' gegooid en had blijkbaar andere katten te geselen!

Mede als gevolg van de stilaan veranderende structuur van de samenleving, werd de nood aan zogenaamde 'mansbonden' minder groot, zodat de activiteiten stilaan verminderden en later overgenomen werden door andere verenigingen. Uiteindelijk hield de bond op te bestaan in 1978.

9. Liberale damesbonden

Begin de jaren '60 werd in navolging van andere gemeenten ook een liberale vrouwenbond gesticht onder de naam PVV-Vrouwenbond. De stichtingsvergadering had plaats bij Irma Coppens die meteen ook de eerste penningmeester werd. Als voorzitter werd Maria Beerens gekozen, een functie die ze gedurende 25 jaar zou uitoefenen.

De andere bestuursleden waren Henriette Bisback (secretaresse), Maria d'Haeseleer en Madeleine Vereeken. De eerste samenkomst vond plaats bij Maria Beerens thuis met als eregast Louis d'Haeseleer, de latere senator en burgemeester van Aalst. De plaats van samenkomst verhuisde eerst naar de woning van Maurice De Troyer en toen het ledenaantal vergrootte naar de werkplaatsen van Albert Moreels (beter bekend als 'het atelier van Slappens'). Om de kosten te dekken was er een inleg van 10fr. per maand. Er werd een vlag gemaakt en na enkele jaren reeds kon men het 100ste lid verwelkomen. Ook hier bleven de activiteiten vrij beperkt: naast de koffietafel was er een jaarlijkse ééndagsreis, doch ook hier bleek vooral het 'gezellig samenzijn' het belangrijkste. Interne moeilijkheden waren er de oorzaak van dat de vereniging ophield te bestaan in 1986.

*Maria Beerens n.a.v. haar 25-jarig
voorzitterschap van de PVV-vrouwen
(Verz. H. Bisack)*

In oktober 1987 werd dan de Damesbond VLD gesticht, aanvankelijk onder de benaming PVV-Vrouwen, met als bestuur Diane Sienaert (voorzitter), Marleen Quintijn (ondervoorzitster/secretaresse), Rita Verbeken (penningmeester) en Magda Van Impe en Bernadette Scheerlinck, bestuursleden.

Als voornaamste activiteiten vermelden wij een jaarlijkse dagreis voor de leden, uitstappen, een Paasfeest en een feestmaal in 'Huize Glorieux' en een verzorgd Sint-Niklaasfeest en een reuze tombola. Zoals de meeste verenigingen voorzag ook deze in het kader van '900-jaar Heldergem' een aantal ac-

tiviteiten, zoals een fietstocht, een preventiecampagne in verband met diefstal (m.m.v. de rijkswacht) en een pannenkoekenslag. Het bestuur bleef tot op heden bijna ongewijzigd, met dien verstande dat Greta De Smet en Fernanda D'Haeseleer, Magda Van Impe en Bernadette Scheerlinck kwamen vervangen.

10. Oud-strijders

Over het exacte ontstaan van de oud-strijdersvereniging in onze gemeente bezitten wij geen gegevens. Zeker is dat de vlag werd overhandigd op 20 april 1920, waarschijnlijk samen met het planten van de vrijheidsboom aan het beeld van het Heilig Hart. Dat laatste was geschonken door de toenmalige burgemeester d'Haeseleer, in de volksmond 'Tomasken' genoemd, die in de loop van datzelfde jaar overleed. Op de plaats waar deze boom en dit beeld staat, (samenvoeging Hallebaan en Heldergemstraat) was vroeger een grote put, zoals er nog wel meer in de buurt waren. In de volksmond kreeg deze de benaming 'paardeputten'.

De eerste ons bekende voorzitter was Gustaaf De Rijck (beter bekend onder de naam 'Staaf velo'. Wij vermoeden dat er voordien nog een andere voorzitter moet zijn geweest, daar De Rijck slechts in 1926 in Heldergem is komen wonen en het overhandigen van een vlag veronderstelt toch een vereniging én voorzitter. De andere bestuursleden van deze eerste periode waren: Petrus De Troyer (secretaris), Cyriel Lievens (ondervoorzitter), François Coppens, Karel (Augul) De Pelsmaeker en Jean Andries.

Na WO II veranderde er uiteraard één en ander: de 'jonge strijders' sloten zich aan, de vlag werd vernieuwd in 1946, en in 1960 namen deze jonge strijders de fakkel over voor een nieuw bestuur. Alfons Beerens werd dan de nieuwe voorzitter; de overige bestuursleden waren Albert Renneboog, Victor Coppens, Gilbert Van Den Dooren en Gilbert Cappelman.

De activiteiten van zo'n oud-strijdersbond waren beperkt. De voornaamste dag is uiteraard 11 november, wanneer er een herdenkingsplechtigheid plaatsvindt voor de gesneuvelden. Traditioneel werd er buiten de kerk een krans neergelegd en waren er toespraken door het gemeentebestuur en de voorzitter van de oud-strijdersbond. Er werd een middagmaal aangeboden en de plaatselijke herbergen werden bezocht. Aan

het geheel werd enige allure gegeven door de muziekmaatschappij 'Hand in Hand' te Mere, die elk jaar met een flinke delegatie afzakte naar ons dorp om de steeds kleiner wordende stoet te begeleiden. Op dit ogenblik is er geen enkele oud-strijder meer in leven en ook het aantal 'jonge strijders' slinkt zienderogen, zodat het van de goodwill van enkelen zal afhangen om deze vereniging in stand te houden.

11. Radio Groot-Haaltert

In het voorjaar van 1982 groepeerden zich een aantal jongeren te Heldergem, met de bedoeling een vrije radio op te starten. Dit was op dat ogenblik illegaal en dus zeer uitdagend. Met beperkte middelen en gebrekkig tweedehandsmateriaal werd gestart op 2 mei van dat jaar.

Al snel waren 30 DJ's (of disk-jockeys) bereid om op ieder moment, dag en nacht een programma te maken en te presenteren. Ook organisatorisch werd alles op poten gezet: het nieuw gekozen bestuur diende wekelijks te vergaderen om alle beginproblemen op te lossen, vaak materiële en financiële. De installatie van het zendtoestel en de antenne waren de grootste.

Ook vadertje staat zorgde voor moeilijkheden, want op 6 mei 1982 vaardigde de Vlaamse Executieve een decreet uit voor de organisatie en erkenning van niet-openbare radio's. Dit drong de vrije radio's in een keurslijf en verplichtte hen een VZW te worden. Nog datzelfde jaar werd aan deze verplichtingen voldaan en werd het station legaal.

*Radio Groot-Haaltert in de beginperiode (Verz. archief Radio Groot-Haaltert)
zittend (vlnr): Alfons Fermon en Albert Schandevijl.*

*1ste rij: Alain Callebaut, Constant ..., Gaston Yserbijt, Patrick Vermeerschen, Ivan Coppens en Giovanni De Pauw.
2de rij: Rik Volckaert, Willy D'Haeseleer, Ivan De Saedeleer, Johan De Neven en Jo de Pauw.*

Ondertussen zorgde sponsoring voor het vervangen van de eerste kleine mast door één van 24 meter, maar deze overleefde de eerste storm niet en brak in twee in december 1982. Kort daarop kwam de mast van 30 meter er, opgericht in barre weeromstandigheden.

Ondertussen was het erkenningdossier ingediend bij toenmalig minister van cultuur Poma en werkte men verder aan verbetering. Zo ging men op zoek naar een muziekautomaat, zodat men kon draaien zonder aanwezig te zijn. Hiervoor moest men naar Terneuzen, waar een firma dergelijke apparatuur ontwierp en dit werd met de nodige kinderziektes geïnstalleerd.

Betaald werd dit door de opbrengst van de reclamespots, wat al gauw door de zakenwereld als interessant alternatief werd ontdekt. Verder werd er voor inkomsten gezorgd door lidkaarten, eefstijnen, bals en zelfs busreizen.

In 1984 ontving men van Paula D'Hondt, toenmalig minister van verkeerswezen de zendvergunning, mits het doorsturen van een erkenningsaanvraag naar de RTT. Dit hield echter in dat alle elementen van de zendinstallatie dienden gekeurd te worden, wat in de praktijk betekende dat een nieuw toestel moest worden aangeschaft. Op 17 januari 1986 werd de oude frequentie verlaten om definitief een plaats in te nemen op 105.8.

Perikelen in het bestuur zorgde voor een nieuwe raad van beheer en het jaar daarop verhuisde de radio naar Hogendries nr 1, met opnieuw de nodige moeilijkheden als gevolg. Toch kon pastoor Van de Winkel, die dit medium trouwens ook gebruikte voor een moment van bezinning, de lokalen inwijden op 28 maart 1987.

Alles werd nu rustiger, zodat er meer tijd kon worden besteed aan de programmering en de technische uitrusting. Zo werd in 1988 de eerste aanhangwagen gekocht die kon dienst doen als mobiele studio, en die voor de eerste keer werd gebruikt tijdens de half-oogstfeesten te Denderhoutem.

In februari 1988 waren er nog 420 Nederlandstalige zenders actief, in 1990 waren er dat nog 378 en in 1993 nog 348. Het aantal verkleinde maar de kwaliteit ging er op vooruit, niet in het minst door een aantal technologische vernieuwingen. Zo zorgde de intrede van de CD voor een nieuwe programma-automaat, die muziek direct van de bron draaide. Dit vergde een grote investering en een totale omwenteling in werkmethode.

Eind '91 diende radio Groot-Haaltert te verhuizen. In de Leistraat werd een woning gevonden die werd aangepast aan de noden en in mei 1993 werd er verhuisd naar de nieuwe studio. De mast werd opnieuw verplaatst en nu voorzien van een nieuw antennesysteem, wat de kas bijna tot op de bodem ledigde.

Daar men nu over het beste materiaal beschikt, kan ook radio gemaakt worden in optimale vorm. Naast muzikale programma's zijn er nu ook sterk streekgebonden informatieve programma's, zoals streeknieuws, waarbij nauw wordt samengewerkt met de schrijvende pers en Agenda, met een overzicht van alle evenementen uit de streek. Verder blijft er uiteraard ook aandacht voor sport, ontspanning en animatie en komen alle traditionele rubrieken uit de radiowereld aan bod.

12. Toneelvereniging 'Kunst na Arbeid'

In de jaren '50 ontstond onder impuls van toenmalig hoofdonderwijzer Albert De Neve de enige toneelvereniging die Heldergerm ooit rijk is geweest. Aanvankelijk wou men het toneel laten doorgaan in de zaal van 'noteris', doch er kwam een kink in de kabel en de eerste opvoering ging door in de filmzaal van 'makrit'. Architect Lionel De Turck zorgde voor de bouw van het decor en als eerste stuk speelde men 'Schip in nood', gevolgd door een klucht 'Jopie als standbeeld'. Later ging men spelen in de zaal Breda en de middeleeuwse traditie van wagenspelen getrouw, voerde men telkens eerst een ernstig stuk op en na de pauze een klucht, om tegemoet te komen aan de noden van het publiek. Het is moeilijk om namen te noemen, maar vooral het acteertalent van J. De Block scheen opvallend te zijn geweest, terwijl Florent Lievens en Gustaaf Minnaert de lachspieren deden werken, niet in het minst doordat er af en toe serieus geïmproviseerd werd. Repeteren deed men aanvankelijk in het schoolhuis en van deze repetities zijn heel wat plezierige verhalen overgebleven, die de toenmalige deelnemers zich beslist nog zullen herinneren. Misschien gaat er een lichtje branden bij enkele titels van opgevoerde stukken:

- Storm over de Bergerhoeve / Sloeberke is ziek
- Vlammmende vleugels / Vlug verdiend

GEMEENTE HELDERGERM	Zaal "BREDa" bij P. Van den Dooren
▼	▼
Hallo!	Hallo!
Wie een smaakvolle en leuke avond wil doorbrengen komt	
op Zondag 21 Januari	
de opvoeringen beluisteren door Toneelgroep "KUNST NA ARBEID" van ...	
«'t Pastoorken en de arme Man»	
drama in één bedrijf door Jac. Ballings	
en de onverbeterlijke smaakvolle gekke historie	
«In 't Plakleerke»	
in 3 bedrijven door A. Degraeve	
welke U twee volle uren schaterlachen bezorgt.	
Bespreek Uw kaarten tijdig in de zaal en bij volgende spelers: De Turck Lionel, Cooreman Denis, Minnaert Gust., Andries Jozef, Braeckman André, Lievens Florent, Van Liedekerke Emiel, Strickx Frans, Haegeman Roger.	
Begin 18 u.	Prijzen 15 en 10 fr.
Goed verwarmde zaal	
<small>Diag. V. De Sutter, Sintpauze Heldergerm</small>	Het Bestuur.

-Gemeente HELDERGERM-	
▼	
★ na de succesvolle opvoering te Aaigem heeft ...	
Toneelgroep	
« KUNST NA ARBEID »	
Heldergerm.	
gezorgd voor eigen publiek op te treden,	
Op Zondag 6 Maart	
Zaal Wed. DE VUYST — Kerkstraat	
Men voert op :	
SCHIP IN NOOD	
3 bedrijven door W. Van Den Berg	
Machtig hartroerend drama, een brok uit het werkelijk leven.	
en	
JOPIE ALS STANDBEELD	
1 bedrijf door J. Dorn	
Dolle klucht welke de lachspieren prikkelt.	
Wilt U een avond van deftige en degelijke ontspanning, komt dan naar de Zaal W ^{me} DE VUYST.	
Begin 18 u. stipt.	Prijzen: 15 en 10 fr.
▼	

Hoe ouder, hoe zotter !

gekke trouwhistorie in 3 bedrijven door Arie Entbrouckx

INLEIDING

Pollet De Keteleer, strooifabrikant, krijgt in zijn oude dag een bevestiging om te trouwen. Hiervan wordt hij geholpen door Guido Van Praet, apotheker en Marie Van Dongen, peperkoekfabrikant, welke ook trouwlustig zijn.

Langs het huwelijkskantoor om hebben, zij antwoord ontvangen. Pollet heeft zelfs haar lots bijgekregen.

Kris De Keteleer, broer van Pollet, werkt die gebeurlijke kennisgeving tegen. Die twee neven, Bertien en Dolf, steken een handje toe.

Zullen zij het met verenigde krachten kunnen bolwerken? Gelukkig een reidende hand daagt op.

Les en Staf, twee oude schoolkammeraden van Dolf en Bertien, thans toneelspelers, komen op bezoek. Die trouwzakte van Pollet vernemend, komen zij op de gekke gedachte, zich te verkleden als de aanstaande verloofde van Pollet.

Of zij in hun opzet zullen slagen, zal Les U bewijzen door zijn behendigheid waarmee hij die drie — later vier — puwt kwasten aanpakt.

ROLVERDELING :

POLIET DE KETELEER, strooifabrikant	G. Minnaert
KRIS DE KETELEER, zijn broer	J. Malfroidt
GUIDO VAN PRAET, apotheker	D. Cooremijn
MANE VAN DONGEN, peperkoekfabrikant	P. Lievers
BERTIEN, neef van De Keteleer	H. De Pelsmaeker
DOLF, neef van De Keteleer	L. De Pelsmaeker
LEO, toneelspeler	A. De Groot
STAF, toneelspeler	O. De Pauw
VAN CAMP, politiekommissaris	R. Haegeman
POLLEKE, looipjongen bij Van Dongen	J. De Block
MINUS, huisknecht bij De Keteleer	R. Van Liedekerke

Handeling hedendaags.

15 Minuten poos tussen 2e en 3e bedrijf.

Hartelijk dank voor uw steun.

Uitg. V. De Becker, fotograaf, Haldergem

- 't Pastoorken en de arme man / In 't plakkeerke
- De melodie van de zwerver

Na het stopzetten van de vereniging eind jaren '50 probeerde men het nogmaals met een komedie 'Hoe ouder hoe zotter', maar door het wegvallen van de stichter viel het doek over de korte toneelgeschiedenis van 'Kunst na Arbeid'. Het enige wat rest zijn een aantal strooibriefjes, waarvan we u de meest markante niet willen onthouden.

13. Vrijwillige bloedgevers

In samenwerking met het Rode Kruis Aalst en de huidige burgemeester werd in oktober 1984 besloten een driemaandelijks bloedinzameling in de parochiale zaal te organiseren. De eerste twee verantwoordelijken van de nieuwe vereniging waren Godelieve Van Rossen en Celeste De Leenheer.

Op 22 oktober werd de eerste collecte gehouden met een 27-tal donors en men was niet ontevreden met dit begin. Langzaam aan steeg het aantal en in 1987 zat men al aan 145 giften of 36 per afname. Eind dat jaar onderging het bestuur een eerste wijziging: Celeste De Leenheer werd vervangen door Guy Bosseloo en Paul Matthijs. De volgende jaren bleef men wat ter plaatse trappelen en onder leiding van Wilfried Gevaert van het Aalsterse Rode Kruis werd er geprobeerd om het aantal donors te verhogen. Een persoonlijke mailing naar 235 jonge mensen zorgde voor de ommekeer en 1989 bracht 255 bloedgiften of een gemiddelde van 64 per afname.

Eind 1989 gaf G. Van Rossen haar ontslag en werd een gedeeltelijk vernieuwd bestuur samengesteld. Voorzitter werd Guy Bosseloo, ondervoorzitster Celeste De Leenheer, schatbewaarder Henri Van De Velde, secretaris Paul Matthijs en als overige bestuursleden werden Omer Van Meirhaeghe, Eddy De Pauw, Ann Goublomme,

Monique en Jacqueline Marginet gekozen. Meteen had men een nieuw streefdoel voor ogen : 100 bloedgiften per collecte.

Dit werd voor het eerst bereikt in 1990 en herhaald in 1991, wat 2 jaar in rij de wisselbeker Dr. Matthieu opleverde voor de procentsgewijs grootste vooruitgang. De groei bleef zich verderzetten, met een recordjaar in 1993, met 600 bloedafnames, of een gemiddelde van 150 per collecte. Eind 1993 onderging het bestuur een interne wijziging en Paul Matthijs werd de nieuwe voorzitter. Hierbij kon men niet alleen rekenen op donors uit Heldergem, maar ook op talrijke mensen van buiten de gemeentegrens, niet in het minst van Aaigem. Deze springlevende vereniging blijft zijn best doen om de donors zo goed mogelijk op te vangen, een initiatief dat alle lof verdient.

*Vrijwillige Bloedgevers Heldergem (Verz. P. Matthijs)
u.l.n.r. (staand) Henri Van De Velde, Paul Matthijs,
Omer Van Meirbaghe (zittend) Celeste De Leenheer,
Jacqueline en Monique Marginet*

14. VTB-VAB

In 1976 werd in Heldergem een afdeling van de Vlaamse Toeristenbond / Vlaamse Automobilistenbond opgericht. Zij werkte samen met Haaltert, Kerksken en Terjoden onder impuls van de vertegenwoordiger Willy De Loose. Op 21 maart 76 werd een eerste succesrijke lentewandeling 'In en om Heldergem' georganiseerd, gekoppeld aan de uitgifte van het wandelboekje nr 45 van de Vlaamse Wandelaarsbond, geïllustreerd met tekeningen door Heldergemnaar Freddy Baeten. Later kwam er slechts weinig respons van de Heldergemnaren en door het gebrek aan plaatselijke medewerking werden er geen noemenswaardige activiteiten meer georganiseerd, dit in tegenstelling tot de andere gemeenten van Groot-Haaltert, waar deze vereniging zeer actief was, en onder andere zorgde voor een jaarlijkse jazz-kroegentocht en andere socio-culturele activiteiten, waar heel wat Heldergemnaren op af kwamen.

15. Zangkoor Glorieux

Onder E.H. Sanspeur, werd Florent Boonen uit Kerksken aangezocht om de midernachtmis op te luisteren met zangers van het oksaal en de processie. Hoewel men to fr 'entree' vroeg, zat de kerk bomvol. Een tijd later, onder E.H. Gijssel, stelde Roger Tas, samen met Herman Boeykens, toenmalig onderwijzer en koster, een gelegenheidskoor samen. Het bestond o.a. uit Pertrus en Roger De Troyer, Daniël en Denis Cooreman, Laurent en Adhemar Matthijs, Gaston Baeyens, Gustaaf Van Den Driessche, Louis De Pelsmaecker. Zij zongen uitsluitend liturgische- en kerstliederen.

Door E.H. Van De Winkel werd op 15 oktober 1982 een vast gemengd koor gesticht (zie foto) met als dirigente en secretaresse Godelieve Van Rossen. Als voorzitter fungeerde Simonne Pardaens en als penningmeester Roger De Troyer.

Aanvankelijk was het zangkoor naamloos, doch na jaren kreeg het de naam Cieltje, verkleinwoord van Cecilia, wat duidde op een eerder bescheiden koor. Naast het op-luisteren van de voornaamste liturgische plechtigheden zorgde men voor een optreden bij de hartpatiënten te Aalst en een benefietoptreden samen met alle koren uit Groot-Haaltert ten voordele van Roemenië. Na het heengaan van Herman Boeykens kwam Gabriël Moortgat (geen onbekende naam in de orgelwereld) zijn plaats innen als organist en het aantal activiteiten groeide zienderogen.

Na het vertrek van pastoor Van De Winkel kwam het koor in een diep dal terecht. Met de nieuwe pastoor kwam echter ook een nieuwe dirigente, Eliane Van den Bremt, die reeds met succes het koor van Kerksken leidde. Enkele oud-leden kwamen terug en ook de zusters verklaarden zich meteen akkoord om de rangen te versterken. Meteen ook werd de repetitieruimte verplaatst naar 'Huize Glorieux', waar de zusters met een niet te evenaren gastvrijheid een prima lokaal ter beschikking stelden. Men koos resoluut voor een nieuwe start met een nieuwe naam 'Zangkoor Glorieux', verwijzend naar één van de beroemdste parochianen.

Zangkoor Helderghem kort na de oprichting (Verz. A. Braeckman)

v.l.n.r. (eerste rij) Véronique Coppens, Magdalena en Eveline De Pelsmaecker, Julia Van Vaerenbergh, Angèle Meganck (tweede rij) Godelieve Van Rossen, Yvonne De Cock, Victorine De Smet, Roger De Troyer, Charles Tās, Diane De Meyer, Maria Dankaert, André Braeckman.

Van september 1992 af ging alles weer in stijgende lijn: men trad op in Ath, zong samen met Koen Crucke in Denderhoutem, sloot aan bij het Algemeen Nederlands Zangverbond, haalde een Zweeds zangkoor naar Heldergem (in samenwerking met het Davidsfonds), en verzorgde tal van activiteiten.

Het huidig bestuur omvat: E.H. De Wilde, E.Z. Hermania, Walter Minnaert, André Braeckman, E.Z. Arlette en als koorleidsters Eliane Van den Bremt en E.Z. Bernadette. Het koor telde begin 1996 28 leden met 12 sopranen, 6 alten, 3 tenors en 4 bassen en onlangs voerde het nog een huzarenstukje op bij het jubileum van E.Z. Hermania door een prachtige evocatie in 3 en 4 stemmen te brengen. Ook voor '900 jaar Heldergem' was het koor van de partij om de feestelijkheden op te luisteren, waaronder de viering voorgegaan door Mgr. Luysterman.

16. Ziekenzorg CM

Bij contacten met wijlen schepen Desiré Allaer, die in het verbondsbestuur van CM-ziekenzorg was, werd aan Paul Impens gevraagd om ook in Heldergem een plaatselijke afdeling op te richten. Tijdens een startvergadering op 19 februari 1981 in café «Oud Gemeentehuis» bij Omer Van Geyt waren aanwezig : schepenen Desiré Allaer en Roger Van Keymeulen, Albert De Neve, Kamiel Danckaert, Paul Impens, Frans Haezaert, Jean-Pierre Tas, Frans Malfroid, Eddy Verstockt, Marcel Moreels. Uit deze mensen werd een bestuur gekozen, dat in de loop van de jaren een paar wijzigingen onderging, maar waarvan het grootste deel steeds trouwe en zeer actieve medewerkers bleven.

Bestuur Ziekenzorg (Verz. G. Coppens)

u.l.n.r. (zittend) Irène Van der Hoeven, Maria Cooreman, Yvonne Van Durme, Diane Vijverman, Eveline De Pelsmaeker, Elisa Schouppe, Paula Brynaert, Jacqueline Marginet, E.Z. Bernadette (staand) Veronique Coppens, Christiane Souffriau, Francine Van Craen, Lena De Turck, E.Z. Hermania, E.Z. Jeanine, Christiane De Moor, Aline Melo e Silva, Guy Coppens, Paul Impens, E.H. De Wilde, Gino De Pelsmaeker, Jozef Andries, (derde rij) Albert De Neve, Paul Matthijs, Marcel Moreels, Emiel Van Liedekerke, Petrus Souffriau.

Het huidige bestuur bestaat uit voorzitter Paul Impens, secretaris Guy Coppens, ondervoorzitter Albert De Neve en penningmeester Jozef Andries, verder uit : Paul Matthijs, Marcel Moreels, Petrus Souffriau, Emiel en Freddy Van Liedekerke. Als voornaamste medewerkers vernoemen we alfabetisch Paula Breynaert, Maria Cooreman , Yvonne De Cock, Christiane De Moor, Eveline De Pelsmaecker, Helena De Turck, Jacqueline Marginet, Alice Schoupe, Francine Van Craen, Yvonne Van Durme en Diane Vijverman, waarbij er nog verschillende helpers zijn op wie deze vereniging steeds kan rekenen. Sinds de zusters opnieuw in Huize Glorieux verschenen, verlenen ook zij hun medewerking aan dit lovenswaardig initiatief.

Als voornaamste activiteiten vermelden wij : een jaarlijkse ziekendag met eucharistieviering en eetmaal, waarbij de zieken door vrijwilligers worden opgehaald, en de taartenslag rond Kerstmis. Voor '900 jaar Heldergem' werd gedacht aan een voorstelling van de werking en de mogelijkheden van ziekenzorg, door middel van brochures, videomontage, film en tentoonstelling van hulpmiddelen voor zieken en gehandicapten, teneinde deze werking bij het grote publiek nog beter bekend te maken.

17. NCMV Heldergem-Kerksken-Denderhoutem

De vereniging werd gestart in Kerksken in 1955 en later uitgebreid met Heldergem, Denderhoutem en een deel van Aaigem, dat later aansloot bij NCMV Burst. De Heldergemse middenstanders worden in het bestuur vertegenwoordigd door Frieda Van Cauwenbergh-Menschaert en Erik De Neve.

Enkele hedendaagse activiteiten zijn: de organisatie van jaarlijkse avondmarkten, de dag van de klant, kerstboomactie enz. Ter gelegenheid van '900 jaar Heldergem' werd door de firma Van Cauwenbergh een amberkleurig gelegenheidsbier verdeeld, dat de naam 'Sint-Amandusbier' meekreeg. Voor verdere info verwijzen wij naar volgende publicaties over Kerksken zelf.

18. Tijdelijke verenigingen n.a.v. '900 JAAR HELDERGEM'

KERNCOMITE '900 JAAR HELDERGEM'

Het was reeds in 1994 dat Roger De Troyer met het idee rondliep om een en ander te organiseren n.a.v. '900 jaar Heldergem'. Op een voorbereidende vergadering groeide het idee om een historische tentoonstelling op het getouw te zetten. Meteen zou ook aan de verschillende verenigingen de kans worden gegeven om aan deze viering mee te werken. De respons was overweldigend. Op de eerste algemene vergadering op 16 november 1994 kwamen zo'n 50-tal geïnteresseerden opdagen, en meteen voelde iedereen aan dat het iets speciaals zou worden. Op deze eerste vergadering werd het opzet van de tentoonstelling uit de doeken gedaan en werd de medewerking gevraagd van Heldergem. De respons bleek massaal en er werd meteen een kerncomité opgericht, dat bestond uit een aantal leden van de heemkundige kring, aangevuld met Jozef Andries, André Braeckman en Cesarine De Schrijver van het parochiaal feestcomité, en verder nog Frans Haezaert, Walter Minnaert en Matthieu Van den Neucker, die

Kerncomité 900 jaar Heldergem - (Verz. Walter Minnaert)

(vlnr) Roger De Troyer, Geert Boelaert, Willy De Loose, William Minnaert, Jozf Andires, Cesarinne De Schrijver, Pol Van Den Bremt, André Braekman, Walter Minnaert, Matthieu Van Den Neucker en John Scheerlinck.

onschatbaar werk leverden bij de voorbereiding en het opzetten van het geheel, daarbij ook logistiek geholpen door Paul Van den Bremt.

Het eerste vermetel exploit was een historische tentoonstelling «Een goedendag uit Heldergem», waarin zou getracht worden om Heldergem in al zijn facetten te belichten. Na het verzamelen van het materiaal, werd gezocht naar een geschikte ruimte. Als accommodatieruimte werd gebruik gemaakt van de vier lokalen van 'Huize Glorieux' die op professionele manier werden verduisterd en van aangepaste verlichting voorzien.

Per lokaal werd gewerkt met een aantal thema's. Zo kon men in lokaal één een overzicht krijgen van de geschiedenis aan de hand van een aantal originele documenten en kaarten, waaronder het cartularium van de Sint-Adriaansabdij te Geraardsbergen, waar voor de eerste maal de vermelding «Heldringhem» en het jaartal 1096. Verder was er een overzicht van de godsdienst door middel van kerk schatten en haarscherpe vergrotingen van foto's. In het tweede lokaal werd aandacht besteed aan de figuur van pastoor Glorieux, en werd een knap overzicht gegeven van het thema oorlog en vrede door een aantal originele kostuums van de Napoleontische tijd tot

"Een goedendag uit Heldergem": rond de Leuvense Stoof (Verz. Walter Minnaert)

en met de Tweede Wereldoorlog. Het derde lokaal trok enorm veel bezoekers. Vergrote klasfoto's van 1899 tot en met het sluiten van de scholen, weekten heel wat reacties los. In het vierde lokaal werd dan een beeld opgehangen van een Heldergermse woonkamer in het begin van de eeuw, compleet met 'Leuvense stoof'.

Daarnaast ook een fotografisch overzicht van het leven en werken van de gewone man, en aandacht voor de plaatselijke sportvedetten, waaronder ex-wereldkampioen veldlopen Eddy De Pauw.

De nachten werk werden ruimschoots beloond door een massa bezoekers aan de tentoonstelling. In twee week-ends en vijf avonden werden niet minder dan 2000 bezoekers verwelkomd, wat voor een dorp van 1500 inwoners zeker niet onaardig mag genoemd worden. Ook in de pers werd aan dit evenement ruim aandacht besteed.

b. HELDERGEM CULTUREEL

Als uit het niets ontstond plots een vereniging waarvan voordien niemand ooit had gehoord en die de benaming 'Heldergermse Cultureel' kreeg. Initiatiefnemer Chris De Meerleer verzamelde rond zich Wim Minnaert, Bart Van Lierde, Ilse Verstokt en een aantal medewerkers van de Heldergermse jeugd in een poging om een eigen bijdrage te geven aan '900 jaar Heldergermse'. Het was hun uiteindelijk bedoeling om de Pinksterkermis nieuw leven in te blazen. Ondanks de beperkte tijd waarin alles diende te gebeuren slaagde men er in om nog een heel programma in elkaar te boksen. Zo werd in samenwerking met het NCMV afdeling Kerksken-Heldergermse de jaarlijkse avondmarkt naar zaterdag gebracht en verschenen de notabelen in klederdracht anno 1900. De Leedse volksgroep 'Stampen en dagen' werd naar Heldergermse gehaald en op Pinksteren werd in samenwerking met een aantal verenigingen een feestconcert gegeven. Jef Beerens, die het hele gebeuren '900 jaar Heldergermse' op film zette, zorgde ook voor contacten met een balboogschuttersmaatschappij en er zou zelfs een heus wagenspel komen. Spijtig genoeg viel één en ander letterlijk 'in het water', maar toch bleef het een verdienstelijke poging vanuit een vernieuwende hoek.

c. ANDERE

In dezelfde lijn moet ook de kroegentocht gezien worden, die eind augustus door een aantal jongeren werd georganiseerd, met optredens in verschillende café's. Onder impuls van Ludwig Moreels, ook reed sactief in Trefpunt en Schudden en Beven, werd samen met Roger Braem, Paul De Cock, Harry D'Hondt en Frank Vijverman een 3-daagse happening op het getouw gezet die voornamelijk het grote publiek moest aanspreken. In 'Beelden uit Heldergermse' werd via film een overzicht gegeven van 40 jaar

culturele manifestaties door verschillende verenigingen. Andere uitschieters waren het optreden van Jan De Wilde en het enige en éénmalige wederoptreden van één van de weinige orkesten dat Heldergem ooit gehad heeft: de Twins samen met het prachtige vuurwerk. Het werd een passende dubbelafsluiter van '900 jaar Heldergem', samen met het slotconcert in de Sint-Amanduskerk door het Sint-Pauluskoor van Zottegem dat de week voordien had plaatsgehad.

C. SPORTBEOEFENING EN -VERENIGINGEN

1. Inleiding

Parallel met de ontwikkeling van de vrijetijdsbesteding op socio-cultureel gebied ontwikkelde zich vanaf het begin van de twintigste eeuw de volkssport. Twee sporten voerden daarbij de boventoon.

Aanvankelijk was er de aantrekkingskracht van 'de velo'. Niet in het minst door de prestaties van de 'Flandriens' in binnen- en buitenland, probeerden een aantal dapperen hun geluk met de fiets en enkelen brachten het behoorlijk ver. Verder kende Heldergem, zoals elk dorp een plaatselijke voetbalvereniging (op een bepaald ogenblik zelfs meerdere) en kenden volkssporten zoals duivensport een niet gering aantal aanhangers. De grootste vedetten kwamen echter uit een vrij verrassende hoek: een beroepsbokser en een wereldkampioen veldlopen vormden inderdaad de twee grote uitschieters van het sportgebeuren in Heldergem. Omwille van de duidelijkheid behandelden we de sporten in alfabetische volgorde, waarbij we geen onderscheid maakten tussen sportverenigingen en individuele sportbeoefenaars.

2. Atletiek

Eddy en Guido de Pauw zijn de twee bescheiden zonen van Robert De Pauw en Juliette Pennewaert uit de Hoomweg.

Eddy De Pauw werd op 8 juni 1960 geboren. Hij begon al heel vroeg in het atletisme en het was ook van bij het begin al duidelijk dat deze jongeman talent in huis had. Bij de miniemen was hij niet uit de eerste twintig en bij de kadetten behaalde hij zijn eerste overwinning. Reeds in 1977 gaf hij zijn concurrenten het nakijken in het

Gemeente HELDERGEM (Dries)

VELOCLUB "DE VEREENIGDE BAZEN"

TWEË GROOTE

VELOKOERSEN

op Zondag 5 September 1909 aanstaande

Kermisdas

50 fr. gewaarborgd & 20 fr. gratis

VOORWAARDEN

Art. 1. - De inleg voor de SNELKOERS is bepaald op 1,00 fr.
De inleg voor de VOGELPIKKOERS is bepaald op 0,50 fr.

Art. 2. - Inschrijving voor de Snelkoers bij D. Smit om 3 ure namiddag, voor de vogelpikkers om 4 ure zeer stipt bij P. Schouffe.

Art. 3. - Prijsuitreiking voor de eerste bij Th. De Pauw, voor de tweede bij J. Haesaert.

Art. 4. - Het vertrek der beide koersen zal beginnen aan de herberg "De School" bij de W^o De Swael.

Art. 5. - De prijzen zijn gewaarborgd in Snelkoers als volgt: 1° prijs 10 fr., 2° prijs 7,50 fr.; 3° prijs 5 fr.; 4° prijs 2,50 fr.
Gewaarborgde prijzen voor de Vogelpikkers: 1° 8 fr.; 2° 6 fr.; 3° 5,00 fr.; 4° 4 fr.; 5° 2 fr.

Art. 6. - De leden zijn niet verantwoordelijk voor de ongevallen.

Art. 7. - De commissie beslist onwederroepelijk.

Art. 8. - Ieder liefhebber kan maar een prijs winnen.

Affiche velokers 1903 (Verz. A. Haezaert)

Namens de Vereenigde Bazen

G. Van Wassenhove, Henri De Swaef, P. Schouffe, D. Smit, Th. De Pauw
J. Haesaert

Druk. Vanden Abeele & Vanden Bruele, Ninove

Atletiekloopbaan Eddy De Pauw

Beste Prestaties

Belgisch kampioen veldlopen junioren 1978
Belgisch kampioen veldlopen junioren 1979
Wereldkampioen veldlopen junioren te Limerick (Ierland) 1979
Belgisch kampioen 3000 m piste junioren 1979
Belgisch recordhouder 3000 en 5000 meter piste junioren
Vice-europees kampioen 5000 m te Bydgorik (Polen)
Belgisch kampioen 5000 m piste senioren 1985

Belgisch kampioen veldlopen senioren 1986
Belgisch kampioen 10000 m piste senioren 1987
3 maal tweede in de eindstand van de cross-cup na Vincent Rousseau

provinciale veldloopkampioenschap te Steenhuize. Zijn echte doorbraak kwam er echter bij de junioren: zijn eerste seizoen reeds leverde Eddy zeven veldloopoverwinningen, drie 2de en twee 3de plaatsen op. Hij werd Belgisch kampioen te Waregem en behaalde tijdens het wereldkampioenschap te Glasgow een verdienstelijke 9de plaats. Hij werd ook nog provinciaal kampioen over de 3000 m vlak en de 2000 m steeple. Tijdens de memorial Ivo Van Damme brak hij het Belgisch record over de 3000 meter en hij leverde ook de beste jaarprestatie over de 5000 m vlak met 14'15"8. Hieruit bleek dat Eddy het dus zowel op de piste als in het veld kon waarmaken.

1979 of zijn tweede jaar bij de junioren werd zijn triomfjaar. Hij werd niet alleen provinciaal en Belgisch kampioen, maar in het Ierse Limerick gaf hij bij het wereldkampioenschap veldlopen het hele deelnemersveld het nakijken. Meteen had Heldergem zijn eerste wereldkampioen veldlopen. Het nieuws sloeg uiteraard in als een bom, en meteen werd er ook een passende huldiging voorzien, onder het impuls van de inmiddels reeds opgerichte fanclub voor de gebroeders De Pauw. Zij had als ere-voorzitter dokter Van Steenlandt, als voorzitter Willy Vonck, en verder nog Willy d'Haeseleer, William Van Bever, Paul De Court, Alfons Peleman en Paul Matthijs. Er kwam een stoet door de straten van Heldergem en een huldiging in het Heldergemse gemeentehuis, die heel wat volk op de been bracht. Ook in Ninove werd hij gehuldigd en in datzelfde jaar werd hij sportlaureaat van Groot-Haaltert en bedacht met de Serge Reading-prijs, een uitzonderlijke onderscheiding voor jong talent. Deze prestaties had onze looper voor een groot deel aan zichzelf te danken. Eddy nam zijn sport dan ook heel ernstig op: elke dag liep hij twintig kilometer naar

EDDY DE PAUW

E.O.V.A.

Wereldkampioen veldlopen 1979

Belgisch kampioen veldlopen 1986

Overgenomen van: *De Persgroep, 1984*

Foto Eddy De Pauw
(Verz. Fam. De Pauw)

Ninove en terug, waar hij aangesloten was bij atletieclub 'Zova', en getraind werd door Herman Muylaert.

In hetzelfde jaar stapte hij over naar de juniors, waar hij echter in de nationale veldloop te Denderhouten een achillespeeskwetsuur opliep, die het begin zou vormen van een moeilijke periode. Ook tijdens de daaropvolgende stage in L.A. beterde het niet: het duurde tot 1980, toen ook nog de spier in zijn rechter knieholte ontstak. Toch won hij nog in Galmaarden voor Eric De Beck. 1981 werd een echt rampjaar : in februari kreeg hij een scheenbeenontsteking, in november van dat jaar liep hij een spierversrekking op. En zo ging het maar verder : in 1982 gesukkel met de lies, in '83 gaven de aanhechtingsspieren van knie en heup problemen en in 1984 waren het de beurt aan de hiel, wat ervoor zorgde dat hij gedurende heel dat jaar op non-actief bleef.

Stilaan maar zeker kwam hij er echter weer bovenop, rustig en hard werkend, met het resultaat dat hij in 1985 als senior kampioen werd op de 5000 meter, en wedstrijden won te Essenbeek en Denderhoutem en het jaar daarop nationaal kampioen werd te Waregem. Hij was ondertussen ook al gehuwd en verhuisd naar Ninove, maar toch liet Heldergerem hem niet los. Opnieuw werd hij ingehaald en stoetsgewijs naar het gemeentehuis gebracht, en door de ondertussen vernieuwde supportersclub met als voorzitter Valentine Tas, op passende wijze in de bloemetjes gezet.(4) Het jaar daarop verliet hij ZOVA voor Daring Leuven en won hij nog de open atletiekkampioenschappen op de 10.000 m en de 'Christmas Trophy', een stratenloop te Brussel.(5) Naar het einde van zijn carrière toe zou hij steeds meer Vincent Rousseau op zijn weg vinden.

Guido De Pauw werd geboren op 3 februari 1958, en is dus twee jaar ouder dan Eddy. Eigenlijk had deze hard werkende loper een beetje het ongeluk in de schaduw van zijn jongere broer te verdwijnen, doch langs de andere kant zal het wel zo geweest zijn dat de twee broers heel wat aan elkaar zullen gehad hebben voor wat training betref. Zoals gezegd is de carrière van Guido iets bescheidener. Bij de juniors behaalde hij een verdienstelijke overwinning te Denderhoutem, dit na een hele reeks tweede en derde plaatsen. Hoewel hij algemeen gezien werd als een grote belofte voor deze sport, werd hij in belangrijke mate afgeremd door zijn legerdienst. Tijdens zijn legerdienst bracht hij het tot militair kampioen op de 1500 meter, maar kreeg nadien last van een slepende kniekwetsuur. Toch werd hij in 1980 nog verdienstelijk derde in de cross te Steenhuize, ... na zijn broer Eddy en Jef Gees. De laatste opmerkelijke prestatie was het breken van het record over de 4 x 1500 meter tijdens de 'Nacht van de Atletiek' in 1981, waar de 3 laatstgenoemde

Foto Guido De Pauw (Verz. Fam. De Pauw)

atleten samen met Willy Van Huylenbroeck het meer dan 20 jaar oude record met 4 seconden verbeterden en op 15'16"4 brachten.

3. Bokssport(6)

Bokser Victor Raes (Verz. V. Raes)

Victor Raes (nog steeds bekend als 'den bokser' en momenteel woonachtig in de Leistraat) was pas 15 jaar toen hij ervan droomde om van een sport zijn hoofdverdiens­te te maken. In 1949 begon hij immers als wielrenner, maar door te hoge materiële kosten en te weinig vernoemenswaardige opbrengsten was hij verplicht de fiets aan de wilgen te hangen.

Vrij kort nadien, in 1951, begon hij met bokstrainingen in het Aalsterse, zo'n drie maal per week. Al gauw zou de bokssport een groot deel van zijn leven uitmaken: zijn toenmalige trainer René Van der Voorden, beschouwde hij zowat als zijn tweede vader.

Ondertussen schrijven we al 1953 en in dat jaar vinden er toch een paar veranderingen plaats. Vic Raes (zoals hij toen genoemd werd) won het kampioenschap van België voor beginnelingen en verhuisde in datzelfde jaar ook van een Aalsterse naar een Brusselse bokclub.

Tussen '53 en '56 bokste hij maar liefst 77 liefhebberskampen, waarvan hij er slechts 2 verloor. In 1956 kwam hij zowat op het hoogtepunt van zijn carrière: hij won voor de tweede maal de Belgische kampioenschappen, nu als liefhebber, en raakte tot de halve finale van de Europese kampioenschappen. In hetzelfde jaar schakelde hij over naar de beroeps, en van de 80 kampen die hij aanging, won hij er 50 en verloor hij er slechts 5. Wij mogen hierbij niet vergeten dat de bokssport bijzonder populair was in de vijftiger jaren, en zijn naam dus ook tot ver buiten Helder­gem bekendheid genoot.

Ondertussen was hij reeds 34 en vond hij de tijd rijp om ermee te stoppen. Hij heeft echter de bokssport nooit vaarwel gezegd, ook al wordt hij er nu 60. Al 19 jaar staat hij 3 keer per week paraat om zijn nieuwe, jonge talenten wat bij te brengen. Op een bepaald moment werd er zelfs in Helder­gem, in de gebouwen van de jongensschool aan de Helder­gemstraat bokstraining gegeven, en enkelen (waaronder Frank Neirinckx, die zich later op meer moderne boksdisciplines zoals kick-boxing, thai-boxing en self defence ging toeleggen) groeiden uit tot niet onverdienstelijke bok­kers.

4. Duivensport(7)

Na W.O. II waren er in Helder­gem op zeker ogenblik 2 duivenmaatschappijen. Lokaalhouder Cyriel Lievens (in de volksmond Duym Cyriel) gaf in hoofdzaak vluchten met lossingsplaats in Frankrijk, terwijl bij de onlangs overleden Albert Moreels

vluchten vanuit Quievrain plaats hadden. Schoonzoon Albert Renneboog bleef vluchten in Frankrijk organiseren tot rond het jaar 1963.

In 1965 kwam er een nieuw bestuur en een nieuw lokaal, bij Albert Schollaert in de Heldergerstraat. Dit bestuur bestond uit Jozef Andries (vz) Felix Andries (secr) en Julien Schollaert (penningmeester). De maatschappij heette van dan af aan 'Recht voor allen'.

In 1992 werd verhuisd naar de huidige lokatie, 'café Rembrandt' bij Theo Van Snick en Betty De Cock. Secretaris werd Marcel De Cock en penningmeester Albert Moreels. Daar de secretaris en schatbewaarder respectievelijk in '92 en '95 overleden werd Frans Van de Velde aangesteld tot secretaris, terwijl de functie van penningmeester tot op heden nog niet is ingevuld.

«Recht voor allen» bestond dus onafgebroken sinds 30 jaar. In de jaren 1965-75 schommelde het aantal leden rond de 150 à 175. Sedertdien daalde het aantal leden gestaag. Kort na WO II was er in Helderger en omstreken praktisch van huis tot huis een duivenhok. In 1995 waren er te Helderger nog slechts een 20-tal actief spelende liefhebbers. Het aantal liefhebbers-leden in 'Recht voor allen', schommelde tussen de 75 à 105, waaruit bleek dat de vereniging dus ook buiten ons dorp recruteerde.

Sinds 1990 is er een jaarlijks kampioenschap van Groot-Haaltert waaraan RVA Helderger zijn medewerking verleent met de verkoop van bons geschonken door de kampioenen. De fusiegemeente Groot-Haaltert telt op heden ongeveer een 350-tal duivenliefhebbers.

5. Tennis

In tegenstelling tot de andere hier vermelde sporten is tennis een vrij jonge sport in Helderger. Dit heeft uiteraard alles te maken met de status van de sport zelf, die oorspronkelijk vrij elitair was, maar onder invloed van de democratisering voor iedereen toegankelijk werd. Het was waarschijnlijk ook vanuit die optiek (tennis toegankelijk maken voor iedereen) dat onder impuls van de VTB-VAB-vertegenwoordiger Willy De Loose op de terreinen van Eli Van Cauter in Hoom een tennisclub werd opgericht onder de benaming "t Hoomveld". De twee hogergenoemden werden dan ook respectievelijk voorzitter en ondervoorzitter. Secretaris was Paul Muylaert en als andere bestuursleden fungeerden Emi Van Cauter, Linda Van Den Steen en Valentine Tas. In 1984 verlieten Willy De Loose en Valentine Tas het bestuur om activiteiten op andere terreinen te ontplooiën. Eli Van Cauter werd voorzitter, en vanaf 1985 deed Christl De Pril haar intrede in het bestuur om vanaf dan het secretariaat te verzorgen.

Bij de opening van de banen telde de club 36 leden, maar dit steeg al gauw uit tot 112 leden in 1984, een aantal dat nogmaals bereikt werkt in 1988. Sindsdien schommelt het aantal leden rond de tachtig. Uiteraard bestond de voornaamste activiteit uit het organiseren van tennistornooien, die regelmatig de pers haalden om hun puike organisatie en uitgebreid deelnemersveld. Heel veel aandacht werd ook besteed aan de jeugd. Reeds in 1986 hadden er tennisontmoetingen plaats tussen de jonge tennissers van verschillende clubs. Er werd van de uitstraling en de accommodatie van het tennisveld ook gebruik gemaakt om een heuse kermis Hoomveld te organiseren in samspraak met de buurtbewoners, met een volks programma. In de goede traditie

ging het van een kaarting, over oude volksspelen, naar een jogging en poppentheater. Een bewijs dat sport en gezonde ontspanning nog steeds kunnen samengaan. Voor 1996 voorzag de vereniging er een attractieve helioperdoop boven de gemeente.

6. Voetbal

a. F.C. HELDERGEM

De eerste voetbalploeg die ons bekend is, dateert van uit de tweede Wereldoorlog. Zij werd F.C. Helderger genoemd en slaagde er zelfs in om in het seizoen 1942-43 kampioen te spelen. Het voetbalterrein situeerde zich langs de overzijde van de steenweg, in de buurt van de woonst van dhr. Pevernagie. Op onderstaande foto vindt u de voltallige ploeg uit die tijd terug.

F.C. Helderger met 10 spelers van Helderger: de 11de was gehuwd en woonde te Helderger (Verz. A. Renneboog) v.l.n.;r. Marcel De Cock, Achiel De Vulder, Alfons De Groot, Alfons Braeckman, Odilon Baeten, Robert Capelleman, Albert Renneboog, Julien De Groot, Emiel De Court, Theofiel De Cooman, Dominique De Court.

b. VOETBALCLUB SPORTING HELDERGEM

Voetbalclub «Sporting Helderger» is eigenlijk ontstaan als een politieke zet. Wanneer het toenmalige gemeentebestuur bij de verkiezingen van oktober 1964 geen heil zag in het oprichten van een sportklub annex speeltuin, sloegen enkele oppositieleiden en andere sportliefhebbers de handen in elkaar en de nieuwbakken vereniging was geboren.

De ganse winter en voorjaar waren er vergaderingen en werken aan de boomgaard, aan de club toegewezen door Gustaaf De Rijck, beter bekend als 'Staaf velo'. Op 16 mei 1965 was de voetbalclub een feit. Op dat ogenblik immers werd de vereniging door de Koninklijke Belgische Voetbalbond erkend als club met stamnummer 6824, wat betekende dat de club in 1995 zijn dertigjarig bestaan kon vieren.

Uit een krantenartikel van 1966 kon het eerste bestuur worden afgeleid. Het waren Ernest De Cock (voorzitter), Willy Pevernagie (ondervoorzitter) Jean Andries (penningmeester), Remi De Rijck, Jozef Andries, Gaston Baeyens, Etienne Beerens, René De Pauw, Louis De Pelsmaeker, Jozef Malfroidt, Alfons De Grom, Petrus De Cock (lokaal) en Julien Schollaert

Er werd gestart in 3de provinciale en reeds in het tweede seizoen mocht men de promotie naar 2de vieren. Na een tweejarig verblijf in tweede, zakte men in '69 terug naar 3de, waar men eveneens twee jaar verbleef, tot men in 1971 naar 4de tuimelde. Hier bleef de club een tiental jaren steken.

In de pioniersperiode werd door alle bestuursleden samen een kantine gebouwd. Het water moest nog met tonnen worden aangevoerd, daar Heldergem nog verstoken was van waterleiding.

De eerste 15 jaar werden met veel weerklank grote tweedaagse tuinfeesten georganiseerd in een grote tent op het terrein. Alle zangvedetten van toen passeerden de revue, en er werden zelfs auto's verloot. Dit alles tot meerdere eer en glorie van de clubkas.

Voor zijn deelname in de festiviteiten voor '900-jaar Heldergem' organiseerde

*Sporting Heldergem in de beginjaren (Verz. F. Haezaert)
v.l.n.r. (zittend) Achiel Volckaert, William Cromphaut, Jozef Van der Meersch, ..., Karel De Brouwer,
Alfons Van Den Dooren
(staand) Tony De Rijck, Robert Bisback, Gilbert Van Londersele, Henri Andries, Frans Haezaert, Alfons Vonck.*

Sporting zijn internationaal jeugdtoernooi met Pinksteren 1996. Tevens kwam er nog een match tegen oud-spelers of vedetten. Vanuit de club wordt de hoop uitgedrukt dat Heldergem nog vele jaren zijn eigen identiteit mag bewaren en dat Sporting Heldergem daar op zijn eigen gekende sportieve manier zijn steentje mag bijdragen

c. VETERANEN

In 1965 toen Heldergem, net zoals vele andere gemeenten uitpakte met een lokale voetbalploeg (zie 2) begon men ook met een veteranenploeg onder de naam de 'Rembranders' genoemd naar het clublokaal.

Lokaalhouder was toen Edgar De Cock, en de grote promotor was Frans Impens (beter gekend als 'Fransken De Koreaan'). Verder waren er nog Albert Menschaert, Emiel Vijverman, Emiel De Court, Stijn Braem, Robert Verbeken, Willy Moreels, Fons De Grom en Gilbert Van Londersele, die ook nog speelde bij de 'rebellens Heldergem'. Het begon allemaal vrij bescheiden met slechts een paar matches per jaar.

Rond 1970 kwamen dan nog een aantal Heldergemmers de rangen vervoegen. De meest beruchte hierbij was Frans Jacobs, die later voorzitter werd en bovendien een vrij goed speler was, zolang de scheidsrechter zijn rode kaarten op zak hield. Het opsommen van al de namen zou ons te ver voeren, maar onder de lijst bevinden zich heel wat namen van Heldergemmers die zelf nog in de eerste ploeg hadden gevoetbald of alleszins het Heldergemse voetbal genegen waren. In tegenstelling tot de serieuze competitie, werd hier nogal wat afgelachen, niet in het minst met Fonske Van Dooren, bij zijn medespelers bekend als de 'prekende pastoor'.

In 1982 werd er een tweede plein aangelegd, maar door meningsverschillen betreffende de Belgische voetbalbond moesten de veteranen uitwijken naar Nederhasselt op de terreinen van 'De Bergratten'. Een nieuw bestuur werd gekozen, met André De Middeleer als voorzitter, Gilbert Van Londersele als ploegkapitein, Michel Bogaert als organisatorisch verantwoordelijke en Frans Malfroid voor de financiële kant.

De activiteiten namen snel toe en men kwam tot een kalender met een 25 à 30-tal matches per jaar, en als nevenactiviteiten werden een aantal uitstappen georganiseerd. In 1988 vierden voorzitter en ploegkapitein hun 50ste verjaardag, wat voor de leden aanleiding gaf tot onvergetelijke momenten. Een weinig later echter overleed 'keeper Gilbert' aan een slepende ziekte, echter niet voordat hij de fakkel had overgedragen aan Richard Van den Broeck, die ere-voorzitter werd, daar hij geen spelend lid was. Samen met secretaris Hedwig Matthijs maakt hij het huidige bestuur rond. Ook voor caritatieve doeleinden werd een beroep gedaan op de veteranen: zo verzorgden zij een avondmatch ten voordele van de familie Van de Rijse, van wie de woning in vlammen was opgegaan. In het kader van '900 jaar Heldergem' stond een vriendenmatch tegen de veteranen van Eendracht Aalst op het programma.

Vermelden wij nog een dramatische gebeurtenis n.a.v. die gelegheidsmatch. Hugo De Winter, actief in BGJB en Bovendriesvrienden werd tijdens de wedstrijd getroffen door een beroerte en overleed ter plaatse.

*Veteranen 1975-1976 (Verz. B. Van Snick)
 v.l.n.r. (zittend) Roger Buyl, Willy Wijnendale, Marcel Cosijns, Alfons Van Den Dooren
 (staand) Theo Van Snick, Henri Andries, Michel Bogaert, Frans Jacobs, Johnny Sienaert,
 Gilbert Van Londersele, Emile Rottiers*

d. F.C. REBELLEN EN HOGER OP(8)

In 1966, nauwelijks een paar jaar na het ontstaan van sporting Heldergem, kwamen er reeds kapers op de kust. Blijkbaar had men dan toch ingezien dat voetbal in Heldergem een goede zaak was, en daarom besloot men maar een tweede voetbalploeg op te richten. De stichting gebeurde in het café van Duym, toen nog gehouden door Maurice Vijverman. Nadien zou het clublokaal verhuizen naar café Rally, waarvan de vroegere eigenaar, Antoine Van Wassenhove, later ook nog begon met een ploeg in het CETOK-verbond.

Als we de foto van de stichters bekijken, kunnen we niet ontkennen dat hier ook politieke motieven meespeelden, daar het bestuur duidelijk van blauwe signatuur was en de concurrentie wou aangaan met het 'katholieke' Sporting. Aanvankelijk speelde men op de terreinen van Willy Moreels aan de overkant van de steenweg (naast de huidige frituur 'Nisette'), en men noemde zichzelf de rebellen, omdat er onder de spelers zich ook enkele bevonden die 'Sporting' de rug hadden toegekeerd. Men speelde dan in het K.V.S.-verbond. Een drietal jaren later verhuisde men naar de terreinen van Van der Schueren in de Heldergemstraat en veranderde men van naam en van verbond. De ploeg werd 'Hoger-op'. De jaren '70 waren die van het succes, en men slaagde er zelfs in om kampioen te spelen en door te dringen tot in ereklasse. Het feit dat men gesteund werd door een aantal eendrachtspelers was hieraan uiteraard niet vreemd.

Een ledenlijst van die tijd toonde ons dat men kon beschikken over een heel arsenaal aan spelers, waarvan een groot aantal van buiten het dorp.

Ook deze vereniging deed mee aan een aantal extra-sportieve activiteiten om de kas te spijzen. In een tent op het plein traden ook hier ronkende namen uit de Vlaamse

Eerste bestuur Rebellen

v.l.n.r. bovenste rij:, Albert Moreels, Urbain De Cooman, Emiel Vijverman, Johnny Sienaert, Maurice Vijverman, Marcel Groebbens en Frans Christiaens.

K. K. S. F. B. - O. V. In een voetbalterrein.

VERENIGING: HOGER OP HELDERGEM

Lijst der aangesloten spelers en bestuursleden bestemd voor de verankeringsmaatschappij

SEIZOEN 19 77 - 19 78

NAAM	VOORNAAM	NAAM	VOORNAAM
TERRELLS	WILLY	DAVY	JOHNNY
SCHREKET	JOHNNY	BRÆM	ARBER
MOREELS	ALBERT	DE SMIT VER	STREKA
BLANTRENS	RUDY	WEDDENS	ALMI
SEHLERLINER	JOHNNY	BAKENS	JOHNNY
CHRISTIAENS	FRANS	RIESENS	MICHAEL
CHRISTIAENS	J. D.	BRÆTEN	ALBERT
ROENOP	X WILLY	DE LEEVER	ROBERT
JACOBS	X FRANS	VAN DER KRIEGER	PIERRE
BRÆKAT	X MICHEL	DE LEEUW	ROBBI
CARLEMAN	X MUSTAFA	VIENSHALERT	PAUL
BRUDEWYN	X ACHIEL	VAN WASSENBOR	ANTOINET
DEHARCT	X GILBERT	DE SMIT VER	THOMAS
WAKER STALS	X JULIEN	VAN DEN HEE	WILLY
SCHREKERT	X JACQUES	BANSYN	EVARIST
WALCKAAN	X ERIC	PARDAENS	THOMAS
WALCKAAN	X JANS	DE PARPE	PIERRE
VANBUCKLOE	X HENRI	RIESENS	JARRE
VERBEKE	X HUGO	DAVENS	JAN AUS
DE HESTER	X ETIENE	HENRI ZER	ANDRÉE
DUWENÉ	X ALBERT	DE LANDE	RENÉ

Echt verklaard,
De Sekretaris.

show-business op. Een opvallende anekdote uit die tijd was, dat het meermaals gebeurde dat de beide ploegen tegelijkertijd moesten spelen, op een terrein dat nauwelijks enkele tientallen meters van elkaar lag. Toen de ene scheidsrechter floot, stopten de spelers van het andere terrein met de vraag wat ze nu weer mis hadden gedaan. Uiteindelijk bleken twee voetbalploegen op een klein dorp net iets te veel en rond 1977 stierf 'Hoger Op' een stille dood. Echte sportliefhebbers als ze waren, vonden een aantal onder hen al gauw een onderkomen bij Sporting Heldergerm, en parallel met de afnemende rivaliteit in de politiek, kwam het tot een harmonieuze samensmelting.

Ledenlijst FC Hoger Op (Verz. J. Sienaert)

e. LUSAVA SPORT/ MINI RALLY

Toen in de winter van 1981 de ploeg van Sporting Heldergerm op een overdekt terreintje had moeten trainen wegens de aanhoudende kou, had men de smaak te pakken om eens wat nieuws te proberen, namelijk minivoetbal. Aanstokers hierbij waren Paul De Cock, Rudy De Groot, Eddy Van Liedekerke, Achiel Van Tricht en Henri Van de Velde, meteen ook het eerste bestuur. Spelers recruteerde men uit de rangen van Sporting Heldergerm, en meteen was men vertrokken. Een optie van het bestuur was dat alle spelers autochtone Heldergermnaars zouden zijn, wat zeker vijf jaar kon worden volgehouden. De eerste match werd gespeeld op 1 mei 1981 te Melle voor de lenrebeker. Nog datzelfde jaar startte men in de competitie in de toen pas opgerichte Denderhoutemse sporthal. In dit eerste seizoen kon de ploeg reeds beslag leggen op een knappe derde plaats, wat hen deed beslissen om het een jaar later in nationale competitie uit te proberen, waar men uiteindelijk in de middenmoot terecht kwam. Gedurende een viertal seizoenen speelde men toen tegelijkertijd nationaal en in de Denderhoutemse competitie, waar men twee keer vice-kampioen werd. Ondanks het feit dat men sportief geen uitschieter was, werd er toch degelijk gevoetbald en was er meer dan voldoende ambiance achteraf. Men bleef de spelers recrutereren uit de nabije omgeving en geen enkele werd ooit betaald.

Halfweg de jaren tachtig begonnen de zaken vlotter te lopen. Daar de ploeg in het seizoen 88-89 derde eindigde kon ze mee promoveren naar tweede nationale, waar ze het gedurende een tweetal seizoenen kon uithouden, waarna er opnieuw in derde werd gespeeld als een goede middenklasser.

Lusava Sport/Mini Rally (Verz. H. Van De Velde)

v.l.n.r. (geburkt) Noël Menschaert, Paul De Cock, Eddy Souffriau, Edwig Van Damme, Erik De Neve (staand) Henri Van de Velde, Eddy Van Liedekerke, Dirk Baeten, Frans Groebbens, Paul Menschaert, Roger Braem, Achiel Van Tricht, Rudy De Groot.

Voor wat het bestuur betrof bestond er een zeer nauwkeurig bijgehouden archief, doch vergaderd werd er alleen als dat echt nodig bleek. Begin de jaren 90 sloten ook Erwin Groebbens, Karel Groebbens en Erik Vijverman zich aan bij het bestuur. Voor de financiering kon men rekenen op Lusava sport en op voorzitter De Groot. Ondanks het enthousiasme van bezieler Henri Van de Velde, stopte de ploeg in mei 1995.

7. Wielrennen

a. OUDE GLORIËN

De oudst gekende Heldergermse wielrenner is *Maurice Van Liedekerke* (°Heldergem 27 juni 1910). Hij begon te koersen in 1927 en won zijn eerste wedstrijd in eigen midden aan het café van Cyriel Lievens (bij Duim) in 1928. Hij klopte er met brio de snelle spurter Van Snick uit Ninove. Zijn supporters waren dol van vreugde en Maurice werd op de schouders in triomf rondgedragen. Regelmatig vond men zijn naam terug in de eerste vijf. Zijn doping bestond in het eten van rauwe eieren voor en tijdens de wedstrijd.

In het voor- en najaar ging hij met zijn vader en broers als seizoenarbeider naar Frankrijk voor het hakken en het rooien van de bieten. In de winter werkte hij als bouwvakker in Brussel. Zware arbeid en wielrennen gingen echter niet samen en na een tweetal jaren moest hij noodgedwongen en tot zijn grote spijt stoppen met wielrennen. Samen met hem reden ook een aantal vrij bekende nieuwelingen uit de streek, waaronder Jef Moerenhout uit Lede en Constant Van Impe uit Mere.(9)

Lucien De Cock (°Heldergem, 21 januari 1918) had een iets bescheidener carrière: hij behaalde een zesde plaats in het Kampioenschap van België voor Nieuwelingen te Geldenaken, behaalde één overwinning met voorsprong te Aaigem en één te Anderlecht.(10)

Petrus De Cock (°Heldergem, 01 december 1919) begon te koersen in 1935. Hij werd samen met Omer De Rijck uit Aaigem en Georges D'Haese uit Bambrugge gesponsord door Kamiel Segers, oud-wielrenner te Aaigem. Hij won enkele koersen bij de nieuwelingen en bij de liefhebbers. Bij het uitbreken van WO II vluchtte hij samen met zo vele jonge mannen naar het Zuiden van Frankrijk en van koersen was geen sprake meer. Hij herbegon op het einde van de oorlog als beroepsrenner B en reed zijn laatste koers te Kerksken.

Albert Van der Biest (°Heldergem, 17 februari 1921), beter gekend als 'den Bert' reed slechts 7 koersen bij de nieuwelingen, doch eindigde iedere maal bij de eerste tien. Hij behaalde één derde plaats te Aaigem. Het uitbreken van WO II maakte ook abrupt een einde aan zijn korte wielloopbaan.

Adolf Adries (°Heldergem, 22 mei 1921) begon met wielrennen in 1936. Hij boekte in 1938 niet minder dan 24 overwinningen bij de nieuwelingen. Er waren tijdens dat jaar 6 koersen voor nieuwelingen te Nieuwerkerken, hij won ze allemaal. Hij hing als junior de fiets aan de haak in 1940. Ook bij Adolf maakte de oorlog een einde aan de loopbaan van een veelbelovend wielrenner.

Succesrijker was *Frans Volckaert* (°Heldergem, 28 november 1928) die vlak na de oorlog begon met wielrennen bij de nieuwelingen, en dat hij er direct invloeg bewijzen

volgende cijfers: in 1946 betwiste hij op 4, 5 maand niet minder dan 55 wedstrijden, waarbij hij 23 eerste, 9 tweede en 8 derde plaatsen behaalde. Zijn supportersclub en heel Heldergem stelde dan ook veel vertrouwen in de toekomst. In 1947 stapte hij over naar de liefhebbers en na een korte aanpassingsperiode won hij al te Pamel. Toen sloeg echter het noodlot toe: Frans kon geen koers meer rijden zonder bandbreuk en op 20 wedstrijden die hij betwiste kon hij er slechts 5 zonder tegenslag eindigen. Toen kwam de ronde van België, waar hij na een overwinning in de eerste rit, 3 bandbreuken leed, zijn voorvork brak en ten val kwam. Thuis kreeg hij een bloedvergiftiging en in Denderhoutem werd hij overhoop gereden door een volgauto. Een zware verkoudheid zorgde ervoor dat hij voor de rest van het seizoen verbod kreeg om te rijden. Uiteindelijk stopte Frans met wielrennen in 1950.

George Volckaert, (°Heldergem 10 oktober 1934) was de enige Heldergemnaar die zou doorstoten naar de beroepsrenners. In 1951 begon hij met het wielrennen, en in 1952 behaalde hij al 6 overwinningen en tal van ereprijzen bij de nieuwelingen. Daar 1953 elf palmen bracht stapte hij over naar de liefhebbers. Het eerste jaar reed hij 16 keer op rij plat, maar haalde toch nog twee tweede plaatsen. In 1954 verging het hem beter, met op 51 betwiste koersen vijf eerstes en in totaal 46 prijzen en 5 gedwongen opgaven. Zijn probleem bleek daarbij ook te zijn dat hij niet over de klassieke eindjump beschikte, waardoor hij een aantal keren naast de overwinning pakte.

Als liefhebber was George dan ook voornamelijk een goed ronderenner. Hij won een rit in de ronde van Oostenrijk en stond goed geplaatst om deze ronde te winnen, maar een ongeval was de oorzaak van zijn opgave. Hij nam ook deel aan de Ronde van Berlijn (vijfde plaats), de Ronde van Bulgarije en de Ronde van Europa. Ook hij had een uitgebreide supportersclub die op een bepaald ogenblik meer dan 80 leden telde.

In 1957 behaalde hij als onafhankelijke een schitterende tweede plaats in Brussel-Luik. Na één jaar stapte hij over naar de beroepsrenners. Hij eindigde als achttiende in de Waalse Pijl, en werd ook opgemerkt in Parijs-Roubaix en de Ronde Van Vlaanderen. In 1963 verliet Georges het rennerspelton om definitief te stoppen met wielrennen.

Willy Moreels (°06 januari 1940) is in Heldergem niet in de eerste plaats bekend als wielrenner, maar reed toch bij de nieuwelingen van 1955 tot 1958. Hij behaalde 17 overwinningen en talrijke ereplaatsen. Als liefhebber won hij van 1958 tot 1960 7 wedstrijden; hij

Wielrenner Frans Volckaert (Verz. F. Volckaert)

Wielrenner George Volckaert

werd Kampioen van de Denderstreek en was de beste tijdrijder te Deerlijk. Op 1 november 1958 won hij de Grote Allerheiligenprijs in het Kuipje te Gent. Hij klopte vier wereldkampioenen Rik Van Steenberghe, Jos De Backer, Jan Derksen en Pol De Paepe.

William Verbeken (°10 oktober 41) begon in 1960 als onderbeginneling, en schakelde het jaar daarop over naar de nieuwelingen waar hij enkele overwinningen behaalde. In 1962 werd hij liefhebber, maar ook soldaat, zodat ook aan zijn carrière een einde kwam.

Verder probeerden ook volgende jonge mannen door te breken als wielrenner en reden bij de nieuwelingen en de liefhebbers : *Petrus Scheerlinck, Victor Beerens, Robert D'Hoker, en Alfons Moreels.*

b. DE BOVENDRIESVRIENDEN

Zoals reeds blijkt uit punt 1 werden er vroeger al her en der wedstrijden georganiseerd voor wielrenners, maar dit bleef steeds een éénmalig initiatief. Op 01 september 1986 kwam er voor het eerst een echte vereniging die het wielrennen in Heldergem ter harte nam onder de naam de «Bovendriesvrienden». Zij richtten reeds 18 grote prijzen 'Paul De Court' in. De belangrijkste waren, naast uiteraard de eerste wedstrijd op zondag 29/03/1987 :

- 1993: provinciaal kampioenschap liefhebbers, met 325 deelnemers en een kostprijs van om en bij de 700.000 fr
- 1994: provinciaal kampioenschap liefhebbers A (186 deelnemers, prijs 600.000 fr)
- 1995: 5de rit in de ronde van de Denderstreek voor Nieuwelingen met 72 deelnemers.

Een aantal niet onbekende namen uit de wielwereld waren reeds te gast op een van de manifestaties en vonden aldus de weg naar Heldergem. We noemen hier tourwinnaar Lucien Van Impe, de broers Roger en Erik De Vlaeminck, Fons De Wolf, Frans Verbeek en Walter Planckaert, en bondsvoorzitter Ernest De Vuyst.

Ter gelegenheid van '900 jaar Heldergem' concentreerde de vereniging zich volledig op de nieuwelingen met op 19 mei '96 het provinciaal kampioenschap voor Nieuwelingen A en B (140 deelnemers en een budget rond het half miljoen) en zoals traditioneel met kermis Heldergem de 5de rit in de Ronde van de Denderstreek. Dit initiatief om met Kermis Heldergem (de eerste zondag van september) een wielervedstrijd te organiseren om deze dag wat meer allure te geven, is alleen maar toe te juichen, want ook in dit dorp kennen de kermissen een sterke achteruitgang qua belangstelling (zie inleiding).

Voor de volledigheid geven we u hier eveneens de samenstelling van het bestuur, waarvan de meesten duidelijke banden met Heldergem vertonen : Paul De Court (voorzitter), Rudy De Groot (ondervoorzitter), Gilbert De Bolle (secretaris), Ludwig Van Herreweghe (penningmeester) en verder : Freddy Leus (omloopverantwoordelijke), Roger Dehenau (materiaalverantwoordelijke), wijlen Hugo De Winter (public relations), Rik Volkaert (koersdirecteur), en Roger Braem, Paul De Troyer, Paul Molin, Luc Vonck, Freddy Van Liedekerke, Marc De Bolle, Herman Roelandt, Luc De Bolle, Herwig Pevernagie en Ruddy Callaert.

c. HEDEN EN TOEKOMST

Op het gevaar af beloftevolle renners te vergeten, willen we toch vermelden dat de wielrennerij in Heldergem zeker niet helemaal dood is. Naast de bloeiende wielervereniging 'De Bovendriesvrienden' telt Heldergem ook nog een supportervereniging voor renner *Patrick Chevalier*. Deze renner is zelf niet afkomstig uit ons dorp maar heeft hier familiebanden en kan op heel wat sympathie rekenen in het Heldergemse. Daarnaast dient er zich nog een beloftevol renner aan. *Kristof Matthijs* is lid van de Labiekesvrienden en rijdt dit jaar voor het team van Dirk De Wolf. Hij maakte aanvankelijk furore als veldrijder, waar de zegetuilen zich beperkten tot één bij de nieuwelingen in 1991, één bij de junioren en één bij de liefhebbers. In 1995 kwam dan de doorbraak met zeges te St. Ulriks kapelle, Ninove en Haaltert en dit jaar reeds verdienstelijke plaatsen in de ronde van Vlaanderen en Luik-Bastenaken-Luik(12).

D. JEUGDVERENIGINGEN

1. Inleiding

De geschiedenis van de jeugdverenigingen was zo mogelijk nog moeilijker te achterhalen dan die van de andere, daar er van enige administratie vaak totaal geen sprake was. Het voordeel was wel dat de leiders van toen nu nog in leven zijn, en de informatie rechtstreeks aan de bron kan worden gehaald. Gezien het feit dat wij te maken hadden met twee totaal verschillende types van jeugdverenigingen, waarvan de eerste groep totaal in Heldergem is verdwenen, leek het ons zinvol de verenigingen hier chronologisch i.p.v. alfabetisch te behandelen.

2. De Katholieke Landelijke Jeugd (KLJ)

De eerste gegevens over deze vereniging die wij hebben kunnen achterhalen gaan terug tot 1965. Toen werd er onder leiding van Juliette Beerens met deze vereniging een uitstap gemaakt naar Vianden en was er een Paas- en een Kerstfeest. In de periode 1966-68 was Erna Van den Neucker leidster en werden er op de vergaderingen de thema's besproken waarmee men zou werken en leerde men o.a. ook boetseren, met email werken en dansen. Op 21 januari was er een ontspanningsavond in de zaal 'Verbroedering' te Aspelare, en in maart van datzelfde jaar een danscursus in de zaal 'Madelon' te Nederhasselt. In september van datzelfde jaar was er nog een startdag, maar voor de rest ontbraken verdere gegevens.

Zeker is, dat het toen wat stil viel want in 1978-79 werd de KLJ opnieuw opgericht onder pastoor Ghijssel. Leidsters waren: Erna Hendrickx, Hilde Andries, Martine Van Liedekerke, Nicole Kellens en een paar maand later ook Marianne Rottiers, die gedurende het ganse bestaan ook het administratieve gedeelte voor haar rekening zou nemen. Later wisselde de leiding en kwamen ook Lieve Hendrickx, Fabienne Rottiers, Hilde Van Liedekerke, Peggy en Carla Jacobs, Anja Rottiers en Christine Vijverman in de leiding.

Elke zondag werd er samengekomen. De eerste jaren kon daarvoor een leegstaand klaslokaal van de meisjesschool gebruikt worden; later kregen ze van het gemeentebestuur de lokalen in de leegstaande jongensschool toegewezen.

Jaarlijks werd een ouderavond georganiseerd, waarop de verschillende groepen ouders en sympathisanten vermaakten met dansjes en sketches. Elk jaar ging men ook op kamp en om wat geld bij elkaar te krijgen organiseerde men papierslagen en wafelbak, waarbij een beroep gedaan werd op bereidwillige ouders. Wanneer een leidster in het huwelijk trad, verzorgde de KLJ de viering, en ze waren ook actief in de Vredestocht op 11 maart 1984, de huldiging van de burgemeester ...

Het ledenaantal bedroeg aanvankelijk een twintigtal, maar na enkele jaren waren er reeds meer dan 50, waaronder ook heel wat uit Aaigem. De leeftijd varieerde tussen 6 en 18 jaar en deze jonge mensen werden onderverdeeld in 3 groepen: de kabouters, de speelvogels en de elfen (later tieners). De namen van de groepen waren zelf gekozen,

Ouderavond KLJ 1979 (Verz. M. Rottiers)

v.l.n.r. (zittend) Marijke Tillon, Hilde Van Liedekerke, Rita Tas, Anja Vonck

(staand) Peggy Verbeken, Anja Rottiers (voor), Marianne Haegeman (achter), Nadine Kellens, Peggy Jacobs, Erna Hendricks, Veronique Waegeman, Hilde De Cooman, Conny Raes, Anja Schouppe, Ann De Cooman (achter, Veerle Waegeman (voor), Fabienne Rottiers en Chantal Haegeman (achter, ...), ..., Hilde De Cock (verborgen), Marjan Rottiers

en elke groep had een andere kleur van sjaaltje. Naast de traditionele spelnamiddagen, werd er af en toe op uit getrokken naar een of ander vakantiepark veraf of dichtbij.

Na enkele jaren kwam er een nieuwe proost, E.H. Van de Winkel, die hen stevast op kamp een bezoek kwam brengen, wat enorm geapprecieerd werd. In 1988 werd de groep tieners leidsters, maar na een 12-tal jaar doofde de KLJ stilaan uit, bij gebrek aan interesse. Sinds '91 is er dan ook geen echte jeugdbeweging meer in Heldergem.(13)

3. Chiro

De chiro in Heldergem werd opgestart door Michel De Saedeleer in 1972. De leiders waren Johan De Neve, André Volckaert, Erik Van Liedekerke en Etienne De Vuyst. Alles ging heel bescheiden door in de achterbouw van de grootmoeder van de hoofdleader, en diegenen die er vanaf het begin bijwaren zullen zich die periode nog zeker herinneren. Het geheel kende een behoorlijk succes en zoals het elke toenmalige jeugdvereniging betaamde ging men ook jaarlijks op kamp. Het eerste kamp ging door te Affligen en op bijgaande foto vind je een sfeerbeeld hiervan terug.

Voor wat de organisatie betreft werden de jongens (meisjes waren niet toegelaten) ingedeeld in groepen volgens de leeftijd. De kleinsten waren de speelclubbers, dan volgden de rakkers, vervolgens de toppers, en het eindigde met de aspiranten, die de leiding af en toe een hand toestaken. Meestal kwam men echter niet zo ver, want op 15-16 jarige leeftijd veranderden de interesses en verliet men de vereniging.

De activiteiten vonden plaats om de veertien dagen, en bestonden meestal uit

spelnamiddagen, zowel buiten als binnen (naar gelang van het weer) Door onenigheid met de initiatiefnemer trok deze zich na een paar jaar terug en zat men meteen ook zonder lokaal. Johan De Neve werd toen hoofdleder en er werd uitgeweken naar de

*Eerste kamp Chiro (Verz. J. De Neve)
Met o.a. (onder) Gino Van Geyt en Patrick De Neve.
(boven) Peter Souffriau, Luc Van Herpe, ..., Rik Tas en Luc De Cooman.*

lokalen van de plaatselijke scholen, eerst de vrije school, nadien de gemeenteschool. Het aantal aanwezigen schommelde telkens rond de 30, al hing dit uiteraard af van de aard van de activiteit. De meesten hadden ook een uniform: een bruin hemd met gele das en korte zwarte broek, gewoon om dat het in die tijd zo de mode was, en dit de manier was waarop jeugdverenigingen waren gestructureerd. Groepsgeest was belangrijker dan individualisme, en niemand stelde zich vragen over het hoe of waarom van zo'n uniform.

Gaandeweg verminderde echter het aantal leden, vooral ook toen de hoofdleder trouwde en zich buiten Heldergerm ging vestigen. Toch lag ook de hogergenoemde mentaliteitswijziging voor een groot gedeelte aan de oorsprong van de teloorgang van de beweging. Vanaf het eind van de jaren '70 werden ook op het platteland jongeren een steeds (financieel) onafhankelijker en zelfstandiger groep, en de toename van commerciële ontspanningsmogelijkheden deed de rest.

4. Trefpunt

'Trefpunt' kan je geen echte jeugdvereniging noemen, maar wordt toch hier behandeld, omdat ze zich voornamelijk richtte naar jonge mensen toe. Bovendien was het

geen vereniging met een erkend statuut, maar een initiatief van een aantal jonge mensen die vonden dat er in Heldergem te weinig gebeurde voor wie zich jong van hart voelde.

Het idee om een en ander te organiseren kwam van Ludwig Moreels, en hij vond Paul De Cock, William en Walter Minnaert, Johan Moreels en Filip Van Liedekerke bereid om mee te werken aan dit initiatief. De ultieme bedoeling zou zijn om een grote artiest naar Heldergem te vragen, maar eer het zover was, moest er uiteraard voor de nodige financiën worden gezorgd. Een eerste activiteit was meteen een schot in de roos. In een bomvolle zaal Breda werd op 20 januari 1984 de film 'Ben Hur' gedraaid, en men was meteen van start.

Daar men aan Heldergem duidelijk wou maken dat het niet de eerste bedoeling was om de initiatiefnemers financieel te verrijken, richtte men in datzelfde jaar een golden-oldies avond in met muziek uit de jaren 60 en drank aan prijzen uit de jaren '60. Er was opnieuw een massa volk, en dit bleek een recept dat de volgende jaren zou blijven aanslaan.

Andere wegen bewandelde men door de organisatie van een posterbeurs t.g.v. de parochiefeesten, en het inleggen van een aerobicscursus voor dames, met meer dan 30 inschrijvingen.

De euforie kon niet op en veel vlugger dan verwacht had men voldoende financiële armslag om Willem Vermandere en groep naar Heldergem te krijgen. Onmiddellijk stelde zich echter het probleem van de accommodatie: Heldergem beschikte (en beschikt nog steeds) niet over een polyvalente zaal met podium voor meer dan 150 mensen. Noodgedwongen waren zij verplicht uit te wijken naar het nabijgelegen Kerksken waar alles kon doorgaan in zaal Chrisma, eigenlijk maar op een boogscheut van Heldergem. Ook dit werd een succes, al overtroffen de uitgaven de inkomsten. Gelukkig waren ook de honoraria nog aan de bescheiden kant!

In 1985 bleek reeds dat het succes niet zou kunnen blijven duren. De filmavonden brachten minder volk, en ook het optreden van het Haaltertse Vreda-cabaret was verlieslatend, maar de golden-oldiesavond en de poster-en boekenbeurs brachten alles weer goed. Doch blijktbaar was er voor het (jonge) volk van Heldergem het nieuws er af, want ook de toneelvoorstelling 'En waar de sterre bleef stillestaan' door 'Hand in Hand' Denderhoutem en een optreden van Jan De Wilde konden niet rekenen op het verhoopde succes. Nadat men het in 1987 nog eens muzikaal had geprobeerd met 'The Jeggpap New Orleans Jazzband' viel het doek over dit initiatief, waarbij gedurende een aantal jaren toch werd geprobeerd een ruime waaier van vernieuwende activiteiten aan te bieden naar een jongvolwassen publiek(14).

5. Heldergemse jeugd

De Heldergemse jeugd kan een beetje gezien worden als de vervanger van de traditionele jeugdbeweging, maar is op totaal andere leest geschoeid.

Ze ontstond vanuit dezelfde klacht als waar Trefpunt uit groeide, namelijk het feit dat er in Heldergem voor de jeugd weinig ontspanningsmogelijkheden en geen jeugdverenigingen waren. Bovendien was er ook de nood aan een plaats van samenkomst,

daar een tijdelijk jeugdcafé was opgedoekt.

Het initiatief groeide vanuit enkele Heldergermaren in de Haaltertse jeugdraad, en is van vrij recente datum. Op 14 juli 1995 vond de eerste vergadering plaats, en vijf dapperen bleven over om de vereniging te stichten: het waren Werner en Elke Nica, Tom Verleysen, Isabelle Vermeersche en Vanessa D' Handschotter. Aanvankelijk werd er gewerkt onder toezicht van de Haaltertse jeugdraad, en de eerste activiteiten waren een spelletjesavond en een voetbalmatch. Daarna volgde nog een filmvoorstelling en een popconcert. In februari 95 ging men solo, wat een wijziging van het bestuur met zich meebracht. Uiteindelijk werd Werner Nica voorzitter, Jurgen Leus secretaris en Vanessa De Handschotter penningmeester. Verder maken ook nog Elke Nica, Leslie De Neve, Jo van Liedekerke, Sofie Moerenhoudt, Jo De Bodt, Elke van der Eiden en Els Goeman deel uit van de vereniging. In 1995 begon men met een 2 maanden durende filmketen, en kwamen er een optreden, een gespreksavond, een tekenfilmnamiddag voor de kleinsten, een brouwerijbezoek... Zelfs de aloude traditie van het kamp werd weer opgenomen met een 8-daags verblijf in La Roche. Voor 1996 werd in samenwerking met de voor de gelegenheid opgerichte werkgroep Heldergerm Cultureel (zie B.18) een kermis anno 1900 uit de grond gestampt. De Heldergermse jeugd zorgde hier voor een optreden van de volksgroep 'Stampen en Dagen' In elk geval heeft deze jonge vereniging de wind in de zeilen en verdient zij alle krediet. Zij vormen immers de basis voor het toekomstige verenigingsleven in ons landelijke dorp en bewijst dat Heldergerm zeker niet 'dood' is, zoals sommigen beweren.

*Heldergermse Jeugd (Verz. W. Nica)
u.l.n.r. Steven De Pauw, Sofie Gommers, Vanessa D'Handschoetter, Werner Nica, Elke Nica,
Dave Jacobs, Bart Verstockt, Jurgen Leus*

Voetnoten

- 1 Heldergem was trouwens, zoals de rest van groot-Haaltert, een niet onbelangrijke leverancier van kant en het was bij ons dat de eerste kantschool van Groot-Haaltert werd opgericht (gegevens Jacques De Temmerman)
- 2 DE TROYER R., Dorstig Heldergem, in Mededelingen Heemkring Haaltert, jg 3 (1983), nr 3 en 4
- 3 Artikel 3 van de Statuten van het Parochiaal Feestcomité (intern document, niet gepubliceerd)
- 4 Informatie ons bezorgd door Marleen Haegeman
- 5 Informatie ons bezorgd door Jozef Andries
- 6 Gegevens Roger De Troyer en Gerard Boelaert
- 7 Informatie ter beschikking gesteld door Diane Sienaert
- 8 Informatie ons bezorgd door Alfons Beerens
- 9 Informatie verstrekt door Alain Callebaut (voorzitter) en Dirk De Grootte (penningmeester)
- 10 Informatie ons bezorgd door het bestuur van de vereniging
- 11 Informatie ons ter beschikking gesteld door André Braeckman
- 12 Een piepjonge wereldkampioen, in De Bond 18-5-79
- 13 Gans Heldergem loopt warm voor huldiging Eddy De Pauw, in Het Volk, 18-05-79
- 14 Dit kan de echte doorbraak worden, in Het Volk, 11-03-86
- 15 Eddy De Pauw gevierd in Heldergem, in Actueel, 25-06-86
- 16 Ontvoering van Europa voor Eddy De Pauw, in Het Laatste Nieuws, 21-12-87
- 17 Informatie bezorgd door de familie Raes
- 18 Gegevens verstrekt door Jozef Andries
- 19 Gegevens Johnny Sienaert
- 20 Gegevens verstrekt door Gaston Van der Biest
- 21 Gegevens verstrekt door Angèle De Cock
- 22 De verkoper van ons blad Frans Volckaert uit Heldergem, in Het Volk, 1948
- 23 VAN HOVE A., Opnieuw podiumplaats voor Kristof Matthijs, in Het Volk, 2-05-1996
- 24 Informatie verstrekt door Marianne Rottiers
- 25 Archief van Ludwig Moreels

Intekenlijst

HELDERGEM

Andries Emma
Andries Jean
Baeten Emiel
Barbieur Luc
Beerens Alfons
Beerens Arthur
Beerens Gilbert
Beerens Mariette
Braeckman André
Braem August
Capiau Willy
Coolens-Tavernier Rudi
Cooreman David
Cooreman Gilberte
Cooreman Hubert
Coppens Guy
Coppens-De Pelsmaeker Marcel
Coppens Victor
Cosijns Roger
De Bodt Alice
De Bruyn-Coppens Octaaf
De Cock Antoine
De Cock Camilla
De Cock-De Turck Petrus
De Cock Nicole
De Cock-Van der Hoeven César
De Cock-Van Paemel Paul
De Cooman Gustaaf
De Court Yvonne
De Groot Rudy
De Groot Sonja
De Moor Christiane
De Neve-Cooreman Albert
De Neve Eric
De Neve Patrick
De Pauw Ortaire
De Pauw Robert
De Pauw R.-De Pauw G.
De Pelsmaeker Denise
De Pelsmaeker Henri
De Pelsmaeker Maria
De Pelsmaeker Marcel
De Rijck Antoine
De Rijck Iliane
Dero Daniël-Haegeman Marleen
De Saedeleer-Jacobs R.
De Saeger-Rottiers Luc
De Schrijver Césarine
De Smet-De Préz
De Smet Eddy
De Smet Hans
De Troyer Roger
D'haeseleer Guy
D'Haeseleer Willy
D'Hondt Pierre
Geerts René
Goeman-De Bruyn André
Goeman André
Haesaert-Vidts Aimé
Haesaert Rita
Haezaert Frans-Lievens Linda
Hendrickx André
Hendrickx Paul
Heyman-Van den Driessche Maurice
Hynderickx Marie-Christin
Huize Glorieux
Hunninck-Goessens Jan
Impens Paul-Breynaert Paula
Jacobs Ulrich
Kellens Nicole
Lievens Y.
Lauwereys Werner
Maesschalck Marc
Matthijs Egon
Merckx Marie-Claire
Moerenhout-Van de Wiele E.
Moreels-De Smet André
Moreels Marcel
Peirlinck Anne-Marie
Pevernagie Etienne

Pevernagie Willy
Poppe Frans
Quintyn-Meuleman Rik
Raes Eddy
Raes Hubert
Redant-Lievens
Scheerlinck Danny
Scheerlinck-Haesaert G.
Schollaert Julien
Schouppe-De Blander Etienne
Schouppe Herman
Schouppe Octaaf
Sienaert Johnny
Souffriau Peter
Tas Jean-Pierre
Tas Mia
Tas R.
Tas Valentine
Temmerman Alfons
Temmerman-De Bock Luc
Tillon-De Cock J.
Van Cauter-Desmet Raf
Van Cauwenbergh Walter
Van den Bremt Paul-Verbeeren Rita
Van den Driessche Elianne
Van den Neucker Matthieu
Van den Neucker William
Van den Noortgate Usmaar
Van den Steen-Hendrickx J.
Van der Hoeven Irène
Vandevelde Henri
Van Durme Yvonne
Van Gijseghem Roger
Van Gyseghem Ronny
Van Hecke Jan-Haezaert Maria
Van Herreweghen Albert
Van Herreweghe-De Cock Ludwig
Van Liedekerke Emiel
Van Liedekerke Roger
Van Liedekerke-Ottoy Walter
Van Malder-Muylaert Roger
Van Meirhaeghe Omer
Van Snick Chantal
Van Snick Theo
Verbeken Ingrid

Verbeken Marcel
Vijverman Maurice
Volckaert Marleen
Wittenberg-De Pauw J.

AAIGEM

Braeckman Eric
De Cock Marc-Ponnet Annie
Goessens Gerard
Goublomme-Braeckman
Lievens Jeanine
Pipar Hardy
Van den Stockt Robert
Volckaert-De Jaeger

AALST

Andries Adolf
Christiaens Jean-Pierre
De Turck Lionel
D'Herde-De Saedeleer
Fosselle-Van den Bosch Leo
Gossye-Beeldens Maurice
Herreman Jef
Jacobs André
Minnaert William-Tillon Marijke
Rouckhout Lucie
Van der Haegen Gaston
Van de Velde Karel
Volckaert Achiel

AFFLIGEM

Coppens Victor

ANTWERPEN

Baeten Dirk
Simons G.J.

ASPELARE

De Groote Dirk

BAMBRUGGE

De Landsheer Yvonne
D'Hondt Mireille

BEERSEL

De Schrijver Armand
BELGRADE

Hespeels Leon

BORSBEKE

De Pauw-Henderickx Paul

BRAKEL

Loterman-Temmerman Geert

BRUSSEL

De Troyer Guy
Gemeentekrediet NV
Pevernagie Vera
Pierre Willy
Raes Jozef
Sonck Albert
Van Cauwenbergh Greta

BURST

Beerens-Vancaekenberghe
De Backer Herwig
Minnaert Walter-De Boever Sigrid
Paerewijck Walter
Scheerlinck-Simelon A.

DESTELBERGEN

De Winter

DENDERHOUTEM

Cobbaert Frans

Huylebroek Edgard
Strickx-De Deyn Gustaaf
Talloen Geert-Van de Graeve Cecile
Van Cauwenbergh Maria
Van den Broeck Richard
Van Hecke Jan
Van Hecke Jozef
Van Hecke Wim

DENDERLEEuw

De Ridder Marcel
Heiremans Maria

DENDERMONDE

Van Herreweghen A.
Van Liedekerke Rudy

EREMBODEGEM

Boelaert-Gossye Gerard
De Schutter-Schouppe A.
Van de Wiele-De Schrijver

ERPE-MERE

Andries Eli
Cooreman Claudine
De Craecker Rita
De Pril Alberta
De Troyer Roger
De Vuyst Gaston
Govaert-Schouppe F.
Heemkundige Kring
Lauwereys F.
Liessens Gerrit
Lievens René
Moortgat Gabriel
Souffriau Roger
Sienaert Robert
Van den Bossche Simonne
Van der Stockt Alfons
Van de Velde Camilla
Van Wittembergh-Gossye

Verbeken William
Verschueren Jos
Vyverman Christine

GREZ-DARCEAU

Fouriau Roger

GERAARDSBERGEN

De Bruyn Gilbert
Hutsebaut Marcel

GENT

Prov. Oost-Vlaanderen-afdeling
Kunst & Cultuur
Verbeken Gentiël

GRIMBERGEN

Van de Wiele Herman

HAALTERT

Baeten-Fonck Freddy
Beeckman-Schouppe Jozef
Beerens-Kiekens
Beerens-Vanderbruggen
Boelaert Geert-De Meyer Rita
Braeckman-Mally Philemon
Christiaens-Temmerman Maria
Coppens-Van Bossuyt Ivan
De Loose Willy-Ghysens Mariette
De Moyer Marc
De Pelsmaecker Antoine
De Vos Martha & Anis
D'haeseleer Peter
Faveriau Aimé-Droessaert Maria
Gemeentebestuur
Elaut Adrienne
Goeman-Temmerman Henry
Hendrickx Gustaaf
Lievens-Roelandt Danny
Meganck Eddy

Matthijs Laurent
Muylaert-Tas André
Neerinckx Dirk
Pardaens Paul
Pevernagie Herwig
Scheerlinck John
Schollaert Guy-Meganck Margot
Schollaert Roland
Seminck Maurits
Tillon Geert
Van der Gucht Frans
Verbeken Clarisse
Verbeken Paula
Verleysen Antoon

HASSELT

De Tant-Van de Wiele Etienne

HERDERSEM

Dierickx Alfons

HERFELINGEN

Antheunis Georges

HERZELE

Andries-Ramsdam Robert
Brusselman E.
Capelleman Fr.
De Pauw Suzanne
Hanssens Jozef
Pevernagie Marie-Louise
Rouckhout Beatrice
Scheerlinck L.
Verbeken Julien

HUIZINGEN

Beerens Jean-Paul

KERKSKEN

Andries Alfons
Beerens Mieke
Beerens Ronny
Braeckman P.A.
Coppens Herman
De Kegel Joris-Leemans Frieda
De Middeleer-De Schrijver
De Wilde Paul
Fleurinck Henri
Generale Bank
Hendrickx Louis
Menschaert Paul
Pardaens-Eeman A.
Ruyssinck-De Pelsmaecker Maurice
Van Impe Gustaaf
Van Oudenhove Simonne
Van Snick Werner
Verhoeyen Jules-De Saedeleer Anny
Vonck Norbert

LEBBEKE

Coppens O.

LEDE

Pardaens Freddy
Van Sande Paul
Verbestel Lea

KOKSIJDE

Cochez Guy

KORTRIJK

Haegeman Willy

LIEDEKERKE

Cobbaert William

LOVENDEGEM

De Troyer Erik

MARIAKERKE

Andries
Van de Velde Juliana

MEERBEKE

De Rijck Rufin

MESPELARE

Gysel Gustaaf

NEDERBRAKEL

Haelterman-Vonck Guido

NEDERHASSELT

De Cooman Walter

NIEUWERKERKEN

Boeykens Herman
De Feyter-Moreels Johan
De Schutter Julia
De Troyer René
Muylaert Ernest-D'Hondt Mariette
Soin-Vermeulen Peter
Van de Velde Patrick

NINOVE

Groebbens Rachel
Haegeman-Souffrau M.

NUKERKE

Cooreman Elodie
Gossye Gisèle

OPGRIMBIE

De Troyer Geert

OPWIJK

Van der Veken-Baeten

OUTER

Sterke-Verbeken Luc

RESSEGEM

Van den Broeck Andrea
Volckaert Georges

RONSE

Rijksarchief

's GRAVENWEZEL

Jacobs-De Vos paul

SINT-LIEVENS-ESSE

Diependaele G.
Van der Biest Albert

SINT-STEVENS-WOLUWE

Andries-Van der Gucht

TESSENDERLO

Van Langenhove-Pevernagie

VLIERZELE

Strickx-De Coensel Frans

WAARDAMME

D'haeseleer Johan-Boone Sophie

WELLE

De Temmerman Jacques
De Troyer Louis
Fouriau Sylvie
Goosens-De Court

WETTEREN

De Cock Rita
Eeckhout Antoine
Van den Neucker Erna

WICHELEN

Christiaens Gentil

WIJNEGEM

Blondeel Alfons

ZEMST

Moreels-Berghmans

ZOTTEGEM

Beerens J.
Haegeman O.
Van Pamel Raphael

ELMSHORN-DUIJSLAND

Junge-Van den Driessche Denise

Met dank aan onze sponsors

**GEMEENTEBESTUUR
HAALTERT**

**PAROCHIAAL
FEESTCOMITE
HELDERGEM**

**network
CONSULT
HAALTERT**

**REIZEN
MUYLAERT
DENDERHOUTEM**

**FIETSEN
Scheerlinck
AAIGEM**

**FOTO • VIDEO
CHRIS REDANT
SPECTOR
HAALTERT**

**UNO
doe-het-zelf
AAIGEM**